

Strategija povećanja konkurentnosti i privlačenja ulaganja u vrijednosne lanac mlijeka i mliječnih proizvoda i voća i povrća u Federaciji Bosne i Hercegovine

- Nacrt -

srpanj 2014. godine

Sadržaj

1.0 UVOD.....	13
1.1 REZIME INFORMACIJA O SEKTORU	13
1.2. TRENDOVI ISU NA BALKANU	14
1.2.1. Rezime:.....	14
1.2.2. Ključni trendovi u ISU	15
Tabela 1: Ključni trendovi ISU po godinama.....	15
1.2.3. Analiza po industrijskim sektorima	15
Tabela 2: Trendovi ISU po sektorima	16
Tabela 3: Trendovi ISU po djelatnostima.....	16
1.2.4. Značajne tvrtke	17
Tabela 4: Deset najznačajnijih tvrtki: broj projekata.....	17
Tabela 5: Deset najznačajnijih tvrtki: broj projekata.....	18
Slika 1. Trendovi ISU po sektorima - jan 2010 - feb 2014 – broj projekata	18
Slika 2. trendovi ISU po sektorima – siječanj 2010 – veljača 2014 – % novih radnih mjesta	18
Slika 3: Trendovi ISU po sektorima – siječanj 2010 – veljača 2014 – kapitalni intenzitet, u %.....	19
1.2.5. BJR Makedonija	19
Tabela 6 – BJR Makedonija postaje glavni primalac ISU – prilivi ISU u 15 mjeseci do ožujka 2013. godine	19
Tabela 7 – Republika Srbija – priliv ISU u 15 mjeseci do ožujka 2013. godine.....	20
Tabela 8: Republika Hrvatska – priliv ISU u 15 mjeseci do ožujka 2013.....	23
1.3. USKA GRLA ZA RAST U PODSEKTORIMA MLIJEKA I MLIJEČNIH PROIZVODA I VOĆA I POVRĆA U FBIH.....	25
1.4. PRILIKE ZA JAČANJE KONKURENTNOSTI I POVEĆANJE ULAGANJA U PODSEKTORE MLIJEKA I MLIJEČNIH PROIZVODA I VOĆA I POVRĆA	29
ANALIZA DOSADAŠNJEG UČINKA	29
Izvoz	29
Produktivnost.....	29
Zaposlenost.....	30
Ulaganja.....	30
ANALIZA BUDUĆEG UČINKA.....	31
Izvoz	31
Produktivnost.....	32
Zaposlenost.....	33
Ulaganja.....	34
LATENTNE KOMPARATIVNE PREDNOSTI	34

1.6 PREPORUKE ZA UKLANJANJE USKIH GRILA KOJA STOJE NA PUTU POVEĆANJA KONKURENTNOSTI U POD-SEKTORIMA MLIJEKA I MLIJEČNIH PROIZVODA I VOĆA I POVRĆA.....	42
1.7 AKCIONI PLAN ZA UKLANJANJE USKIH GRILA	45
2.0 STRATEGIJA USPOSTAVLJANJA ODNOSA SA ULAGAČIMA ZA FBIH ZA SEKTORE MLIJEKA I MLIJEČNIH PROIZVODA I VOĆA I POVRĆA	49
I. Strateški ciljevi	49
II. Mogućnosti na tržištu: proizvodi, tipovi projekata, tvrtke i tržišta.....	49
Tabela: rezime proizvoda	51
Identifikacija tržišta koja mogu biti izvor ISU (izravnih stranih ulaganja)	52
III. Proizvod/određivanje cijene/proračun troškova	68
IV. Marketing	68
Promotivna poruka:	69
V. Distribucija/promotivna kampanja/prodaja	71
Kalendar promotivnih manifestacija za svako tržište/proizvod.....	71
VI. Usluge:.....	72
VII. Partnerstva.....	72
VIII. Ostalo.....	73
IX. Monitoring i evaluacija.....	73
X. Proračun.....	
XI. Akcioni plan	77
SWOT ANALIZA PO PROIZVODIMA:	85
Šljiva - SWOT	85
Jabuke - SWOT	86
Jagode - SWOT	87
Maline - SWOT	88
Povrće generalno - SWOT.....	89
Sektor mlijeka i mliječnih proizvoda - SWOT	90
XII. ANEKS B - DIJAGRAMI I TABELE KAMPANJE ZA USPOSTAVU ODNOSA SA ULAGAČIMA.....	92
VOĆE - OPĆI PREGLED.....	92
Proizvodnja.....	92
Voće – Proizvodnja	93
Voće - izvoz svežeg, smrznutog ili sušenog.....	94
Voće - uvoz svežeg, smrznutog ili sušenog.....	95
ŠLJIVA	96
Šljiva – tržišna prilika.....	97
Proizvodnja šljive	98

Proizvodnja šljive po kantonu	99
Proizvodnja šljive – otkupna cijena.....	100
Proizvodnja šljive – najbolji svjetski proizvođači.....	101
Izvoz šljive u 000 €.....	102
Izvoz vs Uvoz šljive	103
Izvoz šljive stopa rasta i trend	104
Izvoz vs proizvodnja šljive.....	105
Ključna tržišta – izvoz šljive (po državi).....	106
Konkurencija u proizvodnji šljive – Proizvodnja u regiji.....	107
Konkurencija u proizvodnji šljive – grafikoni proizvodnje u regiji	108
Konkurencija u proizvodnji šljive – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji.....	109
Međunarodna potražnja - šljiva	110
JABUKA	111
Jabuka – tržišna prilika	112
Proizvodnja jabuke	113
Proizvodnja jabuke po kantonu	114
Proizvodnja jabuke – otkupna cijena.....	115
Proizvodnja jabuke – najbolji svjetski proizvođači	116
Izvoz jabuke u 000 €.....	117
Izvoz vs Uvoz jabuke	118
Izvoz jabuke stopa rasta i trend	119
Izvoz vs proizvodnja jabuke	120
Ključna tržišta – izvoz jabuke (po državi).....	121
Konkurencija u proizvodnji jabuke – Proizvodnja u regiji.....	122
Konkurencija u proizvodnji jabuke – grafikoni proizvodnje u regiji	123
Konkurencija u proizvodnji jabuke – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji.....	124
Međunarodna potražnja – jabuka	125
KRUŠKA.....	126
Kruška – tržišna prilika.....	127
Proizvodnja kruške	128
Proizvodnja kruške po kantonima	129
Proizvodnja kruške – najbolji svjetski proizvođači	130
Izvoz kruške u 000€.....	131
Izvoz vs Uvoz kruške	132
Izvoz kruške stopa rasta i trend	133
Izvoz vs proizvodnja kruške	134
Ključna tržišta – izvoz kruške (po državi).....	135

Konkurencija u proizvodnji kruške – Proizvodnja u regiji.....	136
Konkurencija u proizvodnji kruške – grafikoni proizvodnje u regiji	137
Konkurencija u proizvodnji kruške – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji.....	138
Međunarodna potražnja – kruška	139
JAGODA i MALINA	140
Jagoda – tržišna prilika	141
Malina – tržišna prilika.....	142
Proizvodnja jagode i maline	143
Proizvodnja jagode i maline po kantonu	144
Proizvodnja jagode – najbolji svjetski proizvođači	145
Proizvodnja maline – najbolji svjetski proizvođači.....	146
Izvoz jagode u 000 €.....	147
Izvoz maline u 000 €	148
Izvoz vs Uvoz jagodičastog voća (jagoda + malina)	149
Izvoz jagodičastog voća stopa rasta i trend trend	150
Izvoz vs proizvodnja jagodičastog voća	151
Ključna tržišta – izvoz jagodičastog voća (po državi).....	152
Konkurencija u proizvodnji jagodičastog voća – Proizvodnja u regiji production	153
Konkurencija u proizvodnji jagodičastog voća – grafikoni proizvodnje u regiji	154
Konkurencija u proizvodnji jagodičastog voća – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji.....	155
Međunarodna potražnja – jagodičasto voće	156
OSTALO VOĆE	157
Trešnja – tržišna prilika	158
Višnja- tržišna prilika	159
Kajsija - tržišna prilika	160
PRERADA VOĆA / KREIRANJE DODATE VRIJEDNOSTI LANCA VRIJEDNOSTI VOĆA	161
Sokovi od voća i povrća - tržišna prilika.....	162
Nekoncentrirani sokovi od voća i povrća - tržišna prilika.....	163
Džemovi, marmelade i voćni želei - tržišna prilika.....	164
Voćni destilati i voćne rakije - tržišna prilika.....	165
Prerađeno voće i povrće - tržišna prilika	166
Duboko smrznuto i zaleđeno - tržišna prilika.....	167
Lanac vrijednosti- prerađene grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda.....	168
Lanac vrijednosti- prerađene odabrane grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda	169
Lanac vrijednosti- izvoz prerađene grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda u 000€	170
PROIZVODI OD VOĆA	171
Prozvodi od voća izvoz vs uvoz – sok od jabuke	173

Prozvodi od voća izvoz vs uvoz – Džem, marmelada	174
Proizvodi od voća – sok od jabuke izvoz	175
Proizvodi od voća – Džem, marmelada izvoz	176
Proizvodi od voća – Ključna tržišta – izvoz Džema, marmelade (po državi).....	178
Konkurencija u proizvodnji sok od jabuke – Izvoz u regiji.....	179
Konkurencija u proizvodnji džema, marmelade – Izvoz u regiji.....	180
Međunarodna potražnja - Džem, marmelada.....	182
Proizvodnja.....	183
Proizvodnja povrća.....	184
Povrće – izvoz svježeg, smrznutog ili sušenog	185
Povrće – uvoz svježeg, smrznutog ili sušenog	186
KRUMPIR.....	
Krumpir – tržišna prilika	188
Proizvodnja krumpira	189
Proizvodnja krumpira po kantonu	190
Proizvodnja krumpira – otkupna cijena.....	191
Proizvodnja krumpira – najbolji svjetski proizvođači	192
Izvoz krumpira u 000 €.....	193
Izvoz vs Uvoz krumpira	194
Izvoz krumpira stopa rasta i trend	195
Izvoz vs proizvodnja krumpira	196
Ključna tržišta – izvoz krumpira (po državi).....	197
Konkurencija u proizvodnji krumpira – Proizvodnja u regiji.....	198
Konkurencija u proizvodnji krumpira – grafikoni proizvodnje u regiji	199
Konkurencija u proizvodnji krumpira – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji.....	200
Međunarodna potražnja – krumpir	201
KUPUS.....	202
Kupus – tržišna prilika.....	203
Proizvodnja kupusa	204
Proizvodnja kupusa po kantonu.....	205
Proizvodnja kupusa – otkupna cijena	206
Proizvodnja kupusa – najbolji svjetski proizvođači	207
Izvoz kupusa u 000 €.....	208
Izvoz vs Uvoz kupusa.....	209
Izvoz kupusa stopa rasta i trend.....	210
Izvoz vs proizvodnja kupusa	211
Ključna tržišta – izvoz kupusa (po državi)	212

Konkurencija u proizvodnji kupusa – Proizvodnja u regiji	213
Konkurencija u proizvodnji kupusa – grafikoni proizvodnje u regiji.....	214
Konkurencija u proizvodnji kupusa – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji	215
Međunarodna potražnja – kupus.....	216
ZELENA PAPRIKA	217
Zelena paprika – tržišna prilika	218
Proizvodnja zelene paprike.....	219
Proizvodnja zelene paprike po kantonu.....	220
Proizvodnja zelene paprike – otkupna cijena	221
Proizvodnja zelene paprike – najbolji svjetski proizvođači	222
Izvoz zelene paprike u 000€	223
Izvoz vs Uvoz zelene paprike	224
Izvoz zelene paprike stopa rasta i trend.....	225
Izvoz vs proizvodnja zelene paprike.....	226
Ključna tržišta – izvoz zelene paprike (po državi)	227
Konkurencija u proizvodnji zelene paprike – Proizvodnja u regiji	228
Konkurencija u proizvodnji zelene paprike – grafikoni proizvodnje u regiji.....	229
Konkurencija u proizvodnji zelene paprike – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji	230
Međunarodna potražnja – zelena paprika	231
KRASTAVAC.....	232
Krastavac – tržišna prilika	233
Proizvodnja krastavca.....	234
Proizvodnja krastavca po kantonu.....	235
Proizvodnja krastavca – najbolji svjetski proizvođači.....	236
Izvoz krastavca u 000€	237
Izvoz vs Uvoz krastavca	238
Izvoz krastavca stopa rasta i trend.....	239
Izvoz vs proizvodnja krastavca.....	240
Ključna tržišta – izvoz krastavca (po državi)	241
Konkurencija u proizvodnji krastavca – Proizvodnja u regiji	242
Konkurencija u proizvodnji krastavca – grafikoni proizvodnje u regiji.....	243
Konkurencija u proizvodnji krastavca – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji	244
Međunarodna potražnja – krastavac	245
MRKVA	246
Mrkva – tržišna prilika	247
Proizvodnja mrkve.....	248
Proizvodnja mrkve po kantonu.....	249

Proizvodnja mrkve – najbolji svjetski proizvođači	250
Izvoz vs Uvoz mrkve	251
Izvoz mrkve stopa rasta i trend	252
Izvoz vs proizvodnja mrkve	253
Ključna tržišta – izvoz mrkve (po državi)	254
Konkurencija u proizvodnji mrkve – Proizvodnja u regiji	255
Konkurencija u proizvodnji mrkve – grafikoni proizvodnje u regiji	256
Konkurencija u proizvodnji mrkve – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji	257
Međunarodna potražnja – mrkva	258
OSTALO POVRĆE	259
Rajčica – tržišna prilika	260
Crni luk – tržišna prilika	261
Grah – tržišna prilika	262
Bijeli luk – tržišna prilika	263
PRERADA POVRĆA / STVARANJE DODATNE VRIJEDNOSTI U LANCU VRIJEDNOSTI POVRĆA	264
Rajčica prerađeni – tržišna prilika	265
Krumpir prerađeni ili konzervirani – tržišna prilika	266
Prerađeno ili konzervirano povrće nes (isklj. zaleđeno) – tržišna prilika	267
Prerađeno ili konzervirano povrće nes (uklj. zaleđeno) – tržišna prilika	268
Smrznuto povrće – tržišna prilika	269
Povrće nes, svježe ili rashlađeno – tržišna prilika	270
Sušeno povrće – tržišna prilika	271
Lanac vrijednosti- prerađene grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda	272
Lanac vrijednosti- prerađene odabrane grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda	273
Lanac vrijednosti- izvoz prerađene grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda u 000€	274
PROIZVODI POVRĆE	275
Proizvodi od povrća – Izvoz krumpira prerađenog ili konzerviranog	277
Proizvodi od povrća – Izvoz soka od rajčice, koncentriranog ili nekoncentriranog pirea i paste (kečap)	278
Proizvodi od povrća – Izvoz krumpira prerađenog ili konzerviranog	279
Proizvodi od povrća – Izvoz soka od rajčice, koncentriranog ili nekoncentriranog pirea i paste (kečap)	280
Proizvodi od povrća – Ključna tržišta krumpira prerađenog ili konzerviranog	281
Proizvodi od povrća – Ključna tržišta - soka od rajčice, koncentriranog ili nekoncentriranog pirea i paste (kečap)	282
Konkurencija u proizvodnji krumpira prerađenog ili konzerviranog – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji	283

Konkurencija u proizvodnji soka od rajčica, koncentriranog ili nekoncentriranog pirea i paste – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji	284
Međunarodna potražnja krumpira prerađenog ili konzerviranog	285
Međunarodna potražnja soka od rajčice, koncentriranog ili nekoncentriranog pirea i paste.....	286
SVJEŽE MLIJEKO	287
Svježe mlijeko – tržišna prilika	288
Proizvodnja svježeg mlijeka	289
Proizvodnja svježeg mlijeka – otkupna cijena.....	290
Proizvodnja svježeg mlijeka – najbolji svjetski proizvođači.....	291
Izvoz vs Uvoz svježeg mlijeka	293
Izvoz svježeg mlijeka stopa rasta i trend trend.....	294
Izvoz vs proizvodnja svježeg mlijeka.....	295
Ključna tržišta – izvoz svježeg mlijeka (po državi).....	296
Konkurencija u proizvodnji svježeg mlijeka – Proizvodnja u regiji	297
Konkurencija u proizvodnji svježeg mlijeka – grafikoni proizvodnje u regiji charts.....	298
Konkurencija u proizvodnji svježeg mlijeka – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji	299
Međunarodna potražnja – svježe mlijeko	300
PRERADA MLIJEKA/STVARANJE DODATNE VRIJEDNOSTI U LANCU VRIJEDNOSTI MLIJEKA	301
Svježe mlijeko uključujući povlaku – tržišna prilika	302
Prerada sira – tržišna prilika	303
Prerada jogurta uključujući mlaćenicu – tržišna prilika	304
Prerada maslaca uključujući druga ulja i nasti iz mlijeka - tržišna prilika	305
Obrano mlijeko u prahu – tržišna prilika	306
Lanac vrijednosti- prerađene grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda.....	307
Lanac vrijednosti- prerađene odabrane grupe voća, povrća i mliječnih products	308
Lanac vrijednosti- izvoz prerađene grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda u 000€	309
PROIZVODI OD MLIJEKA.....	310
Proizvodi od mlijeka – Izvoz vs Uvoz - mlijeko.....	312
Proizvodi od mlijeka – Izvoz vs Uvoz - maslac, kiselo mlijeko, povlaka,.....	313
Proizvodi od mlijeka – Izvoz vs Uvoz – Sir i surutka,.....	314
Proizvodi od mlijeka – Izvoz mlijeka.....	315
Proizvodi od mlijeka – Izvoz maslaca, kiselog mlijeka, povlake	316
Proizvodi od mlijeka – Izvoz sira i surutke	317
Proizvodi od mlijeka – Ključna tržišta – izvoz mlijeka (po državi)	318
Proizvodi od mlijeka – Ključna tržišta – izvoz maslaca, kiselog mlijeka, povlake (po državi)	319
Proizvodi od mlijeka – Ključna tržišta – izvoz sira i surutke (po državi)	320
Konkurencija u proizvodnji mlijeka – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji	321

Konkurencija u proizvodnji maslaca, kiselog mlijeka, povlake – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji ...	322
Konkurencija u proizvodnji sira i surutke – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji.....	323
Međunarodna potražnja mlijeka	324
Međunarodna potražnja maslaca, kiselog mlijeka, povlake	325
Međunarodna potražnja sira i surutke	326
KARTE ZA ULAGAČE	327
Pregled svih prerađivačkih kapaciteta i hladnjača za voće i povrće u BiH	327
BiH – karta proizvodnje voća.....	328
BiH – karta proizvodnje povrća.....	329
BiH – Karta mljekarskih centara	330
Karta proizvodnje šljive / infrastruktura.....	331
Karta proizvodnje šljive / proizvodni regioni u Hrvatskoj i Srbiji	332
Karta proizvodnje jabuke / infrastruktura.....	333
Karta proizvodnje jabuke / proizvodni regioni u Hrvatskoj i Srbiji	334
Karta proizvodnje kruške / infrastruktura.....	335
Karta proizvodnje kruške / proizvodni regioni u Hrvatskoj i Srbiji	336
Karta proizvodnje jagode i maline / infrastruktura.....	337
Karta proizvodnje maline i jagode / proizvodni regioni u Hrvatskoj i Srbiji	338
Karta proizvodnje krumpira / infrastruktura.....	339
Karta proizvodnje krumpira / proizvodni regioni u Hrvatskoj i Srbiji	340
Karta proizvodnje kupusa / infrastruktura	341
Karta proizvodnje zelene paprike / infrastruktura	342
Karta proizvodnje krastavca / infrastruktura	343
Karta proizvodnje mrkve / infrastruktura	344
Karta proizvodnje mlijeka / infrastruktura	345

Odricanje odgovornosti

Ovo izvješće je pripremio Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije Bosne i Hercegovine. Izvješće se zasniva na Sporazumu o suradnji između Vlade Federacije Bosne i Hercegovine i Međunarodne financijske korporacije (IFC), članice Grupacije Svjetske banke. IFC je Ministarstvu pružio tehničku pomoć u prikupljanju podataka, analizi, konsultacijama s drugim institucijama, upoznavanju najbolje prakse itd. IFC ne garantira preciznost, pouzdanost ni potpunost sadržaja obuhvaćenog u ovom materijalu, niti zaključaka ili ocjena koje su u njega uključene, i ne preuzima nikakvu odgovornost za bilo kakve propuste ili greške (uključujući, bez ograničenja, tipografske i tehničke greške) u sadržaju niti za oslanjanje na njih. Granice, boje, oznake i druge informacije prikazane na bilo kojoj karti u ovom materijalu ne znače bilo kakav sud Svjetske banke u pogledu pravnog statusa bilo koje teritorije niti potvrđivanje ili prihvaćanje takvih granica. Sadržaj ovog materijala namijenjen je jedino u načelne informativne svrhe i nije namijenjen da služi kao savjet o pravnim pitanjima, vrijednosnim papirima ili ulaganjima, stav u pogledu prikladnosti bilo kakva ulaganja, niti kako ponuda bilo koje vrste.

Akronimi i skraćenice

BiH	-	Bosna i Hercegovina
CBBiH	-	Centralna banka Bosne i Hercegovine
ISU	-	Izravna strana ulaganja
FBiH	-	Federacija Bosne i Hercegovine
FIPA	-	Agencija za unapređenje stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini
IRM	-	Karta reforme ulaganja/Strategija privlačenja izravnih stranih ulaganja
JIE	-	Jugoistočna Europa
M&A	-	Spajanje i preuzimanje tvrtki
MSP	-	Mala i srednja poduzeća
MVTEO	-	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine
RS	-	Republika Srpska
R&D	-	Istraživanje i razvoj
UNCTAD	-	Konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju

1.0 UVOD

Ova Strategija i podaci temelje se na detaljnoj studiji konkurentnosti poljoprivrede urađene u 2013. godini, kao dio pomoći IFC-a Federalnom ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva (FBIH), kojom je procijenjena trenutna konkurentnost vrijednosnih lanaca u poljoprivredi. Rezultati su ukazali da su podsektori mlijeka i mliječnih proizvoda, te voća i povrća, iako najkonkurentniji u FBIH, rangirani kao manje konkurentni od svojih neposrednih konkurenata u regiji. Iz tog razloga, ova Strategija je fokusirana na povećanje konkurentnosti i privlačenje ulaganja u ova dva podsektora. Vlada Federacije BiH ovlastila je Ministarstvo da pripremi ovu strategiju i podnese je na usvajanje.

1.1 REZIME INFORMACIJA O SEKTORU

U 2011. godini udio poljoprivrede u BDP-u BiH bio je 7,6%. Usprkos tome, BiH ima stalni deficit (oko 22% ukupnog BDP-a u 2009. godini), a na sektore poljoprivrede i prehrane otpada najznačajniji udio (oko 30%, što iznosi oko 970 milijuna eura u 2009. godini), a samo 35% do 40% potreba BiH za hranom pokrivaju domaći proizvođači.

Iako se stalno smanjuje, udio poljoprivrede u BDP-u FBIH je još uvijek relativno visok u usporedbi sa razvijenim i visokorazvijenim zemljama. U 2012. godini udio bruto dodane vrijednosti poljoprivrede u formiranju bruto domaćeg proizvoda iznosi 4,5%, što je za 0,6% manje od udjela u prethodnoj godini.

U strukturi vanjskotrgovinske razmjene Federacije BiH, poljoprivredni proizvodi nemaju značajniji udio. U prilog tome govori podatak da ostvareni obujam vanjskotrgovinske razmjene poljoprivrednih proizvoda u 2012. godini, u vrijednosti od 68,8 milijuna KM, čini svega 1,31% od vrijednosti ukupne robne razmjene.

Poljoprivreda u Federaciji BiH je u 2012. godini, kao i u prethodnim godinama, ostvarila negativnu vanjskotrgovinsku bilancu. Tijekom 2012. godine Federacija BiH je izvezla poljoprivrednih proizvoda u vrijednosti od 68,8 milijuna KM, dok je istovremeno ostvaren uvoz poljoprivrednih proizvoda u vrijednosti od 403 milijuna KM. Stopa pokrivenosti uvoza izvozom je 17%. U odnosu na prethodnu 2011. godinu, ostvareni vanjskotrgovinski deficit u razmjeni poljoprivrednih proizvoda u 2011. povećan je za 3,9 milijuna KM ili 1,3%. Izvoz poljoprivrednih proizvoda iz Federacije BiH sudjeluje sa 1,31% u ukupnom realiziranom izvozu u 2012. godini, dok u ukupno realiziranom uvozu u istoj godini, uvoz poljoprivrednih proizvoda sudjeluje sa 4,05%.

Prema podacima za FBIH iz 2012. godine, FBIH je posebno jaka u tri sektora (čiji je udio u BDP-u):

- Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo 8,6%;
- Industrijska proizvodnja 23,1%;
- Trgovina na veliko i malo 26,6%;

Jedan od načina da se unapredi efikasnost razvoja i rada MSP je stimuliranje „organskog razvitka klastera“, tj. jačanje njihove konkurentnosti putem uzajamnog povezivanja i suradnje. Ovo je posebno bitno kada se radi o uvezivanju obrazovanja, znanosti i proizvodnje s ciljem usvajanja novih tehnologija, otvaranja novih radnih mjesta i prodora na nova tržišta. U tom pogledu, potrebno je razmotriti doprinos koji ciljana ISU mogu dati u stvaranju inovativnih klastera čiji članovi će biti poduzeća koja proizvode proizvode sa visokom razinom dodane vrijednosti, sveučilišta, instituti, istraživačke institucije i drugi.

Gore spomenuti sektori su raspoloženi za izvoz, ali kvalitetu proizvoda, brzo pojavljivanje novih proizvođača i brzi ritam promjena potreba klijenata predstavljaju ozbiljne prepreke njihovom uspjehu. Sveobuhvatan i sustavni pristup ublažavanju prepoznatih barijera, uključujući i mnogo brže reakcije na trendove na tržištu i bolju infrastrukturu kvalitete, mogu unaprijediti konkurentnost ovih sektora i približiti ih klubu razvijenih zemalja.

1.2. TRENDOVI ISU NA BALKANU¹

Ovaj rezime obuhvaća trendove u oblasti izravnih stranih ulaganja (ISU) svih tvrtki koje su uložile u šest zemalja ove regije između siječnja 2010. i veljače 2014. Ulaganja kapitala i otvorena radna mjesta nisu registrirana za sve projekte. Prosjeci su dati samo na temelju projekata za koje su podaci registrirani.

1.2.1. Rezime:

ISU u projekte su dosegla vrhunac 2012. godine

2012. godine registrirano je nekih 230 projekata, ili 25,8% svih projekata. To je bila godina kada je registrirano najviše projekata. Tijekom ovog perioda otvoreno je ukupno 12.155 novih radnih mjesta, a u ove projekte uloženo je 2,79 milijardi dolara kapitala, što je predstavljalo 23,6% ukupnih radnih mjesta i 20,8% kapitalnih ulaganja.

Potencijal rasta domaćih tržišta je glavni motiv za ulagače

Potencijal rasta domaćih tržišta bio je glavni motiv koji su tvrtke navele za 41,5% projekata. Nakon toga su slijedili propisi, odnosno poslovna klima, sa 30,2%, te prisutnost obučene radne snage sa 22,6%.

Više od trećine projekata realizirali su ključni ulagači

Najvećih 10% ulagača realiziralo je ukupno 314 projekata, odnosno 35% ukupnog broja projekata. Ovi ulagači otvorili su ukupno 19.677 radnih mjesta, što je činilo skoro dvije petine ukupnog broja. Ukupna kapitalna ulaganja ovih tvrtki iznosila su 2,98 milijardi USD, što je predstavljalo više od jedne petine ukupnih ulaganja svih tvrtki.

Tekstil je bio glavni sektor sa skoro šestinom svih projekata

Od ukupno 38 sektora, u sektoru tekstila realizirano je 14,6% projekata. Obujam projekata u ovom sektoru dosegao je vrhunac 2012. godine, kada je zabilježeno 39 projekata. Ukupan broj radnih mjesta u ovom sektoru bio je 9.144, a ulaganja su iznosila 211,10 milijuna USD.

Najveći projekti dolaze iz Turske

S prosječnom veličinom od 133,50 milijuna USD, projekti koji dolaze iz Turske su oko dva i pol puta veći od prosjeka iz svih zemalja porijekla. Iako je rangirana kao sedma po broju registriranih projekata, sa ukupno 32, Turska je kreirala ukupno 2.343 novih radnih mjesta i izvršila kapitalna ulaganja u ukupnom iznosu od 1,34 milijarde USD.

Srbija privlači gotovo pola projekata

Od ukupno šest zemalja koje su odredište za ulaganja, Srbija je vodeća, sa skoro pola od ukupno zabilježenih projekata. Ukupna ulaganja u Srbiju rezultirala su generiranjem 33.295 radnih mjesta i ukupnim iznosom od 7,94 milijarde kapitalnih ulaganja, što u prosjeku iznosi 264 radna mjesta i 52,60 milijuna USD po jednom projektu.

---

¹ Izvor: Izvještaj o trendovima na Balkanu, siječanj 2010 – veljača 2014, fdimarkets.com

1.2.2. Ključni trendovi u ISU

Od siječnja 2010. do veljače 2014. godine registrirano je ukupno 893 projekta ISU, što predstavlja 1,2% globalnih ISU. Ovi projekti su rezultirali ukupnim kapitalnim ulaganjima od 13,41 milijardi USD, što u prosjeku iznosi 49,70 milijuna USD po jednom projektu. Tijekom ovog perioda otvoreno je ukupno 51.588 novih radnih mjesta.

Najveći broj projekata najavljen je 2012. godine, i 230 projekata iz te godine činilo je 1,3% globalnih ISU. Prosječna kapitalna ulaganja kulminirala su 2013. godine, a prosječan broj novih radnih mjesta 2011. godine.

Tabela 1: Ključni trendovi ISU po godinama

Godina	Broj projekata	Godišnji rast u %	Otvorena radna mjesta		Kapitalna ulaganja	
			Ukupno	Prosjek	Ukupno (u mil. USD)	Prosjek (u mil. USD)
2014.	37	n/a	3.105	310	488,50	54,30
2013.	216	n/a	10.335	184	3.242,70	56,90
2012.	230	n/a	12.155	270	2.792,70	45,80
2011.	230	27,8	17.480	317	3.524,00	45,20
2010.	180	n/a	8.513	193	3.360,10	51,70
Ukupno	893	n/a	51.588	245	13.408,10	49,70

Izvor: fDi Intelligence, The Financial Times Ltd

Po tipu projekata, nova ulaganja čine 89,7% projekata. Novi projekti su u prosjeku zabilježili kapitalno ulaganje od 53,30 milijuna USD i otvaranje 255 radnih mjesta.

Prosječno kapitalno ulaganje za širenje iznosio je 29,50 milijuna USD, a za ko-lokaciju 57,40 milijuna USD. Prosječan broj novih radnih mjesta kod ova dva tipa projekata iznosio je 202, odnosno 14.

Tvrtke su navele svoje motive za ulazak u ulaganje za 53 projekta. Ključni razlozi za ulaganje bili su, ovim redom, potencijal rasta domaćeg tržišta, propisi, odnosno poslovna klima, te prisutnost obučene radne snage,

1.2.3. Analiza po industrijskim sektorima

Od ukupno 38 sektora, u pet najzastupljenijih realizirano je skoro dvije petine projekata. Tekstil je najzastupljeniji sektor, na koji otpada skoro jedna šestina svih praćenih projekata. Obujam projekata u ovom sektoru dosegao je vrhunac tijekom 2012. godine, kada je praćeno 39 projekata.

Automobilski dijelovi generirali su najveći dio od ukupnog broja novih radnih mjesta i bili su najveći, sa 481 radnih mjesta po jednom projektu. Sektor alternativne/obnovljive energije zabilježio je i najveći ukupni iznos ulaganja – 4,23 milijarde USD, i najveći iznos prosječnog ulaganja sa 141 milijuna USD po projektu.

Tabela 2: Trendovi ISU po sektorima

Sektor	Broj projekata	Nova radna mjesta		Kapitalna ulaganja	
		Ukupno	Prosjek	Ukupno (u mil. USD)	Prosjek (u mil. USD)
Tekstil	130	9.144	351	211,10	14,10
Hrana i duhan	107	3.353	209	532,50	16,10
Financijske usluge	52	35	5	26,80	13,40
Alternativna/obnovljiva energija	49	1.745	436	4.228,80	141,00
Proizvodi široke potrošnje	47	2.096	161	222,80	18,60
Nekretnine	46	0	0	2.324,00	136,70
Auto dijelovi	42	15.412	481	575,10	21,30
Poslovne usluge	40	908	113	100,80	25,20
Transport	39	2	2	82,70	41,40
Softverske i IT usluge	34	452	50	7,00	7,00
Drugi sektori	307	18.441	194	5.096,50	40,10
Ukupno	893	51.588	245	13.408,10	49,70

Izvor: fDi Intelligence, iz: The Financial Times Ltd.

Od ukupno 18 djelatnosti, većina projekata otpada na pet najznačajnijih. Industrijska proizvodnja je najznačajnija djelatnost i na nju otpada skoro jedna trećina praćenih projekata. Obujam projekata u ovoj djelatnosti kulminirao je 2011. godine, kada je zabilježeno 77 projekata.

Proizvodnja električne energije zabilježila je i najveći iznos ukupnih ulaganja – 4,62 milijardi USD – i najveće prosječno ulaganje sa 170,90 milijuna USD po projektu. Industrijska proizvodnja je generirala najveći broj od ukupno kreiranih novih radnih mjesta, dok su najveći projekti bili u građevinarstvu sa po 485 radnih mjesta u prosjeku.

Tabela 3: Trendovi ISU po djelatnostima

Djelatnost	Broj projekata	Nova radna mjesta		Kapitalna ulaganja	
		Ukupno	Prosjek	Ukupno (u mil. USD)	Prosjek (u mil. USD)
Industrijska proizvodnja	278	41.248	286	4.090,30	24,50
Maloprodaja	223	2.146	214	387,80	21,50
Prodaja, marketing i potpora	107	524	52	24,60	12,30
Poslovne usluge	85	211	17	43,80	7,30
Građevinarstvo	56	970	485	3.131,10	125,20
Proizvodnja električne energije	41	1.125	375	4.615,00	170,90
Logistika, distribucija i transport	41	1.312	218	286,40	23,90
Projektiranje, razvoj i testiranje	15	336	67	8,70	8,70
IKT i infrastruktura za Internet	11	0	0	0,00	0,00
Centri za kontakte s klijentima	7	945	157	1,10	1,10
Druge djelatnosti	29	2.771	230	819,20	74,50
Ukupno	893	51.588	245	13.408,10	49,70

Izvor: fDi Intelligence, iz: The Financial Times Ltd.

1.2.4. Značajne tvrtke

Ukupno 556 tvrtki je između siječnja 2010. i veljače 2014. godine uložilo u šest zemalja regije, od ukupno 25.692 tvrtke koje su globalno realizirale ISU.

Najznačajnijih 10 tvrtki realiziralo je ukupno 123 projekta (13,8%). U posljednjih 12 mjeseci, osam od ovih deset najznačajnijih tvrtki je najavilo nove projekte, a Agrokor je najznačajniji ulagač u ovom periodu sa osam projekata.

Tabela 4: Deset najznačajnijih tvrtki: broj projekata

<i>Naziv tvrtke</i>	<i>Zemlja porijekla</i>	<i>Broj projekata</i>	<i>Globalni projekti*</i>	<i>% globalnih projekata**</i>	<i>Projekti u zadnjih 12 mjeseci</i>
Schwarz Beteiligungs (Schwarz Gruppe)	Njemačka	23	411	5,5	7
Inditex	Španjolska	21	542	3,8	5
Mercator	Slovenija	14	50	28	2
Gazprom	Rusija	13	147	8,8	1
New Yorker	Njemačka	12	112	10,7	0
Agrokor	Hrvatska	11	18	61,1	8
Jysk Holding	Danska	8	51	15,6	4
Metro	Njemačka	7	481	1,4	1
Deutsche Telekom	Njemačka	7	121	5,7	3
Petrol	Slovenija	7	10	70	0

* Ukupan broj projekata tvrtke širom svijeta ne uzimajući u obzir kriterije ove studije.

** Udio globalnih projekata ove tvrtke koji zadovoljavaju kriterije ove studije.

Izvor: fDi Intelligence iz: The Financial Times Ltd.

Na 10 najznačajnijih tvrtki otpada 1,9% novih radnih mjesta i 3,4% kapitalnih ulaganja. Zajedno, one generiraju projekte koji su manji po broju novih radnih mjesta, sa u prosjeku 8 novih radnih mjesta. Ove tvrtke u načelu realiziraju niža kapitalna ulaganja, sa u prosjeku 3,76 milijuna USD po jednom projektu.

U periodu od ožujka 2013. do veljače 2014. godine, 54 tvrtke čija ulaganja *fDi markets* nije registrirao od 2003. godine su najavile 59 novih projekata.

Ova ulaganja otvorila su 2.887 novih radnih mjesta i realizirala 1.860,05 milijuna kapitalnih ulaganja. Da bismo dali uvid u veličinu ovih tvrtki, većina njih ima obrt manji od 9 milijuna USD.

Od navedenih šest zemalja koje su destinacije za ulaganja, Srbija je vodeća destinacija, i na nju otpada gotovo pola zabilježenih projekata. Obujam projekata u ovoj zemlji destinacije kulminirao je 2013, kada je praćeno 118 projekata.

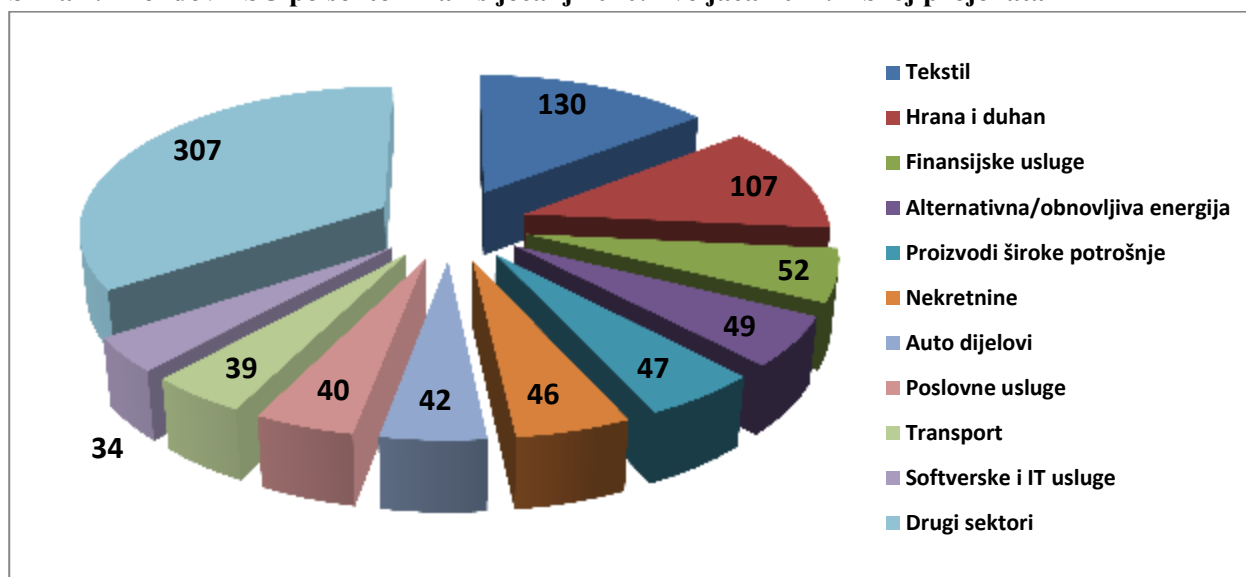
U Srbiji je generirano najviše novih radnih mjesta – 33.295, i najviše ulaganja – 7,94 milijardi USD. Crna Gora ima najveće projekte po prosječnoj veličini ulaganja, a Albanija po broju novih radnih mjesta.

Tabela 5: Deset najznačajnijih tvrtki: broj projekata

Zemlja odredišta	Broj projekata	Broj tvrtki	Nova radna mjesta		Kapitalna ulaganja	
			Ukupno	Prosjek	Ukupno (u mil. USD)	Prosjek (u mil. USD)
Srbija	439	336	33.295	264	7.938,10	52,60
Hrvatska	181	132	3.050	127	1.814,80	56,70
Bosna i Hercegovina	111	94	2.947	117	979,20	32,60
BJR Makedonija	103	95	11.746	345	1.507,80	33,50
Crna Gora	30	30	0	0	1.036,40	148,10
Albanija	29	25	550	550	131,70	26,30
Ukupno	893	626	51.588	245	13.408,10	49,70

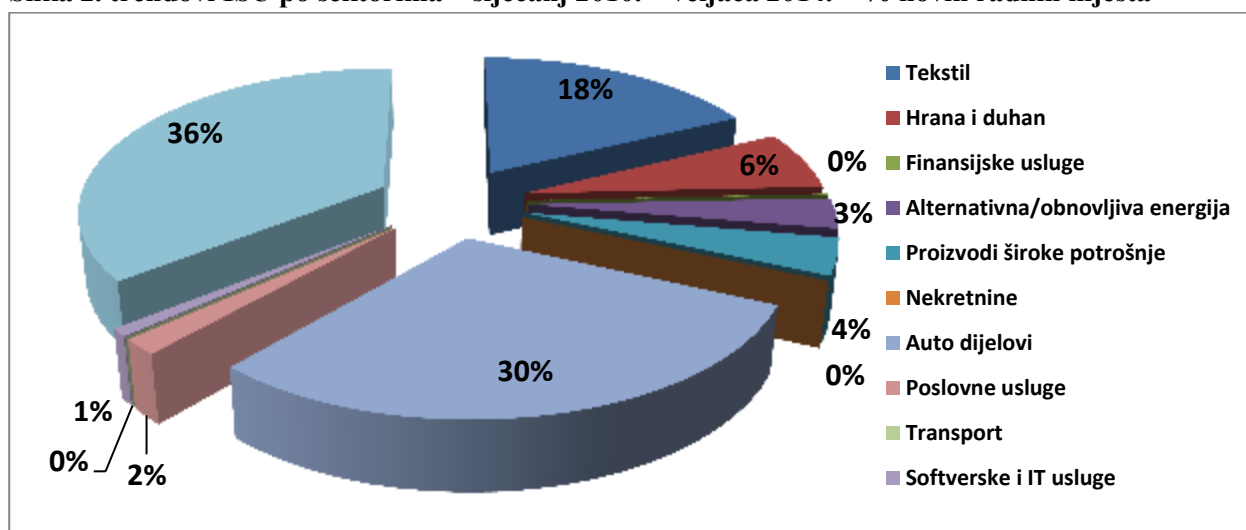
Izvor: fDi Intelligence, iz: The Financial Times Ltd.

Slika 1. Trendovi ISU po sektorima - siječanj 2010. - veljača 2014. – broj projekata

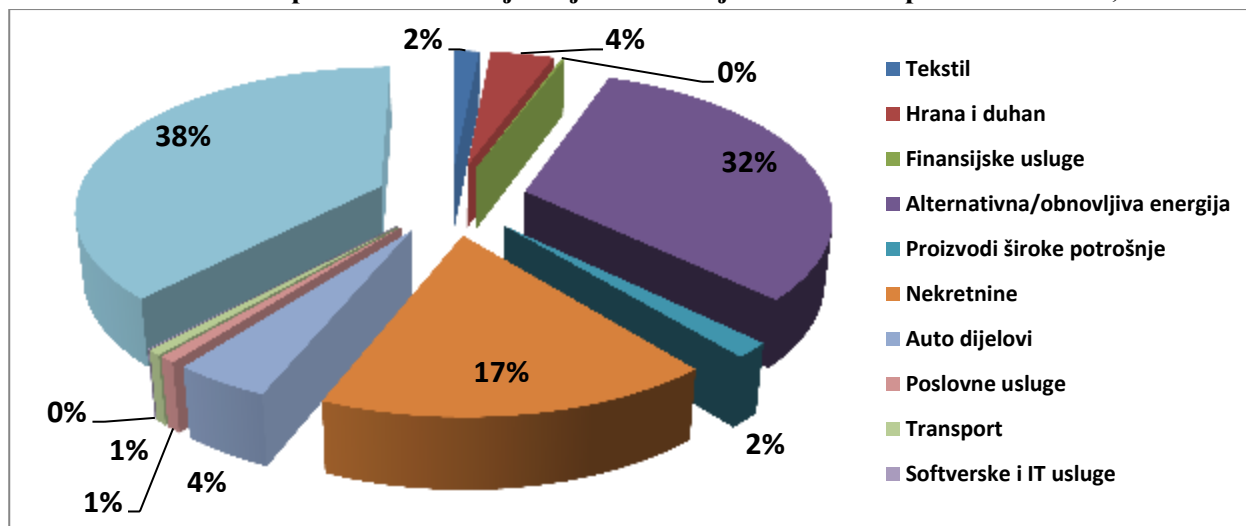
Izvor: Izvještaj o trendovima na Balkanu, siječanj 2010 – veljača. 2014, fdimarkets.com

Slika 2. trendovi ISU po sektorima – siječanj 2010. – veljača 2014. – % novih radnih mjesta

Izvor: Izvještaj o trendovima na Balkanu, siječanj 2010 – veljača 2014, fdimarkets.com

Slika 3: Trendovi ISU po sektorima – siječanj 2010. – veljača 2014. – kapitalni intenzitet, u %

Izvor: Izvještaj o trendovima na Balkanu, siječanj 2010 – veljača 2014, fdimarkets.com

Informacijske i komunikacijske tehnologije, zajedno sa poslovnim, finansijskim i IT uslugama, predstavljaju gotovo polovinu svih odluka o ISU u cijeloj Europi u 2012. godini. Federaciji Bosne i Hercegovine ova činjenica treba da posluži kao znak koliko je važno usvojiti politike ulaganja da bi se moglo uspješnije predvidjeti i reagirati na promjene u dinamici ISU u narednom periodu. U kratkoročnom periodu, dobar primjer zemlje u regiji koja je privukla uglavnom ulaganja koja traže povećanje efikasnosti je BJR Makedonija.

1.2.5. BJR Makedonija

BJR Makedonija se nalazi na 23. mjestu u pogledu lakoće poslovanja. u Doing Business izvješću Svjetske banke za 2013. godinu, ispred Francuske i Austrije a skupa sa Švicarskom i blizu Njemačke. Ambiciozni reformski program ove zemlje evidentno je osigurao konkurentsku prednost BJR Makedoniji. Iako je kapitalni intenzitet projekata ISU u 2012. godini u BJR Makedoniji opao, broj odluka o ISU, promatran u kontekstu recesije, bio je vrijedan pažnje, što je prikazano u narednoj tabeli. Što je još važnije, 8.000 novih radnih mjesta donijelo je daleko veću društvenu vrijednost od samog iznosa ulaganja. Može se raspravljati o tome da li makedonski režim grantova i slobodnih zona donosi vrijednost za poreske obveznike i da li bi se pokazao opravdanim u svjetlu detaljnije analize troškova i koristi. Ipak, treba uračunati i oportunitetni trošak za svako ulaganje koje je došlo u regiju, a nije došlo u FBiH.

Tabela 6 – BJR Makedonija postaje glavni primatelj ISU – prilivi ISU u 15 mjeseci do ožujka 2013. godine

Tvrtka	Planirana aktivnost	Ulaganje	Nova radna mjesta	Komentari
Eurohold Bugarska	Fotonaponska proizvodnja	15 milijuna eura	115	100% izvor
Istem Medical Turska	Medicinski uređaji	22 milijuna eura	300	Tehnološki napredno ulaganje
Draexlmaier Njemačka	Auto dijelovi za Mercedes	30 milijuna	4.000	Ovo ulaganje će djelovati kao katalizator za dodatna ulaganja u

		eur		auto industriju.
Kemet Electronics SAD	Elektrolitski kondenzatori za auto industriju	15 milijuna eura	400	Matična tvrtka ostvaruje prodaju od preko 1 mlrd. USD – novi pogon se prostire na 11.200 m ²
Kromberg & Schubert Njemačka	Auto dijelovi	20 milijuna eura	2.500	Matična grupacija zapošljava 24.000 radnika.
Protek Rusija	Homeopatski lijekovi	5 milijuna eura	130	Jedna od najvećih ruskih farmaceutskih tvrtki, koja upošljava 5.000 radnika.
Van Hool Belgija	Proizvodnja autobusa	20 milijuna eura	500	Plan za proizvodnju 400 autobusa godišnje za tržište SAD – ova tvrtka je najveći integrirani proizvođač autobusa u Europi.
Teknohose Italija	Crijeva za automobilski sektor	10 milijuna eura	200	Kao i brojni drugi ulagači, odabrana je Tehnološko-industrijska zona u blizini Aerodroma Skoplje.
Motherson Indija	Bočni retrovizori	12 milijuna eura	140	<i>Motherson</i> je jedan od najvećih svjetskih proizvođača retrovizora
Indikativni iznos ukupnih ulaganja iz uzroka		149 milijuna eura		Očekivani broj novih radnih mjesta – oko 8.300.

Tabela 7 – Republika Srbija – priliv ISU u 15 mjeseci do ožujka 2013. godine

Poduzeće	Planirani sektor	Ulaganje	Broj novih radnih mjesta	Komentar
Fulgar Italija	Tekstilni	10 milijuna eura	100	Proširena ulaganja ovog talijanskog proizvođača sintetičkih prediva. Novo postrojenje povećat će proizvodnju za 40% i dodati još 100 radnih mjesta uz 115 radnika koje Fulgar već zapošljava.
Henkel Njemačka	Kemijski proizvodi/sapun, tekućine za čišćenje i osvježavanje toaleta	3.5 milijuna eura	60	Henkel je na srbijanskom tržištu prisutan već 11 godina. Merima Kruševac je 2002. postala dio Henkel CEE grupacije.
Henkel Njemačka	Kemijski proizvodi/sapun, tekućine za čišćenje i osvježavanje toaleta	7 milijuna eura	30; dodatno ulaganje	Dodatno ulaganje najavljeno je prigodom 10. godišnjice poduzeća u siječnju 2012. godine
Lamda	Nekretnine/	387,5	3.000	Lamda Development

Development/ Latsis Group Greece	komercijalna i institucionalna izgradnja	milijuna		predstavlja jednu od najrespektabilnijih investicijskih firmi u Europi i na svijetu.
Clover Technologies/ Clover Holdings SAD	Kancelarijske mašine i oprema	17 milijuna eura	200	Ova firma ima 34 postrojenja u 14 zemalja koje pružaju potporu globalno. Monochrome Laser R&D je baziran u Ottawi u Illinoisu i u Novom Sadu u Srbiji .
GEOX Italija	Obuća	15,5 milijuna eura	1.250	Vlada Srbije će podržati svako novo radno mjesto sa 9.000 eura. Očekuje se da proizvodnja počne 2014. godine. Godišnji kapacitet proizvodnje bit će 1,25 milijuna pari obuće
Airbus/ EADS Nizozemska	Avijacija	63 milijuna eura	250	Obrazovanje i obuka
Continental Wind Partners SAD	Obnovljiva energija/ vjetroelektrane	416 milijuna eura	136	CWP djeluje u Srbiji od 2009. godine i prenio je svoju londonsku centralu u Beograd da bi od tamo upravljao svojim europskim operacijama. U naredne 4 godine CWP planira da uloži u razvoj Vjetroparka Čibuk u Općini Kovin, instalirane snage 300 MW i s mogućnošću širenja na grad Pančevo. Vjetropark će osigurati električnu energiju za oko 30.000 domaćinstava.
Higson Group Hong Kong	Tekstil/odjeća	4 milijuna eura	500	Higson Group je specijalizirana za dizajn, proizvodnju i distribuciju tekstilnih odjevnih predmeta. Najpoznatija je po svom brandu Iguana sportswear. Planiraju da izvoze svoje proizvode proizvedene u Srbiji u EU, Rusiju i druge zemlje s kojima Srbija ima sporazume o slobodnoj trgovini.

Naftna industrija Srbije/Gazprom Russia	Kemijska industrija	75,5 milijuna eura	1.144	Ko-lokacija
Rosati Industria Vetro Italy	Staklo i proizvodi od stakla	5 milijuna eura	202	U okviru Programa za potporu ulaganjima, Srbijanska agencija za promociju ulaganja i izvoza (SIEPA) ova talijanska firma dobit će poticaj za zapošljavanje od 7.000 eura po novom zaposlenom.
Delhaize Group Belgija	Hrana i duhan	15 milijuna eura	183	Prehrambeni maloprodajni lanac koji djeluje u 11 zemalja na 3 kontinenta
Tigar Tyres/ Michelin Francuska	Gume	171 milijuna eura	700	Većina guma proizvedenih u Srbiji opskrbljivat će brzorastuća tržišta u Rusiji, centralnoj i istočnoj Europi, Africi i na Bliskom istoku. Ovaj posljednji potez pojačava Michelin-ovu strategiju jačanja prisutnosti u ulaznom tržišnom segmentu, koji će prema njihovim projekcijama rasti 30% u narednih 10 godina.
Magna International Kanada	Pokrivke za auto sjedišta	5,5 milijuna eura	132	Magna International je četvrti po veličini opskrbljivač auto dijelovima na svijetu. Magna Seating Chomutov, odjel firme Magna International, dobila je besplatno zemlju za izgradnju tvornice u mjestu Odžaci u Srbiji.
Albon Engineering & Manufacturing Velika Britanija	Benzinski motori i dijelovi za motorna vozila	7,5 milijuna eura	200	Velika nezavisna firma za proizvodnju i dizajn koja se specijalizirana za obradu i montažu dijelova motora za proizvođače vozila i dizel-motora širom svijeta.
Greiner Packing/ Greiner Austrija	Plastični materijal za pakovanje i nelaminirana folija	6,5 milijuna eura	100	Greiner Packaging Serbia je kupila srbijanskog proizvođača mliječnih proizvoda «Hipol».
Jeanci Turska	Odjeća	5,5 milijuna eura	500	Jeanci planira proizvodnju za brandove kao što su Cavalli, Ferre i Versace i povećat će

				broj zaposlenih deset puta, na 1.150, kad završi izgradnju postrojenja u Leskovcu na jugu Srbije, 2014. godine.
Boral Aluminijum Turska	Aluminijski profili i vrata za kamionske prikolice	54 milijuna eura	300	Država će subvencionirati ovaj projekt sa ukupno 10 milijuna eura.
Confezioni Andrea Italija	Tekstil	9 milijuna eura	500	Ovo je vodeća tvrtka u sektoru luksuznih pokrivača za automobile u Italiji i Europi. Tvornica u Srbiji je najveća tvornica ove tvrtke.
Greenworks Holdings Belgija	Upravljanje otpadom i reklamacija	69 milijuna eura	879	Postrojenje za kliničko upravljanje otpadom izgrađeno prema najoštrijim europskim ekološkim i sigurnosnim standardima.
Grundfos Danska	Industrijske mašine i oprema	51 milijuna eura	350	Jedna od najvećih danskih tvrtki i najveći proizvođač pumpi radi u gotovo 50 zemalja. Postrojenje u Srbiji će opskrbljivati rastuća tržišta, uključujući i Rusiju.
Swarovski Cristalware Austrija	Nakit	15 milijuna eura	600	U ožujku 2012. godine, grad Subotica ustupio je tvrtki Swarovski 7,8 hektara javnog zemljišta za tvornicu.
Okvirni zbir nabrojanih primjera ulaganja		1,413 mlrd. eura		Očekivani broj novih radnih mjesta oko 11.316

Tabela 8: Republika Hrvatska – priliv ISU u 15 mjeseci do ožujka 2013.

Poduzeće	Planirani sektor	Ulaganje	Broj novih radnih mjesta	Komentar
Galapagos Belgija	Biotehnologija/R&D	57,5 milijuna eura	100	Fidelta u Hrvatskoj je nova tvrtka za usluge u oblasti lijekova i treće odjeljenje za uslužne aktivnosti firme Galapagos, koja je biotehnoška firma kliničke razine koja se bavi razvijanjem novih lijekova.
Ryanair Irska	Zračni prijevoz	53 milijuna	281	Prva baza niskoproračunske tvrtke Ryanair u bivšoj Jugoslaviji i 54th u Europi sa 16 novih ruta u Velikoj Britaniji i Europi.

Vodafone Italija	Komunikacije	5 milijuna eura	130	Centar za usluge klijentima osnovan u Hrvatskoj nakon odluke ove tvrtke da izmjesti svoje pozivne centre iz Italije.
Karlovačka pivovara/ Heineken Nizozemska	Piće	6 milijuna eura	26	Širenje
Krka Farma Zagreb/ Krka dd Novo Mesto Slovenija	Farmaceutski sektor	4 milijuna eura	16	Širenje
WPD Njemačka	Obnovljiva energija	46 milijuna eura	15	WPD je firma koja razvija i upravlja vjetroelektranama i koja djeluje u 20 zemalja. Ovo je treća vjetrofarma firme WPD u Europi koja će opskrbljivati 60.000 domaćinstava za električnom energijom koja je proizvedena na način prihvatljiv za okoliš.
HB Reavis, Luksemburg	Komercijalno i institucionalno građevinarstvo	61 milijuna eura	799	Prvo ulaganje ove firme u Hrvatskoj, sa 34.000 m2 bruto građevinskog zemljišta.
Okvirni ukupni iznos navedenih primjera ulaganja		232,5 milijuna eura	Broj novootvorenih radnih mjesta oko 1.367	

1.3. USKA GRLA ZA RAST U PODSEKTORIMA MLIJEKA I MLIJEČNIH PROIZVODA I VOĆA I POVRĆA U FBIH

Tržišta za podsektore mlijeka i mliječnih proizvoda i voća i povrća rastu i izvoz iz BiH kao i iz FBiH ostvaruje sve veći tržišni udio. Tržišni trendovi pokazuju relativno optimističnu sliku budućeg rasta na svjetskom tržištu i tržištu EU za oba podsektora ali će se konkurencija na tržištima pojačati, obzirom da nove zemlje ubrzano povećavaju svoju proizvodnju. Pored toga: (a) zahtjevi u vezi standarda higijene, zaštite prirodne sredine i dobrobiti životinja zahtijevat će nova ulaganja na razini gospodarstva, ali i na razinama prerade i logistike, te će povećati ukupne troškove proizvodnje; (b) nekarinske mjere, kao što su sanitarne i fitosanitarne mjere i privatni dobrovoljni standardi koje usvajaju lanci i supermarketi koji trguju poljoprivrednim prehrambenim proizvodima, dobivaju na utjecaju; i (c) budući izvozni učinak će se voditi poboljšanjima u dobavljačkim lancima, uključujući kreiranje stabilnih vrijednosnih lanaca i povećanje produktivnosti.

Snažna pozicija proizvođača iz svih susjednih zemalja, EU i prisutnost globalnih najjačih proizvođača mogli bi spriječiti FBiH da kratkoročno poveća svoj izvoz na tržišta zemalja Zapadnog Balkana, ukoliko FBiH ne otkloni nedostatke u učinku u smislu produktivnosti i unapređenja ključnih čimbenika uspjeha (engl. CSF): (a) striktna kontrola kvalitete i usklađenost sa (međunarodnim) standardima, (b) kvaliteta proizvoda, (c) pružanje potrebnih količina; (d) ispravno pakovanje i etiketiranje; (e) konkurentne cijene; (f) pouzdana isporuka u skladu sa narudžbenicom; (g) sposobnost elektronskog poslovanja; (h) imidž zemlje porijekla; (i) poslovanje sa određenim stupnjem profesionalizma; i (j) tržišne aktivnosti.

Iako analiza budućeg učinka u okviru studije konkurentnosti pokazuje relativno pozitivne izgleda za budućnost za sva tri odabrana sektora, opća konkurentnost na međunarodnom tržištu je još uvijek slaba, većinom zbog niske razine kvalitete, visoke cijene i asortimana proizvoda koji više ne ispunjava potrebe kupaca. Od ključnog značaja za poboljšanje konkurentnosti su: (a) zadovoljavanje ključnih čimbenika uspješnosti; (b) kontinuirana poboljšanja u produktivnosti; (c) kreiranje stabilnih vrijednosnih lanaca; i (d) restrukturiranje asortimana proizvoda u pravcu potreba potrošača koje se javljaju. Ove mjere bi zahtijevale provođenje sveobuhvatnog ciklusa ulaganja u modernizaciju tehnologije, opreme, procesa i znanja cjelokupnom dužinom vrijednosnih lanaca sa paralelnim poboljšanjem poslovnog okruženja.

Tijekom provođenja studije konkurentnosti, identificiran je širi spektar ograničenja koja utječu na sposobnost podsektora mlijeka i mliječnih proizvoda i voća i povrća da povećaju produktivnost i ispune ključne čimbenike uspjeha. Rangiranje ograničenja za tržišta zemalja zapadnog Balkana i EU potvrdila su da se ova dva pod-sektora suočavaju sa sličnim izazovima.

Glavna obvezujuća ograničenja koje stoje na putu većoj konkurentnosti dva podsektora su:

- infrastruktura kvalitete
- politike i propisi
- tehnologija, R&D i inovacije
- dostupnost financijskih sredstava

Prema tome, ova ograničenja prije svega negativno utječu na četiri kritična čimbenika uspjeha (engl. CSF), odnosno konkretno na:

- kontrolu kvalitete i zadovoljavanje standarda EU
- kvalitetu proizvoda
- količinu proizvoda

Pouzdana isporuka proizvoda koji su svi od ključnog značaja za glavne regionalne trgovačke lance koji nabavljaju proizvode za svoje maloprodajne lance.

Znatna većina ograničenja je zajednička za oba podsektora u FBiH. Ograničenja postoje u domenu javnog i privatnog sektora. Neka od njih mogu biti otklonjena samo uz zajedničko djelovanje javnog i privatnog sektora. Infrastrukturna ograničenja na vrhu su liste za oba podsektora. Najvažnije infrastrukturno obvezujuće ograničenje sa visoko negativnim efektom na usklađenost sa (međunarodnim) standardima vezano je uz sustav kontrole kvalitete, uključujući: (a) neefikasne veterinarske organe, uz sporadičnu i nedosljednu primjenu standarda od strane veterinarskih inspektora zbog složene organizacijske strukture i očitih neusklađenosti između zakona i prakse, (b) neadekvatne zdravstvene i higijenske kontrole duž LV; (c) bolje obučene fitosanitarne, higijenske i veterinarske inspekcije u FBiH; (d) nedostatak akreditiranih laboratorija; (e) neadekvatnu kontrolu granica u svrhu sprječavanja uvoza defektnih sirovina, drugih inputa i proizvoda u FBiH; (f) neefikasnu administraciju (veterinarska, fitosanitarna, laboratorije); i (g) prekomjerno komplicirane administrativne procedure (dozvole, suglasnosti) koje povećavaju troškove proizvodnje. Hladnjače, skladištenje i u nekim slučajevima predstavljaju infrastrukturno restriktivno ograničenje za ove podsektore.

Ograničenja u pogledu politika razvoja i regulative smatraju se restriktivnim zbog previše sveobuhvatnog sustava poljoprivredne politike, koji nije efikasan kao sredstvo za pomoć utjecajno-interesnim stranama da ispune zahtjevne standarde kvalitete, a također utječe na druge CSF, većinom one koji se odnose na kvalitetu proizvoda, potrebne količine i konkurentnost cijena. Različito tumačenje zakonodavstva od strane različitih javnih institucija, izazivano neadekvatnim kvalitetom komunikacije i koordinacije među ministarstvima i slab dijalog po vertikalnoj liniji i koordinacija među nadležnim ministarstvima i drugim javnim ustanovama, zahtijeva posebnu pažnju jer povećava zabunu u sustavu. Administrativne procedure su preduge, a čak su i rutinski poslovi veoma zahtjevni i stresni za interesno-utjecajne strane iz privatnog sektora. Na kraju, različita regulativa u RS i FBiH izaziva dodatne probleme za poduzeća koja posluju u oba entiteta.

Zastarjela tehnologija, oprema i procesi, posebno među manjim proizvođačima i prerađivačima predstavljaju glavne razloge za relativno nisku produktivnost u oba pod-sektora. Ovo obvezujuće ograničenje sprječava oba pod-sektora da ispune dovoljne ekonomije veličine i ostvare konstantnu kvalitetu proizvoda. To ima negativan utjecaj na tražene količine i na ispunjavanje standarda kvalitete. Niska razina primijenjenog istraživačkog rada usmjerenog na rješavanje potreba privatnog sektora u sva tri lanca, što bi osiguralo bolji i postojaniji kvalitetu proizvoda, samo usložnjava situaciju.

Nedostatak pristupa kvalitetnim izvorima financiranja za ulaganje u modernizaciju tehnologije, opreme, procesa i navodnjavanja, se u svim sektorima odnosi na: (a) nepovoljne uvjete komercijalnih kredita, (b) neadekvatan sustav i kašnjenje u isplati subvencija i (c) dugačke rokove za plaćanja od strane maloprodajnih trgovačkih lanaca što otežava modernizaciju i povećanje produktivnosti u oba podsektora. Tijekom istraživanja za potrebe studije identificirano je dvanaest planova za ulaganje u FBiH (u vrijednosti od 36.000 do 15.000.000 eura po ulaganju).

Međutim, velika većina manjih firmi nema financijske resurse niti menadžerske kapacitete ili znanje potrebno za ulaganje. Zbog nedostatka kvalitetnih financijskih resursa u FBiH, ključan je priliv kvalitetnih inostranih financijskih resursa kojim bi se započeo ciklus ulaganja. U isto vrijeme, ISU zaobilaze FBiH i preferiraju zemlje regije koje imaju (puno) više prijateljski orijentirano poslovno okruženje (i veća tržišta) i tamo gdje se ISU promoviraju i realiziraju kao koordinirano javno-privatno djelovanje.

Slaba horizontalna i vertikalna organiziranost privatnog sektora u oba podsektora predstavlja snažnu kočnicu za stvaranje stabilnih i efikasnih vrijednosnih lanaca, što je jedan od najvažnijih preduvjeta za konkurentnost na međunarodnim tržištima. Studija konkurentnosti je otkrila ograničenja na gotovo svim analiziranim razinama vrijednosnih lanaca oba podsektora. U biti,

mnogi od njih su zajednički za oba vrijednosna lanca. Inputi u vrijednosne lance se većinom uvoze, često su skupi a ponekad čak i upitne kvalitete (posebno u sektoru voća i povrća) i stoga sa negativnim efektom na financijski rezultat kao i kvalitetu i količinu proizvodnje.

Lanci vrijednosti su suočeni sa veoma visokim dualizmom proizvodnje sa velikom većinom malih farmi koje rade za vlastite potrebe i farmi koje dijelom rade za vlastite potrebe sa jedne strane i par većih, tržišno orijentiranih farmi s druge. One su obično naprednije i ostvaruju bolji učinak, dok manje farme često imaju nezadovoljavajući učinak i imaju vrlo nisku produktivnost zbog nedostatka znanja, zastarjele opreme i nedostatka resursa za nadogradnju. Prikupljanje mlijeka i voća i povrća je skupo zbog raštrkanih lokacija farmi i često nedostaju pogoni za skladištenje i obradu. Dualizam je prisutan i u prerađivačkom sektoru.

S jedne strane, male farme se bave određenom preradom, često i bez sanitarne kontrole. S druge strane, postoje srednji i/ili veći prerađivači koji su suočeni sa mnogim problemima od visokih troškova inputa, nedostatka domaćih inputa (u pogledu kvalitete i količine), sve veći zahtjevi sanitarnih i okolišnih standarda, te zastarjeli i nedovoljno iskorišteni proizvodni kapaciteti. Nepovoljni su također i vrlo tradicionalan asortiman proizvoda sa malim brojem proizvoda sa dodanom vrijednosti i niska sposobnost za inoviranje, jaka pregovaračka pozicija trgovačkih lanaca, intenzivna strana konkurencija i izostanak marketinških aktivnosti na domaćem tržištu.

Usprkos činjenica da se dosta prodaje kupcima još uvijek dešava kroz male radnje, na tržnicama ili neformalno, trgovački lanci, među kojima su dominantni oni regionalni, postaju sve utjecajni i često diktiraju "pravila igre". Uz to, oni se često natječu kroz proizvode, obično iz zemalja u kojima je sjedište trgovačkog lanca, koji opskrbljuju lanac na regionalnoj razini.

Kao posljedica nekoliko neuspješnih pokušaja organizacije u klustere u prethodnom periodu, a usprkos međunarodnim primjerima uspješnosti poljoprivrednih klastera, izgleda kao da se u FBiH ne razmatra klusterski pristup jačanju lokalnih lanaca vrijednosti.

Većina utvrđenih obvezujućih ograničenja (gotovo 60% za tržišta zemalja Zapadnog Balkana i gotovo 65% za tržište EU) potpadaju pod kategoriju ograničenja u domenu poslovnog okruženja. Analiza poslovnog okruženja otkriva da poslovno okruženje u BiH/FBiH nije dovoljno atraktivno da privuče ISU. I pored određenog poboljšanja u poslovnom okruženju BiH/FBiH, većina drugih zemalja u regiji je agresivnije otklanjala prepreke u poslovnom okruženju i u konačnici su unaprijedili svoju relativnu konkurentnost u odnosu na BiH/FBiH. U BiH/FBiH je uspješno proveden određeni broj poboljšanja poslovnog okruženja, kao što je reforma inspekcija, registar pokretne imovine, pojednostavljenje procedura za nove poslovne subjekte ili za građevinske dozvole, ali nisu u dovoljnoj mjeri unaprijedila poziciju BiH spram njenih primarnih konkurenata. Da bi BiH/FBiH sustigla susjedne zemlje, potrebno je u najmanjoj mjeri udvostručiti ili čak utrostručiti trenutne napore na reformi poslovnog okruženja.

Sva identificirana restriktivna ograničenja zahtijevaju ozbiljan napor i zajedničko djelovanje javnih i privatnih interesno-utjecajnih strana kako bi bila eliminirana u što kraćem roku s ciljem da se osigura dugoročna konkurentnost odabranih poljoprivrednih sektora na globalnom tržištu i da im se na taj način omogući da ostvare doprinos rastu privrede FBiH. Nažalost, glavni zaključak kratke analize dijaloga i koordinacije koji je dio studije konkurentnosti je da su javno-privatni dijalog i koordinacija u FBiH prilično slabi. Opći utisak je da dijalog i koordinacija između nadležnih javnih institucija i privatnog sektora postoji ali da nije efikasan na svim institucijskim razinama i pored činjenice da na svim administrativnim razinama postoje mnogi neformalni načini za ostvarivanje dijaloga i suradnje.

Ocjena potencijala za unapređenje javno privatnog dijaloga u odabranim sektorima poljoprivrede

FBiH pokazuje da svi imaju blagi potencijal za razvoj djelotvornog javno privatnog dijaloga jer su tri od postavljenih kriterija (konkretno, primarni promotori, javni sektor i konstruktivno okruženje) procijenjeni kao gotovo snažni elementi, što može potaknuti razvoj konstruktivnog dijaloga ove kategorije u FBiH. Privatni sektor je ocijenjen po prosjeku. Postojanje pojedinaca koje njihovi kolege smatraju predstavnicima širih interesa sektora može pomoći kod uspostavljanja plodonosnog javno privatnog dijaloga. Ocjena potencijala za uspostavljanje djelotvornog javno privatnog dijaloga otkriva relativno visoku mogućnost za ostvarenje ovog cilja u oba entiteta i na razini BiH.

1.4. PRILIKE ZA JAČANJE KONKURENTNOSTI I POVEĆANJE ULAGANJA U PODSEKTORE MLIJEKA I MLIJEČNIH PROIZVODA I VOĆA I POVRĆA

ANALIZA DOSADAŠNJEG UČINKA

Analiza dosadašnjeg učinka za studiju konkurentnosti, provedena je po kategorijama izvoza, produktivnosti, zaposlenosti, ulaganja, a nalazi su pobrojani u nastavku:

Izvoz

Tržišta za podsektore mlijeka i mliječnih proizvoda i voća i povrća su rasla, a izvoz iz BiH je ostvarivao veći tržišni udio u periodu od 2008. do 2011. godine, pri čemu je udio voća i povrća raslo po nižoj stopi (najviša vrijednost po pokazatelju otvorene konkurentne prednosti među analiziranim sektorima, i na EU i na svjetskom tržištu). BiH sektor mlijeka i mliječnih proizvoda je konkurentan i na svjetskom i na EU tržištu i bio je u stanju da s vremenom unaprijedi svoju konkurentnost. “Mlijeko i pavlaka”, nekoncentrirani ni zaslađeni i “Neobrano mlijeko i jogurt” su potkategorije koje su u stvari konkurentne na svjetskoj razini i na razini EU-27.

Generalno, vrijednosti pokazatelja otvorene konkurentne prednosti su viši za svjetska tržišta od razine tržišta EU. Time se ne sugerira da je razina konkurentnosti bh. industrije mlijeka i mliječnih proizvoda niži na tržištu EU. Podaci sugeriraju da su tržišta EU za ove proizvode atraktivnija nego ukupna svjetska tržišta i da je intenzitet trgovanja na tržištu EU viši. BiH ima neznatnu konkurentnu prednost u proizvodima voća i povrća, ali samo na tržištima izvan EU. Razliku između tržišta uzrokuje činjenica da je tržište EU atraktivnije i da je intenzitet trgovanja na tržištu EU viši od svjetskog prosjeka.

Ipak, analiza razine HS-4 pokazala je da određene kategorije voća (“zamrznuto voće i orasi”, “jabuke, kruške i dunje, svježe”, “kajsije, trešnje, breskve, nektarine, šljive i trnjine, svježe”, “džemovi, voćni želei i marmelade”) i određene kategorije povrća (“krastavci i kornišoni, svježi ili ohlađeni”, “povrće, privremeno konzervirano (nepodobno za neposrednu konzumaciju)”, “sušeno povrće”, “krastavci, kornišoni i luk konzervirani u octu”) imaju natprosječnu prednost na oba tržišta. Pored toga, “krumpir”, “zelena salata i radič, svježi ili ohlađeni” i “pripremljeno ili konzervirano povrće (ne uključujući zamrznuto)” imaju prednost na svjetskoj razini.

Produktivnost

Limitirana ocjena produktivnosti studije konkurentnosti otkrila je da su podaci o financijskim učincima poslovanja veoma ograničeni i da onemogućavaju ostvarivanje potpunog obuhvaća i dubine analize produktivnosti. Iz tog razloga su provedene samo ograničene analize produktivnosti a) na razini farme, b) prema prihodima po radniku i c) na razini prerađivačke industrije (na bazi stope rasta outputa sektora). Limitirana ocjena produktivnosti pokazuje da se opća produktivnost oba podsektora povećala u proteklim godinama, ali i pored pozitivnih trendova i dešavanja, produktivnost zaostaje za produktivnošću u susjednim zemljama pa tako nastavlja predstavljati jedan od glavnih problema analiziranih sektora.

Produktivnost na razini farme za podsektor mlijeka i mliječnih proizvoda porasla je u periodu 2005. do 2010. godine u FBiH za 11.9% na količinu od 2.178 litara po grlu. Međutim, prinos je još uvijek nizak u usporedbi sa prosječnom proizvodnjom EU-15 iz 2007. godine na specijaliziranim farmama sa količinom od 7.018 litara po grlu i također nešto niži nego u Srbiji (2.976 litara po grlu)

i Makedoniji (2.920 litara po grlu) koje imaju najviše prinose među zemljama Zapadnog Balkana (Slika 7). Produktivnost kod voća i povrća na razini farme je još uvijek veoma niska, i pored povećanja prinosa u većini grupa proizvoda u periodu od 2005. godine do 2010. godine. Najznačajnije povećanje prinosa je vidljivo kod malina i jagoda, gdje su se prinosi udvostručili. Međutim, osim za proizvodnju malina i jagoda, proizvodnja svog ostalog voća i povrća ima znatno niže prinose nego EU i Sloveniji. Isto vrijedi i za Srbiju, uz izuzetak graha, krastavaca i kornišona, rajčice i malina i jagoda. Niska produktivnost je odraz nepovoljne strukture veličine farme i ima posljedice po cijene. Shodno tome, industrija za preradu hrane i povrća je također fokusirana na sirovine iz uvoza.

U pogledu **produktivnosti radne snage**, koja je za potrebe studije konkurentnosti izračunata kao omjer prihoda po radniku, u FBiH je ona bila najviša u sektoru mlijeka i mliječnih proizvoda. U RS je prihod po radniku također bio najviši u sektoru mlijeka i mliječnih proizvoda, ali je i pored povećanja u 2009. godini niži nego u FBiH. Podsektor voća i povrća RS također je ostvarivao više prihoda po radniku u 2010. godini u usporedbi sa 2007. godinom, iako je u prosjeku također niži nego u FBiH, a sektor mlijeka i mliječnih proizvoda ima najvišu razinu prihoda po radniku u oba entiteta. Međutim, prihodi u oba entiteta su niži nego u 2007. godini, usprkos povećanju ostvarenom u 2010. u usporedbi sa 2009. godinom (što je od posebnog značaja u RS, ali sa nižih razina). Pojedini podsektori proizvodnje voća i povrća ostvaruju znatno bolji učinak od ostatka analiziranih podsektora. Može se pretpostaviti da razliku u prihodima po radniku uzrokuju razlike u veličini kapaciteta i kombinaciji asortimana proizvoda. Prerada sokova od voća i povrća, koja ostvaruje dobar izvozni učinak i snažno povećanje u FBiH (povećanje od 65% u 2010. u usporedbi sa 2007. godinom), zabilježila je jedan od najvećih smanjenja prihoda po radniku u RS – u 2010. godini oni su iznosili tek 26% prihoda iz 2007. godine. U usporedbi sa 2009. godinom, situacija se u 2010. godini poboljšala i u skladu je sa ostatkom prerađivačke industrije u oba entiteta, u kojoj su prihode po radniku u 2010. godini porasli.

U pogledu **produktivnosti na razini prerađivačke industrije**, podsektor mlijeka i mliječnih proizvoda zabilježio je proizvodnju drugu po veličini, pri čemu su daleko najvažnije prerada mlijeka i sira (čija se proizvodnja povećala za 65% na razini BiH, za 123% na razini RS i za 36% na razini FBiH u periodu od 2005. do 2010. godine).

Zaposlenost

Analiza zaposlenosti provedena u okviru studije konkurentnosti otkriva da je sudjelovanje podsektora u ukupnoj zaposlenosti u BiH značajno, i puno veće od sudjelovanja poljoprivrede u ukupnom BDP-u. Poljoprivreda učestvuje u BDP-u sa manje od 10%, dok u poljoprivrednoj proizvodnji radi oko 20% radne snage. Od 2007. do 2010. godine u sektoru proizvodnje mlijeka i mliječnih proizvoda u FBiH zabilježeno je povećanje zaposlenosti. Podsektor voća i povrća zapošljava daleko najveći broj zaposlenih, 63% u RS u 2010. godini, ali se u FBiH zaposlenost smanjila za 10% u periodu 2007-2010, uz izuzetak proizvodnje začina i voćarstva.

Ulaganja

Za **analizu ulaganja** u studiji konkurentnosti nisu bili dostupni podaci o ulaganjima u odabrane podsektore, pa su korišteni opći podaci o ulaganjima (u prehrambenu industriju) da se omogući barem približan uvid u investicijske aktivnosti. U periodu od 2007. do 2010. godine, ukupna ulaganja u stalna sredstva u privredi BiH smanjila su se za 11,2%. U istom periodu, ulaganja u poljoprivredu porasla su za 14,3% dok su se ulaganja u cijelu industriju i prehrambenu industriju smanjila za 39,5%, odnosno za 32,3%. U ovih pet godina, uloženo je oko 4,6 milijuna KM. Potpora države se smanjila za 42% se smanjila za 42% tijekom zadnjih pet godina. Sudjelovanje

poljoprivredne i prehrambene industrije u ukupnim ulaganjima u BiH je vrlo nisko, niže od 2%, odnosno od 5% u 2010. godini. Sudjelovanje prehrambene industrije u ukupnim ulaganjima u privredu je postupno raslo sa 26,1% u 2007. na 29,2% u 2010. godini.

BiH nije toliko atraktivna za ISU kao što su Albanija, Hrvatska, Srbija, Slovenija i BJR Makedonija, usprkos poboljšanjima u usporedbi sa prethodnom godinom. Prema izvještaju Doing Business Svjetske banke za 2012. godinu, BiH je pozicionirana na 125. mjestu, što je za 2 mjesta bolje, ali još uvijek gore od 2005. godine kada je BiH bila 87. Odabrani sektori uspjeli su privući oko 7% ISU u periodu od 1994. do 2010. godine. Sektori mlijeka i mliječnih proizvoda i voća i povrća privukli su 3,4% odnosno 2,4%. Prehrambena industrija BiH nije najatraktivniji sektor za ulaganje. Sudjelovanje prehrambene industrije u ukupnim ISU je skromno i smanjilo se sa 10% u 2006. godini na 7% u 2010. godini. Stopa rasta priliva ISU u prehrambenu industriju niža je od prosječne stope rasta ISU u BiH. Međutim, stopa rasta od 40% sugerira da će prehrambena industrija ostati atraktivna oblast za ulaganje.

ANALIZA BUDUĆEG UČINKA

Analiza budućeg učinka je provedena po istim kriterijima kao i analiza dosadašnjeg učinka (izvoz, produktivnost, zaposlenost, ulaganja) i otkrila je sljedeće:

Izvoz

Globalna tržišta su zasićena i sa niskom stopom rasta, a očekuje se da će globalna potražnja za proizvodima pratiti ekonomski oporavak i povećanje kvalitete života. Vrijednost izvoza je rasla od 2005. do 2010. godine u oba podsektora, ali se stope rasta podsektora razlikuju. U zadnjoj dekadi su zabilježene snažne i brze stope rasta izvoza mlijeka i mliječnih proizvoda, posebno u periodu od 2005. do 2010. godine – za 276 indeksnih poena u FBiH. U 2009. godini, godini privredne kontrakcije, proizvodnja i izvoz sektora su porasli, što dokazuje vitalnost i potencijal sektora za rast. Sudjelovanje sektora mlijeka i mliječnih proizvoda u ukupnom poljoprivrednom izvozu je oko 15% i raste svake godine. U periodu od 2005. do 2010. godine zabilježene su snažne i brze stope rasta izvoza svježeg voća i povrća (407 indeksna poena za povrće i 301 indeksna poena za voće na razini FBiH), dok se izvoz prerađenog voća i povrća u FBiH smanjio (za 20 procenata). Ukupno sudjelovanje sektora (svježe voće i povrće i prerađeno voće i povrće) u ukupnom poljoprivrednom izvozu bilo je oko 20% u FBiH u 2010. godini, gdje je najvažniji podsektor svježeg voća, zatim podsektor svježeg povrća i na kraju prerađeno voće i povrće sa 8%, odnosno 5%, odnosno 3% sudjelovanja u ukupnom poljoprivrednom izvozu. Proizvođači iz Hrvatske, Srbije i Slovenije su najjači konkurenti ovog sektora.

Ostala pitanja sa potencijalnim utjecajem na budući izvozni učinak jesu rast životnog standarda u zemljama u razvoju (posebno u Kini i Indiji) koji usmjerava promjene u obrascima potrošnje u pravcu veće potrošnje mlijeka i mliječnih proizvoda. Globalna ekonomska kriza je imala negativan efekt na sve sektore. Očekuje se da će se, s ekonomskim oporavkom svjetskog tržišta a posebno tržišta eurozone, oporaviti i popraviti prilike za izvoz, jer će, prema izvještaju Svjetske banke za 2012. godinu, izvoz iz jugoistočne Europe biti oblikovan oporavkom eurozone. Globalna kriza, posebno povećanje cijena hrane, smanjila je agregatnu potražnju, što je imalo negativan utjecaj na potražnju za proizvodima. Prema izvještaju Svjetske banke, postoji snažna veza između izvoznog učinka i rasta BDP-a. **Postoji veliki rizik od gubitka pristupa tržištu Hrvatske, najznačajnijeg trgovačkog partnera BiH**, s obzirom da je Hrvatska postala punopravna članica EU. Glavni razlozi su institucijske slabosti (sustav kvalitete hrane i sigurnosti) i infrastrukturni problemi (kapaciteti graničnih prijelaza). Ovaj poslovni šok može ozbiljno ograničiti budući razvoj unutar

sektora.

Zahtjevi u pogledu zaštite okoliša će zahtijevati nova ulaganja na razini farme ali i na razini prerade i logistike te će povećati ukupne troškove proizvodnje. Posebno su bitni oni zahtjevi povezani sa zaštitom voda (direktiva o nitratima) i uređenjem emisije CH₄, a u sektoru mlijeka i mliječnih proizvoda također i zahtjevi u pogledu postupanja sa materijalom za pakovanje (plastične flaše). Proizvodnja voća i povrća podrazumijeva kulture koje traže vodu, a u uvjetima gdje su u posljednjoj dekadi zabilježeni ekstremni vremenski uvjeti i povećanje prosječne temperature javlja se izražena potreba da se primjene različite mjere za ublažavanje posljedica klimatskih promjena kao što su ulaganja u navodnjavanje te zaštita od grada. Da bi se unaprijedio okolišni učinak proizvodnje i prerade voća i povrća, potrebna su velika ulaganja u preradu, upravljanje otpadom, svakodnevno održavanje i logistiku, što će sve povećati ukupne troškove proizvodnje.

Sklonosti potrošača kreću se u pravcu manje prerađenih i „zdravijih“ proizvoda. Imajući u vidu nisku sposobnost sektora mlijeka i mliječnih proizvoda da inovira, to može umanjiti konkurentnost sektora. Istovremeno, većina ovih tvrtki za preradu mlijeka su dio multinacionalnih poduzeća, tako da se očekuje prelijevanje inovacija. Asortiman sektora prerađenog i svježeg voća je veoma konvencionalno fokusiran na tradicionalne vrste voća (kao što su jabuke i kajsije) i na proizvode niskog troška sa velikom količinom dodanog šećera (džemovi). Takvi proizvodi ne prate promijenjene sklonosti potrošača koje su se pomjerile u pravcu prirodnih, neznatno prerađenih proizvoda od voća i povrća. Pored toga, poljoprivredni proizvođači nisu bili u mogućnosti da primjene dobrovoljne standarde kvalitete kao što su globalne dobre poljoprivredne prakse, integralna proizvodnja ili organska proizvodnja s ciljem povećanja dodane vrijednosti. Loš imidž BiH kao zemlje porijekla smanjuje sposobnost proizvođača mlijeka i mliječnih proizvoda i voća i povrća da pošalju jasnu poruku o kvalitetu i da ostvare premijske cijene.

Budući izvozni učinak bit će potaknut poboljšanjima u dobavljačkim lancima, uključujući stvaranje stabilnih vrijednosnih lanaca i povećane produktivnosti. Povećanje produktivnosti na razini farme (i po grlu / drvetu i po hektaru) predstavljat će važan poticaj budućem učinku. Postoje određeni pozitivni trendovi u produktivnosti na razini farme (više u RS nego u FBiH). Činjenica da je gotovo 50% obradivog zemljišta neiskorišteno sugerira da postoji puno prostora za povećanje proizvodnje, ali nepovoljna struktura sektora predstavlja snažnu prepreku budućem rastu. U sektoru voća i povrća bit će potrebna ulaganja u kapacitete za hlađenje, zamrzavanje, pakovanje i skladištenje jer su zbog logističkih slabosti sektora vrijednosni lanci izuzetno kratki. **Izvozom (mlijeka i mliječnih proizvoda, voća i povrća) trenutno dominira nekoliko najvećih tvrtki (i zadruge) i njega oblikuju vlasničke veze sa zemljom koja je izvozna destinacija.** To može biti problem kod unapređenja izvoznog učinka ukoliko se one odluče da u BiH proizvode samo proizvode sa niskom dodanom vrijednosti (donošenje odluka je često bazirano na regiji). Međutim, istovremeno je primijećen trend pojave novih modernih specijaliziranih mljekara srednje veličine.

Nema trendova, čak ni pokušaja, unutar bh. sektora na suradnji, pokretanju zajedničkih aktivnosti na razmjeni ograničenih ljudskih resursa, na razmjeni logistike (kapaciteta i znanja) ili kapaciteta ljudskih ili informacionih resursa. Sve prethodno pobrojano predstavljalo je ključ uspjeha u mljekarskoj industriji Irske i industriji mesnih prerađevina Austrije. Sektori će morati postati bolji u praćenju tržišnih trendova. BiH ima velik poljoprivredni deficit kojeg potiče visoka i stabilna stopa uvoza i postoji puno potencijala za supstituciju uvoza.

Produktivnost

Prema **limitiranoj ocjeni produktivnosti**, u odnosu na inpute, veoma nepovoljna struktura farmi u pogledu broja krava u stadima predstavlja glavni čimbenik koji utječe na nisku produktivnost i relativno visoke cijene mlijeka. To se ne može promijeniti u kratkom roku, što sugerira da će

problem produktivnosti na razini farme nastaviti da bude prisutan. U sektoru mlijeka i mliječnih proizvoda posljedica strukture farmi je nizak prinos mlijeka po grlu (1/3 prosjeka zemalja EU-27). Ipak, evidentirano je značajno poboljšanje u prinosu po grlu. Prema tome, postoje i pozitivni trendovi. Očekuje se da će se u ovoj oblasti vidjeti brža poboljšanja. Podsektori voća i povrća također su suočeni sa niskim ulaganjima u navodnjavanje i plastenike, što je dodatni čimbenik koji stoji iza niske produktivnosti. Iza niske stope produktivnosti također stoji i nepovoljna struktura podsektora (kojim dominiraju male tvrtke). Na primjer, ekonomija veličine je vrlo bitna za industriju mlijeka i mliječnih proizvoda (posebno za asortiman tečnog mlijeka).

Nedovoljno iskorišteni kapaciteti imaju dodatni negativni efekt na produktivnost. Razina iskorištenosti kapaciteta je oko 50% za podsektor mlijeka i mliječnih proizvoda i 16,5% za podsektor voća i povrća. Međutim, vidljivi su određeni pozitivni trendovi u razvoju i povećanju opće produktivnosti. U periodu od 2005. do 2010. godine povećala se proizvodnja mlijeka i mliječnih proizvoda (oko 32% u FBiH i 4% u RS) bez povećanja kapaciteta za preradu (broj mljekara se smanjio sa 43 u 2005. godini na 33 u 2010. godini). Trend većeg izvoza u nekim i manjeg izvoza u drugim podsektorima ukazuje na to da je samo dio podsektora voća i povrća bio u stanju da osigura razvoj, povećanje opće produktivnosti, ili bolje rečeno, osigura pozitivne trendove u proizvodnji. Drugi dijelovi podsektora voća i povrća koji nastoje ostvariti cjenovnu konkurentnost proizvodnjom starih tipova proizvoda u velikom pakovanju nisu u stanju da prate sklonosti potrošača i okrenu se u pravcu manje prerađene hrane u BiH i regiji jugoistočne Europe.

Ostala pitanja od potencijalnog značaja za produktivnost u budućnosti su da postojeća polazna točka **za snažnu diversifikaciju na tržištu nije dobra jer je asortiman proizvoda „klasičan“**, a sposobnosti za inovacije su istovremeno ograničene. Mljekarskim sektorom dominira proizvodnja UHT mlijeka. Trenutni asortiman prerađivačke industrije voća i povrća je veoma sličan onome koji se proizvodio u predratnoj BiH, dakle onome koji se proizvodio prije 30 godina. Prerađivači nastoje biti cjenovno konkurentni sa proizvodima niske kvalitete, ali takva strategija funkcionira samo sa tvrtkama koje su barem dvostruko veće. Proizvodi sa zemljopisnim oznakama i tradicionalni specijaliteti mogli bi predstavljati jednu od mogućnosti za diferencijaciju na regionalnom kao i na tržištu EU također i u drugim sektorima.

Dobavljački lanac je veoma skup. Prvi razlog je mala veličina farmi. U prosjeku, svaka mljekara kupuje mlijeko sa 700 farmi, ali ima i mljekara koje mlijeko kupuju od preko 3.000 poljoprivrednih proizvođača. Postoji visok rizik od kupovine mlijeka niske kvalitete, što zauzvrat povećava troškove proizvodnje i rukovanja. Kako bi prevladali takve probleme, prerađivačka industrija voća i povrća dominantno koristi uvezene sirovine. Sektor voća i povrća suočava se sa slabom logističkom potporom tako da tvrtke moraju preraditi sve sirovine u najkraćem roku, što znači da oko šest mjeseci godišnje imaju smanjene aktivnosti. Pored toga, supermarketi obično ne plaćaju na vrijeme. Neki od njih plaćaju kupljeno mlijeko i mliječne proizvode tek nakon šest mjeseci. Pored toga, javljaju se visoki troškovi u vezi sa distribucijom u glavne lance supermarketeta. **Ne postoje snažni tržišni poticaji za povećanje dodane vrijednosti.** I pored toga, mora se naznačiti da će se otvoriti značajne prilike za ulaganje kako BiH počne koristiti IPARD sredstva. Postoje mnogi čimbenici koji mogu umanjiti efikasnost iskorištenosti IPARD sredstava, ali IPARD otvara mogućnosti.

Zaposlenost

Ne očekuje se značajna promjena zaposlenosti u poljoprivredi u narednom desetljeću ako se ne implementiraju reforme navedene u ovom dokumentu. Također se ne očekuju bilo kakva uska grla u pogledu radne snage jer prehrambena industrija generalno traži srednji stupanj osposobljenosti radne snage. I pored toga, mora se naglasiti da nema snažnih znanstveno-istraživačkih ili obrazovnih odjela koji bi mogli osigurati visoko osposobljene stručnjake potrebne

za uvođenje novih proizvoda i inovacije. **Rast ovog sektora može potaknuti veće zapošljavanje u sektore koji pružaju „pametne usluge“** kao što su marketing, dizajn, i razvoj novih proizvoda, **te u sektorima “potpore”** koji osiguravaju materijale za pakovanje, logističke usluge i usluge upravljanja otpadom. Međutim, zbog činjenice da je sudjelovanje sektora u ukupnoj zaposlenosti vrlo nisko, njihov neizravni utjecaj na sektore potpore će biti vrlo umjeren.

Ulaganja

Očekuje se visok potencijal prehrambene industrije da privuče ISU. Istovremeno, prema FAO-u, prosječno ISU u poljoprivrednu industriju po glavi stanovnika (76 eura u 2007. godini) niže je nego u Hrvatskoj i Makedoniji (240 eura odnosno 98 eura u 2007. godini) a viši nego u Srbiji i Albaniji (16 eura odnosno 10 eura u 2007. godini). Ipak, treba istaći da će visok potencijal prehrambene industrije da privuče ISU biti izvodiv samo ako poslovno okruženje u BiH bude značajno poboljšano i slično ili bolje od poslovnog okruženja u glavnim konkurentima/susjednim zemljama.

Podsektori u okviru sektora mlijeka i mliječnih proizvoda bili su najuspješniji u privlačenju ISU. Mlijeko i mliječni proizvodi ostvarili su 2,4% a meso i mesni proizvodi 3,4% svih ISU u tvrtke sa kapitalom preko 1 milijuna u periodu od 1994. do 2010. godine. Ovo je dobar rezultat imajući u vidu da je većina ulaganja otišla u industriju vode i napitaka (46%), trgovine (7%) i drugih industrija za potporu (32%). Međutim, ukupno povećanje ISU u prehrambeni sektor (40%, u periodu od 2006. do 2010. godine) niže je od ukupnog prosjeka za BiH (107%). Tijekom zadnje dvije dekade, ulaganja u sektor mlijeka i mliječnih proizvoda su rasla, ali stagniraju tijekom posljednjih pet godina.

Gotovo da i ne postoje poticaji za ulaganje kojima bi se privukla ulaganja u infrastrukturu za aktivnosti nakon žetve, te aktivnost agregacije.

LATENTNE KOMPARATIVNE PREDNOSTI

Potencijal oba podsektora je istaknut kroz latentne komparativne prednosti FBiH koje većinom proizlaze iz:

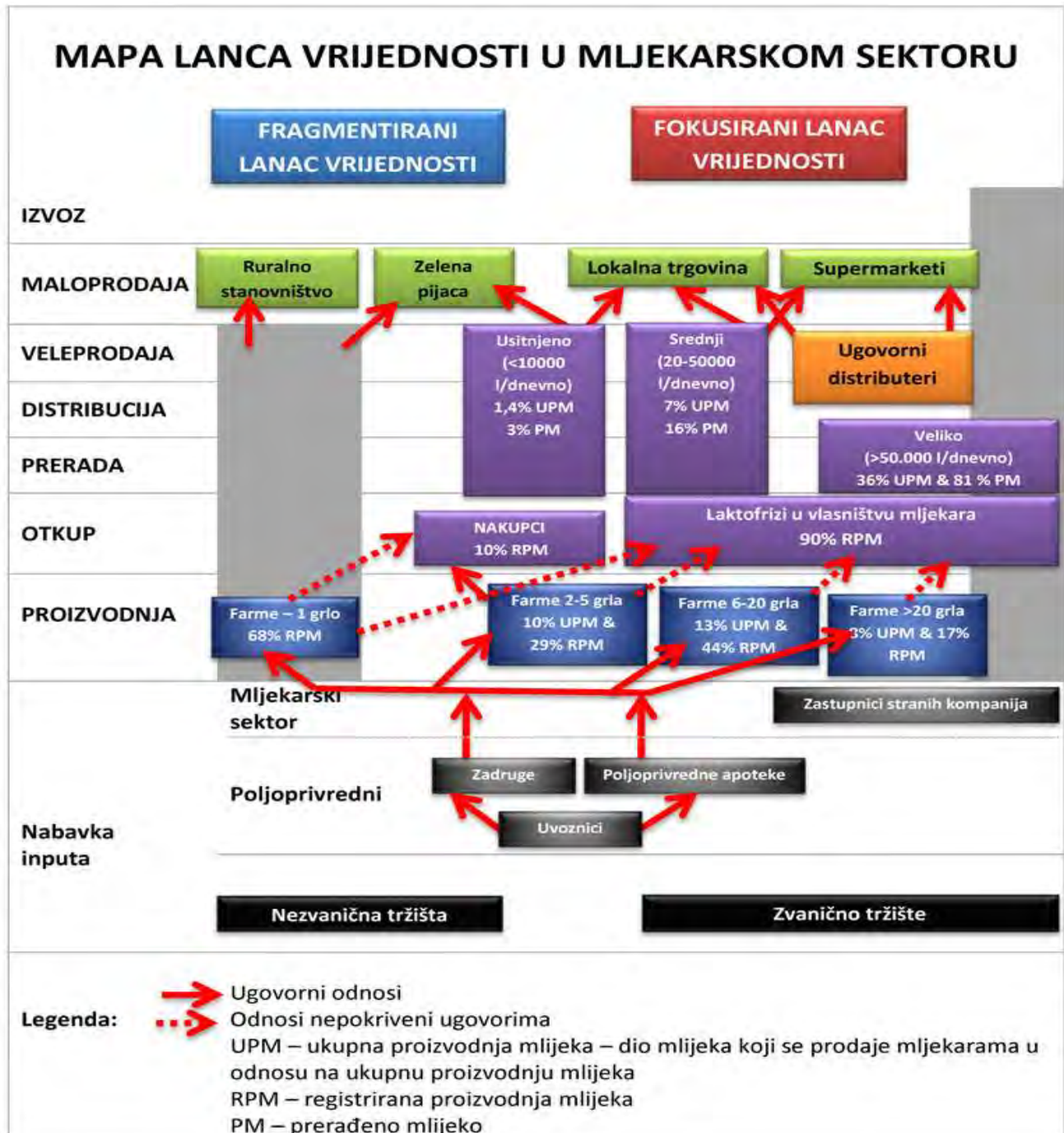
- povoljnih prirodnih uvjeta, pri čemu obilje poljoprivrednog zemljišta, dostupnost neobrađenog zemljišta, kvalitete tla, povoljnih klimatskih uvjeta, resursa čiste vode i relativno niske razine zagađenosti prirodnih resursa koji predstavljaju glavne čimbenike koji bi se mogli pretvoriti u konkurentsku prednost odabranih vrijednosnih lanaca u FBiH,
- kvalificirane radne snage (inženjera, tehničara, osposobljenih radnika) i njene dostupnosti po konkurentnim cijenama u usporedbi sa EU-27 zbog visoke stope nezaposlenosti od 27%.
- relativno povoljnog zemljopisnog položaja i blizine glavnih tržišta (EU-27).

Ove latentne konkurentske prednosti mogu se pretvoriti u otvorene konkurentske prednosti.

1.5 SREDNJOROČNI PRIORITETI

Vrijednosni lanac za mlijeko i mliječne proizvode FBiH

Slika 4: Vrijednosni lanac za mlijeko i mliječne proizvode FBiH

Kako je predstavljeno na slici 4: vrijednosni lanac za mlijeko i mliječne proizvode FBiH, poljoprivredni inputi su većinom uvezeni (iz susjednih zemalja) a prodaju se preko mreže ugovorenih prodavača, poljoprivrednih apoteka i zadruga. Nekoliko glavnih uvoznika utječe na pristup poljoprivrednih proizvođača modernim inputima, drži visoke cijene (više nego u susjednim zemljama) za nižu kvalitetu, te utječe na produktivnost, kvalitetu kao i na financijski rezultat farmi te njihovu motivaciju/sposobnost da ulažu i rastu. Veći dio hrane za životinje se priprema na farmama ili kupuje lokalno na neformalnom tržištu, dok materijal za potrebe mljekarske industrije

većinom uvoze prodavači u vlasništvu stranih tvrtki. FBiH proizvodi 46% kravljeg mlijeka u BiH usprkos većem ukupnom broju grla (53%), s nižim prinosom mlijeka po grlu nego u RS (za 22%). Proizvodnja mlijeka u FBiH suočava sa brojnim problemima:

- i. nepovoljna struktura farmi koja za rezultat ima dualizam u proizvodnji ovog sektora – farme sa manje od 5 mliječnih krava predstavljaju oko 82% farmi i postoji tek nekoliko većih, modernijih farmi;
- ii. nepovoljna struktura pasmine grla – dominantna je simentalaska pasmina, dok holštajn-frizijska pasmina učestvuje sa tek 8,5%;
- iii. niska stope konverzije stočne hrane;
- iv. još uvijek nizak prinos po grlu usprkos pozitivnim trendovima;
- v. visoki transakcijski troškovi i troškovi (kontrole) kvalitete;
- vi. problemi sa usvajanjem (EU) standarda;
- vii. neprimjerene štale, prostorije za mužu, skladištenje i rukovanje sa mlijekom.

Pobrojani problemi su u većoj mjeri zastupljeni na malim farmama. Uz to, subvencije u FBiH i RS nisu iste (premija u 2010. godini je iznosila 0,16 KM po litru u FBiH, a u RS se kretala u rasponu od 0,10 do 0,22 KM po litru), što proizvođače mlijeka dovodi u neravnopravan položaj. Također, fokus kod subvencija je na količini, a ne kvalitetu što predstavlja problem u slučaju usklađivanja sa EU.

Većina **proizvedenog** mlijeka kreće se kroz neformalno tržište, a samo jedna trećina se mljekarama prodaje kroz mrežu za prikupljanje (što je puno niže nego u susjednim, a posebno u razvijenim zemljama). Većina poljoprivrednih proizvođača koji prodaju mljekarama imaju potpisane ugovore sa njima, a mljekare i same otvaraju vlastite velike moderne farme, i da razviju stabilan dobavljački lanac i da smanje rizik od nestašice mlijeka, povećanja cijena, troškova upravljanja kvalitetom kao i troškove transporta/logistike (koji su jako visoku zbog oblasti prikupljanja mlijeka od preko 300 km). Mljekare su razvile mrežu lakto-frizera, otkupnih centara za hlađenje mlijeka (na farmama), i osiguravaju kamione sa hlađenjem (cisterne) za preuzimanje mlijeka. Uz to, posrednici u trgovini opremljeni kamionima sa hlađenjem (obično poljoprivredne zadruge ili udruženja formirana od strane razvojnih projekata) otkupljuju mlijeko na kapiji farme, ali prema podacima FAO-a iz 2012. godine samo 4% mlijeka se prodaje kroz ovaj kanal. Manje razvijenom dijelu vrijednosnog lanca također nedostaje moderna oprema.

Prerada mlijeka se odvija na razini farme (vrlo mala količina) i u 20 mljekara (od 30 u BiH). Ukupni instalirani kapacitet za preradu u FBiH je 275 milijuna litara (oko 65% kapaciteta BiH). Mljekare ulažu velike napore na nadogradnji svojih sustava kvalitete kroz uvođenje različitih standarda, ali se još uvijek suočavaju sa mnogim problemima:

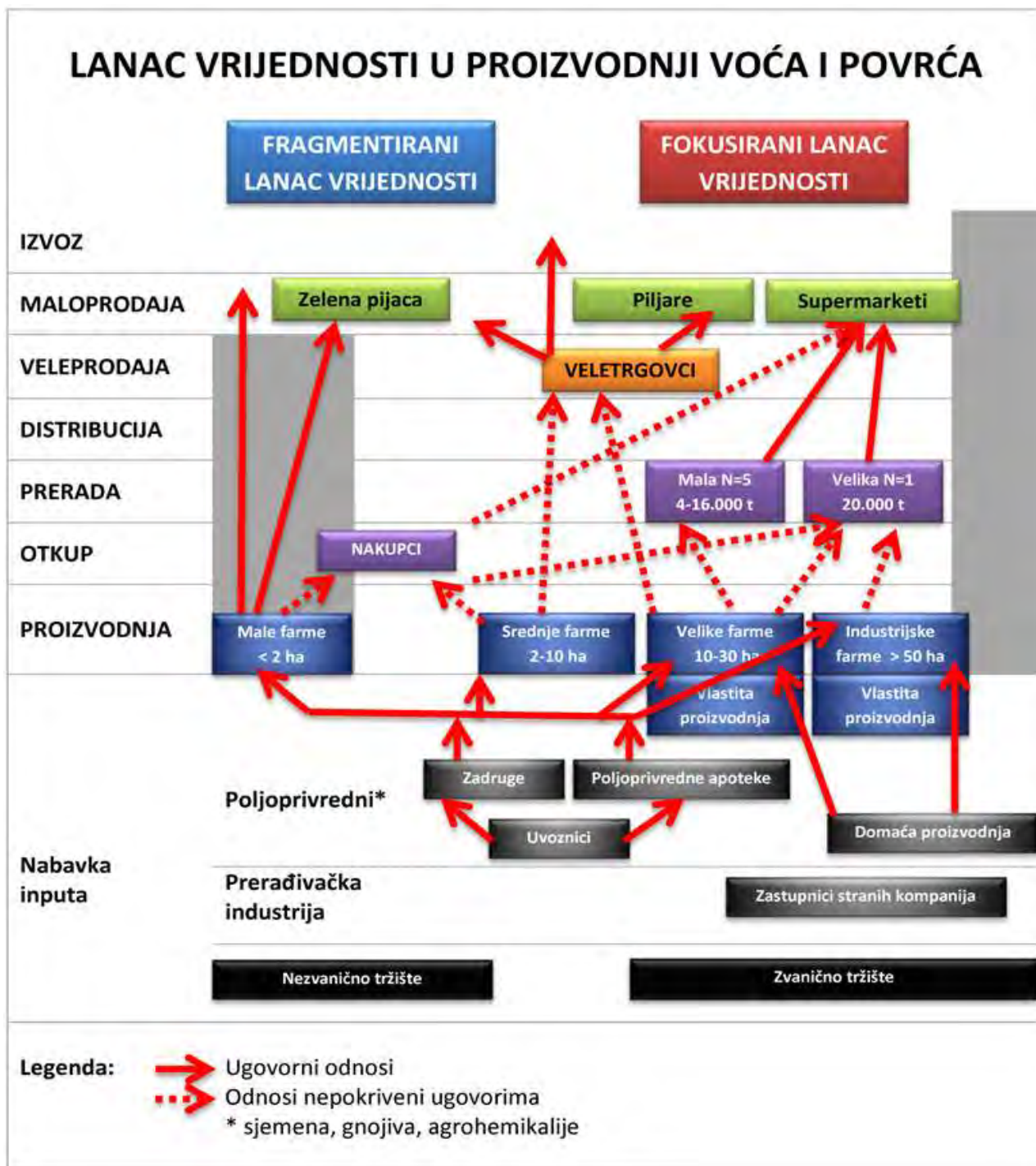
- (i) izostanak ekonomije obujma zbog nepovoljne strukture sektora;
- (ii) niska razina iskorištenosti kapaciteta (u FBiH je nešto niža nego u BiH, 52% naspram 55%) uzrokuje više troškove po jedinici prerađenog mlijeka;
- (iii) veoma tradicionalan asortiman proizvoda – uglavnom proizvodi sa kratkim rokom trajanja i mali broj proizvoda sa dodanom vrijednosti;
- (iv) niska sposobnost za inoviranje i praćenje trendova na tržištu;
- (v) veoma ograničene aktivnosti marketinga i promocije;
- (vi) visoki troškovi i složene administrativne procedure za ispunjavanje zakonskih zahtjeva.

Generalno rečeno, **distribucija** je pod kontrolom mljekara. Distribucija je organizirana na dva načina: (i) pokretna (izravna) distribucija, većinom organizirana od strane malih i dijela srednjih mljekara, fokusirana na lokalno tržište; (ii) dugoročni distributeri pod ugovorom koji su fokusirani na regionalno tržište BiH; (iii) izravna prodaja na kapiji mljekare (kupci su većinom trgovine na malo i prehrambeni servisi). Glavna ograničenja su: (i) visoki troškovi prijevoza; (ii) poteškoće u kontroliranju distribucije i rukovanja na licu mjesta.

Maloprodaja je organizirana kao (i) neformalno tržište u ruralnim i prigradskim područjima – što je jako važno za male farme koje prodaju svježe mlijeko i proizvode prerađene na farmi (kao što su sir i kajmak); (ii) zelene pijace u gradu, obično dobro organizirane, opremljene pogonom za hlađenje i pod kontrolom inspekcije; (iii) manje maloprodajne trgovine koje nude proizvode manjih mljekara kao i poznate lokalne i regionalne brandove; (iv) prehrambeni servisi (uključujući ugostiteljsku industriju); i (v) supermarketi kao glavni maloprodajni kanal za srednje i velike mljekare. Proizvođači se susreću sa sljedećim problemima sa trgovačkim lancima: (i) obično je potrebno platiti ulaznu naknadu i naknadu za prodaju proizvoda); (ii) traže se visoki popusti na cijenu; (iii) veoma striktna politika povrata proizvoda – trgovački lanci nisu spremni da učestvuju u tim troškovima; (iv) plaćanje nakon najmanje 90 ili 120 dana; (v) politika trgovačkih lanaca da prodaju snažne regionalne brandove.

Vrijednosni lanac za voće i povrće FBiH

Slika 5: Vrijednosni lanac za voće i povrće u FBiH

Kako se vidi na slici 5, za vrijednosni lanac za voće i povrće za FBiH, **inputi** za proizvodnju se uglavnom uvoze, a prodaju se preko mreže ugovorenih prodavača, poljoprivrednih apoteka i zadruga. Postoji zelena lista koja pomaže poljoprivrednim proizvođačima da saznaju koji proizvodi se mogu koristiti i tko je ovlašten za njihov uvoz. Neki od sadnih materijala su također domaćeg porijekla, dok se oprema i sustavi za navodnjavanje u potpunosti uvoze. Glavni problemi se odnose na:

- (i) ponekad nepoznatu ili neadekvatnu kvalitetu sadnog materijala zbog nedostatka kontrole uvoza i kvalitete, i

(ii) kao posljedica, cijene nisu uvijek u skladu sa kvalitetom.

Proizvodnja voća i povrća je od izuzetnog značaja jer ruralnim poljoprivrednim gospodarstvima osigurava sigurnu prehranu (prvenstveno povrće) i prihod (prvenstveno voće). I u ovom sektoru je prisutan dualizam. Najzastupljenije su male farme koje rade za vlastite potrebe i farme koje dijelom rade za vlastite potrebe. Većina njihovih proizvoda se nudi na lokalnim tržištima ili tržnicama zbog (i) nepostojanja dugoročnih ugovornih veza sa prerađivačima/trgovcima; (ii) nedostatka pogona za skladištenje i organizirane logistike; (iii) niske razine ostvarene cijene koja ne omogućava ulaganje u moderne proizvodne tehnologije kojima se osiguravaju dovoljne količine visokokvalitetnih proizvoda koji bi mogli biti stavljeni na tržište i integrirani u postojeće vrijednosne lance; (iv) nedostatka vještina i znanja, između ostalog za prepoznavanje potreba tržišta i prilagođavanje proizvoda; (v) prevladavajuće kratkoročne perspektive.

Proizvođači srednje veličine orijentirani na tržište (2-10 hektara), koji obično predstavljaju glavnu pogonsku snagu za razvoj sektora voća i povrća u konkurentnim zemljama (EU-15, EU-12, Srbija, Hrvatska) nisu prisutni u značajnom broju, ali su razvili u određenoj mjeri bolje sudjelovanje u vrijednosnom lancu kroz ugovorne odnose sa posrednicima. Međutim, njima primarno nedostaju kapaciteti za skladištenje, oprema i ljudski resursi. Također postoji nekoliko velikih porodičnih farmi i korporativnih farmi sa boljim mašinama i opremom, ljudskim resursima i marketinškim aktivnostima. Ove farme već opskrbljuju supermarkete i izvoze dio svoje proizvodnje. Dešavanja u proizvodnji voća i povrća se razlikuju. Proizvodnja povrća u FBiH (kao i u BiH) imala je primjetan negativan trend u zasijanim područjima za sve glavne kulture. Smanjen interes za uzgoj povrća je primarno rezultat nepostojanja potpore (subvencija) sa svih razina vlasti, ali i nedovoljne konkurentnosti domaće proizvodnje u usporedbi sa uvezenim povrćem zbog niske produktivnosti koja je također jedan od glavnih problema u ovom sektoru. U proteklim godinama primjetan je povećan interes domaćih proizvođača za proizvodnju povrća u zatvorenom prostoru (staklenici), ali o tome još ne postoje zvanični podaci.

Za razliku od proizvodnje povrća, proizvodnju voća u FBiH karakterizira povećan broj plodonosnih stabala za sve vrste voća i zasijane površine za maline, dok je zasijana površina za jagode smanjena. Najviši stupanj povećanja proizvodnje evidentiran je u proizvodnji šljive, kajsije i jabuke, dok su manja proizvodnja zabilježena kod proizvodnje kruške i trešnje.

Prikupljanje voća i povrća (sa manjih farmi) većinom se odvija preko trgovaca posrednika, dok veći proizvođači također izravno opskrbljuju prerađivače ili veletrgovce i trgovačke lance.

Glavni problemi u procesu prikupljanja su:

- (i) nedostatak modernih pogona za skladištenje;
- (ii) nedostatak modernih centara za distribuciju sa modernom tehnologijom za obradu i standardizaciju ponuđenih proizvoda;
- (iii) nedovoljan prijevoz zbog nedostatka odgovarajućih transportnih kapaciteta i nerazvijene (putne) infrastrukture;
- (iv) visoki troškovi prikupljanja zbog raštrkanih lokacija malih farmi;
- (v) nedostatak pravnih ugovora koji omogućavaju uzgajivačima koji su dobili potporu jednog prerađivača da opskrbljuju drugog ukoliko se ponudi bolja cijena;
- (vi) snažno prisutnost sive ekonomije.

Postoje neki rijetki izuzeci koji su uspjeli da prevladaju glavne probleme i organiziraju dobavljački lanac na način koji zadovoljava zahtjeve kupca u pogledu osiguranih količina i kvalitete.

Većina kapaciteta **prerađivačke** industrije voća i povrća koncentrirano je u šest velikih tvrtki, od kojih su sve locirane u RS i u privatnom vlasništvu. U FBiH ima samo manjih prerađivača, i jedan

veći koji je nedavno ponovo otpočeo s preradom nakon ozbiljnijih problema. Prerađivačke tvrtke generalno nisu vertikalno integrirane. U pogledu opskrbe inputima, neke od njih imaju ugovorne odnose sa malim poljoprivrednim proizvođačima, dok u pogledu maloprodaje, one obično nemaju vlastite radnje i njihova moć pregovaranja prema velikim trgovačkim lancima obično je niska, posebno u situaciji snažne konkurencije iz susjednih zemalja. Pored toga, prerađivači su suočeni sa sljedećim problemima:

- (i) neadekvatna kvaliteta i količina domaćih inputa;
- (ii) zastarjela tehnologija;
- (iii) niska stopa iskorištenosti kapaciteta;
- (iv) rastući troškovi inputa;
- (v) visoka stopa organskog otpada i sve veći zahtjevi u pogledu prirodnog okoliša;
- (vi) ograničen i tradicionalan asortiman – prevladava „primarna“ prerada;
- (vii) vrlo ograničene aktivnosti marketinga i promocije.

Iako tržištem dominiraju **veliki trgovački lanci**, njihovo sudjelovanje u voću i povrću je još uvijek relativno nisko (oko 10%) i niže je nego u mesu i mesnim proizvodima, ribi ili mlijeku i mliječnim proizvodima. Veliki trgovački lanci imaju važnije tržišno sudjelovanje u slučaju prerađenog voća i povrća ali su domaći proizvođači nedovoljno zastupljeni, obzirom da dominiraju uvezeni proizvodi koji predstavljaju snažnu konkurenciju proizvođačima iz FBiH. Prema HSB za 2007. godinu, glavno mjesto za kupovinu voća i povrća za kupce je lokalna trgovina. Lokalne trgovine obično opskrbljuju veletrgovci, ili one svakodnevno kupuju ove proizvode na tržnicama na otvorenom. Također, tržnice na otvorenom su posebno značajne u urbanim područjima dok se većina trgovine u ruralnim područjima uglavnom odvija na neformalan način.

Plan budućih koraka

Buduća konkurentnost dva razmatrana podsektora ovisit će o njihovoj sposobnosti da prilagode svoj rad stvarnim uvjetima na tržištu. Postoji veliki rizik od dodatnog gubitka pristupa tržištu Hrvatske, najvažnijeg trgovačkog partnera FBiH, imajući u vidu članstvo u EU. Potrebna su ISU za jačanje infrastrukture za agregaciju i jačanje infrastrukture za skladištenje, obradu, smrzavanje.

Shodno tome, glavna pitanja kojima se treba baviti uključuju:

- Povećanje produktivnosti oba sektora duž vrijednosnog lanca – postoji izravna i dokazana veza između određenih vidova ISU i povećanja produktivnosti² – i prema tome ISU imaju ulogu u različitim tačkama duž vrijednosnog lanca;
- Učvršćivanje komponenti i karika duž predmetnih vrijednosnih lanaca – prioritet bi trebao biti omogućavanje autohtonim tvrtkama da isprave slabosti i premoste nedostatke – u onim slučajevima gdje je to teško ostvariti potrebno je ciljati na specifične vrste ISU za jačanje lanca i maksimalno povećanje dodane vrijednosti;
- Dovođenje ISU na razini infrastrukture za agregaciju ili aktivnosti poslije stadija žetve.
- Unapređenje djelotvornosti i efikasnosti poticaja za ulaganje za ulaganja u poljoprivrednu infrastrukturu (hladnjače, standardi, certifikacija, unapređenje proizvodnje).
- Unapređenje djelotvornosti i efikasnosti poticaja za ulaganje radi poticanja agregacije (poticanje farmera da sami obavljaju agregaciju ili prodaju proizvode agregatorima).

Da bi se sektori mlijeka i mliječnih proizvoda i voća i povrća poboljšali iz temelja, potrebno je holistički analizirati konkurentnost svakog segmenta vrijednosnog lanca. Jedino je putem kohezivne i koordinirane kombinacije politike ulaganja, preciznijeg strateškog usmjerenja, ulaganja u

² Što je potvrđeno kroz više studije, između ostalog koje su sproveli McKinsey, Svjetska banka, UNCTAD, the Economist i druge.

infrastrukturu, usklađenost sa normama EU u oblasti sigurnosti hrane i potpuno ostvarenog poslovnog okruženja koje potiče rast moguće:

1. da se unaprijedi konkurentnost sektora
2. da FBiH može konkurentnije zadovoljavati potrebe ulagača u sektor hrane i poljoprivrede koji razmatraju centralnu i jugoistočnu Europu.

U suštini, svaki element vrijednosnih lanaca zahtijeva aktivnost temeljenu na široj politici, pri čemu ISU može igrati istaknutiju ulogu u razvoju infrastrukture, specijalističkih usluga i inicijative kao što su parkovi za inicijative prehrambene industrije (engl. food-park) s ciljem da se podrži rast ovih segmenata i ostvare pogodnosti za domaće i međunarodne tvrtke. Shodno tome, u srednjoročnom periodu, potrebno je sljedeće:

Mlijeko i mliječni proizvodi:

- Mora postojati akcioni plan/plan budućih koraka za infrastrukturu kvalitete u zemlji. unapređenje kontrole kvalitete i zadovoljavanja standarda – poboljšati efikasnost administracije, uspostaviti akreditirane laboratorije za redovnu laboratorijsku analizu mlijeka (od svih dobavljača); osigurati da su laboratorije osposobljene za obavljanje ovih poslova; unaprijediti uzorkovanje i efikasnost Ureda za veterinarstvo.
- Ostvariti usklađivanje sa propisima EU, i sa propisima na razini BiH koji su usklađeni sa EU propisima; također je potrebno ostvariti usklađivanje sa RS kako bi se ulagačima osigurali jednaki uvjeti, jer veliki ulagači neće doći da ulažu u dijelove BiH već za cjelokupni tržišni potencijal/bazu resursa.
- Uvesti sustavno provođenje standarda od strane veterinarskih inspektora, unaprijediti obuku inspektora radi poboljšanja inspekcijskih kontrola.
- Uvesti zvanične kontrole na odgovarajući način kako propisuje EU, uz vodeću ulogu državnog Ureda za veterinarstvo i Federalne uprave za inspekcijske poslove.
- Uskladiti zakonodavstvo i praksu, skupa sa uspostavljenim sveobuhvatnim sustavom za mlijeko
- Uvesti u upotrebu/uspostaviti pogone za hlađenje (laktofriz).
- Osvremeniti tehnologiju, opremu i procedure za osiguravanje dosljedne kvalitete proizvoda, posebno među poljoprivrednicima, malim proizvođačima i prerađivačima; Poboljšati transport i testiranje mlijeka (od svakog dobavljača).
- Smanjiti troškove inputa (cijenu stočne hrane).
- Revidirati okvir poticaja ulaganju da se potaknu ulaganja u agregaciju i poljoprivrednu infrastrukturu, s fokusom na kvalitetu, a ne na kvantitetu.
- Kontrola laboratorija od strane nadležnih organa da zaista mogu da provode testove za koje su certificirani
- Rigorozniji kriteriji certificiranja laboratorija za kontrolu mlijeka, i osigurati da samo zaista oni koji ispunjavaju uvjete budu certificirani za određene testove

Voće i povrće:

- Mora postojati akcioni plan/plan budućih koraka za infrastrukturu kvalitete u zemlji.
- Povećati efikasnost fitosanitarnih i sanitarnih organa (primarno u pogledu kadrova i procedura) i uvesti potrebne usluge i potporu (informacije, edukacija i obuka, konsultanti, tijela za certificiranje) za proces sertifikacije prema standardima.
- Ostvariti usklađivanje sa propisima EU, i sa propisima na razini BiH koji su usklađeni sa EU propisima; također je potrebno ostvariti usklađivanje sa RS kako bi se ulagačima osigurali jednaki uvjeti, jer veliki ulagači neće doći da ulažu u dijelove BiH već za

cjelokupni tržišni potencijal/bazu resursa.

- Osigurati dovoljno i pravilno organizirano prikupljanje, klasifikaciju, etiketiranje, baždarenje, skladištenje i transport voća.
- Uspostaviti pogone za hlađenje/skladištenje i moderne distributivne centre.
- Osigurati dostupnost kvalitetnih financijskih sredstava.
- Uvesti integrirano upravljanje nametnicima (engl. IPM) ili državni plan za ovu oblast u kategoriji politika/regulative.
- Uskladiti sortnu listu sa sortnom listom EU; uvesti bolju kvalitetu sjemena koje će se uvoziti; smanjiti troškove inputa za gnojivo, sjeme itd.
- Osigurati usluge i potporu potrebnu za standardni proces certificiranja, uključujući distribuciju informacija, konsultante i tijela za certificiranje.
- Revidirati okvir poticaja za ulaganja da se potaknu ulaganja u agregaciju i poljoprivrednu infrastrukturu, s fokusom na kvalitetu, a ne na kvantitetu.
- Edukacija proizvođača o novim tehnikama proizvodnje.
- Problem nedostatka radne snage u sezoni branja.

1.6 PREPORUKE ZA UKLANJANJE USKIH GRILA KOJA STOJE NA PUTU POVEĆANJA KONKURENTNOSTI U POD-SEKTORIMA MLIJEKA I MLIJEČNIH PROIZVODA I VOĆA I POVRĆA

Nadogradnja infrastrukture kvalitete – poboljšani sustav infrastrukture kvalitete sa laboratorijima akreditiranim od strane EU, sustavom certifikacije, tehničkim kontrolama, itd. Postoji potreba da se pojednostavi organizaciona struktura i sustavi kontrole kvalitete. Potrebno je napraviti remont sustav, pridržavajući se najboljih međunarodnih praksi u kontroli kvalitete i sigurnosti hrane uz optimiziranje administrativnih procesa i dodatnog osposobljavanja zaposlenih kroz djelotvornu obuku u cilju poticanja efikasnosti. Od vitalnog značaja je poboljšanje horizontalnog i vertikalnog dijaloga i koordinacije između entiteta i države. Konkretnije, aktivnosti u okviru ovog stuba koje su zajedničke za oba sektora trebaju se biti fokusirane na sljedeće stavke:

- Uspostaviti okvir/strategiju za razvoj infrastrukture kvalitete u BiH. Ovo je prvi prioritet.
- Osigurati efikasne i djelotvorne službene kontrole za mlijeko i mliječne proizvode, pri čemu Ured BiH za veterinarstvo i Federalna uprava za inspekcije treba da imaju vodeću ulogu. Ovo je u skladu sa preporukama EU. Usvojiti amandmane na Zakon o inspekcijama FBiH, kao i na druge zakone, da se ovo postigne.
- Osigurati bolje laboratorijsko testiranje sirovog mlijeka, da se osigura bolja sljedivost.
- Osigurati adekvatan nadzor od strane inspektorata FBiH certificiranih veterinarima koji na dnevnoj osnovi nadziru tvrtke za preradu mlijeka i mliječnih proizvoda.
- Osigurati da akreditirane laboratorije budu stvarno osposobljene za poslove za koje su akreditirane.
- Uspostaviti sustav za certificiranje sadnog materijala za voće i smanjiti troškove certificiranja.
- Podržati agencije za tehničke kontrole koje su uključene u međunarodnu trgovinu da se uvedu sustavi kontrole utemeljeni na riziku kako bi se smanjile stope inspekcija i uzorkovanja, kao i radi izdavanja fitosanitarnih certifikata i SMS dozvola u onoj mjeri u kojoj se odnose na voće i povrće, kao i na mliječne proizvode.
- Usklađivanje uvjeta i inspekcijских ček-lista da se zadovolje higijenski uvjeti EU kod odabranih lanaca vrijednosti.
- Pomoći akreditiranim institucijama da dobiju međunarodne akreditacije; povećati broj akreditiranih laboratorija i omogućiti veće sudjelovanje privatnog sektora; povećati broj laboratorija koje mogu vršiti testove na ostacima voća i povrća, da se olakša povećanje izvoza.

Poboljšanja politika / regulative – glavni problemi u ovoj oblasti odnose se na sveobuhvatan sustav poljoprivredne politike, koji nije dovoljno efikasan da pomogne interesno-utjecajnim stranama u ovom sektoru da ispune vrlo zahtjevne standarde kvalitete. Međutim, identificirana ograničenja u domenu politika / regulative utječu i na druge ključne čimbenike uspjeha, u najvećoj mjeri na kvalitetu proizvoda, potrebnih količina i konkurentnosti cijena. Iz tog razloga, sljedeće aktivnosti bi dovele do poboljšanja:

- Uskladiti sve relevantno zakonodavstvo sa razinom BiH, i dopuniti propise FBiH koji se preklapaju sa državnim zakonodavstvom ili su u koliziji sa zakonodavstvom BiH/EU.
- Uvesti sjemenske sorte i sortne liste; osigurati da se uvoze više sjemenskih sorti i time smanje cijene; osigurati da se uvoze gnojiva bolje kvalitete. Osigurati adekvatne granične kontrole za uvezene robe da se spriječi uvoz neadekvatnih sirovina, drugih inputa i proizvoda u BiH.
- Usuglasiti se o načinima da se uspostavi operativna i institucionalna struktura IPARD-a u BiH u skladu sa zahtjevima EU.
- Uvesti usluge potpore (informiranje, obrazovanje i obuku, savjetovanje, certifikacijska tijela), tj. opsežnu mrežu poljoprivrednih stručnih službi osposobljenih za diseminaciju informacija i pružanje savjetodavnih usluga da bi korisnicima pomogli u uvođenju standarda kvalitete i stjecanju certifikata, čime bi se zadovoljili međunarodni standardi.
- Poboljšanje kapaciteta tehničkog osoblja u smislu pouzdanosti, pristupačnosti i sposobnosti za rješavanje problema ključnih javnih institucija (veterinarskih, fitosanitarnih, laboratorija) koje će povećati institucionalni kapacitet u FBiH relevantan za odabrane sektore agrobiznisa.
- Uvesti propise o sustavu integriranog upravljanja nametnicima (eng. IPM) usklađene sa EU.
- Revidirati Zakon o zadrugama da se omogući agregacija i otvore mogućnosti za još jednu opciju poboljšanja dostupnosti finansijskih sredstava, izjednačavanje mogućnosti za grupe proizvođača i druga udruženja i stvore veze sa ISU u segmentu obrade/agregacije lanca vrijednosti.
- Pojednostaviti propise za cestovni teretni saobraćaj da se omogući veća efikasnost kamiona.
- Revizija Zakona o javno-privatnom partnerstvu (radi olakšanja većeg sudjelovanja privatnog sektora u hortikulturnom navodnjavanju mikrolokacija)

Unapređenje infrastrukture

- Unaprijediti djelotvornost i efikasnost poticaja za ulaganja radi poticanja ulaganja u agregaciju i poljoprivrednu infrastrukturu.
- Osigurati ulaganja u unapređenje prijevoza i testiranja mlijeka.
- Uspostaviti hladnjače/skladišne objekte i moderne distributivne centre.
- Smanjiti troškove dodjele građevinskih dozvola za izgradnju modernih više-rasponskih staklenika i plastenika
- Osigurati opremu za baždarenje i pakiranje.
- Uvesti kompjuterizirano praćenje zaliha i inventara.
- Ažurirati niskoproduktivne linije za preradu i skladišna postrojenja.

Poboljšanje pristupa financiranju – nedostatak pristupa financiranju za ulaganja u poboljšanja kvalitete i količine, modernizacije tehnologija, oprema i procesa kao i financiranje znanstveno-istraživačkih aktivnosti i ulaganja u navodnjavanje i slične sustave, što bi stabiliziralo dostupnost i konstantnu kvalitetu stočne hrane evidentirano je u oba podsektora i zato je potrebno uraditi

sljedeće:

- Osigurati povoljne uvjete za dobivanje komercijalnih zajmova.
- Regulirati prekomjerno zaduženu industriju.
- Uvesti različite modalitete financiranja za farmere i zadruge
- Da se uspostavi sustav "matching grants" poticaja gdje bi se podržavali proizvođači koji uvode standarde, nove tehnologije, ili koji ulažu u infrastrukturu vrijednosnog lanca.

Voće i povrće

- Osigurati da je postojeća shema potpore osiguranju pristupačna za poljoprivredne proizvođače.
- Osigurati pristup kapitalu za ulaganja u novu opremu.

1.7 AKCIONI PLAN ZA UKLANJANJE USKIH GRILA

U cilju omogućavanja izvoza mlijeka i mliječnih proizvoda u zemlje EU, ali i osiguravanja izvoza voća i povrća, određena su 3 ključna cilja strategije sa pratećim mjerama, predstavljena u donjoj tabeli:

CILJEVI i mjere	Rok izvršenja	Izvršilac
I. NADOGRADNJA INFRASTRUKTURE KVALITETE:		
1. Dogovoriti sa RS i BiH razinom i pripremiti zajednički okvir razvoja infrastrukture kvalitete u BiH za sektor mlijeka, voća, povrća kao i standarde kvalitete-klasiranja voća i povrća	2015	FMPVŠ u suradnji MVTEO, MEOiRS, MPŠV RS, OP BD, BATA, Institut za mjeriteljstvo BiH
2. Implementacija Karte puta za omogućavanje izvoza poljoprivrednih proizvoda koju je donijelo Vijeće ministara BiH, što podrazumijeva:	2015-2017	MVTEO, Agencija za sigurnost hrane, Ured za veterinarstvo, FMPVŠ, MPŠV RS
2.1. Usklađivanje ključnih zakona na državnoj razini (Zakon o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju, Zakon o veterinarstvu i Zakon o sigurnosti hrane)	2015	FMPVŠ uz koordinaciju i suradnju sa MPŠV RS, OP BD, MVTEO, Agencija za hranu BiH
2.2. Uskladiti entitetsko i kantonalno zakonodavstvo sa državnim zakonima u cilju uspostavljanja sustava sigurnosti hrane na principu subordinacije u skladu sa međunarodnim zahtjevima, uključujući i uspostavljanje institucionalnih kapaciteta za dodjelu i kontrolu sredstava državne pomoći	2015	FMPVŠ, FUZIP, u suradnji sa MVTEO, MPŠV, OPBD, Ured za veterinarstvo BiH, Republička uprava za inspeksijske poslove RS, Agencija za hranu BiH
2.3. Transformacija i jačanje inspeksijskih službi u Federaciji BiH skladu sa međunarodnim standardima (certifikacija inspektora, usklađivanje uvjeta i inspeksijskih ček-lista da se zadovolje higijenski uvjeti EU kod odabranih lanaca vrijednosti, procjena rizika pri kontroli uvoza i izvoza)	2015-2017	FUZIP, u suradnji sa kantonalnim inspekcijama, Ured za veterinarstvo, Republička uprava za inspeksijske poslove RS, MVTEO
2.4. Jačanje laboratorijskih kapaciteta i utvrđivanje metoda koje će biti akreditirane (dogovor oko raspodjele metoda između laboratorija)	2015	UZZB, FMPVŠ, MPŠV RS, OPBD, BATA, Institut za mjeriteljstvo BiH, FZP, FAZ, ovlašteni kantonalni zavodi, inspekcije, laboratorije

2.5. Pružiti potporu primjeni međunarodnih standarda u proizvodnji sadnog materijala voća i povrća (EPPO, OECD i dr. sheme)	2016-2017	MVTEO, FMPVŠ, MPŠV RS, OPBD, UHKSP
3. Uspostavljanje sustava "matching grants" poticaja gdje bi se podržavali proizvođači koji uvode standarde, nove tehnologije, ili koji ulažu u infrastrukturu vrijednosnog lanca (povećati kapacitete hladnjača/skladišnih objekata, pakirnice, sortirnice i modernih distributivnih centara i sl).	2016-2019	FMPU, kantoni, općine
4. Smanjiti troškove i smanjiti vremenski period izdavanja građevinskih dozvola za izgradnju objekata u poljoprivredi i pojednostaviti administrativnu proceduru	2016-2018	FMPVŠ, FAPRR
5. Usvojiti i provesti Program ruralnog razvoja FBiH koji je u skladu sa članom 95. SSP-a, mjere potpore za konkurentnost: 5. 1. Sufinanciranje: - ulaganje u objekte i opremu duž lanaca vrijednosti, novih nasada, navodnjavanja, protugradnu i protumraznu zaštitu i dr. - znanja - razvoj novih proizvoda - usvajanje međunarodnih standarda i uspostavljanje brandova	2015-2019	FMPVŠ, FAPRR
5.2. Potpora marketingu	2015-2019	FMPVŠ
6. Uspostavljanje potrebnih registara-baza podataka po proizvodnjama (Fito registar, Registar proizvođača sjemena, Registar proizvođača sadnog materijala, Registar organskih proizvođača, Registar pčelara itd.)	2015-2019	FMPVŠ
7. Provođenje mjera tehničke potpore u okviru Programa ruralnog razvoja FBiH (obuka, stručna literatura i dr.)	2015-2019	FMPVŠ
II. USKLAĐIVANJE REGULATIVE SA EU TEKOVINAMA I KREIRANJE UVJETA ZA AGREGACIJU U VRIJEDNOSNIM LANCIMA:		
1. Donijeti Zakon o poljoprivrednim zadrugama FBiH i omogućiti osnivanje poljoprivrednih asocijacija i udruženja proizvođača sa mrežom poljoprivrednih proizvođača i mehanizacijskim prstenima (razmjena mehanizacije između članova asocijacije). Omogućiti uspostavljanje proizvođačkih grupa i klastera u cilju objedinjavanja ponude i zajedničkog nastupa na tržištu.	2016	FMPVŠ, Vlada BiH, privreda
2. Usklađivanje sortnih listi sa EU	2016-2018	FMPVŠ da inicira u suradnji sa UZZB, MPŠV RS, MVTEO, UIO, Inspekcije
3. Ojačati poljoprivredne stručne i savjetodavne službe (informiranje, obrazovanje i obuku, savjetovanje, certifikacijska tijela)	2016-2019	FMPVŠ
4. Donijeti izmijenjeni zakon o zaštiti potrošača, da se potrošačima da veća uloga u kontroli proizvoda za širu upotrebu	2017	FMPVŠ da inicira kod MVTEO, u suradnji sa MPŠV RS
5. Uspostaviti operativne i institucionalna struktura IPARD-a u BiH u skladu sa zahtjevima EU	2015-2017	FMPVŠ da inicira kod MVTEO, u suradnji sa MPŠV RS, OPBD, UHKSP

6. Uvesti propise o sustavu integriranog upravljanja nametnicima (eng. IPM) usklađene sa EU	2016-2017	FMPVŠ da inicira kod MVTEO, u suradnji sa UZZB, MPŠV RS, Agencija za hranu BiH
III. PRIVLAČENJE ULAGANJA U KLJUČNE DIJELOVE VRIJEDNOSNOG LANCA KAKO BI SE POJAČALA KONKURENTNOST:		
1. Ubrzavanje procesa dobivanja radnih dozvola za strance i boravak	2015-2016	Vlada FBiH, FMPVŠ, FMRSP, FZZZ i kantonalni zavodi za zapošljavanje
2. Iznalaženje novih i povoljnijih načina financiranja projekata iz ovog sektora i uspostavljanje shema kreditiranja putem poslovnih banaka i mikrokreditnih organizacija i dr.	2015-2019	Vlada FBiH, FMF, Parlament FBiH
3. Osigurati povoljne uvjete za dobivanje komercijalnih zajmova i uspostavljanje kreditnih linija stranih ulagača za potrebe poljoprivredne proizvodnje za njihova tržišta.	2016-2019	Vlada FBiH, FMF, Parlament FBiH
4. Uvesti različite modalitete financiranja za farmere i zadruge	2016	Vlada FBiH, FMF, FMPVŠ
5. Iznaći modalitete da se regulira prekomjerno zadužena industrija	2016	FMF, FMPVŠ
6. Ministarstvo poljoprivrede da u okviru Programa RR planira da izdvoji sredstva za promotivne aktivnosti, posjete ulagačima u suradnji sa FIPA-om.	2015-2019	FMT, FMPVŠ, Vlada FBiH, FIPA, kantoni, općine
7. Davanje potpore kreiranju sustava potpore ulaganju („aftercare“) i servisiranju ulagača u suradnji sa FIPA-om i Vladom FBiH	2015-2016	FMPVŠ, Vlada FBiH, FIPA
8. Kampanja promocije/uspostavljanja odnosa s ulagačima na međunarodnim manifestacijama za strateške sektore	2015-2016	FIPA, FMPVŠ
9. Priprema promotivnog materijala, prezentacija za potencijalne ulagače i sl. u suradnji sa FIPA-om	2015-2016	FIPA, FMPVŠ
10. U suradnji sa FIPA-om, posjetiti određeni broj potencijalnih ulagača godišnje, do kraja 2019. godine	2015-2019	FIPA, FMPVŠ
11. U suradnji sa FIPA-om, osigurati povećanje broja zainteresiranih ulagača za ulaganje u navedene sektore u Federaciju BiH	2015-2019	Vlada FBiH
12. Uspostavljanje Odbora za praćenje realizacije Strategije	2015	

FMPVŠ - Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva

MPŠV RS- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS

MEOiRS – Ministarstvo za ekonomske odnose i regionalnu suradnju RS

MVTEO – Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH

UHKSP - Ured za harmonizaciju i koordinaciju sustava plaćanja u poljoprivredi ishrani i ruralnom razvoju BiH

FMPU – Federalno ministarstvo prostornog uređenja

FMT – Federalno ministarstvo trgovine

FMRSP – Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

FMF - Federalno ministarstvo financija
FUZIP – Federalna uprava za inspekcijske poslove
FZZZ – Federalni zavod za zapošljavanje
FAZ – Federalni agromediterski zavod
FZP – Federalni zavod za poljoprivredu
OPBD – Odjeljenje za poljoprivredu Brčko Distrikt
FAPPRR – Federalna agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju
UZZB – Uprava za zaštitu bilja BiH
BATA – Institut za akreditaciju BiH

2.0 STRATEGIJA USPOSTAVLJANJA ODNOSA SA ULAGAČIMA ZA FBIH ZA SEKTORE MLIJEKA I MLIJEČNIH PROIZVODA I VOĆA I POVRĆA

I. Strateški ciljevi

Privući 50 milijuna eura ISU u toku naredne četiri godine u projekte u sektorima voća, povrća, mlijeka i mliječnih proizvoda, predominantno u proizvodnji, pakiranje/logistiku i preradu.

II. Mogućnosti na tržištu: proizvodi, tipovi projekata, tvrtke i tržišta

Zajednički okvir prioriteta područja i mjeri strateškog razvoja Federacije Bosne i Hercegovine u oblasti ruralnog razvoja je unapređenje kvalitete i sigurnosti domaćih proizvoda kod kojih postoji konkurentna prednost u proizvodnji, preradi i trgovini. Radi privlačenja ulaganja i kreiranja smislenih rješenja, potrebno je identificirati najznačajnije proizvode u sektorima proizvodnje voća, povrća i mlijeka i mliječnih proizvoda. Detaljne statističke analize obavljene su na temelju zvanične statistike koja je objavljivana u statističkim godišnjacima i mjesečnim biltenima Republičkog zavoda za statistiku RS i Federalnog zavoda za statistiku, kao i na temelju podataka dobivenih od Uprave za neizravno oporezivanje BiH i Agencije za statistiku BiH. Da se omogući usporedba ove statističke analize sa globalnim statističkim indikatorima, korišteni su i podaci sa internetskih stranica FAO STAT-a i UN ComTrade-a.

Obavljena je detaljna analiza slijedećih poljoprivrednih proizvoda: šljiva, jabuka, kruška, malina, jagoda, kajsija, trešnje, krumpir, kupus, krastavac, zelena paprika, mrkva, luk, bijeli luk, rajčica, grah, mlijeko, jogurt, kajmak, sir, obrano mlijeko, kao i za prerađeni sokovi od voća i povrća u koncentriranoj i ne-koncentriranoj formi, pekmezi i džemovi, voćni destilati i voćne rakije, duboko zamrznuto i sušeno voće i povrće.

Odabrani proizvodi zadovoljili su nekoliko od narednih kriterija:

- velika ili rastuća međunarodna i/ili domaća potražnja;
- izražena tradicija proizvodnje u ovom entitetu;
- velika ili rastuća proizvodnja u entitetu ili u zemlji;
- velik ili rastući izvoz iz zemlje;
- porast izvoza na zahtjevna tržišta kao što su Njemačka, Austrija ili Nizozemska;
- solidan potencijal za preradu;
- izražen interes i javnog i privatnog sektora;
- odsustvo ozbiljnih barijera.

VOĆE	POVRĆE	MLIJEKO I MLIJEČNI PROIZVODI
Šljive	Krumpir	Mlijeko i pavlaka
Maline	Kupus	“žuti sirevi”
Jagode	Zelene paprike	
Jabuke	Krastavci	

Na primjer, šljiva je voće br. 1 u zemlji, sa izrazitom tradicijom, potporom MVTEO, rastom izvoza od 42% na razvijena zahtjevna tržišta (Njemačka, Austrija, Rusija), znatnim prostorom za rast (još uvijek se izvozi svega 3% proizvodnje) i sa 15. mjestom po obujmu proizvodnje na svjetskoj razini u 2012. (142.892 tone godišnje, a ta je godina bila loša), i na 3. mjestu na Balkanu. I povrh svega, proizvođačka cijena šljive u BiH (289 USD/t) je niža nego u konkurentima Srbiji (307 USD/t), Rumunjskoj (736 USD/t) ili Turskoj (930 USD/t).

Tipovi projekata

Ulaganja u prethodno opisane proizvode mogu se realizirati kroz slijedeće karike lanca vrijednosti:

- Poljoprivredna proizvodnja svježeg voća i povrća s boljim navodnjavanjem i zaštitom od grada i mraza. Ovo bi obuhvatilo organsku proizvodnju i ekološki neškodljivu poljoprivrednu proizvodnju.
- Agregacija, priprema, pakiranje, hladnjače i zamrzavanje, kao i logistika za svježe voće i povrće
  - objekti za pripremu i pakiranje svježeg voća i povrća;
  - centri za trgovinu na veliko sa velikim hladioničkim kapacitetima; i
  - logistika, transport i distributivni centri;
- Prerada:
  - suhog voća (sve nabrojano i drugo);
  - voćni džemovi i želei;
  - voćni koncentрати;
  - kiseli krastavčići (kornišoni);
  - sjeckani kupus;
  - prerađeni ili konzervirani krumpir
- Ulazi:
  - proizvodnja poboljšanih, certificiranih sjemena glavnih tipova povrća;
  - izgradnja odgovarajućeg sustava navodnjavanja.

Prerada ovisi o tome da li je proizvodnja voća i povrća dostatna i redovita po konkurentnim cijenama, da li su dostupni sigurna voda, energija, radna snaga i logistika. Sve ovo će se razvijati kako zemlja bude izgrađivala svoje kapacitete za agregiranje i skladištenje u hladnjačama/dubokom zamrzavanju. Jačanje ulaza bi pratilo dogovore oko agregacije. S vremenom bi smrznuto i konzervirano voće i povrće moglo dobiti na značaju.

Tabela: rezime proizvoda

Segment Proizvod	SIC NAICS	Tip ključnog strateškog projekta	Profil ciljne tvrtke	Vrijednosna postavka	Ciljna tržišta A, B, C	Glavni konkurent
SVJEŽE VOĆE I POVRĆE	017999	Fokusirati se na agregiranje, što bi trebalo da ojača proizvodnju				
Šljive		1. Privući agregacijske tvrtke koji bi uključile pripremu, pakiranje, skladištenje u hladnjačama ili zamrzavanje, kao i izvozu logistiku za svježe voće i povrće, posebno u Tuzli. 2. Podržati širenje postojećih proizvođača i organizaciju u zadruge. 3. Poticanje zajedničkih ulaganja između stranih i lokalnih proizvođača.	1. Agregatori 2. i 3. razine i veletrgovci. 2. Tvrtke za prehrambenu logistiku 3. S prometom preko 30 milijuna eura 4. Lanci supermarket a	Uvećati proizvodnju svježeg voća i povrća x % radi veće profitabilnosti putem dužih proizvodnih ciklusa i nižih ukupnih troškova proizvodnje	Njemačka Rusija Nizozemska Turska	Turska Srbija Rumunjska Makedonija
Bobičasto voće	Njemačka Austrija Hrvatska Rusija				Srbija Bugarska Turska Poljska	
Jabuke	Rusija Njemačka Srbija Hrvatska				Turska Poljska Srbija Makedonija	
Krumpir	Hrvatska Njemačka				V. Britanija Rumunjska Srbija Ukrajina	
Kupus						
Zelene paprike						
Krastavci						
PRERADA VOĆA	3114	Fokus na sušeno voće i džemove i žele				
Sušeno voće		Privući proizvođače s trgovačkom markom i proizvođače na veliko s fokusom na šljivu, jabuke i kruške za regionalno tržište	Mali i srednji proizvođači na veliko.	Prerada voća x% profitabilnija zbog održivije proizvodnje voća i nižih ukupnih troškova proizvodnje	Njemačka Ruska Federacija Francuska	SAD Turska Njemačka Francuska
Pekmezi i želei		Privući tvrtke za preradu iz regije.	Zanatski proizvođači		Njemačka Ruska Federacija Nizozemska	Belgija Njemačka Francuska
Voćni koncentri		Podržati širenje VITAMINKE, ESAROM i sličnih firmi	Mali i srednji proizvođači		Nizozemska Njemačka V. Britanija	SAD, Nizozemska, Njemačka
PRERADA POVRĆA	3114					
Kornišoni		1. Privući proizvođače s trgovačkom markom, proizvođače na veliko i zanatske proizvođače. 2. Podržati širenje VITAMINKE i sl.	Mali i srednji proizvođači i zanatski proizvođači	Prerada x% više profitabilnija zbog održivije proizvodnje povrća i nižih ukupnih troškova proizvodnje	Njemačka, Ruska Federacija V. Britanija Nizozemska	Rumunjska Albanija Srbija Makedonija
Sjeckani kupus	Bugarska Srbija Rumunjska					
Sušeni krumpir						
PRERADA MLIJEKA I MLIJEČNIH PROIZVODA	3115					

Segment Proizvod	SIC NAICS	Tip ključnog strateškog projekta	Profil ciljne tvrtke	Vrijednosna postavka	Ciljna tržišta A, B, C	Glavni konkurent
Prerada mlijeka i pavlake		1. Privući još jednog proizvođača u sektoru mlijeka i mliječnih proizvoda. 2. Podržati širenje postojećih proizvođača i njihovo organiziranje u zadruge. 3. Poticati zajednička ulaganja stranih i domaćih proizvođača	Tvrtke za mljekarstvo 1. i 2. razine: Mlijeko, pavlake i drugi proizvodi mljekarske industrije za lokalno tržište BiH.	Neiskorišteni potencijal sa regionalnom potražnjom (Zapadni Balkan, izuzev Hrvatske) od 150.000 mt svježeg mlijeka	Turska Srbija Hrvatska Slovenija	Turska Srbija
Proizvodnja sira		Privući proizvodne tvrtke iz regije da proizvode za lokalno tržište	Zanatski proizvođači		Turska Srbija Hrvatska Slovenija	Turska Srbija

U pogledu veličine projekata, projekti izgradnje hladnjača i prerade bili bi kapitalno intenzivni, sa 20 do 500 radnih mjesta, a kretali bi se između 500.000 i 15 milijuna eura, najvjerojatnije sa velikih tržišta. Zanatski proizvođači bi se kretali u rasponu od 100.000 do 200.000 eura sa 5-10 zaposlenih, najvjerojatnije bi projekti bili domaći ili poticali iz regije.

Identifikacija tržišta koja mogu biti izvor ISU (izravnih stranih ulaganja)

Fokus treba da bude na ciljnim tržištima koja su bliska jedna drugima za većinu proizvoda. Ovo se postiže tako što utvrdite odakle je većina ulagača u ciljne proizvode. Najznačajnija tržišta koja su izvori ISU nastaju kad su prisutne:

- kulturne, jezičke i komercijalne veze;
- sporazumi o slobodnoj trgovini;
- zemljopisna bliskost i lakoća transporta; i
- veliki broj kupaca proizvoda koje dana lokacija već nudi.

Na primjer, izvozna tržišta mogu postati tržišta izvori ISU. Najznačajnije izvozne destinacije za bosanskohercegovački sektor voća i povrća jesu:

- Hrvatska: 22% ukupne vrijednosti izvoza voća i povrća (ali pad od 5% u 2011. uglavnom kod povrća);
- Srbija: 17%, glavne potkategorije su jabuke, kruške i dunje, svježe i smrznuto voće i orašasti plodovi;
- Austrija: 11%, uglavnom smrznuto voće i orašasti plodovi;
- Njemačka: 8% uglavnom smrznuto voće i orašasti plodovi, sušeno povrće i kajsije, trešnje, breskve, nektarine, razne sorte šljiva, svježe.

*Izvor: Izvještaj o konkurentnosti

Zanimljivo je da je 10 najznačajnijih zemalja kao zemalja porijekla ISU (po iznosu ulaganja ili broju radnih mjesta) od 2003. su SAD, Kanada, Švicarska, Njemačka, Japan, Francuska, V. Britanija, Nizozemska, Italija i Španjolska. Glavne zemlje ulagači u Europi su: Austrija, SAD, Švicarska, Velika Britanija, Francuska, Njemačka i Nizozemska. Još bliže, najznačajnije zemlje iz kojih ulaganja stižu u istočnu Europu su: Austrija,

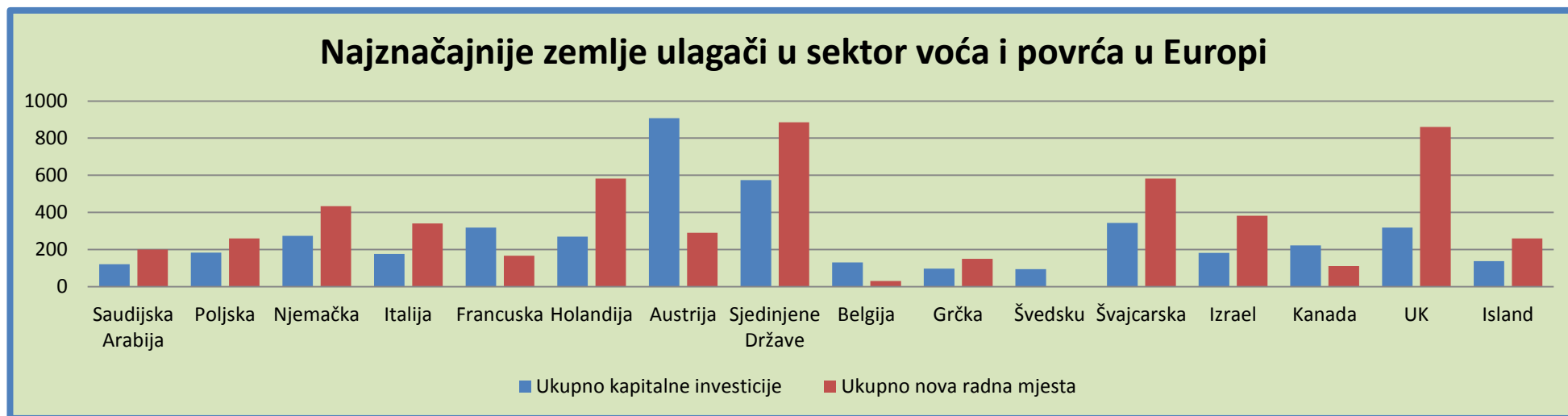
V. Britanija, Italija, Nizozemska i SAD, a za Balkan: Austrija, Nizozemska, Grčka, Italija i Izrael. (izvor: fDi Markets/Financial Times)

Izgleda da su Velika Britanija i SAD izvor radno intenzivnijih projekata ulaganja u istočnoj Europi, dok su SAD, Italija, Grčka i Austrija izvori za Balkan.

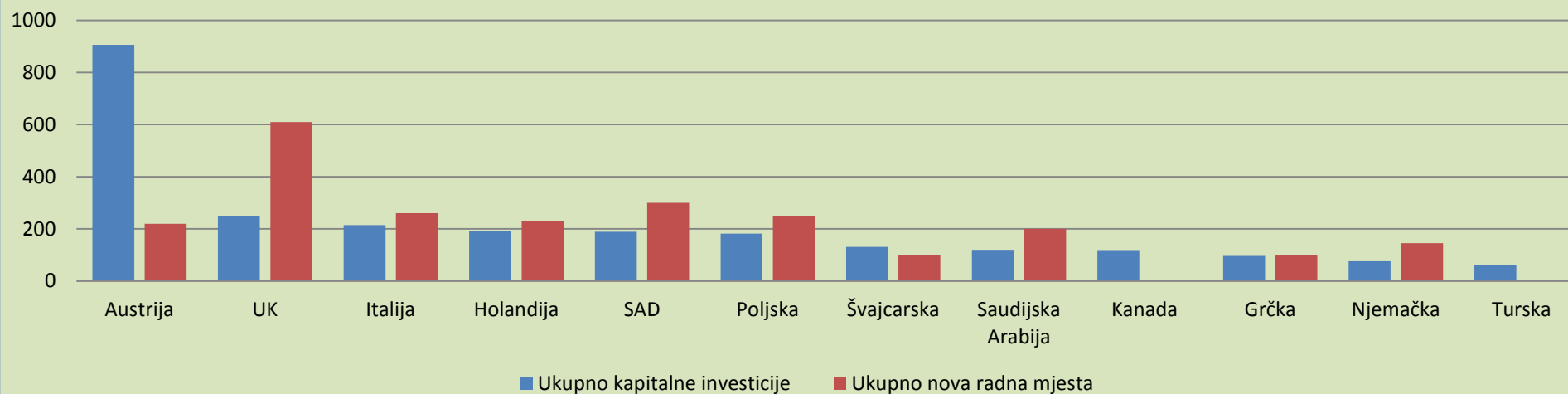
(izvor: *FDI Markets*)

Trendovi ISU u voće i povrće po zemljama porijekla - globalno

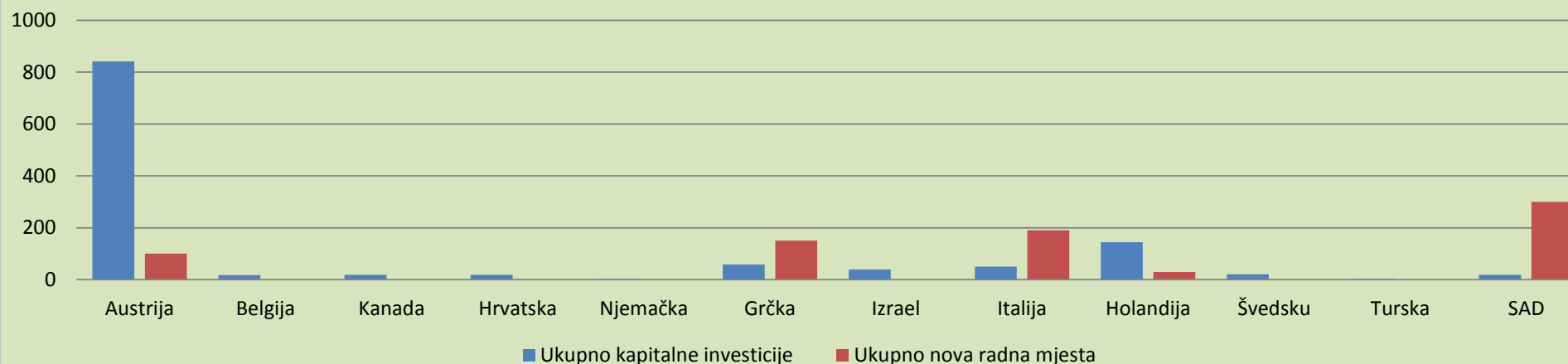
Zemlja porijekla	Broj projekata	Broj tvrtki	Radna mjesta		Kapitalna ulaganja	
			Ukupno	Prosjek	Ukupno (u mil. USD)	Prosjek (u mil. USD)
Sjedinjene Države	222	112	14.419	158	7.510,40	33,80
Kanada	42	17	2.157	143	1.557,30	37,10
Švicarska	40	20	1.231	94	1.529,80	38,20
Njemačka	30	18	684	68	532,00	17,70
Japan	27	19	61	15	562,20	20,80
Francuska	26	19	1.003	143	621,40	23,90
Velika Britanija	24	14	1.277	116	906,00	37,80
Nizozemska	23	19	582	97	358,00	15,60
Italija	19	18	375	53	307,30	16,20
Španjolska	15	14	715	143	188,60	12,60
Druge zemlje porijekla	187	159	6.067	129	5.021,90	26,90
Ukupno	655	426	28.571	132	19.095,00	29,20

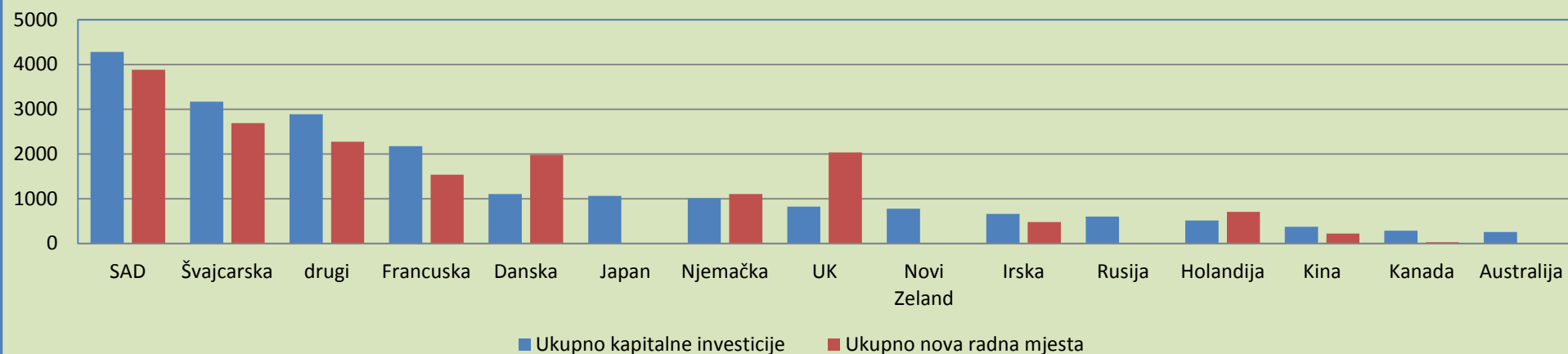
Najznačajnije zemlje ulagači u sektor voća i povrća u istočnoj Europi

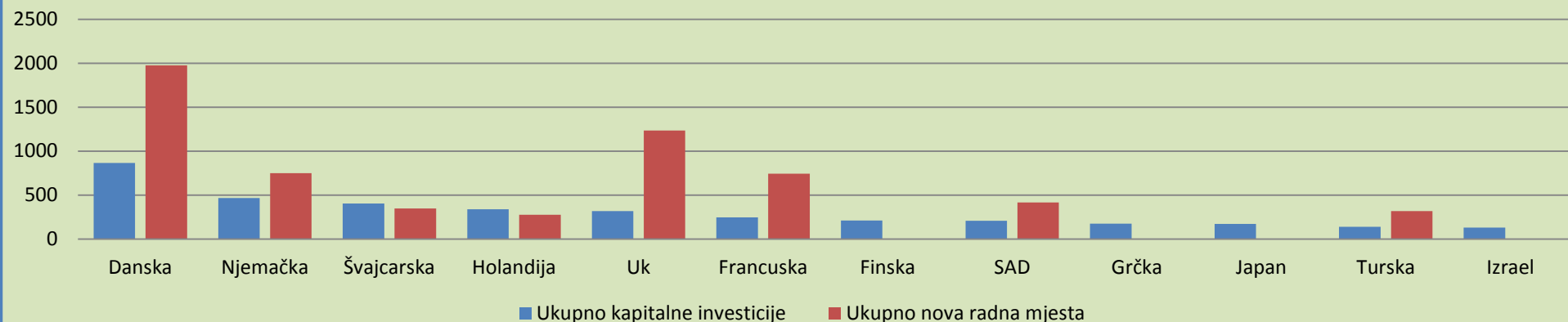
Najznačajnije zemlje ulagači u sektor voća i povrća na Balkanu

Najznačajnije zemlje izvori ulaganja u sektor mlijeka i mliječnih proizvoda na globalnoj razini

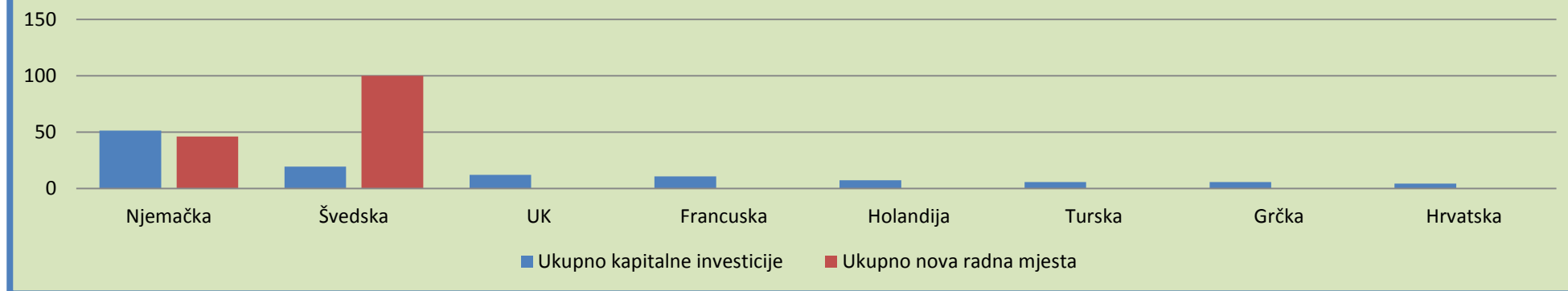

Najznačajnije zemlje ulagači u sektor mlijeka i mliječnih proizvoda u Europi

Najznačajnije zemlje ulagači u sektor mlijeka i mliječnih proizvoda na zapadnom Balkanu

Izvor: FDI Markets/Financial Times

TRŽIŠTA PORIJEKLA ISU PO STRATEŠKOM PROIZVODU

Voće i povrće

Segment/ Proizvod	Najznačajnije zemlje kupci	Najznačajniji uvoznici iz BiH	Najznačajnije zemlje proizvođači	Globalno najznačajnije zemlje porijekla ISU*	Najznačajnije zemlje porijekla ISU u Europi ³	Najznačajnije zemlje porijekla ISU na Balkanu ⁴	Ključne firme
VOĆE							
Maline	SAD Kanada Njemačka	Austrija 39% Hrvatska 18% Ruska Fed. 16% Slovenija 10% ⁵ Generalni uvoznici: #1 Austrija #2 Hrvatska / Ruska Fed.	Ruska Federacija Poljska SAD <u>Na Balkanu:</u> Srbija, Bugarska	SAD Kanada Švicarska Njemačka Japan Francuska V. Britanija Nizozemska Italija Španjolska		Austrija SAD Švicarska V. Britanija Francuska Njemačka Nizozemska Izrael Poljska Belgija	Driscoll (US) Sun Berry International (Niz.) Podgorina Frucht d.o.o. (Srb)
Jagode			SAD Španjolska Turska <u>Na Balkanu:</u> Srbija, Bugarska				
Šljive	Ruska Federacija V. Britanija Njemačka Nizozemska	Njemačka - 44% ai u porastu Rusija 22% Austrija 9% Generalni uvoznici: #2 Nizozemska #3 Njemačka	Kina SAD Turska Poljska Rumunjska <u>Na Balkanu: Srbija</u>				Nestle (Švic.) McCain Foods (Kan.) Agrana (Austr.) ČEKOK GIDA SAN VE TIC. AS (Tur.) Zuegg (Ita.)
Jabuke	Ruska Federacija V. Britanija Njemačka	Srbija ⁶ Hrvatska Austrija Njemačka Slovenija	Kina SAD Turska Poljska Italija <u>Na Balkanu:</u> Srbija, Makedonija, Hrvatska				

³ Odabrani iz baze podataka FDI Markets na temelju vrijednosti kapitalnih ulaganja

* Zemlje s najvišim brojem projekata.

⁴ Odabrani iz baze podataka FDI Markets na temelju vrijednosti kapitalnih ulaganja

* Zemlje s najvišim brojem projekata.

⁵ U 2013. Hrvatska je znatno smanjila uvoz malina iz BiH

⁶ Do 2012, Rusija je bila najveći uvoznik, ali u posljednje dvije godine to više nije.

Segment/ Proizvod	Najznačajnije zemlje kupci	Najznačajniji uvoznici iz BiH	Najznačajnije zemlje proizvođači	Globalno najznačajnije zemlje porijekla ISU	Najznačajnije zemlje porijekla ISU u Europi+	Najznačajnije zemlje porijekla ISU na Balkanu	Ključne firme
POVRČE							
Krumpir	Ruska Federacija, Nizozemska, Belgija	Hrvatska 52% Srbija 17% Norveška 11% Crna Gora 10%	Kina, Ruska Federacija, Ukrajina Na Balkanu: Srbija, Bugarska, Albanija	SAD Kanada Švicarska Njemačka Japan Francuska V. Britanija Nizozemska Italija Španjolska	Austrija SAD Švicarska V. Britanija Francuska Njemačka Nizozemska Izrael Poljska Belgija	Austrija Nizozemska Grčka Italija Izrael	Agrico BV (Niz.) UNIVÉG Group (Bel.)
Kupus	Kina, Ruska Federacija, SAD	Hrvatska 68% Slovenija 15% Rumunjska 8% Srbija 3%	Kina, Ruska Federacija, Japan Na Balkanu: Srbija, Makedonija, Bugarska, Crna Gora				
Zelene paprike	SAD, V. Britanija, Njemačka	Hrvatska 80% Slovenija 12% Srbija 5%	Kina, Turska, Meksiko Na Balkanu: Makedonija, Srbija, Bugarska, Albanija				
Krastavci	SAD, Ruska Federacija, Njemačka	Hrvatska 64% Njemačka 15% Slovenija 14% Mađarska 2%	Kina, Turska, Iran Na Balkanu: Albanija, Srbija, Bugarska, Makedonija				

Segment/ Proizvod	Najznačajnije zemlje kupci	Najznačajniji uvoznici iz BiH	Najznačajnije zemlje proizvođači	Globalno najznačajnije zemlje porijekla ISU	Broj zemalja koje imaju ISU u regiji	Ključni strani ulagači u regiji	Strani ulagači u bh. tvrtkama
MLIJEKO I MLIJEČNI PROIZVODI							
Mlijeko i pavlaka	Italija, Njemačka, Belgija	Hrvatska Srbija Makedonija Crna Gora Albanija ⁷	SAD, Kina, Brazil	SAD Švicarska Danska V. Britanija Francuska Japan Njemačka	Njemačka Francuska Nizozemska Švedska Turska Grčka Hrvatska i V. Britanija	Meggle (Nj.) Danube Foods (Niz.) Lactalis (Fr.) Salford Continental (V. Br.) Podravka (Hr.) Sutas Sut Urunleri (Tur.)	Meggle (Nj.) Zott SE & Co. KG (Nj.) Danube Foods (Niz.) Lactalis (Fr.) Podravka, Dukat (Hr.) Prerada i promet mlijeka d.d. Tuzla (Slo.)
Sir	Italija, Njemačka, V. Britanija	Hrvatska 91% Crna Gora 6% Makedonija 2% Srbija 1%	SAD, Francuska, Njemačka				

Izvor: WITTS, baze podataka o trgovini, UNCTAD, OECD, fDi markets (Financial Times)

⁷ Poredak ovdje zavisi od toga da li se radi samo o svježem mlijeku ili o pavlaci od svježeg mlijeka, ali za oboje važe ista tržišta.

Iz slijedeće tabele treba odabrati najznačajnija tri tržišta za implementaciju strategije proaktivne uspostave odnosa sa ulagačima

Izvor: Tržišne karakteristike ISU

Ključna tržišta	Voće	Povrće	Prerada voća	Prerada povrća	Mlijeko	Ključni segment/proizvod za ISU	Ukupan broj tvrtki ⁸	3 najznačajnija tržišta po broju kupaca	zemljop. blizina	Kulturna i jezička bliskost
REGIONALNO										
Hrvatska	✓		✓		✓	Sir, sokovi	2 / 1		✓	✓
Srbija	✓	✓	✓		✓	Šljive, bobičasto voće, paprike i kupus	0 / 8		✓	✓
Slovenija	✓				✓	Sir i mlijeko	0 / 1		✓	✓
Ključna tržišta	Voće	Povrće	Prerada voća	Prerada povrća	Mlijeko	Ključni segment/proizvod za ISU	Ukupan broj tvrtki ⁹	3 najznačajnija tržišta po broju kupaca	zemljopis na blizina	Kulturna i jezička bliskost
EUROPA+										
Njemačka	✓	✓	✓	✓	✓	Krumpir, kupus, kornišoni, mliječni proizvodi	26 / 7			
Ruska Fed.	✓	✓				Sve voće i povrće	6 / 1			✓
Austrija	✓		✓	✓		Voćni sokovi, voćni koncentri i voćni pirei	6 / 3		✓	✓
Nizozemska	✓	✓	✓	✓	✓	Sve voće i povrće, integratori, logistika	19 / 9			

⁸ Prva brojka predstavlja broj tvrtka iz date zemlje koje imaju investicijske projekte registrirane u bazi podataka FDI Markets u oblasti voća, povrća i sektorima delikatesne hrane i mliječnih proizvoda. Druga brojka predstavlja broj do sad identificiranih potencijalnih konkretnih kontakata.

⁹ Prva brojka predstavlja broj tvrtka iz date zemlje koje imaju investicijske projekte registrirane u bazi podataka FDI Markets u oblasti voća, povrća i sektorima delikatesne hrane i mliječnih proizvoda. Druga brojka predstavlja broj do sad identificiranih potencijalnih konkretnih kontakata.

Grčka			✓	✓			5 / 0		✓	
Turska	✓					Sušeno voće, voćni sokovi	11 / 4		✓	✓
Italija	✓		✓	✓		Voćni sokovi, pirei, sastojci	16 / 2		✓	✓
Ključna tržišta	Voće	Povrće	Prerada voća	Prerada povrća	Mlijeko	Ključni segment/proizvod za ISU	Ukupan broj tvrtki¹⁰	3 najznačajnija tržišta po broju kupaca	Zemljopis na blizina	Kulturna i jezička bliskost
Svijet										
Izrael	✓	✓	✓	✓		Voće i povrće i navodnjavanje	4 / 0			
SAD	✓	✓	✓	✓		Sve voće i povrće i lanac vrijednosti (hladnjače, pairanje, logistika, inputi)	146 / 3			

Izvori: fDi Markets analiza ulagača po klasterima, segmentima, projektnoj aktivnosti u svijetu, regiji. Internet stranice pojedinih tvrtki

¹⁰ Prva brojka predstavlja broj tvrtka iz date zemlje koje imaju investicijske projekte registrirane u bazi podataka FDI Markets u oblasti voća, povrća i sektorima delikatesne hrane i mliječnih proizvoda. Druga brojka predstavlja broj do sad identificiranih potencijalnih konkretnih kontakata.

KARTA TRŽIŠTA:

- Po broju ulagača, ključnih gradova ili klastera koje treba posjetiti
  - Nizozemska:
    - Najveći broj projekata ISU i veći projekti od 2003.
    - Dobro poznata po agribiznisu i logistici.
    - Uvezla je voća i povrća u vrijednosti od 5.000 milijuna eura u 2013; 70% uvezenog voća i povrća dolazi van EU a 85% izvoza ide u EU (izvor: Eurostat).
    - Nizozemski klaster voća i povrća je ravnomjerno raspoređen širom zemlje.
    - Nizozemska uvozi sve vrste voća i povrća, uključujući i ciljne proizvode za bh. strategiju.
    - Predstavlja tržište od 12.000 milijuna eura za mljekarske proizvode; ima peti po veličini sektor mljekarskih proizvoda na svijetu; i već ima značajnu prisutnost na bh. tržištu posredstvom filijala firme Imlek, koja je bazirana u Srbiji, ali je u vlasništvu Nizozemaca, kao i Mljekare Subotica, Bambi Banat i Knjaz Miloš (vlasnik Danube Foods NV).
    - Treba se obratiti postojećim firmama, kao što su VITAMINKA i ESAROM, da im se ponude dodatne mogućnosti ulaganja.
  - Njemačka:
    - Njemačka je najveći uvoznik svježeg voća i povrća u EU. Ukupna vrijednost svježeg voća i povrća 2006. godine bila je 6,1 milijardu eura.
    - 44% njemačkog uvoza voća dolazi iz zemalja koje nisu u EU (2013.)
    - Njemačka je europsko tržište povrća. Sveukupno, Njemačka uvozi oko 3 milijuna tona svježeg povrća, čija je godišnja vrijednost oko 3.500 milijuna eura.
    - Njemačka je najveći uvoznik voća u Europi sa tržišnom vrijednošću preko 4.000 milijuna eura. Uvoz voća i povrća ukupno iznosi preko 7.500 milijuna eura.
    - Njemačka uvoz najveći dio voća i povrća odabranog u strategiji.

- Njemački ulagači već su prisutni u bh. mljekarskoj industriji: Meggle AG i Zott SE & Co. KG. Ima ih nekoliko i u sektoru voća i povrća, ali to su uglavnom predstavništva i prodajni birovi kao npr.: HiPP GmbH & Co, Döhler Group.
  - U Njemačkoj postoji nekoliko dominantnih klastera voća i povrća i mljekarske industrije: Nordrhein-Westfalen (Dusseldorf) i Baden-Wurtemberg. (tržišta za ISU – regije/države njemačkih ulagača u sektore voća i povrća i mljekarske industrije).
- Austrija:
- Uvozi skoro 750 milijuna eura preradevinu od voća i povrća i 410 milijuna eura voćnih sokova (2012.) – Austrija ima veoma jaku industriju voćnih sokova i nalazi se među vodećim izvoznicima voćnih sokova na svijetu.
  - Prvo i drugo po veličini kapitalno ulaganje u sektoru voća i povrća na Zapadnom Balkanu, po podacima baze podataka FDI Markets za period 2003-2013. bile su iz Austrije: Kolm Pfluger u Srbiji za 776 milijuna USD i Bramburi u Hrvatsku sa 37 milijuna USD. Iako nisu prisutni u sektorima voća i povrća ili mljekarske industrije, ulagači iz austrijske prehrambene industrije su već prisutni u BiH, kao što su Agrana (šećer, Brčko) i Esarom (sastojci hrane, Banja Luka).
  - Austrija je daleko najveći strani ulagač u BiH, sa ukupno 1.337 milijuna eura od 1994. (Podaci o ISU).
  - Blizina i bliskost: Austrija već dugo posluje sa BiH.
  - Bar dva austrijska logistička sustava su prisutna u BiH: Gebrüder Weiss and DB Schenker & Co. AG.
  - Austrija je najveći uvoznik bh. bobičastog voća, poljoprivrednog proizvoda sa najvećom maržom u strategiji (gotovo 40% od ukupnog izvoza malina).
- Srbija:
- Srbija je druga po veličini zemlja porijekla ulaganja u BiH: 959 milijuna eura od 1994. (podaci o ISU).
  - Srbija je važan proizvođač bobičastog voća, a posebno maline (treća u svijetu).
  - Sinergija i komplementarnost: bobičasto voće raste u susjednim područjima BiH i Srbije; a moguće je da srbijanski ulagači tragaju za načinima da povećaju proizvodnju. Ova sinergija i komplementarnost može se generalno razmatrati za druge istovjetne vrste zasada.
  - U BiH je prisutno više srbijanskih tvrtki koje se bave hranom i pićem, kao i u mljekarskoj industriji, ali ne postoji velik broj većih srbijanskih ulagača u sektor voća i povrća. Uočljiva je prilika da se kontaktiraju konkretno ciljani ulagači u sektor voća i povrća, uključujući preradu voća.

- Blizina i kulturna bliskost. U suštini, govori se isti jezik i zemlja je neposredni susjed; Srbija i BiH imaju veliko iskustvo u zajedničkom poslovanju
- Lakši pristup tržištu Ruske Federacije.
- Mogućnost da se uspostavi kontakt sa stranim ulagačima u sektoru voća i povrća u Srbiji radi povećanja njihove prisutnosti na zapadnom Balkanu.

Druge mogućnosti koje treba razmotriti:

- Španjolska je pretekla Nizozemsku kao najveći izvoznik smrznutog i ukiseljenog povrća (sektorska studija, str. 178).
- Hrvatska, Turska i Slovenija. Ova tržišta su u blizini, postoji kulturna bliskost i već su značajni trgovinski partneri BiH za određene proizvode. Isto tako, ove zemlje su i ulagači u našoj želji i neke su kroz svoje ambasade (Turska) izrazile interesiranje da ih se upozna sa vrijednosnom postavkom u sektorima voća i povrća i mljekarske industrije.
- Postojeće lokalne tvrtke koje traže zajedničko ulaganje ili kupca.
- Već prisutni strani ulagači koji bi mogli biti zainteresirani da prošire postojeće ili se uključe u nove djelatnosti.
- Ruska Federacija: trenutno nije potpisan Sporazum o slobodnoj trgovini. Vrijedi istražiti na koje proizvode carine i troškovi možda neće negativno utjecati. U međuvremenu, okrenuti se zemljama koje imaju pristup tržištu Ruske Federacije, kao što je Srbija.
- Kratak pregled ne više od 10 najvećih svjetskih tvrtki u sektoru voća i povrća sa tržišta koja nisu izabrana kao ciljna: npr. Dole, Maccain Foods i drugi veliki prerađivači.

Lista ciljanih ulagača data je u MS excel formatu kao prilog ovoj strategiji. Ovakve liste brzo zastarijevaju. Entitet treba da angažira bar jedan izvor tržišnih informacija i istraživanja, kao što je Kompas, da bi prikupljao specifične informacije za određene tvrtke i sektore.

Povrh toga, za sve ove proizvode treba uzimati u obzir i domaće ulagače. Entitet treba da pribavi tu listu od lokalnih trgovinskih komora.

Tabela 9: Tabela lanca vrijednosti

Segment/ Proizvod	Samo- dovoljnost zemlje/ entiteta	Kvaliteta postojećih ulaza/ pogodnosti	Dostupno po konkurentni m cijenama	Javno – privatni interes PPP	Postojeći projekti ulaganja	Da li zadovoljavaju standarde EU/ regije	Da li su dostupni blizu zona za proizvodnju	Kritična potreba? Postoji li izražena potražnja?	Potencijal za brz uspjeh? Koje je najlakše privući?
DOBAVLJAČKI LANAC ZA SVA TRI PODSEKTORA									
Sjemeni	Ne	Slab	Ne	Ne	Ne	Ne	n/a	Da	Da
Certifikacijske laboratorije	Da	Slab	Da, ali nisu priznate u EU	Da	Ne	Ne	Ne		
Hladnjače	Ne	Prosječan, ali s ograničenim kapacitetima za duboko zamrzavanje	Da	Da	Da	Donekle	Donekle	Da	Da
Duboko zamrzavanje	Ne	Ne	Ne	Da	Ne	Donekle	Donekle	Da	Da
Pakiranje	Manje- više	Prosječan	Manje-više	Ne	Da	Donekle	Donekle	Da	
Logistika /transport	Manje- više	Prosječan	Manje-više	Ne	Da	Da	Da	Da	

Komponente vrijednosnog lanca su uspoređivane sa nizom kriterija da se bolje utvrdi koje treba prioritizirati. Sjemeni materijal, hladnjače i duboko zamrzavanje razmatrani su po dva ključna kriterija: da li je po svakom od njih zemlja na razini samodovoljnosti ili već ima dovoljno postojećih kapaciteta i da li postoji izražena potražnja. Također vrijedi spomenuti da, osim gore opisanih kriterija, navedene komponente vrijednosnog lanca imaju značajan utjecaj na mogućnost zemlje da na konkurentan način izađe na tržište: opskrba kvalitetnim sjemenskim materijalom da bi se moglo izvoziti s garancijama i na traženoj razini kvalitete; a infrastruktura za hlađenje da se najbolje iskoristi profitni potencijal svježih proizvoda, s ciljem povećanja proizvodnje i poticanja pojave lokaliziranih centara za distribuciju (za izvoz), otkup i/ili marketing.

Komponente vrijednosnog lanca nisu analizirane po istom pristupu/tabeli za «tržišta porijekla» kao pojedinačni proizvodi u identificiranim sektorima voća, povrća i mliječnih proizvoda. Bilo bi veoma teško da se prepoznate komponente VL privuku u Bosnu i Hercegovinu. Zemlja nema dobre argumente da privuče ulagača u proizvodnju sjemenskog materijala jer BiH nema tradiciju (niti inovativnost) u ovom segmentu a tržište, pa čak i regionalno, je malo. I mada su logistički kapaciteti za rashlađivanje i duboko zamrzavanje primarni prioritet, ulagači ove vrste ulažu na temelju stjecanja novih klijenata koji im mogu osigurati kritičnu masu i dovoljno posla za otvaranje rashladne infrastrukture. Ipak, ovim tvrtkama se treba obraćati, jer oni već rade s našim ciljnim ulagačima, ponekad već u našoj regiji, i mogu predstavljati odličan put da se identificiraju konkretne tvrtke koje nastoje da prošire poslovanje bar na zapadnom Balkanu ako ne i šire.

U ovim segmentima VL identificirani su potencijalni ulagači. Ipak, strategija će nastaviti da se koncentrira prvo na identificiranje agregatora koji bi mogli osigurati ulaganja u prioritetne komponente VL samostalno i/ili putem svojih veza sa postojećim poslovnim partnerima unutar VL.

III. Proizvod/određivanje cijene/proračun troškova

- Lokacija na Balkanu sa pristupom u Europu
- Niska cijena rada/i proizvodnje
- Poticaji na razini vlada i entiteta

Da se data lokacija poboljša kao “proizvod”, navedite koje korake poduzimaju Vlada i Entitet.

IV. Marketing

Ova strategija se mora razmatrati i uklopiti u okvir postojećih kapaciteta institucija za promociju ulaganja BiH i njihovih partnera za realizaciju različitih vrsta aktivnosti za dolazak u kontakt sa ulagačima. Bit će važno razmotriti sve kriterije za implementaciju različitih aktivnosti. Pristup u ovom dokumentu je da se ponude razne alternative, uz isticanje određenih prioriteta radi osiguranja većeg stupnja uspjeha. Ipak, različite institucije koje budu implementirale strategiju treba da zadrže fokus na aktivnostima i konkretnim kampanjama kontaktiranja s ulagačima koje su izvodljive, u smislu da su dobro isplanirane i financirane, i u kojima je kvaliteta svih povezanih aktivnosti (u pripremi implementacije) za datu kampanju kontaktiranja ulagača osiguran. Bolje je raditi manje ali dobro nego pokušati da se uradi previše, a da sve nije na razini. Ovim pristupom se osigurava maksimalan uspjeh svake pojedine kampanje.¹¹

Data strategija kontaktiranja ulagača predlaže prioriteta ciljna tržišta kao i brojne aktivnosti za implementaciju kampanje/kampanja za uspostavu odnosa s ulagačima. Pa ipak, bitno je da se odluke o početnim kampanjama kontaktiranja ulagača donesu s nastojanjem da se, gdje god je moguće, rezultati maksimalno povećaju kroz kombiniranje raznih aktivnosti, što će omogućiti i uštede na troškovima pojedine kampanje. U tom smislu, datum održavanja određenog sajma odredit će i datume posjete ulagačima na datom ciljnom tržištu.

Institucije za promociju ulaganja Bosne i Hercegovine i njihovi partneri morat će da izdvoje i ljudske i financijske resurse za razradu i implementaciju različitih strategija kontaktiranja s ulagačima. Te strategije se razmatraju u nastavku ovog dokumenta da se predoči što je potrebno za realizaciju raznih aktivnosti. Međutim, sva uključena ulaganja moraju biti fleksibilna u smislu potencijala za razne oblike suradnje i različit stupanj odgovornosti i financiranja. U tom smislu, ključno je da se sva ulaganja uključena u promociju ulaganja u strateške proizvode koji su identificirani u ovoj strategiji zajednički dogovaraju i odlučuju o tome koje konkretne kampanje kontaktiranja ulagača treba da budu prvi prioritet. Nepotrebno je sve raditi odmah i vjerojatno je da se u prvoj godini može uspješno obaviti samo par kampanja kontaktiranja s ulagačima.

---

¹¹ Ovaj strateški dokument je u načelnom smislu dokument za kampanju uspostave odnosa sa ulagačima, u smislu da sadrži veći broj raznih opcija i tipova «kampanja za uspostavu odnosa s ulagačima». Svaka kampanja za uspostavu odnosa (neposredni kontakt) sa investitorima može se razlikovati po ciljnoj grupi, u ovom slučaju to može biti po zemljama, ciljnim sektorskim skupovima, već etabliranim ulagačima itd. Tako da će svaka kampanja za kontakt/promociju zahtijevati nešto drugačiji pristup i logističku organizaciju zavisno od svoje ciljne grupe. Strategija u nastavku razmatra i konkretne pripreme aktivnosti koje su potrebne i zajedničke za svaku kampanju.

I konačno, realizacija kampanja za kontaktiranje s ulagačima nije baš tako jednostavna kao što to možda izgleda. One traže mnogo rada koji se malo vidi, posebno u pripreмноj fazi, a ta faza je najvažnija. Stoga se u ovom dokumentu ukazuje da je bitno voditi detaljnu evidenciju svih aktivnosti i obavljenih posjeta kao i odrediti ključne indikatore da bi se mogla pratiti djelotvornost ovih kampanja. Svaka kampanja će dati nove podatke, povratne informacije i iskustva koja treba unijeti u poboljšanje narednih aktivnosti

Promotivna poruka:

Jedinstvena vrijednosna postavka (JVP) za ulagače treba da obuhvati elemente duže sezone rasta/proizvodnje i niže cijene rada. Druge potencijalne komponente JVP mogu da budu, na primjer, opskrba postojećih ulagača u regiji da im se omogući da povećaju svoju kritičnu masu različitih vrsta voća i povrća s kojima trenutno rade i da im se ponude dodatne količine po konkurentnim cijenama u slučaju vremena ili drugih nepredvidljivih događaja, ako se cilja na agregator i/ili distributere; ili da se odredi strateška lokacija nekog konkretnog mjesta za uspostavljanje rashladne logističke infrastrukture na temelju blizine drugih regionalnih proizvođača i (na primjer) postojećih kapaciteta za teretni zračni transport na udaljenosti od XX km od proizvodnog/ih klastera

JVP će najvjerojatnije obuhvatiti kombinaciju “konkurentnih rješenja” koje Bosna i Hercegovina nudi ulagačima, a neka od odabranih rješenja će varirati zavisno od kojima se od ciljnih ulagača da prioritet ili s kojima se uspostave kontakti.

JVP će se dodatno razrađivati sa potencijalnim kontaktima za promociju ulaganja u zemlji, a testirati i revidirati sa partnerskim organizacijama.

Vidi gornju Tabelu proizvoda za konkretnije JVP po proizvodima. Ovo treba prilagođavati tržištima koja se obilaze na temelju specifične usporedbe s referentnim vrijednostima za proizvod i konkurentne zemlje, uključujući i ciljno tržište ako je ono istovremeno i proizvođač.

Strategija komunikacija:

Strategija komunikacija treba da ima dvije ključne komponente: jedna se odnosi na organizaciju među partnerskim institucijama tijekom razrade promotivnih poruka i JVP; a druga na diseminaciju promotivnih poruka i materijala.

U prvoj komponenti radi se o usuglašavanju JVP za sektora voća i povrća i mljekarskih proizvoda u Bosni i Hercegovini i o njenoj internoj promociji među raznim institucijama. Ovo je bitno jer, kada počnu kampanje kontaktiranja ulagača, to će odmah povećati razinu informiranosti i najvjerojatnije stvoriti nove prilike koje nisu bile ciljane. Iako je ovo poželjan ishod, ipak institucije za promociju ulaganja i njihovi partneri treba da imaju jednu jasnu i jedinstvenu poruku. Ovo je vrlo bitno da se izbjegne zbunjenost kod potencijalnih ulagača.

Druga komponenta se odnosi na diseminaciju. Poruka se mora prenositi na različitim razinama i preko mrežnih kontakata (konsultanata, diplomatskih predstavništava, konzulata, kao i stranih ambasada i komora).

Publicitet u časopisima, štampi i na radiju može biti koristan kao potpora. Publicitet treba pažljivo planirati i koordinirati, s obzirom da je skup i da nosi jednaku mogućnost kako da promovira tako i da stvori zabunu.

Sajmovi/sektorske manifestacije:

Sajmovi i sektorske manifestacije su odlična prilika za susrete sa potencijalnim ulagačima, kao i idealno okruženje da se sazna više o trendovima u datom sektoru i promoviraju lokalni proizvodi. U nastavku je spisak najrelevantnijih sajmova i sektorskih manifestacija u strateškim sektorima u Europi. Europa je odabrana kao prioritetnu regiju za kontakte s ulagačima uzimajući u obzir: značaj sektora u Europi u odnosu na svijet; zemljopisnu blizinu Bosne i Hercegovine; troškovni aspekt za kampanje kontaktiranja s ulagačima, te afinitet za poslovanje u ovoj podregiji. Bitno je istaći da na ovim manifestacijama učestvuju i potencijalni ulagači izvan Europe, kao i da veći potencijalni neeuropski ulagači u datim sektorima uglavnom za Europu imaju centre ovlaštene za odlučivanje u europskim zemljama. Brošure i Internet stranica bi sadržavali elemente JVP. Za svaki proizvod i tržište pripremit će se konkretna prezentacija koja će služiti uvjeravanju ulagača tako što će se za dati konkretni proizvod razrađivati svaki od elemenata JVP.

V. Distribucija/promotivna kampanja/prodaja

Kalendar promotivnih manifestacija za svako tržište/proizvod

Siječanj	Veljača	Ožujak	travanj	svibanj	lipanj	srpanj	kolovoz	rujan	listopad	studen
	Fruit Logistica / Berlin, Njemačka 4 – 6, 2015.	Dairy and Meat Industry / Moskva, Rusija 17 – 20, 2015.	Global Berry Congress / (neutvrđena lokacija) (neutvrđen datum), 2016.	Medfeld / Perpignan, Francuska 13 – 15, 2014/2015. (neutvrđen broj dana)	FreshAgroM ashov / Tel Aviv, Izrael 10 – 11, 2014.	World Potato Congress / Yanqin, Kina 28 – 31, 2015.	Prognosfruit / Istanbul, Turska 6 – 8, 2014	Potato Europe / Bockerode, Njemačka (Belgija 2015.) 3- 4, 2014.	Fruit Attraction / Madrid, Španija 15 – 17, 2014.	World of Milk / Interfood & Drink / Sofija, Bugarska 05 - 08, 2014.
				Milky Review / Gdanjsk, Poljska , 26 – 28, 2015.				Cool Logistics Global / Rotterdam Netherlands 30. rujan. – 2. studeni. 2014.		
				Agriculture Fair / Novi Sad, Srbija , (neutvrđen datum), 2015.				Macfrut / Cessena, Italija 24-26, rujan, 2014.	Anuga / Cologne, Njemačka 10 – 14, 2015. (svake dvije godine)	
								Eurofruit / Lleida, Španija 25 – 27, 2014.	Agrokos / Prishtine, Kosovo 8 – 11, 2014.	
								Polagra Foods / Poznan, Poland 29. rujan. - 02. listopad. 2014.		
								CNR GIDA / Istanbul, Turska 4 – 7, 2014.	Indagra Foods / Bukurešt, Rumunjska 29. list. - 02. studeni. 2014.	
								WorldFood / Fruits & vegetables logistics / Moskva, Rusija 15 – 18, 2014.		
								BioBalkans and Fruveg / Beograd,		

								Srbija 10 – 13, 2014.		
--	--	--	--	--	--	--	--	--------------------------	--	--

- Korištenje diplomatskih ureda u inostranstvu: korištenje vlastitih resursa naspram resursa Ministarstva vanjskih poslova/ambasada/konzulata naspram usluga konsultanata.
- Umrežavanje: konzultantske i advokatske firme, dobro pozicionirane tvrtke, udruženja u zemljama destinacije i zemljama porijekla ulaganja, bi-nacionalne komore.
- Državna/pod-državna razina: zajedničke kampanje s drugim regijama, zemljama.
  - Zajednička strategija za zajedničke proizvode/tržišta
- Sektorski informativni paket, Internet stranica, USB, alatke.
- Kalendar promotivnih aktivnosti i aktivnosti uspostavljanja odnosa s ulagačima (outreach)

VI. Usluge:

- Strategija naknadnih aktivnosti: interesne grupe, bilten vijesti iz sektora, skupovi za umrežavanje.

VII. Partnerstva

- Koje institucije treba uključiti:
  - ministarstva na entitetskoj razini
  - ministarstva na državnoj razini
  - FIPA-u
  - institute
  - udruženja/komore
- Podjela uloga.

VIII. Ostalo

- Veza s drugim aktivnostima: izgradnja imidža, informacije o tržištu, posredovanje, pružanje usluga, potpora nakon ulaganja, zastupanje pri razvoju politika.
- Projektni zadaci za osoblje, razvijanje vještina, pilot kampanja.
- Sustavi, procedure, mjerljivi ciljevi, monitoring i evaluacija, izvještavanje.

IX. Monitoring i evaluacija

Kampanja/e kontaktiranja s ulagačima treba da utvrde određene indikatore radi praćenja i mjerenja napretka, kako sveukupnih promotivnih aktivnosti tako i konkretnih i ciljanih kampanja susreta s ulagačima. Ovi indikatori će promotorima omogućiti da bolje prepoznaju uspješne elemente kampanja kao i oblasti koje je potrebno unaprijediti. Predloženi indikatori za monitoring i evaluaciju mogli bi biti:

Generiranje i konverzija potencijalnih kontakata za ulaganje	Broj tvrtki u kojima su obavljene posjete tijekom kampanje kontaktiranja
	Broj sastanaka za kontakte s ulagačima koji su transformirani u posjete lokacijama
	Broj novih potencijalnih kontakata za ulaganje (uključujući upite samih ulagača)
	Ukupan broj potencijalnih kontakata transformiranih u posjete lokacijama
Ulaganja i ponovna ulaganja	Broj tvrtki koje su odlučile da ulažu
	Broj tvrtki koje su odlučile da ponovno ulaganju
	Nova ulaganja
	Nova radna mjesta otvorena novim ulaganjima
	Ponovna ulaganja
	Nova radna mjesta otvorena ponovnim ulaganjima

Važno je istaći da je ovo samo prijedlog okvira za monitoring i evaluaciju; mogu se koristiti i drugi indikatori, zavisno od toga kako se kampanje prioritiziraju i izvode. Ipak treba reći da se ovim modelom obuhvaća bar minimum rezultata koje treba pratiti.

X. Proračun

Proračun za kampanje kontaktiranja ulagača treba da obuhvati:

- Misije na ciljna tržišta

U nastavku je procijenjeni proračun za kampanju kontaktiranja ulagača u Berlinu, za tri predstavnika Bosne i Hercegovine u trajanju od 1 sedmice, odnosno šest dana i pet noćenja. Ovo je orijentacioni proračun, i treba ga ažurirati prema potrebi, konkretnim lokacijama i razini sudjelovanja.

Kategorija	Stavka	Primjedbe/pretpostavke	Jedinica mjere	Trošak po jedinici mjere u eurima	Procijenjeni iznos u eurima
Neposredni putni troškovi	Avionske karte	Pretpostavlja se da će samo tri predstavnika ići na bilo koji pojedinačni sastanak sa jednim ulagačem. Prema tome, procjena obuhvaća samo put za 3 osobe. Uključene su aerodromske takse (ovdje je uzeta cijena karte za Berlin u veljači i kupovina karte u ekonomskoj klasi dovoljno unaprijed)	3,0	€ 350	€ 1.050,00
	Putno osiguranje	Paket osiguranja u slučaju nesreće, zdravstvenog osiguranja i za slučaj gubitka prtljaga	15,0	€ 10	€ 150
	Vize za ciljno tržište	Većina ciljnih tržišta traži ulaznu poslovnu vizu	3,0	€ 40	€ 120
	Prijevoz sa i na aerodrom u svojoj zemlji	Ovo je samo cijena taksija sa i na aerodrom u svojoj zemlji	2,0	€ 20	€ 40
	Prijevoz sa i na aerodrom u zemlji koja je ciljno tržište	Ovo je samo cijena taksija sa i na aerodrom u zemlji koja je ciljno tržište	2,0	€ 65	€ 130
	Prijevoz na ciljnom tržištu	Normalno, iznajmljivanje manjeg automobila. U cijenu je uključeno osiguranje i takse ILI taksiji	17,0	€ 12	€ 204
	Gorivo na ciljnom tržištu	Ovo uvelike zavisi od udaljenosti i troškova goriva na ciljnom tržištu. Međutim, uobičajen scenarij je da se potroši 20 eura dnevno	6,0	€ 20	€ 120
	Hotel	Hotelski smještaj za tri osobe, pet noćenja, šest dana	15,0	€ 100	€ 1.500
	Dnevnice	Broj dana koji će biti aktivni dani na ciljnom tržištu, plus 1 dan puta u odlasku i 1 dan puta u povratku	18,00	€ 90	€ 1.620

	Komunikacije	Kartica za pozive koja se može dopunjavati, ili SIM kartica za mobilni uređaj, koja će se koristiti samo za lokalne pozive	3,0	€ 10	€ 30
	Razno	Obuhvaća fotokopiranje, štampanje, Internet, dostavu promotivnih materijala u hotel na ciljnom tržištu, vraćanje preostalih promotivnih materijala poštom	xx	€ 300	€ 300
UKUPNO PUTNI TROŠKOVI					€ 5.264,00

- Putovanja na ključne sektorske sajmove

Može se koristiti prethodno opisani proračun, ali on treba još da obuhvati:

Kategorija	Stavka	Primjedbe/pretpostavke	Jedinica mjere	Trošak po jedinici mjere u eurima	Procijenjen i iznos u eurima
Neposredni putni troškovi	Sajam/kongres/ manifestacija	Sudjelovanje na manifestaciji – trošak registracije	3,0	€ 1000	€ 3000

Naravno da će se proračun značajnije povećati ako se institucije za promociju usuglase da organiziraju promotivnu aktivnost na datom sajmu/kongresu/manifestaciji, što može uključivati iznajmljivanje sale, kavu i zakusku za učesnike i sve materijale za prezentaciju, kao što su projektor, mikrofon, flip-čarte itd. Vjerojatno je najbolje pretpostaviti da će se ovo desiti prilikom treće kampanje kontaktiranja ulagača i po mogućnosti na jednom od najvažnijih skupova za dati sektor.

- Internet stranica, brošure i prezentacije

Potrebno je odštampati jednu kratku brošuru. Ova brošura treba da sadrži neke osnovne podatke o Bosni i Hercegovini, ali, što je najvažnije, treba da sadrži pregled poslovnih mogućnosti u sektorima voća i povrća i mljekarskih proizvoda u zemlji, kao i vrijednosnu postavku/e. Ovo su promotivni materijali koji će se distribuirati posredstvom vladinih institucija, stranih ambasada i drugih predstavništava, trgovačkih komora, davalaca usluga, ambasada Bosne i Hercegovine u inostranstvu i svih drugih institucija koje mogu poslužiti kao posrednici ili multiplikatori promotivnih materijala.

FIPA bi trebalo da na svojoj Internet stranici otvori jedan odjeljak, ili čak posebnu stranicu povezanu sa postojećom stranicom, koji će biti u potpunosti posvećen ulagačima u sektore voća i povrća i mljekarskih proizvoda u BiH, mogućnostima za ulaganje i konkretnim podacima o proizvodima i sektorima. Ova stranica treba da obuhvati sve podatke prikupljene u fazama strateškog istraživanja za kampanje kontaktiranja ulagača, kao i sve druge podatke partnerskih institucija u zemlji relevantne za ulagače. Ova Internet stranica može se kreirati odvojeno (van Internet stranice FIPA-e) za prezentaciju strategije, a onda da služi za implementaciju i kao resurs za ulagače. Ako je tako, treba je smatrati kao stranicu koja se drži zajedno sa

ostalim partnerskim institucijama. Bez obzira koji oblik izrade ove stranice bude izabran, bitno je da na stranici vidljivo budu istaknuti logoi svih partnera iz radnih grupa i drugih partnera koji se smatraju relevantnim da se pokaže da je ovo dobro koordinirana strategija.

Neophodno je pripremiti prezentaciju u “Powerpoint-u” za predstavljanje sektora, prilika za ulaganja, a i svih problema, procedura i zahtjeva u poslovnom okruženju koji su relevantni za ulagače u oblastima voća, povrća i mljekarskih proizvoda. Prezentacija treba da sadrži i nekoliko slajdova koji predstavljaju zemlju i daju određene generalne informacije. Ova prezentacija treba da bude temeljna i treba se pobrinuti da obuhvati skoro sve što bi moglo zanimati jednog ulagača u ove sektore; da obuhvaća zakone, poreze, informacije o zemljištu, troškovima, institucijama za potporu. Cilj jedne takve sveobuhvatne prezentacije je da se promotorima stave na raspolaganje svi mogući slajdovi koji su potrebni da se ulagačima pruže informacije, a koji se mogu prilagođavati svakom tipu publike i tipu potencijalnog ulagača. Ova prezentacija bila bi svojevrsna “riznica” gotovih podataka koje bi FIPA i njeni partneri koristili u svako doba, kao i ministri ili bilo koji drugi vladini zvaničnici koji putuju u inostranstvo. Ovo je možda vremenski najzahtjevniji od svih promotivnih materijala, ali je po efektu najznačajniji. Individualni razgovori sa ulagačima najbolje se strukturiraju oko konkretno prilagođenih prezentacija, a ne oko brošura ili Internet stranica. Internet stranice će ostati odličan i troškovno efikasan alat za širenje informacija i za predstavljanje pouzdanih i ključnih podataka o široj listi potencijalnih lokacija ulagačima u ranoj fazi. Prezentacije su alat druge faze i najbolji alat kad promotori treba da prenesu poruku i uvjere ulagače da posjete Bosnu i Hercegovinu. To je krajnji i neposredni cilj svake misije za kontakte s ulagačima.

XI. Akcioni plan

	Ključne aktivnosti	Obrazloženje	Cilj	Institucija	Vremenski period	Ljudski resursi	Financijski resursi
Početni opći koraci u pripremi kampanja							
1	Identificirati skup poslovnih prilika za demonstraciju ulagačima	Već su identificirani poljoprivredni podsektori; isto vrijedi i za druge nedostatke koji uvjetuju/prilike, tj. potreba za infrastrukturom kao što su hladnjače; određena područja poljoprivrednog zemljišta u javnom vlasništvu, itd.	Promovirati različite prilike za ulaganje, kako kroz uopćenije ponude vrijednosti na bazi konkurentnosti i potražnju tako i kroz konkretne projekte po vrijednosnom lancu i lokalitetu.				
2	Stvoriti jasne ponude vrijednosti za svaki skup identificiranih prilika za ulaganje	Da se privuče pažnja ulagača, prilike za ulaganje moraju biti bazirane na jasno definiranim parametrima koji pokazuju kapacitet ulagača da ostvari dobit.	Stvoriti jasne poruke kroz konkretne podatke koji će navesti ulagače da požele saznati više, odnosno posjete BiH da sagledaju prilike.				
3	Izraditi promotivne materijale za mlijeko i mliječne proizvode i voće i povrće	Ključ za kampanju uspostavljanja odnosa sa potencijalnim ulagačima je da se ciljnim ulagačima predstave kvalitetni podaci da bi mogli da ocijene potencijal lokacije kao i izračunaju troškove i povrat na ulaganje	Promovirati različite poruke u sektorima mlijeka i mliječnih proizvoda i voća i povrća u BiH sa uvjerljivim argumentima i kvalitetnim podacima.				

	Ključne aktivnosti	Obrazloženje	Cilj	Institucija	Vremenski period	Ljudski resursi	Financijski resursi
		projekta.					
Kampanja uspostavljanja odnosa sa izravnim stranim ulagačima							
4	Identificirati ciljna tržišta za bh. sektore mlijeka i mliječnih proizvoda i voća i povrća	Od ključnog značaja je identificiranje tržišta koja trenutno kupuju ove bh. proizvode i koje uvoze/potražuju veće količine ovih proizvoda. Veće su šanse da će zainteresirana biti ona tržišta koja kupuju mlijeko i mliječne proizvode i voće i povrće (oni poznaju proizvode i zemlju) i ona u kojima potražnja raste.	Usmjeriti se na ona tržišta koja već imaju povećanu potražnju (ili deficit) u strateškim poljoprivrednim sektorima i/ili koji su već upoznati sa proizvodima.				
5	Istražiti potencijalne ciljne tvrtke u identificiranim ciljnim tržištima u cilju pripreme potencijalnih posjeta.	Vjerojatno je da ima dosta poljoprivrednih tvrtki na ciljnim tržištima. Zato će biti važno za promociju odabrati set kriterija baziran na konkretnim prilikama za ulaganje (tj. proizvodnja, prerada, agregatori, laboratoriji za certifikaciju; veterinari; hladnjače, logistika, pakovanje) i upotrijebiti ih (skupa sa drugim	Izravna promocija prema ključnim potencijalnim ulagačima koji ispunjavaju konkretne kriterije na temelju kojih bi vjerojatnije mogli pokazati interes za ponudu vrijednosti koju nudi BiH.				

	Ključne aktivnosti	Obrazloženje	Cilj	Institucija	Vremenski period	Ljudski resursi	Financijski resursi
		podskupom kriterija, odnosno veličina, prisutnost u regiji, razmatranje proširenja) kako bi se preciznije usmjerili na potencijalne ulagače koji bi najvjerojatnije bili zainteresirani za ono što nudi BiH.					
6	Identificirati relevantne i ključne donosiocice odluke na identificiranoj i filtriranoj listi potencijalnih ulagača	Veoma je važno ostvariti pristup ključnim donosiocima odluka da se izbjegne gubitak vremena i da se dobije jasna povratna informacija o stvarnoj zainteresiranosti tvrtke kada se s njom kasnije stupa u kontakt.	Ostvariti pristup ključnim donosiocima odluka u ciljnim tvrtkama koje su potencijalni ulagači.				
7	Pripremiti kontakte sa identificiranim ciljnim potencijalnim ulagačima i pripremiti teren za posjetu ciljanom tržištu u cilju sastanka sa ulagačima.	Kako agencija koja je filtrirala potencijalne tvrtke bude stupala u vezu s njima, da se poveća šansa za pozitivan odgovor veoma je bitno izvršiti dodatno istraživanje za svaku takvu tvrtku da bi se mogla napisati personalizirana poruka / faks / pismo koji sadrže rečenica ili dvije o razlogu zbog kojeg su odabrane i da se može rekreirati vrijednosna postavka u	Kontaktirati ulagače sa personaliziranim pismom / faksom / porukom u cilju povećanja izgleda za pozitivan odgovor o posjeti.				

	Ključne aktivnosti	Obrazloženje	Cilj	Institucija	Vremenski period	Ljudski resursi	Financijski resursi
		kontekstu onog što tim za privlačenje ulaganja smatra da će najviše zainteresirati ulagača. U slučaju sumnje, za dobivanje pozitivnog odgovora može biti od pomoći da se u pismo doda da ćete posjetiti grad/događaj/oblast na određene datume.					
8	Konsultirati se sa drugim visoko pozicioniranim službenicima o sudjelovanju u posjeti.	U zavisnosti od ciljane tvrtke/tvrtki koje su prihvatile posjetu delegacije BiH, posjeta može zahtijevati potporu drugih agencija ili odjela, ali i to treba uključivati donosiocice odluka. To pokazuje značajnu opredijeljenost i da se organi vlasti, uz obećavajući potencijal koji pokazuju strateški sektori, već mogu opredijeliti i pomoći ostvarenju cilja, tj. realizaciji posjete ulagača BiH.	Uključiti relevantne vladine agencije i odjele u cilju bolje pripreme misije.				
9	Pripremiti posjetu ulagačima – pripremiti planove i programe posjete, profile tvrtke, prezentacije i materijale,	Blagovremenost, upoznatost svih članova tima sa svim ulagačima prije realizacije misije, priprema personaliziranih prezentacija i materijala (na bazi konkretnih	Osigurati uspješnu misiju				

	Ključne aktivnosti	Obrazloženje	Cilj	Institucija	Vremenski period	Ljudski resursi	Financijski resursi
	rezervacije.	karakteristika ulagača), te pažljivo planiranje rasporeda će pokazati profesionalizam i smanjiti rizik od nesporazuma ili zabune.					
10	Realizirati posjete – pažljivo dokumentirati posjete i bilo koje dodatne informacije koje zahtijeva ulagač, uključujući određivanje datuma za posjete BiH (ukoliko je moguće)	Veoma je bitno da detalji o posjeti budu dobro dokumentirani i da ulagač dobije pažnju koju traži. Mnogim ulagačima često treba jedna mjera dodatnih popratnih radnji da ih se navede da zaista dođu u posjetu.	Uvjeriti ulagače da posjete BiH i upoznaju se sa mogućnostima za ulaganje.				
Interna kampanja uspostavljanja odnosa s ulagačima							
11.	Identificirati domaće i strane firme koje već posluju u ovim sektorima u BiH i koje imaju zdrave financijske resurse	Kako Vijeće ministara BiH i entitetske vlade već poduzimaju reforme s ciljem unapređenja konkurentnosti sektora, ulagači koji već posluju na domaćem tržištu su jednako dobar cilj kao i privlačenje novih stranih ulagača. U stvari, takvi ulagači mogu biti i bolji jer već poznaju teren. Time bi	Promovirati nove prilike za ulaganja u sektorima mlijeka i mliječnih proizvoda i voća i povrća postojećim ulagačima.				

	Ključne aktivnosti	Obrazloženje	Cilj	Institucija	Vremenski period	Ljudski resursi	Financijski resursi
		se također pokazalo da Vlada prepoznaje i uvažava ulagače koji su već realizirali projekte u zemlji. U zavisnosti od prirode aktivnosti ulagača unutar sektora, oni bi mogli preporučiti određene ciljne tvrtke.					
<p>Ponoviti korake od 5 do 10 za internu kampanju povezivanja sa potencijalnim ulagačima. Jednako je važno da se i te tvrtke istraže koliko je bitno istražiti tvrtke za međunarodnu kampanju uspostavljanja odnosa sa ulagačima. Provjeriti sa vladinim agencijama na različitim razinama da li ih je itko ikad obišao; pregledati internet stranicu ukoliko postoji.</p>							
<p>Kampanja promocije/uspostavljanja odnosa s ulagačima na međunarodnim manifestacijama za strateške sektore</p>							
12	Identificirati ključne (najvažnije) događaje sa dva strateška sektora.	Bitni događaji za predmetne industrije generalno okupljaju značajne tvrtke iz sektora a vrlo često i donosiocce odluka.	Biti prisutan, promovirati i sastati se sa ključnim donosiocima odluka u sektorima mlijeka i mliječnih proizvoda i voća i povrća. Također razmotriti događaje relevantne za vrijednosni lanac.				
13	Odlučiti o razini sudjelovanja BiH u ovim događajima	Neke manifestacije su pogodnije od drugih (iz perspektive utjecaja) za proaktivnu promociju gdje bi BiH mogla imati svoj	Maksimalno povećati broj sastanaka i interes potencijalnih ulagača na ključnim međunarodnim sektorskim događajima.				

	Ključne aktivnosti	Obrazloženje	Cilj	Institucija	Vremenski period	Ljudski resursi	Financijski resursi
		štanđ ili organizirati svoju manifestaciju unutar manifestacije. Ovo je vrlo bitno i treba ocijeniti moguće utjecaje. Međutim, svi ključni sektorski događaji predstavljaju priliku za susret sa donosiocima odluka. Razina sudjelovanja na datoj manifestaciji će također odrediti troškove i potrebne ljudske resurse, te čak i mobiliziranje različitih institucionalnih aktera!					
14	Unaprijed dobiti raspored događaja radi pregleda ulagača koji će biti prisutni (i razina donositelja odluka).	Raspored događaja pruža orijentir o učesnicima koji će biti prisutni na datoj manifestaciji. Prisustvo na ovim manifestacijama, bez obzira da li je u cilju marketinških aktivnosti za promociju BiH kao lokaliteta za ulaganje u sektore mlijeka i mliječnih proizvoda i voća i povrća ili ne, je od presudnog značaja za ostvarivanje kontakta i susreta sa potencijalnim ulagačima. Sudjelovanje na ovakvim manifestacijama može biti skupo i glavni kriterij za odluku o sudjelovanju i	Sastati se sa ključnim potencijalnim ulagačima i donosiocima odluka				

	Ključne aktivnosti	Obrazloženje	Cilj	Institucija	Vremenski period	Ljudski resursi	Financijski resursi
		razini angažmana na događaju trebao bi biti potencijal za svrsishodne sastanke.					
<p>Ukoliko se ovaj raspored pokaže primjerenim, ponoviti prethodno pobrojane korake od 5 do 10 za kampanju uspostave odnosa sa ulagačima oblikovanu za sudjelovanje na sajmovima i sličnim manifestacijama. Jednako je važno da se i ove tvrtke istraže koliko je bitno istražiti tvrtke za međunarodnu i lokalnu kampanju uspostavljanja kontakata s ulagačima. Provjeriti sa vladinim agencijama na različitim razinama da li ih je itko ikad ranije obilazio ili s njima stupao u kontakt; pregledati internet stranicu, ukoliko postoji, pošto će, ukoliko su ovi ulagači već bili kontaktirani, a vi ih ponovo kontaktirate, to će vjerojatno za rezultat imati zabunu, nezadovoljstvo i odbijanje.</p>							

SWOT ANALIZA PO PROIZVODIMA:

Šljiva - SWOT

SNAGE <ul style="list-style-type: none"> • Tradicija • Povoljni poljoprivredno-klimatski uvjeti • Stabilnost prinosa • Rasprostranjenost • Dobra kvaliteta proizvoda • Troškovi proizvodnje nisu visoki (mali broj stabala po jedinici površine ne zahtijeva intenzivne kemijske tretmane tijekom proizvodnog ciklusa) • Mogućnost prelaska na organsku proizvodnju (mogu se koristiti biljni ekstrakti sa svojstvima insekticida i fungicida) • Niski troškovi radne snage (radnici bez odgovarajućih stručnih kvalifikacija) • Resorno ministarstvo i jedinice lokalne samouprave su opredijeljene da podrže ovu proizvodnju: prije svega uvođenjem modernih tehnologija kultivacije (navodnjavanje, protugradna zaštita itd.) • Širok spektar proizvoda koji se prave od šljiva (sve konkurentske prednosti/kvaliteta, proizvodnja, troškovi, izvoz)	SLABOSTI <ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna organiziranost malih proizvođača u zadruge i klustere • Proizvodnja za nepoznate kupce • Fragmentacija uroda (nizak obujam proizvodnje po farmi) • Niska razine mehanizacije • Nedostatak znanja o metodama kultivacije, berbe i poslovanja • Nizak obujam proizvodnje po farmi • Relativno visoka ulaganja i slaba dostupnost modernih inputa • Ograničena dostupnost komercijalnih kredita • Odsustvo horizontalne i vertikalne integracije • Pretjerano oslanjanje na prodaju na sezonskim tržištima • Ograničeni prerađivački kapaciteti • Slaba konkurentnost postojećih prerađivačkih kapaciteta • Nepostojanje hladnjača i skladišta sa kontrolom klime • Slabo ciljanja državna pomoć niske razine • Loš institucionalni okvir i nerazvijen pravni sustav
PRILIKE <ul style="list-style-type: none"> • Dalji rast izvoza • Proizvodnja tradicionalnih proizvoda • Mogućnosti za korištenje ove grupe proizvoda u proizvodnji slatkiša • U proizvodnji alkohola • U proizvodnji sokova • Dostupnost visokokvalitetnog sadnog materijala • Kombinacija tradicionalnih proizvoda od šljiva sa ekoturizmom • Velika područja pogodna za sađenje voćnjaka • Uvođenje modernih tehnologija • Zamjena uvoza na domaćem tržištu • Povećana potražnja kao rezultat razvitka turizma	RIZICI <ul style="list-style-type: none"> • Odsustvo koordinacije između entitetskih politika i potpore ovom sektoru i nepostojanje odgovarajućeg zoniranja u područjima voćarske proizvodnje • Dampinške cijene u okruženju • Sezonsko voće ima ograničen rok trajanja (kratak rok upotrebe ako se ne drži u hladnjačama) • Uvođenje barijera za izvoz od strane EU • Prisutnost bolesti "šarka" na zaraženim područjima predstavlja prijetnju sadnji novih plantaža šljiva sa zdravim i kvalitetnim sadnim materijalom • Odsustvo koordinacije na državnoj razini i sa entitetima, carinske službe ne štite naše interese • Klimatski uvjeti (priliv štetnih organizama zbog ekstremnih vremenskih uvjeta – suše i niskih temperatura) • Visok stupanj sive ekonomije • Odsustvo kapitalnih ulaganja u navodnjavanje • Odsustvo primjene modernih tehnologija u proizvodnji (intenzivniji oblici kultivacije, korištenje fitohormona itd.) • Odsustvo dugoročnih politika poticaja i razvitka (pravilnici se mijenjaju tri puta godišnje) • Odstupanje od strategije (zakona) o poticajima

Jabuke - SWOT

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tradicija • Povoljni poljoprivredno-klimatski uvjeti • Stabilnost prinosa • Rasprostranjenost • Dobra kvaliteta proizvoda • Mogućnost prelaska na organsku proizvodnju određenih sorti – Topaz, Prima itd. (mogu se koristiti biljni ekstrakti sa svojstvima insekticida i fungicida) • Niski troškovi radne snage (radnici bez odgovarajućih stručnih kvalifikacija mogu se angažirati u proizvodnom ciklusu) • Resorno ministarstvo i jedinice lokalne samouprave su opredijeljene da podrže ovu proizvodnju: prije svega uvođenjem modernih tehnologija kultivacije (navodnjavanje, protugradna zaštita itd.) • Širok spektar proizvoda koji se prave od jabuka (voćni sokovi, rakije, pekmezi, čips itd.) • Postojanje velikih gradova 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna organiziranost malih proizvođača u zadruge i klastere • Proizvodnja za nepoznate kupce • Fragmentacija uroda (nizak obujam proizvodnje po farmi) • Nedovoljno prilagođavanje asortimana stalnoj opskrbi tržišta konzumnim jabukama • Niske razine otkupnih cijena po žetvi • Nedovoljno jasna državna strategija za razvitak ovog sektora i potpuno distanciranje resornih ministarstava od politike utvrđivanja cijena • Visoki troškovi proizvodnje (sađenje velikog broja stabala po jedinici površine traži česte kemijske tretmane tijekom proizvodnog ciklusa) • Odsustvo znanja o metodama kultivacije, prikupljanja uroda i poslovanja • Nepostojanje stabilnog tržišta • Asortiman neprilagođen tržištu EU • Ograničen broj prerađivačkih kapaciteta: linija za sušenje i linija za proizvodnju sokova i ekstrakata koje omogućavaju dodavanje vrijednosti u lancu • Carinske barijere sprečavaju izvoz jabuka zbog nepostojanja koncepta integrirane proizvodnje kao osnove za proizvodnju proizvoda sigurnih po ljudsko zdravlje • Prilikom prerade, odsustvo primjene standarda koji bi robi ovog tipa osigurali mjesto na tržištu EU • Slaba organizacija kod mobiliziranja radne snage
<p>PRILIKE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Proizvodnja s zemljopisnim porijeklom i dalji rast izvoza • Proizvodnja tradicionalnih proizvoda • Mogućnost da se ova grupa proizvoda koristi u proizvodnji alkohola i sokova • Dostupnost visokokvalitetnog sadnog materijala • Kombiniranje tradicionalnih proizvoda od jabuka sa ekoturizmom • Uvođenje modernih tehnologija • Povećana potražnja kao rezultat razvitka turizma 	<p>RIZICI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tradicionalni pristup proizvodnji • Odsustvo adekvatnog zoniranja u područjima voćarske proizvodnje • Dampinške cijene u okruženju • Sezonsko voće ima ograničen rok trajanja (kratak period upotrebe ako se drži van hladnjača) • Uvođenje izvoznih barijera od strane EU • Odsustvo koordinacije na državnoj razini i sa entitetima, carinske službe ne štite naše interese • Klimatski uvjeti (priliv štetnih organizama kao posljedica ekstremnih vremenskih uvjeta – suše i niskih temperatura) • Nedostatak kapitalnih ulaganja u navodnjavanje • Nedostatak primjene modernih tehnologija u proizvodnji (intenzivniji oblici kultivacije, korištenje fitohormona) • Ignoriranje okolišnih problema • Odsustvo dugoročne politike poticaja i razvitka (pravilnici se mijenjaju više puta godišnje)

Jagode - SWOT

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Povoljni poljoprivredni i ekološki uvjeti • Stabilnost prinosa i povećana potražnja za lokalno proizvedenom svježom hranom • Rasprostranjenost i povećana potražnja za lokalno proizvedenom svježom hranom • Dobra kvaliteta proizvoda (uočljive organoleptičke karakteristike zrelog voća) • Troškovi nisu visoki (mali broj uroda, zasadi ne zahtijevaju mnogo kemijskih tretmana) • Mogućnost prelaska na organsku proizvodnju (mogu se koristiti ekstrakti biljaka sa djelovanjem insekticida) • Niski troškovi radne snage • Riješenost vlasti da podrže ovu proizvodnju i uvođenje novih tehnologija (navodnjavanje, protugradna zaštita itd.) (potpora resornog ministarstva jačanju ove proizvodnje)	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna organiziranost malih proizvođača u zadruge i klastere • Proizvodnja za nepoznate kupce i niska razina mehanizacije • Fragmentacija uroda (nizak opseg proizvodnje po farmi) • Neprilagođenost asortimana stalnoj opskrbi tržišta konzumnim jagodama tijekom većeg dijela godine • Asortiman neprilagođen za industrijsku obradu (duboko zamrzavanje) • Odsustvo uvođenja certificiranja i standarda dobrih poljoprivrednih praksi, koje bi osigurali da su proizvodi sigurni po ljudsko zdravlje – postoje česti slučajevi trovanja jagodama • Odsustvo stabilnog lokalnog tržišta i pretjerano oslanjanje na prodaju na sezonskim tržištima • Niske otkupne cijene po prikupljanju uroda • Pretjerano oslanjanje na prodaju na lokalnim tržištima • Nepostojanje kapaciteta za duboko zamrzavanje • Nepoštivanje dugoročne strategije razvitka poljoprivrede
<p>PRILIKE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mogućnosti za korištenje u proizvodnji slatkiša, sokova i pekmeza • Proizvodnja tradicionalnih proizvoda • Proizvodnja s zemljopisnim porijeklom • Dostupnosti visokokvalitetnih sadnih materijala • Kombiniranje tradicionalnih proizvoda od jagoda sa turističkim mogućnostima • Uvođenje modernih tehnologija • Zamjena uvoza na domaćem tržištu • Postojanje tradicionalnih vrsta i genetske baze (genetski <i>pool</i>) • Sadašnji proizvodni metodi koji traže malo inputa čine zadovoljavanje standarda za ekološki prihvatljivu i za organsku proizvodnju relativno jednostavnim	<p>RIZICI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dampinške cijene u okruženju • Sezonsko voće ima kratak rok trajanja (kratak period upotrebe) – ako se ne preradi • Klimatski uvjeti (problem sa padavinama tijekom žetve – nastupa truljenje) • Nekorištenje modernih tehnologija u proizvodnji (navodnjavanje, protugradna i protumrazna zaštita) • Odsustvo dugoročnog pristupa politici poticaja i razvitka prerađivačkih kapaciteta

Maline - SWOT

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Povoljni poljoprivredni i ekološki uvjeti • Stabilnost prinosa i povećana potražnja za lokalno proizvedenom svježom hranom • Prevalencija i povećana potražnja za lokalno proizvedenom svježom hranom • Dobra kvaliteta proizvoda (uočljiva organoleptička svojstva zrelog voća) • Troškovi nisu visoki (mali broj zasada, zasadi ne traže mnogo kemijskih tretmana) • Mogućnost prelaska na organsku proizvodnju (mogu se koristiti biljni ekstrakti za insekticidnim djelovanjem) • Niski troškovi radne snage • Riješenost vlasti da podrže ovu proizvodnju i uvođenje novih tehnologija (navodnjavanje, protugradna zaštita itd.) (potpora resornog ministarstva za jačanje ove proizvodnje).	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna organiziranost malih proizvođača u zadruge i klastere • Proizvodnja za nepoznate kupce i niska razina mehanizacije • Fragmentiranost zasada (nizak obujam proizvodnje po farmi) • Asortiman je neprilagođen za industrijsku obradu (duboko zamrzavanje) • Odsustvo certificiranja i standarda dobre poljoprivredne prakse koji bi osigurali da su proizvodi sigurni po ljudsko zdravlje • Nepostojanje stabilnog tržišta i pretjerani oslonac na prodaju na sezonskom tržištu • Niske otkupne cijene prinosa • Pretjerano oslanjanje na prodaju na lokalnim tržištima • Nepostojanje kapaciteta za duboko zamrzavanje • Nepoštivanje dugoročne strategije razvitka poljoprivrede
<p>PRILIKE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mogućnost za korištenje u proizvodnji slatkiša, sokova i pekmeza • Proizvodnja tradicionalnih proizvoda • Proizvodnja s zemljopisnim porijeklom • Dostupnost visokokvalitetnih sadnih materijala • Kombiniranje tradicionalnih proizvoda od malina sa mogućnostima u turizmu • Uvođenje modernih tehnologija • Mogućnosti angažiranja starije radne snage za branje • Zamjena uvoza na domaćem tržištu • Dostupnost tradicionalnih vrsta i genetske osnovice (genetskog <i>poola</i>) • Sadašnji metodi proizvodnje s ograničenim inputima čine zadovoljavanje standarda okolišno prihvatljive i organske proizvodnje relativno jednostavnim.	<p>RIZICI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dampinške cijene u okruženju • Sezonsko voće ima kratak rok trajanja (kratak period upotrebe) – ako se ne preradi • Klimatski uvjeti (problem s padavinama tijekom prikupljanja uroda – nastupa truljenje) • Odsustvo primjene modernih tehnologija u proizvodnji (navodnjavanje, protugradna i protumrazna zaštita)

Povrće generalno - SWOT

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Povoljni poljoprivredno-okolišni uvjeti • Konkurentne cijene nekih proizvoda • Postoji mogućnost za okolišno prihvatljivu/organsku proizvodnju kao i povećana potražnja • Dobra raspoloživost radne snage • Niski troškovi radne snage • Tradicija povećane potražnje u prehrambenoj industriji • Postojanje velikih gradova • Porast potražnje za lokalno proizvedenom svježom hranom	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niska razina cjenovne konkurentnosti • Zastarjela oprema i tehnologija • Zastarjeli tipovi • Niska razina mehanizacije • Nepostojanje znanja o metodama kultivacije, ubiranja uroda i poslovanja • Nizak obujam proizvodnje po farmi • Relativno visoka ulaganja i slaba dostupnost modernih inputa • Ograničena dostupnost komercijalnih kredita • Odsustvo horizontalne i vertikalne integracije • Pretjerano oslanjanje na prodaju na sezonskim tržištima • Ograničen broj prerađivačkih kapaciteta • Slaba konkurentnost postojećih prerađivačkih kapaciteta • Loše ciljana državna potpora niske razine • Slab institucionalni okvir i nerazvijen pravni sustav
<p>PRILIKE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zamjena uvoza na domaćem tržištu • Dalji rast izvoza • Povećana potražnja kao rezultat razvitka turizma • Dostupnost pomoći EU i vlade za proizvodnju i ruralni razvitak • Sadašnji proizvodni metodi sa niskim inputima čine zadovoljavanje standarda za okolišno prihvatljivu i za organsku proizvodnju relativno jednostavnim • Dostupnost tradicionalnih vrsta i genetske podloge (genetskog <i>poola</i>) • Mogućnosti za razvitak lokalnih proizvodnih i prerađivačkih kapaciteta • Pružanje osnovnih i stručnih usluga istraživanja i razvitka uvelike će ojačati konkurentnost i efikasnost proizvodnje u usporedbi sa zemljama EU	<p>RIZICI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odsustvo koordinacije između politika i potpore entiteta za ovaj sektor • Sadašnji i budući trgovinski sporazumi prebrzo će pojačati konkurenciju na domaćem i izvoznim tržištima, tako da bh. proizvođači neće imati vremena da postanu konkurentni • Odsustvo spremnosti na suradnju s drugim proizvođačima u BiH • Visoka razina neformalne sive ekonomije • Ulazak lanaca supermarketa na tržište BiH će brzo smanjiti broj maloprodajnih mjesta i povećati potražnju za veleprodajnu količinu i kvalitetu proizvoda, koju bh. proizvođači neće moći zadovoljiti • Ignoriranje okolišnih problema •

Sektor mlijeka i mliječnih proizvoda - SWOT

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Broj mliječnih krava, ovaca, koza postupno raste • Produktivnost u proizvodnji mlijeka raste svake godine • Izvoz postupno raste • Na svim farmama prisutno je osnovno znanje i tradicija proizvodnje mlijeka i držanja stoke • Postoje dovoljni kapaciteti u osnovnim mljekarama za pakovanje tečnog mlijeka i jednostavnu proizvodnju mliječnih proizvoda za domaću i izvoznu upotrebu. • Proizvodi s višim razinama vrijednosti zauzimaju viši udio u ukupnoj proizvodnji mlijeka • Potrošači se sve više opredjeljuju za lokalno proizvedene mliječne proizvode • Značajan porast proizvodnih kapaciteta, • Viša razina sredstava koje vlada namjenjuje za potporu proizvodnje mlijeka i uzgoj stoke	<ul style="list-style-type: none"> • Malen broj domaćinstava koje imaju veliki broj krava, čime mogu postići ekonomiju obujma • Velik broj malih farmi, što poskupljuje prikupljanje mlijeka i otežava postizanje razine kvalitete • Postojeće pasmine imaju nisku produktivnost mlijeka i ograničen potencijal za povećanje produktivnosti • Današnja dominantna praksa hranjenja umanjuje kvalitetu i prinos mlijeka • Niska razina higijene na farmama i u mljekarama zbog neznanja, loše opreme kao i nedostatka ulaganja • Nebriga za zdravlje i dobrobit životinja • Poljoprivredni proizvođači se odupiru promjenama • Neadekvatne savjetodavne i stručne usluge • Niska razina iskorištenosti kapaciteta za proizvodnju mlijeka i mliječnih proizvoda – 30% • Velike količine mlijeka ostaju na farmama za vlastitu upotrebu ili distribuciju • Prerađivači ne posjeduju znanje, procedure niti kapitalne resurse da osiguraju razvitak, proizvodnju bez kvarenja i proizvode od fermentiranog mlijeka koji imaju veću tržišnu vrijednost da bi postali konkurentni uvoznim proizvodima • Materijal za pakovanje lošije kvalitete i dizajna • Interni sustavi za kontrolu higijene i kvalitete (npr. HACCP) su znatno ispod standarda potrebnih za izvoz u EU kao i na druga međunarodna tržišta • Standardi kvalitete koje primjenjuju vlada i sektor nisu u skladu sa zahtjevnim standardima EU • Sljedivost i kontrola zdravlja životinja nisu harmonizirani sa izvoznim zahtjevima EU • Nepostojanje službenih kontrola usklađenih sa EU; nepostojanje kontrole nad certificiranim veterinarima od strane Federalne uprave za inspekcije • Odsustvo agregacije • Poticaji nisu strukturirani da podrže ulaganja u tehnička poboljšanja, ulaganja u infrastrukturu ili u agregaciju.

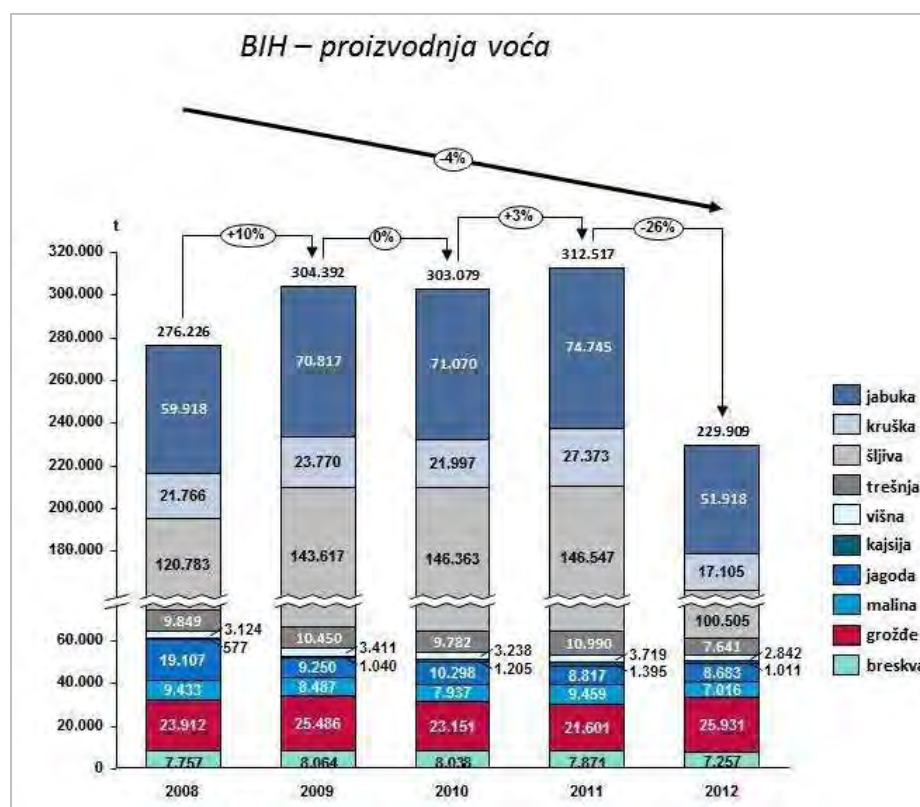
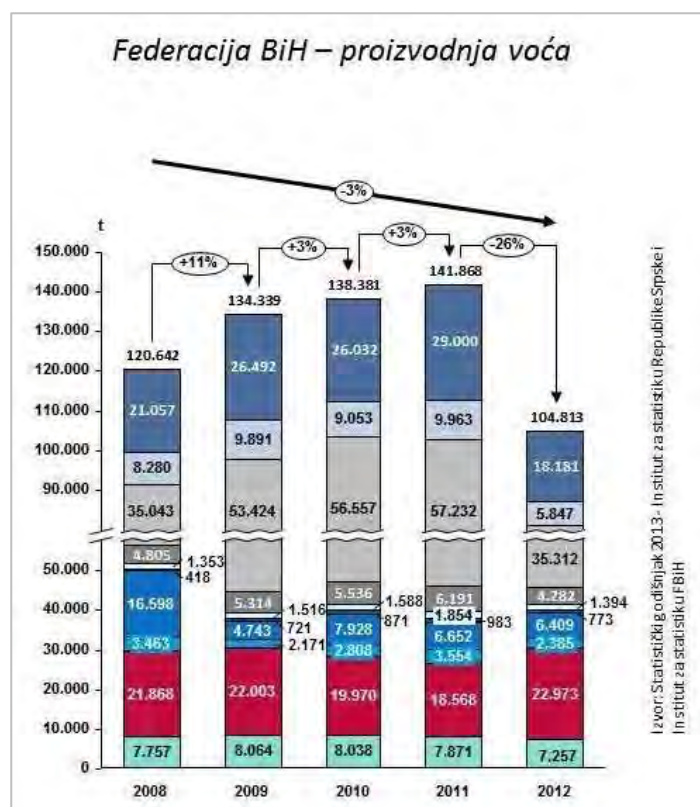
PRILIKE	RIZICI
<ul style="list-style-type: none"> • Preobilje nedovoljno iskorištenih pašnjaka • Postojeći kapaciteti za preradu su u mogućnosti da prerađuju sve veću proizvodnju mlijeka • Radna snaga u ruralnim područjima je dovoljna da zadovolji dodatne potrebe za radnicima • Trgovinski sporazumi (WTO/EU) garantiraju carinske povlastice u jugoistočnoj Europi i na regionalnim tržištima • Povećana potražnja potrošača u BiH za domaćim mlijekom i mliječnim proizvodima • Razvitak turizma će povećati potražnju • Jača politička volja da se poljoprivreda i ruralni razvitak podrže vladinim sredstvima • Rast izravnih stranih ulaganja u BiH, unapređenje menadžerskih tehnika i mogućnost da se proizvode proizvode više vrijednosti • 	<ul style="list-style-type: none"> • Kvaliteta pašnjaka u planinskim i brdskim krajevima je lošiji nego u konkurentskim zemljama • Neophodno je ulagati resurse i vrijeme u raščišćavanje mina sa produktivnijih područja • Dugoročna neiskorištenost proizvodnih kapaciteta povećava rizik zatvaranja pristupa i gubitka prava (zbog dugovanja), što ostavlja ograničene kapacitete • Trgovinske povlastice ne mogu se koristiti zbog neusklađenosti za uvjetima za kontrolu higijene i životinjskih bolesti koje postoje u zemlji uvoza • Komercijalni i mikrofinancijski krediti za farmere su još ograničeni nepostojanjem garancija i percepcijom postojanja visokog rizika • Potrošači traže samo uvozne proizvode visoke vrijednosti zbog odsustva povjerenja u bh. standarde proizvodnje, marketinga i etiketiranja • Struktura farmi (veliki broj malih proizvođača, visoka cijena sakupljanja malih količina mlijeka) čini proizvodnju mlijeka u BiH nekonkurentnom sa mlijekom i mljekarskim proizvodima koji se uvoze iz zemalja gdje su farme i mljekare ekonomičnije • Troškovi usklađivanja sa harmoniziranim okolišnim zakonima i uvjetima EU smanjit će konkurentnost • Neadekvatna ulaganja u istraživanje i razvitak za mljekarski sektor za unapređenje proizvodnje i diversifikaciju proizvoda • Slaba struktura uključenosti u ovaj sektor u procesu utvrđivanja prioriteta i potreba za istraživanje i razvitak

XII. ANEKS B - DIJAGRAMI I TABELE KAMPANJE ZA USPOSTAVU ODNOSA SA ULAGAČIMA

VOĆE - OPĆI PREGLED

Proizvodnja voća u Federaciji BiH odnosno Bosni i Hercegovini prikazana je na dva grafikona. Proizvodnja je izražena u tonama po godinama uzgoja 2008-2012. Prikazan je i trend rasta, tj. pada proizvodnje za promatrani period. Pad proizvodnje u FBiH od -26% u 2012 godini je rezultat suše i nepovoljnih vremenskih uvjeta u cijeloj regiji. Na grafikonima su dati obujmi proizvodnje za jabuku, krušku, šljivu, višnju, trešnju, kajsiju, jagodu, malinu, grožđe i breskvu kao i ukupni obujmi za određenu promatranu godinu.

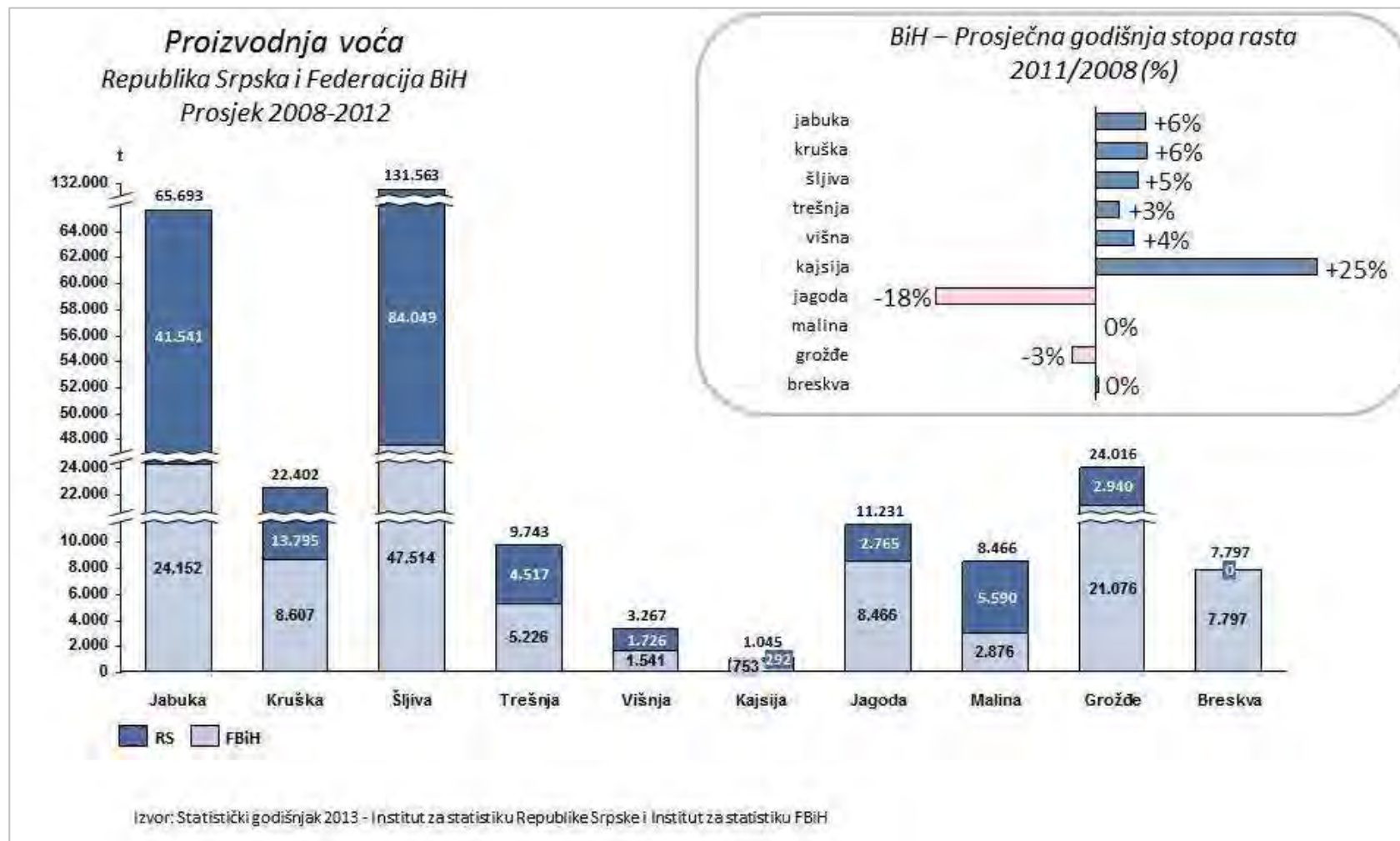
Proizvodnja

* Proizvodnja voća u Federaciji BiH i BiH u tonama na temelju statističkih informacija objavljenih u Statističkom godišnjaku RS i FBiH za 2013

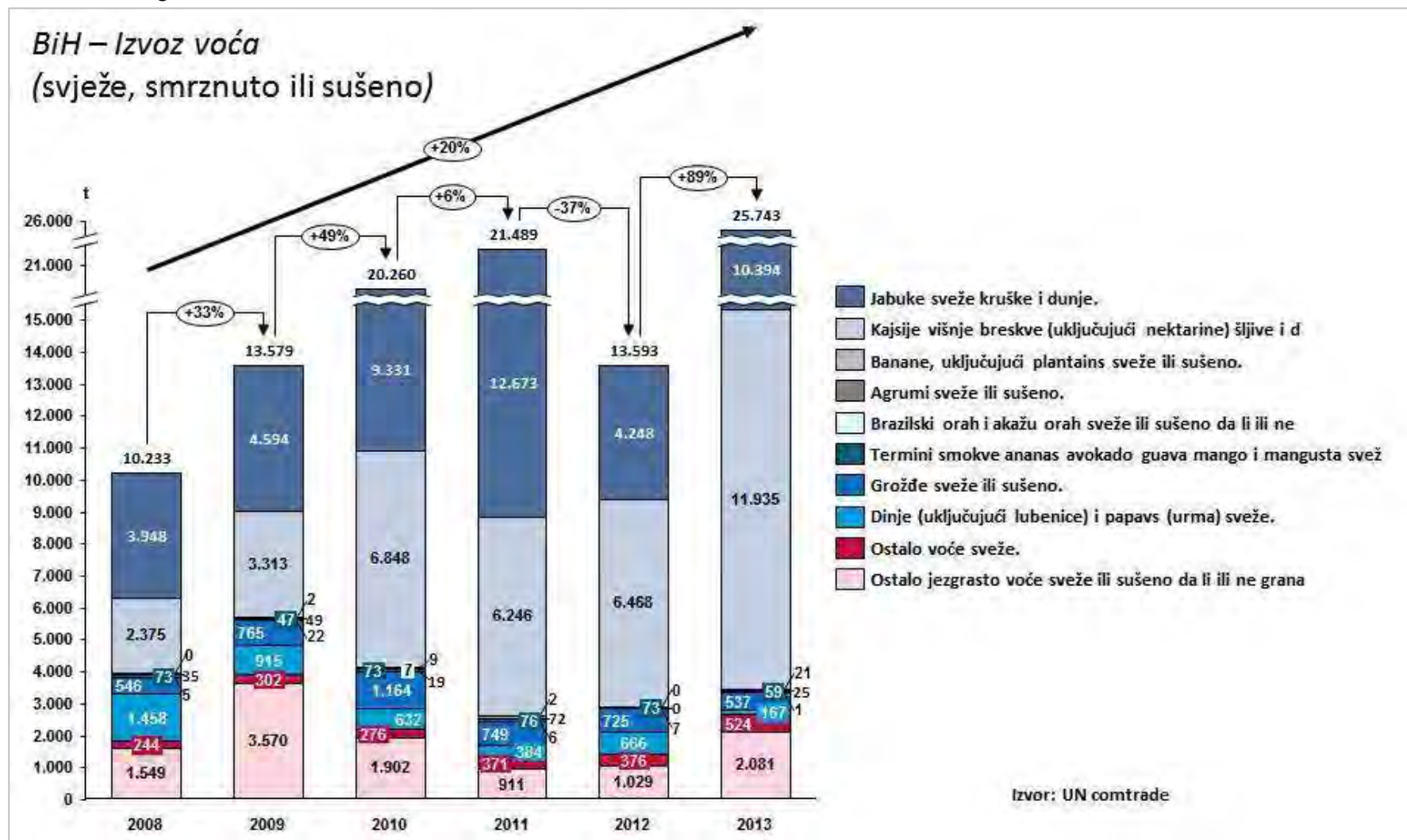
Voće – Proizvodnja

Statistička analiza prosječne proizvodnje voća u tonama za promatrani period od 2008-2012 je pokazala najviše odnosno najniže vrijednosti proizvodnje u RS i FBiH. Prosječna stopa rasta za cijelu BiH je data za promatrano voće (2011/2008) gdje prevladava pozitivna prosječna stopa rasta za promatrani period.

Voće - izvoz svježeg, smrznutog ili sušenog

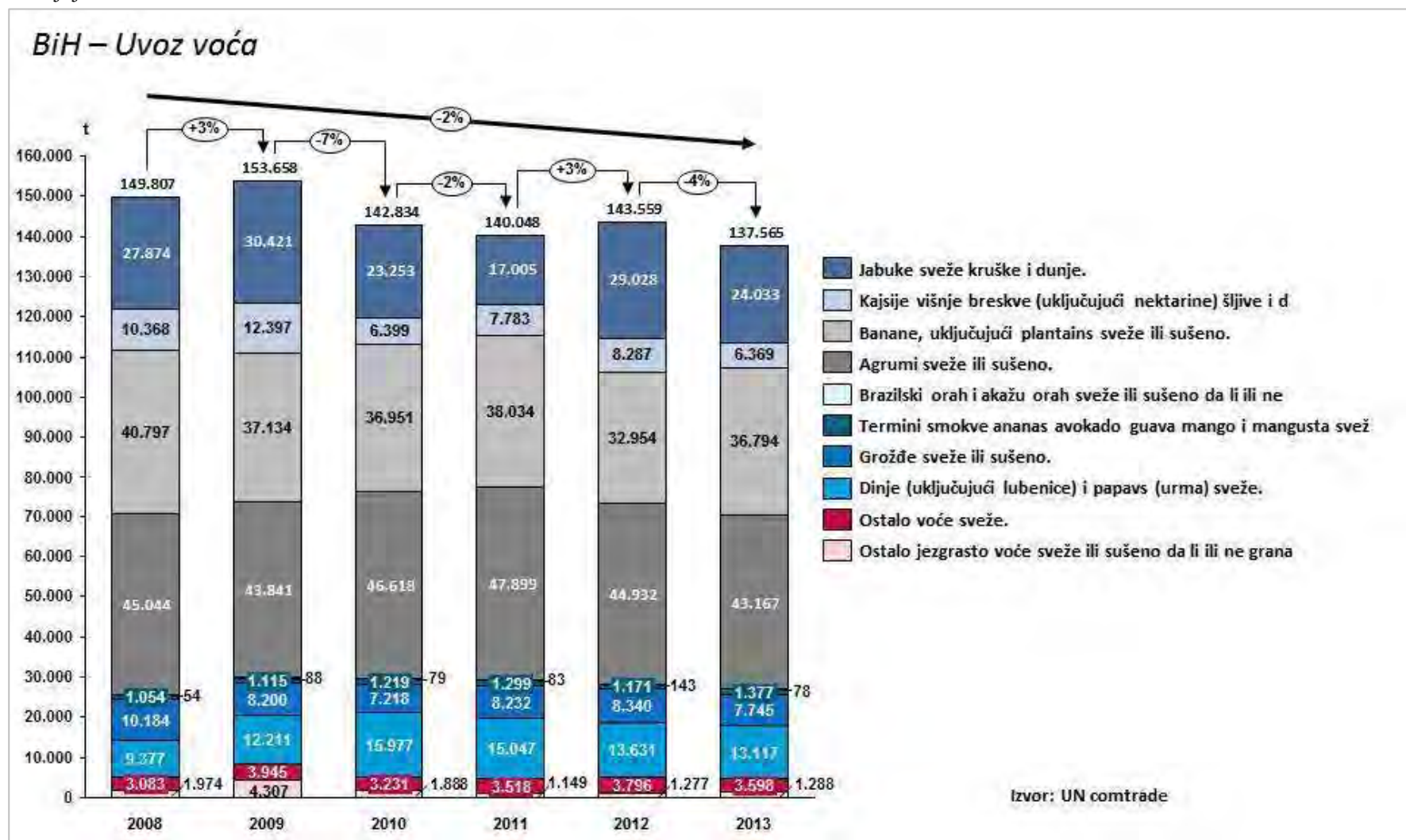
Izvoz voća u BiH je prikazan na grafikonu sa prosječnim rastom od +20% (2013/2008). Nešto manji izvoz zabilježen je 2012 godine, odnosno nalazi se na istoj razini kao 2009 godine.

*podaci dostupni na razini BIH

Voće - uvoz svježeg, smrznutog ili sušenog

Uvoz voća u BiH je prikazan na donjem grafikonu sa prosječnim padom od -2% (2013/2008). Sa grafikona se vidi da je pad uvoza konstantan i da se svake godine smanjuje.

* podaci dostupni na razini BIH

ŠLJIVA

Proizvodnja

ŠLJIVA

Statistička analiza je pokazala da je šljiva strateški ključan produkt/voće za FBiH odnosno BiH. Proizvodnja šljive ima ujednačenu proizvodnju u promatranom period 2008-2012, iako je 2012, zbog suše i bolesti šljive bila značajno smanjena. Najveća proizvodnja šljive u FBiH je u Tuzlanskom kantonu, dok u RS je u općini Ugljevik. BiH se nalazi na 15-om mjestu svjetske liste proizvođača šljive, dok je Srbija na visokom drugom mjestu, što daje mogućnost potencijalne agregacije i/ili kooperacije u smislu zadovoljenja međunarodne potražnje. Otkupna cijena šljive je relativno mala u usporedbi sa ostalim zemljama/proizvođačima.

Uspriko smanjenju proizvodnje šljive u 2012 godine odnosno padu prosječne stope rasta 2012/2011 od -38% u FBiH, izvoz je u porastu tako da za isti promatrani period imamo povećanje prosječne stope rasta izvoza za + 44%.

Najznačajnija tržišta su: Srbija, Hrvatska, Austrija i Njemačka koja za promatrani period 2008-2013 čini 44% posto BiH tržišta. Naši najveći konkurenti u regiji su Srbija i Rumunjska sa cca 3,5 puta većom proizvodnjom šljive. Slično kao kod BiH, Srbija i Rumunjska 2012 godine imaju pad proizvodnje zbog vremenskih nepogoda, dok je izvoz šljive je u porastu.

Najveći regionalni izvoznik šljive je Srbija koja ima udio od 68% od ukupnog izvoza Balkanskih zemalja (Rumunjska, BiH, Srbija, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Albanija i Bugarska).

Međunarodna potražnja za šljivom je velika a posebno interesiranje imaju Ruska Federacija, Velika Britanija, Njemačka i Holandija.

Šljiva – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBiH			Izvoz ^{II} -FBiH			Ključna tržišta ^{III} -FBiH				Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)		
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Šljiva	2009/2008	53,4/35	↑ 52%	2009/2008	587/557	↑ 5%	Srbija	2009/2008	129,4/58,3	↑ 122%	Srbija	2009/2008	663/607	↑ 9%	Ruska Federacija	71.568	↑ 1%
	2010/2009	56,6/53,4	↑ 6%	2010/2009	2711/587	↑ 362%		2010/2009	30,2/129,4	↓ -77%		2010/2009	427/663	↓ -36%	Ujedinjeno Kraljevstvo	64.463	↓ -5%
	2011/2010	57,2/56,6	↑ 1,2%	2011/2010	2216/2711	↓ -18,3%		2011/2010	62,4/30,2	↑ 107%		2011/2010	582/427	↑ 36%	Holandija	47.952	↓ -2%
	2012/2011	35,3/57,2	↓ -38%	2012/2011	2438/2216	↑ 10%		2012/2011	34,8/62,4	↓ -44%		2012/2011	391/582	↓ -33%	Njemačka	50.243	↓ -11%
	prosjek 2012/2008	↑ 0,2%	↑ 44,6%	prosjek 2012/2008	↑ 44,6%	prosjek 2012/2008		↓ -12%	prosjek 2012/2008	↓ -10%		prosjek 2012/2008	↑ 29%	Brazil	27.236	↑ 29%	
Hrvatska	2009/2008	37,3/13,3	↑ 181%	Hrvatska	2009/2008	37,3/13,3	↑ 181%	Rumunija	2009/2008	534/475	↑ 12%	2009/2008	534/475	↑ 12%	Kazahstan	8.167	↑ 280%
	2010/2009	44,5/37,3	↑ 19%		2010/2009	44,5/37,3	↑ 19%		2010/2009	625/534	↑ 17%	SAD	28.805	↓ 0%			
	2011/2010	89/44,5	↑ 100%		2011/2010	89/44,5	↑ 100%		2011/2010	574/625	↓ -8%	Kina, Hong Kong SAR	22.516	↑ 19%			
	2012/2011	145,2/89	↑ 63%		2012/2011	145,2/89	↑ 63%		2012/2011	424/574	↓ -26%	Kina, kontinentalnoj	16.217	↑ 44%			
prosjek 2012/2008	↑ 82%	↑ 82%	prosjek 2012/2008	↑ 82%	prosjek 2012/2008	↓ -3%	prosjek 2012/2008	↓ -3%	prosjek 2012/2008	↑ 8%	Kanada	24.714	↓ -3%				
Austrija	2009/2008	5,1/24	↓ -79%	Austrija	2009/2008	5,1/24	↓ -79%	Makedonija	2009/2008	36/33	↑ 8%	2009/2008	36/33	↑ 8%	Meksiko	12.501	↑ 12%
	2010/2009	171,3/5,1	↑ 3250%		2010/2009	171,3/5,1	↑ 3250%		2010/2009	38/36	↑ 8%	Francuska	17.453	↓ -20%			
	2011/2010	76,7/171,3	↓ -55%		2011/2010	76,7/171,3	↓ -55%		2011/2010	35/38	↓ -8%	Italija	14.486	↓ -10%			
	2012/2011	277,6/76,7	↑ 262%		2012/2011	277,6/76,7	↑ 262%		2012/2011	35/35	↓ 0%	Belgija	13.661	↓ -9%			
prosjek 2012/2008	↑ 84%	↑ 84%	prosjek 2012/2008	↑ 84%	prosjek 2012/2008	↑ 2%	prosjek 2012/2008	↑ 2%	prosjek 2012/2008	↑ 8%	Ujedinjeni Arapski Emirati	8.377	↑ 8%				
Njemačka	2009/2008	76,2/225,5	↓ -66%	Njemačka	2009/2008	76,2/225,5	↓ -66%	Albanija	2009/2008	24/22	↑ 8%	2009/2008	24/22	↑ 8%	Saudijska Arabija	6.286	↑ 18%
	2010/2009	1319,6/76,2	↑ 1632%		2010/2009	1319,6/76,2	↑ 1632%		2010/2009	26/24	↑ 10%	Poljska	6.287	↑ 31%			
	2011/2010	930/1319,6	↓ -30%		2011/2010	930/1319,6	↓ -30%		2011/2010	30/26	↑ 13%	Kina, Tajvan Province	9.221	↓ -12%			
	2012/2011	1414,7/930	↑ 52%		2012/2011	1414,7/930	↑ 52%		2012/2011	33/30	↑ 11%	Češka	8.646	↓ -8%			
prosjek 2012/2008	↑ 58%	↑ 58%	prosjek 2012/2008	↑ 58%	prosjek 2012/2008	↑ 11%	prosjek 2012/2008	↑ 11%	prosjek 2012/2008	↓ 0%	Danska	7.618	↓ 0%				
ostale države	2009/2008	338,5/236,2	↑ 43%	ostale države	2009/2008	338,5/236,2	↑ 43%	Bugarska	2009/2008	17/14	↑ 21%	2009/2008	17/14	↑ 21%	Švajcarska	7.031	↓ -1%
	2010/2009	1145,3/338,5	↑ 238%		2010/2009	1145,3/338,5	↑ 238%		2010/2009	34/17	↑ 95%	Austrija	7.348	↓ -7%			
	2011/2010	1057,9/1145,3	↓ -8%		2011/2010	1057,9/1145,3	↓ -8%		2011/2010	32/34	↓ -4%	Španjolska	7.185	↓ -9%			
	2012/2011	565,5/1057,9	↓ -47%		2012/2011	565,5/1057,9	↓ -47%		2012/2011	23/32	↓ -29%	Egipat	2.306	↑ 160%			
prosjek 2012/2008	↑ 24%	↑ 24%	prosjek 2012/2008	↑ 24%	prosjek 2012/2008	↑ 13%	prosjek 2012/2008	↑ 13%	prosjek 2012/2008	↓ -3%	Portugalija	5.441	↓ -3%				
Hrvatska	2009/2008	38/49	↓ -21%	Hrvatska	2009/2008	38/49	↓ -21%	Crna Gora	2009/2008	38/49	↓ -21%	2009/2008	38/49	↓ -21%	Malezija	4.046	↑ 17%
	2010/2009	41/38	↑ 7%		2010/2009	41/38	↑ 7%		2010/2009	7/10	↓ -32%	Švedska	4.970	↑ 3%			
	2011/2010	37/41	↓ -10%		2011/2010	37/41	↓ -10%		2011/2010	12/7	↑ 75%	Litvanija	6.212	↓ -24%			
	2012/2011	15/37	↓ -61%		2012/2011	15/37	↓ -61%		2012/2011	9/12	↓ -28%	Singapur	3.554	↑ 10%			
prosjek 2012/2008	↓ -26%	↓ -26%	prosjek 2012/2008	↓ -26%	prosjek 2012/2008	↑ 10%	prosjek 2012/2008	↑ 10%	prosjek 2012/2008	↓ -4%	Alžir	1.682	↑ 85%				
BiH	2009/2008	156/133	↑ 17%	BiH	2009/2008	156/133	↑ 17%	BiH	2009/2008	156/133	↑ 17%	2009/2008	156/133	↑ 17%			
	2010/2009	158/156	↑ 1%		2010/2009	158/156	↑ 1%		2010/2009	158/156	↑ 1%						
	2011/2010	158/158	↓ 0%		2011/2010	158/158	↓ 0%		2011/2010	158/158	↓ 0%						
	2012/2011	111/158	↓ -30%		2012/2011	111/158	↓ -30%		2012/2011	111/158	↓ -30%						
prosjek 2012/2008	↓ -4%	↓ -4%	prosjek 2012/2008	↓ -4%	prosjek 2012/2008	↓ -4%	prosjek 2012/2008	↓ -4%									

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska / Link - dijagram : Proizvodnja šljive

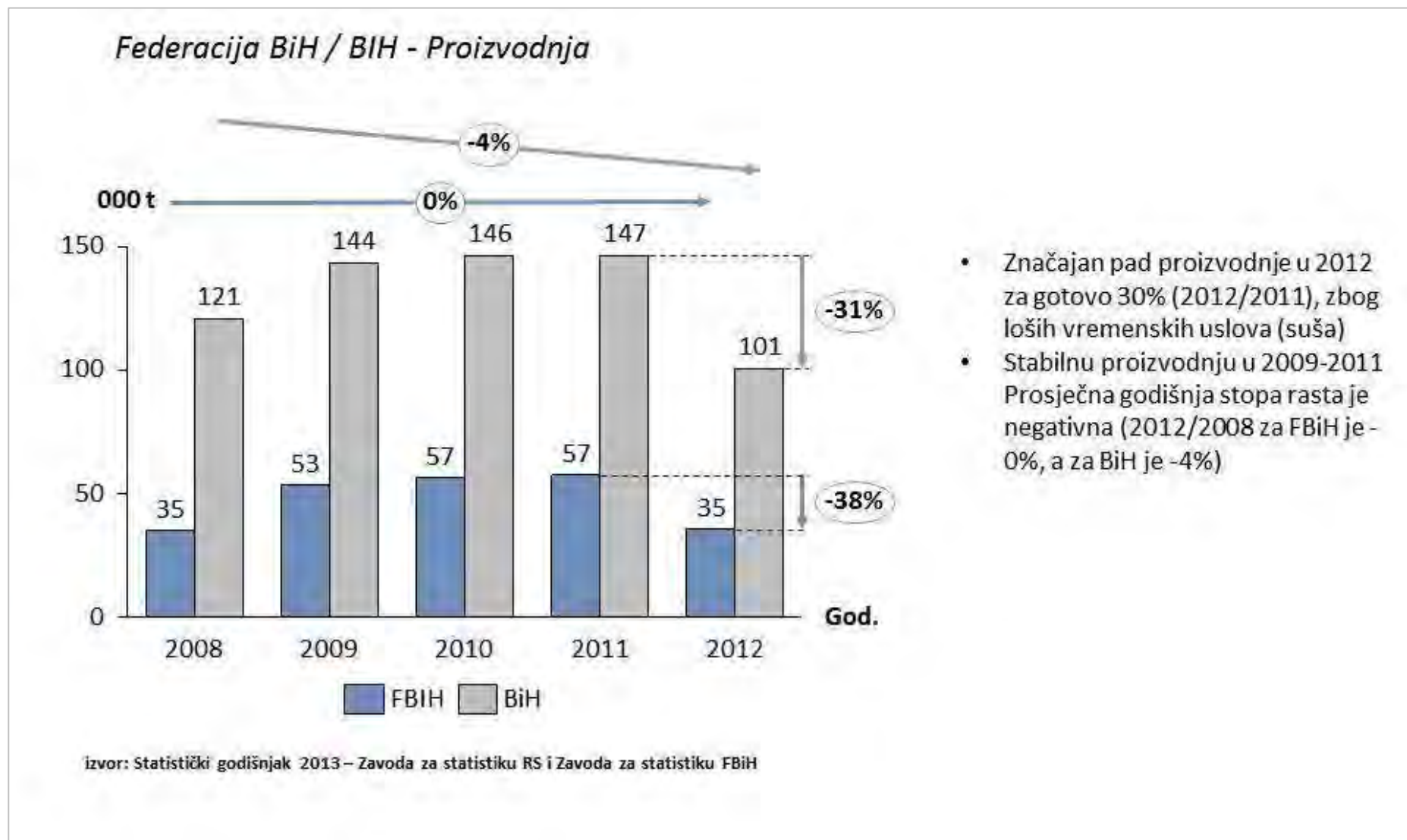
II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH / Link - Dijagram: Izvoz šljive u 000€

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram:Konkurencija u proizvodnji šljive – Dijagram proizvodnje zemalja u regionu

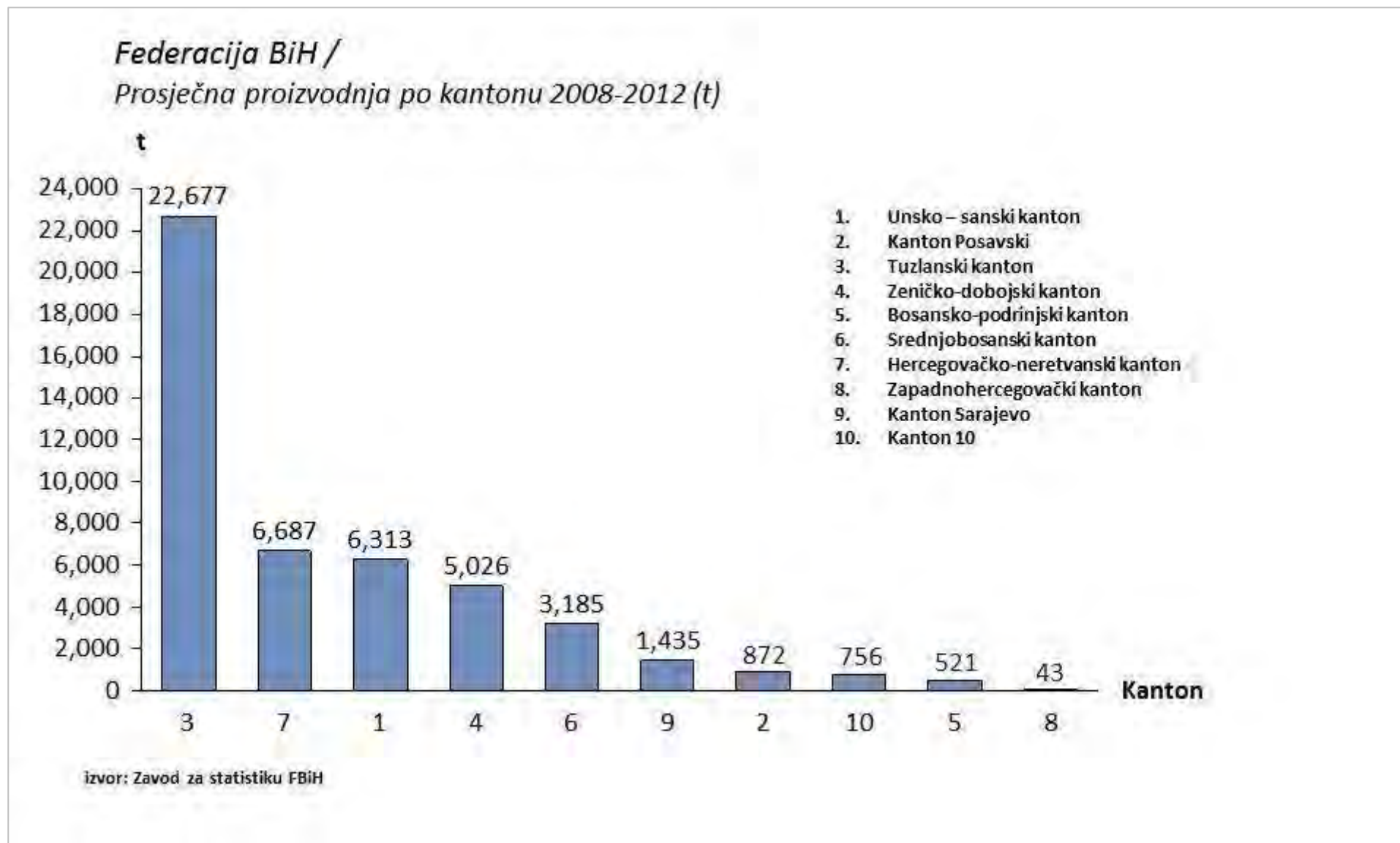
V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Međunarodna potražnja za šljivom

Proizvodnja šljive

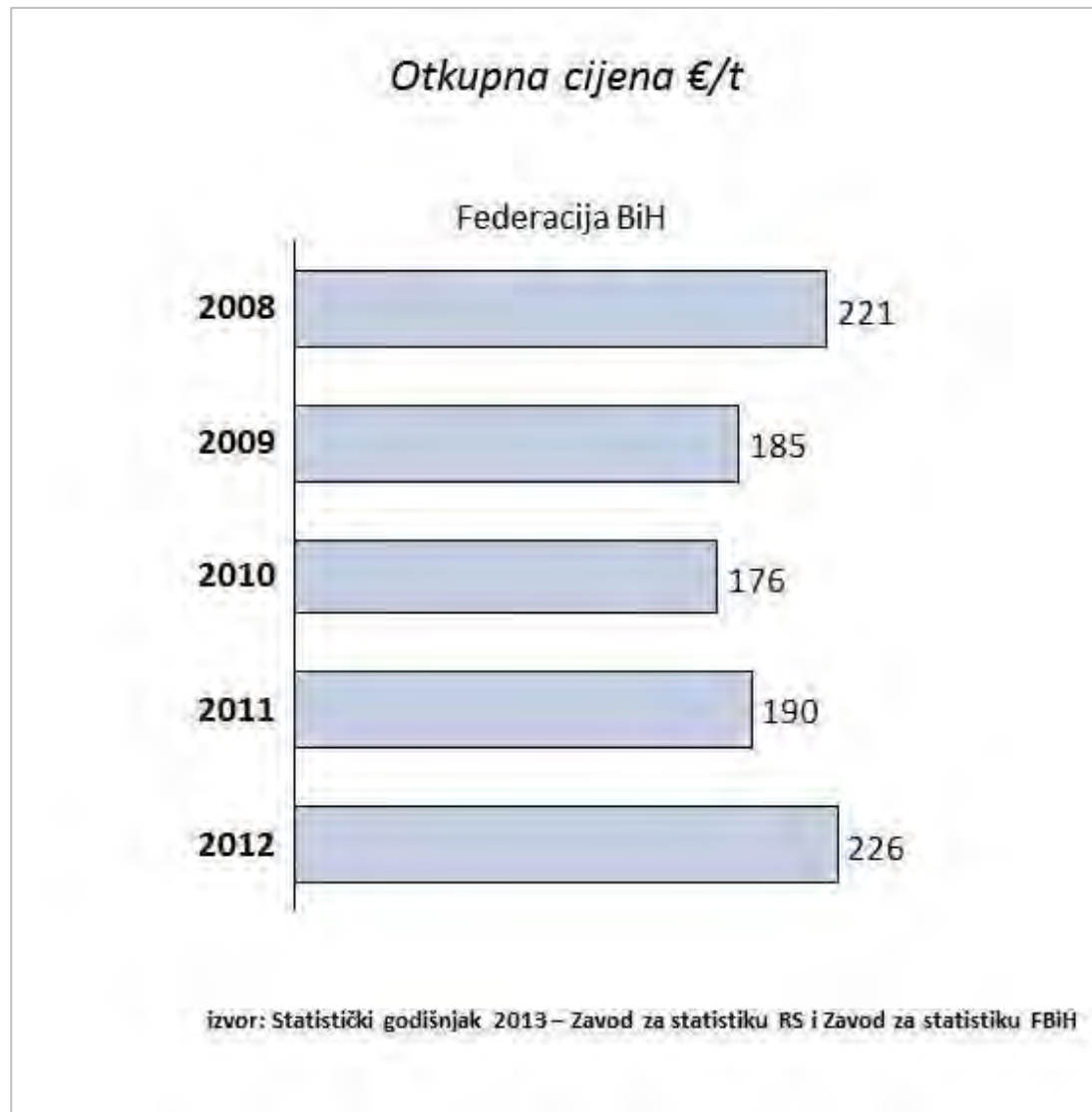

* proizvodnja svježe šljive u 000 tona

Proizvodnja šljive po kantonu

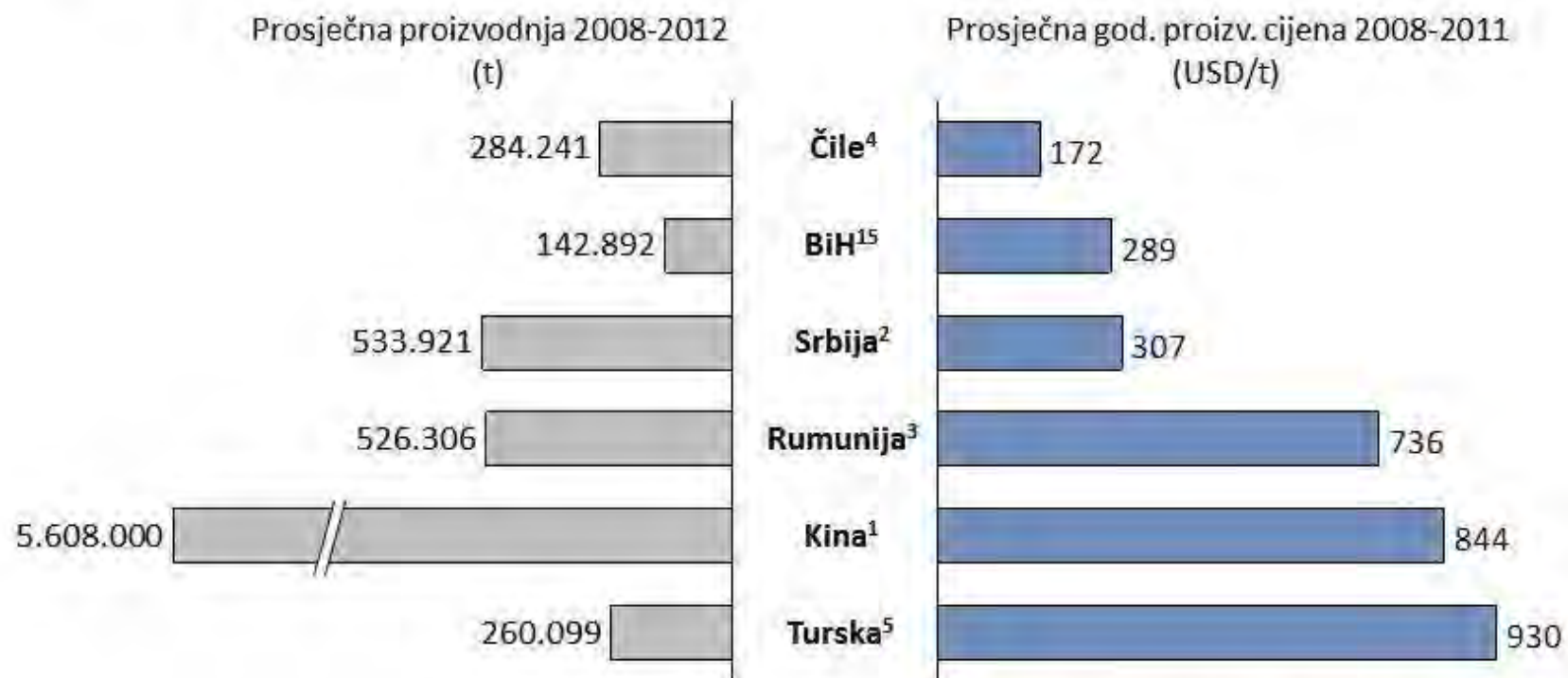

Proizvodnja šljive – otkupna cijena

Proizvodnja šljive – najbolji svjetski proizvođači

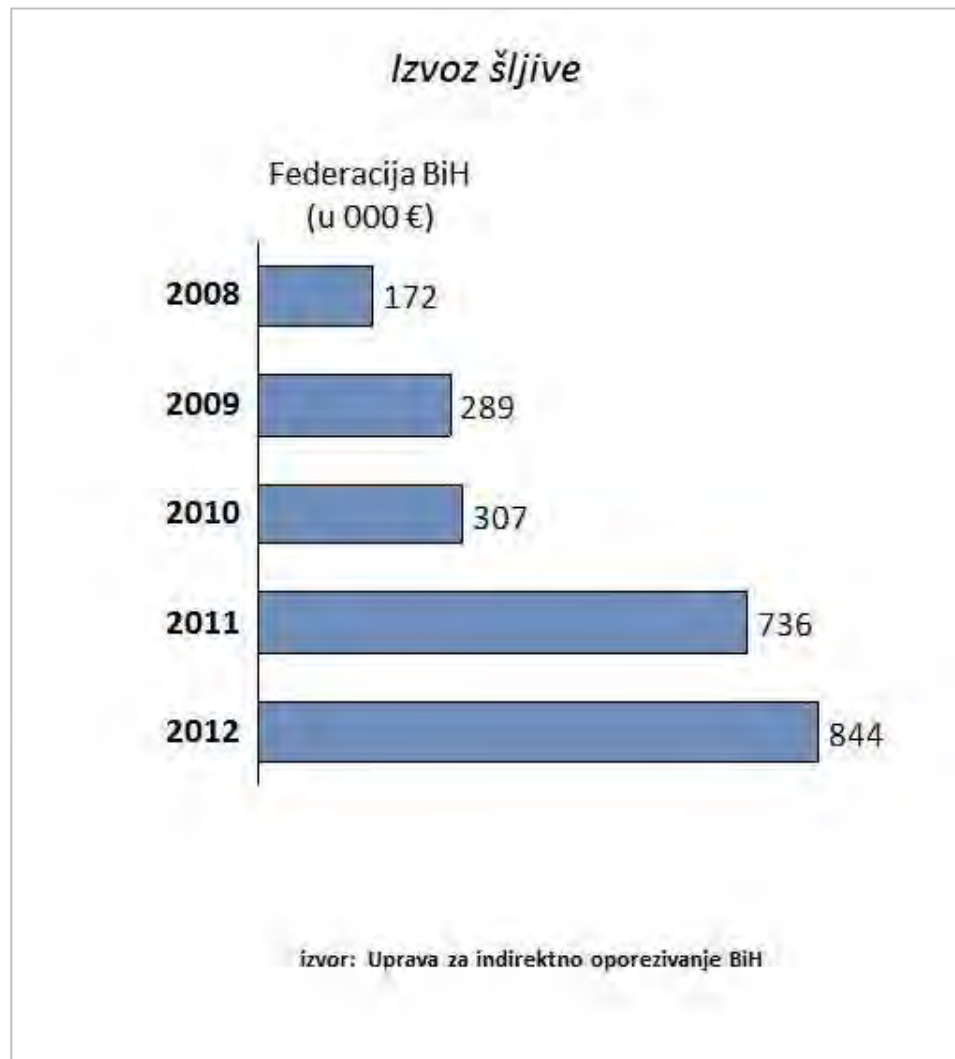
Najveći svjetski proizvođači

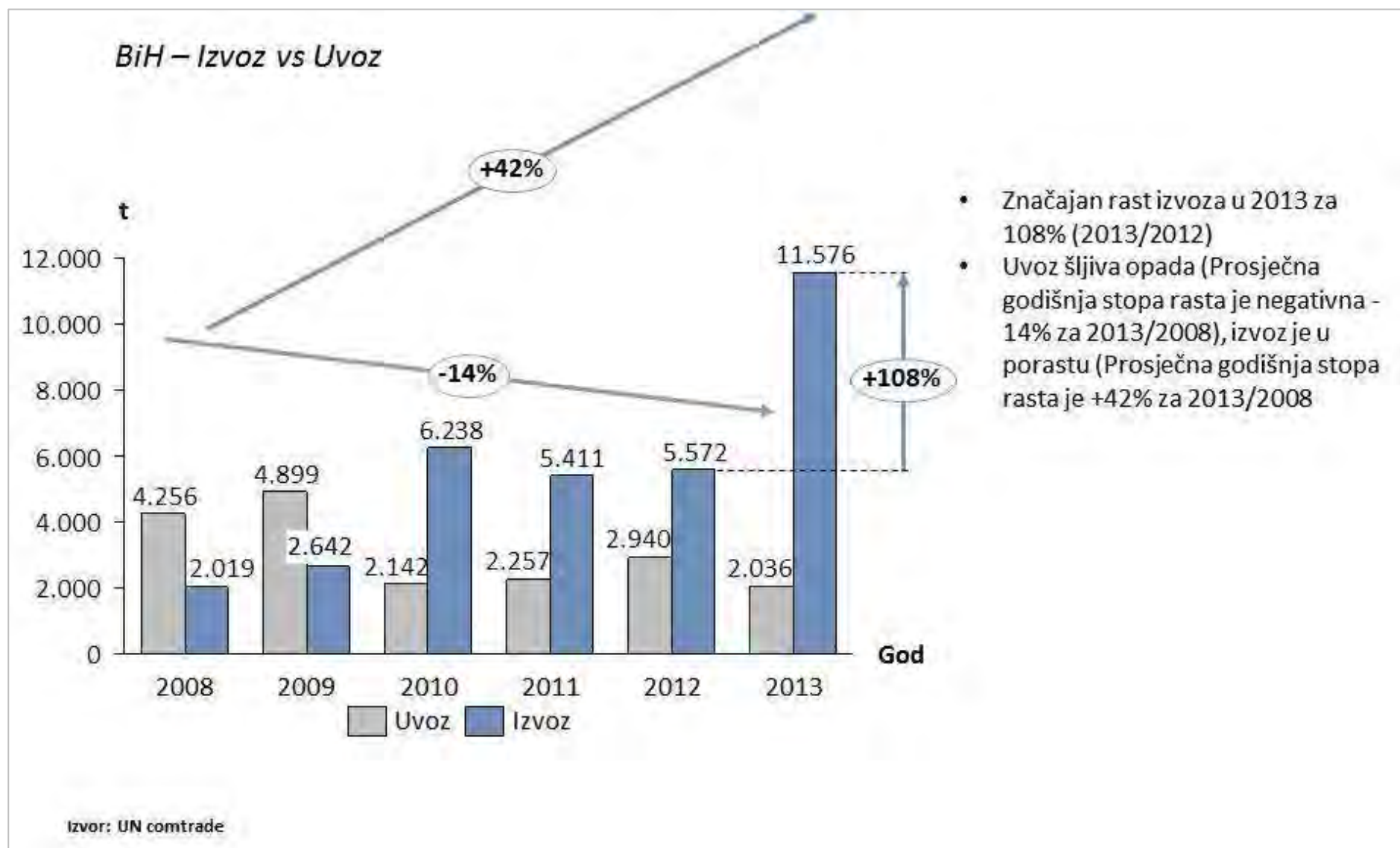
- BiH se nalazi na 15. mjestu proizvodnje u 2012, sa prosječnom proizvodnjom od 142 892 tona / god i proizvođačkom cijenom \$ 289 USD/t

Izvor: FAOSTAT

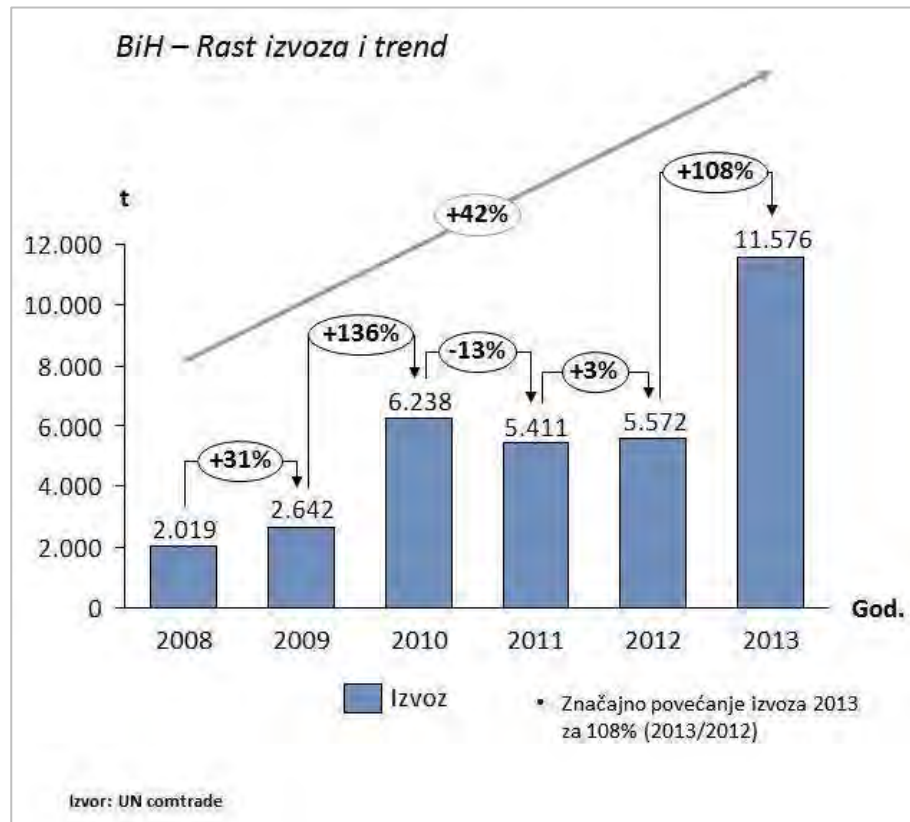
Izvoz šljive u 000 €

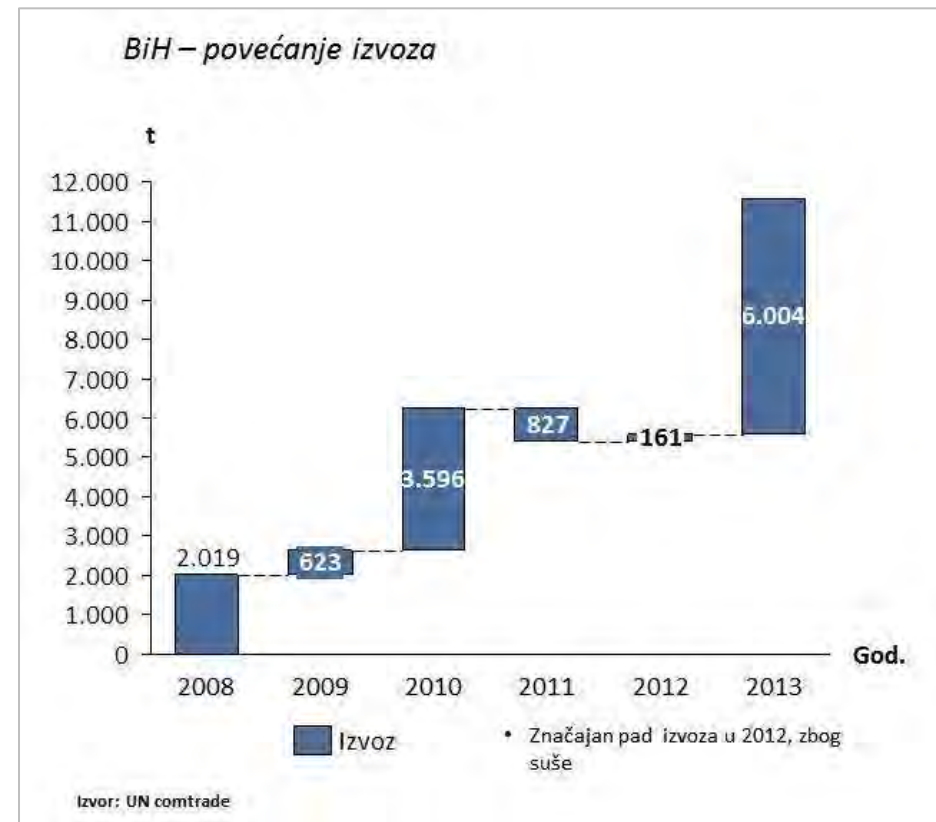
Izvoz vs Uvoz šljive

Izvoz šljive stopa rasta i trend

* Izvoz BiH (u tonama godišnje) je u porastu podizanje

* vodopad grafikom pokazuje porast u tonama godišnje po godini

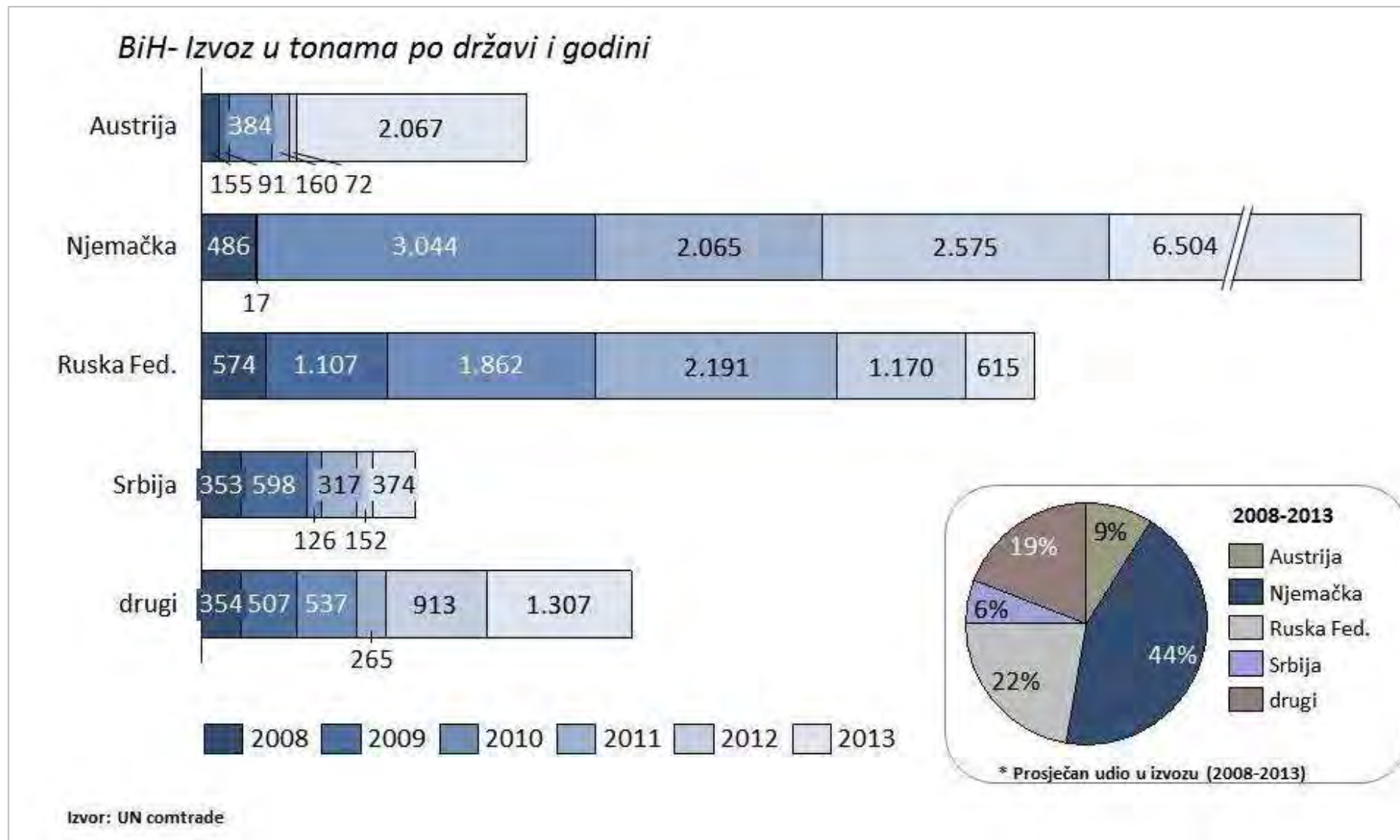
Izvoz vs proizvodnja šljive

BiH – proizvodnja – izvoz / udio

Izvor: Statistički godišnjak 2013 - Zavod za statistiku RS i Zavoda za statistiku FBiH

Ključna tržišta – izvoz šljive (po državi)

*Izvoz u BiH po državi - u 2013 Njemačka uvozi 6504 tona sveže šljive te zauzimaju 1. mjesto kao izvozni partner BiH sa 44% od ukupnog BiH izvoza (2008-2013)

Konkurencija u proizvodnji šljive – Proizvodnja u regiji

Države u regionu – prosječna proizvodnja 2008-2012 (t)

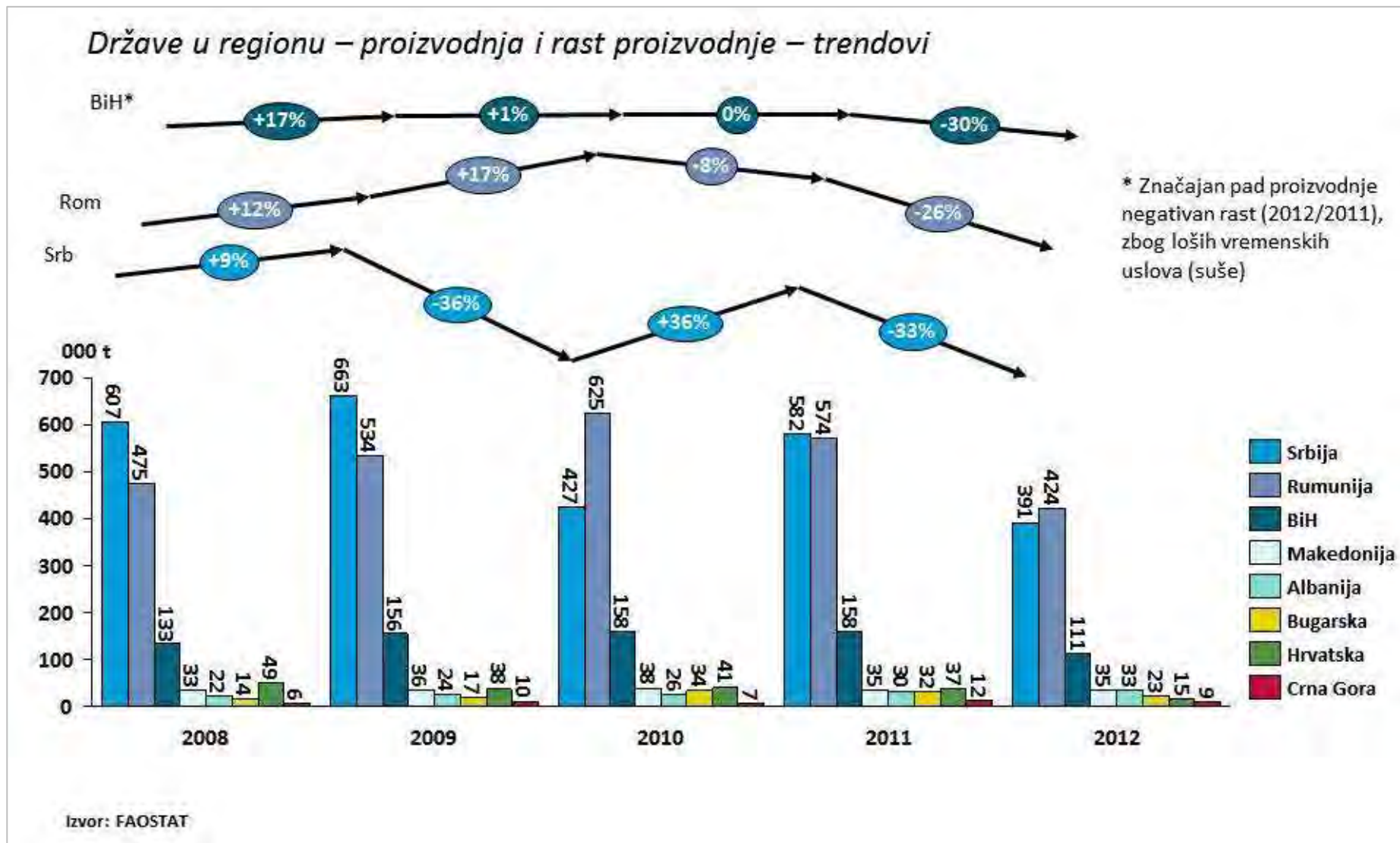

Država u regionu & svjetsko mjesto u proizvodnji	Pros. proizv. 2008-2012 (t)
Srbija ²	533.921
Rumunija ³	526.306
BiH ¹⁵	142.892
Makedonija ²⁹	35.552
Albanija ³¹	26.895
Bugarska ³⁷	24.110
Hrvatska ⁴⁵	35.877
Crna Gora ⁵³	8.804

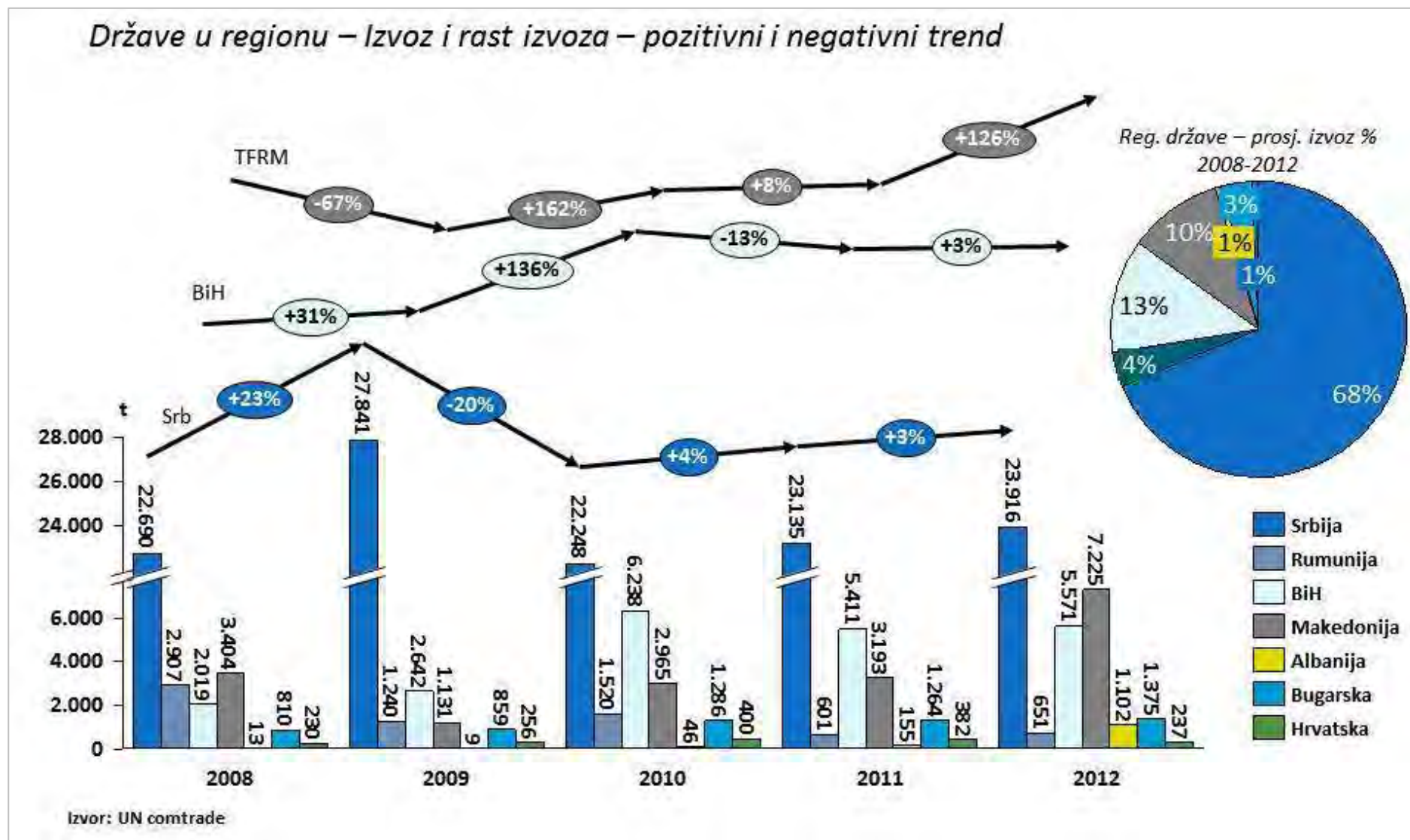
Izvor: FAOSTAT

*Proizvodnja balkanskih zemalja u tonama (prosječna vrijednost 2008-2012). Srbija je na drugom a Rumunjska na trećem mjestu svjetske liste proizvođača

Konkurencija u proizvodnji šljive – grafikoni proizvodnje u regiji

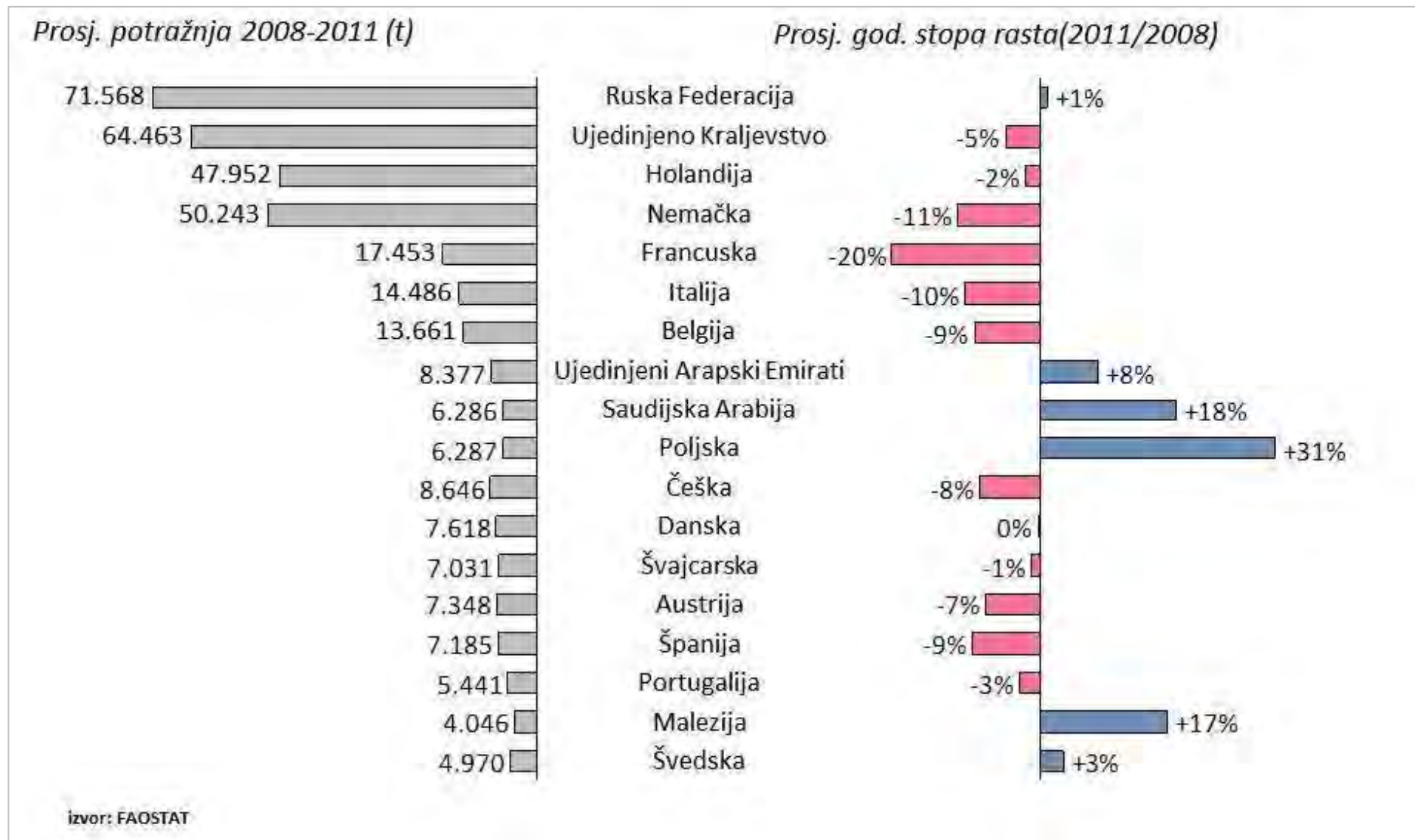

Konkurencija u proizvodnji šljive – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

- Srbija je prva na listi zemalja u izvozu sa 68% udjela u ukupnom izvozu balkanskih zemalja (2008-2012)

Međunarodna potražnja - šljiva

JABUKA

Statistička analiza je pokazala da je jabuka strateški ključan produkt/voće za FBiH odnosno BiH. Proizvodnja jabuke ima ujednačenu proizvodnju u promatranom period 2008-2012, iako je 2012, zbog suše bila značajno smanjena. Najveća proizvodnja jabuke u FBiH je u Tuzlanskom kantonu, dok u RS je u općini Gradiška. BiH se nalazi na 59-om mjestu svjetske liste proizvođača jabuke. Zapadni dijelovi Srbije i dio Hrvatske uz sjevernu granicu BiH imaju značajnu proizvodnju jabuke, što daje mogućnost potencijalne agregacije i/ili kooperacije u smislu zadovoljenja međunarodne potražnje. Otkupna cijena jabuke je relativno dobra u usporedbi sa ostalim zemljama/proizvođačima.

Usprkos smanjenju proizvodnje jabuke u 2012 godine odnosno padu prosječne stope rasta 2012/2008 od -4% u FBiH, izvoz je u porastu za promatrani period 2013/2008 tako da prosječna stopa rasta iznosi 22%.

Najznačajnija tržišta su: Srbija, Hrvatska i Ruska Federacija. U 2013 BiH tržište je prošireno za tri nove zemlje: Austriju, Njemačku i Sloveniju.

Naši najveći konkurenti u regiji su Srbija, Rumunjska, Makedonija i Albanija. Slično kao kod BiH, ove zemlje 2012 godine imaju pad proizvodnje zbog vremenskih nepogoda, dok je izvoz u porastu.

Najveći regionalni izvoznici jabuke su Srbija i Makedonija sa zajedničkim udjelom od cca 80% od ukupnog izvoza Balkanskih zemalja (Rumunjska, BiH, Srbija, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Albanija i Bugarska).

Međunarodna potražnja za jabukom je velika, a posebno interesiranje imaju Ruska Federacija, Velika Britanija, Njemačka i Holandija.

Jabuka – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH				Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)		
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Jabuke	2009/2008	26,5/21,1	↑ 26%	2009/2008	25/75	↓ -67%	Srbija	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Rumunija	2009/2008	517/459	↑ 13%	Ruska Federacija	1.133.252	↑ 3%
	2010/2009	26/26,5	↓ -1,7%	2010/2009	209/25	↑ 751,4%		2010/2009	47/1	↑ 4500%		2010/2009	553/517	↑ 7%	Njemačka	630.754	↑ 3%
	2011/2010	29/26	↑ 11%	2011/2010	793/209	↑ 280%		2011/2010	152,9/47	↑ 225%		2011/2010	620/553	↑ 12%	Ujedinjeno Kraljevstvo	464.318	↓ -2%
	2012/2011	18,2/29	↓ -37%	2012/2011	262/793	↓ -67%		2012/2011	35,3/152,9	↓ -77%		2012/2011	463/620	↓ -25%	Kina	320.402	↑ 6%
	prosjeck 2012/2008		↓ -4%	prosjeck 2012/2008		↑ 36,7%		prosjeck 2012/2008		↑ 226%		prosjeck 2012/2008		↑ 0%	Holandija	347.927	↓ -8%
						Hrvatska	2009/2008	12,8/46	↓ -72%	Srbija	2009/2008	282/236	↑ 20%	Španjolska	243.288	↑ 4%	
					2010/2009		108,9/12,8	↑ 752%	2010/2009		240/282	↓ -15%	Indonezija	175.876	↑ 15%		
					2011/2010		169,2/108,9	↑ 55%	2011/2010		266/240	↑ 11%	Kanada	184.659	↑ 6%		
					2012/2011		58,8/169,2	↓ -65%	2012/2011		179/266	↓ -33%	Meksiko	207.604	↑ 2%		
					prosjeck 2012/2008		↑ 6%	prosjeck 2012/2008		↓ -7%	Saudijska Arabija	141.332	↑ 5%				
						ostale države	2009/2008	10,7/22,5	↓ -52%	Macedonia	2009/2008	106/174	↓ -39%	Indija	110.595	↑ 36%	
					2010/2009		52,7/10,7	↑ 390%	2010/2009		121/106	↑ 14%	Egipat	99.191	↑ 33%		
					2011/2010		465,8/52,7	↑ 784%	2011/2010		125/121	↑ 3%	Belgija	165.526	↓ -2%		
					2012/2011		168,2/465,8	↓ -64%	2012/2011		127/125	↑ 2%	Ujedinjeni Arapski Emirati	155.499	↓ -2%		
					prosjeck 2012/2008		↑ 65%	prosjeck 2012/2008		↓ -8%	Sjedinjene Države Amerike	165.105	↓ -4%				
											Albania	2009/2008	47/45	↑ 5%	Bangladeš	132.450	↑ 18%
												2010/2009	55/47	↑ 16%	Francuska	154.287	↓ -2%
												2011/2010	64/55	↑ 17%	Kina, Tajvan Province	133.169	↓ 0%
												2012/2011	71/64	↑ 11%	Kina, Hong Kong SAR	124.230	↑ 6%
											prosjeck 2012/2008		↑ 12%	Alžir	112.370	↑ 12%	
											Hrvatska	2009/2008	93/80	↑ 16%	Tajland	119.778	↑ 5%
												2010/2009	107/93	↑ 14%	Kazahstan	109.185	↑ 25%
												2011/2010	113/107	↑ 6%	Ukrajina	182.202	↓ -17%
												2012/2011	42/113	↓ -62%	Vijetnam	131.479	↓ -9%
											prosjeck 2012/2008		↓ -15%	Bjelorusija	68.350	↑ 26%	
											Bugarska	2009/2008	35/24	↑ 51%	Malezija	96.899	↑ 3%
												2010/2009	43/35	↑ 22%	Brazil	72.457	↑ 21%
												2011/2010	40/43	↓ -7%	Austrija	86.221	↓ -6%
												2012/2011	31/40	↓ -23%	Švedska	87.629	↓ 0%
											prosjeck 2012/2008		↑ 7%	Kolumbija	77.374	↑ 13%	
											Crna Gora	2009/2008	8/5	↑ 60%			
												2010/2009	6/8	↓ -26%			
												2011/2010	7/6	↑ 25%			
												2012/2011	6/7	↓ -24%			
											prosjeck 2012/2008		↑ 3%				
											BiH	2009/2008	72/52	↑ 38%			
												2010/2009	72/72	↑ 0%			
												2011/2010	75/72	↑ 5%			
												2012/2011	50/75	↓ -34%			
											prosjeck 2012/2008		↓ -1%				

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska / Link - dijagram : Proizvodnja jabuke

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH / Link - Dijagram: Izvoz jabuke u 000€

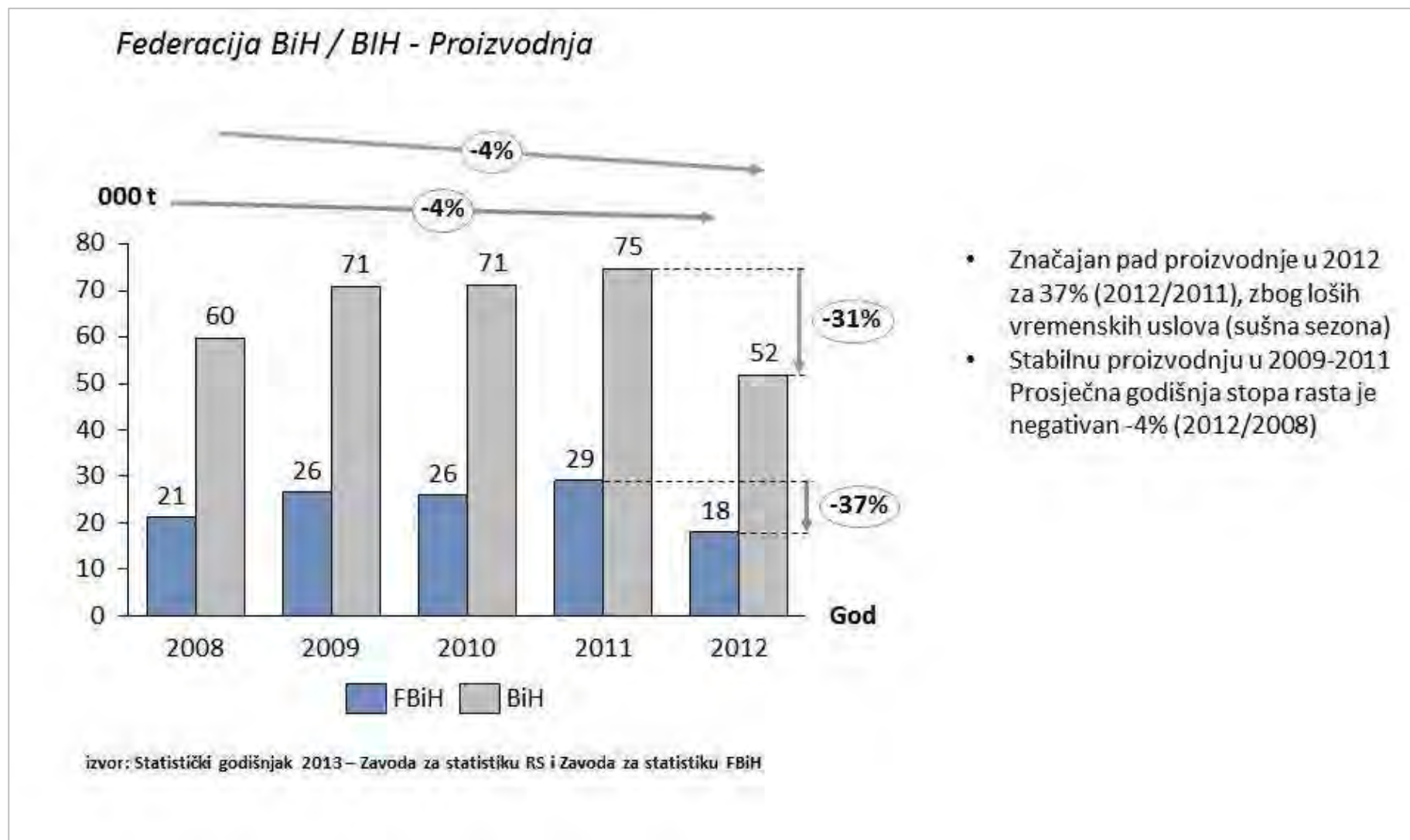
III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Konkurencija u proizvodnji jabuke – Dijagram proizvodnje zemalja u regionu

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Međunarodna potražnja za jabukom

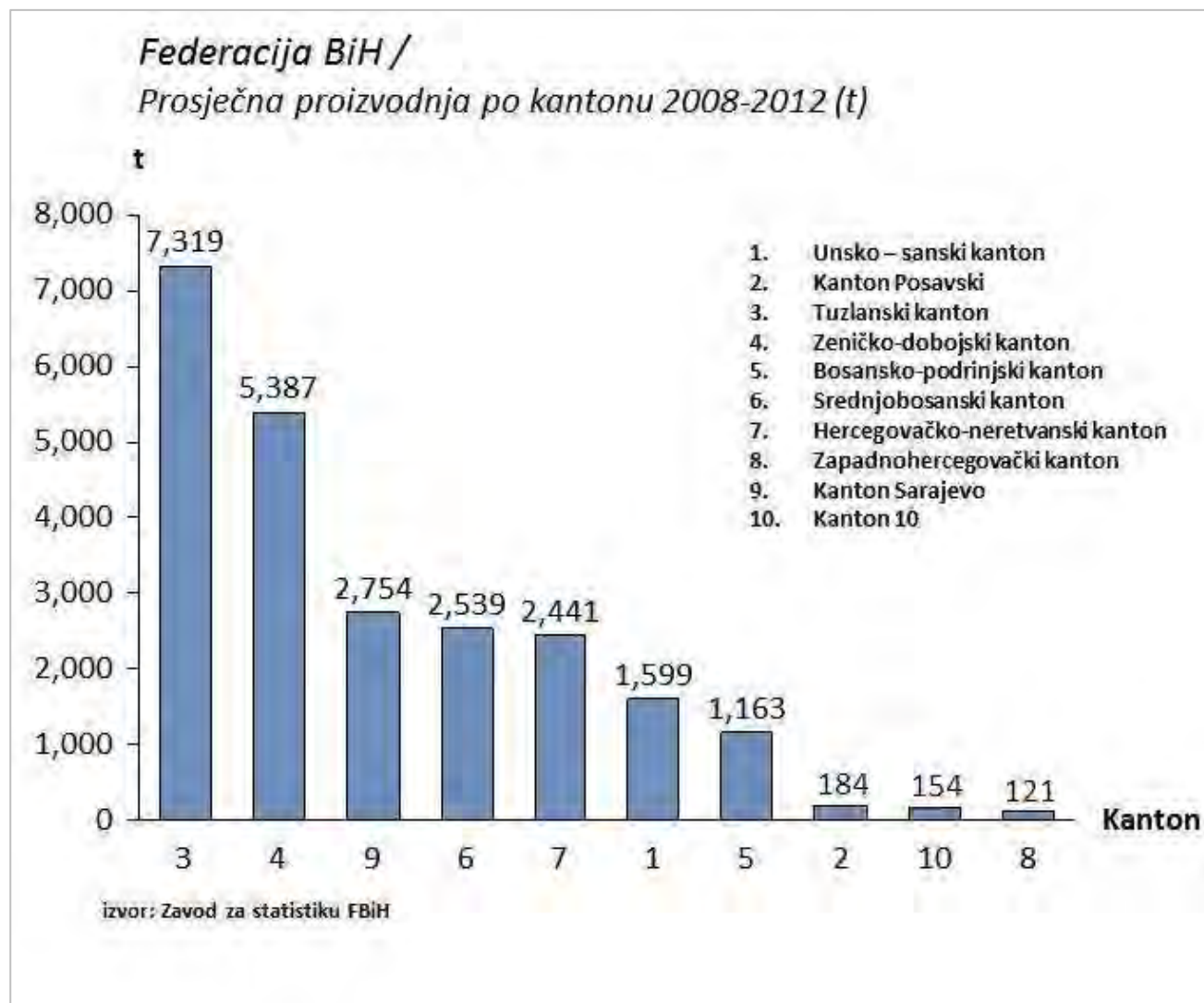

Proizvodnja jabuke

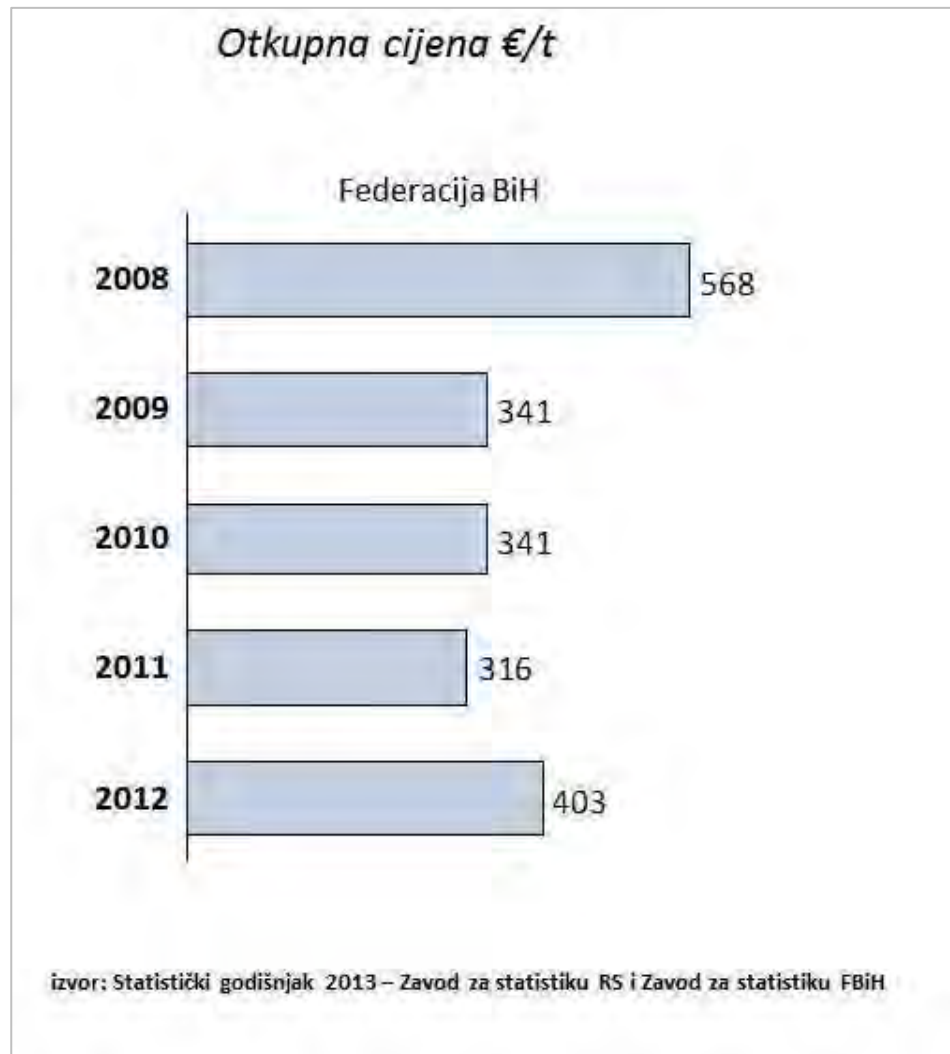

* Proizvodnja jabuke u 000 tona

Proizvodnja jabuke po kantonu

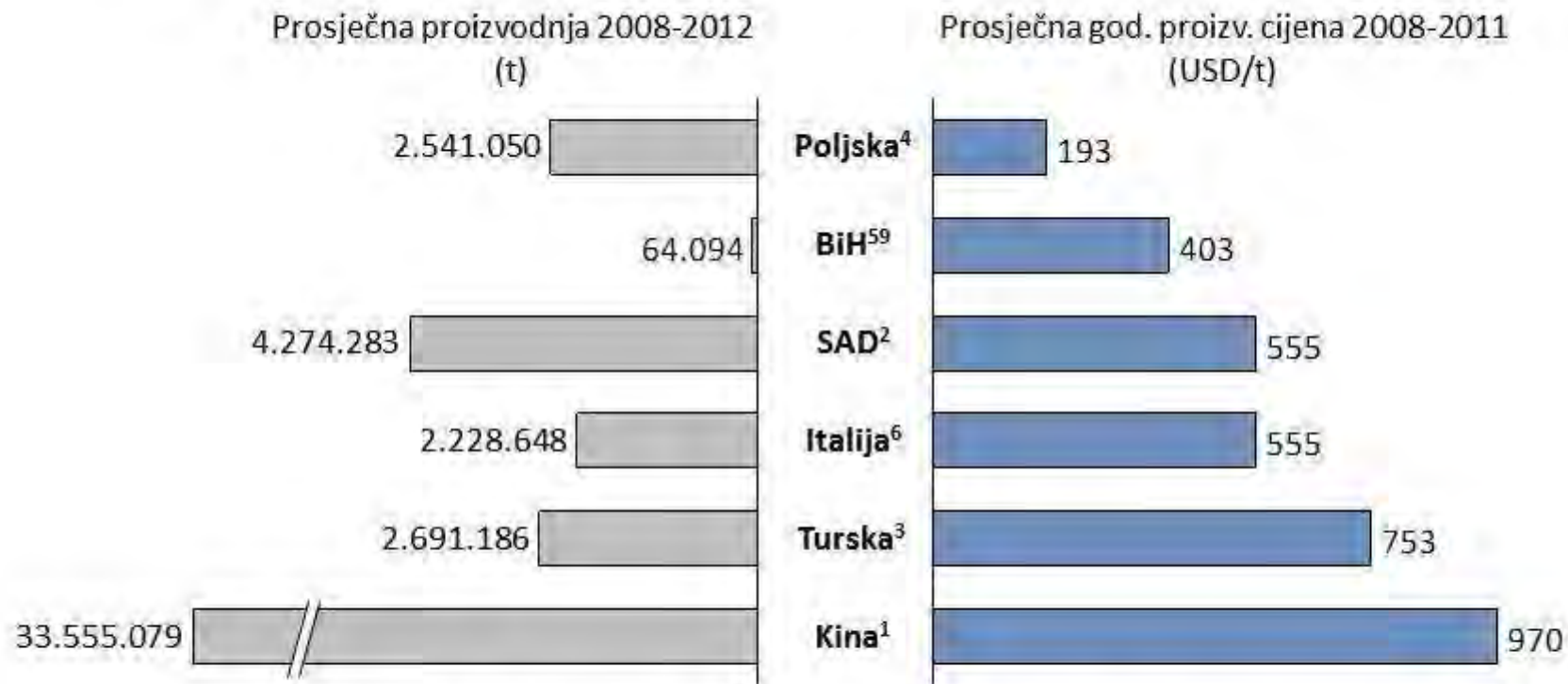

Proizvodnja jabuke – otkupna cijena

Proizvodnja jabuke – najbolji svjetski proizvođači

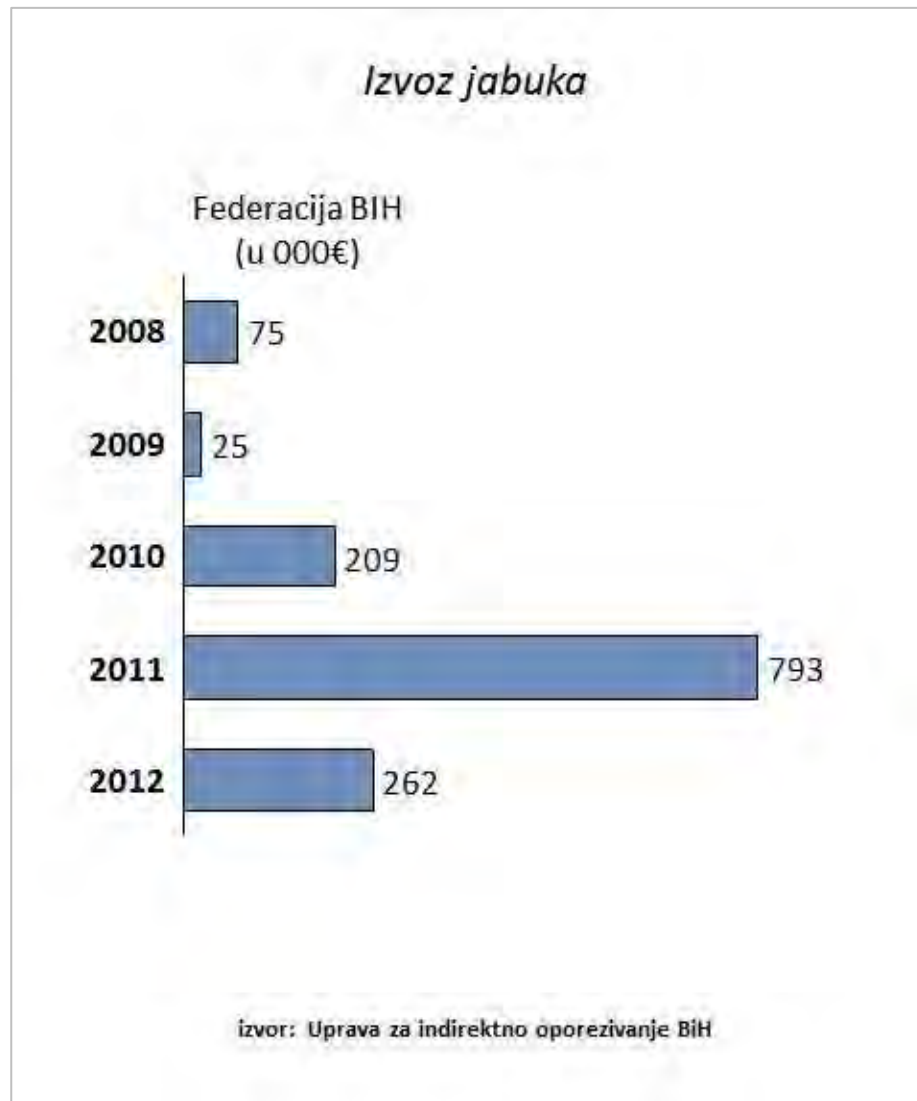
Najveći svjetski proizvođači

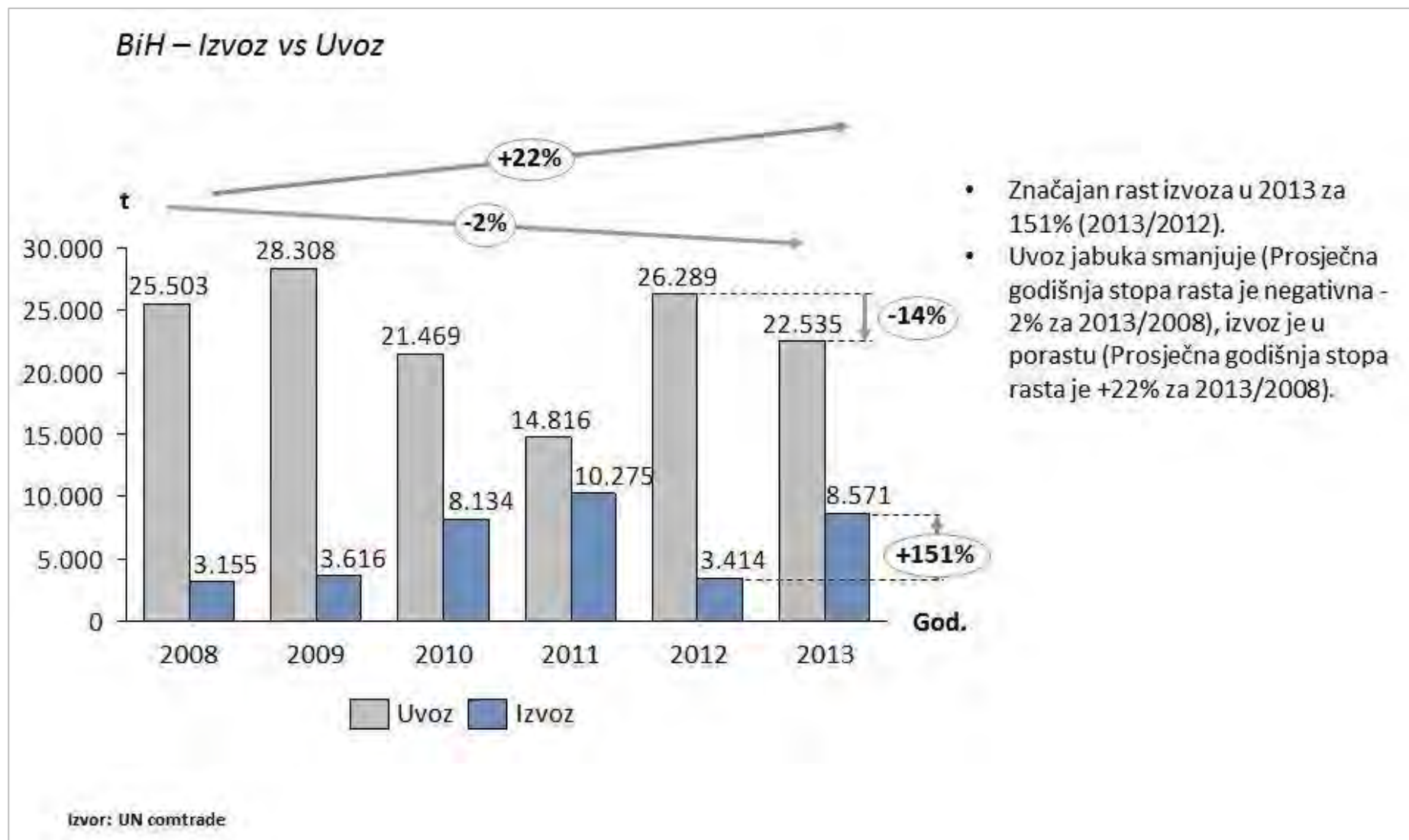
- BiH se nalazi na 59. mjestu proizvodnje u 2012, sa prosječnom proizvodnjom od 64 094 tona / god i proizvođačkom cijenom \$ 403 USD/t

Izvor: FAOSTAT

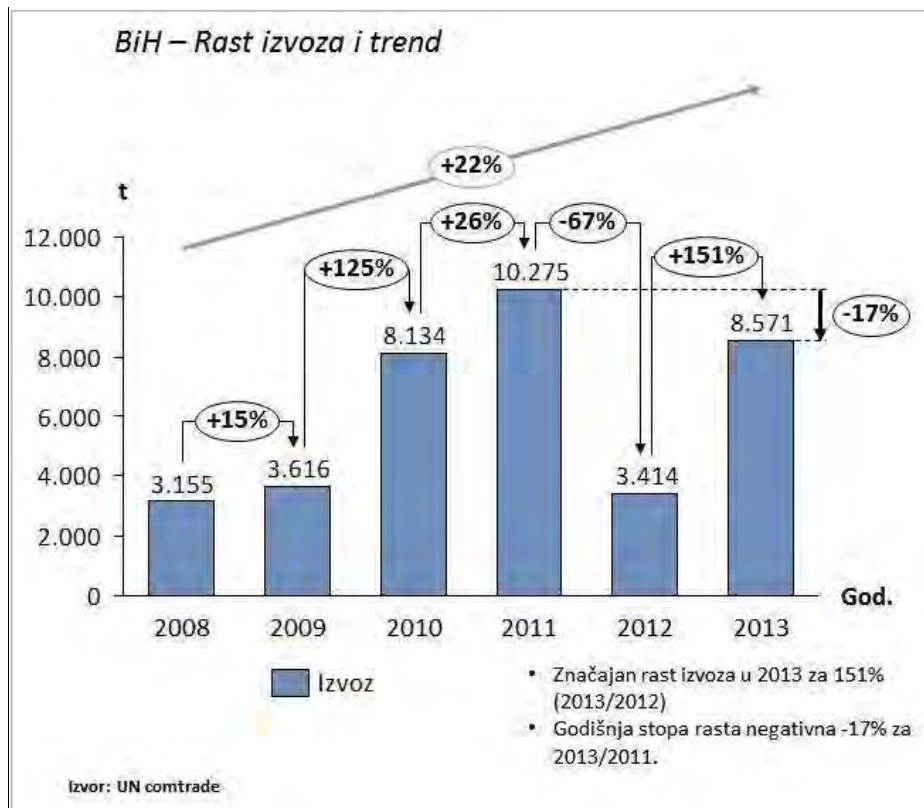
Izvoz jabuke u 000 €

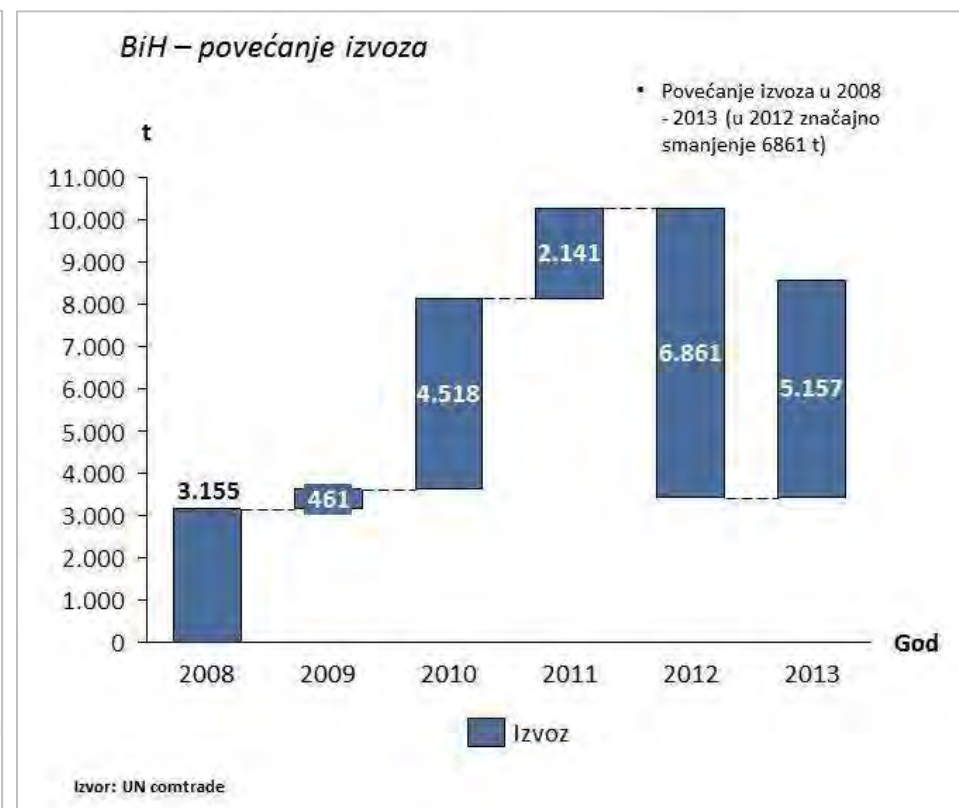
Izvoz vs Uvoz jabuke

Izvoz jabuke stopa rasta i trend

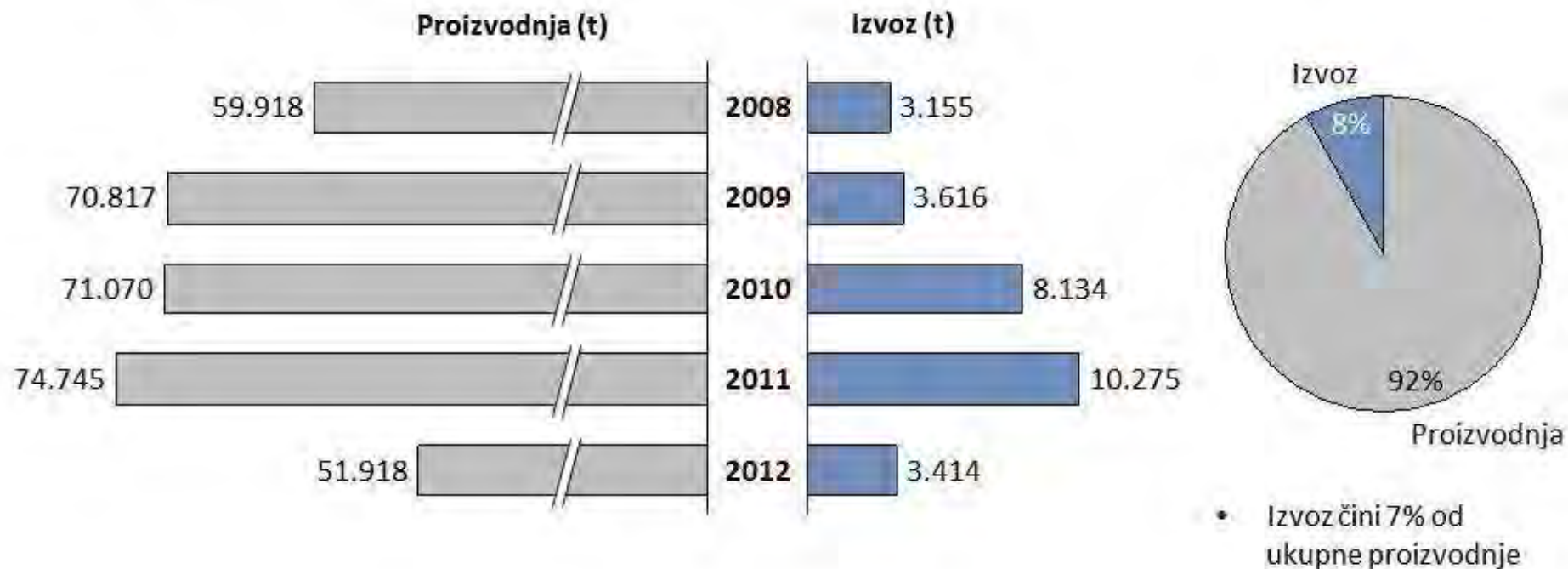
* Izvoz BiH (u tonama godišnje) je u porastu

* vodopad grafikom pokazuje porast u tonama po godini za godinom

Izvoz vs proizvodnja jabuke

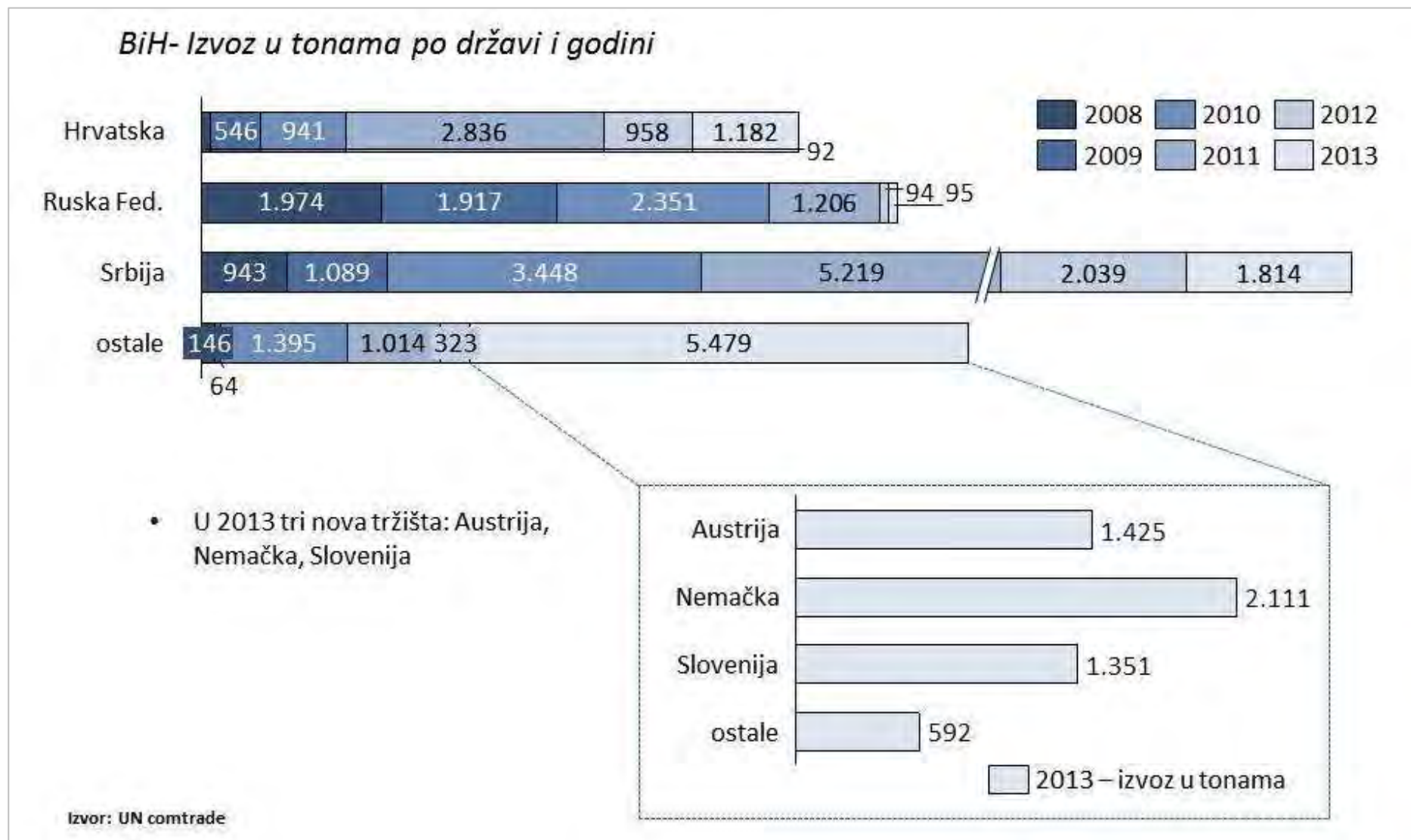
BiH – proizvodnja – izvoz / udio

Izvor: Statistički godišnjak 2013- Zavod za statistiku RS i Zavoda za statistiku FBiH

Ključna tržišta – izvoz jabuke (po državi)

*BiH izvoz po državi – 2013 tri nova tržišta (Austrija, Njemačka i Slovenija) sa značajnim povećanjem BiH izvoza

Konkurencija u proizvodnji jabuke – Proizvodnja u regiji

Države u regionu – prosječna proizvodnja 2008-2012 (t)

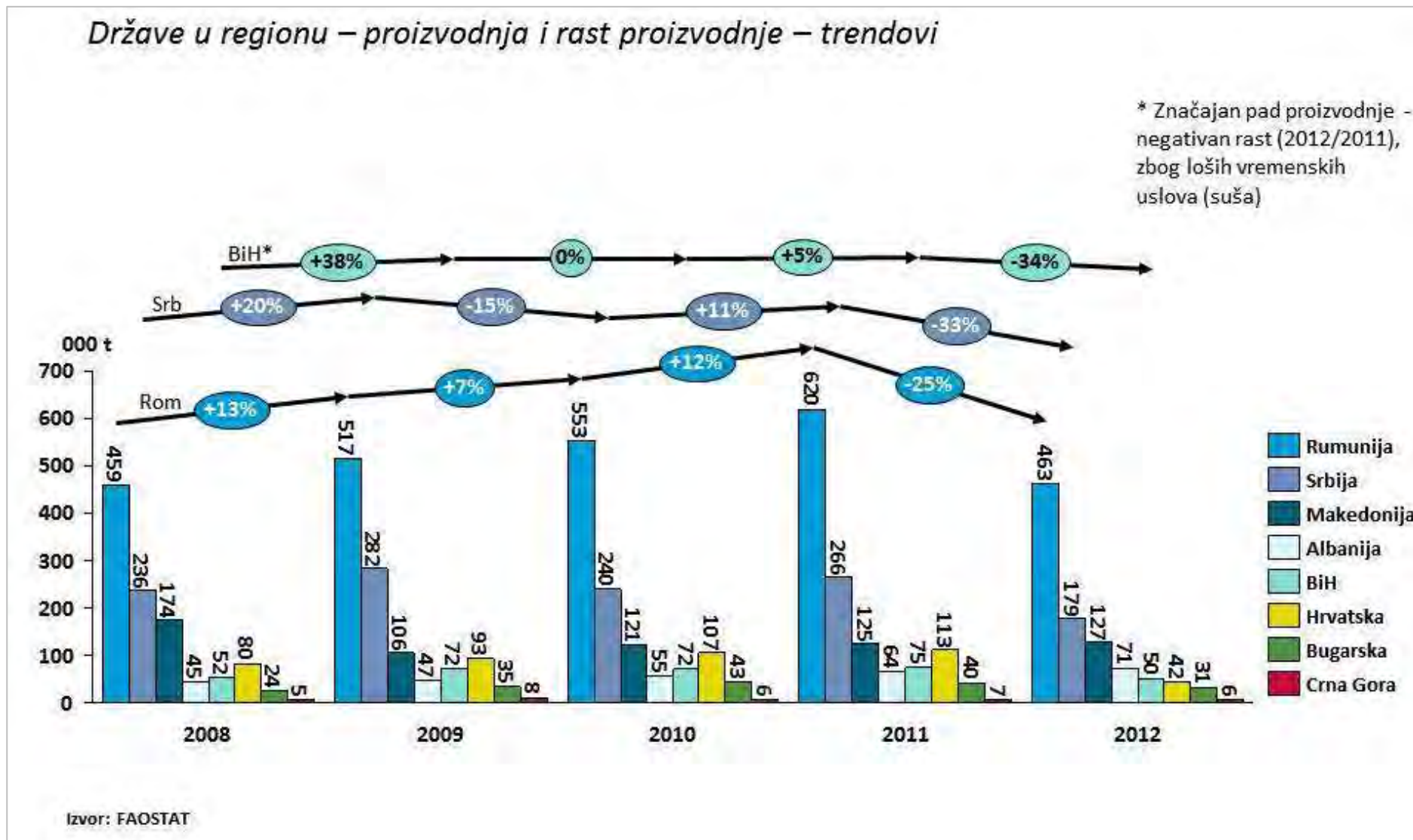

Država u regionu ^a svjetsko mjesto u proizvodnji	Pros. proizv. 2008-2012 (t)
Rumunija ²⁶	522.533
Srbija ⁴³	240.341
Makedonija ⁴⁹	130.755
Albanija ⁵⁶	56.421
BiH ⁵⁹	64.094
Hrvatska ⁶⁵	87.150
Bugarska ⁶⁸	34.709
Crna Gora ⁸¹	6.464

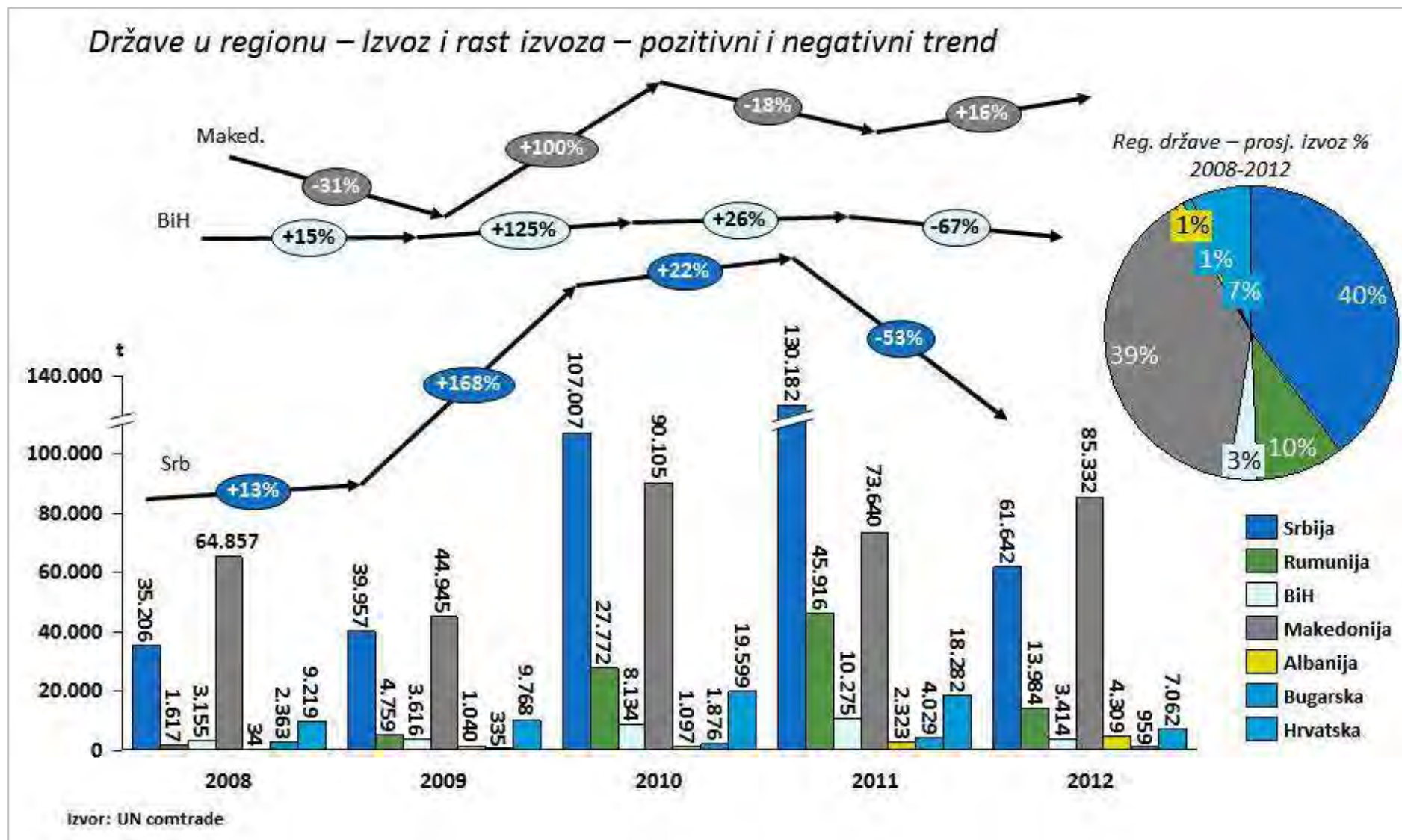
Izvor: FAOSTAT

* Proizvodnja balkanskih zemalja u tonama (prosječna vrijednost 2008-2012).

Konkurencija u proizvodnji jabuke – grafikoni proizvodnje u regiji

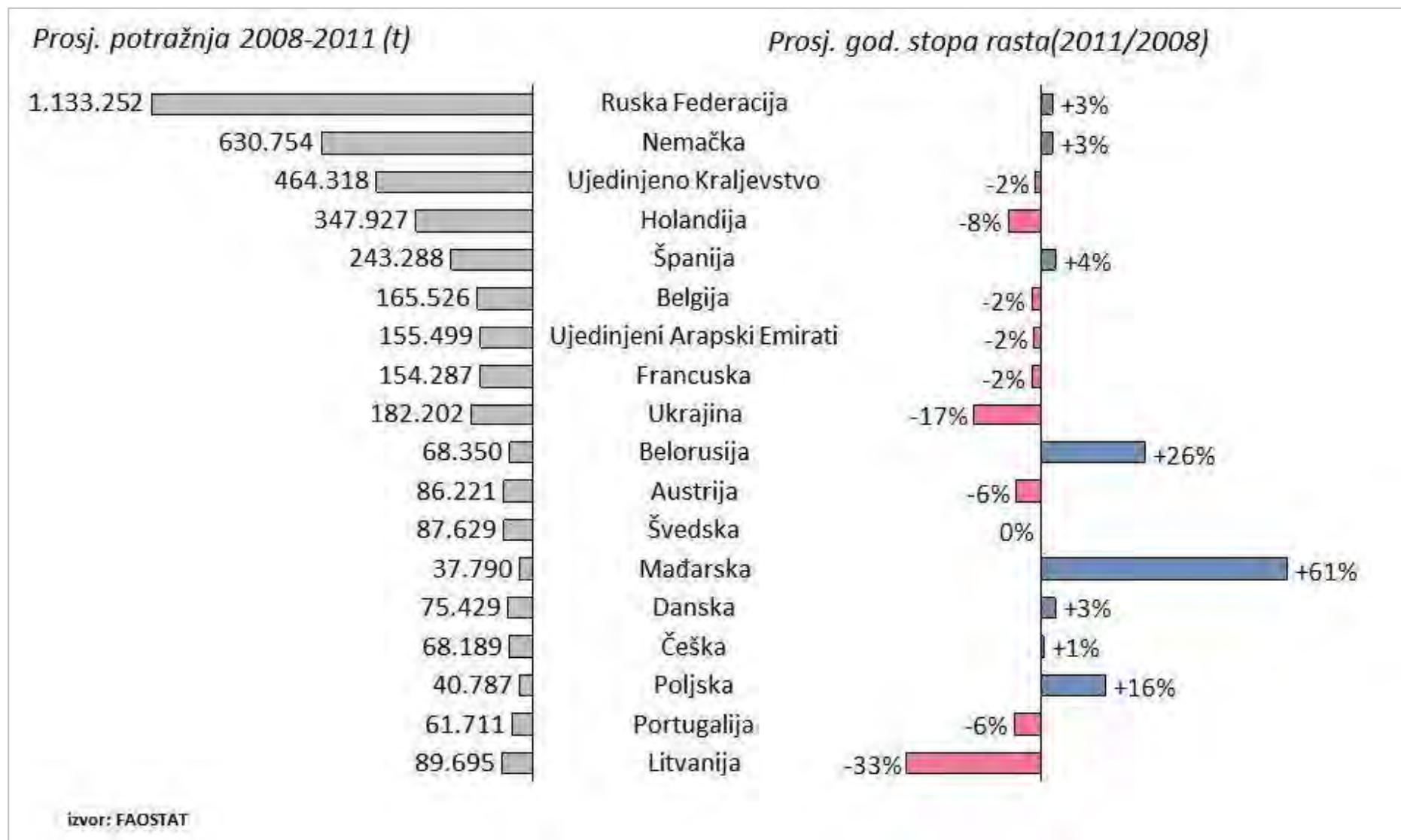

Konkurencija u proizvodnji jabuke – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

* Srbija je prva na listi zemalja u izvozu sa 40% udjela u ukupnom izvozu balkanskih zemalja (2008-2012)

Međunarodna potražnja – jabuka

KRUŠKA

Proizvodnja

KRUŠKA

Statistička analiza je pokazala da proizvodnja kruške ujednačena u promatranom periodu 2008-2011, iako je 2012, zbog suše i bolesti, bila značajno smanjena. Najveća proizvodnja kruške u FBiH je u je u Tuzlanskom kantonu, dok u RS je u općini Gradiška. Otkupna cijena kruške je relativno dobra u usporedbi sa ostalim zemljama/proizvođačima.

Uspriko smanjenju proizvodnje kruške u 2012 godine odnosno padu prosječne stope rasta 2012/2008 od -8% u FBiH, izvoz je u porastu tako da za promatrani period 2011/2008 imamo povećanje prosječne stope rasta izvoza za + 235%. Podaci za 2012 godinu nisu bili dostupni.

Najznačajnija tržišta su Srbija i Hrvatska. Naši najveći konkurenti u regiji su Srbija i Rumunjska sa cca 2,5 puta većom proizvodnjom kruške. Slično kao kod BiH, Srbija i Rumunjska 2012 godine imaju pad proizvodnje zbog vremenskih nepogoda, dok je izvoz kruške je u porastu.

Najveći regionalni izvoznik kruške je Srbija koja ima udio od 45% od ukupnog izvoza Balkanskih zemalja (Rumunjska, BiH, Srbija, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Albanija i Bugarska). BiH je druga po veličini izvoza Balkanskih zemalja sa udjelom od cca 40%.

Međunarodna potražnja za kruškom je značajna, a posebno interesiranje imaju Ruska Federacija, Velika Britanija, Njemačka, Francuska i Holandija.

Kruška – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBiH			Izvoz ^{II} -FBiH			Ključna tržišta ^{III} -FBiH				Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)		
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Kruška	2009/2008	9,9/8,3	↑ 19%	2009/2008	26/2	↑ 1180%	Srbija	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Rumunija	2009/2008	66,1/52,6	↑ 26%	Ruska Federacija	378.333	↑ 3%
	2010/2009	9,1/9,9	↓ -8,5%	2010/2009	27/26	↑ 5,9%		2010/2009	13,3/2,6	↑ 420%		2010/2009	60,4/66,1	↓ -9%	Holandija	181.885	↑ 3%
	2011/2010	10/9,1	↑ 10%	2011/2010	75/27	↑ 177%		2011/2010	3,6/13,3	↓ -73%		2011/2010	66,9/60,4	↑ 11%	Brazil	175.461	↑ 15%
	2012/2011	5,8/10	↓ -41%	2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	54,3/66,9	↓ -19%	Njemačka	159.449	↑ 2%
	prosjek 2012/2008		↓ -8%	prosjek 2012/2008		↑ 235%		prosjek 2012/2008		nema podataka		prosjek 2012/2008		↑ 1%	Francuska	153.121	↑ 1%
						Hrvatska	2009/2008	1/2	↓ -50%	Srbija	2009/2008	67,8/61,9	↑ 10%	Ujedinjeno Kraljevstvo	131.603	↑ 1%	
					2010/2009		1,5/1	↑ 50%	2010/2009		47,5/67,8	↓ -30%	Italija	123.334	↑ 0%		
					2011/2010		45/1,5	↑ 2833%	2011/2010		65,3/47,5	↑ 37%	Indonezija	105.486	↑ 16%		
					2012/2011		nema podataka	nema podataka	2012/2011		39,1/65,3	↓ -40%	Vijetnam	86.359	↓ -2%		
					prosjek 2012/2008			nema podataka	prosjek 2012/2008			↓ -11%	Meksiko	81.032	↓ -2%		
						Mekedonija	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Mekedonija	2009/2008	8,3/8,3	↑ 1%	SAD	76.991	↓ -3%	
					2010/2009		7,7/12,3	↓ -38%	2010/2009		7,6/8,3	↓ -9%	Kanada	69.410	↓ 0%		
					2011/2010		7,7/7,7	→ 0%	2011/2010		7,5/7,6	↓ -2%	Belgija	56.913	↓ -9%		
					2012/2011		nema podataka	nema podataka	2012/2011		6,9/7,5	↓ -7%	Španjolska	50.135	↓ -5%		
					prosjek 2012/2008			nema podataka	prosjek 2012/2008			↓ -4%	Malezija	42.808	↓ -3%		
						ostale države	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Albanija	2009/2008	7,2/5,6	↑ 29%	Kina	40.069	↑ 1%	
					2010/2009		4,6/9,7	↓ -53%	2010/2009		7,3/7,2	↑ 2%	Tajland	39.457	↓ -8%		
					2011/2010		16,9/4,6	↑ 267%	2011/2010		8,4/7,3	↑ 15%	Švedska	35.821	↓ -1%		
					2012/2011		nema podataka	nema podataka	2012/2011		8,9/8,4	↑ 6%	Danska	30.193	↑ 2%		
					prosjek 2012/2008			nema podataka	prosjek 2012/2008			↑ 13%	Kina, Hong Kong SAR	25.839	↑ 5%		
						Hrvatska	2009/2008	10/8,8	↑ 12%	Hrvatska	2009/2008	10/8,8	↑ 12%	Litvanija	24.577	↑ 41%	
					2010/2009		8,7/10	↓ -12%	2010/2009		8,7/10	↓ -12%	Poljska	24.024	↑ 18%		
					2011/2010		8,9/8,7	↑ 2%	2011/2010		8,9/8,7	↑ 2%	Singapur	22.771	↓ -2%		
					2012/2011		2,1/8,9	↓ -76%	2012/2011		2,1/8,9	↓ -76%	Norveška	21.957	↓ -6%		
					prosjek 2012/2008			↓ -30%	prosjek 2012/2008			↓ -30%	Ujedinjeni Arapski Emirati	21.200	↑ 9%		
						Bugarska	2009/2008	1,4/0,9	↑ 56%	Bugarska	2009/2008	1,4/0,9	↑ 56%	Kolumbija	20.551	↑ 23%	
					2010/2009		1,5/1,4	↑ 2%	2010/2009		1,5/1,4	↑ 2%	Austrija	18.516	↑ 6%		
					2011/2010		2/1,5	↑ 34%	2011/2010		2/1,5	↑ 34%	Saudijska Arabija	17.910	↑ 18%		
					2012/2011		1,4/2	↓ -31%	2012/2011		1,4/2	↓ -31%	Portugalija	17.359	↓ -10%		
					prosjek 2012/2008			↑ 10%	prosjek 2012/2008			↑ 10%	Grčka	16.081	↓ -4%		
						Crna Gora	2009/2008	2,8/2	↑ 38%	Crna Gora	2009/2008	2,8/2	↑ 38%				
					2010/2009		2,4/2,8	↓ -16%	2010/2009		2,4/2,8	↓ -16%					
					2011/2010		2,8/2,4	↑ 18%	2011/2010		2,8/2,4	↑ 18%					
					2012/2011		2,4/2,8	↓ -13%	2012/2011		2,4/2,8	↓ -13%					
					prosjek 2012/2008			↑ 4%	prosjek 2012/2008			↑ 4%					
						BiH	2009/2008	24,8/21,7	↑ 14%	BiH	2009/2008	24,8/21,7	↑ 14%				
					2010/2009		22,9/24,8	↓ -8%	2010/2009		22,9/24,8	↓ -8%					
					2011/2010		28,3/22,9	↑ 23%	2011/2010		28,3/22,9	↑ 23%					
					2012/2011		18/28,3	↓ -36%	2012/2011		18/28,3	↓ -36%					
					prosjek 2012/2008			↓ -5%	prosjek 2012/2008			↓ -5%					

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska / Link - dijagram : Proizvodnja kruške

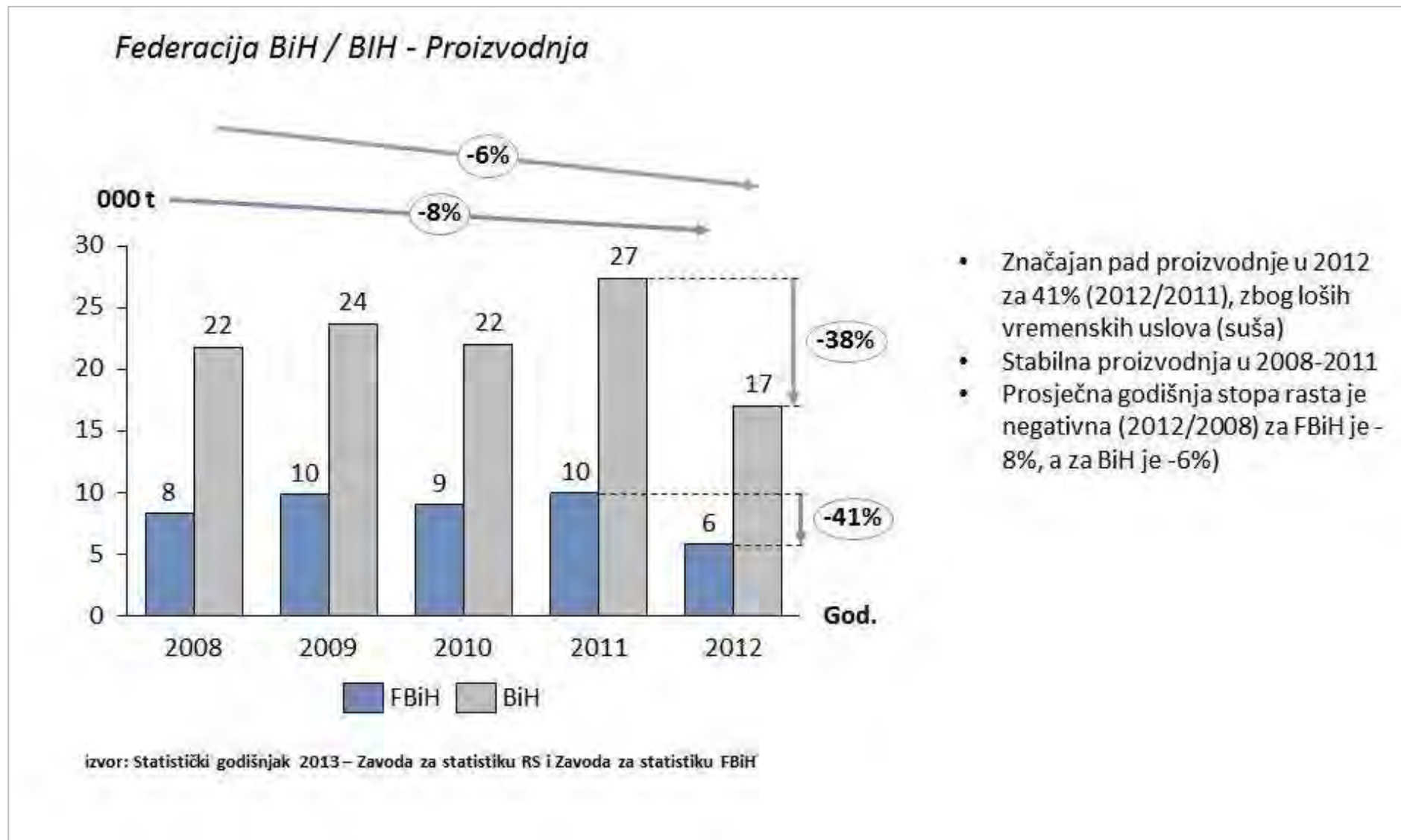
II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH / Link - Dijagram: Izvoz kruške u 000€

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Konkurencija u proizvodnji kruške – Dijagram proizvodnje zemalja u regionu

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Međunarodna potražnja za kruškom

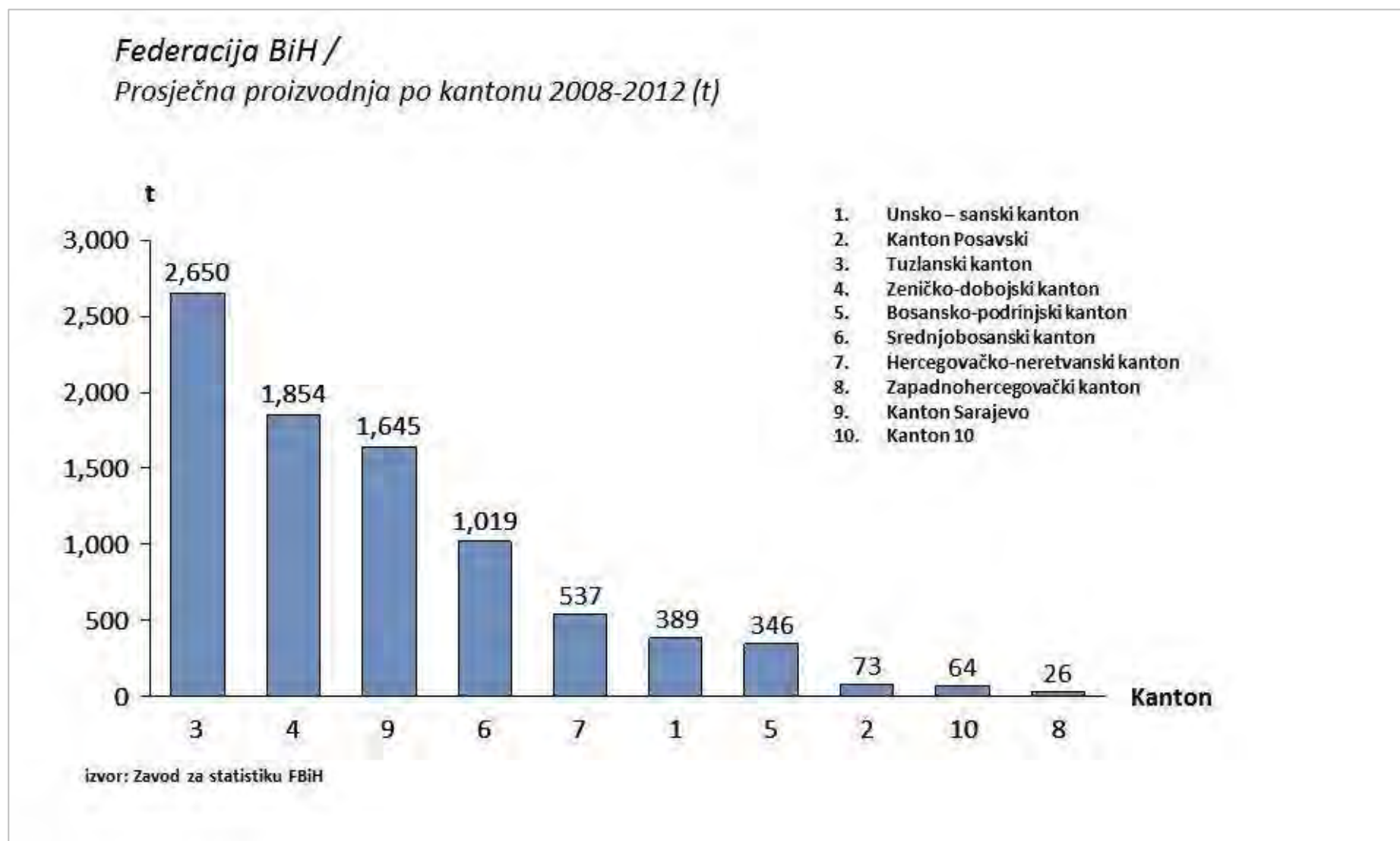
Proizvodnja kruške

* Proizvodnja kruške u 000 tona

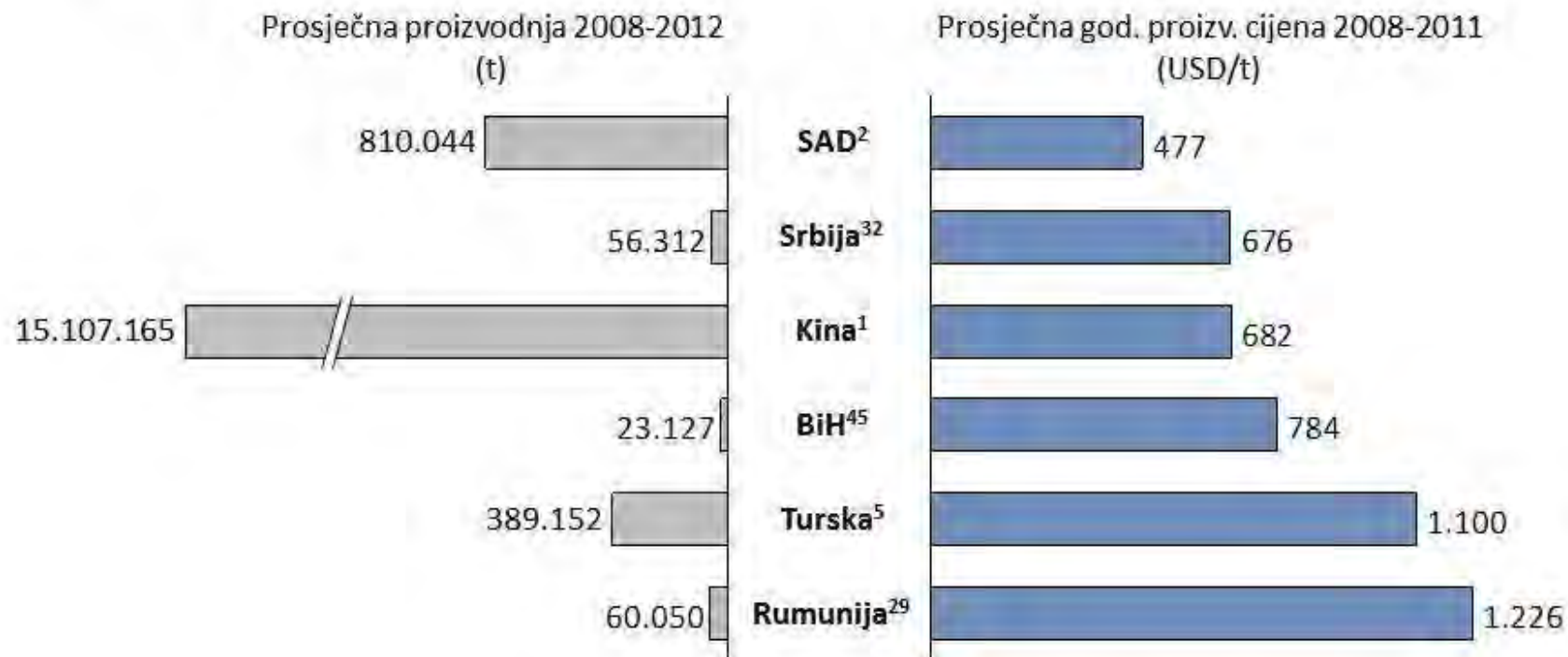

Proizvodnja kruške po kantonima

Proizvodnja kruške – najbolji svjetski proizvođači

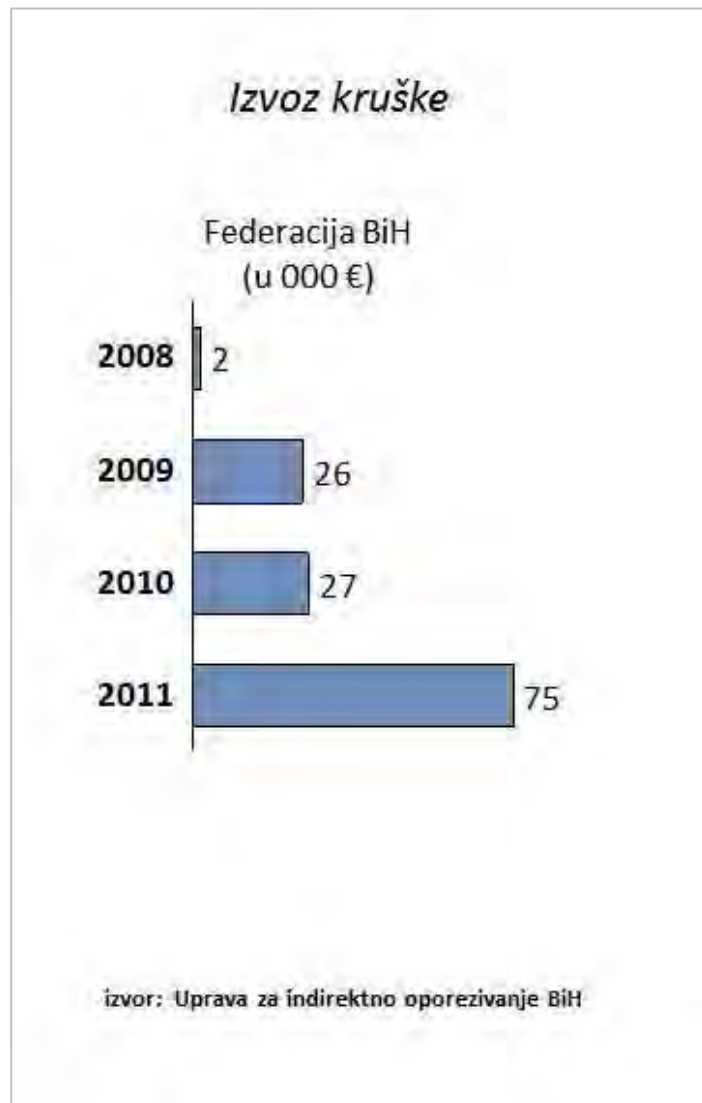
Najveći svjetski proizvođači

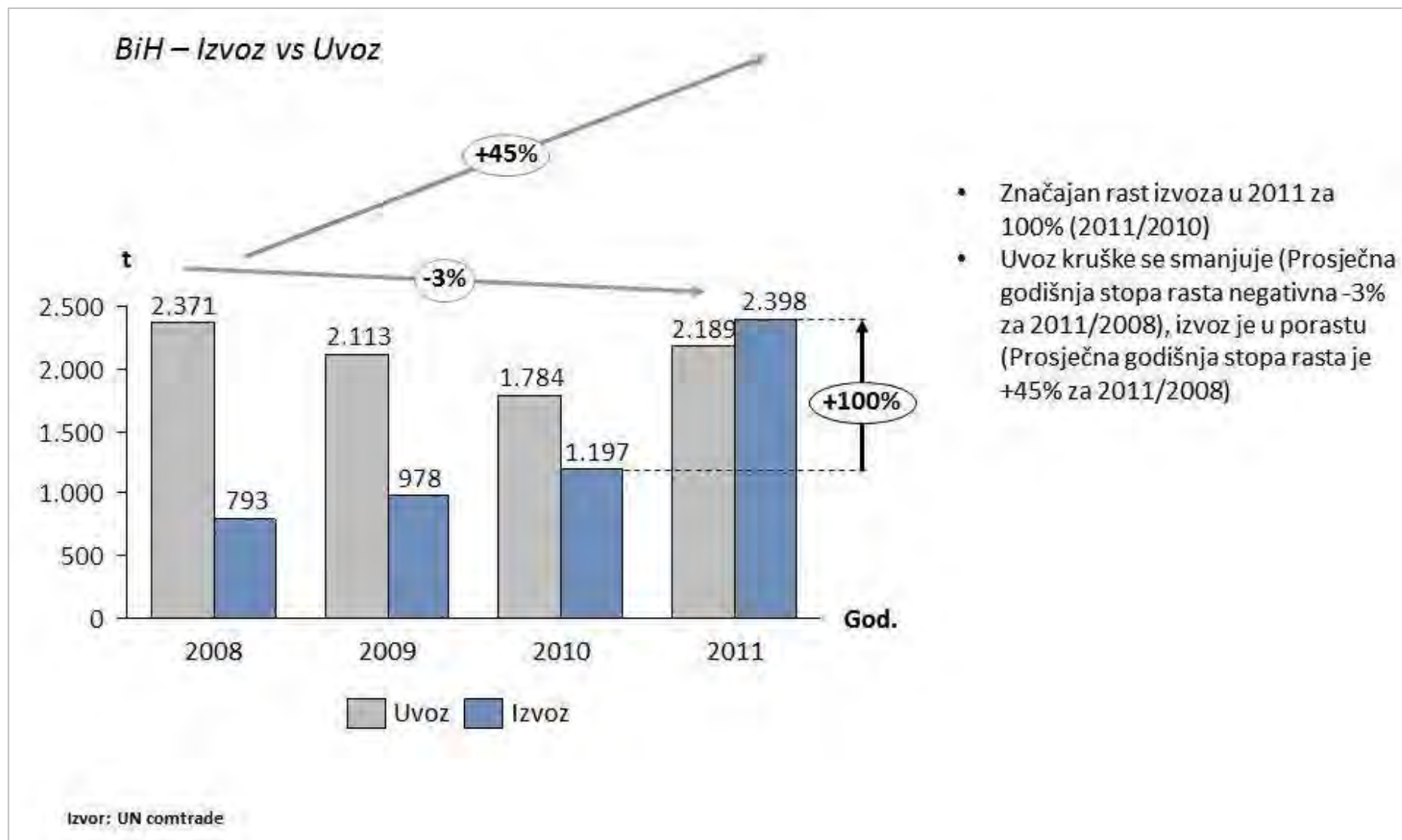
Izvor: FAOSTAT

- BiH se nalazi na 45. mjestu proizvodnje u 2012, sa prosječnom proizvodnjom od 23 127 tona / god i proizvođačkom cijenom \$ 784 USD/t

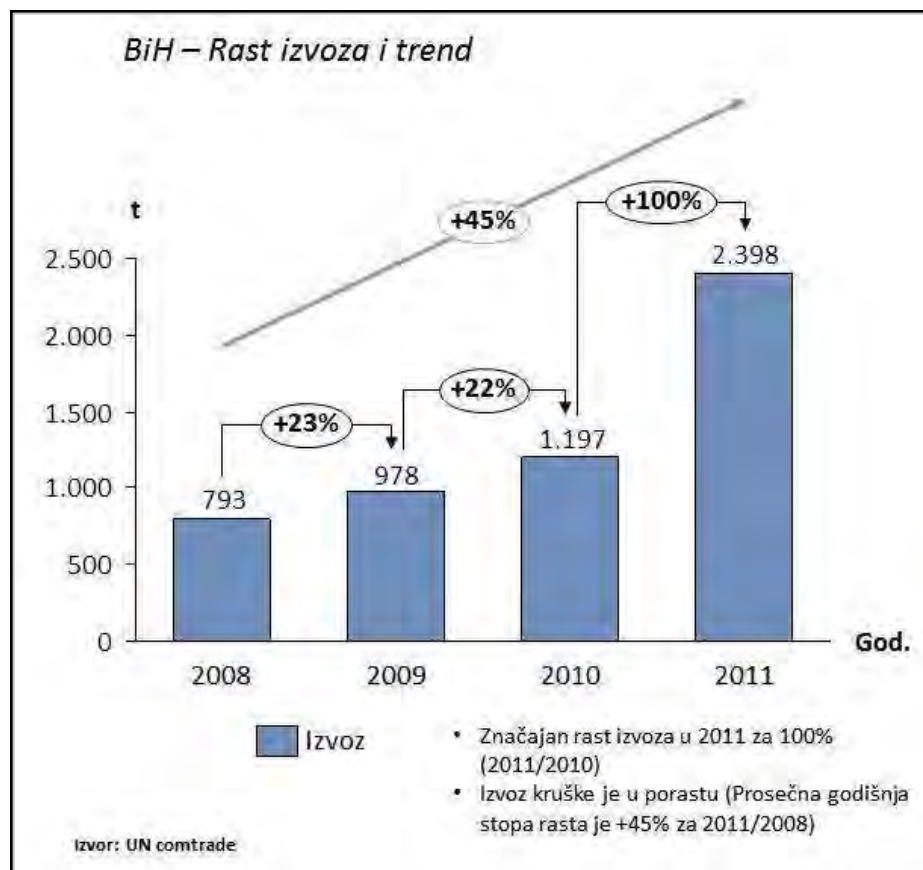
Izvoz kruške u 000€

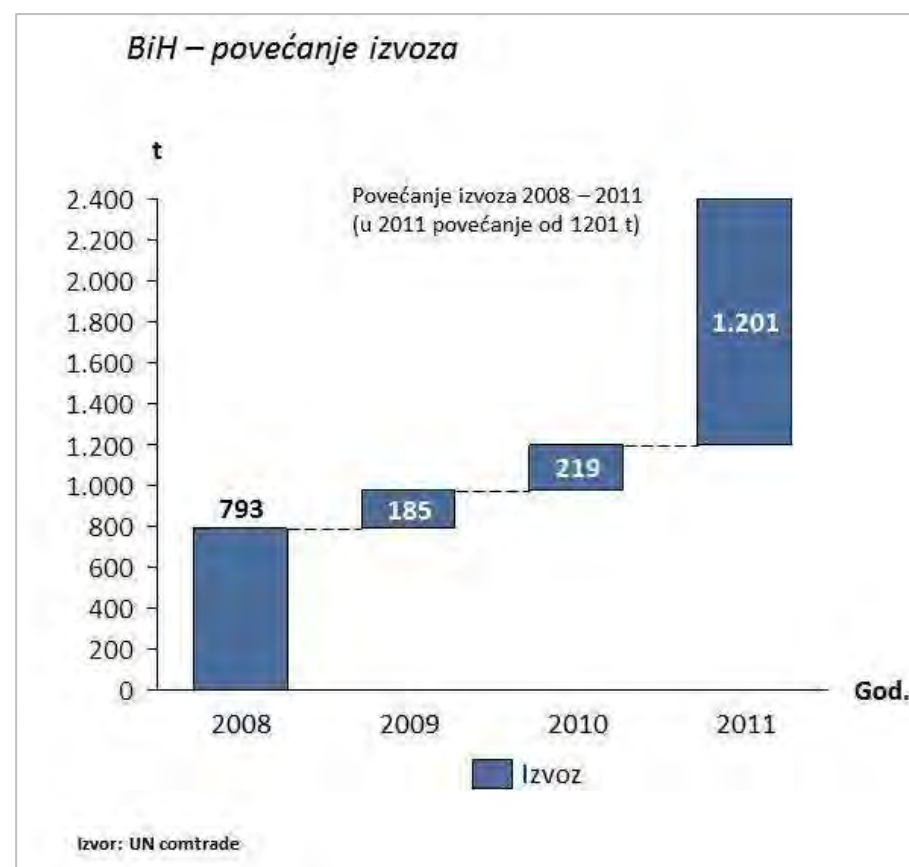
Izvoz vs Uvoz kruške

Izvoz kruške stopa rasta i trend

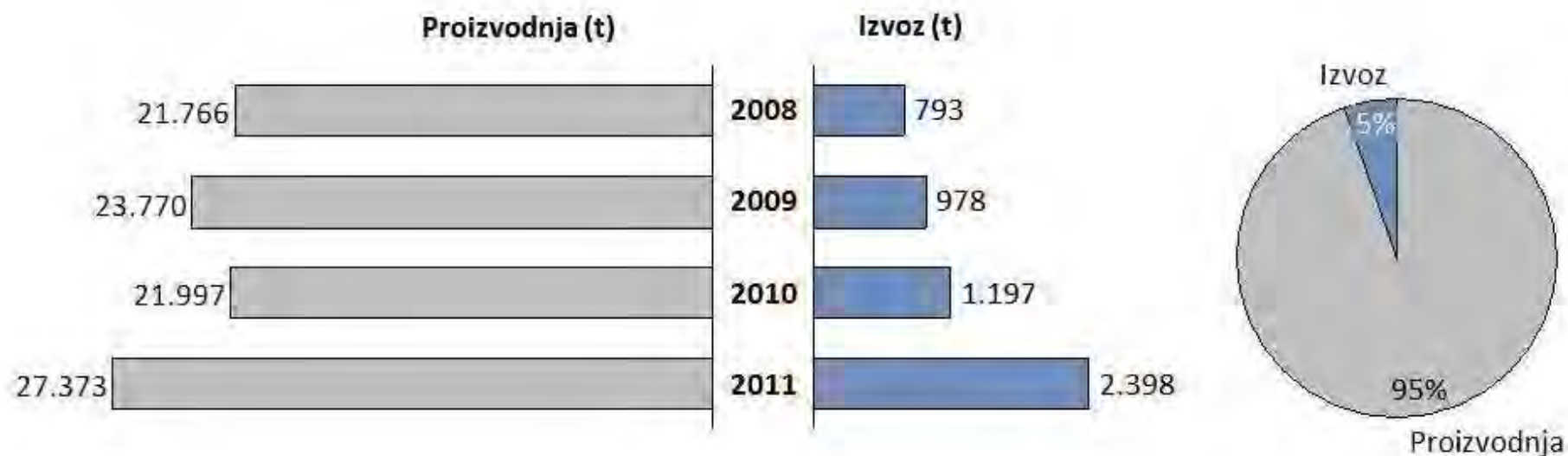
* Izvoz BiH (u tonama godišnje) je u porastu

* vodopad grafikom pokazuje porast u tonama po godini za godinom

Izvoz vs proizvodnja kruške

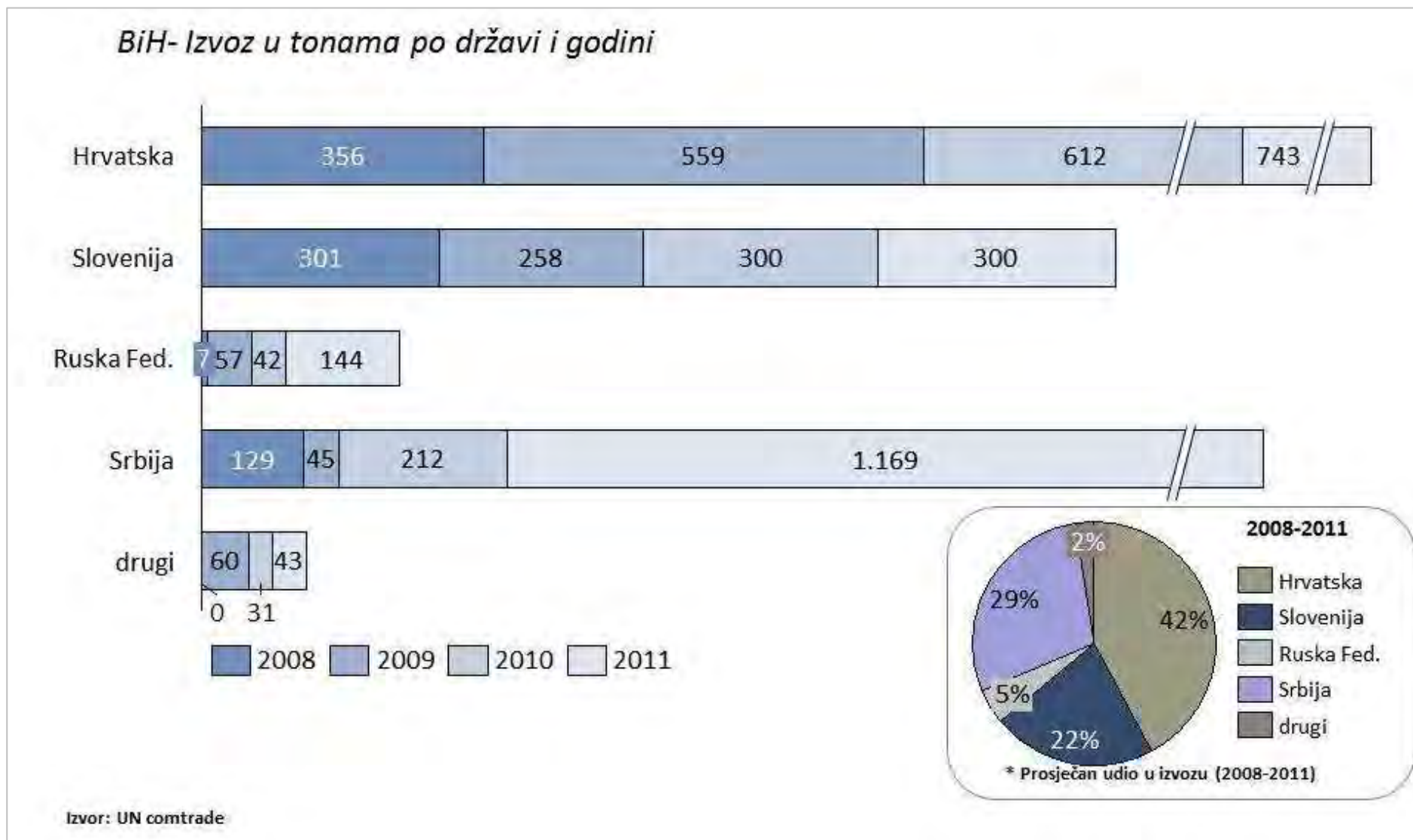
BiH – proizvodnja – izvoz / udio

- Izvoz čini 5% od ukupne proizvodnje

izvor: Statistički godišnjak 2013- Zavodaza statistiku RS i Zavoda za statistiku FBiH

Ključna tržišta – izvoz kruške (po državi)

*BiH izvoz po državama – u 2011 veliko povećanje izvoza u Srbiju, dok Hrvatska ima 42% od ukupnog izvoznog udjela.

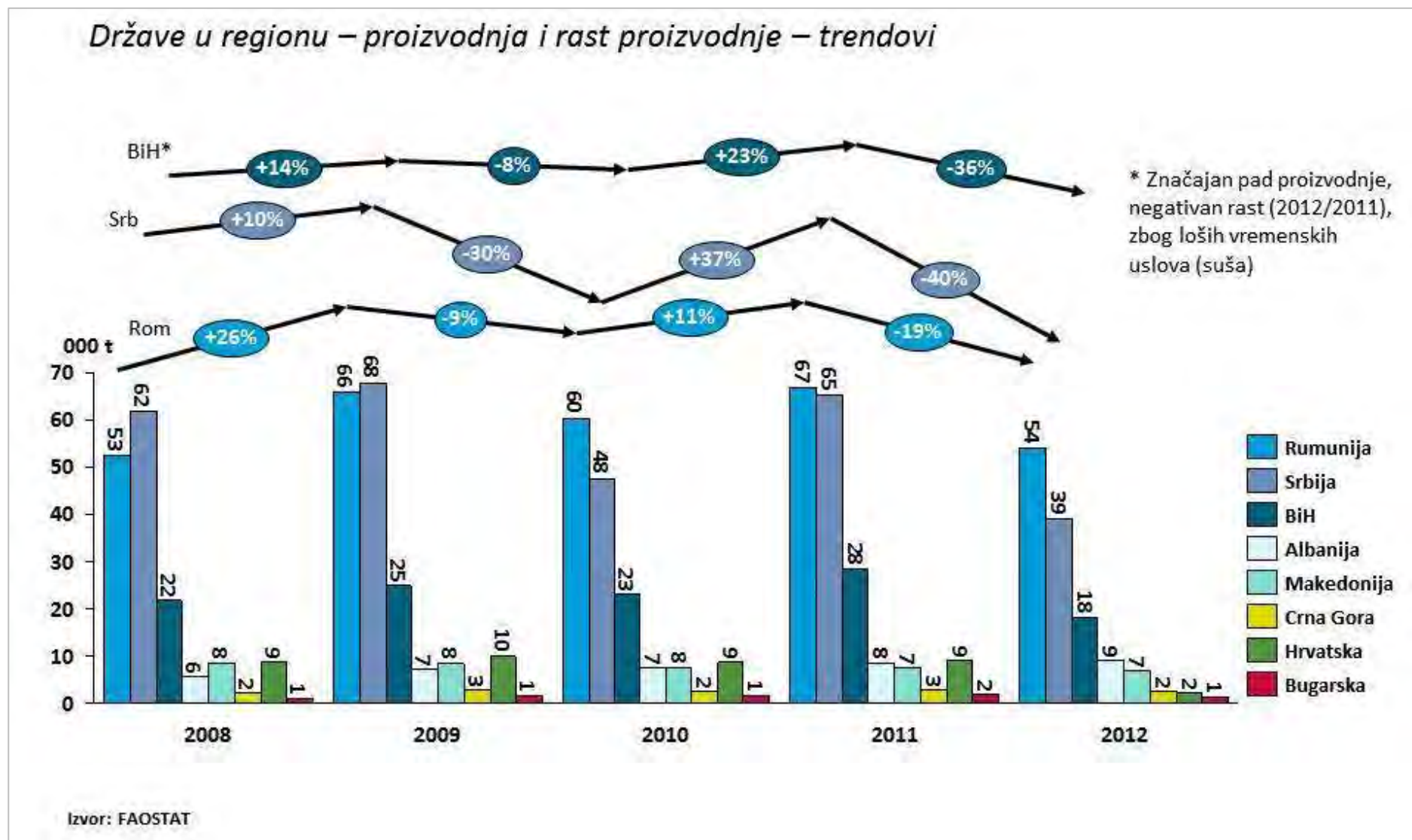
Konkurencija u proizvodnji kruške – Proizvodnja u regiji

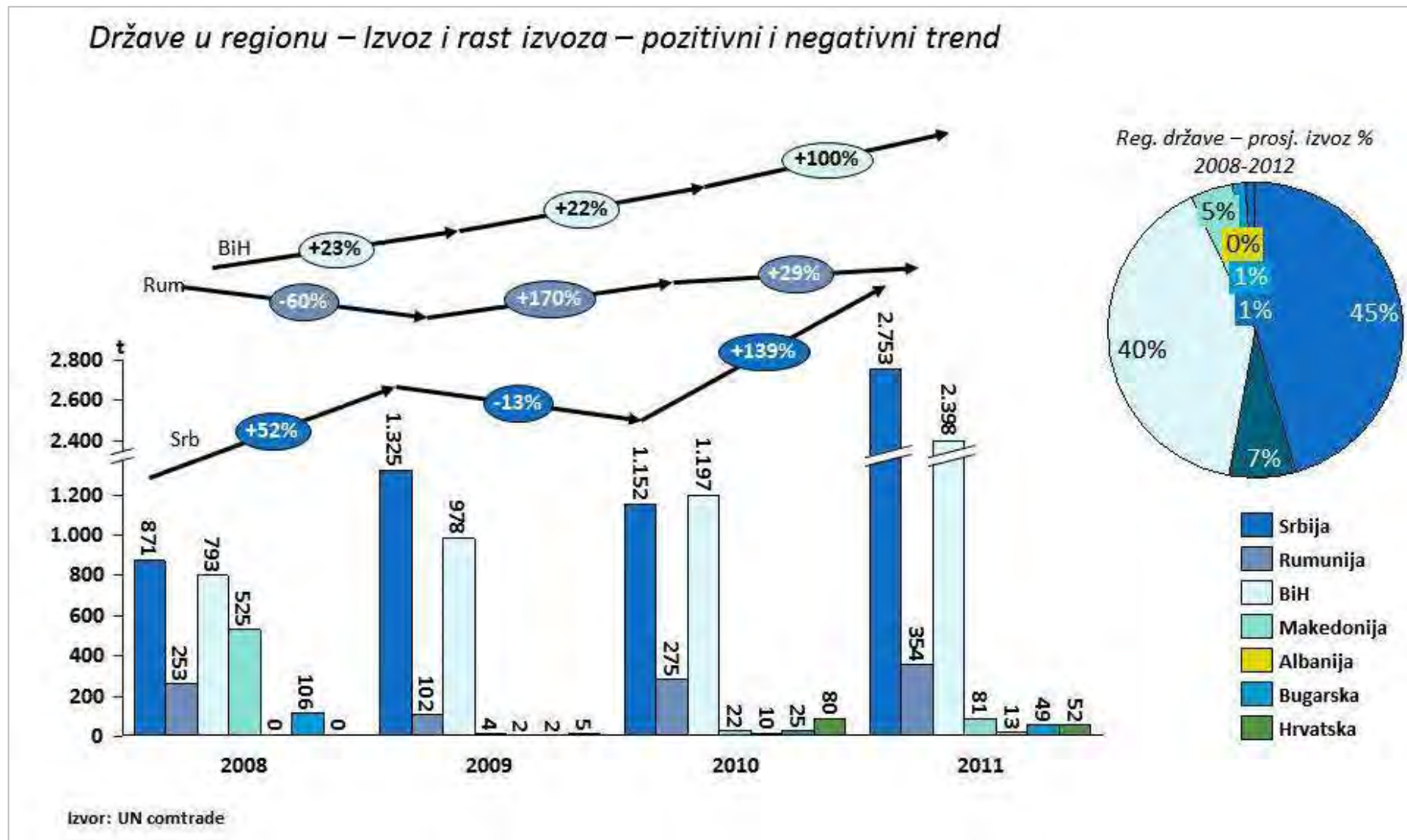
* Proizvodnja balkanskih zemalja u tonama (prosječna vrijednost 2008-2012)

Konkurencija u proizvodnji kruške – grafikoni proizvodnje u regiji

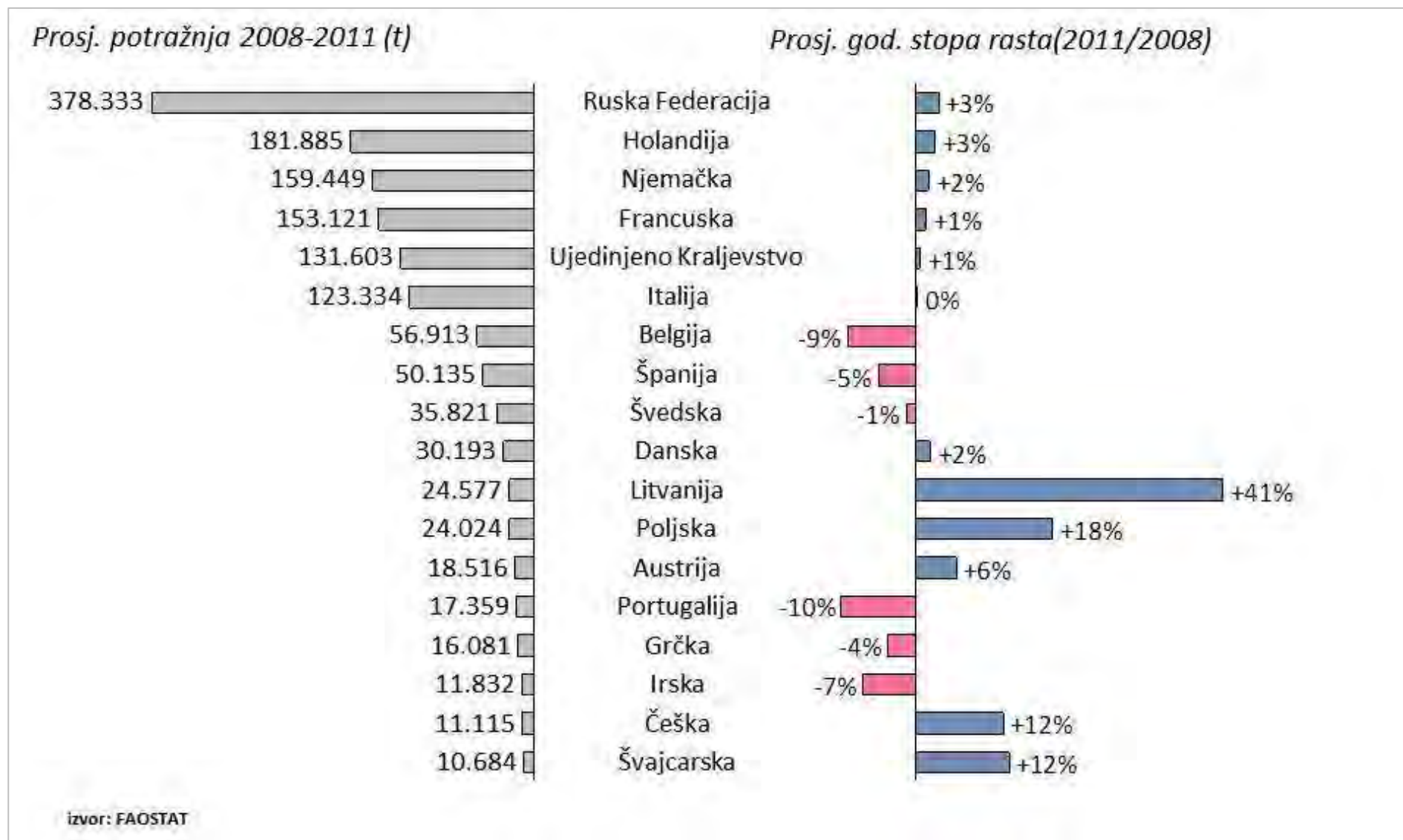

Konkurencija u proizvodnji kruške – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

* Srbija je prva na listi zemalja u izvozu sa 45% udjela u ukupnom izvozu balkanskih zemalja (2008-2012)

Međunarodna potražnja – kruška

Jagodičasto voće

Jagoda i malina

Proizvodnja

JAGODA i MALINA

Statistička analiza je pokazala da je jagodičasto voće, posebno malina i jagoda, strateški ključni produkti/voće za FBiH odnosno BiH. Proizvodnja maline i jagode ima ujednačenu proizvodnju u promatranom periodu 2008-2012, iako je 2012, zbog suše bila smanjena za -4% (2012/2011). Najveća proizvodnja maline i jagode u FBiH je u Tuzlanskom kantonu (jagoda – tuzlanski, malina – srednjobosanski kanton), dok u RS je u općini Zvornik. BiH se nalazi na 10-om mjestu svjetske liste proizvođača maline i 35-om mjestu proizvođača jagode. Zapadni dijelovi Srbije i dio Hrvatske uz sjevernu granicu BiH imaju značajnu proizvodnju jagodičastog voća, što daje mogućnost potencijalne agregacije i/ili kooperacije u smislu zadovoljenja međunarodne potražnje. Otkupna cijena jagodičastog voća je relativno dobra u usporedbi sa ostalim zemljama/proizvođačima.

Usprkos smanjenju proizvodnje jagodičastog voća u 2012 godine - padu prosječne stope rasta 2012/2008 od -21% za jagode, odnosno -9% za malinu FBiH, dok je izvoz je u porastu za period 2013/2008 gdje prosječna stopa rasta iznosi +32% za jagodičasto voće.

Najznačajnija tržišta su: Austrija, Hrvatska, Ruska Federacija, Njemačka i Slovenija.

Naši najveći konkurenti u regiji su Srbija i Rumunjska. Slično kao kod BiH, ove zemlje 2012 godine imaju pad proizvodnje zbog vremenskih nepogoda, dok je izvoz u porastu.

Najveći regionalni izvoznik jagodičastog voća je Srbija sa udjelom od cca 58% od ukupnog izvoza Balkanskih zemalja (Rumunjska, BiH, Srbija, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Albanija i Bugarska).

Međunarodna potražnja za jagodičastim voćem je velika, a posebno interesiranje imaju Ruska Federacija, Francuska, Velika Britanija, Njemačka i Italija.

Jagoda – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH			Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)					
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta		
Jagoda	2009/2008	4,7/16,6	↓ -71%	2009/2008	91/93	↓ -2%	Hrvatska	2009/2008	38,9/26,6	↑ 46%	Rumunija	2009/2008	22/21,2	↑ 3%	SAD	2009/2008	101.900	↑ 25%	
	2010/2009	7,9/4,7	↑ 67,2%	2010/2009	14/91	↓ -84,3%		2010/2009	12,8/38,9	↓ -67%		2010/2009	21,4/22	↓ -2%		Kanada	2010/2009	111.274	↑ 9%
	2011/2010	6,7/7,9	↓ -16%	2011/2010	39/14	↑ 176%		2011/2010	17,4/12,8	↑ 36%		2011/2010	18,9/21,4	↓ -12%		Njemačka	2011/2010	98.761	↑ 6%
	2012/2011	6,4/6,7	↓ -4%	2012/2011	86/39	↑ 118%		2012/2011	46,5/17,4	↑ 168%		2012/2011	15,8/18,9	↓ -16%		Francuska	2012/2011	99.970	↓ 0%
	prosjek 2012/2008		↓ -21%	prosjek 2012/2008		↓ -1,8%		prosjek 2012/2008		↑ 15%		prosjek 2012/2008		↓ -7%		Ruska Federacija	prosjek 2012/2008	37.812	↑ 16%
						Njemačka	2009/2008	50,6/66	↓ -23%	Srbija	2009/2008	35,8/37,9	↓ -6%	Ujedinjeno Kraljevstvo	2009/2008	43.706	↑ 2%		
					2010/2009		0/50,6	↓ -100%	2010/2009		33/35,8	↓ -8%	Italija		2010/2009	37.034	↑ 3%		
					2011/2010		nema podataka	nema podataka	2011/2010		36,2/33	↑ 10%	EU-27		2011/2010	40.468	↓ -3%		
					2012/2011		nema podataka	nema podataka	2012/2011		26,5/36,2	↓ -27%	Belgija		2012/2011	28.182	↑ 4%		
					prosjek 2012/2008	nema podataka	nema podataka	prosjek 2012/2008		↓ -9%	Austrija	prosjek 2012/2008	20.691	↑ 14%					
					ostale države	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Makedonija	2009/2008	4,4/3	↑ 49%	Holandija	2009/2008	27.157	↑ 12%			
						2010/2009	1,5/1,5	→ 0%		2010/2009	4/4,4	↓ -9%		Portugalija	2010/2009	9.667	↑ 27%		
						2011/2010	21,5/1,5	↑ 1300%		2011/2010	4,7/4	↑ 17%		Švajcarska	2011/2010	13.235	↑ 6%		
						2012/2011	33,7/21,5	↑ 57%		2012/2011	3,4/4,7	↓ -27%		Poljska	2012/2011	6.877	↑ 29%		
					prosjek 2012/2008		↑ 180%	prosjek 2012/2008		↑ 4%	Meksiko	prosjek 2012/2008	15.230	↓ -16%					
									Hrvatska	2009/2008	2,5/2,4	↑ 7%	Češka	2009/2008	8.483	↑ 10%			
					2010/2009	2,6/2,5	↑ 1%	2010/2009		2,6/2,5	↑ 1%	Norveška		2010/2009	6.440	↑ 21%			
					2011/2010	2,8/2,6	↑ 8%	2011/2010		2,8/2,6	↑ 8%	Danska		2011/2010	8.786	↓ -2%			
					2012/2011	2/2,8	↓ -28%	2012/2011		2/2,8	↓ -28%	Švedska		2012/2011	6.064	↑ 13%			
					prosjek 2012/2008		↓ -4%	prosjek 2012/2008		↓ -4%	Španjolska	prosjek 2012/2008	7.260	↑ 19%					
									Bugarska	2009/2008	8,6/8,6	→ 0%	Litvanija	2009/2008	3.400	↑ 13%			
					2010/2009	5,7/8,6	↓ -33%	2010/2009		5,7/8,6	↓ -33%	Kina Hong Kong SAR		2010/2009	4.488	↑ 16%			
					2011/2010	7,5/7	↑ 23%	2011/2010		7,5/7	↑ 23%	Rumunija		2011/2010	6.243	↓ -2%			
					2012/2011	4,8/7	↓ -32%	2012/2011		4,8/7	↓ -32%	Japan		2012/2011	3.286	↑ 2%			
					prosjek 2012/2008		↓ -14%	prosjek 2012/2008		↓ -14%	Bugarska	prosjek 2012/2008	1.655	↑ 66%					
									BiH	2009/2008	9,3/7,9	↑ 17%	El Salvador	2009/2008	2.702	↓ -2%			
					2010/2009	10,3/9,3	↑ 11%	2010/2009		10,3/9,3	↑ 11%	Singapur		2010/2009	2.900	↑ 7%			
					2011/2010	8,8/10,3	↓ -14%	2011/2010		8,8/10,3	↓ -14%	Rep Moldavije		2011/2010	1.806	↑ 350%			
					2012/2011	8,7/8,8	↓ -2%	2012/2011		8,7/8,8	↓ -2%	Slovačka		2012/2011	3.805	↓ -15%			
					prosjek 2012/2008		↑ 2%	prosjek 2012/2008		↑ 2%	Slovenija	prosjek 2012/2008	1.865	↑ 4%					

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska / Link - dijagram : Proizvodnja jagode

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH / Link - Dijagram: Izvoz jagode u 000€

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram:Konkurencija u proizvodnji jagode – Dijagram proizvodnje zemalja u regionu

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Međunarodna potražnja za jagodom

Malina – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH			Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Malina	2009/2008	2,2/3,5	↓ -37%	2009/2008	6/1	↑ 1020%	Hrvatska	2009/2008	1,5/0,5	↑ 200%	Bugarska	2009/2008	3,5/3,5	↓ -1%	SAD	61.363	↑ 19%
	2010/2009	2,8/2,2	↑ 29,3%	2010/2009	42/6	↑ 648,2%		2010/2009	0,5/1,5	↓ -67%		2010/2009	6,1/3,5	↑ 74%	Kanada	29.457	↑ 14%
	2011/2010	3,6/2,8	↑ 27%	2011/2010	83/42	↑ 98%		2011/2010	5,6/0,5	↑ 1000%		2011/2010	7,7/6,1	↑ 25%	Njemačka	17.540	↓ -3%
	2012/2011	2,4/3,6	↓ -33%	2012/2011	381/83	↑ 360%		2012/2011	67,5/5,6	↑ 1100%		2012/2011	4,9/7,7	↓ -37%	Ujedinjeno Kraljevstvo	12.852	↓ 0%
	prosjek 2012/2008		↓ -9%	prosjek 2012/2008		↑ 425,4%		prosjek 2012/2008		↑ 239%		prosjek 2012/2008		↑ 8%	EU-27	12.024	↑ 1%
						Austrija	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Hrvatska	2009/2008	1/0,9	↑ 4%	Holandija	9.989	↓ -6%	
					2010/2009		nema podataka	nema podataka	2010/2009		1/1	↑ 3%	Francuska	8.015	↑ 4%		
					2011/2010		nema podataka	nema podataka	2011/2010		1/1	↓ -1%	Austrija	9.641	↓ -22%		
					2012/2011		214,7/21	↑ 924%	2012/2011		0,8/1	↓ -19%	Italija	4.817	↓ -1%		
					prosjek 2012/2008			↑ 924%	prosjek 2012/2008			↓ -4%	Belgija	3.373	↓ -8%		
						ostale države	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Rumunija	2009/2008	0,05/0,02	↑ 162%	Švajcarska	1.162	↑ 12%	
					2010/2009		7,2/3,6	↑ 100%	2010/2009		0,03/0,05	↓ -35%	Ruska Federacija	963	↑ 17%		
					2011/2010		56,2/7,2	↑ 686%	2011/2010		0,05/0,03	↑ 52%	Norveška	554	↑ 56%		
					2012/2011		50,1/56,2	↓ -11%	2012/2011		0,15/0,05	↑ 223%	Irska	1.173	↑ 2%		
					prosjek 2012/2008			↑ 141%	prosjek 2012/2008			↑ 73%	Španjolska	1.627	↓ -12%		
						Srbija	2009/2008	87/84,3	↑ 3%	Makedonija	2009/2008	87/84,3	↑ 3%	Litvanija	524	↑ 47%	
					2010/2009		87,2/87	↑ 0%	2010/2009		0,01/0,09	↓ -90%	Obala Bjelokosti	193	↑ 19%		
					2011/2010		123,1/87,2	↑ 41%	2011/2010		0,08/0,01	↑ 811%	Singapur	172	↑ 15%		
					2012/2011		96,1/123,1	↓ -22%	2012/2011		0,12/0,08	↑ 48%	Finska	124	↑ 43%		
					prosjek 2012/2008			↑ 3%	prosjek 2012/2008			↑ 21%	Slovačka	130	↑ 39%		
						BiH	2009/2008	8,5/7,5	↑ 13%	BiH	2009/2008	8,5/7,5	↑ 13%	Luksemburg	140	↑ 14%	
					2010/2009		7,9/8,5	↓ -6%	2010/2009		7,9/8,5	↓ -6%	Portugalija	124	↑ 44%		
					2011/2010		9,5/7,9	↑ 19%	2011/2010		9,5/7,9	↑ 19%	Kazahstan	88	↑ 97%		
					2012/2011		7/9,5	↓ -26%	2012/2011		7/9,5	↓ -26%	Bahamas	95	↑ 21%		
					prosjek 2012/2008			↓ -2%	prosjek 2012/2008			↓ -2%	Češka	165	↑ 5%		

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska / Link - dijagram : Proizvodnja maline

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH / Link - Dijagram: Izvoz maline u 000€

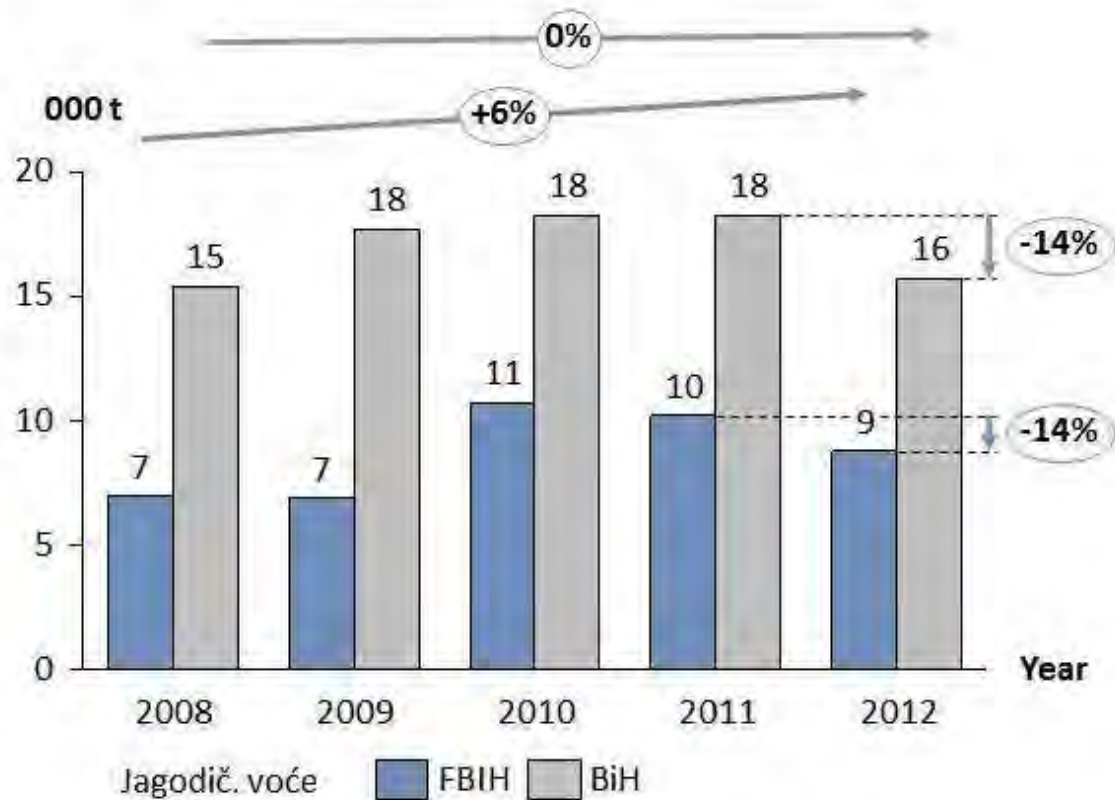
III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram:Konkurencija u proizvodnji maline – Dijagram proizvodnje zemalja u regionu

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Međunarodna potražnja za malinom

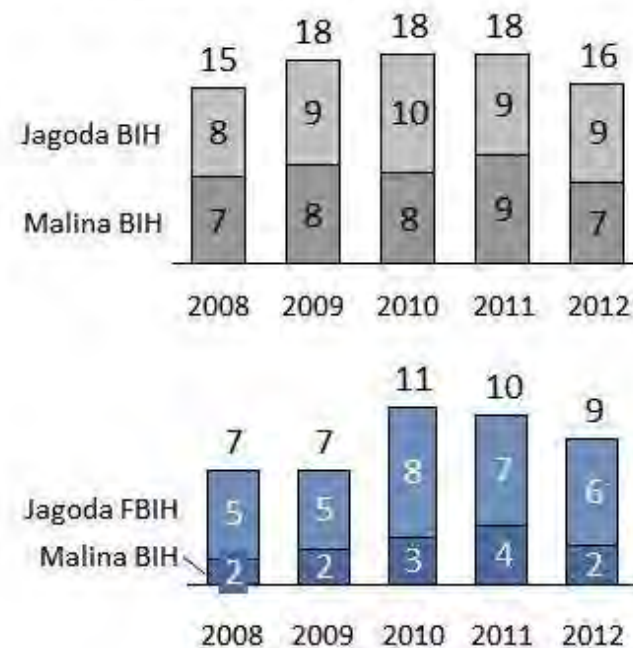
Proizvodnja jagode i maline

Federacija BiH / BiH - Proizvodnja

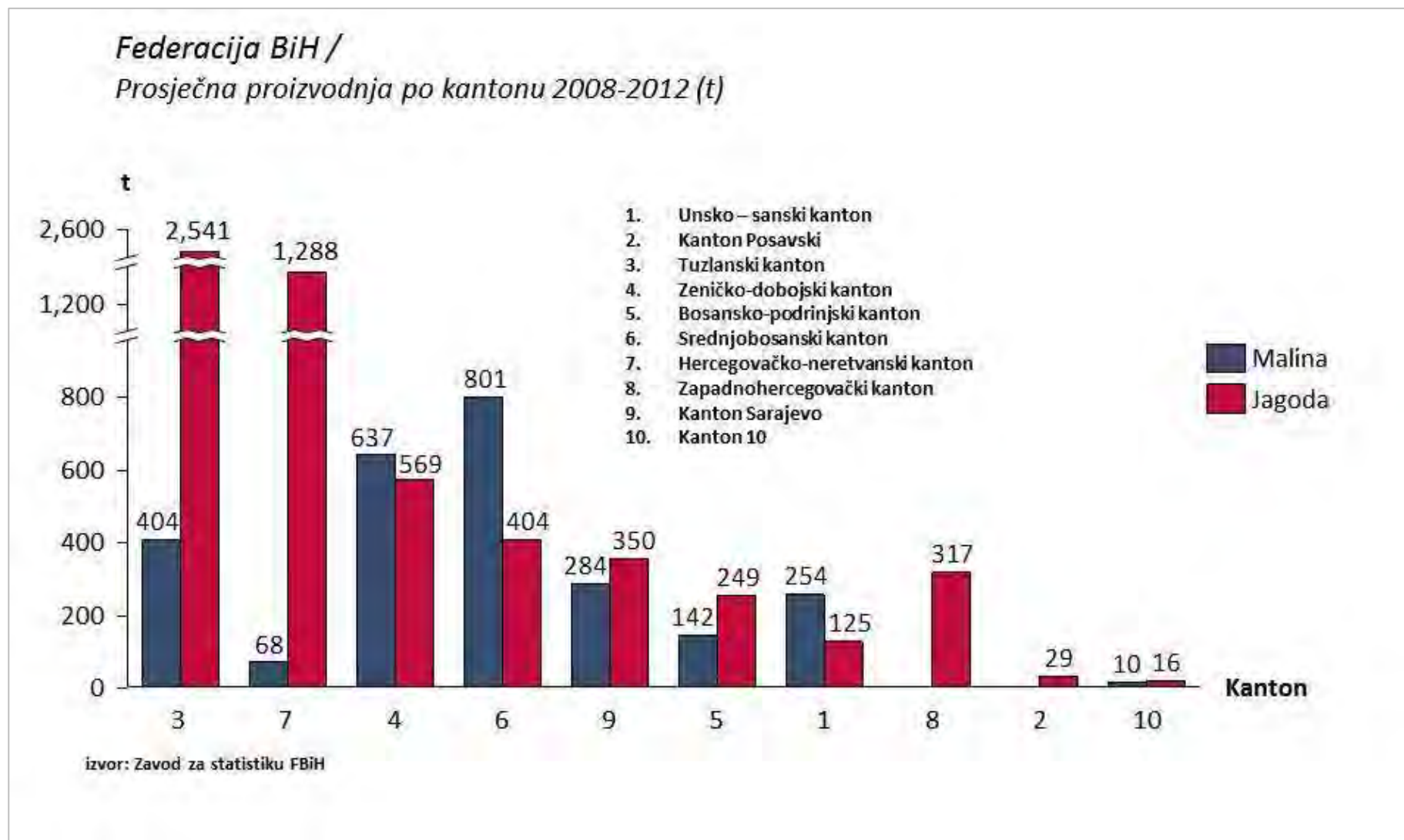

izvor: Statistički godišnjak 2013 – Zavoda za statistiku RS i Zavoda za statistiku FBiH

- Proizvodnja u padu u 2012 za 14% (2012/2011), zbog loših vremenskih uslova (suša)
- Stabilnu proizvodnju u 2009-2011
Prosječna godišnja stopa rasta za FBiH pozitivan +6% (2012/2008)

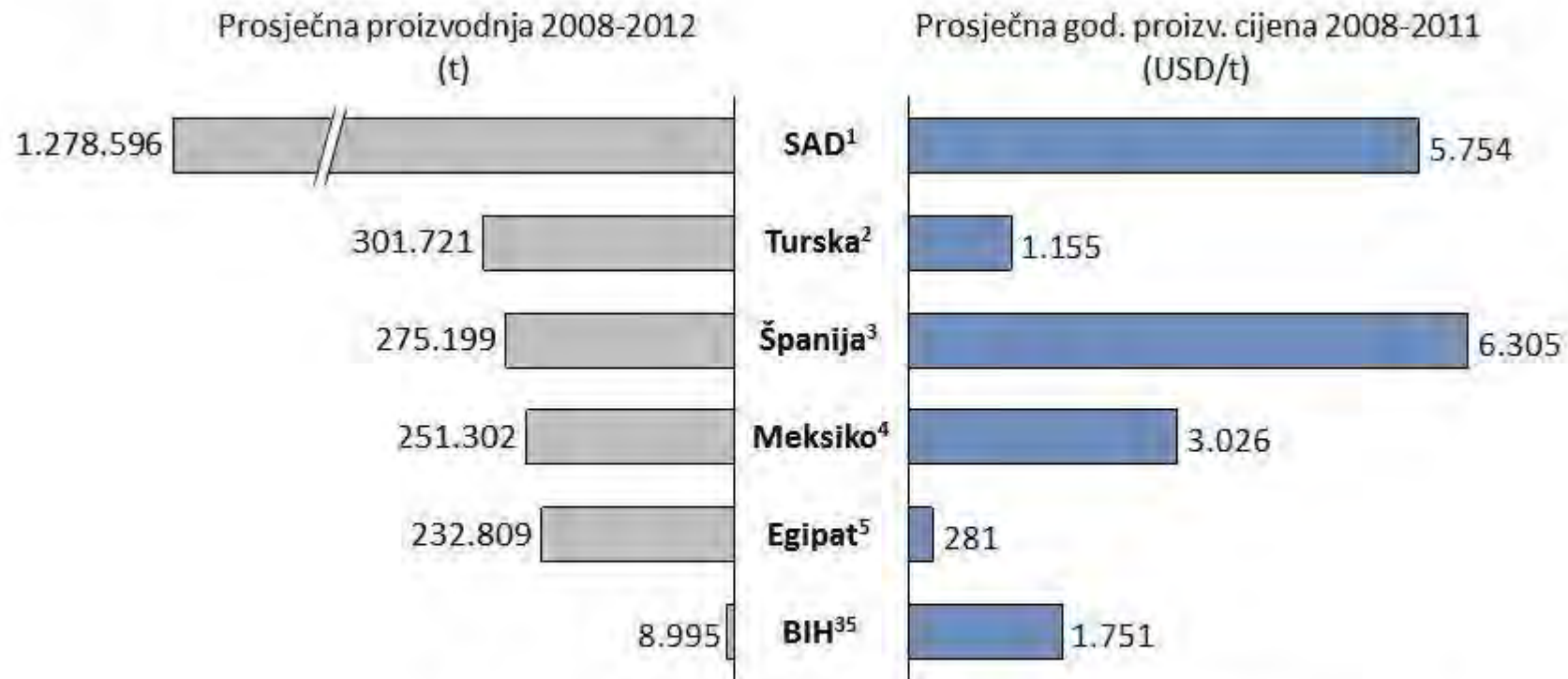
Proizvodnja jagode i maline po kantonu

Proizvodnja jagode – najbolji svjetski proizvođači

Najveći svjetski proizvođači

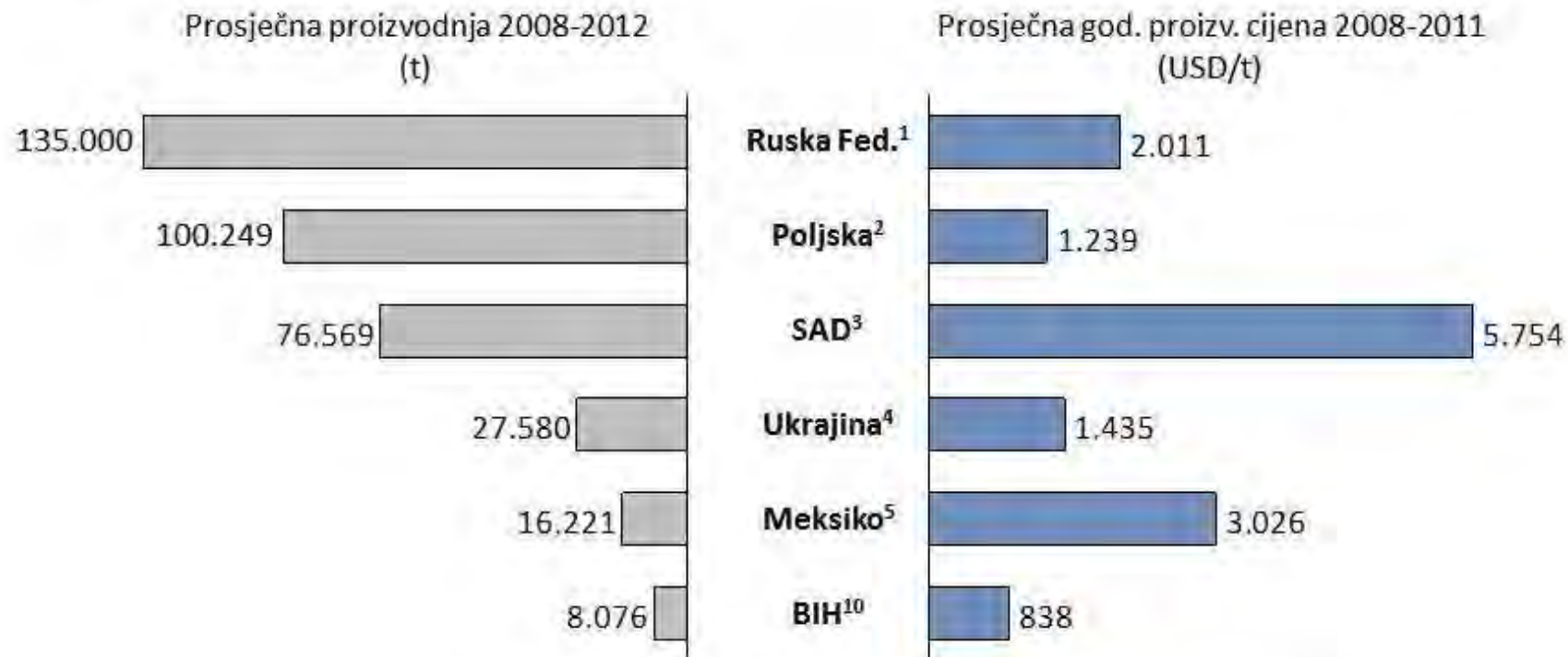

- BiH se nalazi na 35. mjestu proizvodnje jagode u 2012, sa prosječnom proizvodnjom od 8 995 tona / god i proizvođačkom cijenom \$ 1 751 USD/t

Izvor: FAOSTAT

Proizvodnja maline – najbolji svjetski proizvođači

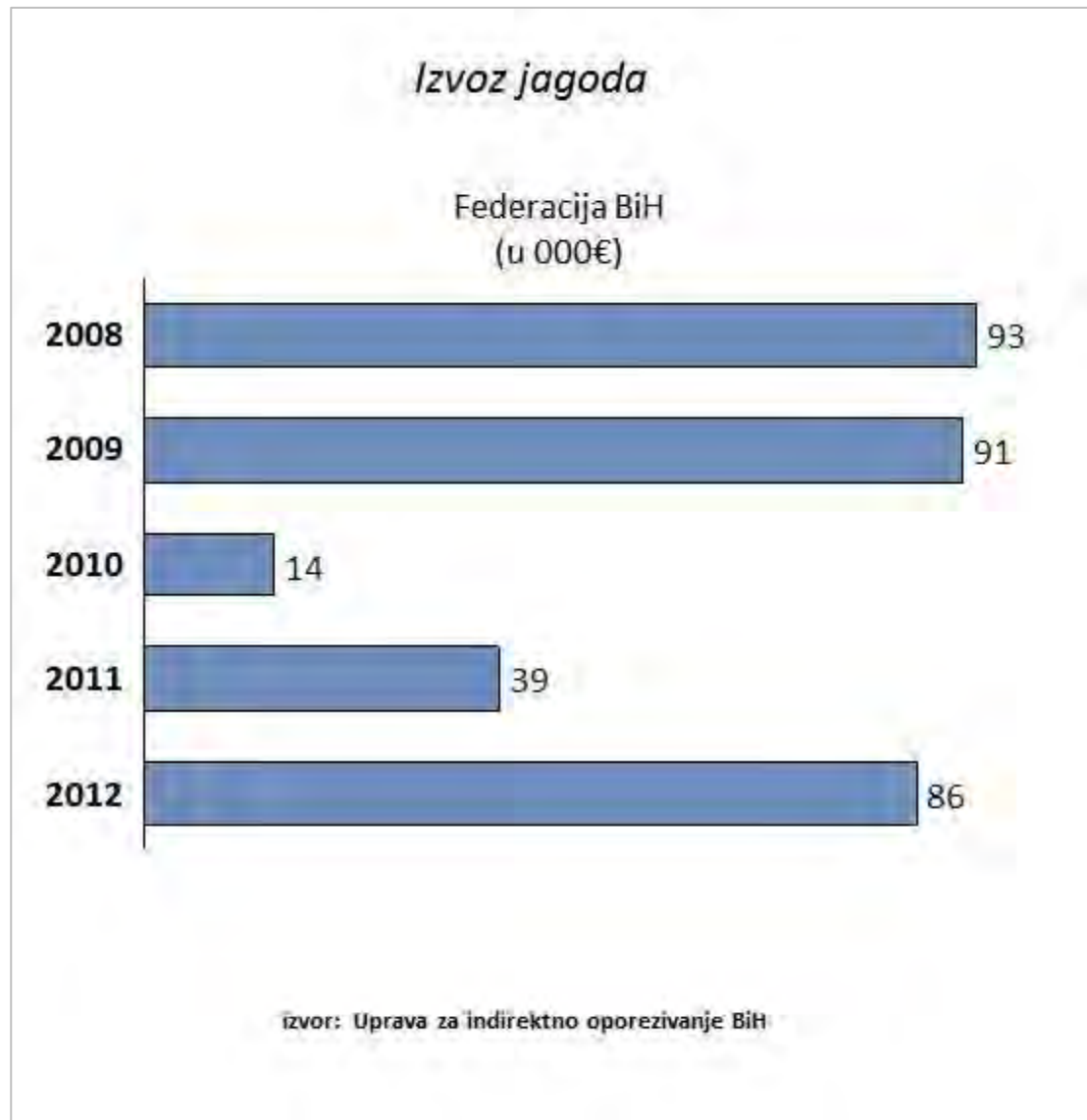
Najveći svjetski proizvođači

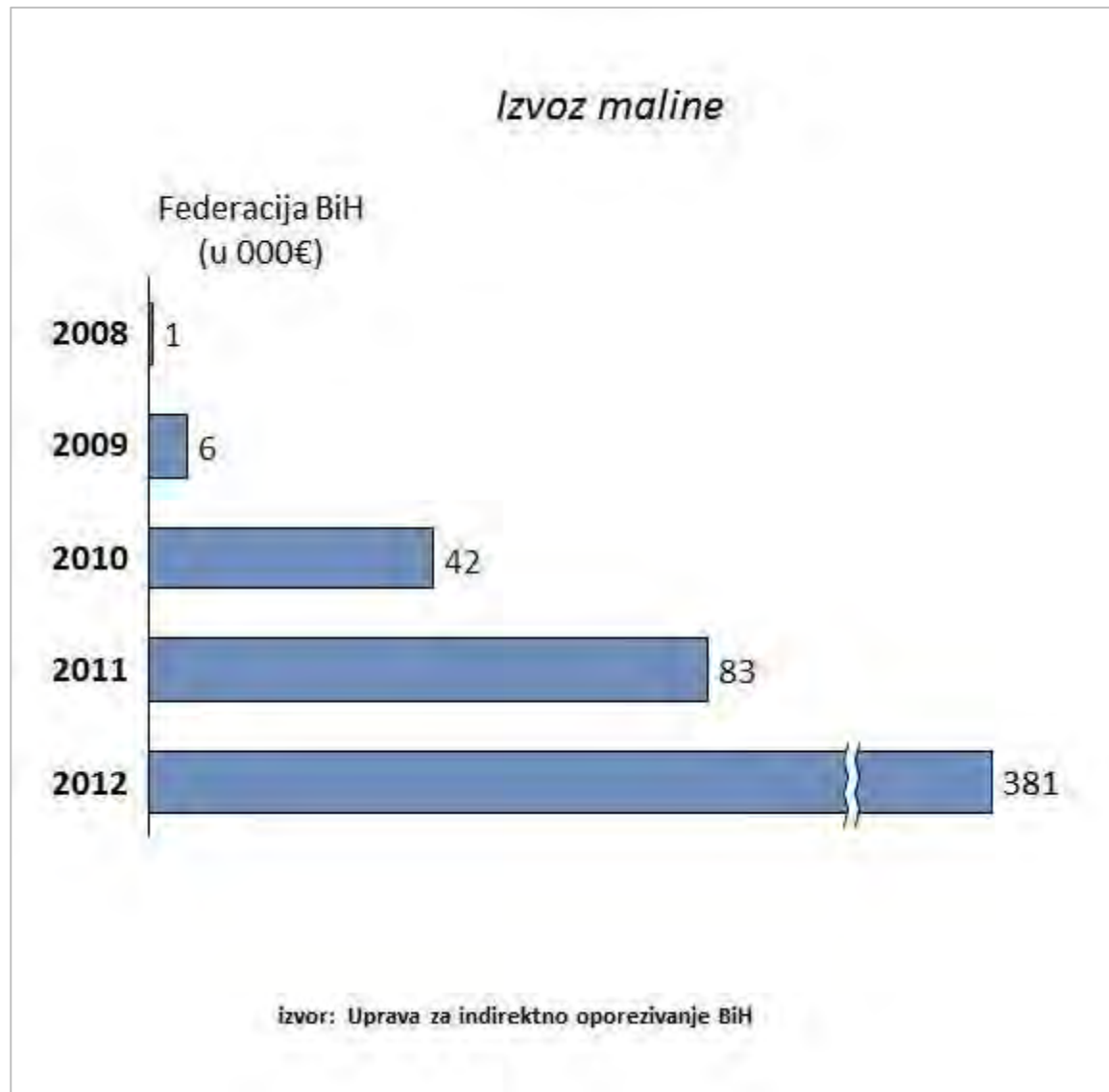
- BiH se nalazi na 10. mjestu proizvodnje maline u 2012, sa prosječnom proizvodnjom od 8 076 tona / god i proizvođačkom cijenom \$ 838 USD/t

Izvor: FAOSTAT

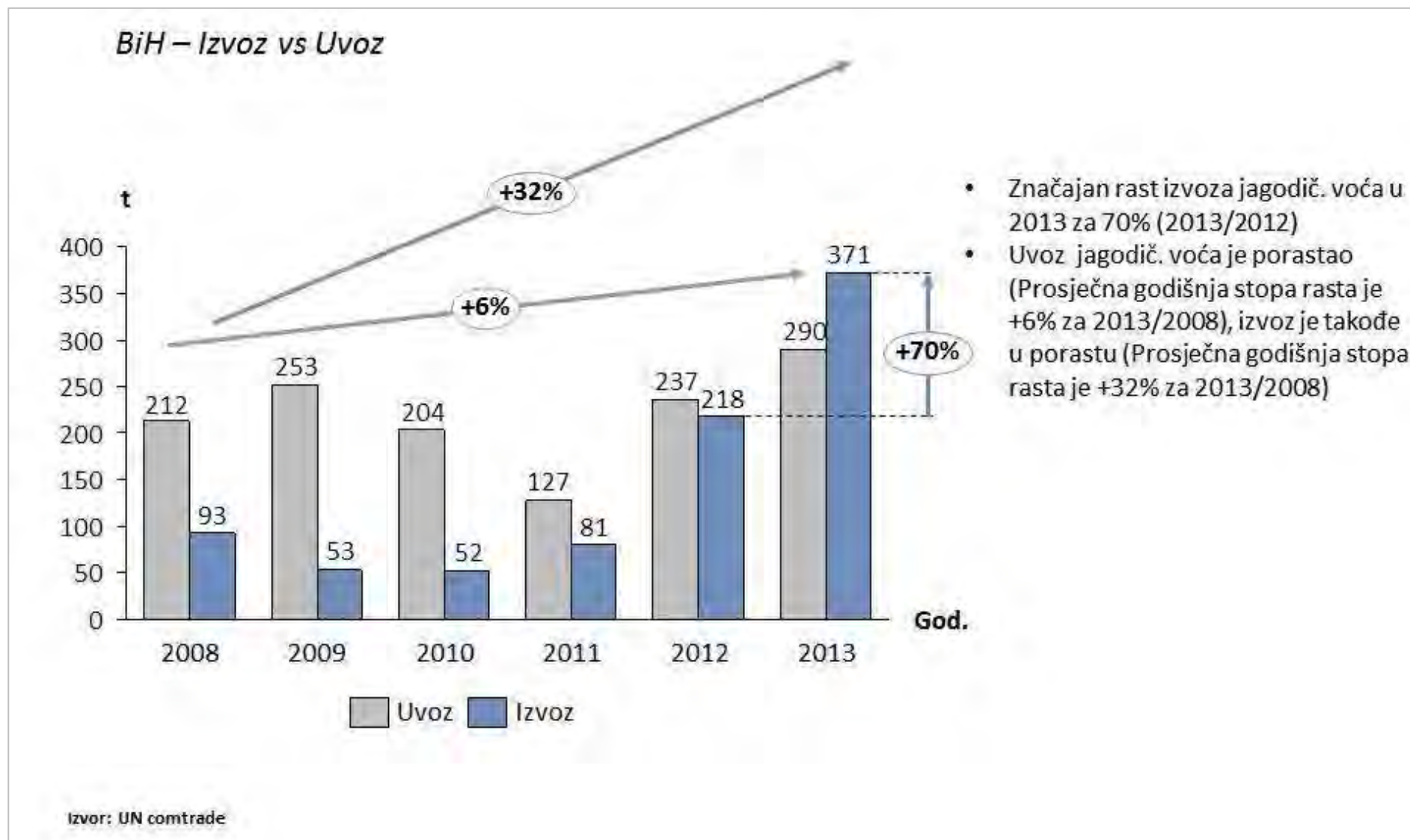
Izvoz jagode u 000 €

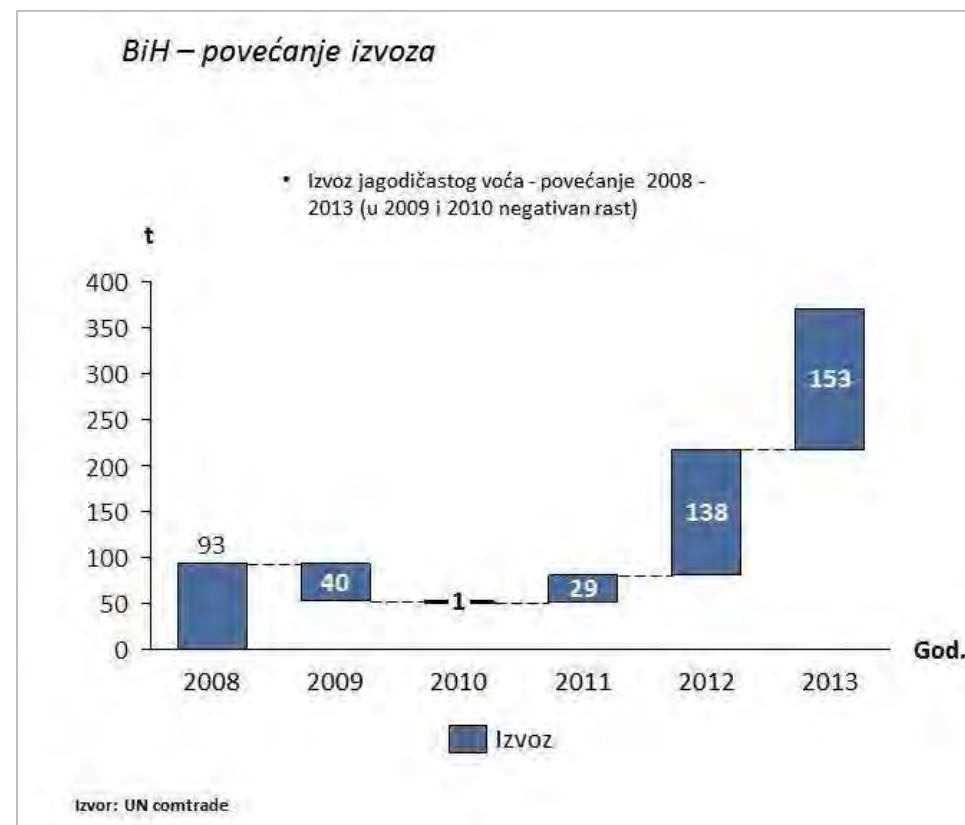
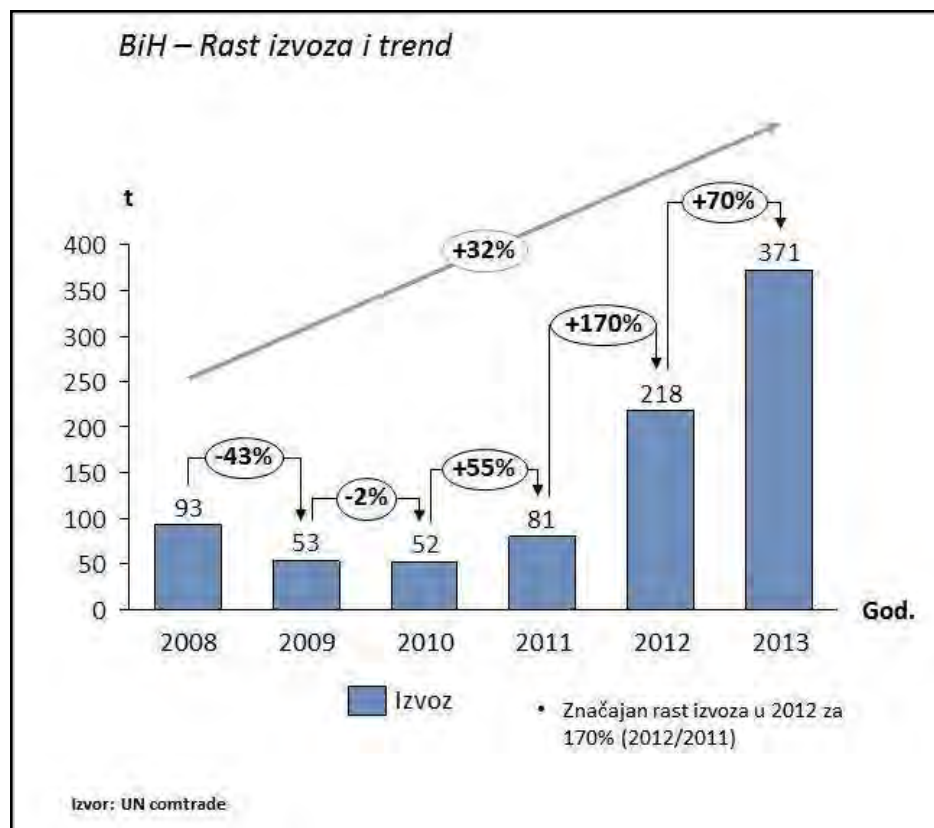
Izvoz maline u 000 €

Izvoz vs Uvoz jagodičastog voća (jagoda + malina)

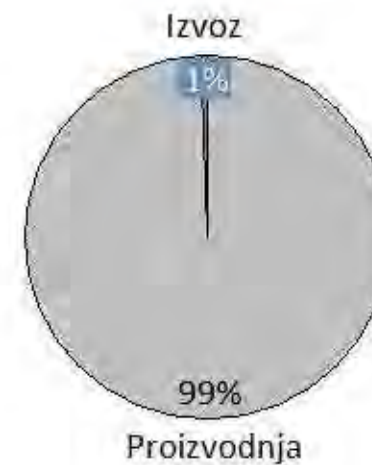

Izvoz jagodičastog voća stopa rasta i trend

Izvoz vs proizvodnja jagodičastog voća

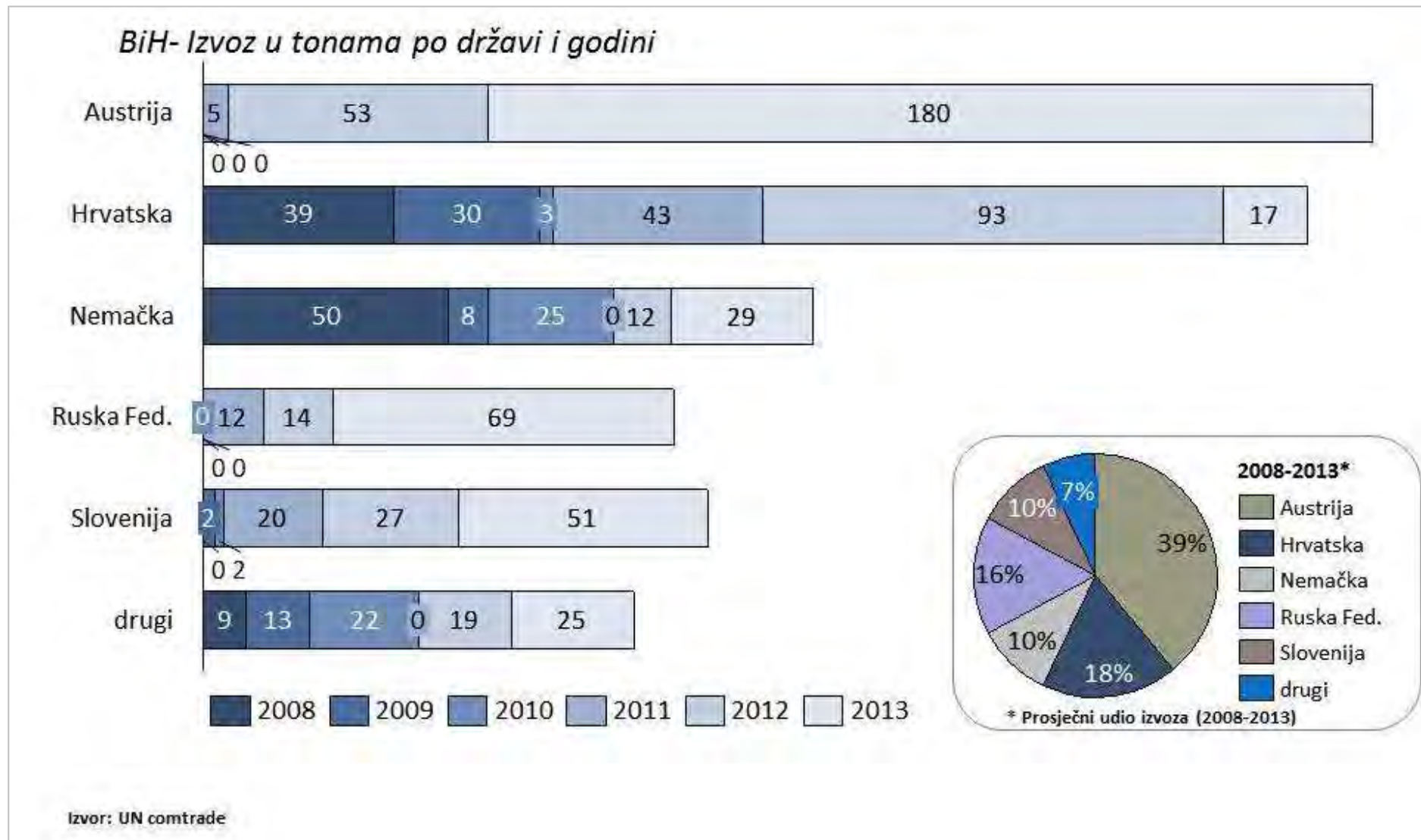
BiH – proizvodnja – izvoz / udio

- Izvoz čini 0,6% od ukupne proizvodnje

izvor: Statistički godišnjak 2013 - Zavod za statistiku RS i Zavoda za statistiku FBiH

Ključna tržišta – izvoz jagodičastog voća (po državi)

* Izvoz u BiH po državi – u 2013 velik izvoz jagodičastog voća u Austriju koja čini 39% udijela Balkanskog tržišta

Konkurencija u proizvodnji jagodičastog voća – Proizvodnja u regiji

Države u regionu – prosječna proizvodnja 2008-2012 (t)

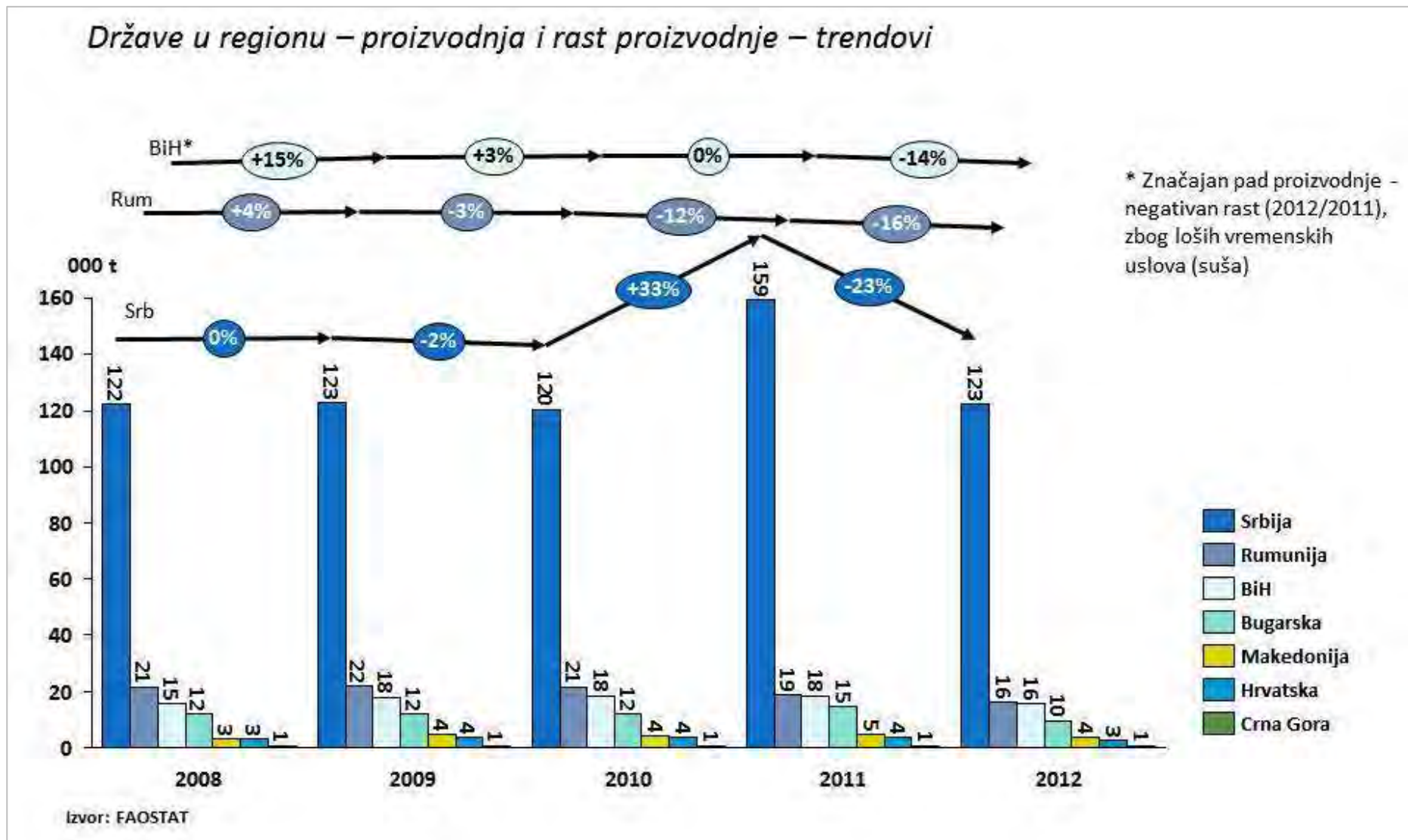

Država u regionu ² svjetsko mjesto u proizvodnji	Prosje. proizvod. 2008-2012 (t)
Srbija ¹²	129.406
Rumunija ²⁹	19.928
BIH ³⁰	17.071
Bugarska ³⁹	12.076
Makedonija ⁵⁵	3.951
Hrvatska ⁵⁸	3.393
Crna Gora ⁷³	500

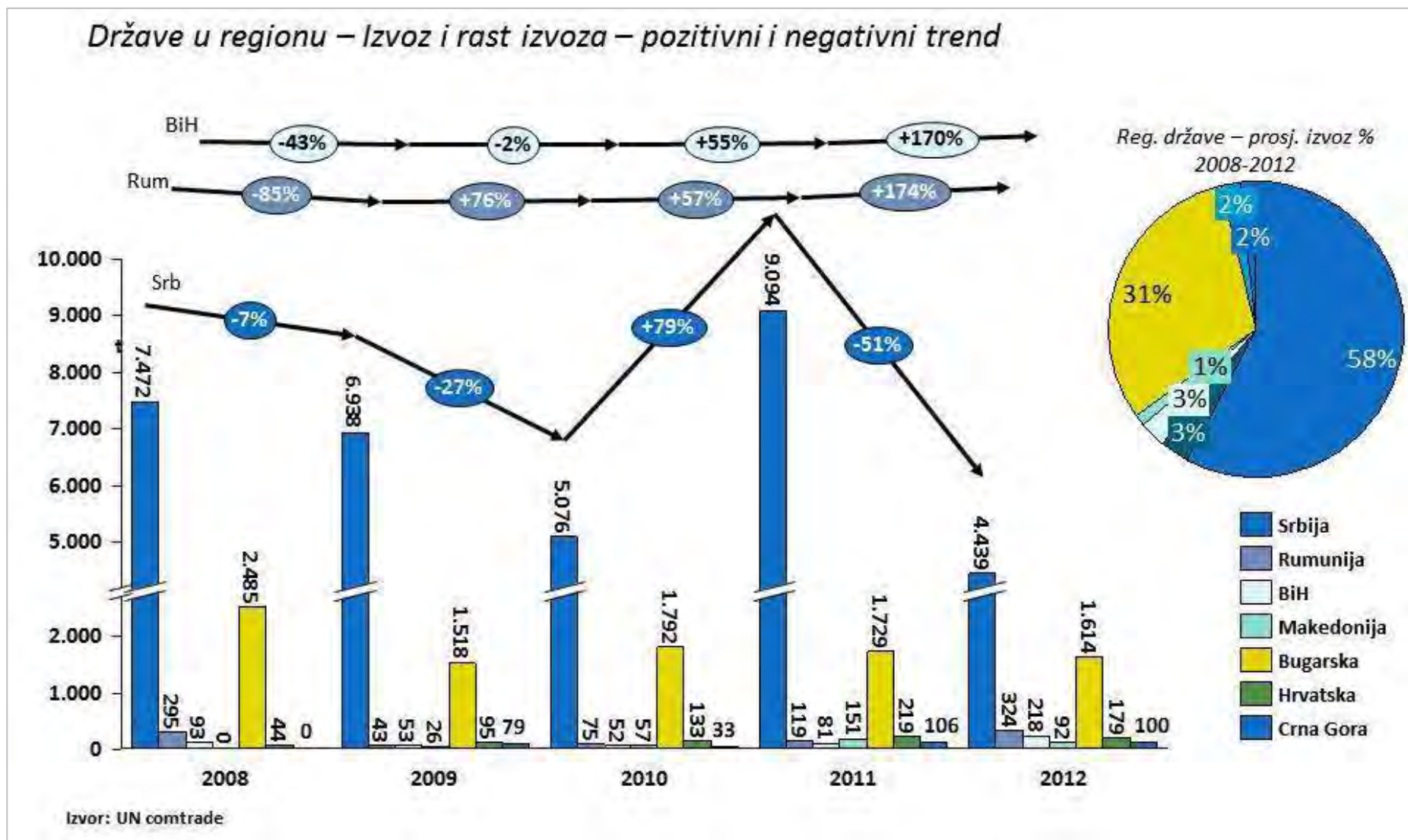
Izvor: FAOSTAT

* Proizvodnja balkanskih zemalja u tonama (prosječna vrijednost 2008-2012).

Konkurencija u proizvodnji jagodičastog voća – grafikoni proizvodnje u regiji

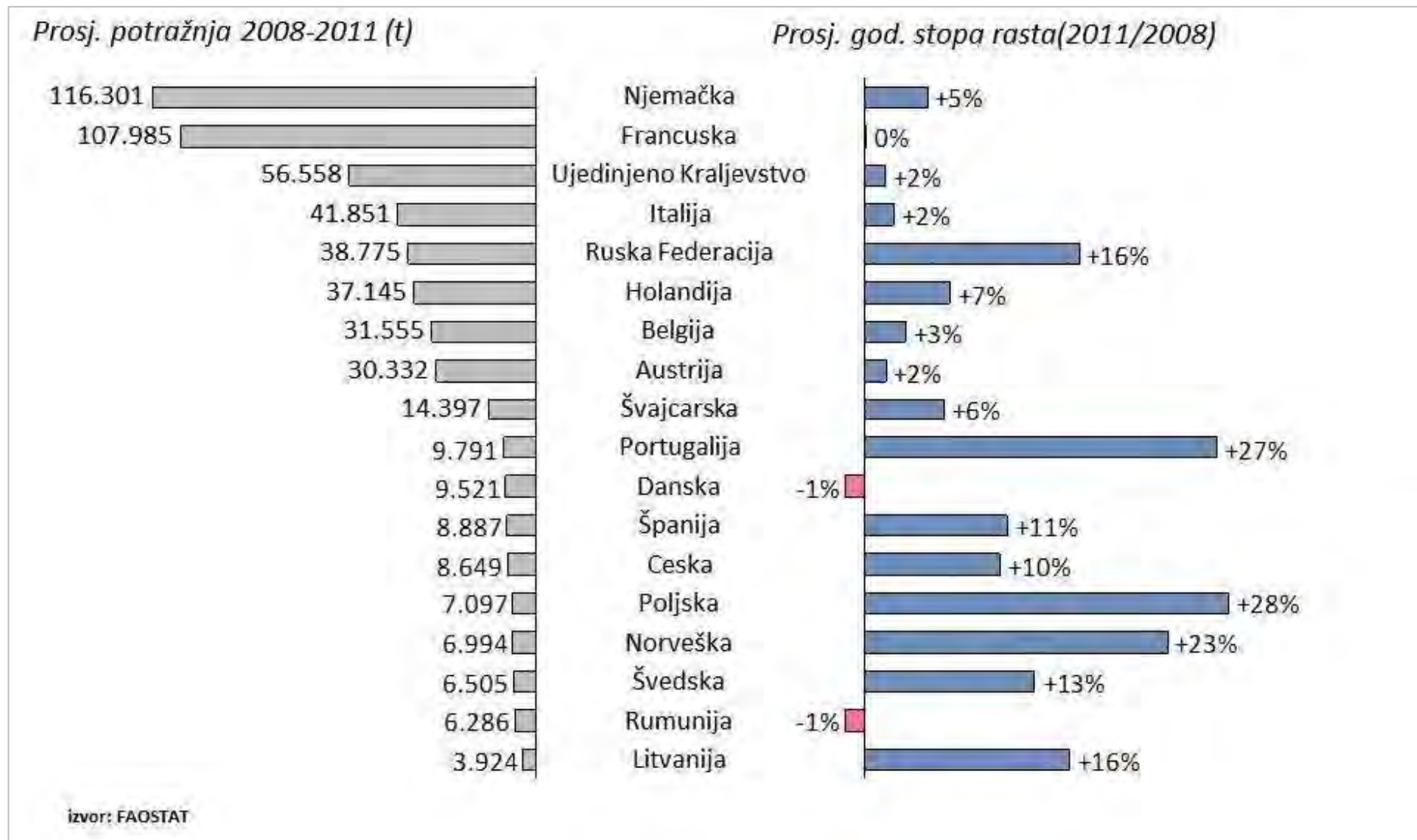

Konkurencija u proizvodnji jagodičastog voća – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

* Srbija je prva na listi zemalja u izvozu sa 58% udjela u ukupnom izvozu balkanskih zemalja (2008-2012)

Međunarodna potražnja – jagodičasto voće

OSTALO VOĆE

Statistička analiza u naredne tri tabele je dala pregled tržišne prilike za trešnju, višnju i kajsiju. Ova tri voća zbog svojih skromnih proizvodnih, izvoznih i tržišnih kapaciteta ne spada u statistički top 3 proizvoda tj, voća. Sa druge strane, regionalna konkurencija je veoma jaka, gdje skoro sve Balkanske zemlje više proizvode (a i izvoze) od FBIH, odnosno BiH. Glavno tržište za ova tri voća je Hrvatska, dok međunarodna potražnja svakako postoji. U ovom trenutku, BiH zbog svojih skromnih kapaciteta nema mogućnost proširenja na iste.

Višnja- tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I - FBiH			Izvoz ^{II}			Ključna tržišta ^{III}			Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-			
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	USD (000 \$)	Stopa rasta	Država	Godina	USD (000 \$)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Višnja	2009/2008	1,5/1,4	↑ 12%	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Hrvatska	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Srbija	2009/2008	105,4/89,7	↑ 17%	Njemačka	22.673	↓ -3%
	2010/2009	1,6/1,5	↑ 5%	2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	66,2/105,4	↓ -37%	Ruska Federacija	7.239	↑ 11%
	2011/2010	1,9/1,6	↑ 17%	2011/2010	nema podataka	nema podataka		2011/2010	nema podataka	nema podataka		2011/2010	90,6/66,2	↑ 37%	Austrija	2.160	↑ 4%
	2012/2011	1,4/1,9	↓ -25%	2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	74,7/90,6	↓ -18%	Belgija	1.971	↓ -22%
	prosjek 2012/2008	↑ 1%	2013/2012	90,7/184,3	↓ -51%	2013/2012		90,7/184,3	↓ -79%	prosjek 2012/2008		↓ -4%	Holandija	1.394	↓ -51%		
											Bugarska	2009/2008	4/3,3	↑ 21%	Ujedinjeno Kraljevstvo	738	↓ -31%
												2010/2009	2,8/4	↓ -29%	Italija	716	↓ -10%
												2011/2010	4,3/2,8	↑ 53%	Hrvatska	687	↑ 275%
												2012/2011	3,9/4,3	↓ -10%	Poljska	646	↑ 110%
												prosjek 2012/2008	↑ 4%	Madžarska	609	↑ 206%	
												2009/2008	7/6,7	↑ 5%	Litvanija	570	↓ -66%
												2010/2009	6,8/7	↓ -3%	Francuska	362	↓ -12%
												2011/2010	10,7/6,8	↑ 58%	Švedska	195	↑ 34%
												2012/2011	6/10,7	↓ -44%	Bugarska	185	↑ 10%
												prosjek 2012/2008	↓ -3%	Rumunija	177	↓ -57%	
												2009/2008	15,4/14,1	↑ 9%	Danska	142	↓ -31%
												2010/2009	15/15,4	↓ -2%	Estonija	135	↑ 23%
												2011/2010	17/15	↑ 13%	Slovačka	107	↑ 8%
												2012/2011	17/17	→ 0%	Češka	26	↑ 6%
												prosjek 2012/2008	↑ 5%	Španjolska	20	↑ 36%	
														Grčka	18	↓ -45%	
														Luksemburg	9	↓ -37%	
														Malta	7	↑ 33%	

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Kajsija - tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH			Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Kajsija Marelisa	2009/2008	721/418	↑ 72%	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Hrvatska	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Rumunija	2009/2008	32,5/32,1	↑ 1%	Ruska Federacija	58.256	↑ 2%
	2010/2009	871/721	↑ 21%	2010/2009	2/13	↓ -84%		2010/2009	2/1	↑ 100%		2010/2009	23,8/32,5	↓ -27%	Njemačka	43.131	↑ 6%
	2011/2010	983/871	↑ 13%	2011/2010	1/2	↓ -75%		2011/2010	0/2	N/A		2011/2010	33,7/23,8	↑ 42%	Italija	22.187	↑ 14%
	2012/2011	773/983	↓ -21%	2012/2011	25/1	↑ 4800%		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	29,1/33,7	↓ -14%	Austrija	13.346	↓ -5%
	prosjek 2012/2008		↑ 17%	prosjek 2012/2008		↑ 24%		prosjek 2012/2008		no data		prosjek 2012/2008		↓ -2%	Francuska	12.066	↓ -13%
Srbija	2009/2008	31,2/22,3	↑ 40%	2009/2008	7,6/13	↓ -42%	Bugarska	2009/2008	7,6/13	↓ -42%	Kazahstan	4.647	↑ 312%				
	2010/2009	22,9/31,2	↓ -26%	2010/2009	11,6/7,6	↑ 53%		2010/2009	11,6/7,6	↑ 53%	Kanada	4.575	↓ -5%				
	2011/2010	32,7/22,9	↑ 42%	2011/2010	11,9/11,6	↑ 3%		2011/2010	11,9/11,6	↑ 3%	Češka	4.422	↑ 3%				
	2012/2011	16,6/32,7	↓ -49%	2012/2011	10,2/11,9	↓ -15%		2012/2011	10,2/11,9	↓ -15%	Saudijska Arabija	4.241	↑ 33%				
	prosjek 2012/2008		↓ -7%	prosjek 2012/2008		↓ -6%		prosjek 2012/2008		↓ -6%	Poljska	4.022	↑ 3%				
Hrvatska	2009/2008	1,6/1,5	↑ 6%	2009/2008	1,6/1,5	↑ 6%	Albania	2009/2008	3,9/3,5	↑ 10%	Bjelorusija	1.508	↑ 1%				
	2010/2009	1,2/1,6	↓ -26%	2010/2009	1,2/1,6	↓ -26%		2010/2009	3,5/3,9	↓ -10%	Litvanija	1.485	↑ 17%				
	2011/2010	1,7/1,2	↑ 41%	2011/2010	1,7/1,2	↑ 41%		2011/2010	3,9/3,5	↑ 12%	Slovenija	1.478	↓ -3%				
	2012/2011	0,7/1,7	↓ -58%	2012/2011	4,3/3,9	↑ 10%		2012/2011	4,3/3,9	↑ 10%	Meksiko	1.393	↓ -21%				
	prosjek 2012/2008		↓ -17%	prosjek 2012/2008		↑ 5%		prosjek 2012/2008		↑ 5%	Španjolska	1.323	↑ 65%				
Mekdonija	2009/2008	3/3,7	↓ -20%	2009/2008	3/3,7	↓ -20%	Mekdonija	2009/2008	3/3,7	↓ -20%	Palestina	1.200	↓ 0%				
	2010/2009	3/3	↑ 2%	2010/2009	3/3	↑ 2%		2010/2009	3/3	↑ 2%	Danska	1.009	↓ -15%				
	2011/2010	3,7/3	↑ 25%	2011/2010	3,7/3	↑ 25%		2011/2010	3,7/3	↑ 25%	Bugarska	1.002	↑ 47%				
	2012/2011	4,5/3,7	↑ 20%	2012/2011	4,5/3,7	↑ 20%		2012/2011	4,5/3,7	↑ 20%	Australija	936	↑ 11%				
	prosjek 2012/2008		↑ 5%	prosjek 2012/2008		↑ 5%		prosjek 2012/2008		↑ 5%	Slovačka	910	↑ 19%				

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

PRERADA VOĆA / KREIRANJE DODATE VRIJEDNOSTI LANCA VRIJEDNOSTI VOĆA

Prerađivačka industrija u FBiH je koncentrirana u malim privatnim tvrtkama, gdje je akcent stavljen uglavnom na proizvodnju smrznutog voća gdje je zabilježena prosječna stopa rasta do +12% za 2012/2008.

Ključna tržišta su: Srbija, Hrvatska, Austrija, Njemačka i Albanija. Konkurencija u regiji je velika, dok Srbija i Rumunjska imaju pozitivnu prosječnu stopu rasta 2012/2008.

Međunarodna potražnja je u porastu, pogotovo kada se radi o preradi voćnih destilata i rakija gdje samo par zemalja svijeta ima negativnu prosječnu stopu rasta. Statistički obračuni prerađivačke industrije voća su dati u 6 narednih tabela.

Sokovi od voća i povrća - tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I - FBiH			Izvoz ^{II} - FBiH			Ključna tržišta ^{III} - FBiH				Konkurencija u izvozu ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-		
	Godina	količina (000 lit)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Sokovi od voća i povrća	2009/2008	2885/4653	↓ -38%	2009/2008	5/42	↓ -88%	Srbija	2009/2008	0/6,6	N/A	Rumunija	2009/2008	0,9/0,6	↑ 41%	SAD	425.114	↑ 0%
	2010/2009	2220/2885	↓ -23%	2010/2009	14/5	↑ 180%		2010/2009	no data	no data		2010/2009	6,2/0,9	↑ 617%	Francuska	211.060	↑ 2%
	2011/2010	4825/2220	↑ 117%	2011/2010	15/14	↑ 5%		2011/2010	no data	no data		2011/2010	2,4/6,2	↓ -62%	Ujedinjeno Kraljevstvo	195.158	↓ -10%
	2012/2011	6079/4825	↑ 26%	2012/2011	17/15	↑ 13%		2012/2011	0/0,5	N/A		2012/2011	no data	no data	Holandija	134.850	↓ -4%
	prosjek 2012/2008		↑ 7%	prosjek 2012/2008		↓ -20%		prosjek 2012/2008		N/A		prosjek 2012/2008		↑ 57%	Kanada	120.189	↓ -7%
						Hrvatska	2009/2008	1,5/3,6	↓ -57%	Srbija	2009/2008	6,1/12,1	↓ -50%	Njemačka	112.811	↓ -2%	
					2010/2009		0,5/1,5	↓ -67%	2010/2009		6,6/6,1	↑ 8%	Belgija	91.830	↓ -11%		
					2011/2010		0/0,5	↓ -100%	2011/2010		7,6/6,6	↑ 16%	Saudijska Arabija	91.088	↑ 61%		
					2012/2011		no data	no data	2012/2011		no data	no data	Jemen	82.968	↑ 0%		
					prosjek 2012/2008			↑ 5%	prosjek 2012/2008			↓ -14%	Orman	67.768	↑ 2%		
					ostale države	2009/2008	3,6/26,1	↓ -86%	Bugarska	2009/2008	4/6	↓ -32%	Japan	61.861	↓ -4%		
						2010/2009	13,8/3,6	↑ 286%		2010/2009	4,3/4	↑ 6%	Ujedinjeni Arapski Emirati	58.735	↓ -45%		
						2011/2010	5,1/13,8	↓ -63%		2011/2010	4/4,3	↓ -8%	Ruska Federacija	55.784	↓ -16%		
						2012/2011	4,6/5,1	↓ -10%		2012/2011	no data	no data	Irak	46.739	↓ -11%		
						prosjek 2012/2008		↓ -35%		prosjek 2012/2008		↓ -13%	Španjolska	41.347	↓ -15%		
											Hrvatska	2009/2008	0,1/0,1	↓ -25%	Austrija	39.543	↓ -8%
												2010/2009	0,1/0,1	↑ 27%	Portugalija	38.260	↑ 4%
												2011/2010	0,2/0,1	↑ 94%	Italija	30.777	↑ 1%
												2012/2011	no data	no data	Irska	27.641	↑ 7%
												prosjek 2012/2008		↑ 23%	Švedska	25.358	↑ 2%
											Albania	2009/2008	0,2/0,2	↓ -17%	Sirijska Arapska Republika	24.722	↓ -45%
												2010/2009	0,1/0,2	↓ -5%	Kina	23.341	↓ -1%
												2011/2010	0,2/0,1	↑ 36%	Bocvana	22.750	↓ -6%
												2012/2011	no data	no data	Danska	22.517	↑ 17%
												prosjek 2012/2008		↑ 2%	Kazahstan	21.974	↓ -18%
											Makedonija	2009/2008	0,7/1,1	↓ -37%	Singapur	21.390	↑ 16%
												2010/2009	3,2/0,7	↑ 377%	Kina ex.int	16.941	↑ 18%
												2011/2010	0,6/3,2	↓ -81%	Gana	16.803	↑ 22%
												2012/2011	0/0,6	↓ -100%	Australija	16.646	↑ 5%
												prosjek 2012/2008		↓ -17%	Malezija	16.284	↑ 34%
											Crna Gora	2009/2008	1,7/0	↑ 3823%			
												2010/2009	2,4/1,7	↑ 40%			
												2011/2010	1,5/2,4	↓ -36%			
												2012/2011	no data	no data			
												prosjek 2012/2008		↑ 228%			

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Nekonzentrirani sokovi od voća i povrća - tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I - FBiH			Izvoz ^{II} - FBiH			Ključna tržišta ^{III} - FBiH			Konkurencija u izvozu ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)				
	Godina	količina (000 lit)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta	
Nekonc. Sokovi od voća i povrća	2009/2008	0/2591	N/A	2009/2008	nema podataka	nema podataka	no data	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Romania	2009/2008	0,8/0,3	↑ 163%	Belgija	815.616	↓ -13%	
	2010/2009	85/0	N/A	2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	2,1/0,8	↑ 156%		Francuska	782.964	↑ 2%
	2011/2010	179/85	↑ 111%	2011/2010	nema podataka	nema podataka		2011/2010	nema podataka	nema podataka		2011/2010	0,8/2,1	↓ -64%		SAD	687.095	↓ 0%
	2012/2011	90/179	↓ -50%	2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	0/0,8	N/A		Holandija	617.587	↑ 1%
	prosjek 2012/2008		↓ -57%	prosjek 2012/2008		nema podataka		prosjek 2012/2008		nema podataka		prosjek 2012/2008		↑ 34%		Njemačka	580.790	↓ -7%
															Canada	300.240	↓ 0%	
															Ujedinjeno Kraljevstvo	296.301	↑ 2%	
															Japan	145.980	↑ 4%	
															Italija	133.119	↑ 4%	
															prosjek 2012/2008	100.936	↓ -1%	
															Španjolska	87.942	↑ 15%	
															Kina	80.240	↑ 22%	
															Kina ex.int	79.762	↓ -16%	
															Švedska	73.608	↓ -6%	
															prosjek 2012/2008	71.372	↑ 22%	
															Ruska Federacija	58.662	↓ -16%	
															Kina, kontinentalnoj	54.509	↓ -8%	
															Austrija	53.348	↓ -5%	
															Danska	47.806	↑ 5%	
															Švajcarska	46.613	↓ -5%	
															prosjek 2012/2008	38.465	↓ -4%	
															Poljska	29.215	↓ -3%	
															2009/2008	26.243	↓ -43%	
															2010/2009	23.538	↑ 5%	
															2011/2010	20.850	↓ -11%	
															2012/2011	20.019	↑ 2%	
															prosjek 2012/2008	19.451	↑ 2%	
															Grčka	19.129	↑ 46%	
															Portugalija	18.917	↑ 4%	
															Saudijska Arabija	18.912	↓ -2%	
															Meksiko			
															Južna Afrika			
															Slovačka			

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Džemovi, marmelade i voćni želei - tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I - FBiH			Izvoz ^{II} - FBiH			Ključna tržišta ^{III} - FBiH				Konkurencija u izvozu ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-		
	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Džemovi, marmelade , voćni želei	2009/2008	1408/3058	↓ -54%	2009/2008	1999/1986	↑ 1%	Srbija	2009/2008	728,1/463,2	↑ 57%	Rumunija	2009/2008	0,9/0,1	↑ 785%	Ruski Fed.	101.679	↓ 0%
	2010/2009	718/1408	↓ -49%	2010/2009	1385/1999	↓ -31%		2010/2009	603,8/728,1	↓ -17%		2010/2009	0,4/0,9	↓ -51%	SAD	85.258	↑ 11%
	2011/2010	732/718	↑ 2%	2011/2010	1400/1385	↑ 1%		2011/2010	940,8/603,8	↑ 56%		2011/2010	0,4/0,4	↓ -14%	Francuska	89.218	↑ 2%
	2012/2011	875/732	↑ 19%	2012/2011	969/1400	↓ -31%		2012/2011	466,3/940,8	↓ -50%		2012/2011	0,3/0,4	↓ -8%	Njemačka	69.684	↑ 5%
	prosjek 2012/2008		↓ -27%	prosjek 2012/2008		↓ -16%		prosjek 2012/2008		↑ 0%		prosjek 2012/2008		↑ 36%	Ujedinjeno Kraljevstvo	35.335	↑ 5%
							Hrvatska	2009/2008	837/958,7	↓ -13%	Srbija	2009/2008	7,8/9,5	↓ -17%	Holandija	26.265	↑ 8%
						2010/2009	493,9/837	↓ -41%	2010/2009	11,2/7,8		↑ 42%	Kanada	22.504	↑ 13%		
						2011/2010	223,4/493,9	↓ -55%	2011/2010	10,9/11,2		↓ -2%	Italija	25.972	↑ 5%		
						2012/2011	185,1/223,4	↓ -17%	2012/2011	14,6/10,9		↑ 34%	Belgija	19.954	↑ 1%		
						prosjek 2012/2008		↓ -34%	prosjek 2012/2008			↑ 12%	Australija	16.224	↑ 8%		
							Makedonija	2009/2008	13,8/22	↓ -37%	Bugarska	2009/2008	5,6/12,5	↓ -55%	Španjolska	13.555	↑ 10%
						2010/2009	9,2/13,8	↓ -33%	2010/2009	6,3/5,6		↑ 12%	Japan	14.819	↓ -5%		
						2011/2010	0/9,2	N/A	2011/2010	7/6,3		↑ 11%	Brazil	16.785	↓ -1%		
						2012/2011	no data	no data	2012/2011	5,4/7		↓ -22%	Saudijska Arabija	9.451	↑ 237%		
						prosjek 2012/2008		N/A	prosjek 2012/2008			↓ -19%	Švedska	11.568	↓ -5%		
							Albania	2009/2008	no data	no data	Hrvatska	2009/2008	6,2/6,8	↓ -8%	Kazahstan	9.956	↓ -2%
						2010/2009	0,5/4,6	↓ -89%	2010/2009	7,6/6,2		↑ 23%	Austrija	8.115	↑ 10%		
						2011/2010	1/0,5	↑ 100%	2011/2010	11,6/7,6		↑ 52%	Liban	9.807	↑ 4%		
						2012/2011	1/1	↔ 0%	2012/2011	11,7/11,6		↑ 0%	Švajcarska	8.091	↑ 22%		
						prosjek 2012/2008		N/A	prosjek 2012/2008			↑ 15%	El Salvador	8.729	↑ 4%		
							Njemačka	2009/2008	216,8/270	↓ -20%	Makedonija	2009/2008	1,1/0	↔ 0%	Gvatemala	6.380	↑ 25%
						2010/2009	206,1/216,8	↓ -5%	2010/2009	1,3/1,1		↑ 16%	Bugarska	3.118	↑ 56%		
						2011/2010	153,4/206,1	↓ -26%	2011/2010	1,4/1,3		↑ 13%	Meksiko	10.136	↓ -11%		
						2012/2011	42,9/153,4	↓ -72%	2012/2011	3,7/1,4		↑ 159%	Malezija	7.977	↑ 11%		
						prosjek 2012/2008		↓ -37%	prosjek 2012/2008			↑ 50%	Češka	8.617	↓ -2%		
							Austria	2009/2008	7,2/22	↓ -67%	ostale države	2009/2008	191,2/181	↑ 6%	Novi Zeland	6.266	↑ 1%
						2010/2009	0/7,2	↓ -100%	2010/2009	71,1/191,2		↓ -63%	Slovačka	6.933	↓ -2%		
						2011/2010	no data	no data	2011/2010	64,9/71,1		↓ -9%	Portugalija	5.524	↑ 7%		
						2012/2011	57,8/16,4	↑ 253%	2012/2011	208,6/64,9		↑ 221%	Kina	4.862	↑ 19%		
						prosjek 2012/2008		↑ 38%	prosjek 2012/2008			↑ 4%	Kostarika	5.565	↑ 2%		

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Voćni destilati i voćne rakije - tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH				Konkurencija u izvozu ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros.2008-2011)			
	Godina	količina (000 lit)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta	
Voćni destilati i voćne rakije	2009/2008	3604/4704	↓ -23%	2009/2008	74/118	↓ -37%	Hrvatska	2009/2008	54,7/94,6	↓ -42%	Rumunija	2009/2008	12,3/15,1	↓ -18%	SAD	1.799.490	↑ 7%	
	2010/2009	4651/3604	↑ 29%	2010/2009	55/74	↓ -25%		2010/2009	35,3/54,7	↓ -36%		2010/2009	10,4/12,3	↓ -15%		Njemačka	1.715.526	↑ 5%
	2011/2010	3261/4651	↓ -30%	2011/2010	198/55	↑ 259%		2011/2010	168,2/35,3	↑ 377%		2011/2010	10,8/10,4	↑ 3%		Ujedinjeno Kraljevstvo	1.310.740	↑ 7%
	2012/2011	2874/3261	↓ -12%	2012/2011	32/198	↓ -84%		2012/2011	4,1/168,2	↓ -98%		2012/2011	nema podataka	nema podataka		Ruska Federacija	806.409	↑ 11%
	prosjek 2012/2008		↓ -12%	prosjek 2012/2008		↓ -28%		prosjek 2012/2008		↓ -54%		prosjek 2012/2008		↓ -10%		Francuska	804.059	↑ 12%
						Kosovo	2009/2008	6,1/12,8	↓ -52%	Srbija	2009/2008	12,5/10,8	↑ 16%	Holandija	492.454	↑ 3%		
					2010/2009		11,8/6,1	↑ 92%	2010/2009		12,7/12,5	↑ 2%	Kina	408.662	↑ 22%			
					2011/2010		11,8/11,8	→ 0%	2011/2010		16,9/12,7	↑ 33%	Kanada	387.543	↑ 3%			
					2012/2011		9,7/11,8	↓ -17%	2012/2011		nema podataka	nema podataka	Kina ex.int	385.148	↑ 28%			
					prosjek 2012/2008			↓ -7%	prosjek 2012/2008			↑ 16%	Belgija	378.672	↓ -8%			
						Ostale države	2009/2008	12,8/10,2	↑ 25%	Bugarska	2009/2008	56,9/92,1	↓ -38%	Japan	335.511	↑ 4%		
					2010/2009		7,2/12,8	↓ -44%	2010/2009		53,6/56,9	↓ -6%	Španjolska	333.792	↓ -5%			
					2011/2010		18,4/7,2	↑ 157%	2011/2010		59,1/53,6	↑ 10%	Kina, kontinentalnoj	304.455	↑ 26%			
					2012/2011		18,4/18,4	→ 0%	2012/2011		nema podataka	nema podataka	Italija	242.601	↑ 28%			
					prosjek 2012/2008			↑ 16%	prosjek 2012/2008			↓ -14%	Danska	217.564	↑ 2%			
						Hrvatska	2009/2008	8/8,2	↓ -2%	Hrvatska	2009/2008	8/8,2	↓ -2%	Švajcarska	206.977	↑ 1%		
					2010/2009		6,9/8	↓ -14%	2010/2009		6,9/8	↓ -14%	Češka	195.568	↓ -1%			
					2011/2010		8,2/6,9	↑ 19%	2011/2010		8,2/6,9	↑ 19%	Švedska	185.793	↑ 8%			
					2012/2011		nema podataka	nema podataka	2012/2011		nema podataka	nema podataka	Portugalija	179.064	↓ -2%			
					prosjek 2012/2008			↓ 0%	prosjek 2012/2008			↓ 0%	Angola	127.502	↓ -2%			
						Albania	2009/2008	0,2/0,1	↑ 77%	Albania	2009/2008	0,2/0,1	↑ 77%	Poljska	127.478	↑ 5%		
					2010/2009		0,3/0,2	↑ 85%	2010/2009		0,3/0,2	↑ 85%	Austrija	103.191	↑ 9%			
					2011/2010		0,1/0,3	↓ -64%	2011/2010		0,1/0,3	↓ -64%	Irska	95.760	↑ 9%			
					2012/2011		nema podataka	nema podataka	2012/2011		nema podataka	nema podataka	Norveška	94.883	↑ 2%			
					prosjek 2012/2008			↑ 5%	prosjek 2012/2008			↑ 5%	Singapur	94.247	↑ 9%			
						Makedonija	2009/2008	69,1/70,8	↓ -2%	Makedonija	2009/2008	69,1/70,8	↓ -2%	Brazil	93.797	↑ 12%		
					2010/2009		70,5/69,1	↑ 2%	2010/2009		70,5/69,1	↑ 2%	Meksiko	93.412	↑ 1%			
					2011/2010		97,8/70,5	↑ 39%	2011/2010		97,8/70,5	↑ 39%	Australija	90.735	↓ -8%			
					2012/2011		nema podataka	nema podataka	2012/2011		nema podataka	nema podataka	Ukrajina	84.520	↑ 15%			
					prosjek 2012/2008			↑ 11%	prosjek 2012/2008			↑ 11%	Finska	82.379	↑ 0%			
						Crna Gora	2009/2008	7,4/7,2	↑ 3%	Crna Gora	2009/2008	7,4/7,2	↑ 3%					
					2010/2009		7,4/7,4	↓ 0%	2010/2009		7,4/7,4	↓ 0%						
					2011/2010		7,2/7,4	↓ -4%	2011/2010		7,2/7,4	↓ -4%						
					2012/2011		nema podataka	nema podataka	2012/2011		nema podataka	nema podataka						
					prosjek 2012/2008			↓ 0%	prosjek 2012/2008			↓ 0%						

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Prerađeno voće i povrće - tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I - FBiH			Izvoz ^{II} - FBiH			Ključna tržišta ^{III} - FBiH				Konkurencija u izvozu ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta	
Prerađeno voće i povrće	2009/2008	3,7/5,4	↓ -32%	2009/2008	634/1013	↓ -37%	Srbija	2009/2008	84,9/166,7	↓ -49%	Rumunija	2009/2008	10,1/9,7	↑ 4%	Sjedinjene Države Amerik	1.809.556	↑ 2%	
	2010/2009	0,7/3,7	↓ -81%	2010/2009	430/634	↓ -32%		2010/2009	53,2/84,9	↓ -37%		2010/2009	20,1/10,1	↑ 100%	Njemačka	1.465.308	↓ 0%	
	2011/2010	2,5/0,7	↑ 259%	2011/2010	471/430	↑ 10%		2011/2010	1,5/53,2	↓ -97%		2011/2010	22,2/20,1	↑ 11%	Francuska	968.991	↑ 0%	
	2012/2011	0,8/2,5	↓ -69%	2012/2011	414/471	↓ -12%		2012/2011	16,4/1,5	↑ 967%		2012/2011	nema podataka	nema podataka	Japan	833.253	↑ 2%	
	prosjek 2012/2008	↓ -38%	prosjek 2012/2008	↓ -20%	prosjek 2012/2008	↓ -44%		prosjek 2012/2008	↑ 32%	Holandija		811.653	↓ -9%					
							Hrvatska	2009/2008	120,2/204,5	↓ -41%	Srbija	2009/2008	151,2/132,6	↑ 14%	Ujedinjeno Kraljevstvo	620.608	↑ 1%	
						2010/2009		13,8/120,2	↓ -89%	2010/2009		181,5/151,2	↑ 20%	Ruska Federacija	590.655	↓ -6%		
						2011/2010		32,2/13,8	↑ 133%	2011/2010		188/181,5	↑ 4%	Republika Koreja	435.778	↑ 2%		
						2012/2011		26,1/32,2	↓ -19%	2012/2011		nema podataka	nema podataka	Kanada	421.939	↑ 5%		
						prosjek 2012/2008		↓ -40%	prosjek 2012/2008	↑ 12%		Belgija	385.467	↑ 1%				
							Makedonija	2009/2008	146,7/180,5	↓ -19%	Bugarska	2009/2008	55,6/68,4	↓ -19%	Kina	318.076	↑ 11%	
						2010/2009		72,6/146,7	↓ -51%	2010/2009		67,1/55,6	↑ 21%	Italija	304.091	↑ 1%		
						2011/2010		61,9/72,6	↓ -15%	2011/2010		64,7/67,1	↓ -4%	Španjolska	303.256	↓ 0%		
						2012/2011		28,1/61,9	↓ -55%	2012/2011		nema podataka	nema podataka	Kina ex.int	243.054	↑ 21%		
						prosjek 2012/2008		↓ -37%	prosjek 2012/2008	↓ -2%		Austrija	203.931	↑ 1%				
							Kosovo	2009/2008	4,6/0,5	↑ 800%	Hrvatska	2009/2008	10,1/10,8	↓ -7%	Australija	185.319	↑ 8%	
						2010/2009		8,7/4,6	↑ 89%	2010/2009		13,2/10,1	↑ 31%	Kina, kontinentalnoj	168.695	↑ 20%		
						2011/2010		40,4/8,7	↑ 365%	2011/2010		14,9/13,2	↑ 13%	Poljska	167.263	↑ 7%		
						2012/2011		1/40,4	↓ -97%	2012/2011		nema podataka	nema podataka	Švedska	143.523	↑ 1%		
						prosjek 2012/2008		↑ 19%	prosjek 2012/2008	↑ 11%		Meksiko	138.885	↓ -1%				
							Austria	2009/2008	0,5/19,9	↓ -97%	Albania	2009/2008	0,5/0,2	↑ 136%	Saudijska Arabija	118.387	↑ 18%	
						2010/2009		0/0,5	↓ -100%	2010/2009		0,3/0,5	↓ -32%	Češka	115.765	↑ 1%		
						2011/2010		nema podataka	nema podataka	2011/2010		nema podataka	nema podataka	Tajland	95.561	↓ -4%		
						2012/2011		41,9/92	↓ -54%	2012/2011		nema podataka	nema podataka	Danska	90.230	↑ 5%		
						prosjek 2012/2008		↑ 28%	prosjek 2012/2008	↑ 9%		Ujedinjeni Arapski Emirati	89.803	↓ -12%				
							Njemačka	2009/2008	1,5/0,5	↑ 200%	Crna Gora	2009/2008	0,9/0,4	↑ 117%	Svjacarska	81.519	↑ 1%	
						2010/2009		15,9/1,5	↑ 933%	2010/2009		1,2/0,9	↑ 30%	Malezija	81.408	↑ 7%		
						2011/2010		1,5/15,9	↓ -90%	2011/2010		1/1,2	↓ -16%	Kina, Hong Kong SAR	74.443	↑ 2%		
						2012/2011		28,6/1,5	↑ 1767%	2012/2011		nema podataka	nema podataka	Portugalija	71.523	↓ -4%		
						prosjek 2012/2008		↑ 174%	prosjek 2012/2008	↑ 34%		Brazil	71.218	↑ 21%				
							ostale države	2009/2008	228,5/241,8	↓ -6%								
						2010/2009		70/228,5	↓ -69%									
						2011/2010		84,9/70	↑ 21%									
						2012/2011		96,6/84,9	↑ 14%									
						prosjek 2012/2008		↓ -20%										

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Duboko smrznuto i zaleđeno - tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH			Konkurencija u izvozu ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)				
	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta	
Dubuko smrznuto i zaleđeno	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	7361/5113	↑ 44%	Srbija	2009/2008	717,3/865,6	↓ -17%	Rumunija	2009/2008	4,7/5,6	↓ -16%	Njemačka	320.823	↑ 4%	
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	8731/7361	↑ 19%		2010/2009	1818,2/717,3	↑ 153%		2010/2009	7,7/4,7	↑ 63%		SAD	251.819	↑ 14%
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	9970/8731	↑ 14%		2011/2010	1660,2/1818,2	↓ -9%		2011/2010	7,9/7,7	↑ 3%		Francuska	146.947	↑ 4%
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	7978/9970	↓ -20%		2012/2011	2509,9/1660,2	↑ 51%		2012/2011	6,9/7,9	↓ -13%		Holandija	115.215	↑ 5%
	prosjek 2012/2008	nema podataka		prosjek 2012/2008		↑ 12%		prosjek 2012/2008		↑ 30%		prosjek 2012/2008		↑ 5%		Belgija	95.855	↑ 8%
							Hrvatska	2009/2008	952/657	↑ 45%	Srbija	2009/2008	123,1/107,2	↑ 15%	Kanada	70.000	↑ 5%	
								2010/2009	497,5/952	↓ -48%		2010/2009	149,8/123,1	↑ 22%		Ruska Federacija	66.314	↑ 6%
								2011/2010	613,6/497,5	↑ 23%		2011/2010	155,9/149,8	↑ 4%		Ujedinjeno Kraljevstvo	64.892	↓ -4%
								2012/2011	859,5/613,6	↑ 40%		2012/2011	136,1/155,9	↓ -13%		Japan	61.552	↑ 3%
								prosjek 2012/2008		↑ 7%		prosjek 2012/2008		↑ 6%		Austrija	54.192	↑ 0%
							Austria	2009/2008	212,2/52,7	↑ 303%	Bugarska	2009/2008	7,8/6,5	↑ 21%	Italija	45.040	↓ 0%	
								2010/2009	642,2/212,2	↑ 203%		2010/2009	11,6/7,8	↑ 48%		Poljska	35.091	↑ 7%
								2011/2010	1891,8/642,2	↑ 195%		2011/2010	10,8/11,6	↓ -7%		Korea	32.532	↑ 11%
								2012/2011	928/1891,8	↓ -51%		2012/2011	12,4/10,8	↑ 14%		Švedska	29.480	↑ 3%
								prosjek 2012/2008		↑ 105%		prosjek 2012/2008		↑ 18%		Kina	28.067	↑ 5%
							Njemačka	2009/2008	362,5/290,4	↑ 25%	Hrvatska	2009/2008	0,6/0,1	↑ 305%	Australija	27.145	↑ 13%	
								2010/2009	705,1/362,5	↑ 95%		2010/2009	2,7/0,6	↑ 364%		Španjolska	26.883	↓ -1%
								2011/2010	557,3/705,1	↓ -21%		2011/2010	1,7/2,7	↓ -35%		Danska	25.709	↓ -3%
								2012/2011	260,8/557,3	↓ -53%		2012/2011	1,3/1,7	↓ -24%		Švajcarska	22.043	↓ -3%
								prosjek 2012/2008		↓ -3%		prosjek 2012/2008		↑ 75%		Finska	14.228	↑ 6%
						ostale države	2009/2008	5116,5/3234,4	↑ 58%	Crna Gora	2009/2008	0,8/0,3	↑ 123%	Norveška	11.783	↑ 2%		
							2010/2009	5067,9/5116,5	↓ -1%		2010/2009	0,6/0,8	↓ -24%		Meksiko	9.655	↓ -1%	
							2011/2010	5246,9/5067,9	↑ 4%		2011/2010	0,5/0,6	↓ -8%		Češka	9.580	↑ 6%	
							2012/2011	3420/5246,9	↓ -35%		2012/2011	0,2/0,5	↓ -63%		Litvanija	8.814	↑ 9%	
							prosjek 2012/2008		↑ 1%		prosjek 2012/2008		↓ -12%		Tajland	8.612	↓ -13%	
										Makedonija	2009/2008	2,5/0	nema podataka	Mađarska	7.481	↑ 11%		
						2010/2009	5,6/2,5	↑ 129%	2010/2009		5,6/2,5	↑ 129%	Srbija		7.228	↑ 12%		
						2011/2010	4,2/5,6	↓ -26%	2011/2010		4,2/5,6	↓ -26%	Brazil		6.153	↑ 40%		
						2012/2011	4/4,2	↓ -4%	2012/2011		4/4,2	↓ -4%	Portugalija		4.971	↑ 19%		
						prosjek 2012/2008		↑ 18%	prosjek 2012/2008			↑ 18%	Ukrajina		4.904	↑ 4%		

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

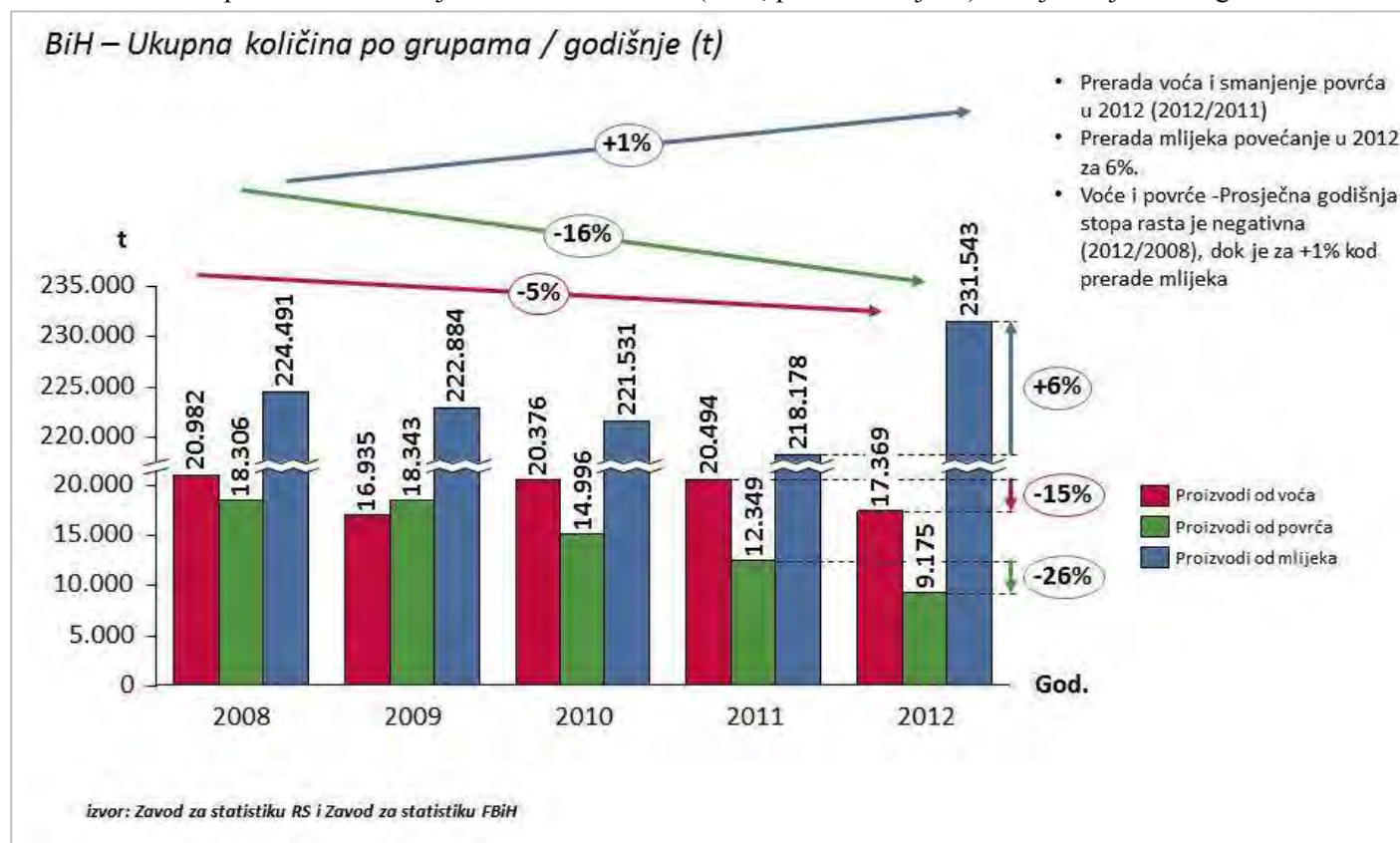
III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Lanac vrijednosti- prerađene grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda

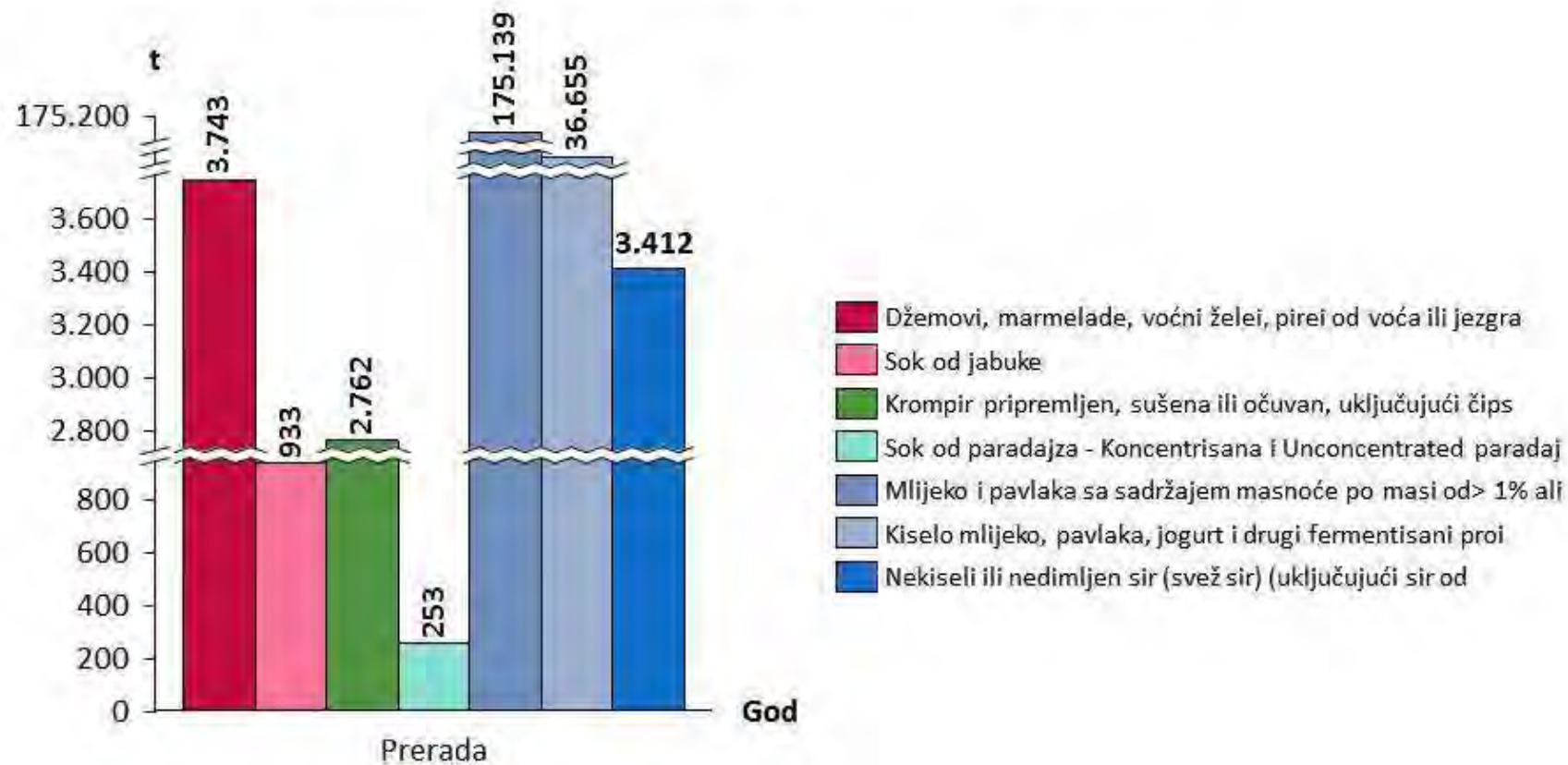
Statistička obrada podataka lanca vrijednosti za tri sektora (voće, povrće i mlijeko) data je u sljedećem grafikonu

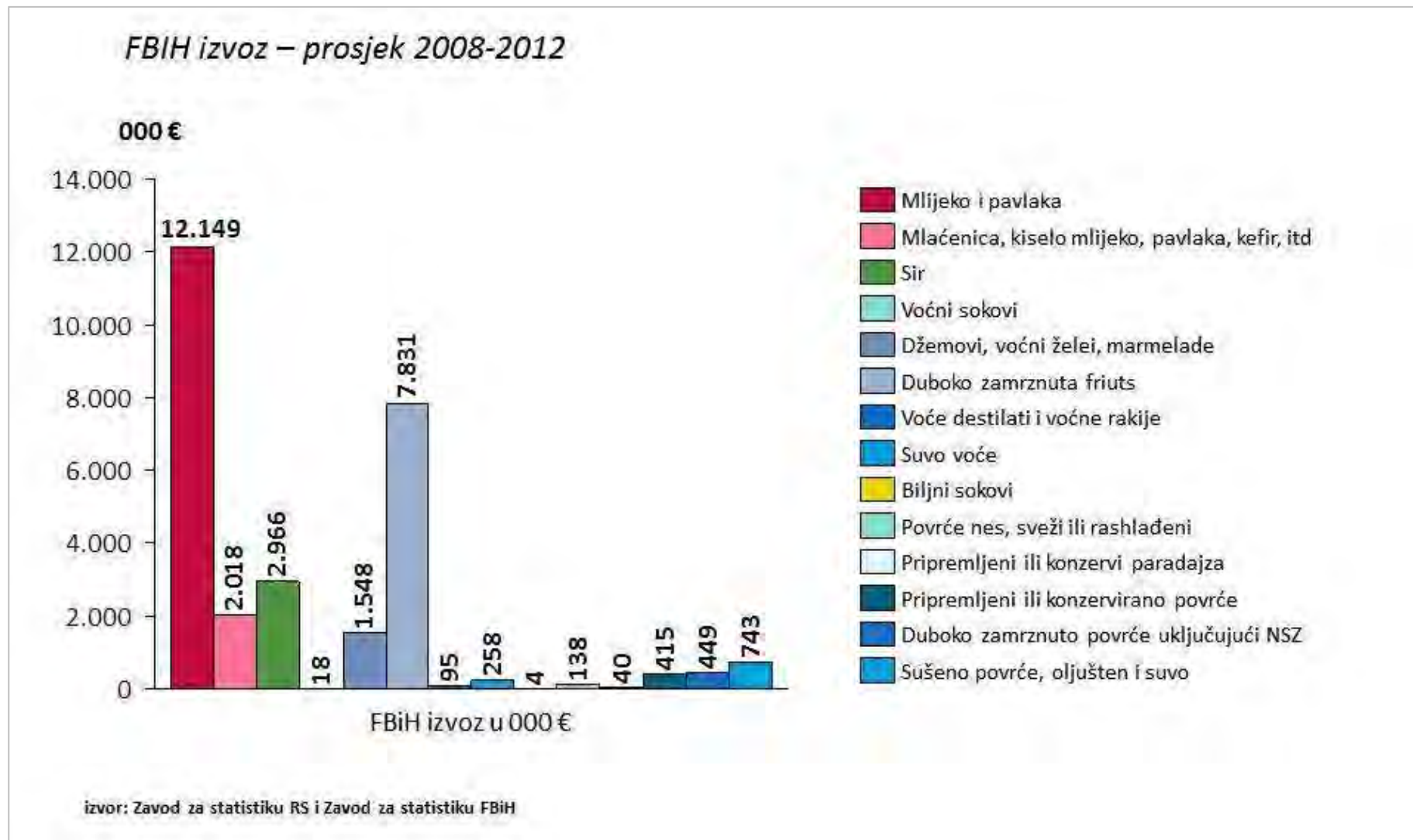
Lanac vrijednosti- prerađene odabrane grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda

BiH – odabrano V/P/M preraćenih proizvoda (t) – prosjek 2008-2012

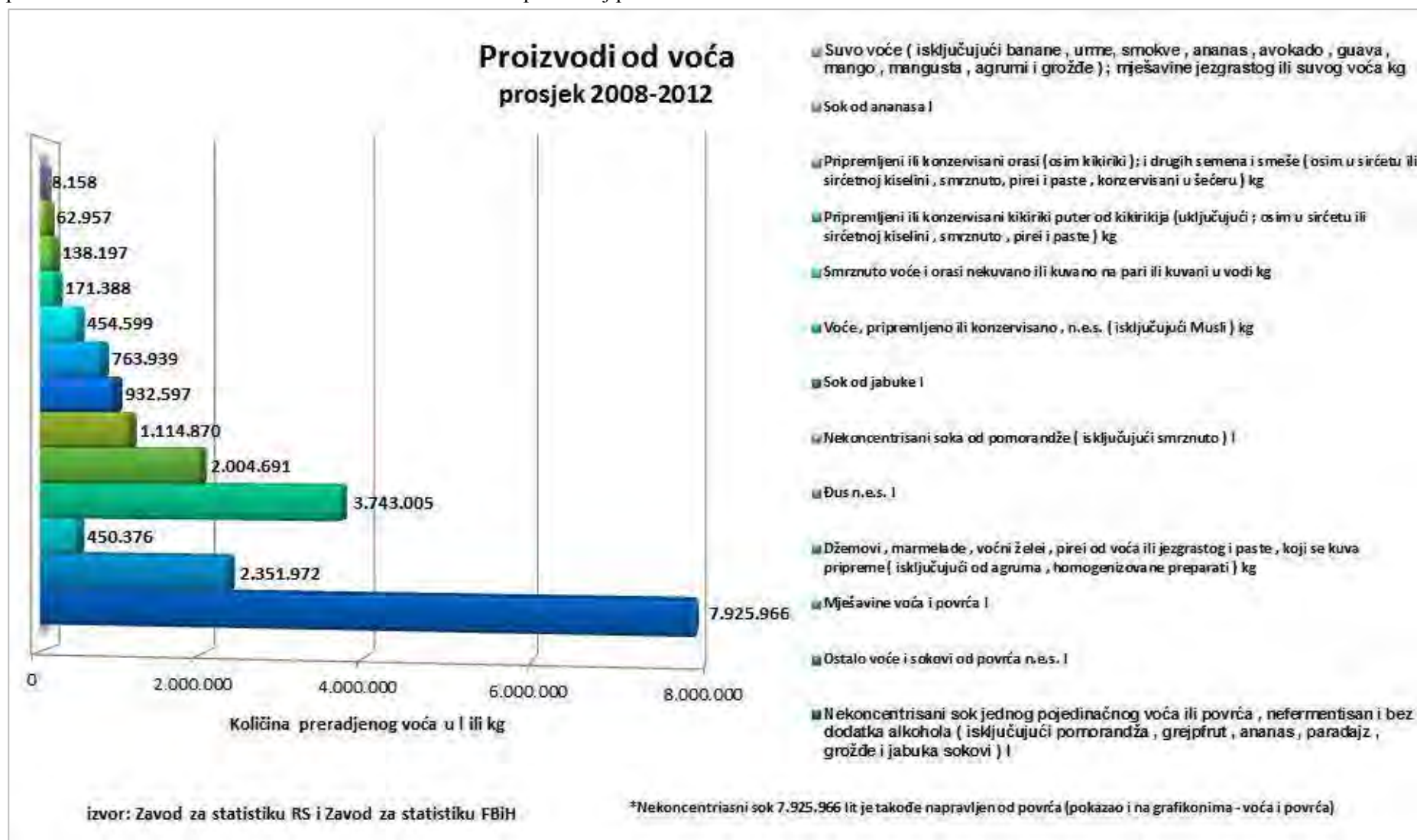
izvor: Zavod za statistiku RS i Zavod za statistiku FBiH

Lanac vrijednosti- izvoz prerađene grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda u 000€

PROIZVODI OD VOĆA

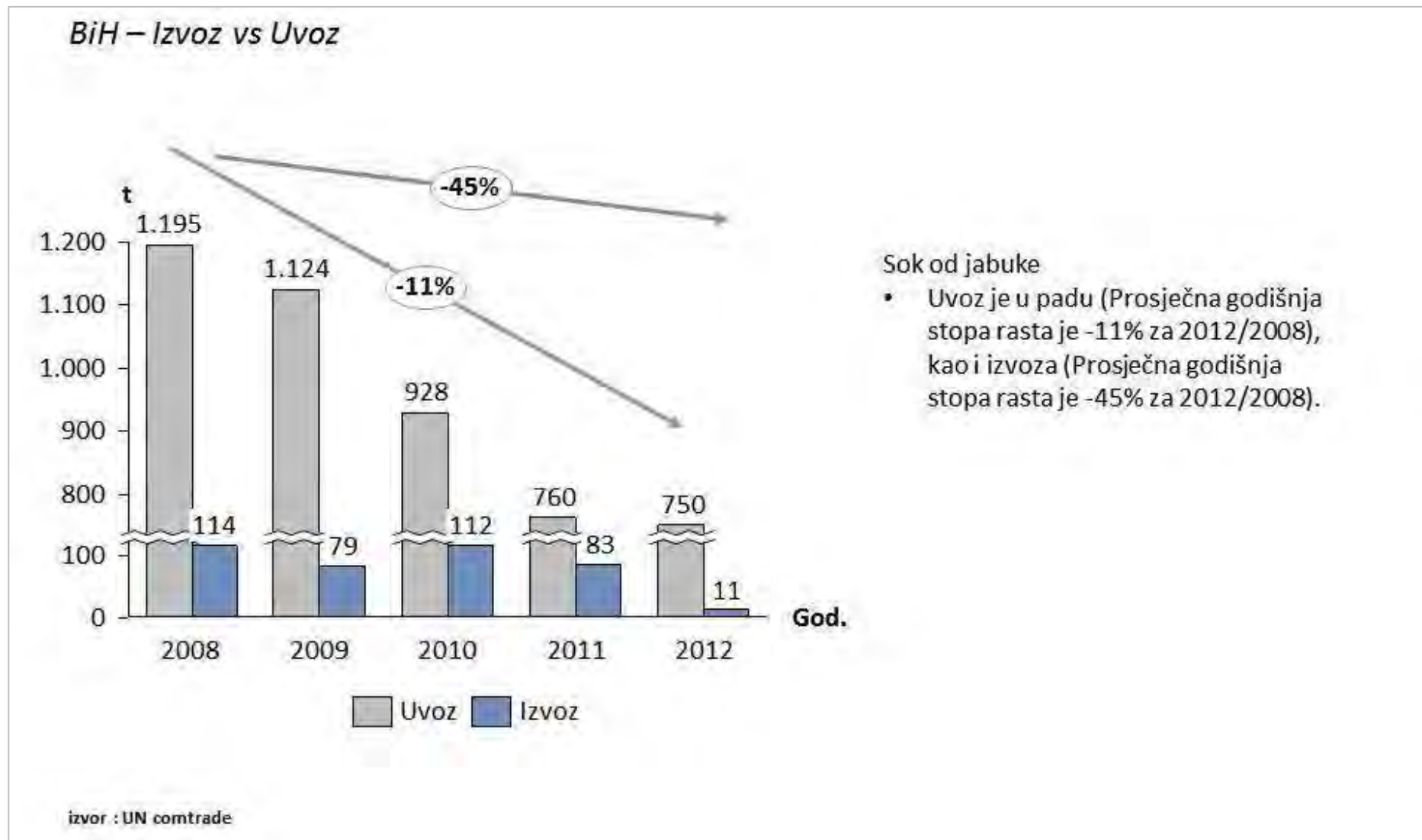
Obradom podataka iz statističkih godišnjaka dolazimo do prosječnih prerađivačkih rezultata koji prikazani na grafikonu u litrama ili u kilogramima, zavisno od vrste prerađevine voća. Analiza obuhvaća i uvozne sirovine za preradu tj proizvode.

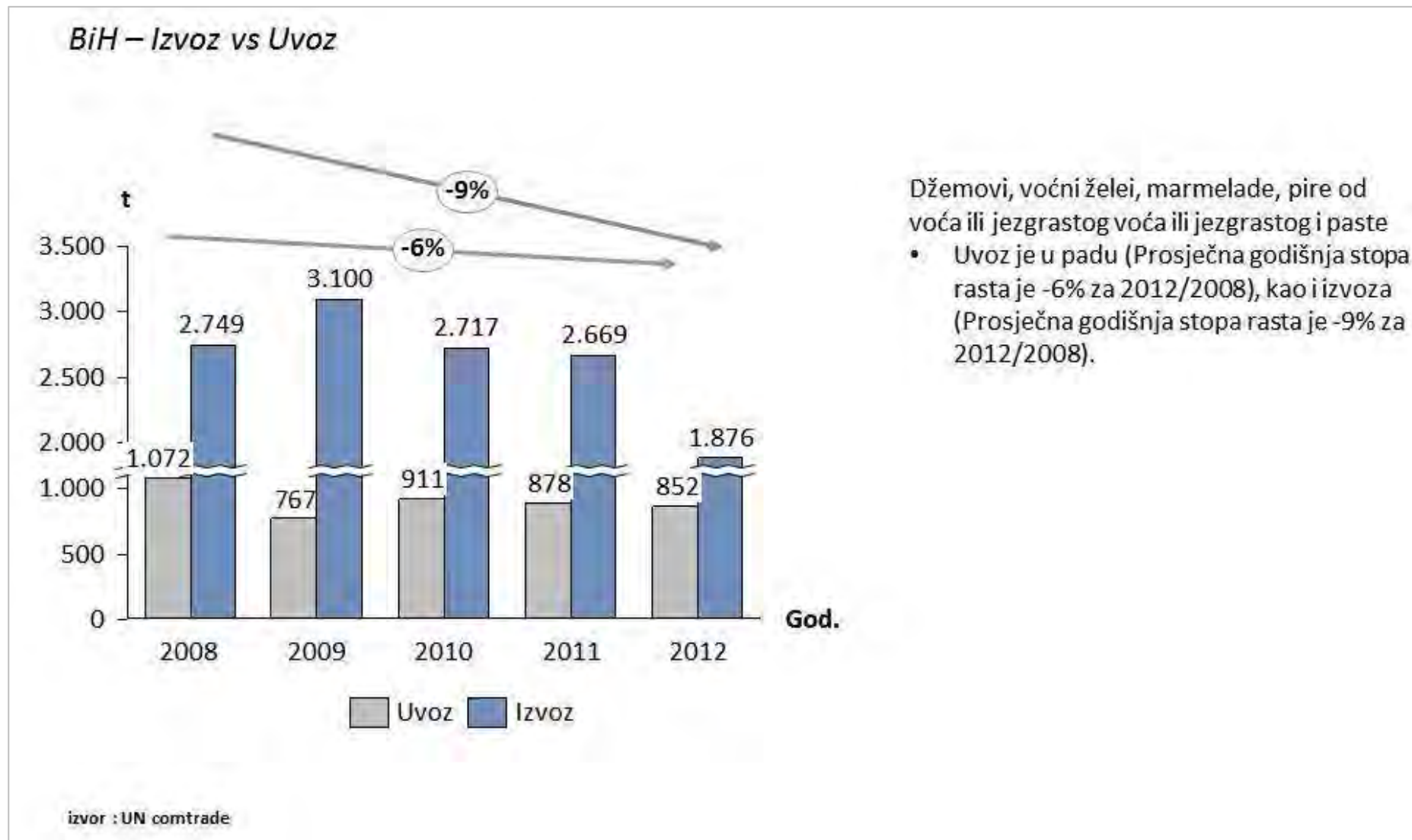
Nastavak analize je posvećen preradi jabukovog soka i marmelada, odnosno džemova od voća kao dva najistaknutija proizvoda koja se prerađuju od domaćih sirovina

Pad proizvodnje voća 2012 godine u regiji se negativno odrazio na prerađivačku industriju. Izvoz također ima negativan rast u 2012 godini, što se posebno odražava na jabukov sok, dok je situacija nešto bolja kada se radi o marmeladi. Glavno tržište za ove vrste proizvoda je Hrvatska. Najveći regionalni konkurentni prerađivačke industrije jabukovog soka i marmelada su Srbija i Hrvatska. Potražnja za ovim proizvodima na svjetskom tržištu je velika, a posebno se izdvaja: Ruska Federacija, Njemačka, Francuska, Velika Britanija i drugi.

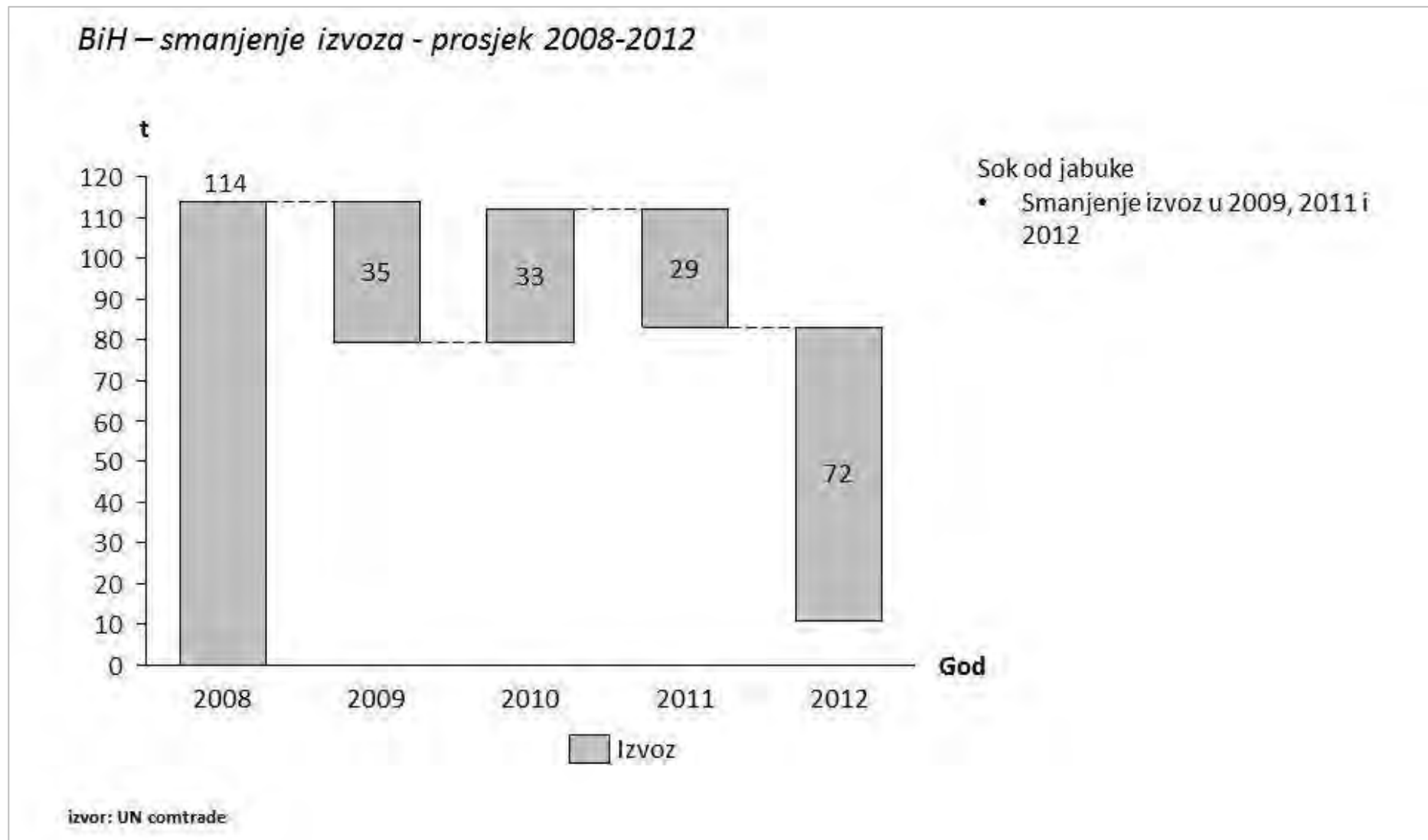
Proizvodi od voća izvoz vs uvoz – sok od jabuke

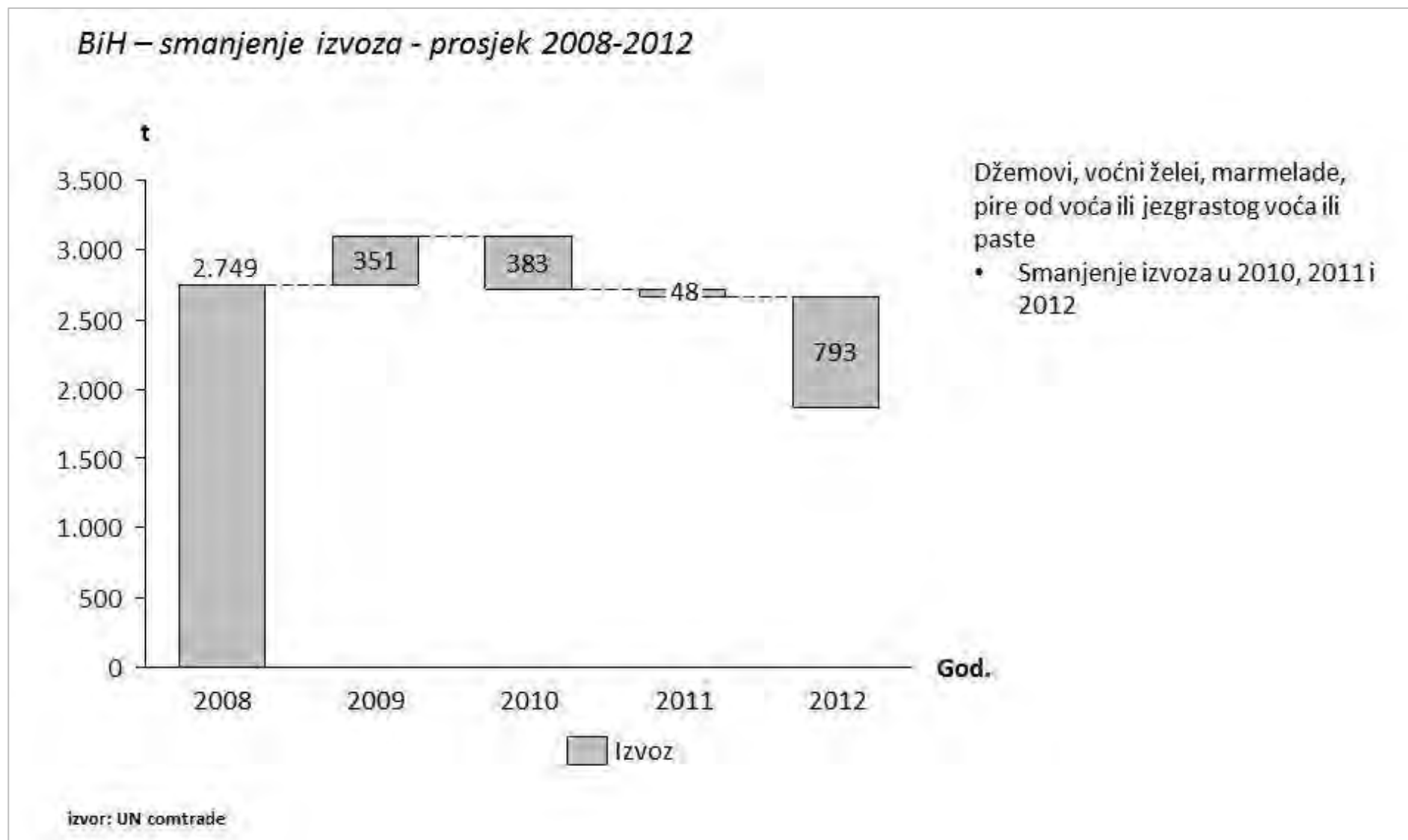
Proizvodi od voća izvoz vs uvoz – Džem, marmelada

Proizvodi od voća – sok od jabuke izvoz

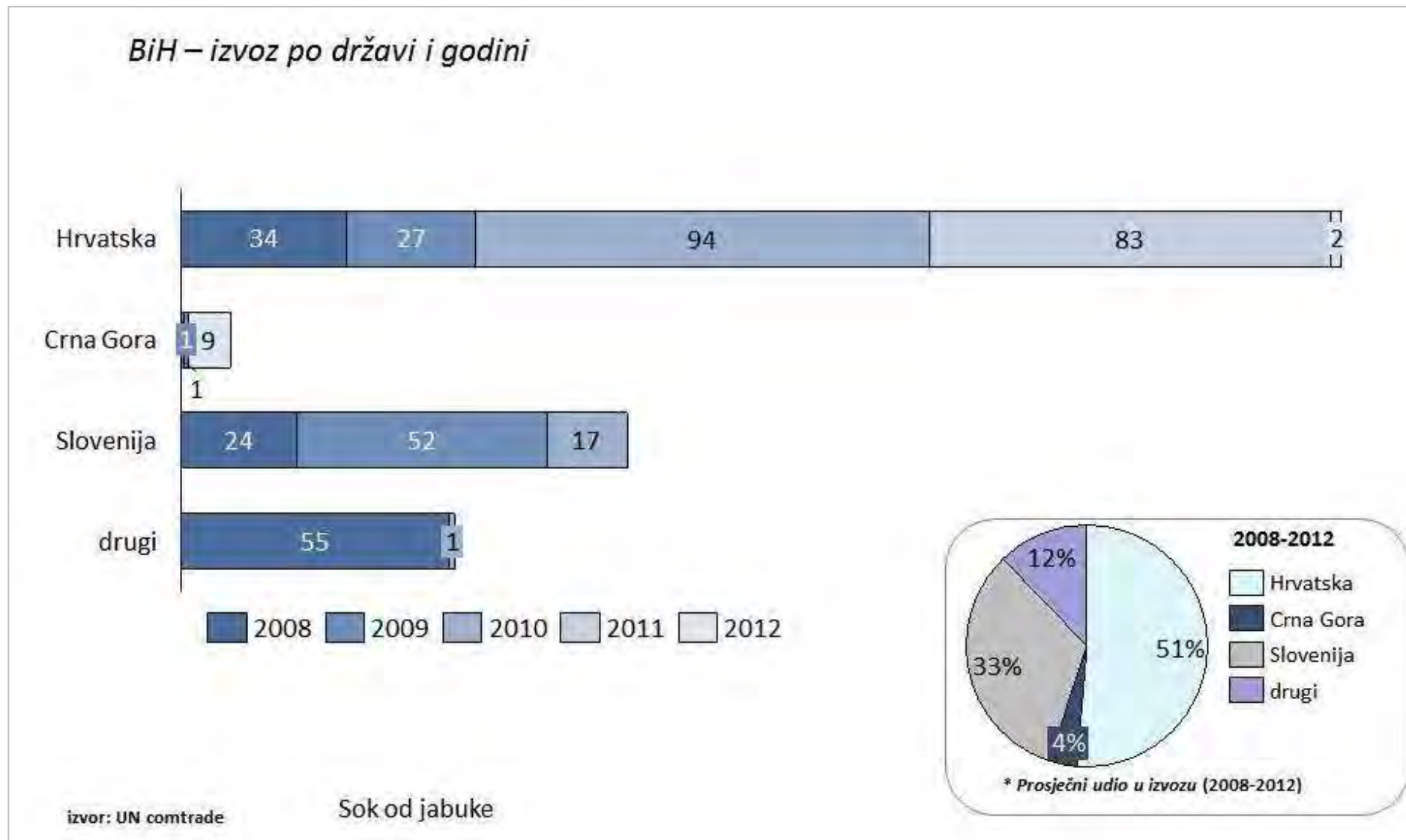

Proizvodi od voća – Džem, marmelada izvoz

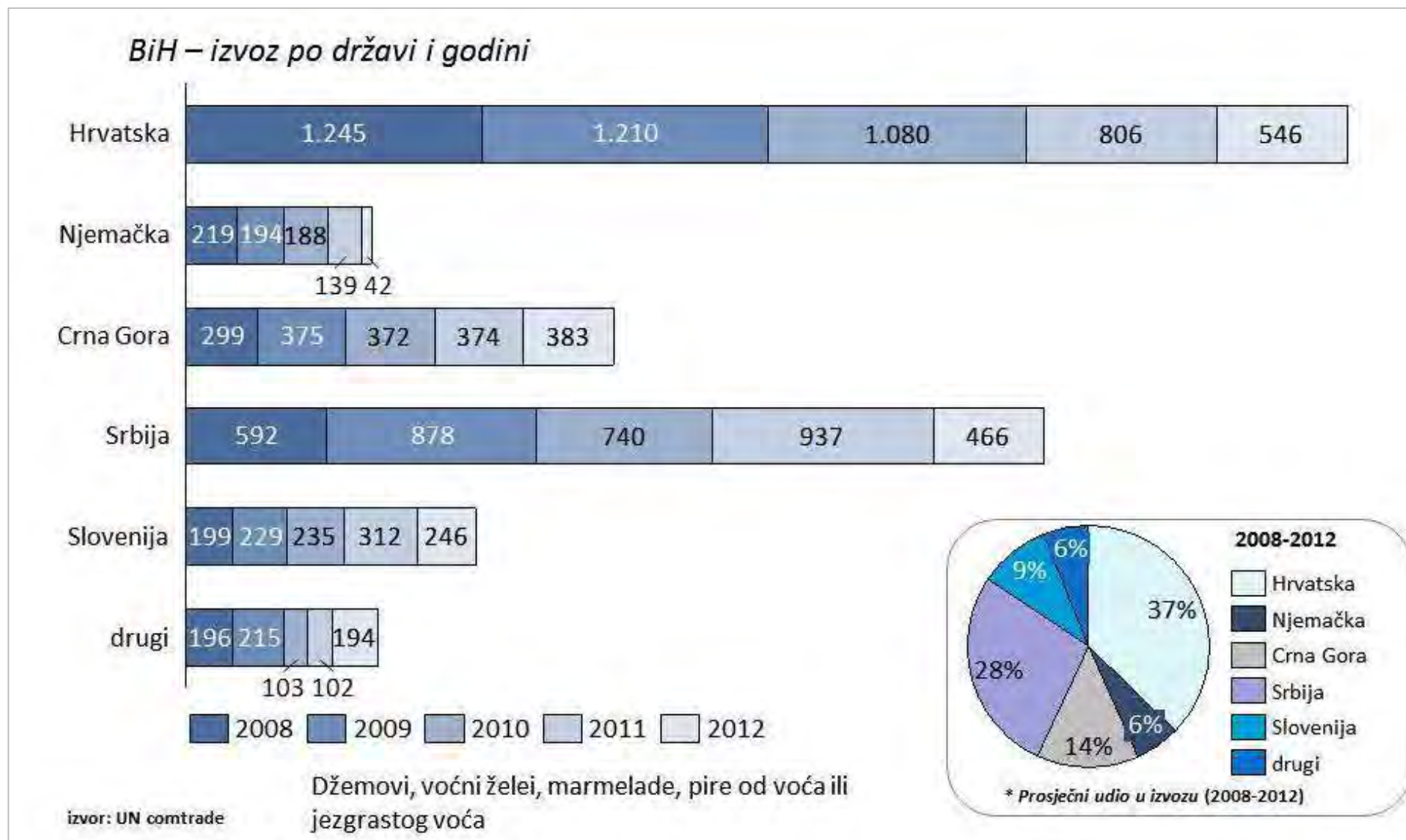

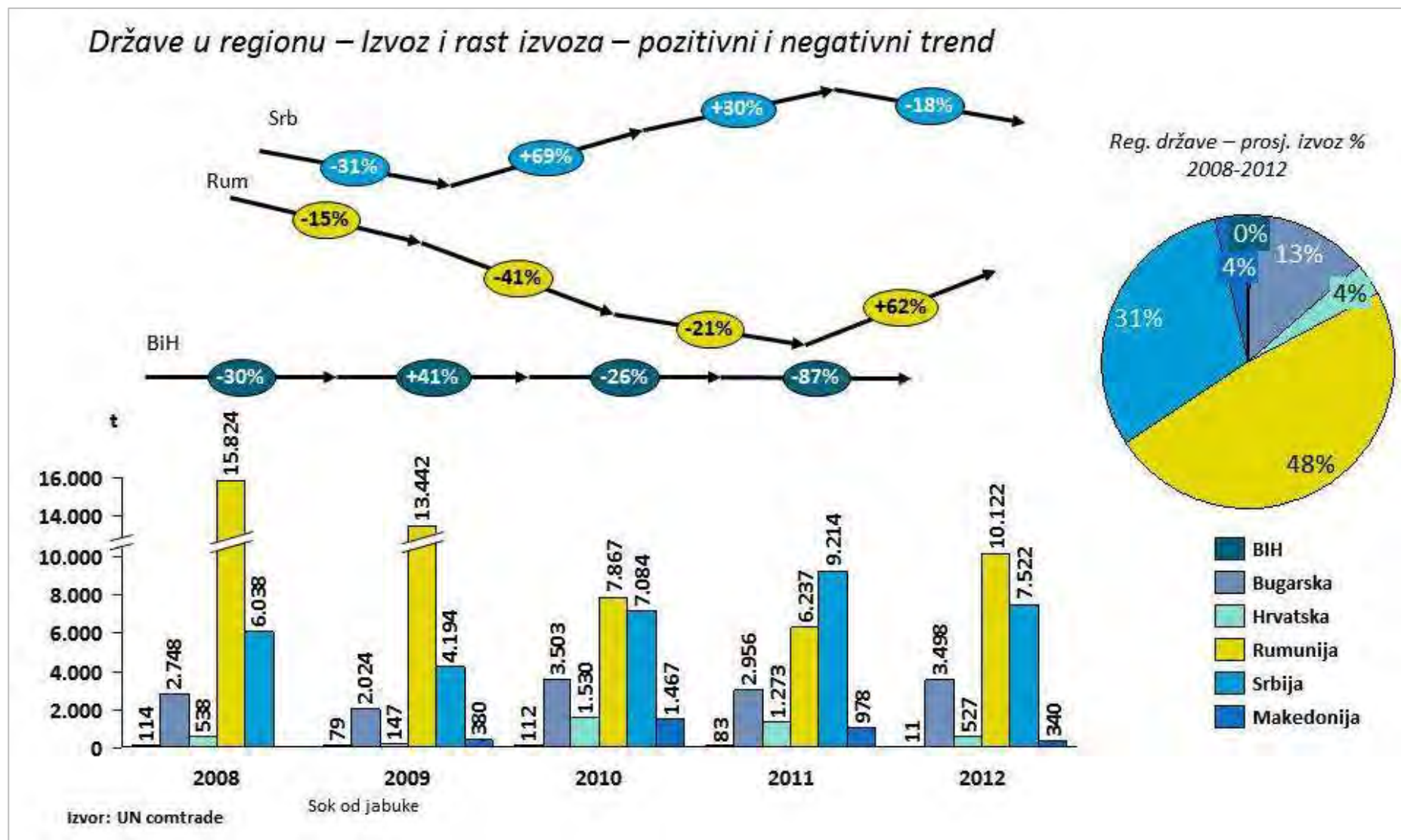
Proizvodi od voća – Ključna tržišta – izvoz soka od jabuke (po državi)

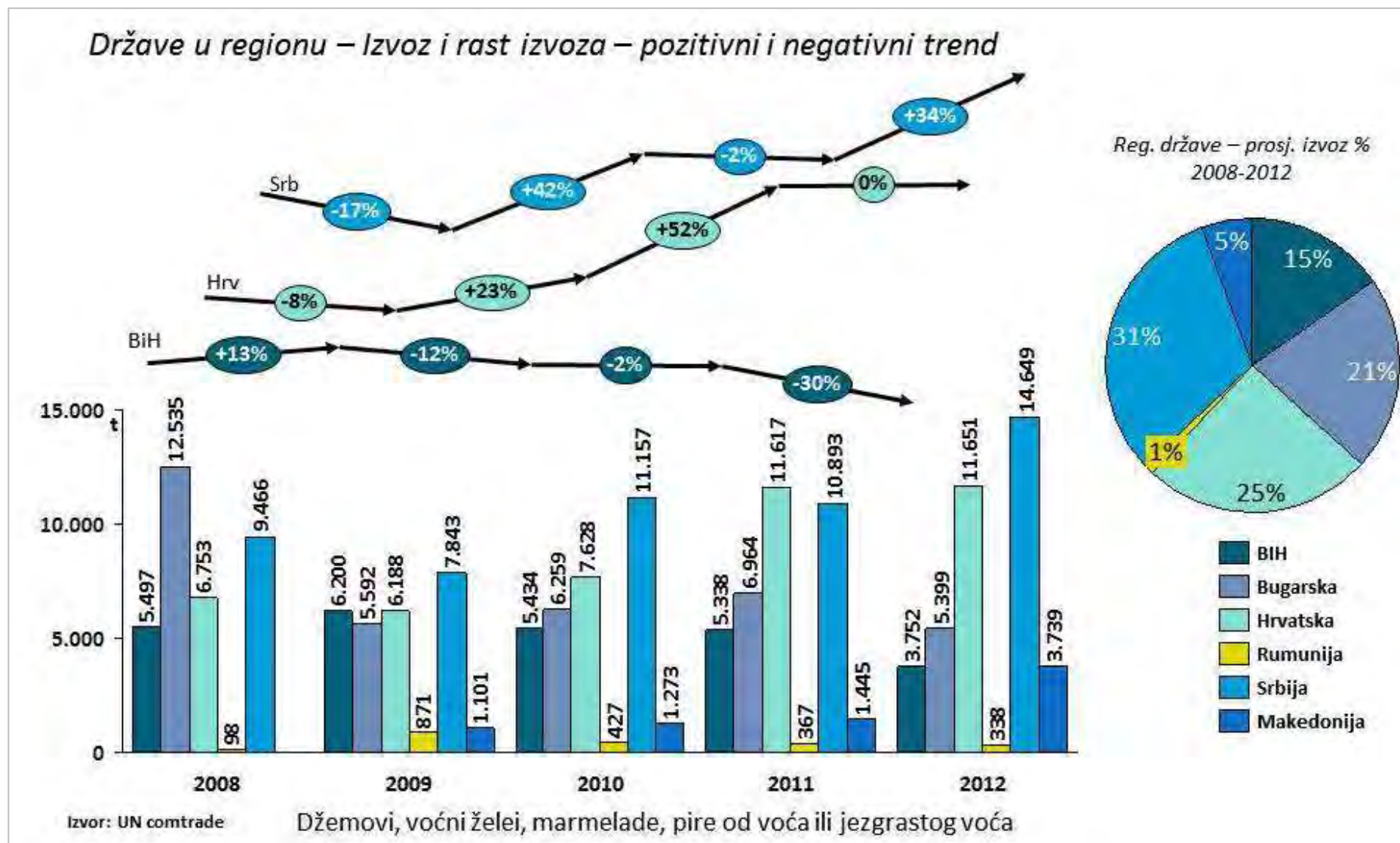
Proizvodi od voća – Ključna tržišta – izvoz Džema, marmelade (po državi)

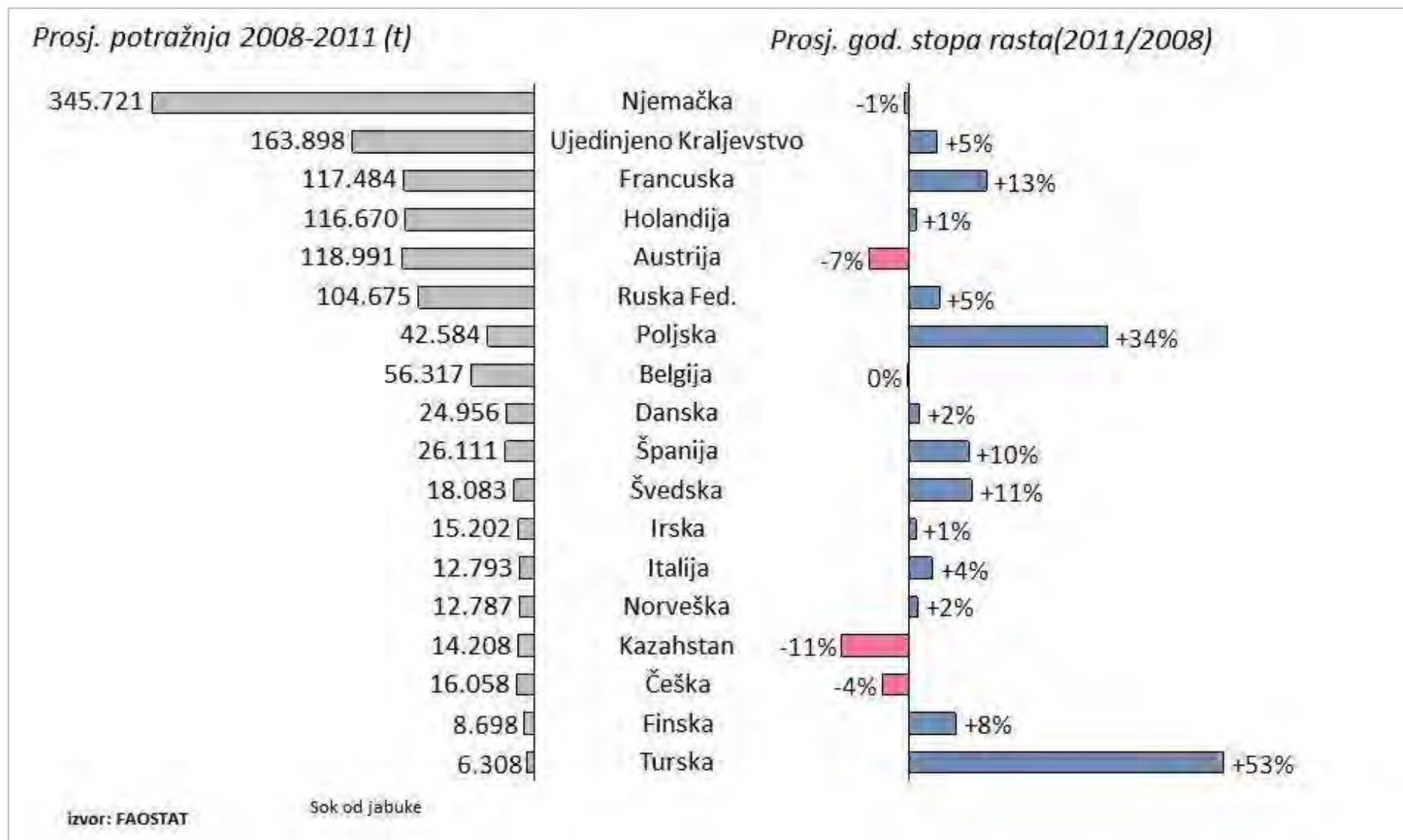
Konkurencija u proizvodnji sok od jabuke – Izvoz u regiji

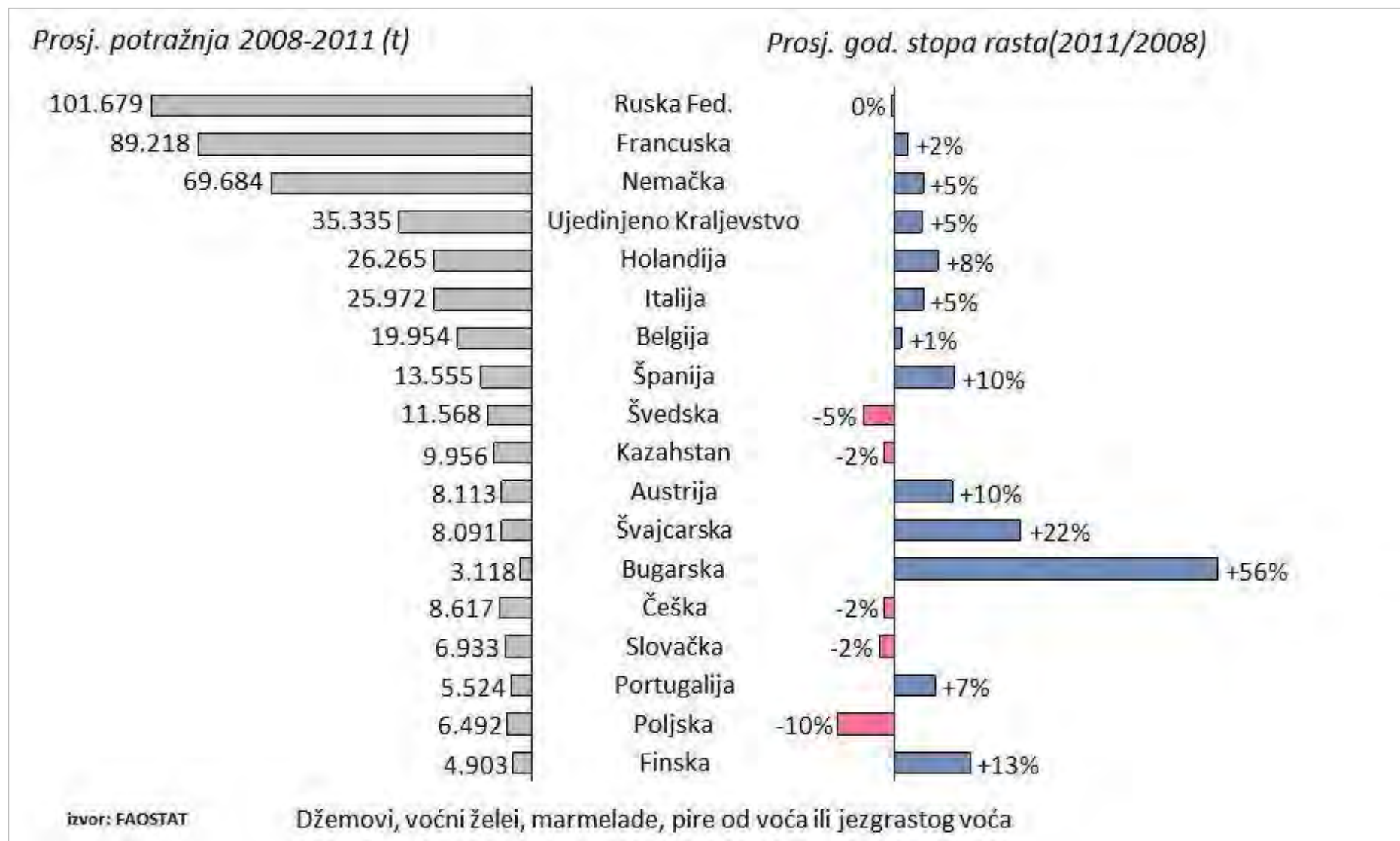
Konkurencija u proizvodnji džema, marmelade – Izvoz u regiji

Međunarodna potražnja - sok od jabuke

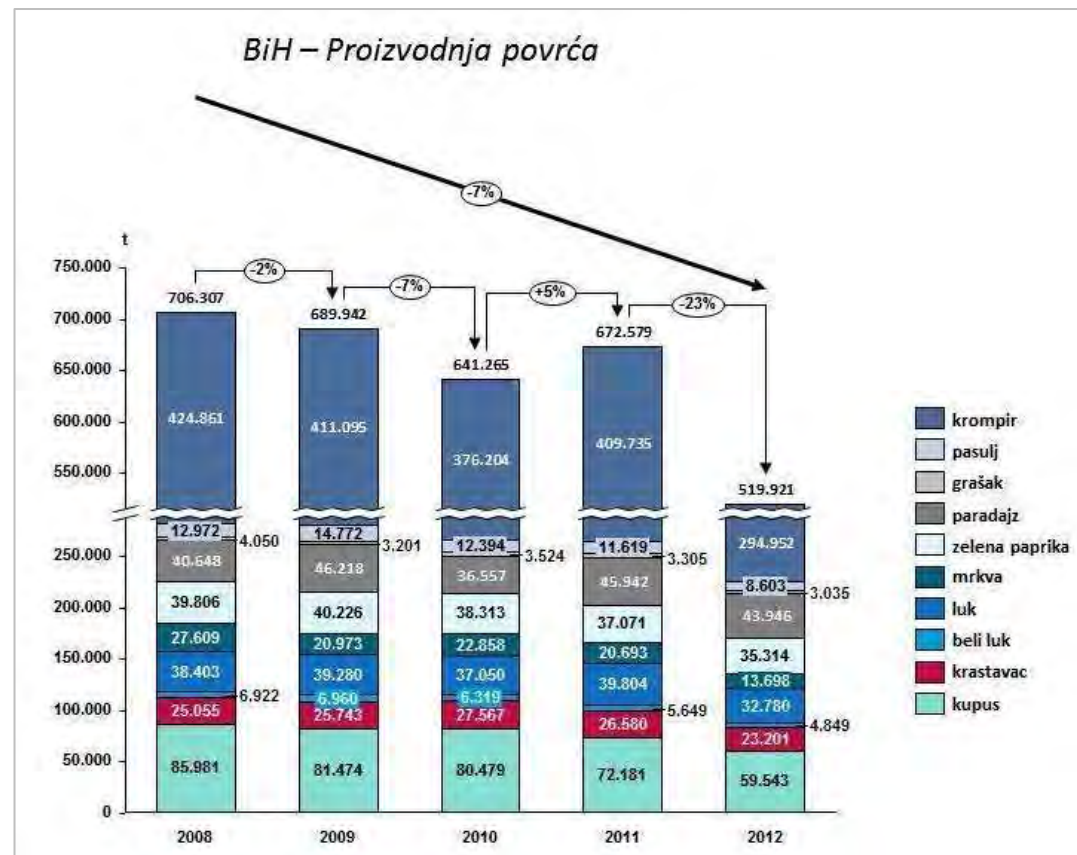
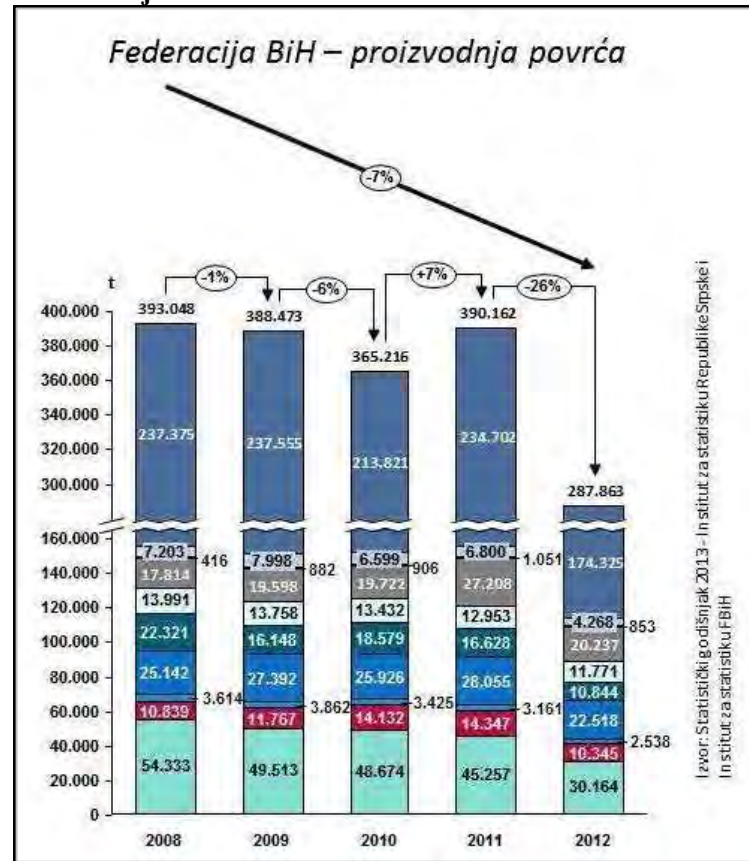
Međunarodna potražnja - Džem, marmelada

POVRĆE – OPĆI PREGLED

Proizvodnja povrća u FBiH odnosno Bosni i Hercegovini prikazana je na dva grafikona. Proizvodnja je izražena u tonama po godinama uzgoja 2008-2012. Prikazan je i trend rasta, tj. pada proizvodnje za promatrani period. Pad proizvodnje FBiH od -26% u 2012 godini je rezultat suše i nepovoljnih vremenskih uvjeta u cijelom regiji. Na grafikonima su dati obujmi proizvodnje za krumpir, grah, grašak, rajčica, zelenu papriku, mrkvu, crni luk, bijeli luk, krastavac i kupus kao i ukupni obujmi za promatranu godinu.

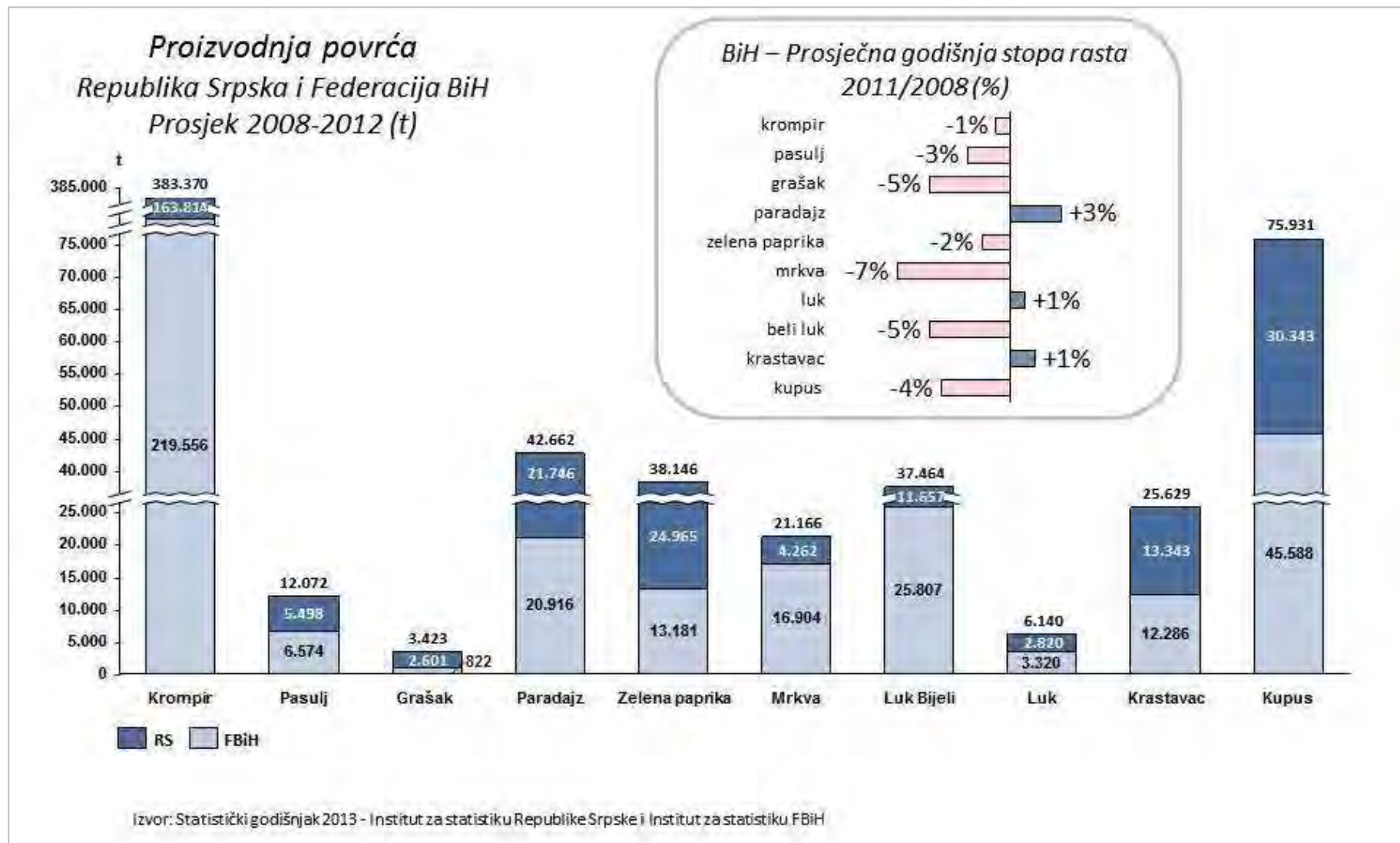
Proizvodnja

* Proizvodnja voća u Federaciji BiH i BiH u tonama na temelju statističkih informacija objavljenih u Statističkom godišnjaku RS i FBiH za 2013

Proizvodnja povrća

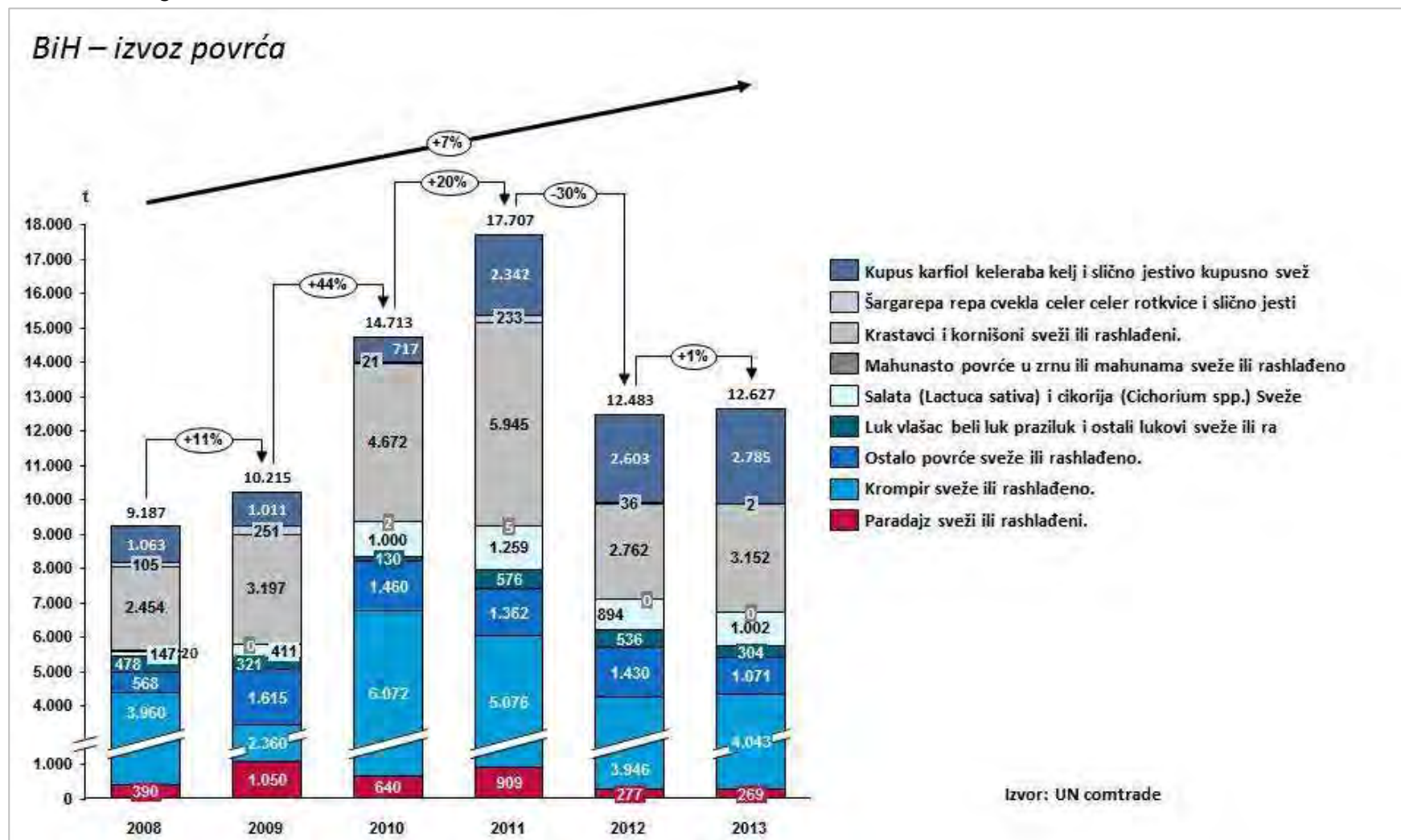
Statistička analiza prosječne proizvodnje povrća u tonama za promatrani period od 2008-2012 je pokazala najviše odnosno najniže vrijednosti proizvodnje u RS i FBiH. Prosječna stopa rasta za cijelu BiH je data za promatrano voće (2011/2008) gdje prevladava negativna prosječna stopa rasta za promatrani period.

Povrće – izvoz svježeg, smrznutog ili sušenog

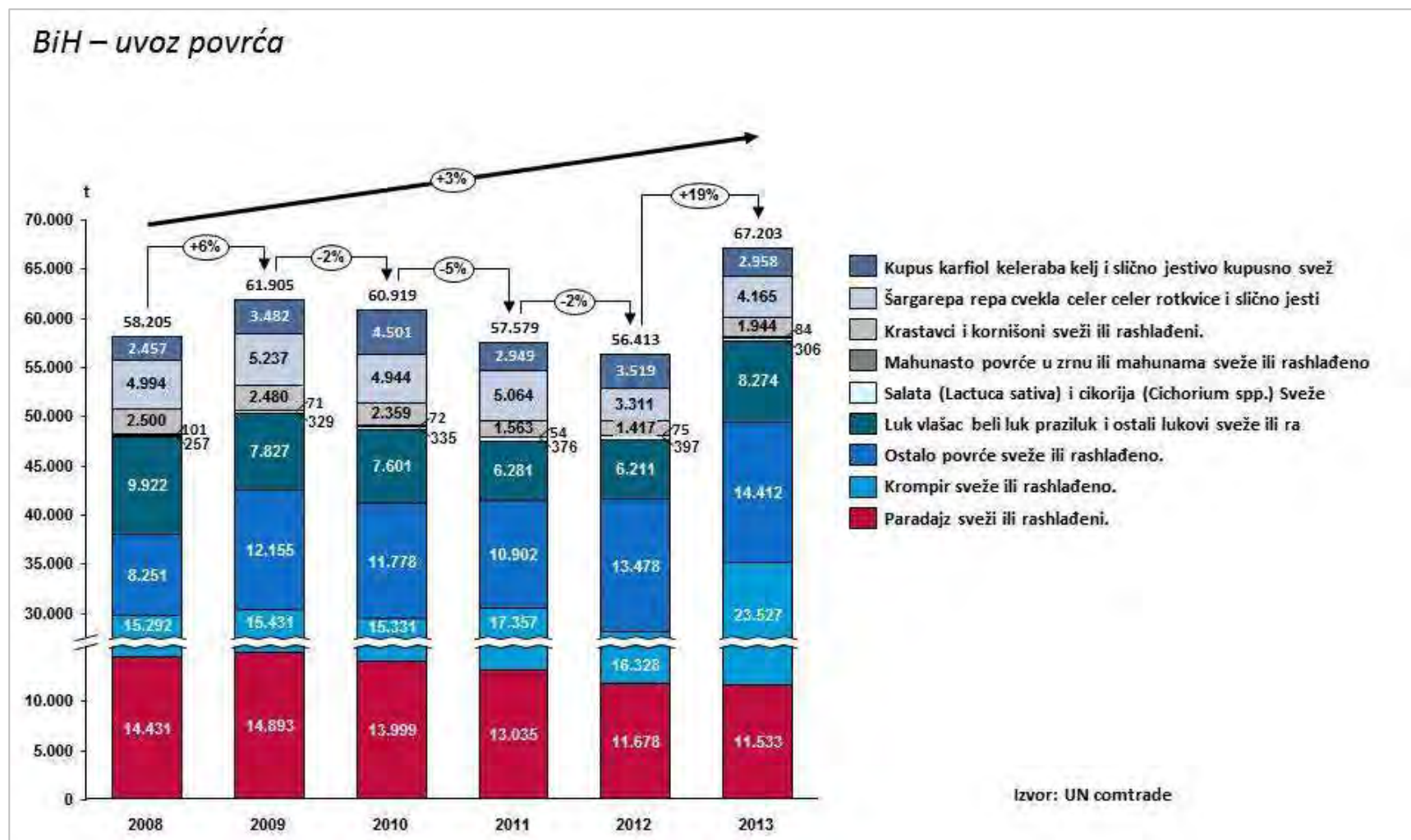
Izvoz povrća u BiH je prikazan na grafikonu sa prosječnim rastom od +7% (2013/2008). Nešto manji izvoz zabilježen je 2013 godine, odnosno nalazi se na istoj razini kao 2012 godine.

*podaci dostupni samo za BiH

Povrće – uvoz svježeg, smrznutog ili sušenog

Uvoz povrća u BiH je prikazan na donjem grafikonu sa prosječnim stopom rasta od +3% (2013/2008). Sa grafikona se vidi da je rast uvoza posebno naglašen 2013 godine gdje je godišnja stopa rasta +19%.

* podaci dostupni samo za BiH

KROMPIR

Proizvodnja

KRUMPIR

Statistička analiza je pokazala da je krumpir strateški ključan produkt/povrće za FBIH odnosno BiH. To se posebno odnosi na proljetni (rani) krumpir. Proizvodnja krumpira ima ujednačenu proizvodnju u promatranom period 2008-2012, iako je 2012, zbog suše bila značajno smanjena. Najveća proizvodnja krumpira u FBIH je u Tuzlanskom kantonu, dok u RS je u općini Gradiška. BiH se nalazi na 77-om mjestu svjetske liste proizvođača krumpira. Otkupna cijena krumpira je veoma dobra u usporedbi sa ostalim zemljama/proizvođačima.

Usprkos smanjenju proizvodnje krumpira u 2012 godine odnosno padu prosječne stope rasta 2012/2011 od -26% u FBIH, izvoz je u porastu tako da za promatrani period 2013/2012 imamo povećanje stope rasta izvoza za + 2%.

Najznačajnija tržišta su: Srbija, Hrvatska, Crna Gora i Norveška. Hrvatska za promatrani period 2008-2012 čini 60% posto BiH tržišta. Naši najveći konkurenti u regiji su Rumunjska i Srbija sa nekoliko puta većom proizvodnjom krumpira. Slično kao kod BiH, Srbija i Rumunjska 2012 godine imaju pad proizvodnje zbog vremenskih nepogoda, ali i samog izvoza krumpira.

Najveći regionalni izvoznici krumpira su Srbija i Rumunjska koji imaju udio od po 31% od izvoza Balkanskih zemalja (Rumunjska, BiH, Srbija, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Albanija i Bugarska).

Međunarodna potražnja za krumpirom je velika a posebno interesiranje imaju Belgija, Holandija, Ruska Federacija, Španjolska i Njemačka.

Krumpir – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH				Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)		
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Krumpir	2009/2008	237,6/237,4	↑ 0%	2009/2008	529/606	↓ -13%	Srbija	2009/2008	0/35,8	↓ -100%	Rumunija	2009/2008	4004/3649	↑ 10%	Ruska Federacija	760.558	↑ 40%
	2010/2009	213,8/237,6	↓ -10%	2010/2009	1157/529	↑ 118,5%		2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	3284/4004	↓ -18%	Holandija	1.234.995	↑ 6%
	2011/2010	234,7/213,8	↑ 10%	2011/2010	1303/1157	↑ 13%		2011/2010	nema podataka	nema podataka		2011/2010	4077/3284	↑ 24%	Belgija	1.346.584	↑ 3%
	2012/2011	174,3/234,7	↓ -26%	2012/2011	837/1303	↓ -36%		2012/2011	3,1/7,7	↓ -60%		2012/2011	2465/4077	↓ -40%	Španjolska	725.272	↓ -4%
	prosjek 2012/2008		↓ -7%	prosjek 2012/2008		↑ 8,4%		prosjek 2012/2008		↓ -71%		prosjek 2012/2008		↓ -9%	Njemačka	586.615	↑ 8%
						Hrvatska	2009/2008	362/284,8	↑ 27%	Srbija	2009/2008	898/844	↑ 6%	Italija	623.540	↑ 1%	
					2010/2009		1000,1/362	↑ 176%	2010/2009		887/898	↓ -1%	Sjedinjene Države Amerike	466.447	↓ -3%		
					2011/2010		1054,8/1000,1	↑ 5%	2011/2010		892/887	↑ 0%	Francuska	411.246	↓ -5%		
					2012/2011		720,4/1054,8	↓ -32%	2012/2011		578/892	↓ -35%	Portugalija	290.837	↓ -2%		
					prosjek 2012/2008		↑ 26%	prosjek 2012/2008		↓ -9%	Ujedinjeno Kraljevstvo	324.851	↓ -19%				
						ostale države	2009/2008	167,2/274,6	↓ -39%	Albania	2009/2008	200/190	↑ 5%	Kanada	219.943	↑ 17%	
					2010/2009		156,5/167,2	↓ -6%	2010/2009		208/200	↑ 4%	Poljska	177.190	↑ 42%		
					2011/2010		240,8/156,5	↑ 54%	2011/2010		230/208	↑ 11%	Grčka	151.753	↑ 8%		
					2012/2011		113,5/240,8	↓ -53%	2012/2011		233/230	↑ 1%	Malezija	155.631	↑ 10%		
					prosjek 2012/2008		↓ -20%	prosjek 2012/2008		↑ 5%	Kazahstan	108.005	↑ 48%				
										Bugarska	2009/2008	232/353	↓ -34%	Češka	122.315	↑ 23%	
											2010/2009	251/232	↑ 8%	Egipat	106.250	↑ 21%	
											2011/2010	232/251	↓ -7%	Šri Lanka	115.858	↑ 9%	
											2012/2011	194/232	↓ -16%	Nepal	76.010	↑ 41%	
										prosjek 2012/2008		↓ -14%	Austrija	104.960	↑ 3%		
										Makedonija	2009/2008	207/191	↑ 8%	Alžir	112.929	↓ -1%	
											2010/2009	202/207	↓ -2%	Danska	87.504	↑ 7%	
											2011/2010	194/202	↓ -4%	Liban	96.897	↑ 3%	
											2012/2011	170/194	↓ -12%	Meksiko	85.855	↑ 12%	
										prosjek 2012/2008		↓ -3%	Rumunija	64.434	↑ 20%		
										Hrvatska	2009/2008	270/256	↑ 6%	Vijetnam	71.331	↑ 7%	
											2010/2009	179/270	↓ -34%	Indonezija	32.533	↑ 114%	
											2011/2010	168/179	↓ -6%	Senegal	72.259	↑ 3%	
											2012/2011	151/168	↓ -10%	Slovačka	57.695	↑ 23%	
										prosjek 2012/2008		↓ -12%	Svedska	66.656	↓ -2%		
										Crna Gora	2009/2008	156/134	↑ 17%				
											2010/2009	149/156	↓ -5%				
											2011/2010	180/149	↑ 21%				
											2012/2011	133/180	↓ -26%				
										prosjek 2012/2008		↓ 0%					
										BiH	2009/2008	414/429	↓ -3%				
											2010/2009	379/414	↓ -8%				
											2011/2010	413/379	↑ 9%				
											2012/2011	300/413	↓ -27%				
										prosjek 2012/2008		↓ -9%					

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska / Link - dijagram : Proizvodnja krompira

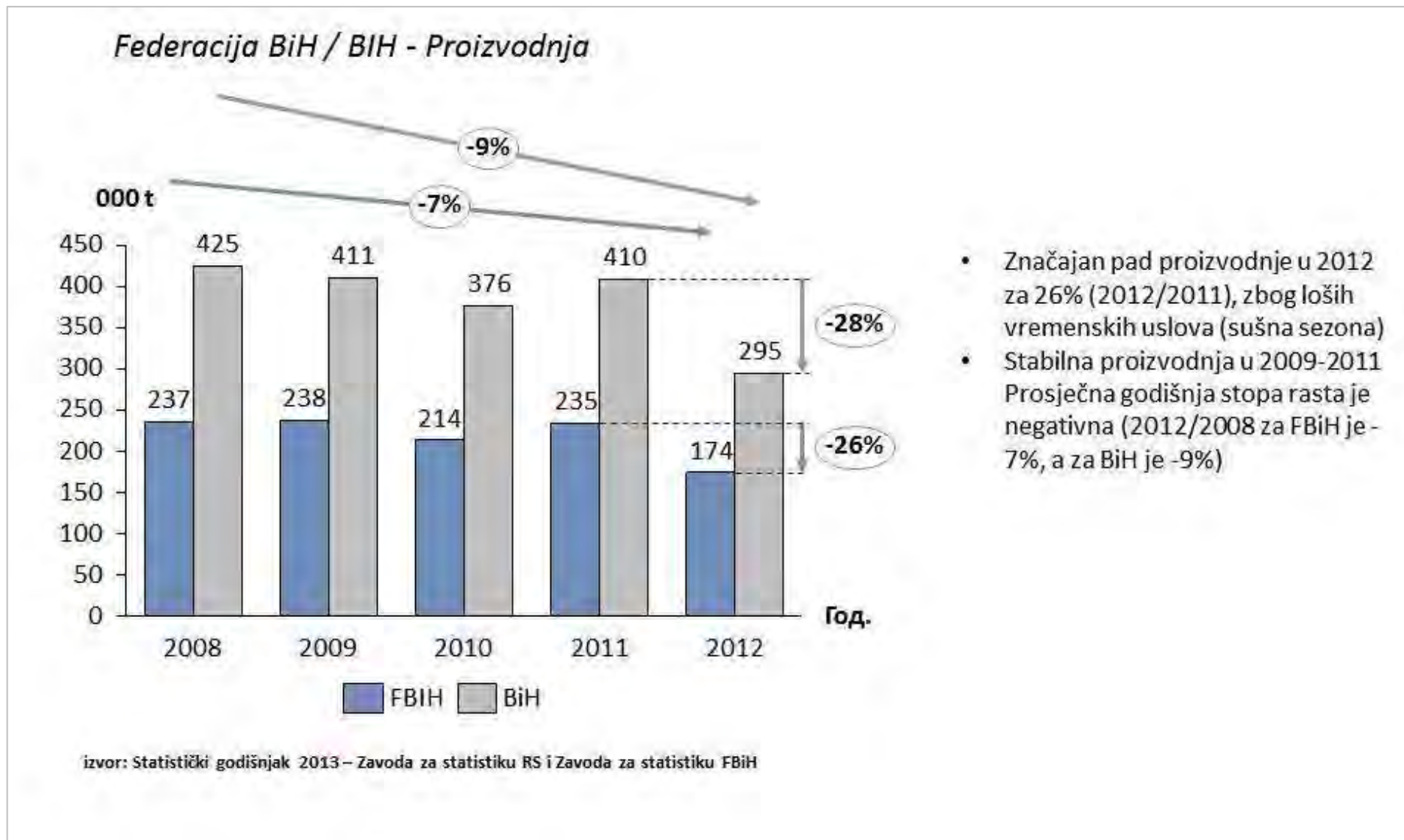
II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH / Link - Dijagram: Izvoz krompira u 000€

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram:Konkurencija u proizvodnji krompira –Dijagram proizvodnje zemalja u regionu

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Međunarodna potražnja za krompirom

Proizvodnja krumpira

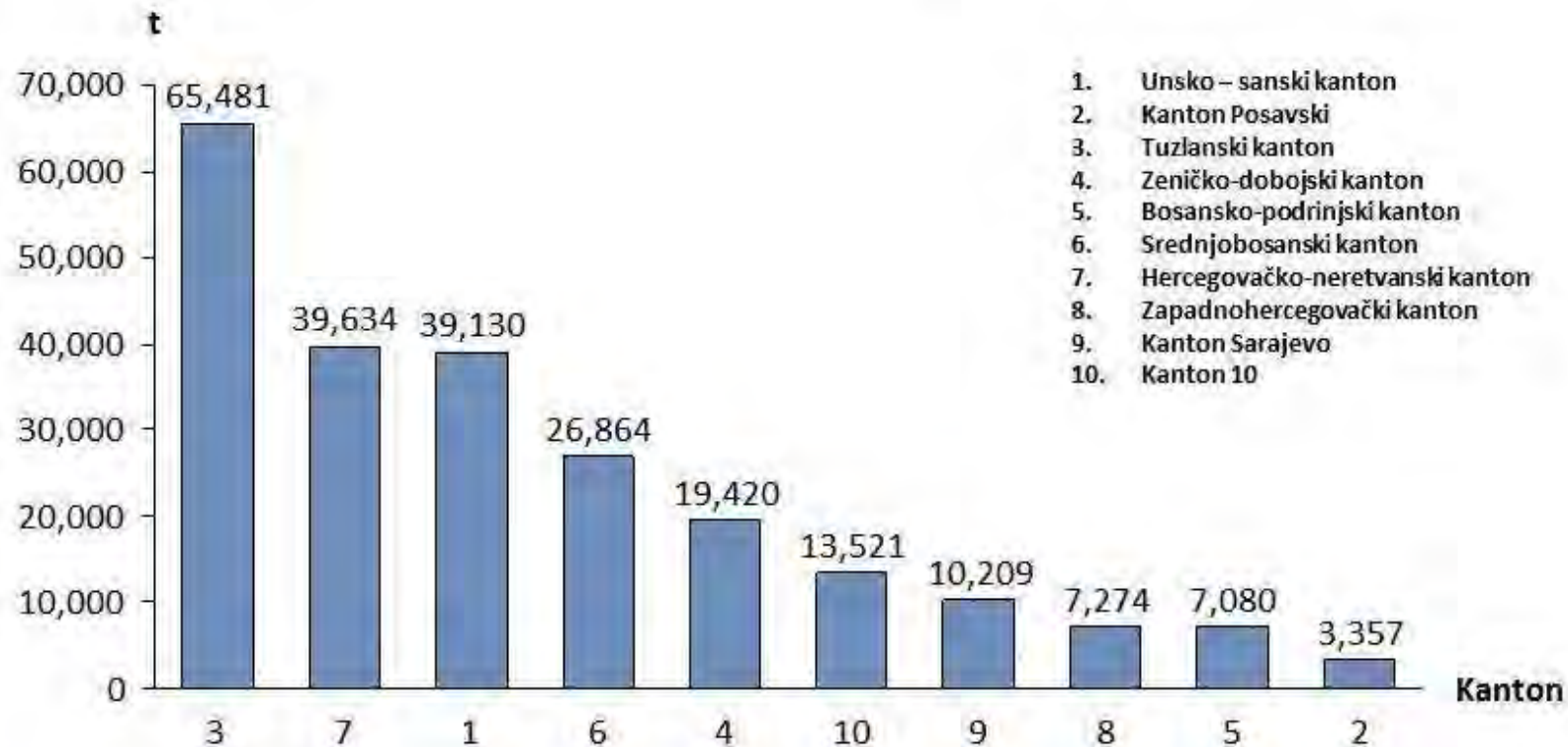

* Proizvodnja krumpira u 000 tona

Proizvodnja krumpira po kantonu

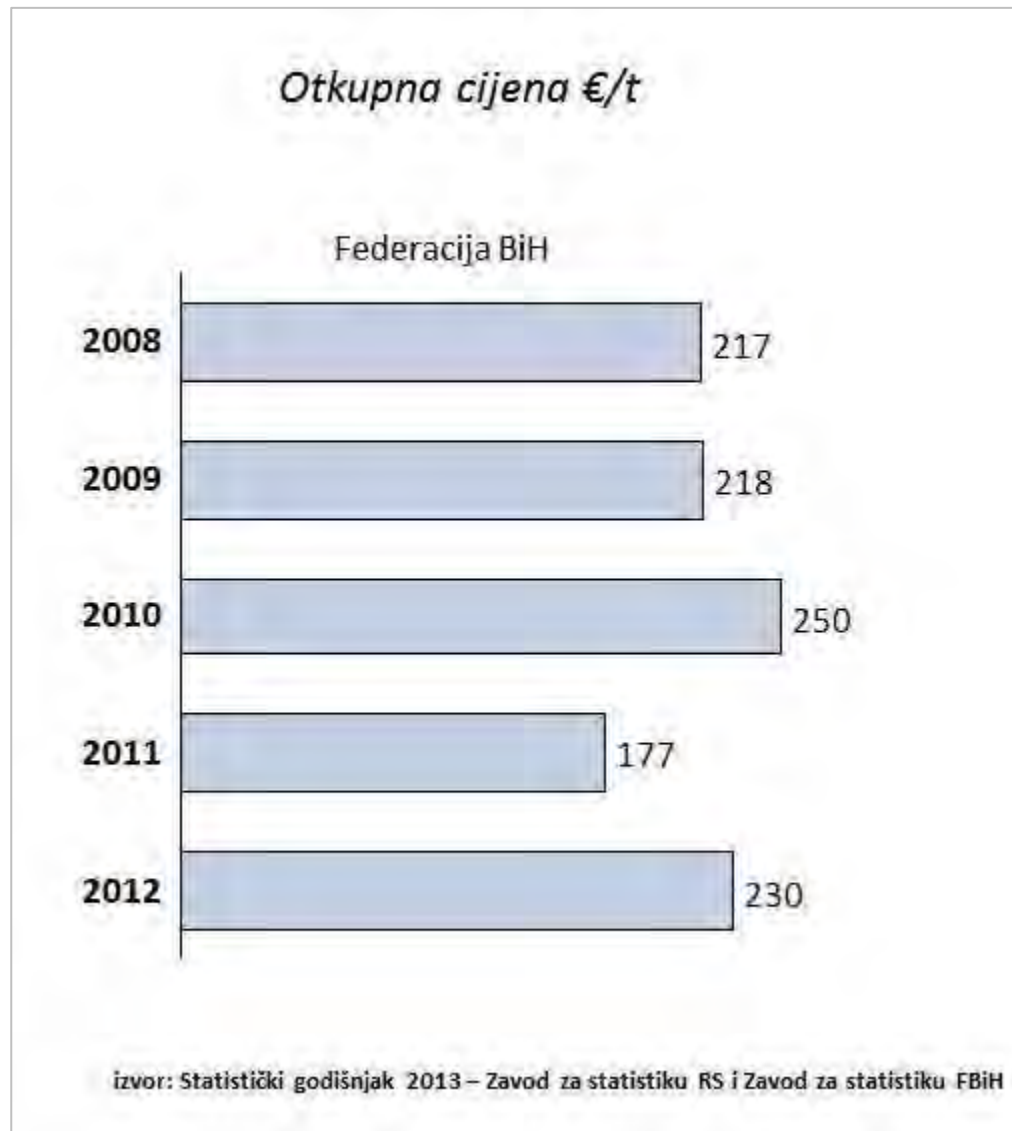
Federacija BiH /

Prosječna proizvodnja po kantonu 2008-2012 (t)

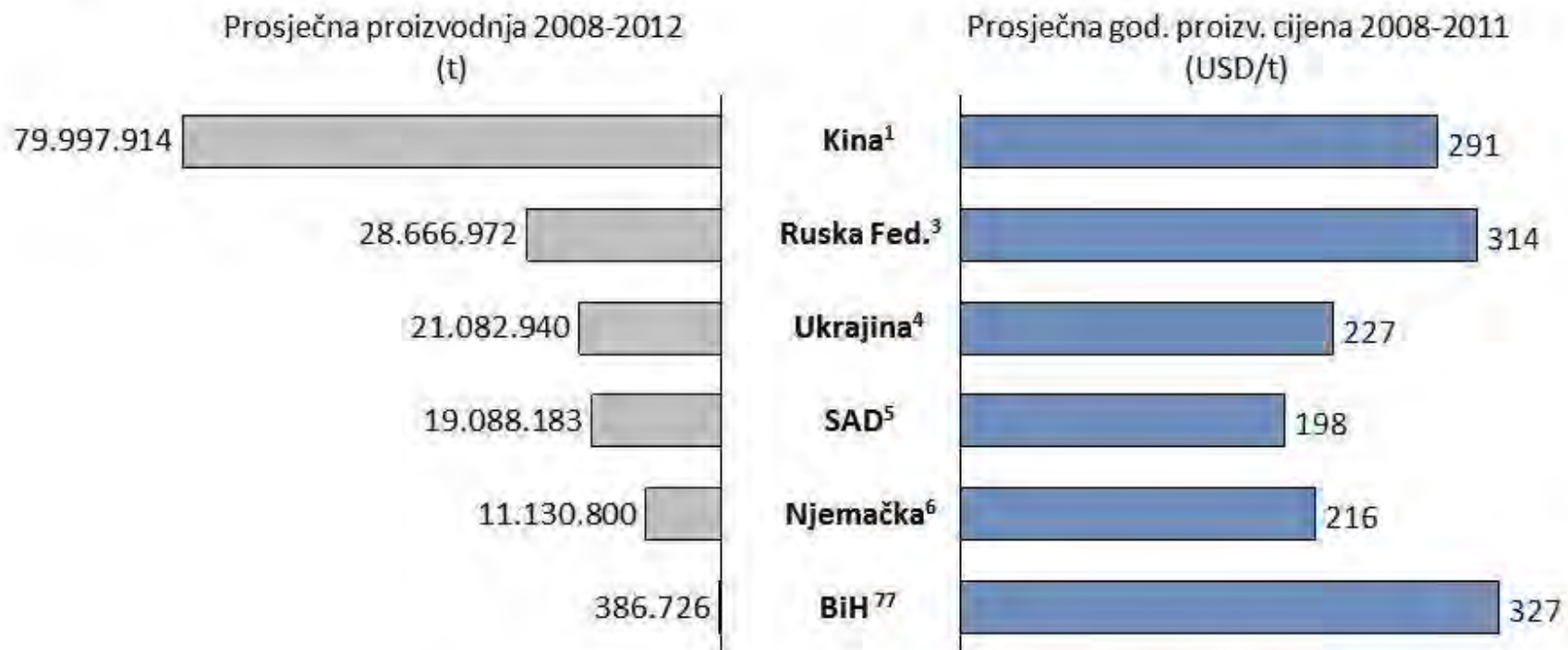
izvor: Zavod za statistiku FBiH

Proizvodnja krumpira – otkupna cijena

Proizvodnja krumpira – najbolji svjetski proizvođači

Najveći svjetski proizvođači

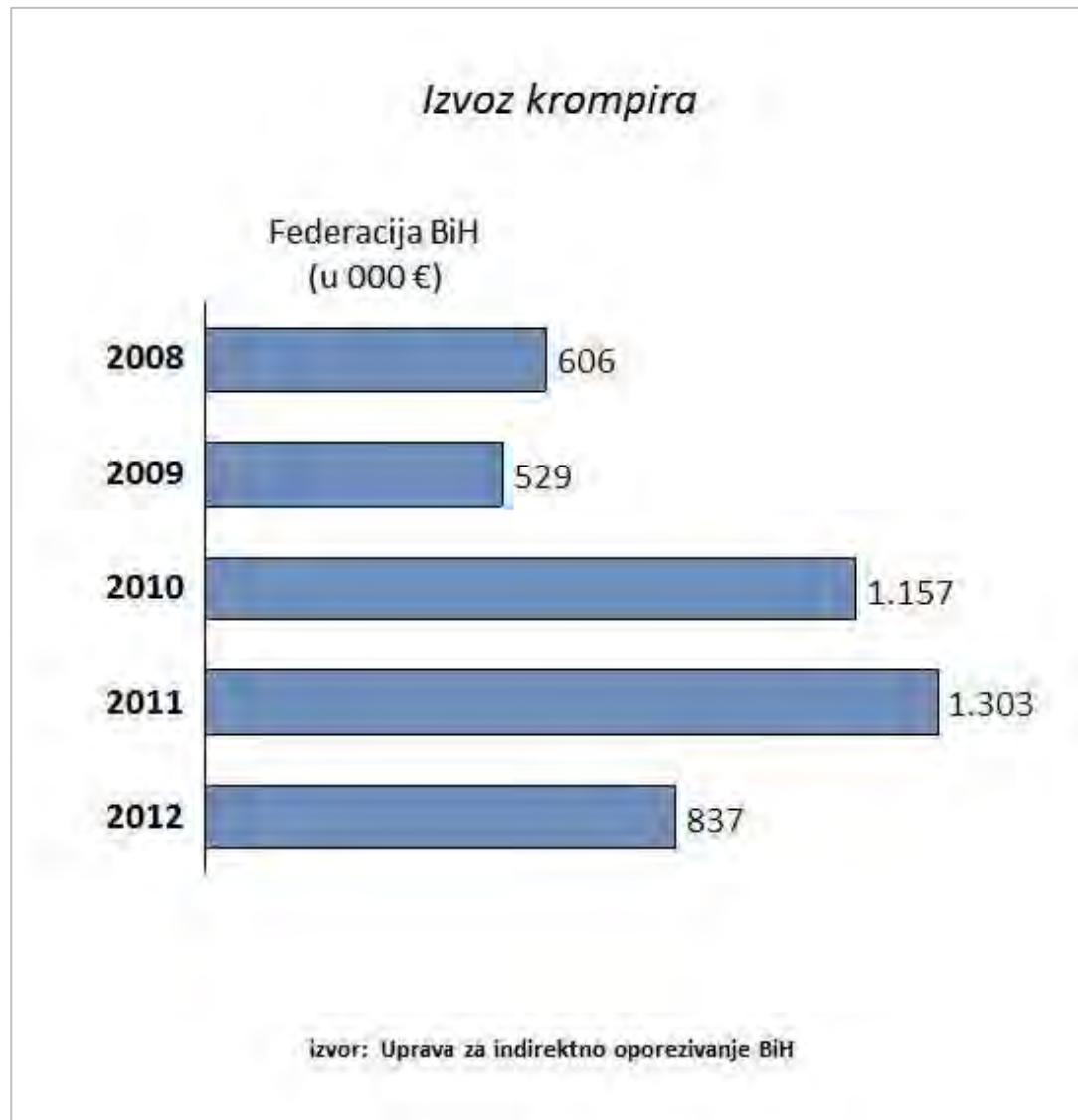

- BiH se nalazi na 77. mjestu proizvodnje u 2012, sa prosječnom proizvodnjom od 386 726 tona / god i proizvođačkom cijenom \$ 327 USD/t

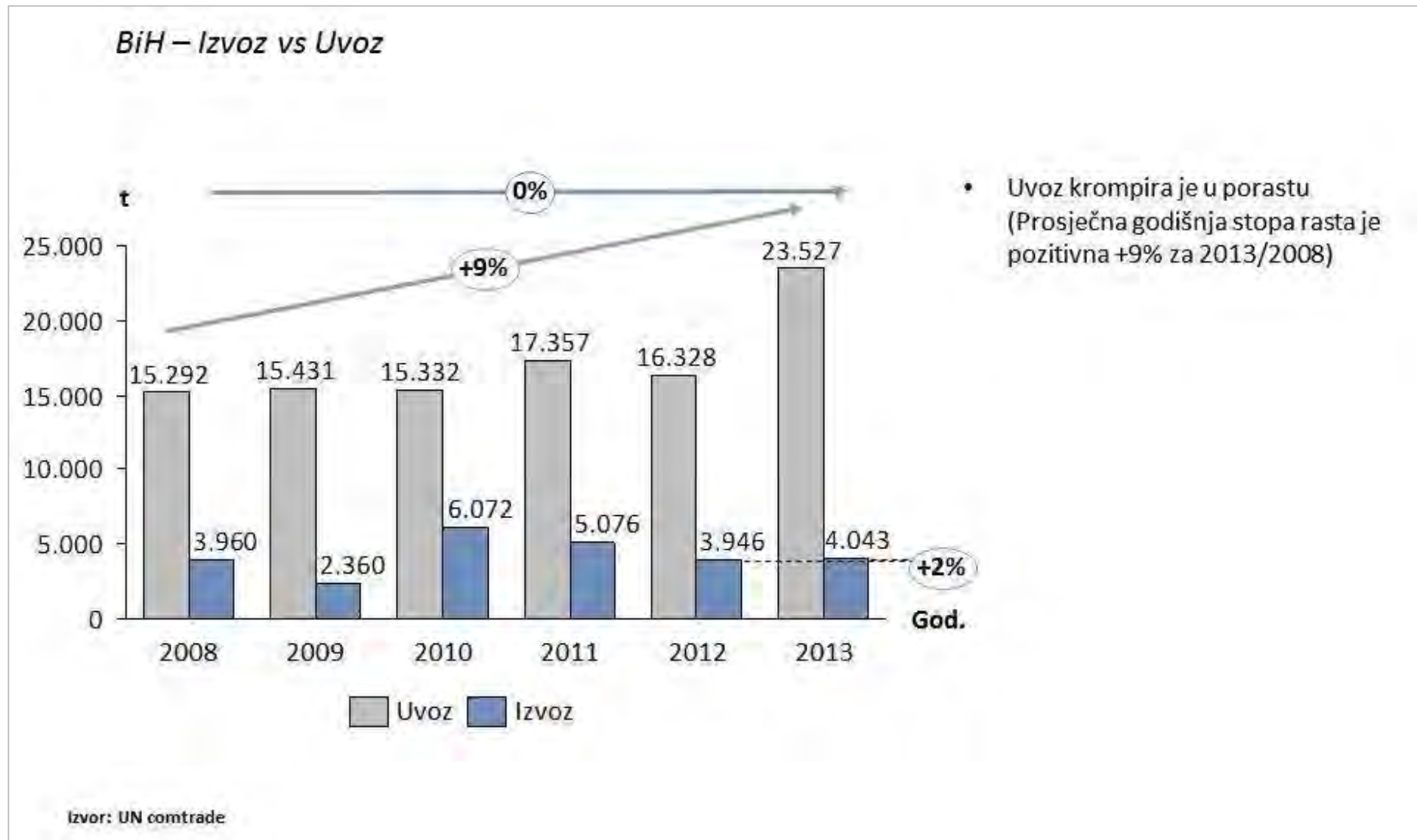
Izvor: FAOSTAT

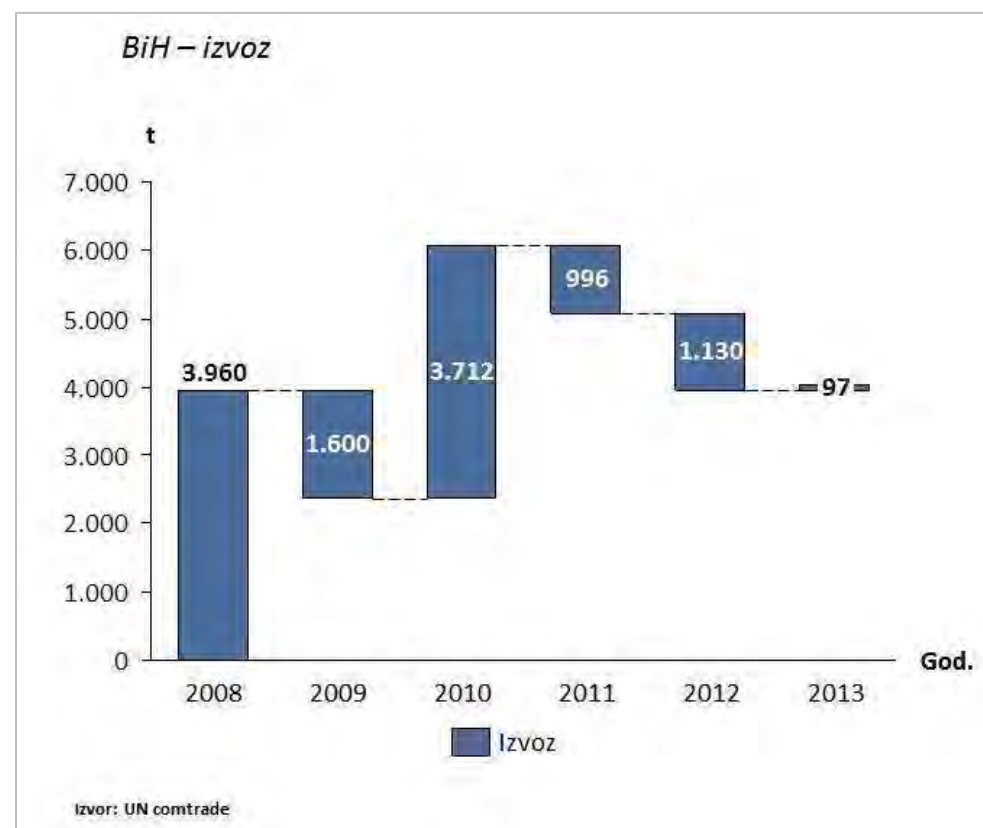
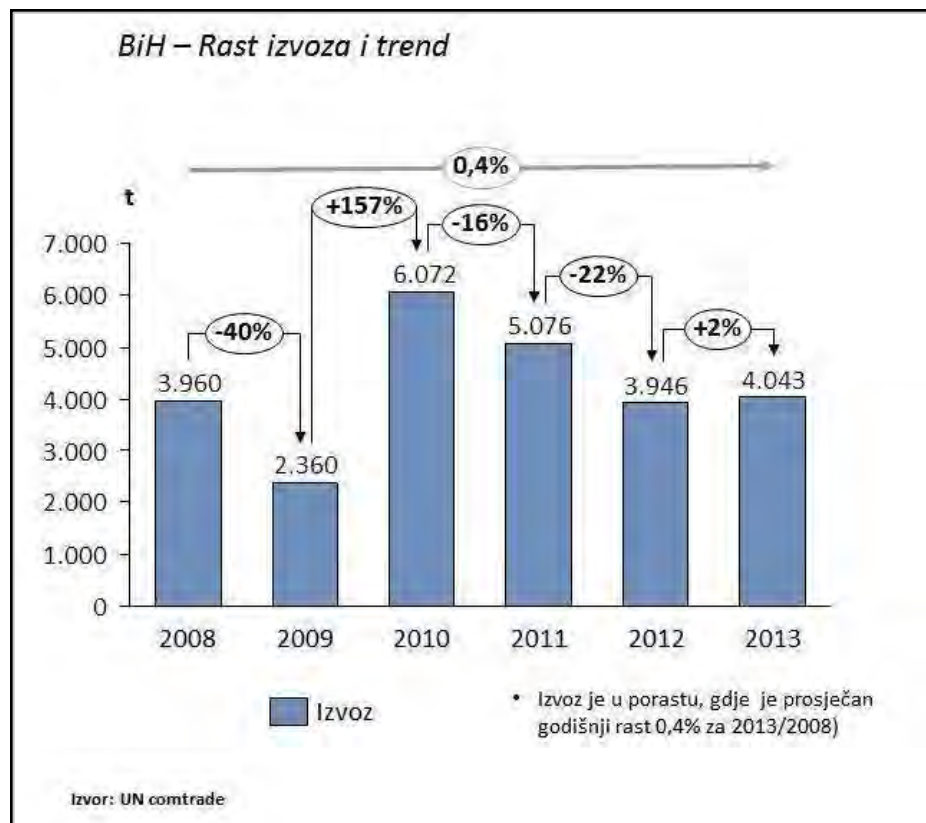
Izvoz krumpira u 000 €

Izvoz vs. Uvoz krumpira

Izvoz krumpira stopa rasta i trend

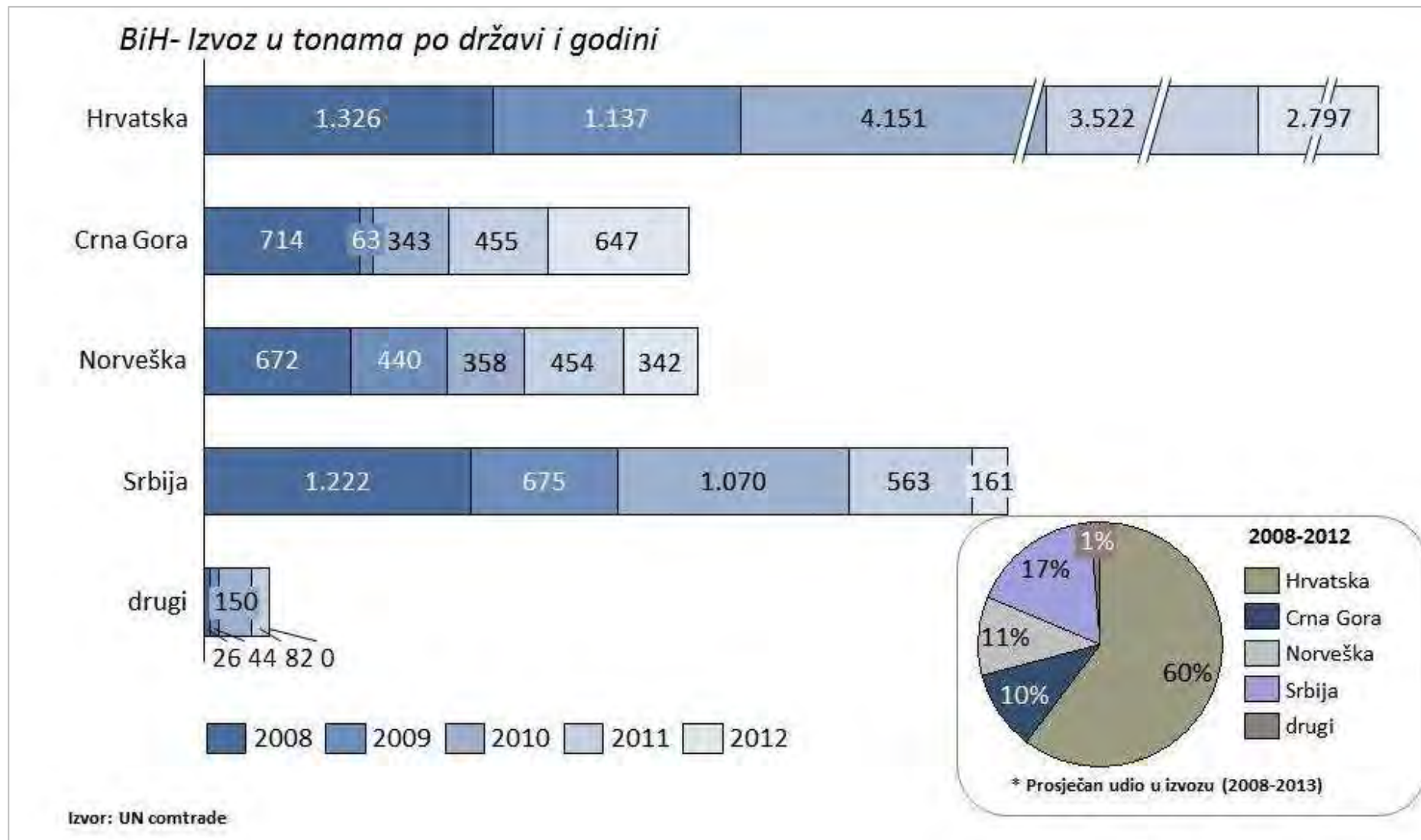
Izvoz vs proizvodnja krumpira

BiH – proizvodnja – izvoz / udio

izvor: Statistički godišnjak 2013 - Zavodaza statistiku RS i Zavoda za statistiku FBiH

Ključna tržišta – izvoz krumpira (po državi)

Konkurencija u proizvodnji krumpira – Proizvodnja u regiji

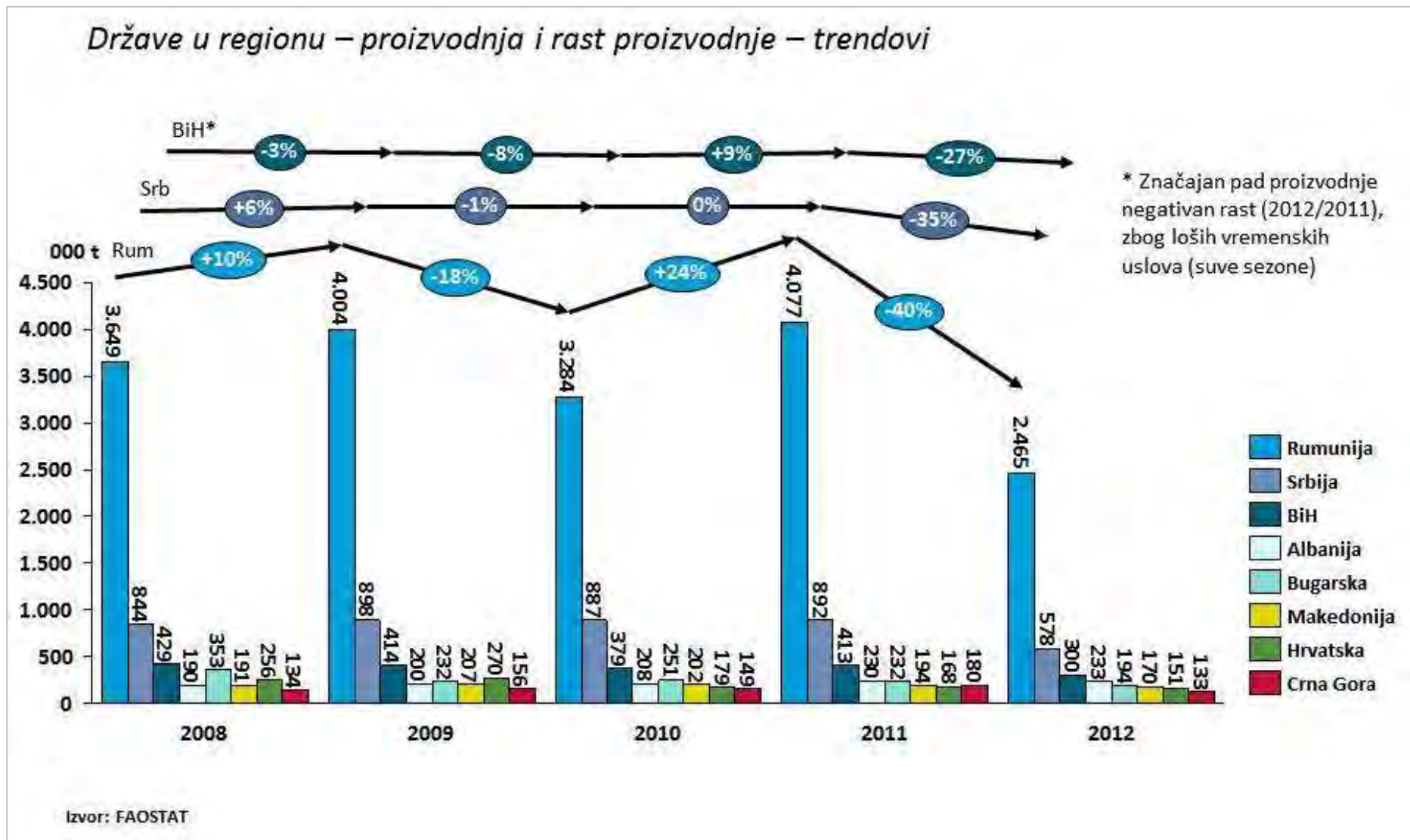
Države u regionu – prosječna proizvodnja 2008-2012 (t)

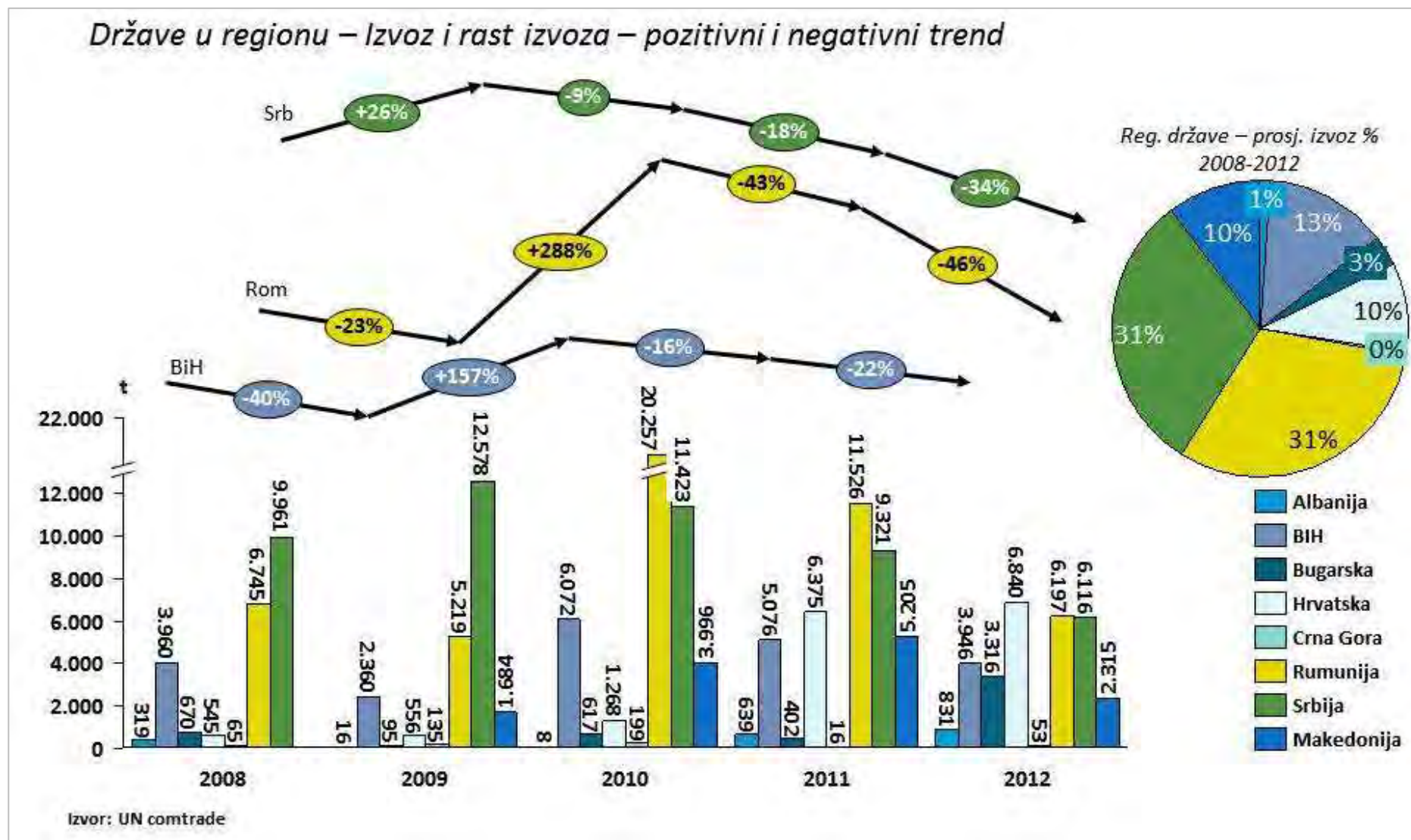
Država u regionu & svjetsko mjesto u proizvodnji	Prosje. proizv. 2008-2012 (t)
Rumunija ²⁷	3.495.717
Srbija ⁵⁹	819.734
BiH ⁷⁷	386.726
Albanija ⁸⁴	212.220
Bugarska ⁹⁰	252.481
Makedonija ⁹²	192.883
Hrvatska ⁹⁴	204.644
Crna Gora ⁹⁸	150.508

Izvor: FAOSTAT

Konkurencija u proizvodnji krumpira – grafikoni proizvodnje u regiji

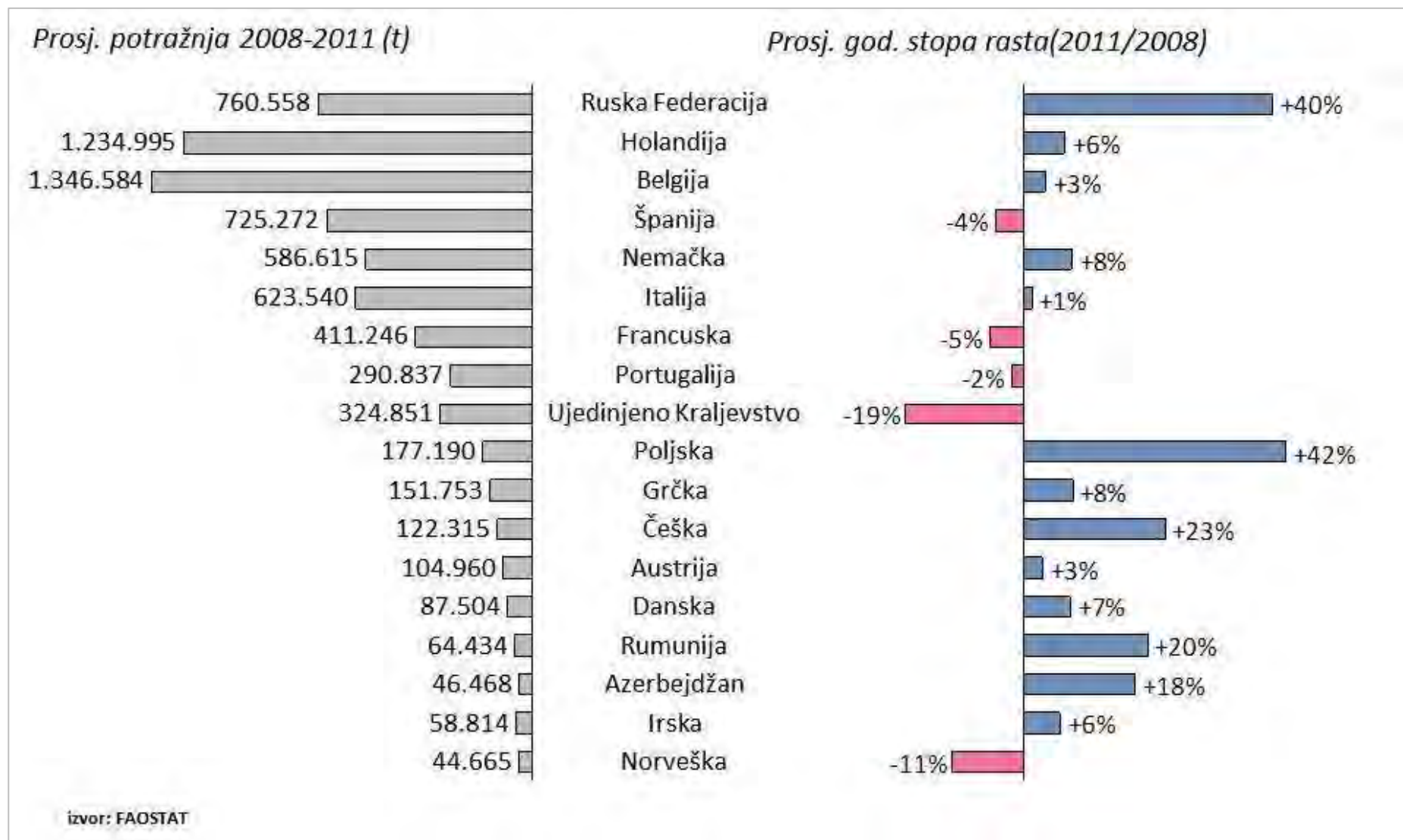
Konkurencija u proizvodnji krumpira – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

* Srbija i Rumunjska dijele prvo mesto po izvozu sa po 31% od ukupnog izvoza Balkanskih zemalja (2008-2012)

Međunarodna potražnja – krumpir

KUPUS

Proizvodnja

KUPUS

Statistička analiza je pokazala da je kupus strateški ključan produkt/povrće za FBiH odnosno BiH. Proizvodnja kupusa ima ujednačenu proizvodnju u promatranom period 2008-2012. Najveća proizvodnja kupusa u FBiH je u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, dok u RS je u općini Bijeljina. BiH se nalazi na 59-om mjestu svjetske liste proizvođača kupusa. Otkupna cijena kupusa je veoma dobra u usporedbi sa ostalim zemljama/proizvođačima.

Usprkos smanjenju proizvodnje kupusa u 2012 godine odnosno padu prosječne stope rasta 2012/2011 od -33% u FBiH, izvoz kupusa je u porastu tako da za promatrani period 2012/2008 imamo povećanje prosječne stope rasta izvoza za + 15%.

Najznačajnija tržišta su: Srbija, Slovenija, Rumunjska i Hrvatska koja za promatrani period 2008-2012 čini 68% posto BiH tržišta. Naši najveći konkurenti u regiji su Rumunjska, Srbija i Makedonija sa nekoliko puta većom proizvodnjom kupusa. Slično kao kod BiH, Srbija i Rumunjska 2012 godine imaju pad proizvodnje zbog vremenskih nepogoda, ali i samog izvoza kupusa.

Najveći regionalni izvoznik kupusa je Makedonija koja ima udio od 80% od ukupnog izvoza Balkanskih zemalja (Rumunjska, BiH, Srbija, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Albanija i Bugarska).

Međunarodna potražnja za kupusom je velika a posebno interesiranje imaju Ruska Federacija, Njemačka, Velika Britanija i Holandija.

Kupus – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH			Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Kupus	2009/2008	49,5/54,3	↓ -9%	2009/2008	34/59	↓ -42%	Hrvatska	2009/2008	34,3/58,3	↓ -41%	Rumunija	2009/2008	1004/968	↑ 4%	Kina Hong Kong SAR	346.062	↑ 12%
	2010/2009	48,7/49,5	↓ -1,7%	2010/2009	47/34	↑ 37%		2010/2009	46,5/34,3	↑ 36%		2010/2009	984/1004	↓ -2%	Ruska Fed.	245.232	↑ 10%
	2011/2010	45,3/48,7	↓ -7%	2011/2010	205/47	↑ 336%		2011/2010	101,2/46,5	↑ 118%		2011/2010	1028/984	↑ 4%	SAD	224.910	↑ 13%
	2012/2011	30,2/45,3	↓ -33%	2012/2011	104/205	↓ -49%		2012/2011	104,3/101,2	↑ 3%		2012/2011	990/1028	↓ -4%	Njemačka	224.061	↑ 3%
	prosjeck 2012/2008	↓ -14%	prosjeck 2012/2008	↑ 15,2%	prosjeck 2012/2008	↑ 16%		prosjeck 2012/2008	↑ 1%	Kanada		224.759	↑ 4%				
						ostale države	2009/2008	0/1	↓ -100%	Srbija	2009/2008	326/301	↑ 9%	Ujedinjeno Kraljevstvo	166.524	↑ 5%	
					2010/2009		nema podataka	nema podataka	2010/2009		337/326	↑ 3%	Holandija	97.709	↑ 17%		
					2011/2010		103,8/0,5	↑ 20200%	2011/2010		315/337	↓ -6%	Malezija	112.737	↑ 10%		
					2012/2011		0/103,8	↓ -100%	2012/2011		266/315	↓ -16%	Francuska	87.165	↑ 1%		
					prosjeck 2012/2008		↓ -100%	prosjeck 2012/2008	↓ -3%		Singapur	76.418	↑ 3%				
										Makedonija	2009/2008	112/94	↑ 19%	Češka	73.955	↑ 1%	
											2010/2009	149/112	↑ 33%	Tajland	52.675	↑ 25%	
											2011/2010	143/149	↓ -4%	Japan	51.579	↑ 18%	
											2012/2011	129/143	↓ -10%	Kazahstan	30.193	↑ 73%	
											prosjeck 2012/2008	↑ 8%	Belgija	47.563	↑ 2%		
										Hrvatska	2009/2008	67/51	↑ 32%	Slovačka	47.202	↓ 0%	
											2010/2009	37/67	↓ -45%	El Salvador	47.954	↓ -5%	
											2011/2010	39/37	↑ 6%	Poljska	30.603	↑ 12%	
											2012/2011	23/39	↓ -41%	Korea	23.191	↑ 62%	
											prosjeck 2012/2008	↓ -18%	Švedska	35.806	↑ 2%		
										Bugarska	2009/2008	39/65	↓ -39%	Italija	32.375	↑ 14%	
											2010/2009	79/39	↑ 100%	Azerbejdžan	19.541	↑ 64%	
											2011/2010	45/79	↓ -43%	Litvanija	34.430	↓ -24%	
											2012/2011	47/45	↑ 6%	Danska	29.701	↓ -10%	
											prosjeck 2012/2008	↓ -8%	Irska	21.730	↑ 8%		
										Crna Gora	2009/2008	50/47	↑ 6%	Švajcarska	23.736	↓ -2%	
											2010/2009	56/50	↑ 11%	Rumunija	16.443	↑ 25%	
											2011/2010	54/56	↓ -3%	Austrija	22.237	↓ 0%	
											2012/2011	47/54	↓ -13%	Ukrajina	13.018	↑ 27%	
											prosjeck 2012/2008	↓ 0%	Norveška	15.003	↑ 2%		
										Albania	2009/2008	27/30	↓ -12%				
											2010/2009	36/27	↑ 34%				
											2011/2010	45/36	↑ 27%				
											2012/2011	47/45	↑ 3%				
											prosjeck 2012/2008	↑ 11%					
										BiH	2009/2008	82/86	↓ -5%				
											2010/2009	81/82	↓ -1%				
											2011/2010	72/81	↓ -10%				
											2012/2011	62/72	↓ -14%				
											prosjeck 2012/2008	↓ -8%					

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska / Link - dijagram : Proizvodnja kupusa

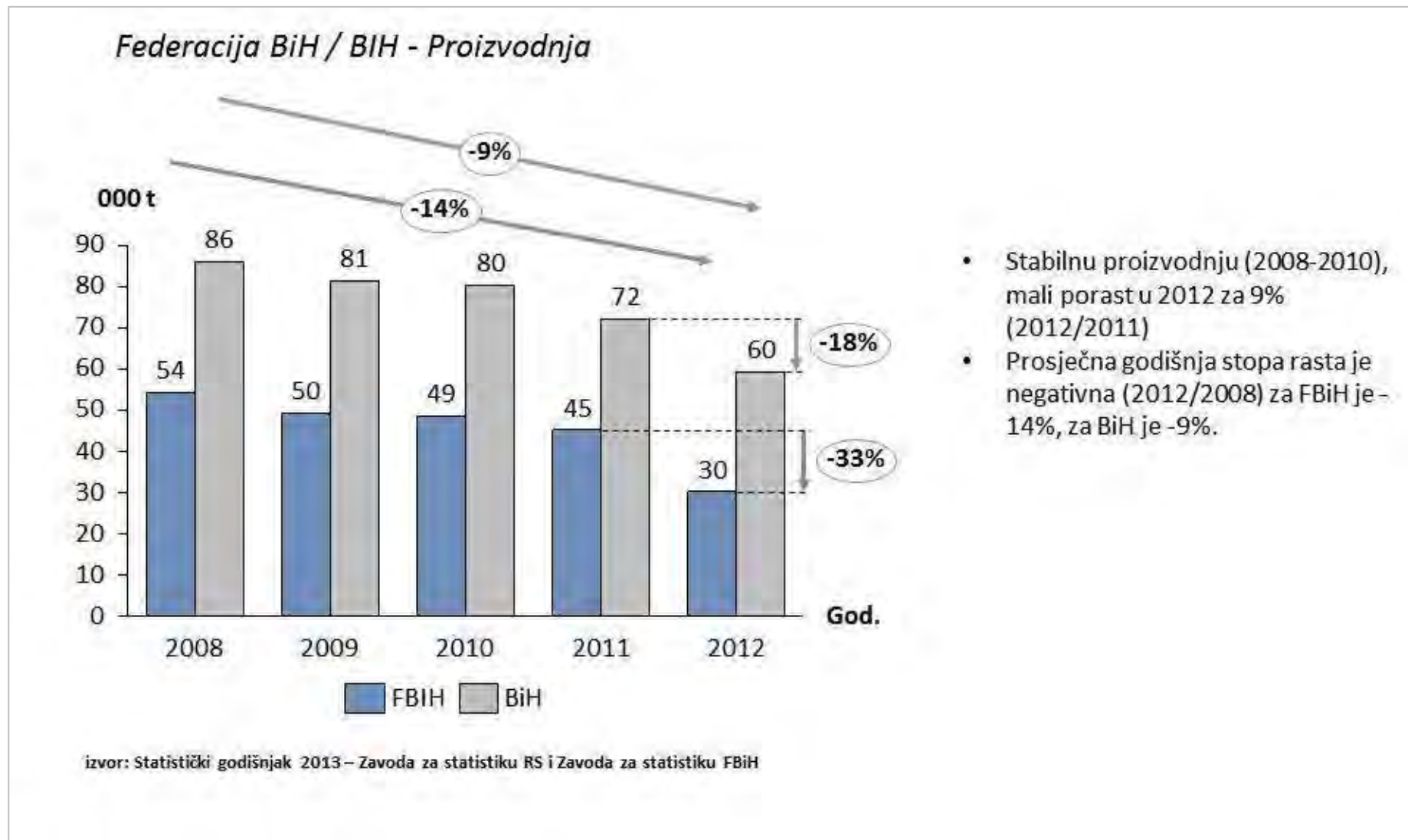
II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH / Link - Dijagram: Izvoz kupusa u 000€

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram:Konkurencija u proizvodnji kupusa – Dijagram proizvodnje zemalja u regionu

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Međunarodna potražnja za kupusom

Proizvodnja kupusa

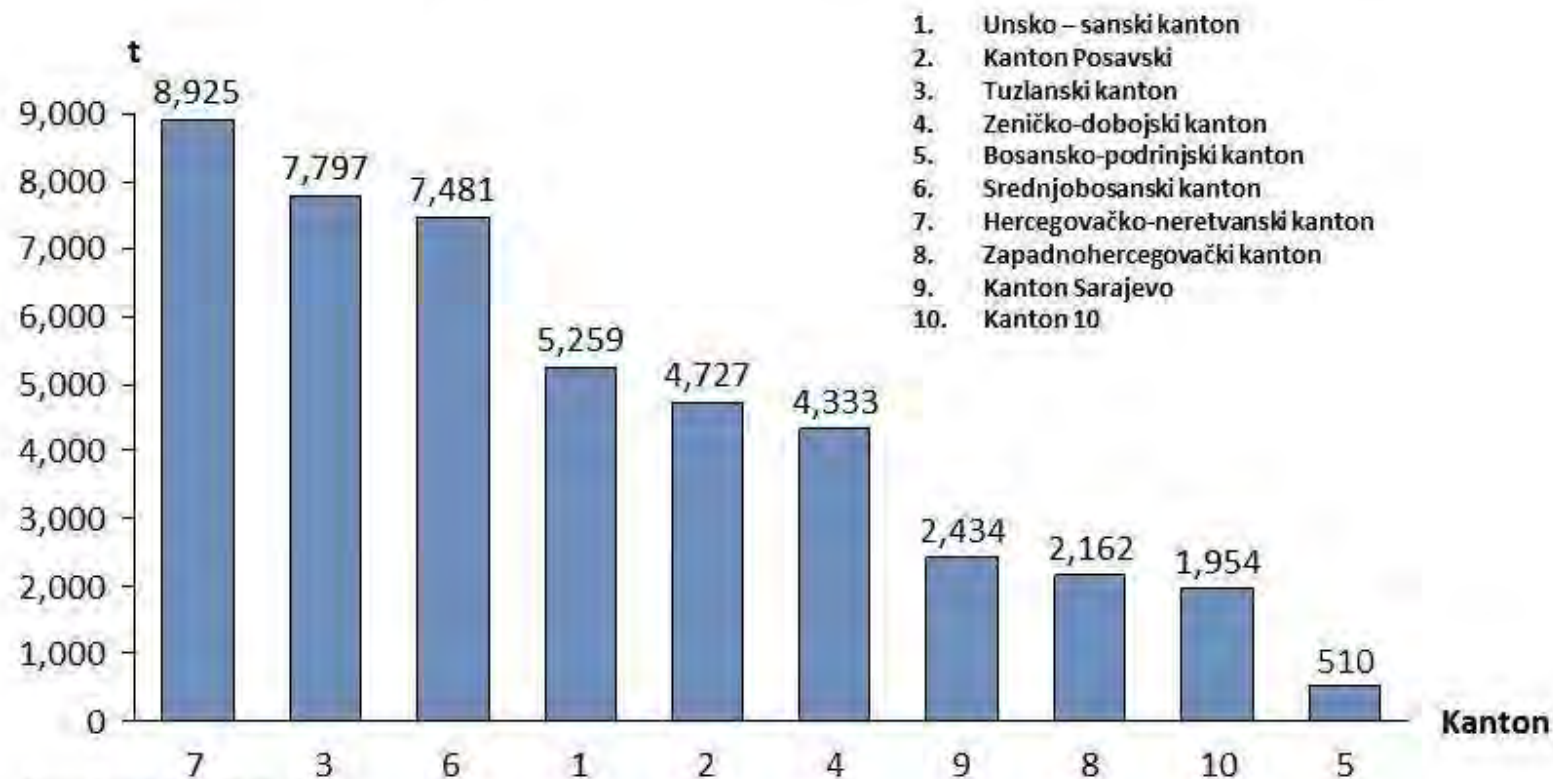

* Proizvodnja kupusa u 000 tona

Proizvodnja kupusa po kantonu

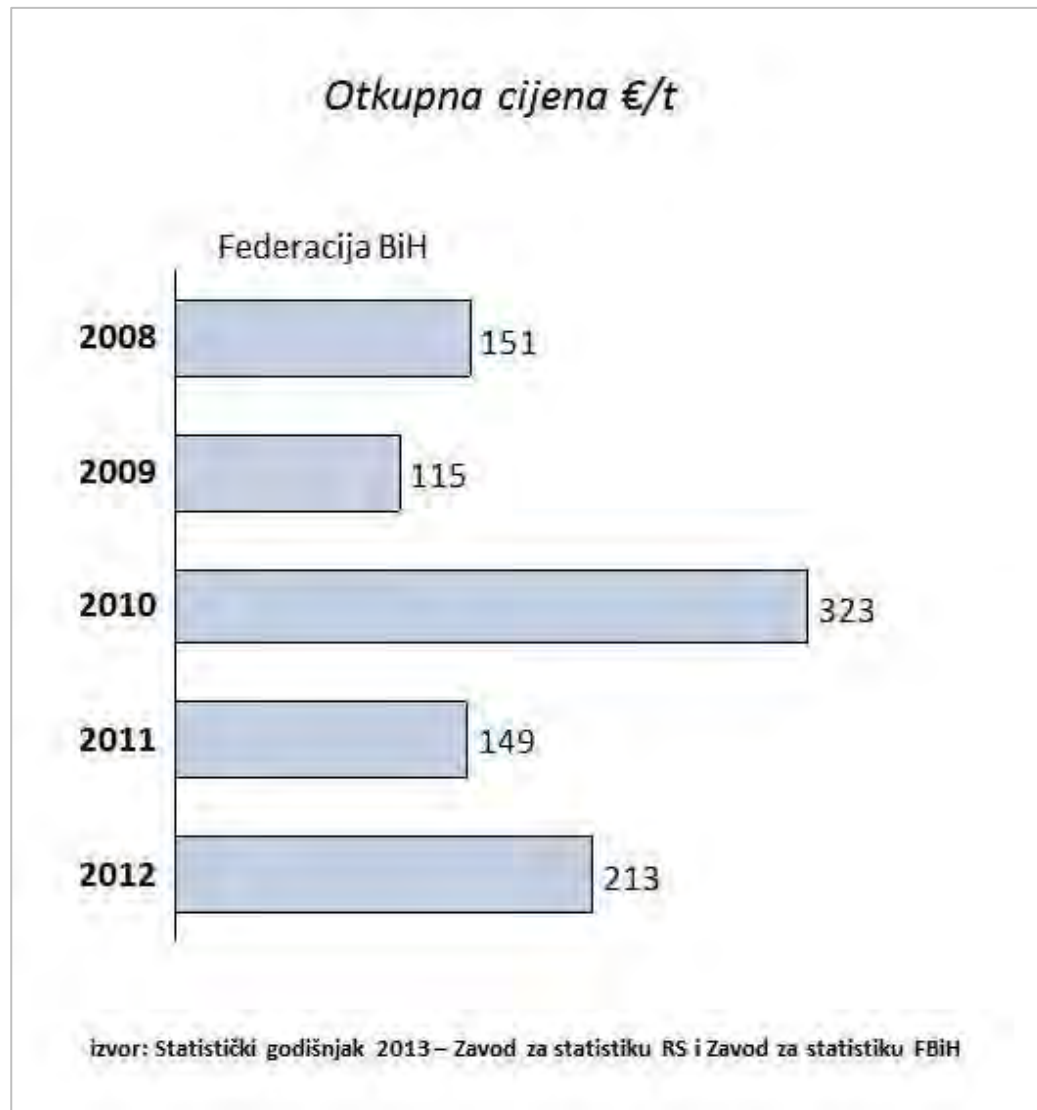
Federacija BiH /

Prosječna proizvodnja po kantonu 2008-2012 (t)

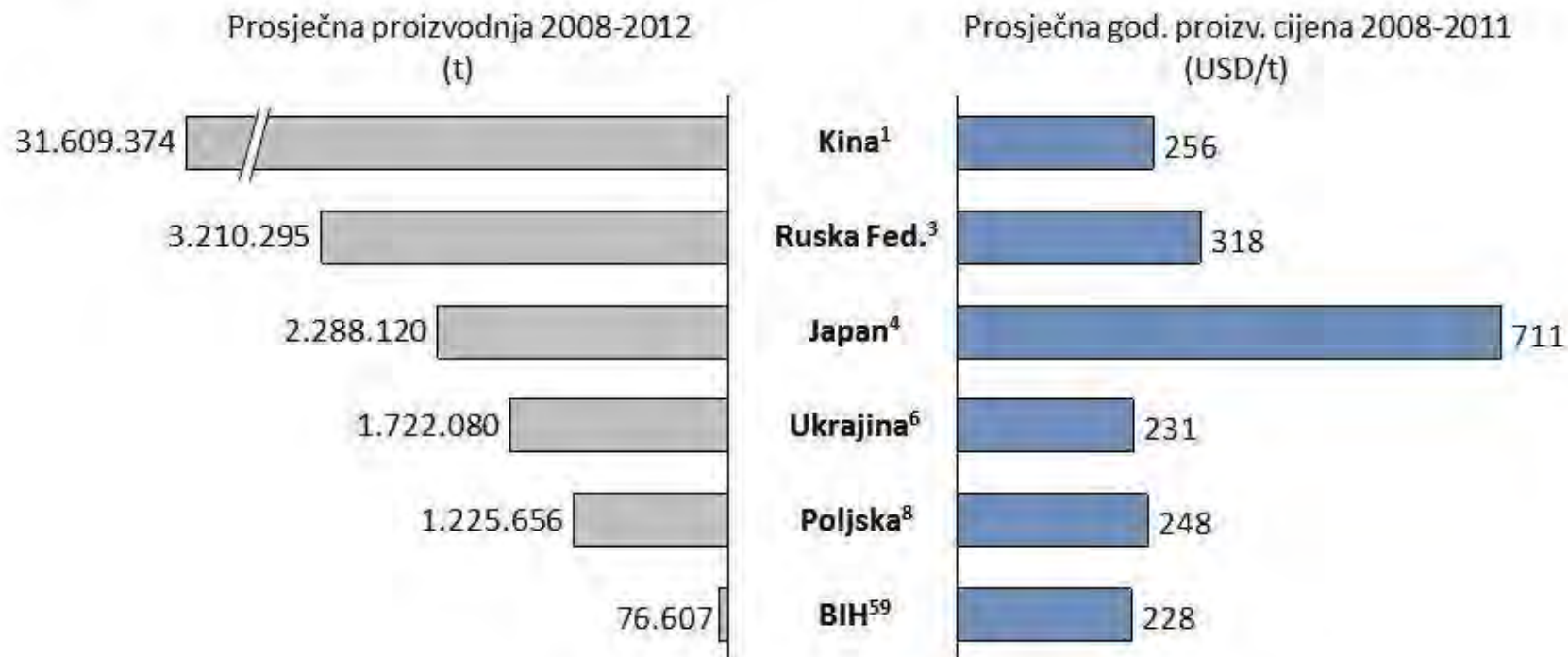
izvor: Zavod za statistiku FBiH

Proizvodnja kupusa – otkupna cijena

Proizvodnja kupusa – najbolji svjetski proizvođači

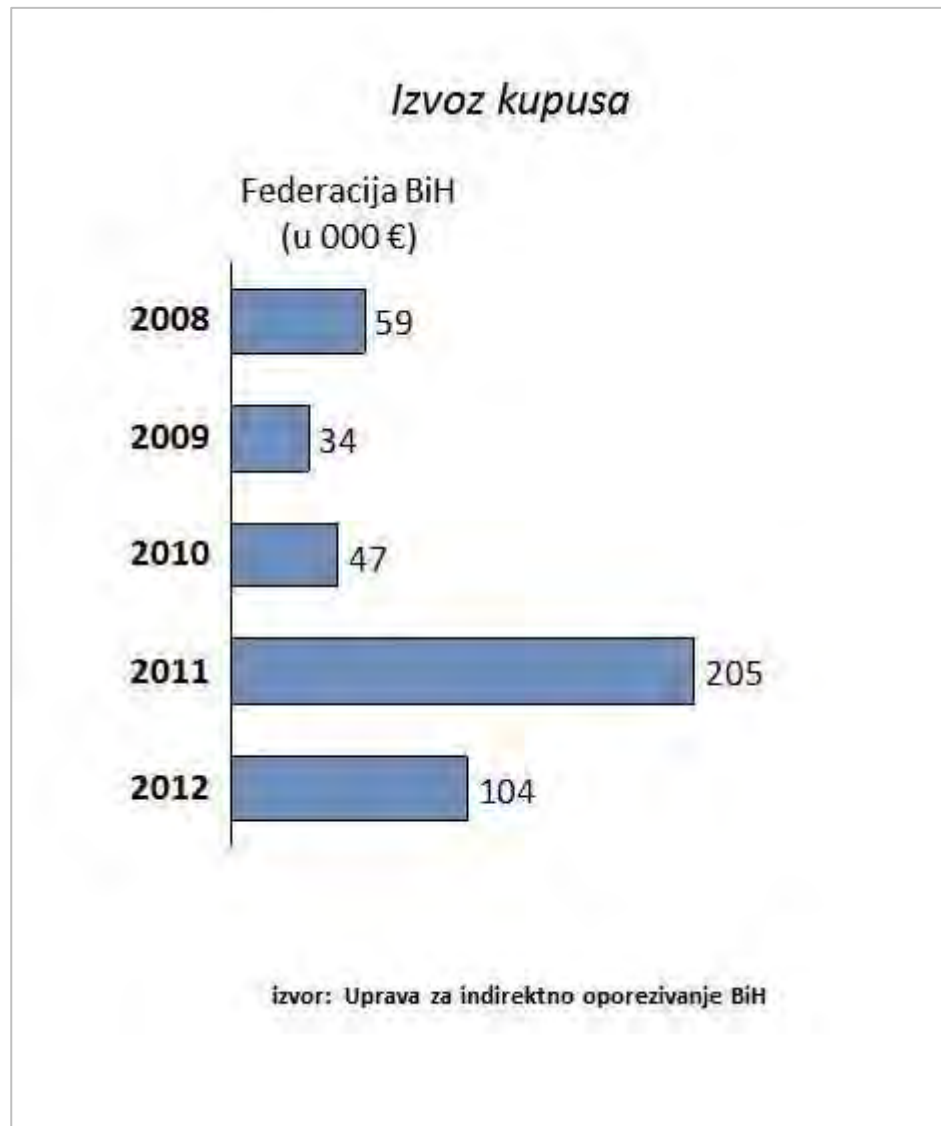
Najveći svjetski proizvođači

- BiH se nalazi na 59. mjestu proizvodnje u 2012, sa prosječnom proizvodnjom od 76 607 tona / god i proizvođačkom cijenom \$ 228 USD/t

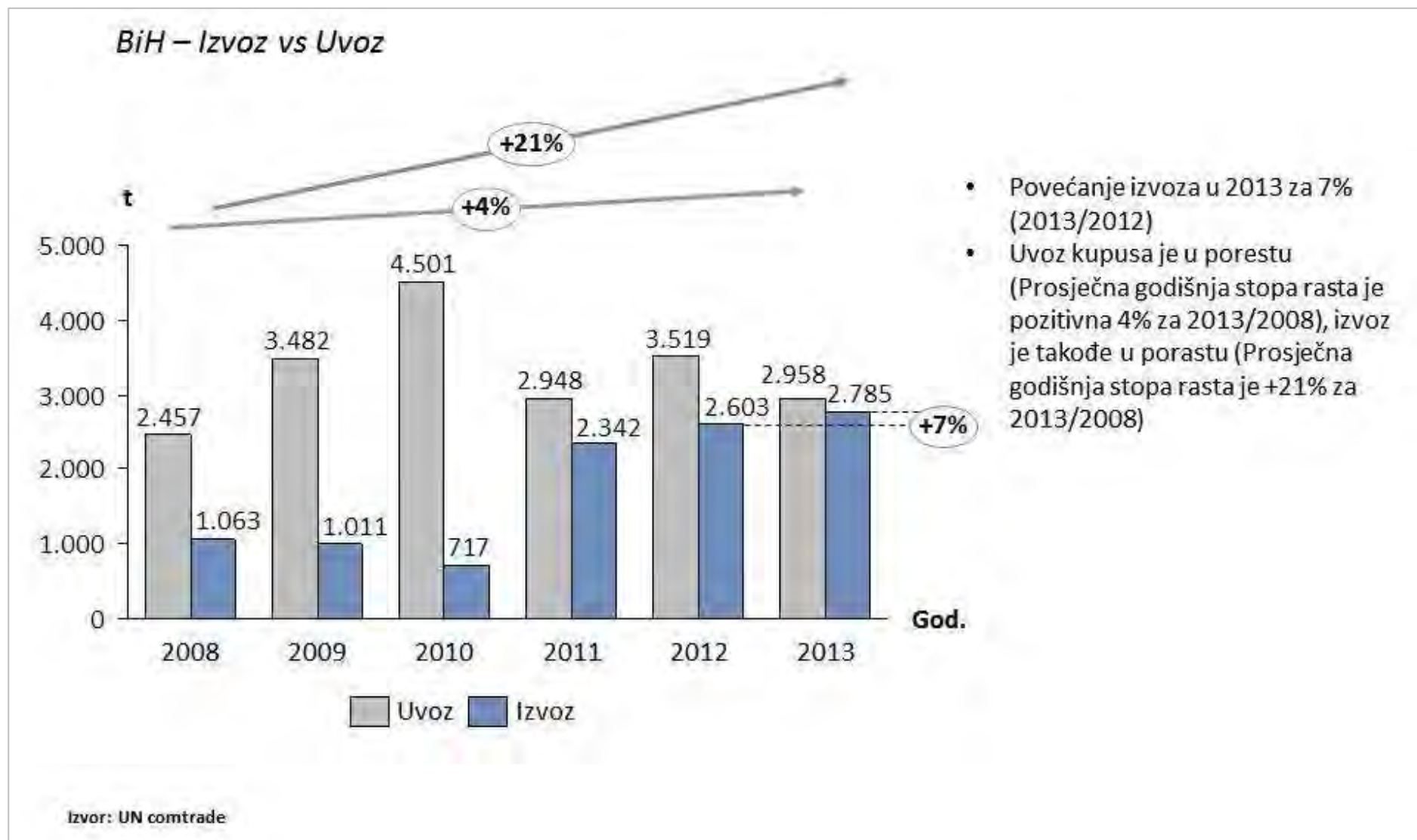
Izvor: FAOSTAT

Izvoz kupusa u 000 €

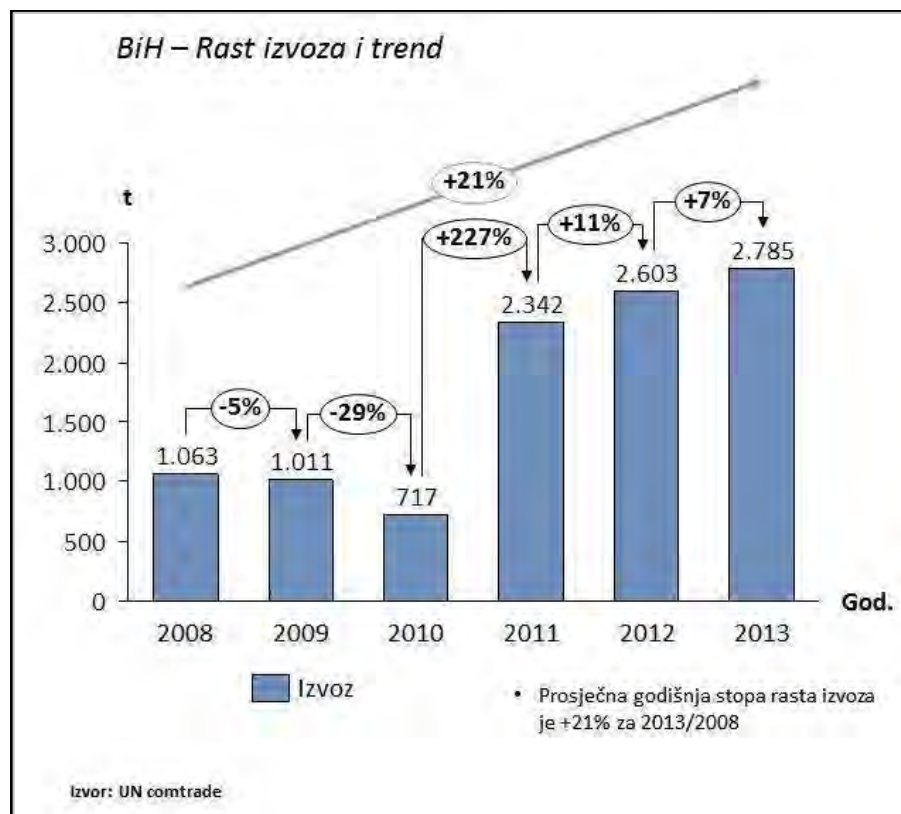

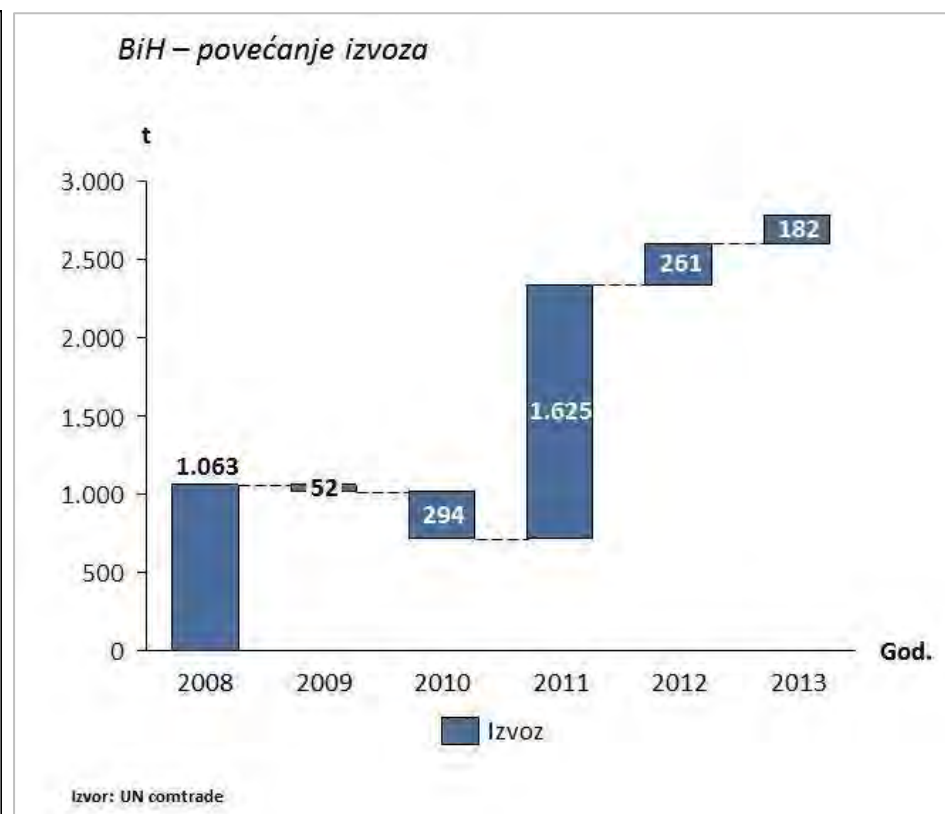
Izvoz vs Uvoz kupusa

Izvoz kupusa stopa rasta i trend

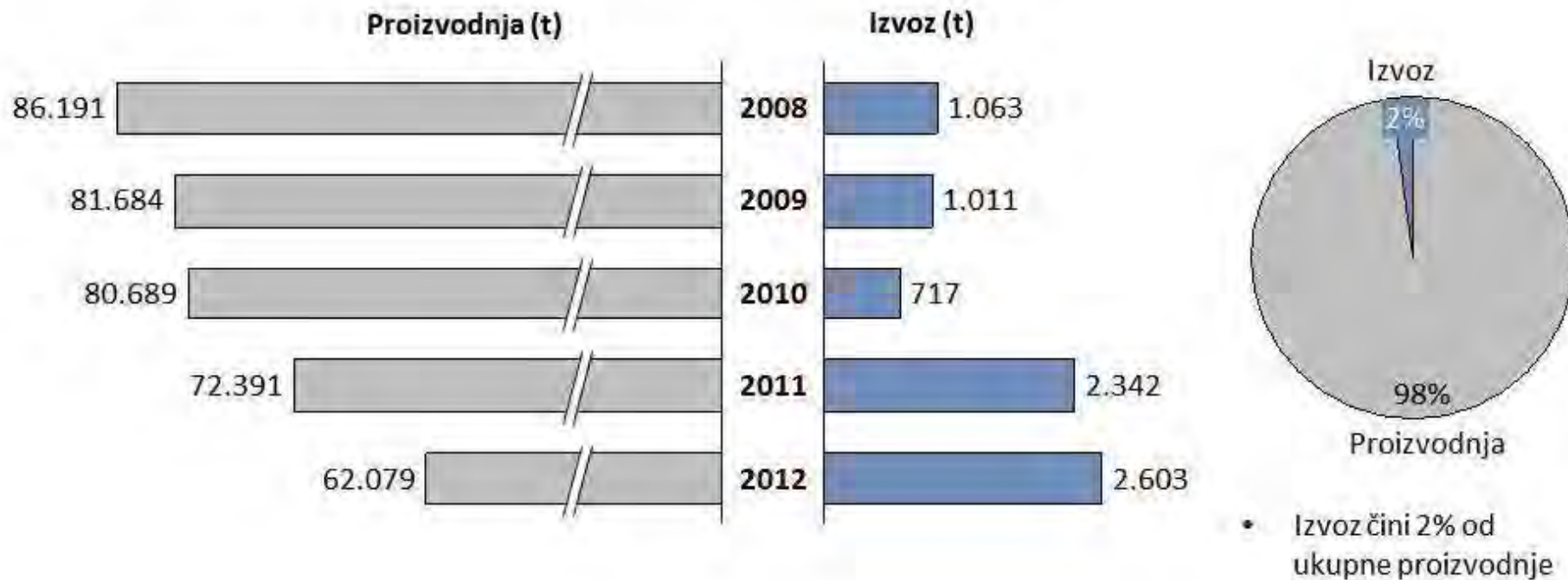
* Izvoz se svake godine povećava

* grafikon pokazuje porast u tonama po godini za godinom

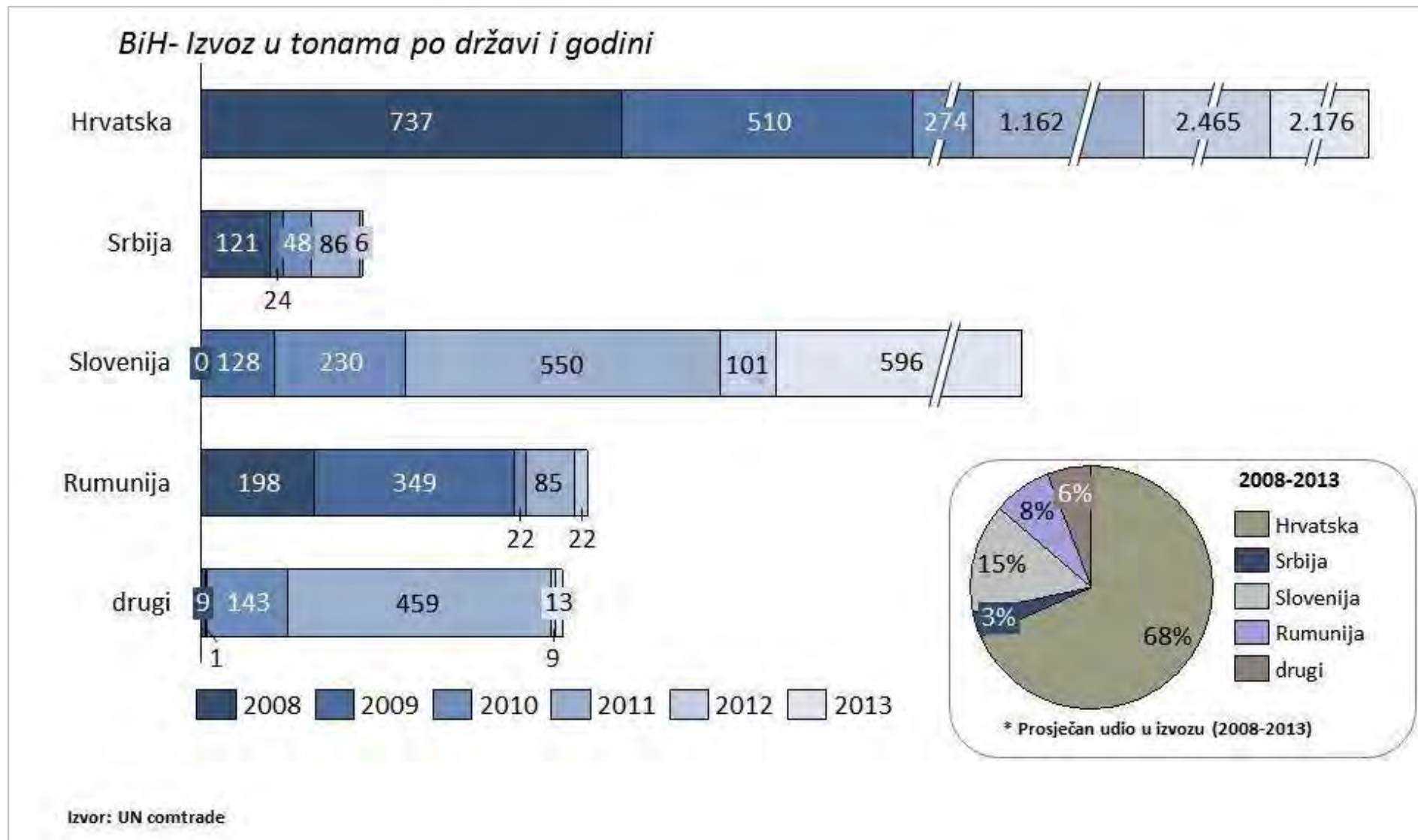
Izvoz vs proizvodnja kupusa

BiH – proizvodnja – izvoz / udio

Izvor: Statistički godišnjak 2013 - Zavodaza statistiku RS i Zavoda za statistiku FBiH

Ključna tržišta – izvoz kupusa (po državi)

Konkurencija u proizvodnji kupusa – Proizvodnja u regiji

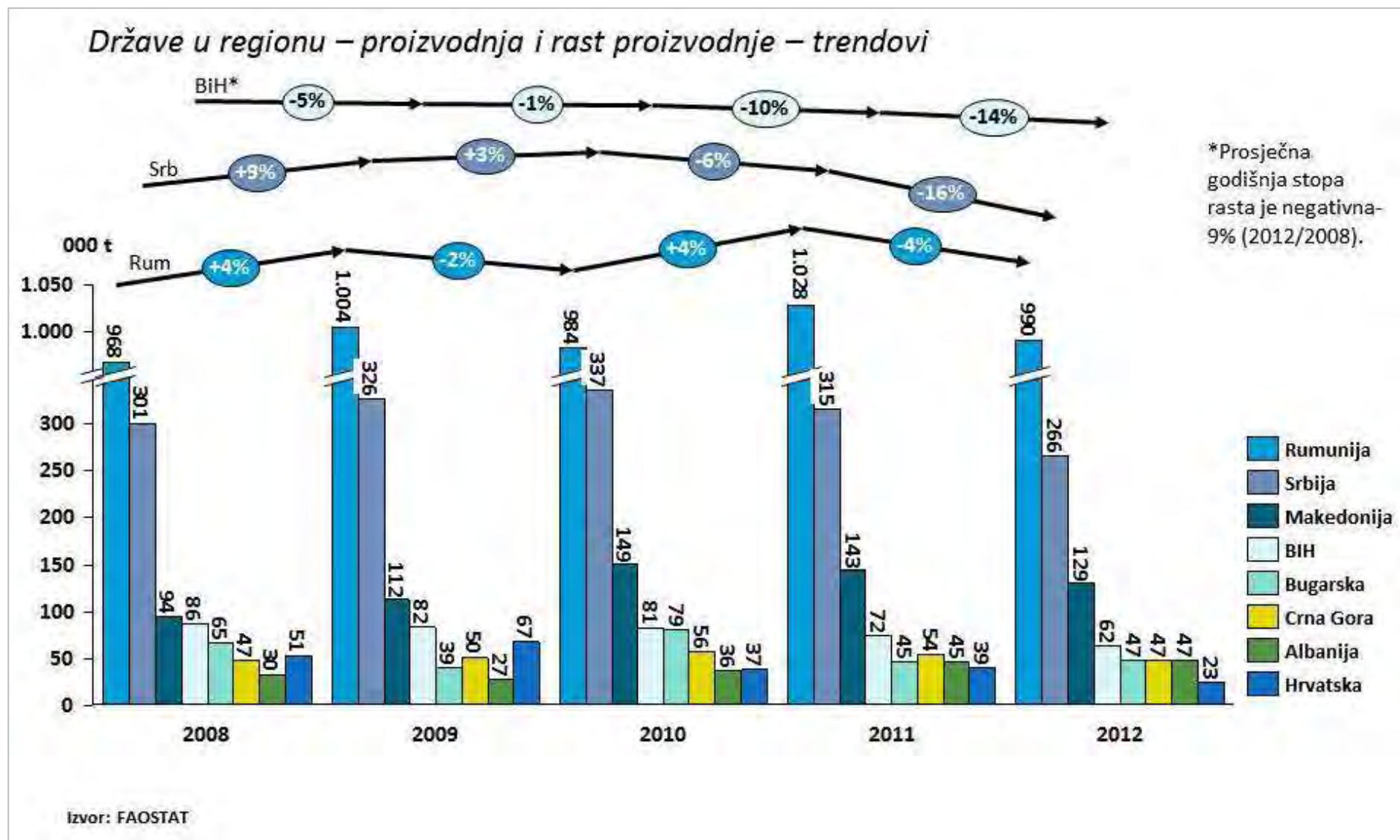
Države u regionu – prosječna proizvodnja 2008-2012 (t)

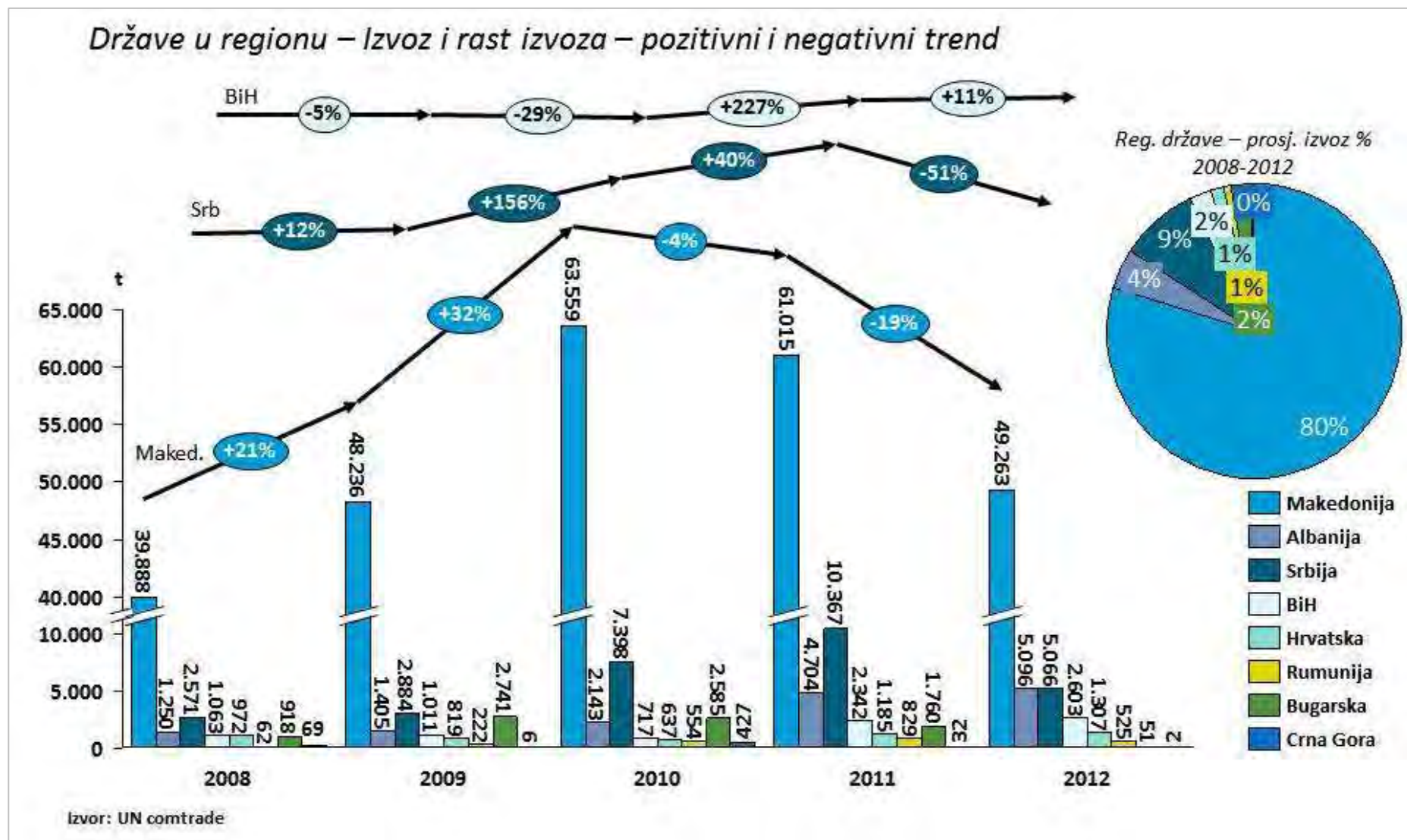
Država u regionu ⁸ svjetsko mjesto u proizvodnji	Prosje. proizv. 2008-2012 (t)
Rumunija ⁹	994.693
Srbija ²⁶	309.020
Makedonija ³⁹	125.281
BIH ⁵⁹	76.607
Bugarska ⁶⁶	55.031
Crna Gora ⁶⁸	50.656
Albanija ⁶⁹	37.011
Hrvatska ⁸⁸	43.203

Izvor: FAOSTAT

Konkurencija u proizvodnji kupusa – grafikoni proizvodnje u regiji

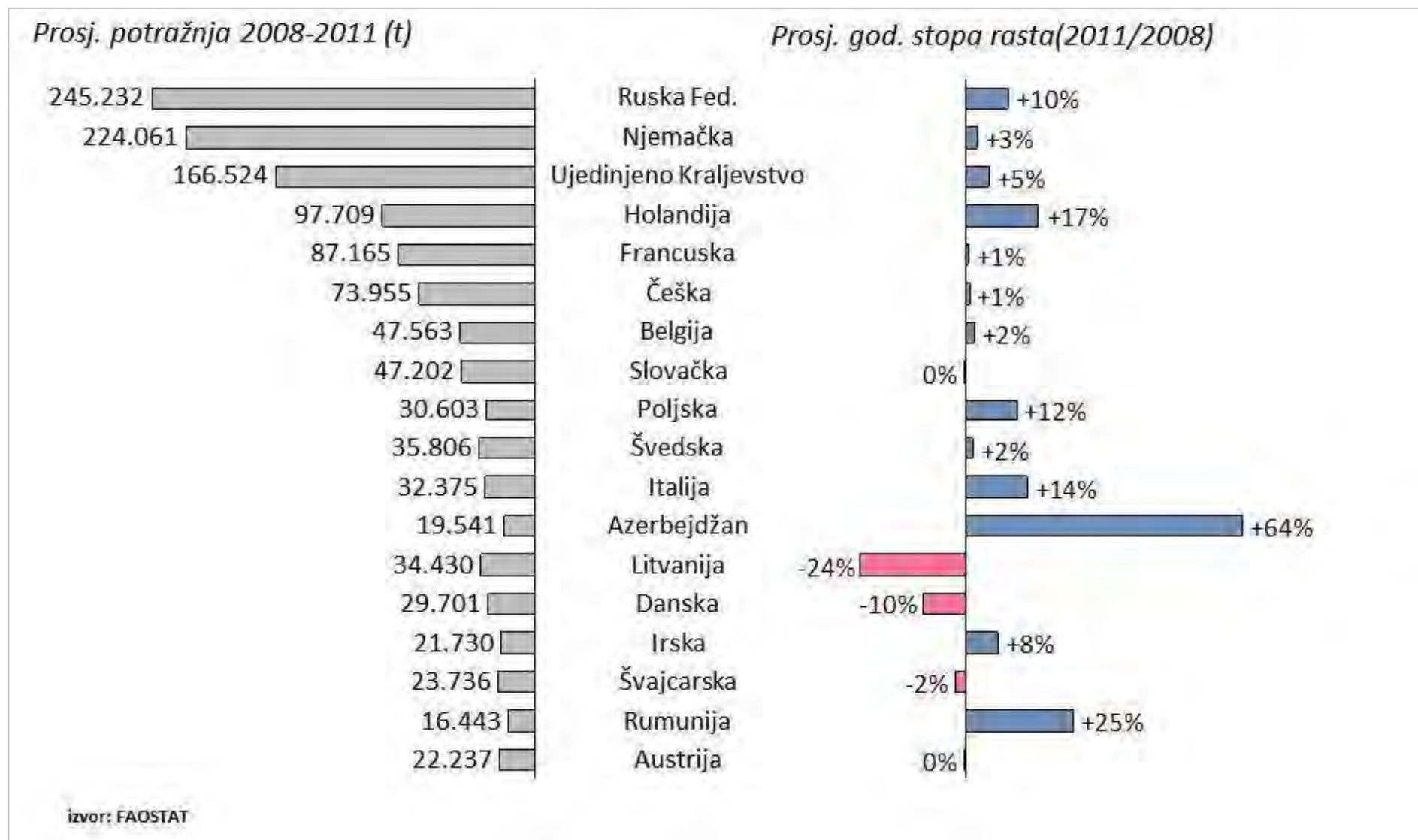

Konkurencija u proizvodnji kupusa – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

*Prvo mjesto među balkanskim zemljama izvoznicama zauzima Makedonija sa 80% udjela u ukupnom izvozu balkanskih zemalja. (2008-2012)

Međunarodna potražnja – kupus

Zelena paprika

Proizvodnja

ZELENA PAPRIKA

Statistička analiza je pokazala da je zelena paprika strateški ključan produkt/povrće za FBiH odnosno BiH. Proizvodnja zelene paprike ima ujednačenu proizvodnju u promatranom period 2008-2012. Najveća proizvodnja zelene paprike u FBiH je u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, dok u RS je u općini Bijeljina. BiH se nalazi na 46-om mjestu svjetske liste proizvođača zelene paprike. Otkupna cijena zelene paprike je veoma dobra u usporedbi sa ostalim zemljama/proizvođačima.

Usprkos smanjenju proizvodnje zelene paprike u 2012 godine odnosno padu prosječne stope rasta 2012/2011 od -9% u FBiH, izvoz je u porastu tako da za promatrani period 2012/2008 imamo povećanje prosječne stope rasta izvoza za + 27%.

Najznačajnije tržište je Hrvatska, dok manji dio imaju Slovenija i Srbija. Hrvatska za promatrani period 2008-2012 čini 80% posto BiH tržišta. Naši najveći konkurenti u regiji su: Rumunjska, Makedonija i Srbija sa nekoliko puta većom proizvodnjom zelene paprike. Slično kao kod BiH, ove države 2012 godine imaju pad proizvodnje (osim Makedonije) zbog vremenskih nepogoda, ali i samog izvoza zelene paprike.

Najveći regionalni izvoznik zelene paprike je Makedonija koja ima udio od 66% od ukupnog izvoza Balkanskih zemalja (Rumunjska, BiH, Srbija, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Albanija i Bugarska).

Međunarodna potražnja za zelenom paprikom je velika a posebno interesiranje imaju Njemačka, Velika Britanija, Holandija, Ruska Federacija Francuska.

Zelena paprika – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I - FBiH			Izvoz ^{II} - FBiH			Ključna tržišta ^{III} - FBiH			Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Zelena paprika	2009/2008	13,8/14	↓ -2%	2009/2008	414/130	↑ 219%	Hrvatska	2009/2008	410,1/128,3	↑ 220%	Rumunija	2009/2008	246/239	↑ 3%	SAD	740.782	↑ 13%
	2010/2009	13,4/13,8	↓ -2,4%	2010/2009	462/414	↑ 11%		2010/2009	458,6/410,1	↑ 12%		2010/2009	243/246	↓ -1%	Njemačka	330.815	↑ 4%
	2011/2010	13/13,4	↓ -4%	2011/2010	499/462	↑ 8%		2011/2010	496,5/458,6	↑ 8%		2011/2010	254/243	↑ 4%	Ujedinjeno Kraljevstvo	150.263	↑ 2%
	2012/2011	11,8/13	↓ -9%	2012/2011	335/499	↓ -33%		2012/2011	327,7/496,5	↓ -34%		2012/2011	207/254	↓ -18%	Holandija	110.591	↑ 14%
	prosjek 2012/2008		↓ -4%	prosjek 2012/2008		↑ 27%		prosjek 2012/2008		↑ 26%		prosjek 2012/2008		↓ -3%	Francuska	133.699	↑ 3%
							ostale države	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Srbija	2009/2008	171/151	↑ 13%	Ruska Federacija	111.918	↑ 14%
						2010/2009		3,1/4,1	↓ -25%	2010/2009		155/171	↓ -10%	Kanada	114.315	↑ 3%	
						2011/2010		2,6/3,1	↓ -17%	2011/2010		145/155	↓ -6%	Italija	80.993	↑ 7%	
						2012/2011		7,2/2,6	↑ 180%	2012/2011		130/145	↓ -10%	Češka	49.968	↑ 3%	
						prosjek 2012/2009			↑ 21%	prosjek 2012/2008			↓ -4%	Poljska	42.775	↑ 8%	
											Makedonija	2009/2008	155/142	↑ 9%	Malezija	41.878	↑ 1%
												2010/2009	168/155	↑ 9%	Litvanija	24.918	↑ 52%
												2011/2010	154/168	↓ -9%	Belgija	27.333	↑ 24%
												2012/2011	166/154	↑ 8%	Japan	26.991	↑ 14%
											prosjek 2012/2008		↑ 4%	Švedska	33.785	↑ 1%	
											Albania	2009/2008	52/47	↑ 11%	Austrija	30.691	↑ 4%
												2010/2009	65/52	↑ 27%	Švajcarska	27.652	↑ 4%
												2011/2010	64/65	↓ -3%	Kazahstan	12.760	↑ 84%
												2012/2011	65/64	↑ 3%	Danska	25.921	↓ -3%
											prosjek 2012/2008		↑ 9%	Španjolska	28.658	↓ -8%	
											Hrvatska	2009/2008	36/35	↑ 4%	Rumunija	16.498	↑ 5%
												2010/2009	19/36	↓ -48%	Singapur	15.953	↑ 7%
												2011/2010	20/19	↑ 8%	Norveška	15.214	↑ 5%
												2012/2011	15/20	↓ -27%	Bugarska	21.453	↓ -19%
											prosjek 2012/2008		↓ -20%	Slovačka	15.588	↓ -3%	
											Bugarska	2009/2008	71/60	↑ 20%	Finska	12.624	↑ 8%
												2010/2009	69/71	↓ -3%	Portugalija	12.161	↑ 6%
												2011/2010	66/69	↓ -4%	Irska	12.820	↑ 9%
												2012/2011	47/66	↓ -29%	Ukrajina	10.300	↑ 4%
											prosjek 2012/2008		↓ -6%				
											Crna Gora	2009/2008	18/18	↓ -1%			
												2010/2009	18/18	↑ 0%			
												2011/2010	18/18	↓ -3%			
												2012/2011	17/18	↓ -5%			
											prosjek 2012/2008		↓ -2%				
											BiH	2009/2008	40/40	↑ 1%			
												2010/2009	38/40	↓ -5%			
												2011/2010	37/38	↓ -3%			
												2012/2011	35/37	↓ -5%			
											prosjek 2012/2008		↓ -3%				

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska / Link - dijagram: Proizvodnja zelene paprike

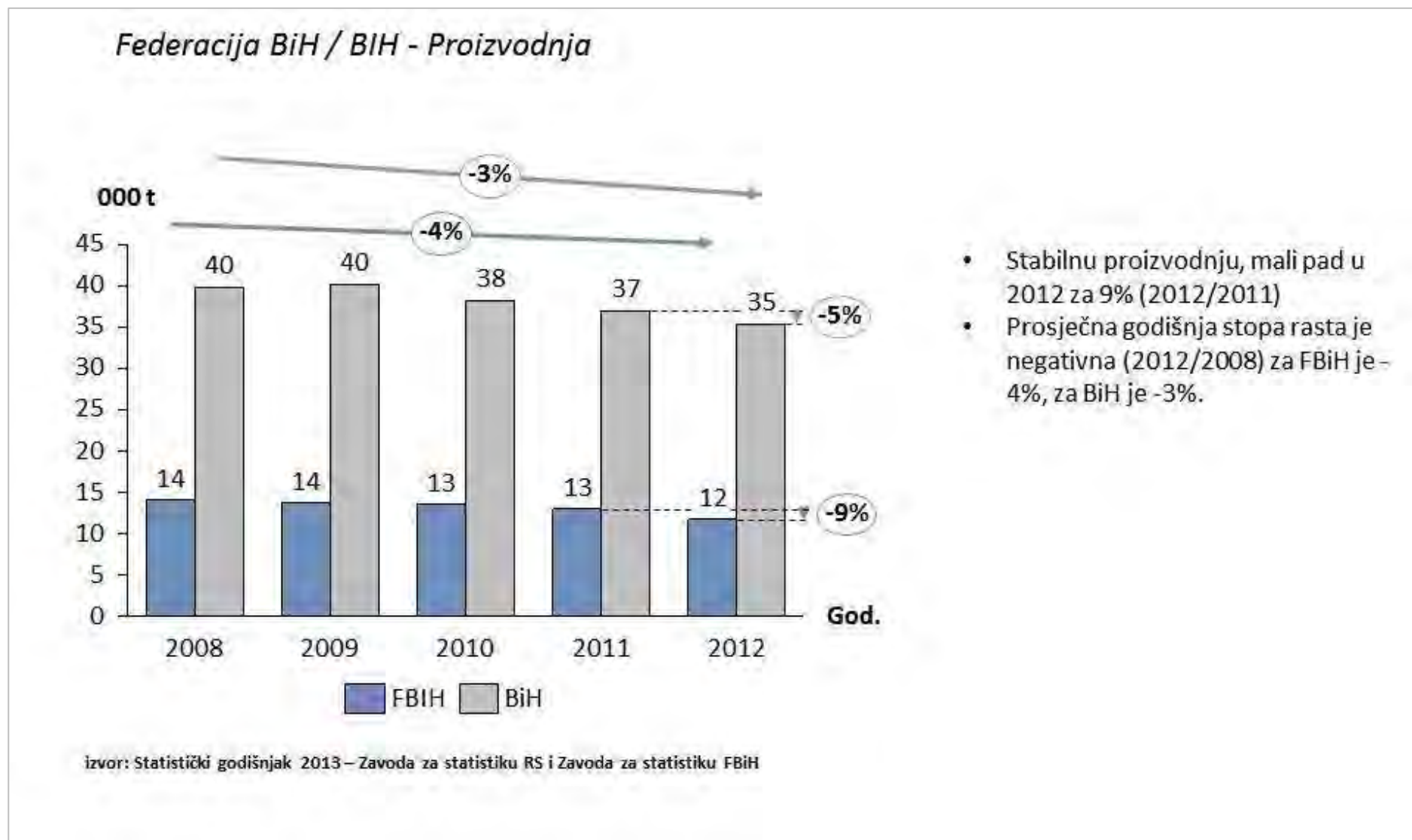
II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH / Link - Dijagram: Izvoz zelene paprike u 000€

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Konkurencija u proizvodnji zelene paprike – Dijagram proizvodnje zemalja u regionu

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Međunarodna potražnja za zelenom paprikom

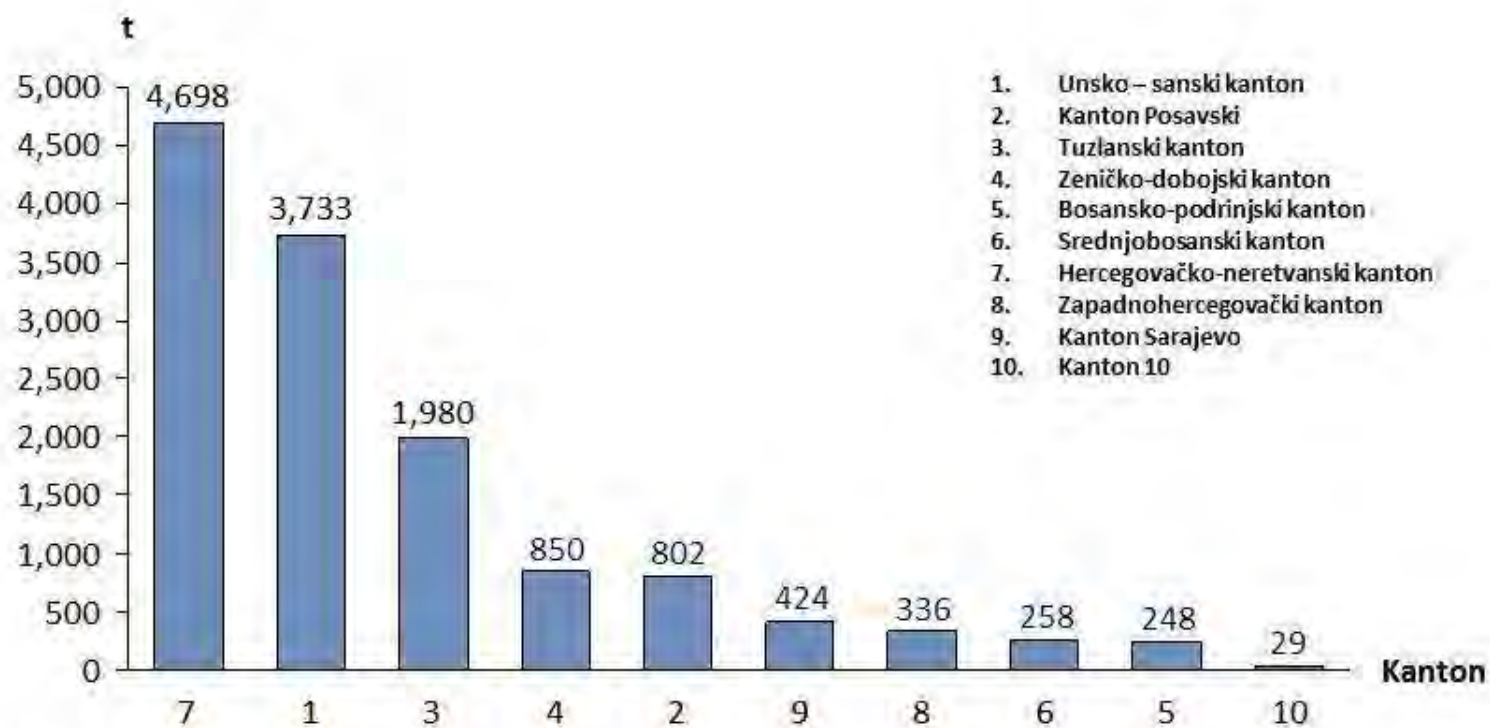
Proizvodnja zelene paprike

Proizvodnja zelene paprike po kantonu

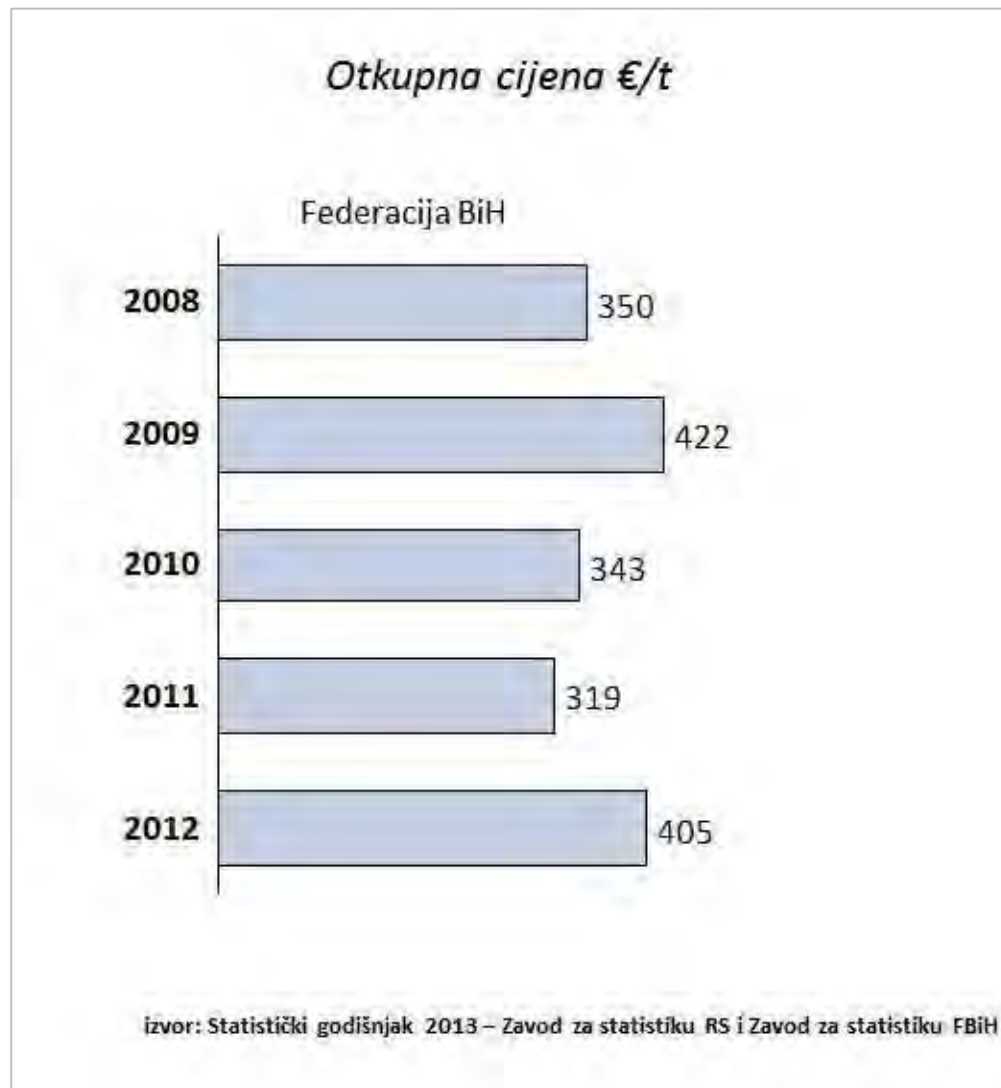
Federacija BiH /

Prosječna proizvodnja po kantonu 2008-2012 (t)

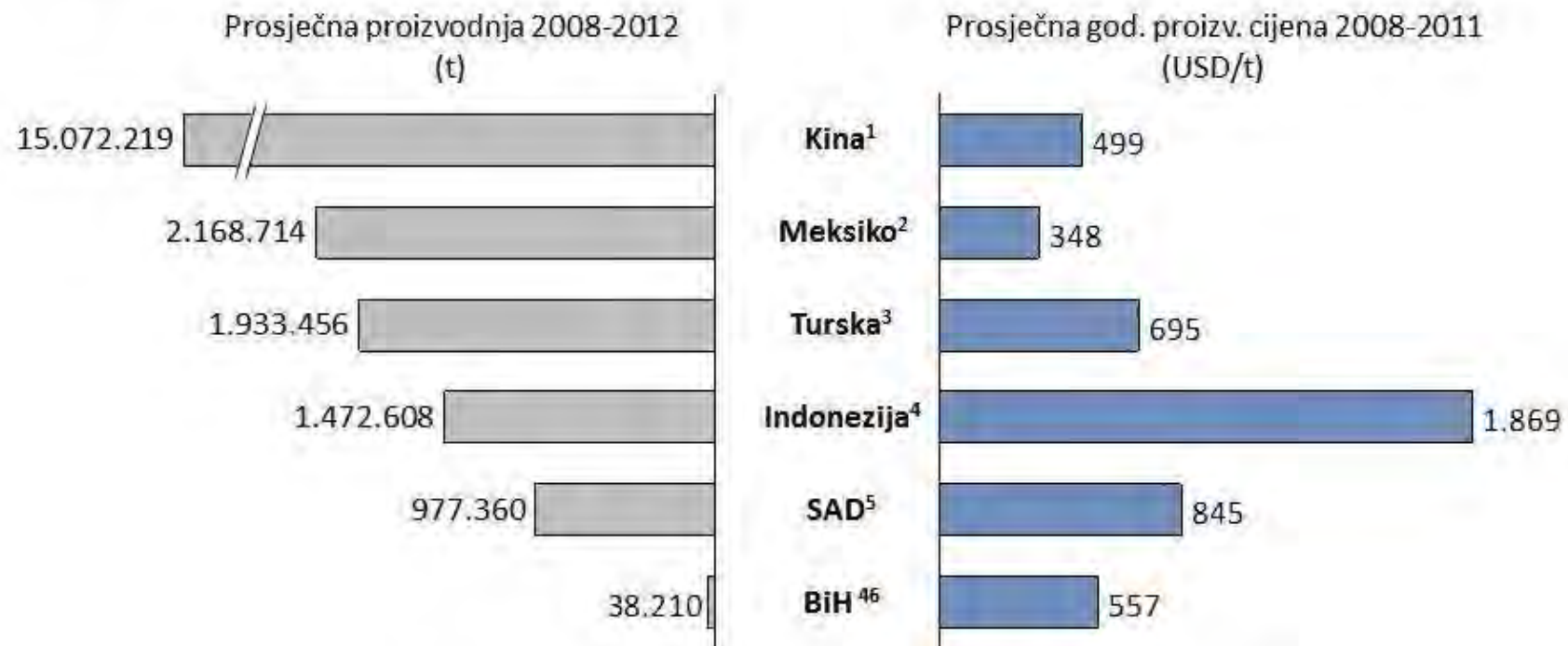
izvor: Zavod za statistiku FBiH

Proizvodnja zelene paprike – otkupna cijena

Proizvodnja zelene paprike – najbolji svjetski proizvođači

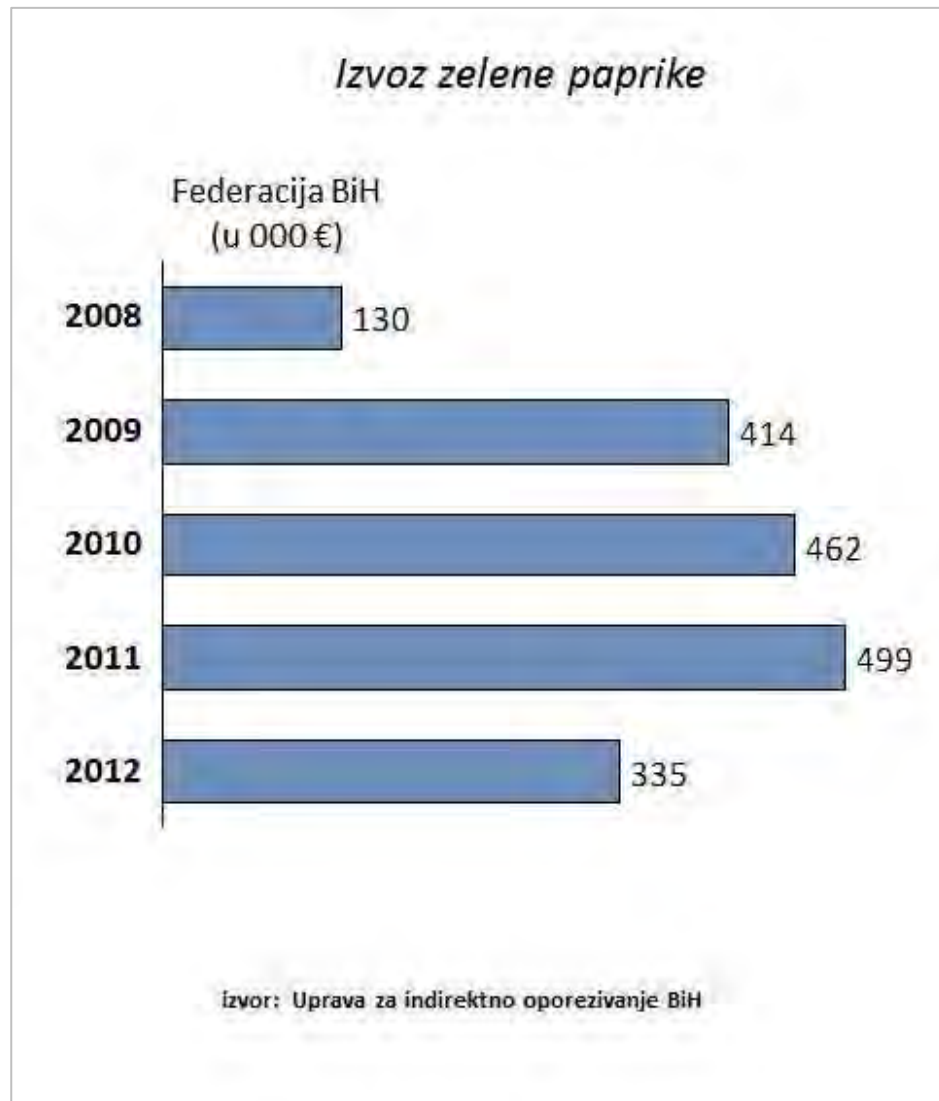
Najveći svjetski proizvođači

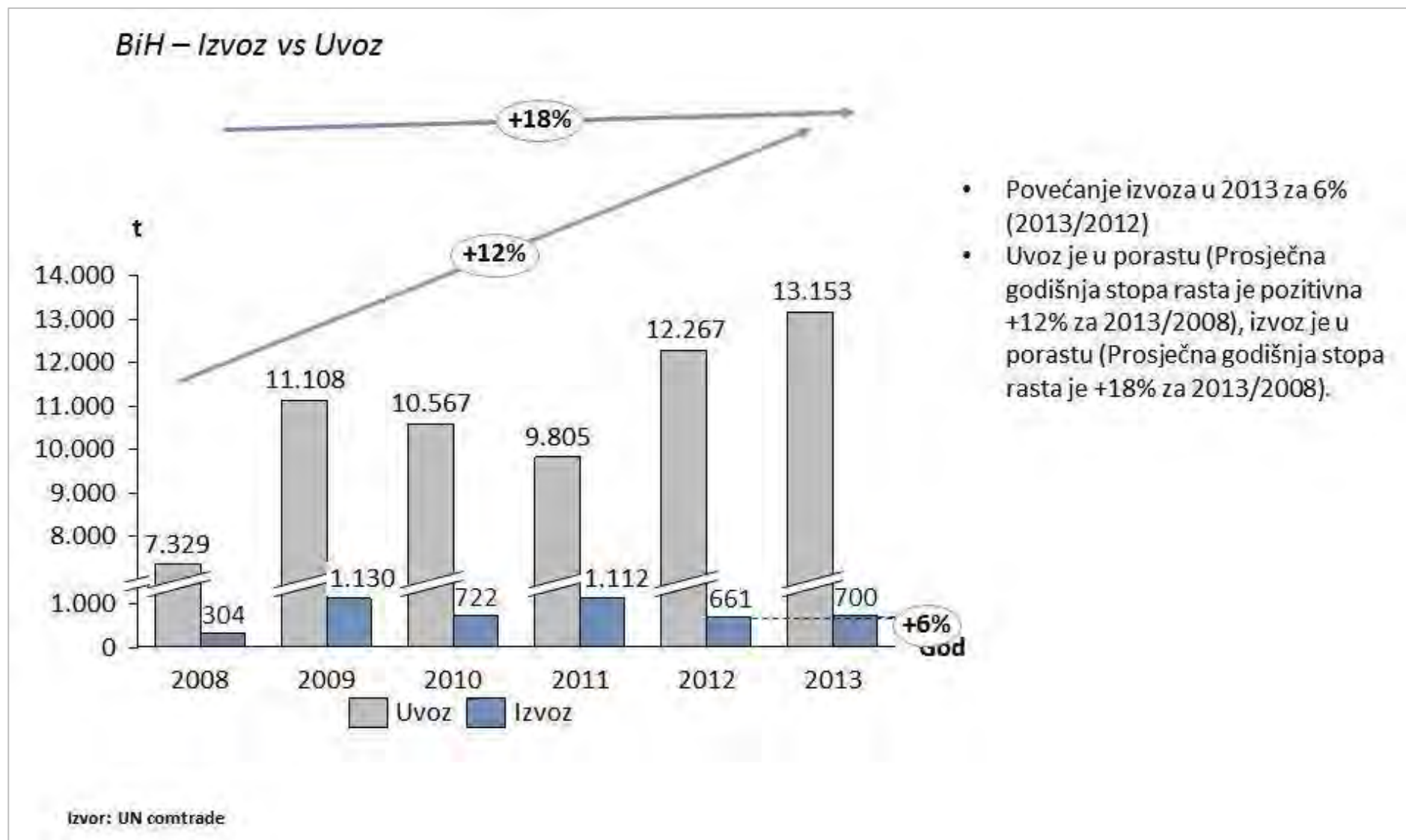
- BiH se nalazi na 46. mjestu proizvodnje u 2012, sa prosječnom proizvodnjom od 38 210 tona / god i proizvođačkom cijenom \$ 557 USD/t

izvor: FAOSTAT

Izvoz zelene paprike u 000€

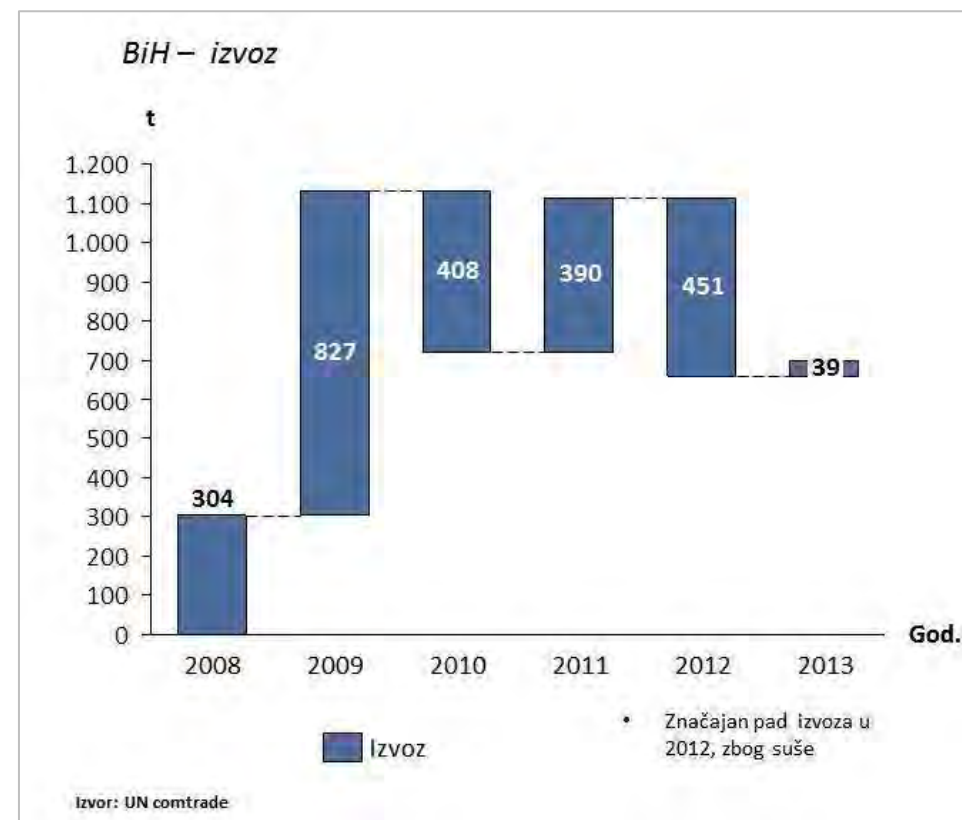
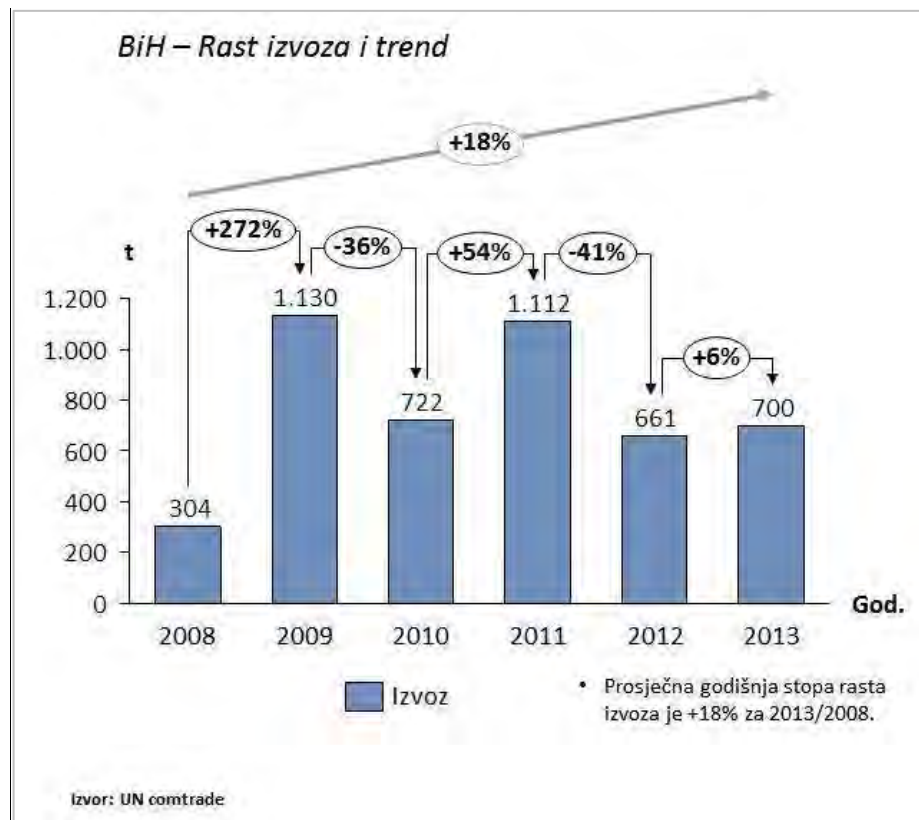

Izvoz vs Uvoz zelene paprike

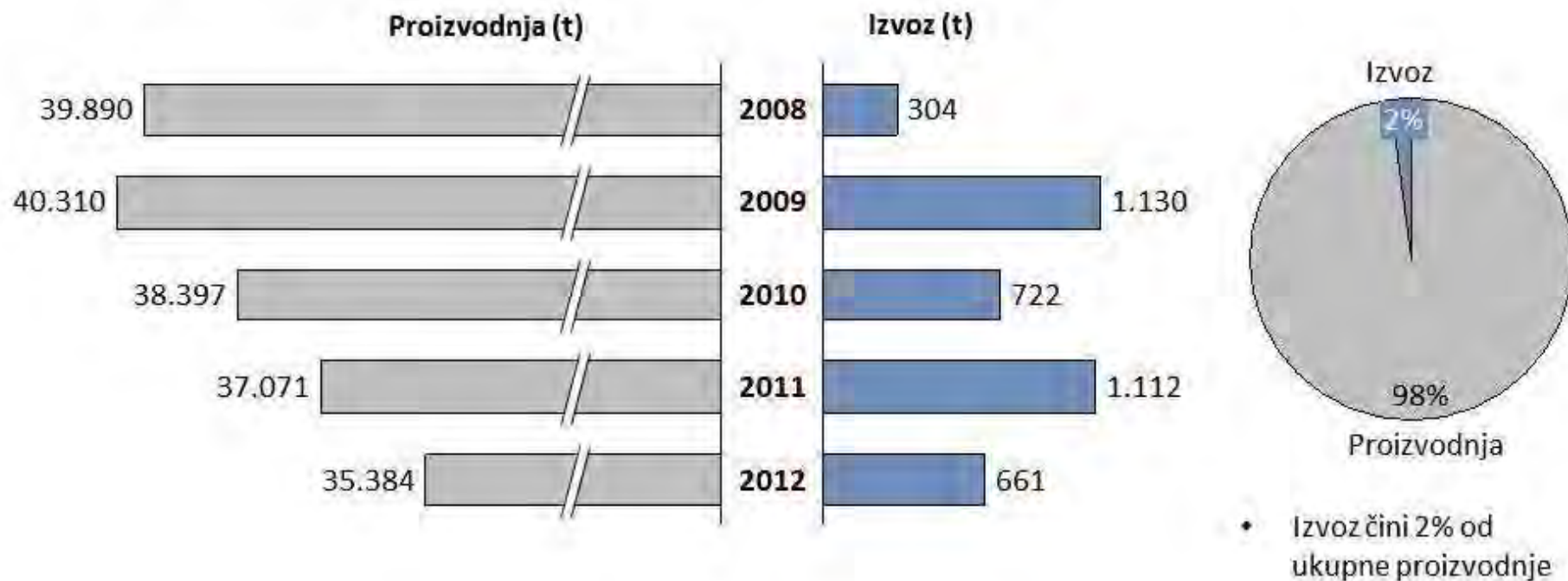

Izvoz zelene paprike stopa rasta i trend

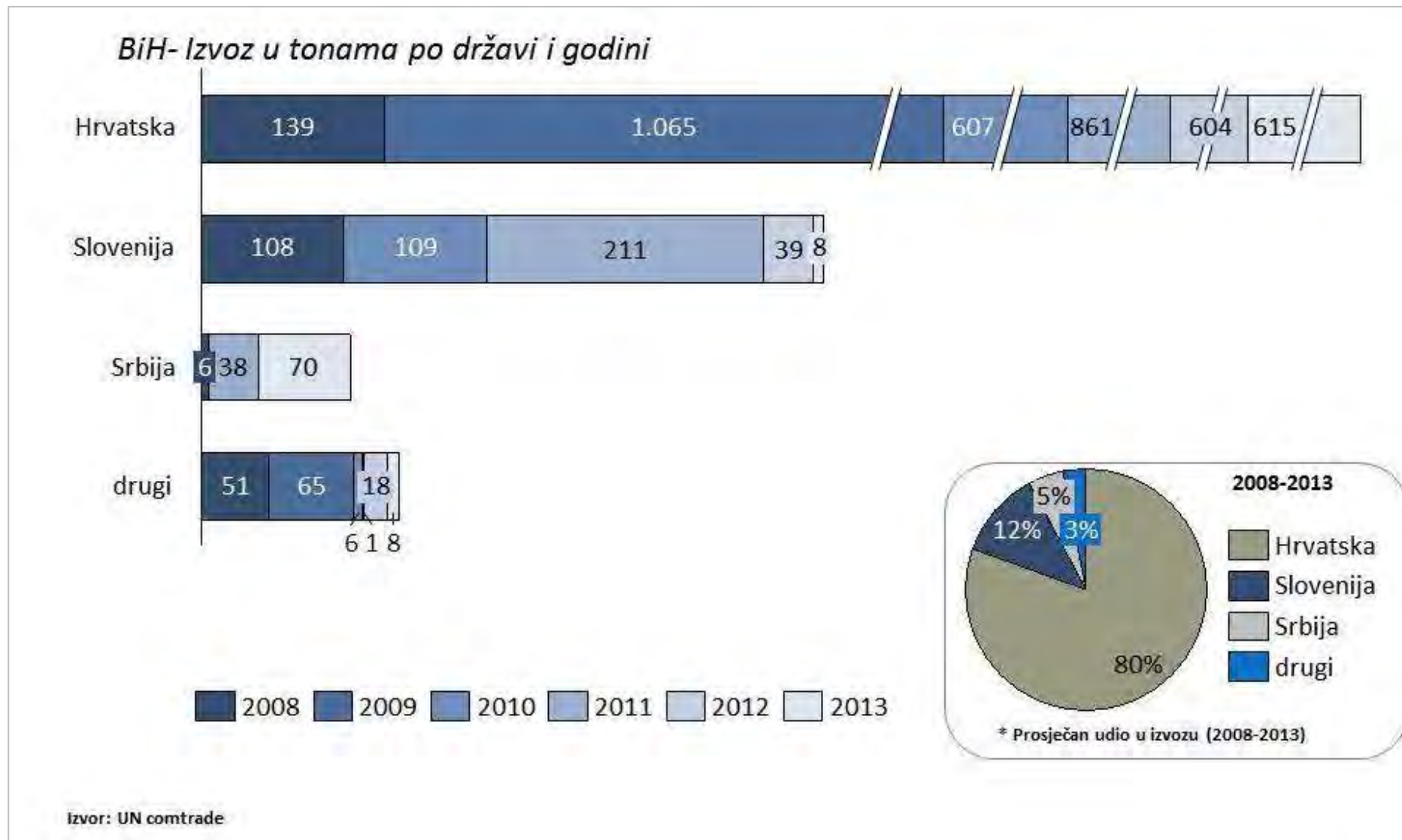
Izvoz vs proizvodnja zelene paprike

BiH – proizvodnja – izvoz / udio

izvor: Statistički godišnjak 2013- Zavodaza statistiku RS i Zavoda za statistiku FBiH

Ključna tržišta – izvoz zelene paprike (po državi)

Konkurencija u proizvodnji zelene paprike – Proizvodnja u regiji

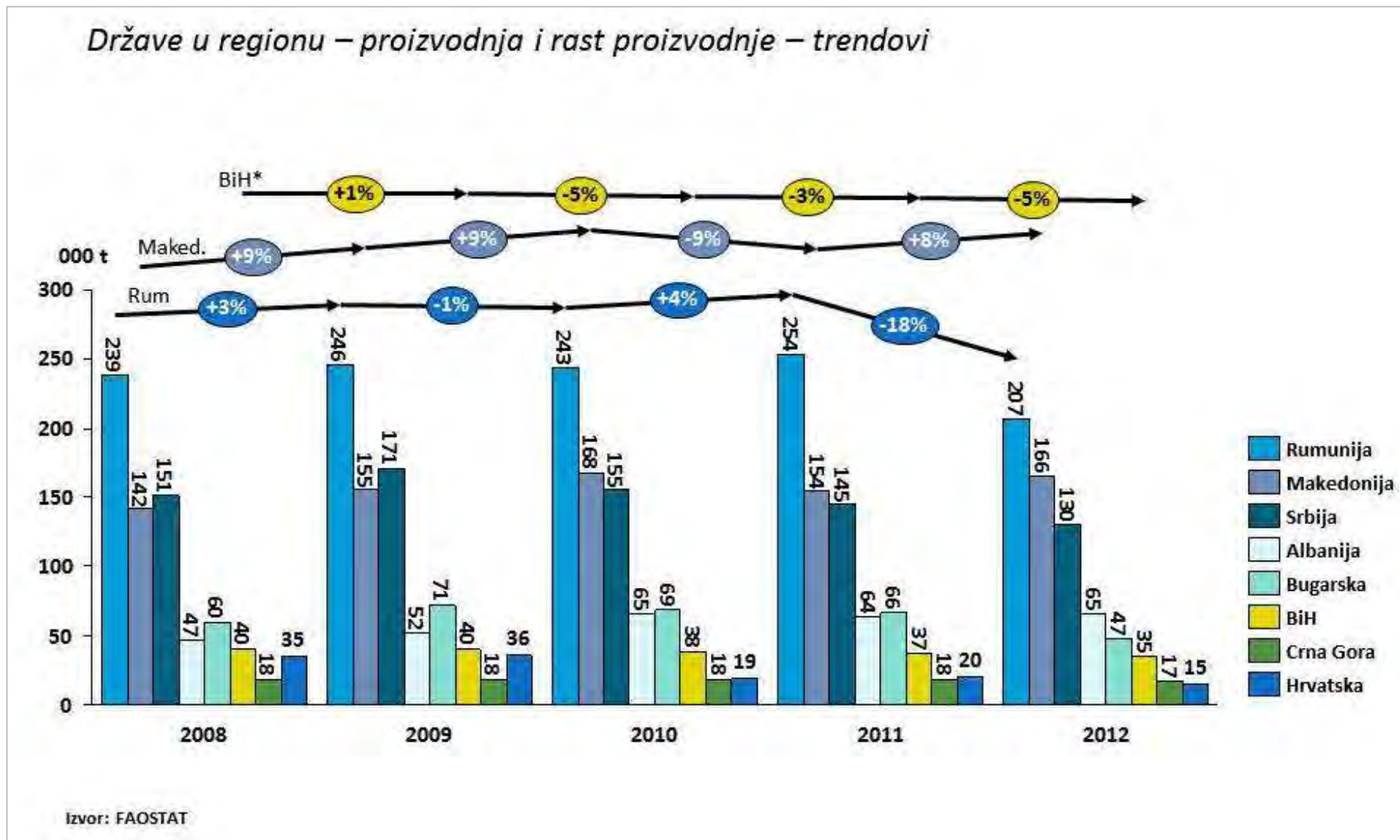
Države u regionu – prosječna proizvodnja 2008-2012 (t)

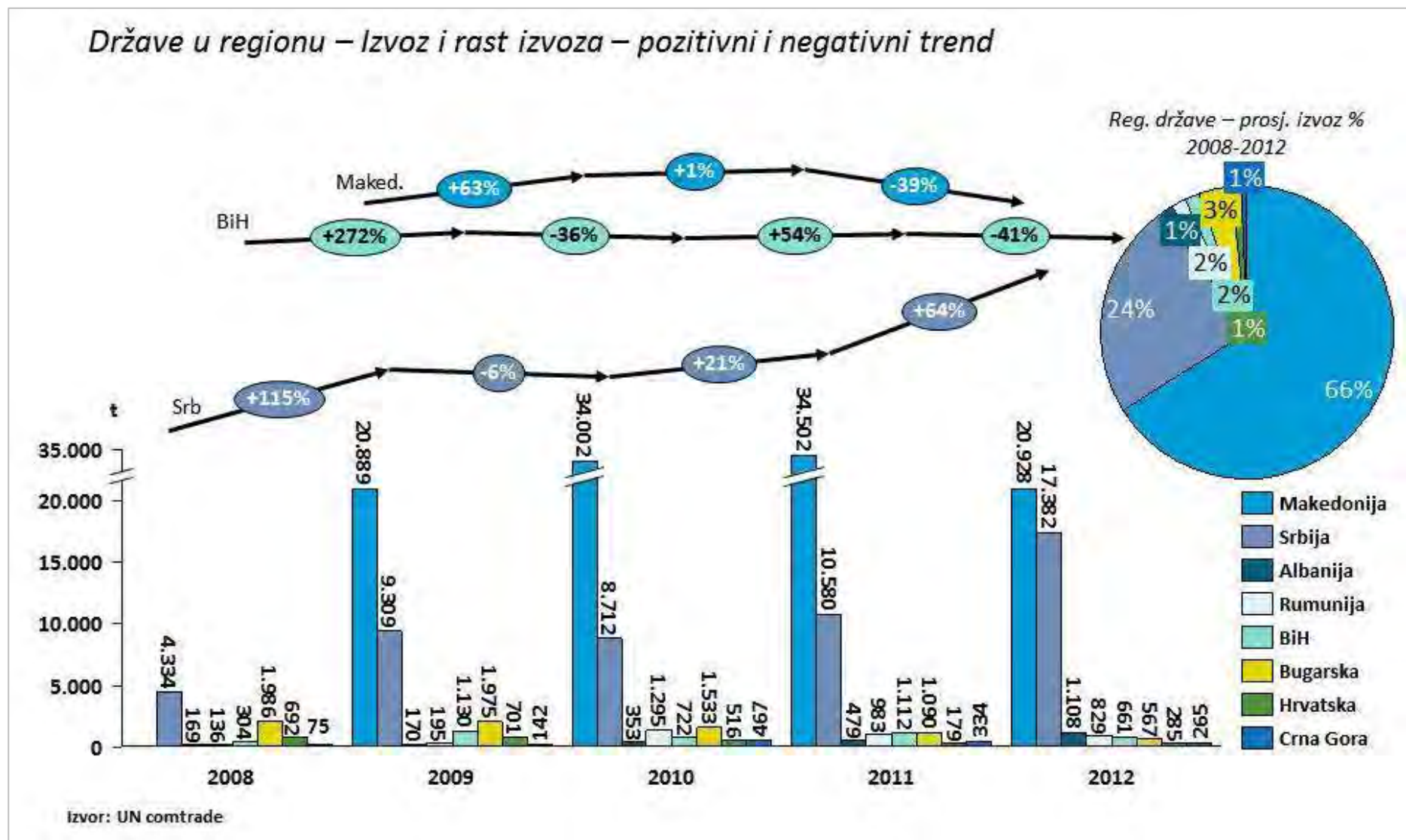
Država u regionu ⁶ svjetsko mjesto u proizvodnji	Prosje. proizvod. 2008-2012 (t)
Rumunija ¹⁵	237.683
Makedonija ²⁰	156.948
Srbija ²⁴	150.589
Albanija ³²	58.586
Bugarska ⁴³	62.692
BiH ⁴⁶	38.210
Crna Gora ⁶⁵	17.821
Hrvatska ⁶⁹	24.789

Izvor: FAOSTAT

Konkurencija u proizvodnji zelene paprike – grafikoni proizvodnje u regiji

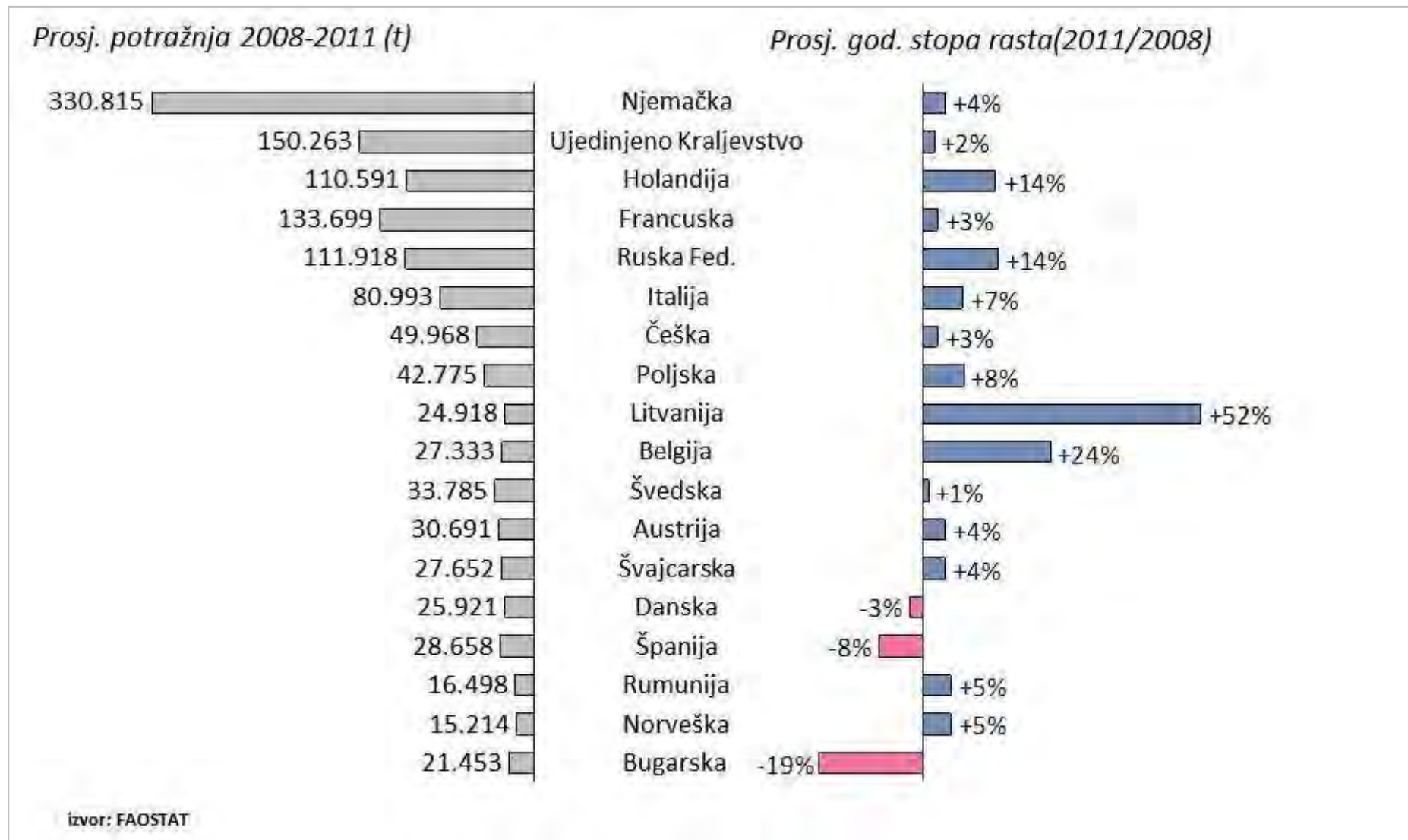

Konkurencija u proizvodnji zelene paprike – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

* Makedonija je na prvom mjestu Balkanskih zemalja sa 66% od ukupnog izvoza (2008-2012)

Međunarodna potražnja – zelena paprika

KRASTAVAC

Proizvodnja

KRASTAVAC

Statistička analiza je pokazala da je krastavac strateški ključan produkt/povrće za FBIH odnosno BiH. Proizvodnja krastavaca ima ujednačenu proizvodnju u promatranom period 2008-2012. Najveća proizvodnja krastavaca u RS je u općini Bijeljina, dok u. FBIH je u Unsko-sanskom kantonu. BiH se nalazi na 68-om mjestu svjetske liste proizvođača krastavaca. Otkupna cijena krastavaca je veoma dobra u usporedbi sa ostalim zemljama/proizvođačima.

Usprkos smanjenju proizvodnje krastavaca u 2012 godine odnosno padu prosječne stope rasta 2012/2008 od -1% u FBIH, izvoz je u porastu tako da za promatrani period 2012/2008 imamo povećanje prosječne stope rasta izvoza u FBIH za + 155%.

Najznačajnija tržišta su: Srbija, Hrvatska, Slovenija i Njemačka. Hrvatska za promatrani period 2008-2012 čini 64% posto BiH tržišta. Skoro sve Balkanske zemlje proizvode više krastavaca od BiH. Slično kao kod BiH, 2012 godine imaju pad proizvodnje zbog vremenskih nepogoda, ali i samog izvoza krastavaca.

Najveći regionalni izvoznici krastavaca su Makedonija, Srbija i Rumunjska.

Međunarodna potražnja za krastavcem je velika a posebno interesiranje imaju Holandija, Ruska Federacija, Španjolska i SAD.

Krastavac – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH				Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)		
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Krastavac	2009/2008	11,8/10,8	↑ 9%	2009/2008	153/18	↑ 731%	Hrvatska	2009/2008	126,3/18,4	↑ 586%	Rumunija	2009/2008	176/174	↑ 2%	SAD	554.244	↑ 6%
	2010/2009	14,1/11,8	↑ 20,1%	2010/2009	347/153	↑ 127%		2010/2009	335,4/126,3	↑ 166%		2010/2009	172/176	↓ -3%	Njemačka	482.756	↑ 2%
	2011/2010	14,3/14,1	↑ 2%	2011/2010	1166/347	↑ 236%		2011/2010	831,4/335,4	↑ 148%		2011/2010	196/172	↑ 14%	Ruska Fed.	174.271	↑ 8%
	2012/2011	10,3/14,3	↓ -28%	2012/2011	780/1166	↓ -33%		2012/2011	568,6/831,4	↓ -32%		2012/2011	159/196	↓ -19%	Ujedinjeno Kraljevstvo	139.462	↑ 0%
	prosjek 2012/2008		↓ -1%	prosjek 2012/2008		↑ 155%		prosjek 2012/2008		↑ 136%		prosjek 2012/2008		↓ -2%	Holandija	80.095	↑ 19%
							ostale države	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	61/56	↑ 9%	Češka	76.978	↑ 2%	
						2010/2009		11,8/26,6	↓ -56%	2010/2009	69/61	↑ 13%	Francuska	70.901	↑ 0%		
						2011/2010		247/11,8	↑ 2000%	2011/2010	72/69	↑ 4%	Irak	75.123	↑ 29%		
						2012/2011		180,5/247	↓ -27%	2012/2011	74/72	↑ 3%	Belgija	47.095	↑ 17%		
						prosjek 2012/2008			↑ 89%	prosjek 2012/2008		↑ 7%	Kanada	47.297	↑ 2%		
										2009/2008	67/62	↑ 8%	Sirijska Arapska Republika	25.676	↑ 48%		
										2010/2009	70/67	↑ 5%	Poljska	37.277	↑ 1%		
										2011/2010	72/70	↑ 2%	Azerbejdžan	11.554	↑ 108%		
										2012/2011	55/72	↓ -23%	Danska	28.276	↑ 9%		
										prosjek 2012/2008		↓ -3%	Švedska	28.095	↑ 1%		
										2009/2008	41/41	↑ 2%	Singapur	23.802	↑ 4%		
										2010/2009	47/41	↑ 12%	Austrija	26.495	↓ -3%		
										2011/2010	50/47	↑ 7%	Kazahstan	8.337	↑ 60%		
										2012/2011	50/50	↑ 0%	Švajcarska	15.670	↑ 5%		
										prosjek 2012/2008		↑ 5%	Slovačka	13.900	↑ 1%		
										2009/2008	15/15	↓ -2%	Italija	13.816	↑ 1%		
										2010/2009	11/15	↓ -25%	Malezija	13.549	↓ -4%		
										2011/2010	11/11	↑ 2%	Litvanija	10.766	↑ 5%		
										2012/2011	7/11	↓ -39%	Ukrajina	9.769	↑ 8%		
										prosjek 2012/2008		↓ -18%	Mađarska	13.810	↓ -10%		
										2009/2008	78/63	↑ 25%	Bugarska	10.502	↑ 7%		
										2010/2009	66/78	↓ -16%	Finska	11.154	↓ -7%		
										2011/2010	59/66	↓ -10%	Ujedinjeni Arapski Emirati	7.551	↑ 20%		
										2012/2011	38/59	↓ -36%	Rumunija	8.200	↓ 0%		
										prosjek 2012/2008		↓ -12%	Norveška	6.860	↑ 1%		
										2009/2008	26/25	↑ 3%					
										2010/2009	28/26	↑ 7%					
										2011/2010	27/28	↓ -4%					
										2012/2011	23/27	↓ -13%					
										prosjek 2012/2008		↓ -2%					

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska / Link - dijagram : Proizvodnja krastavaca

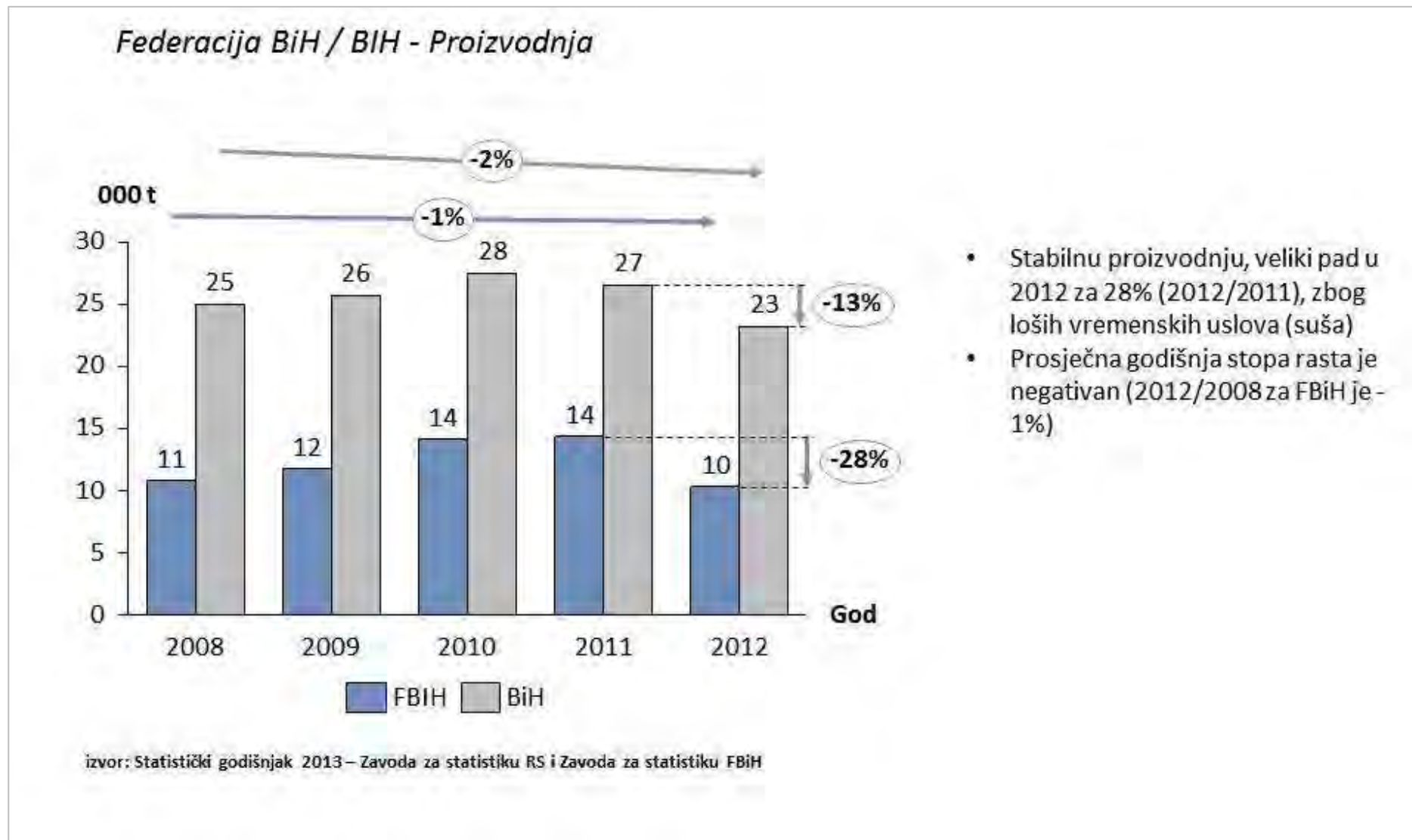
II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH / Link - Dijagram: Izvoz krastavaca u 000€

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Konkurencija u proizvodnji krastavaca – Dijagram proizvodnje zemalja u regionu

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Međunarodna potražnja za krastavcom

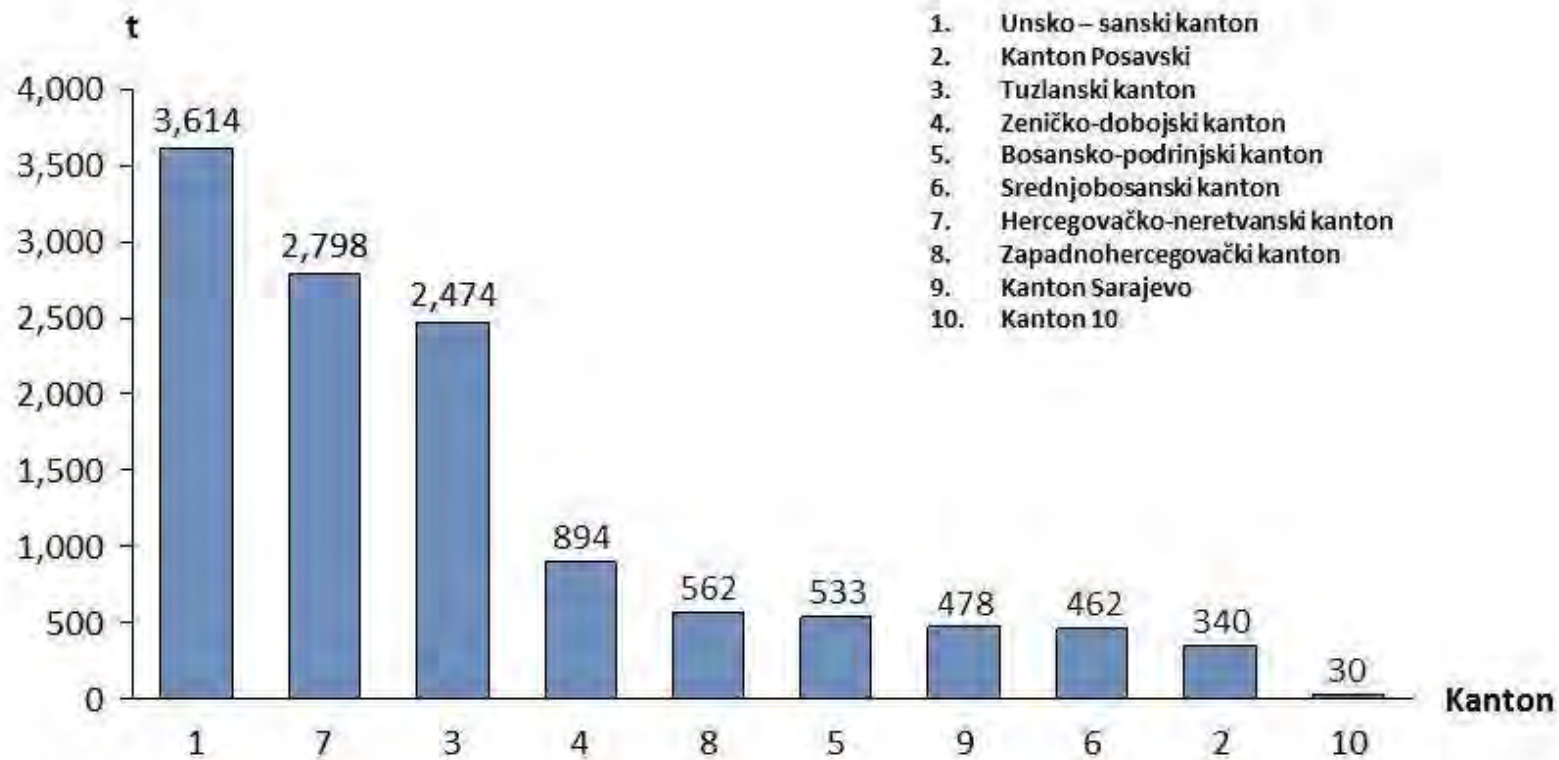
Proizvodnja krastavca

Proizvodnja krastavca po kantonu

Federacija BiH /

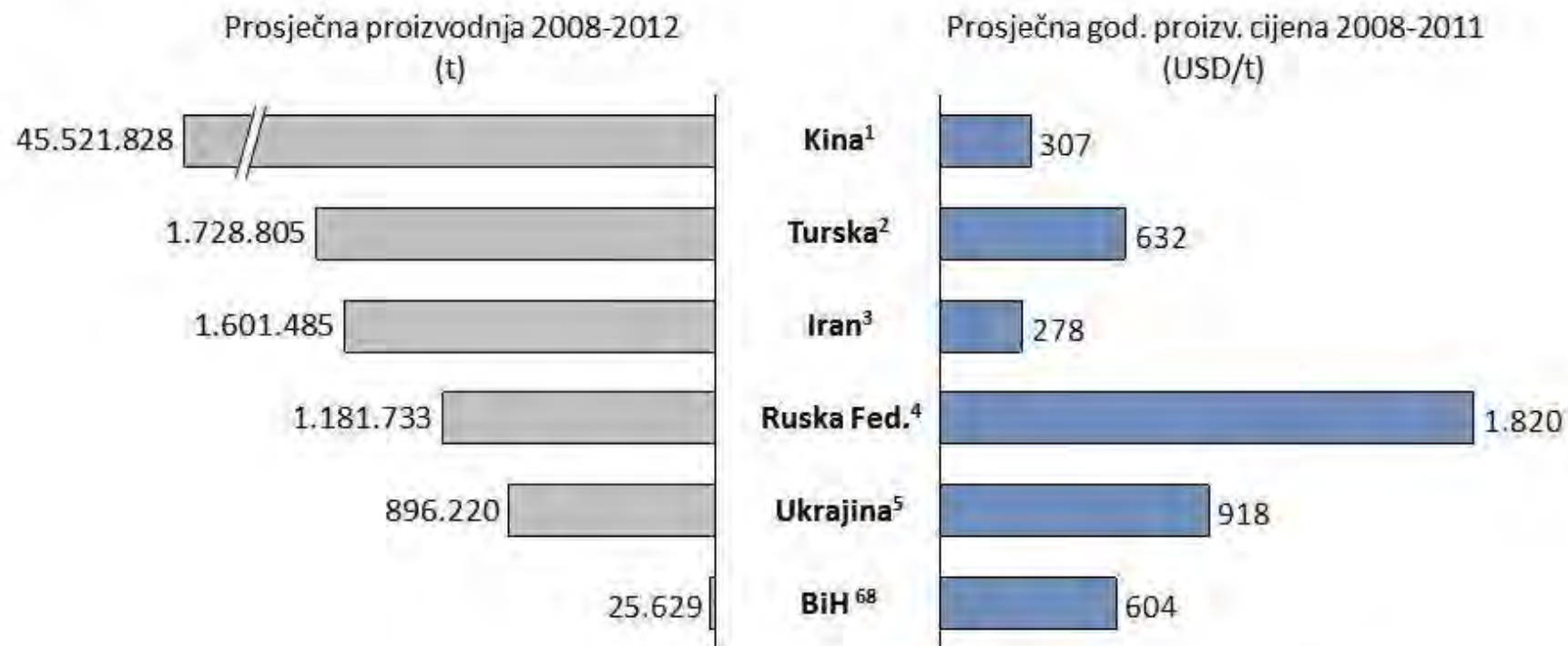
Prosječna proizvodnja po kantonu 2008-2012 (t)

izvor: Zavod za statistiku FBiH

Proizvodnja krastavca – najbolji svjetski proizvođači

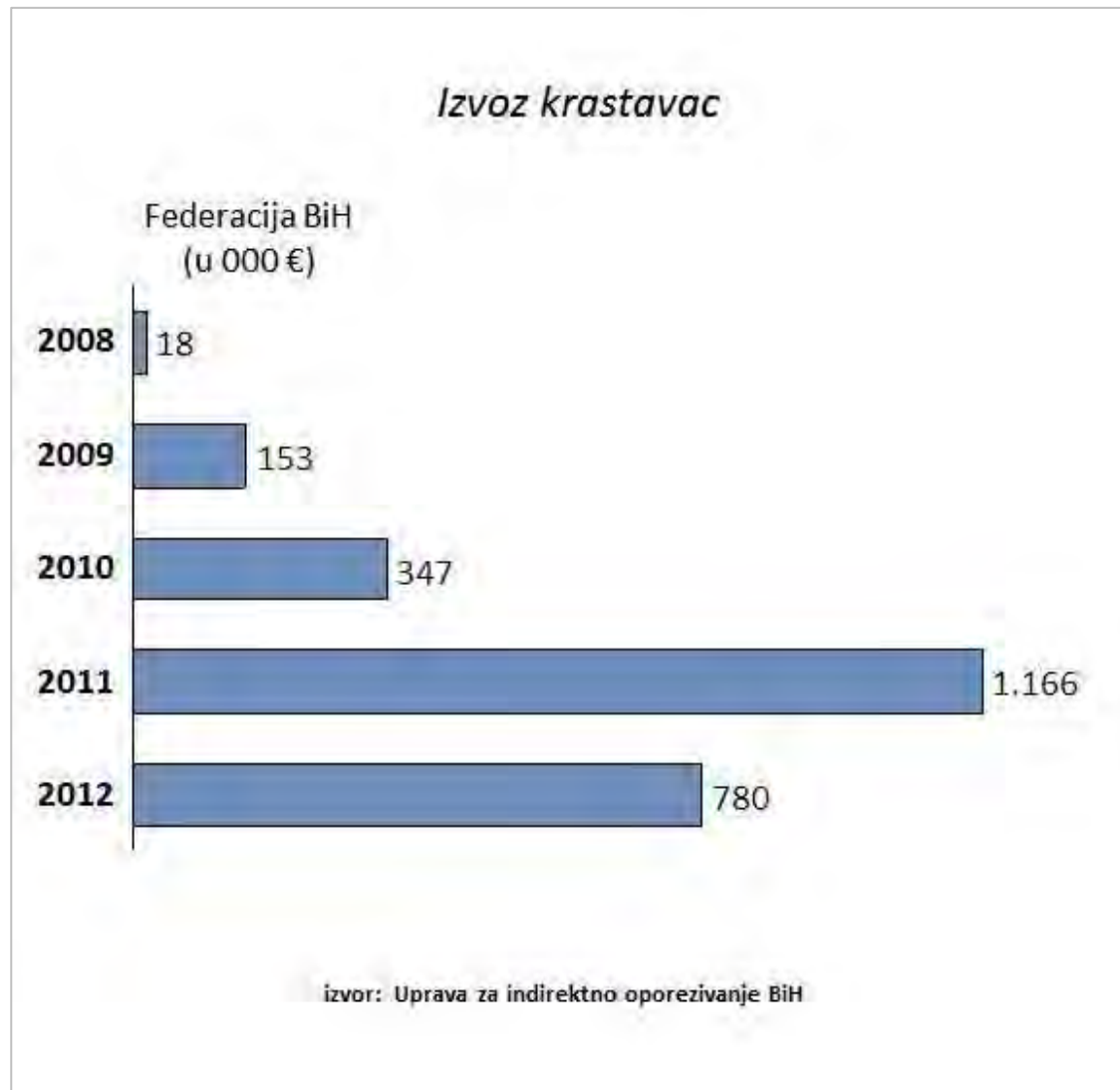
Najveći svjetski proizvođači

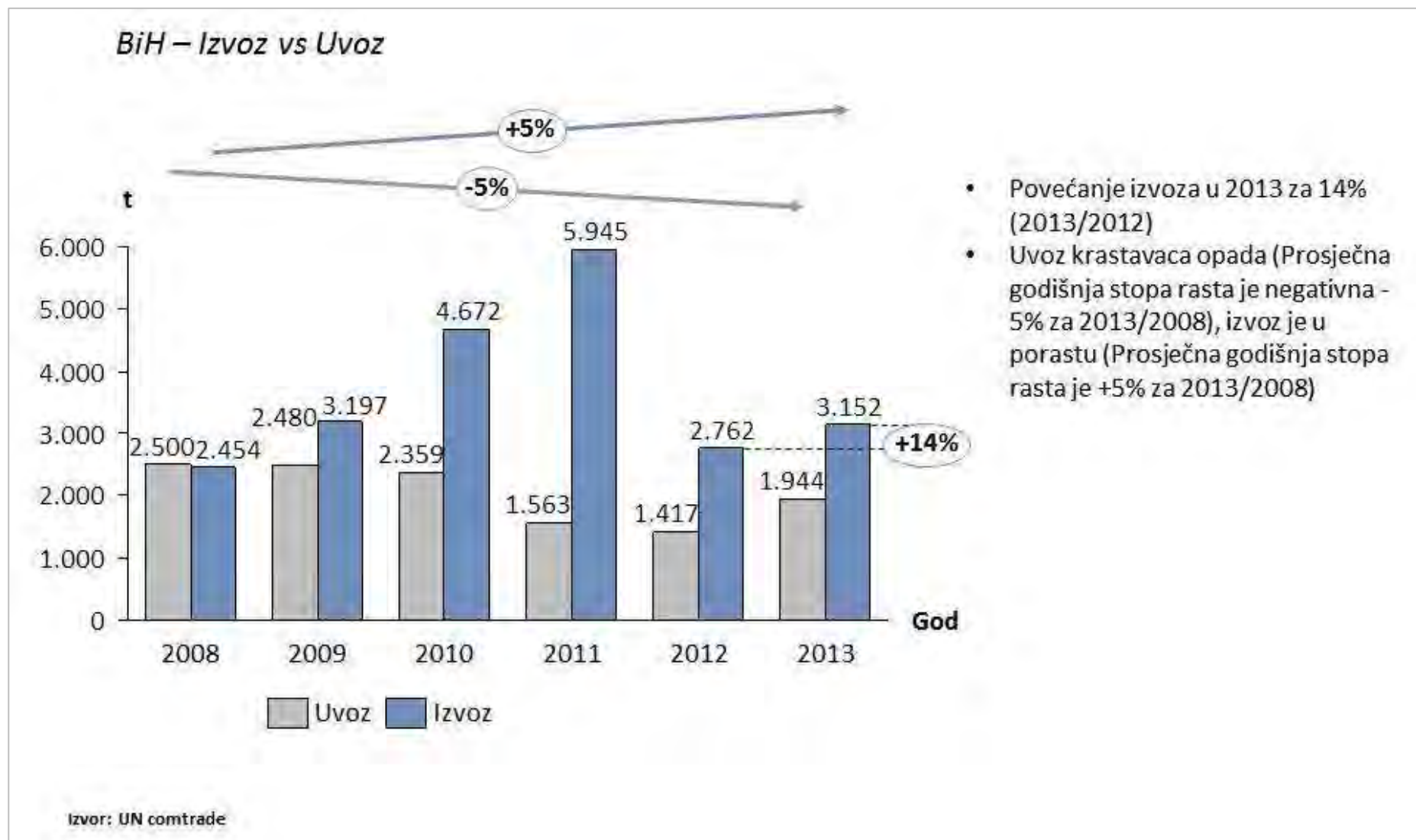
- BiH se nalazi na 68. mjestu proizvodnje u 2012, sa prosječnom proizvodnjom od 25 629 tona / god i proizvođačkom cijenom \$ 604 USD/t

Izvor: FAOSTAT

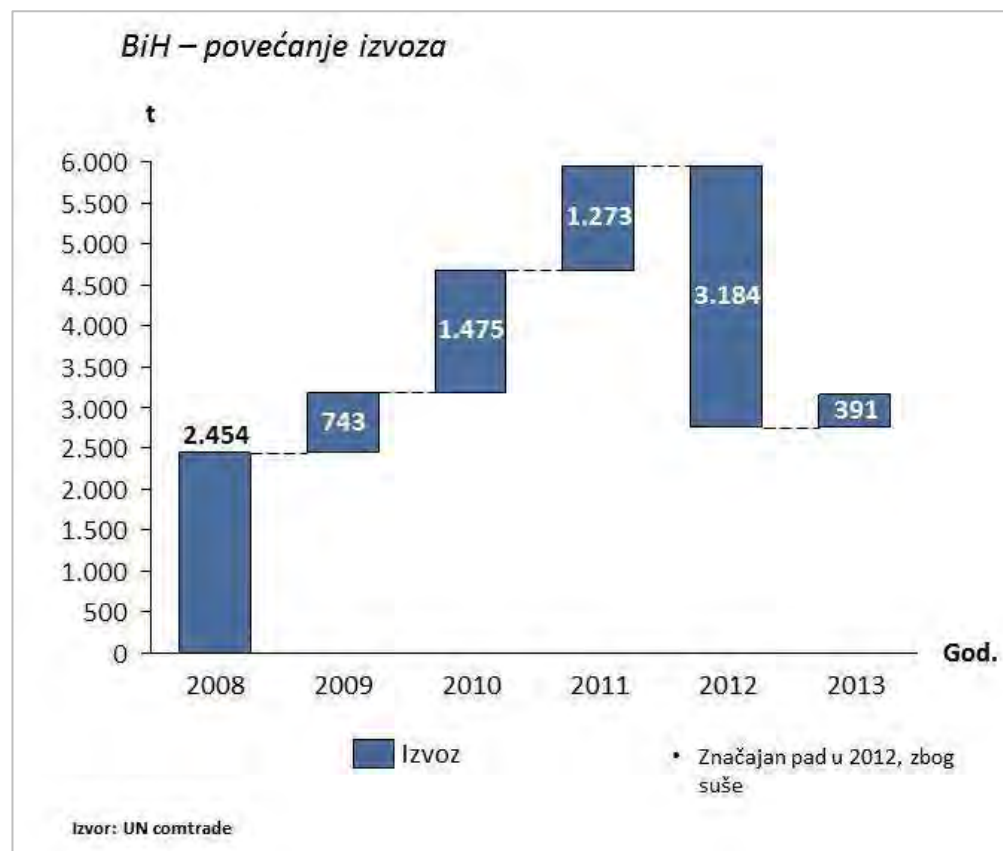
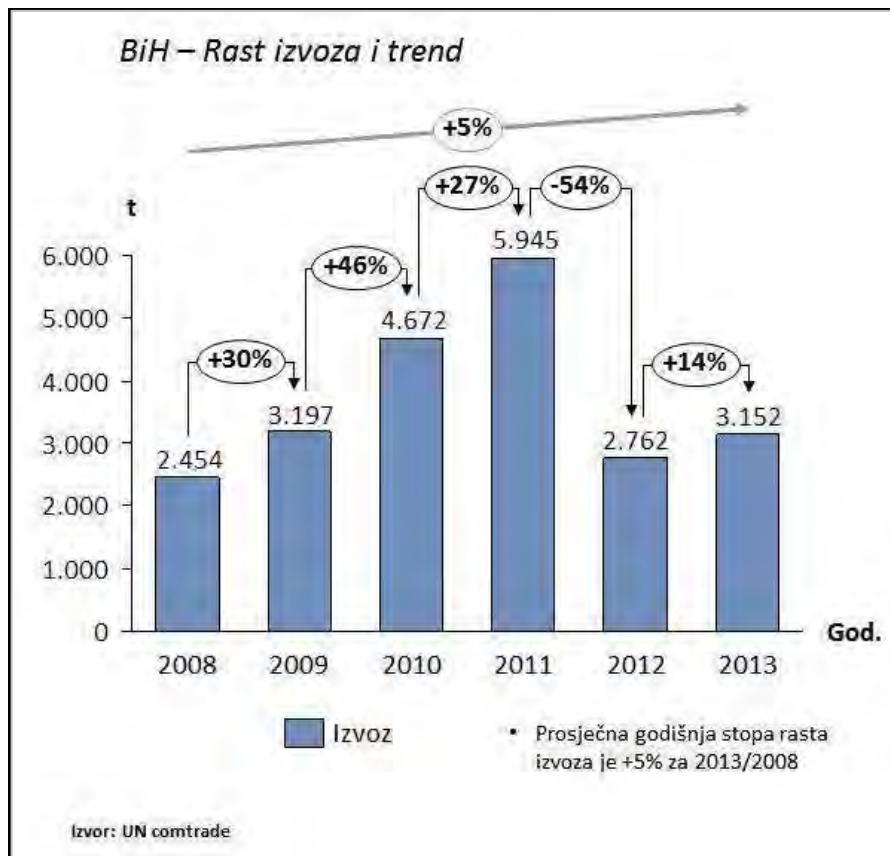
Izvoz krastavca u 000€

Izvoz vs Uvoz krastavca

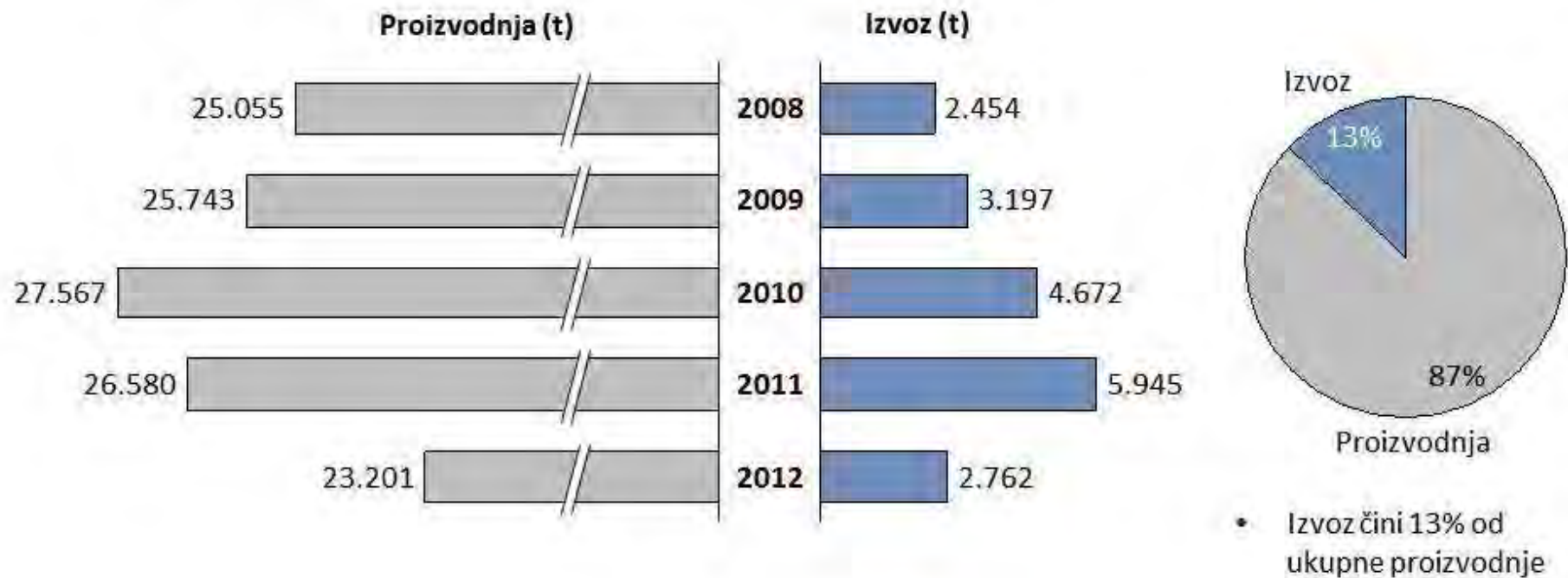

Izvoz krastavca stopa rasta i trend

Izvoz vs proizvodnja krastavca

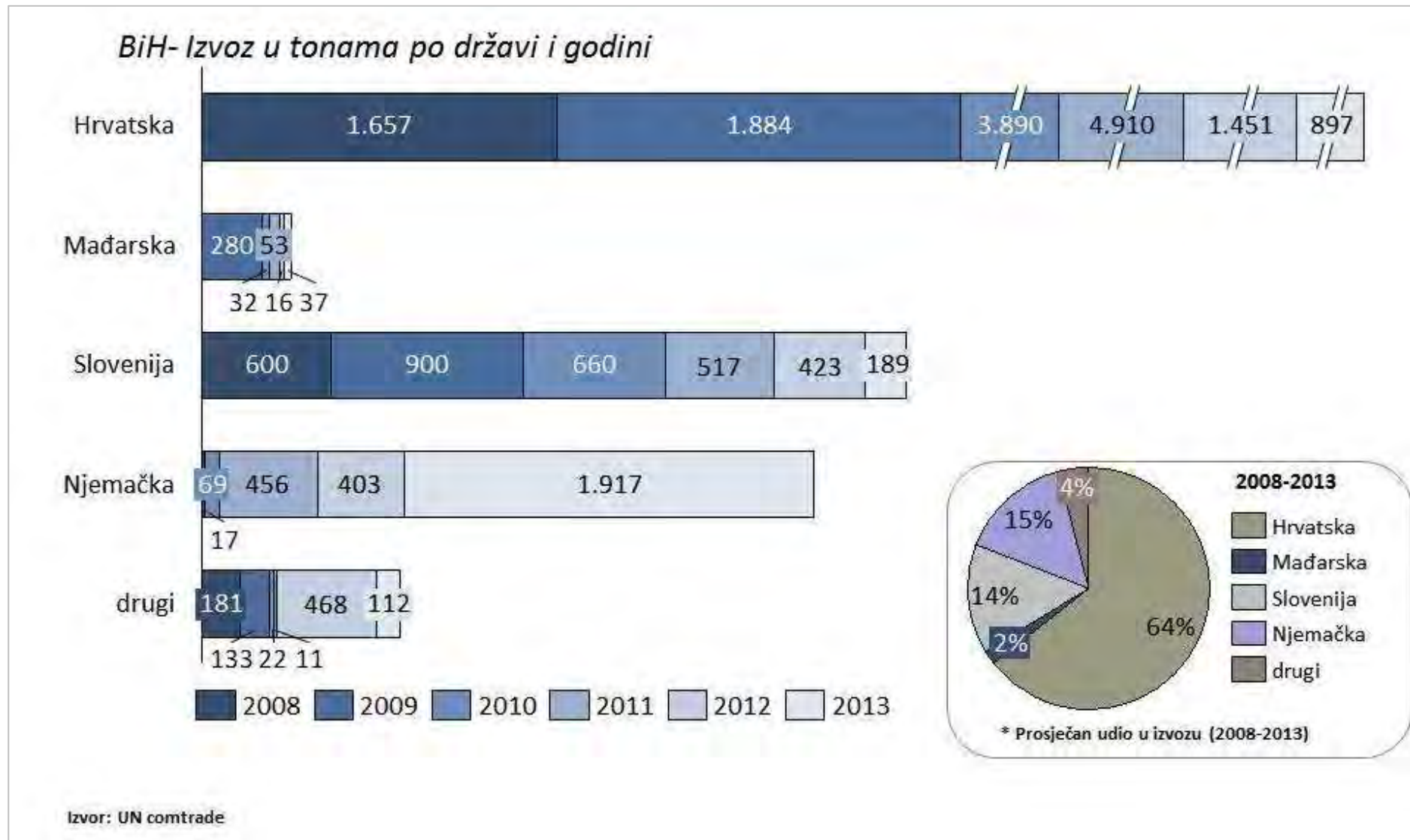
BiH – proizvodnja – izvoz / udio

Izvor: Statistički godišnjak 2013 - Zavod za statistiku RS i Zavoda za statistiku FBiH

Ključna tržišta – izvoz krastavca (po državi)

Konkurencija u proizvodnji krastavca – Proizvodnja u regiji

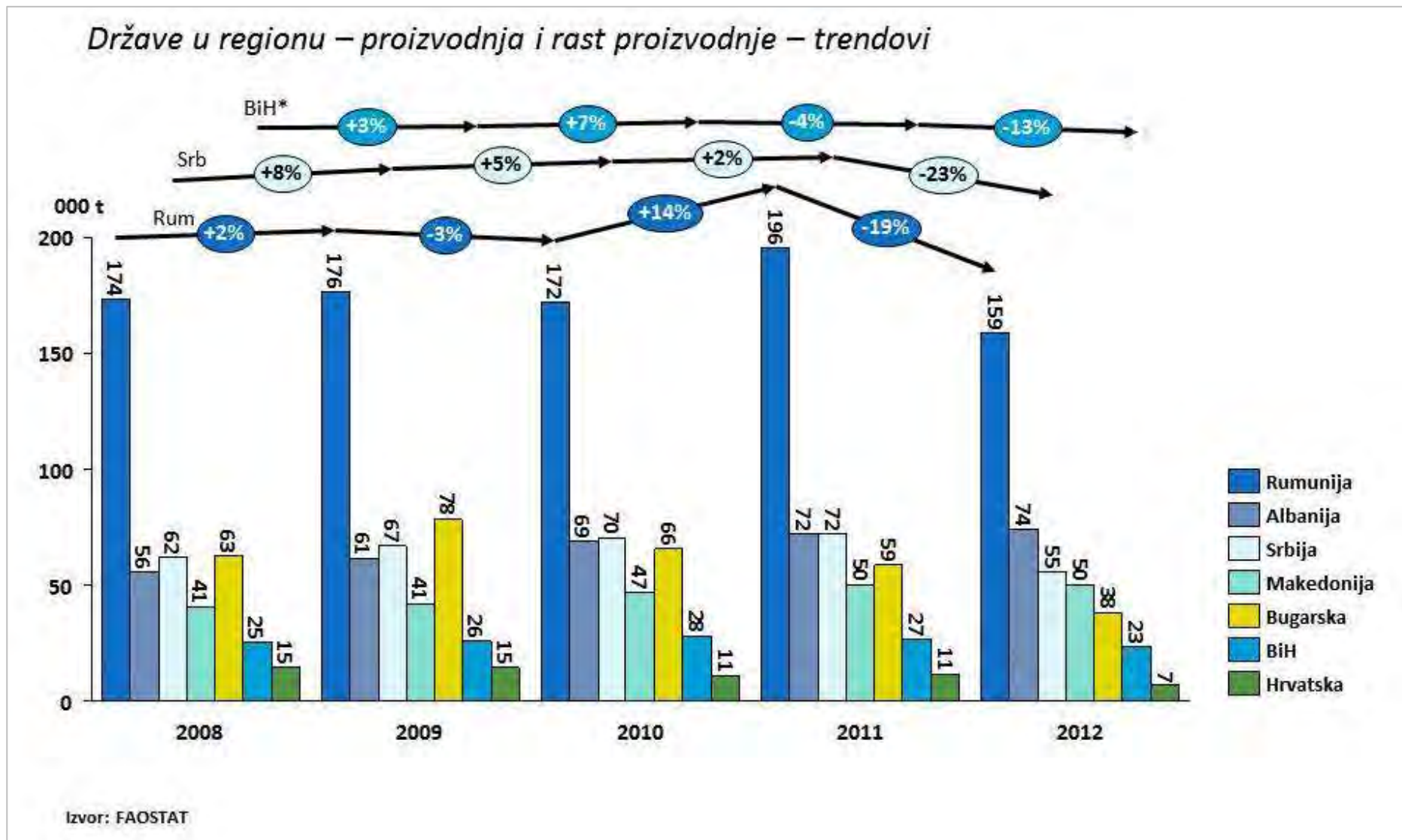
Države u regionu – prosječna proizvodnja 2008-2012 (t)

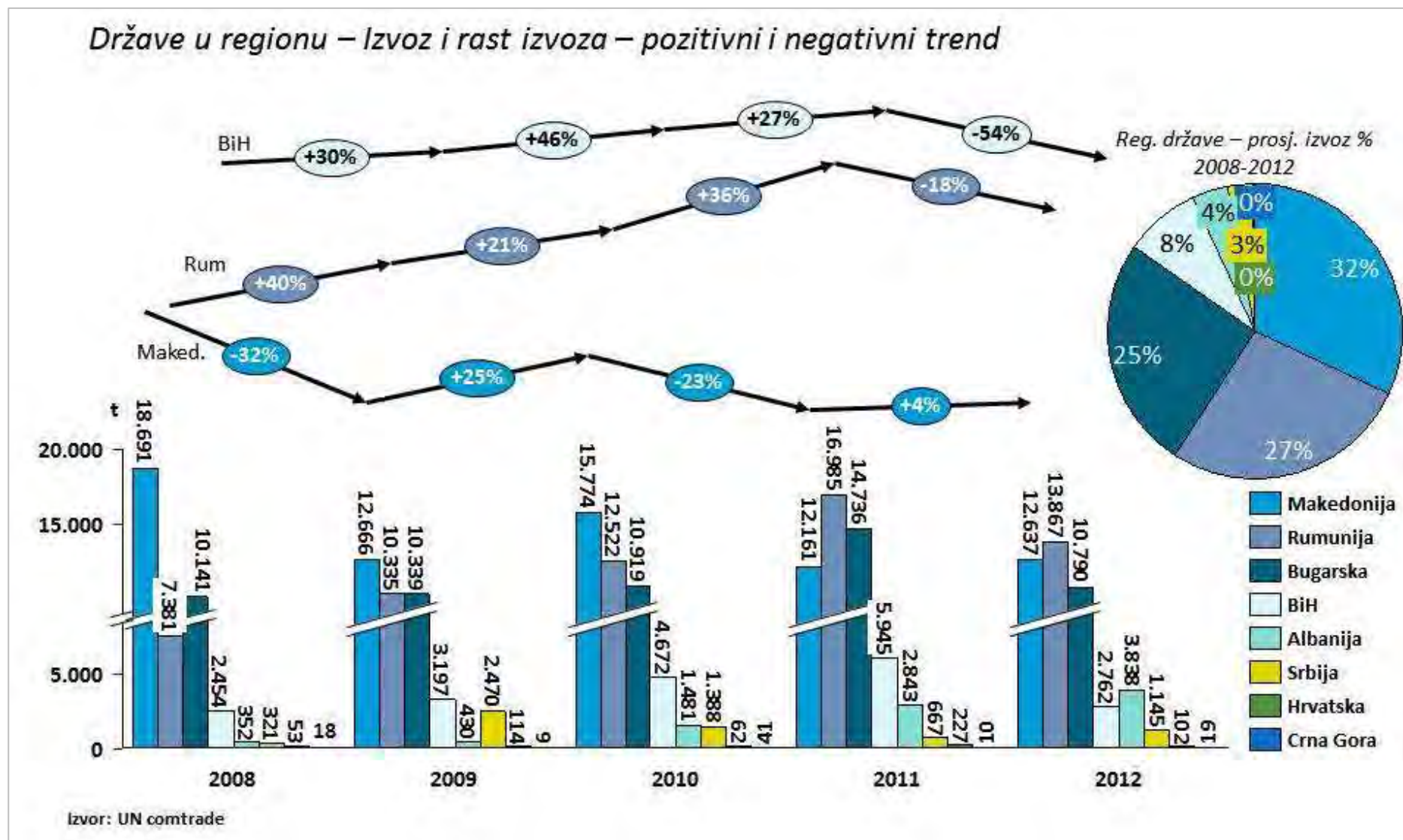
Država u regionu & svjetsko mjesto u proizvodnji	Prosje. proizvod. 2008-2012 (t)
Rumunija ²⁸	175.379
Albanija ³⁸	66.328
Srbija ⁴³	65.183
Makedonija ⁴⁷	45.744
Bugarska ⁵⁵	60.617
BiH ⁶⁸	25.629
Hrvatska ⁸⁸	11.597

Izvor: FAOSTAT

Konkurencija u proizvodnji krastavca – grafikoni proizvodnje u regiji

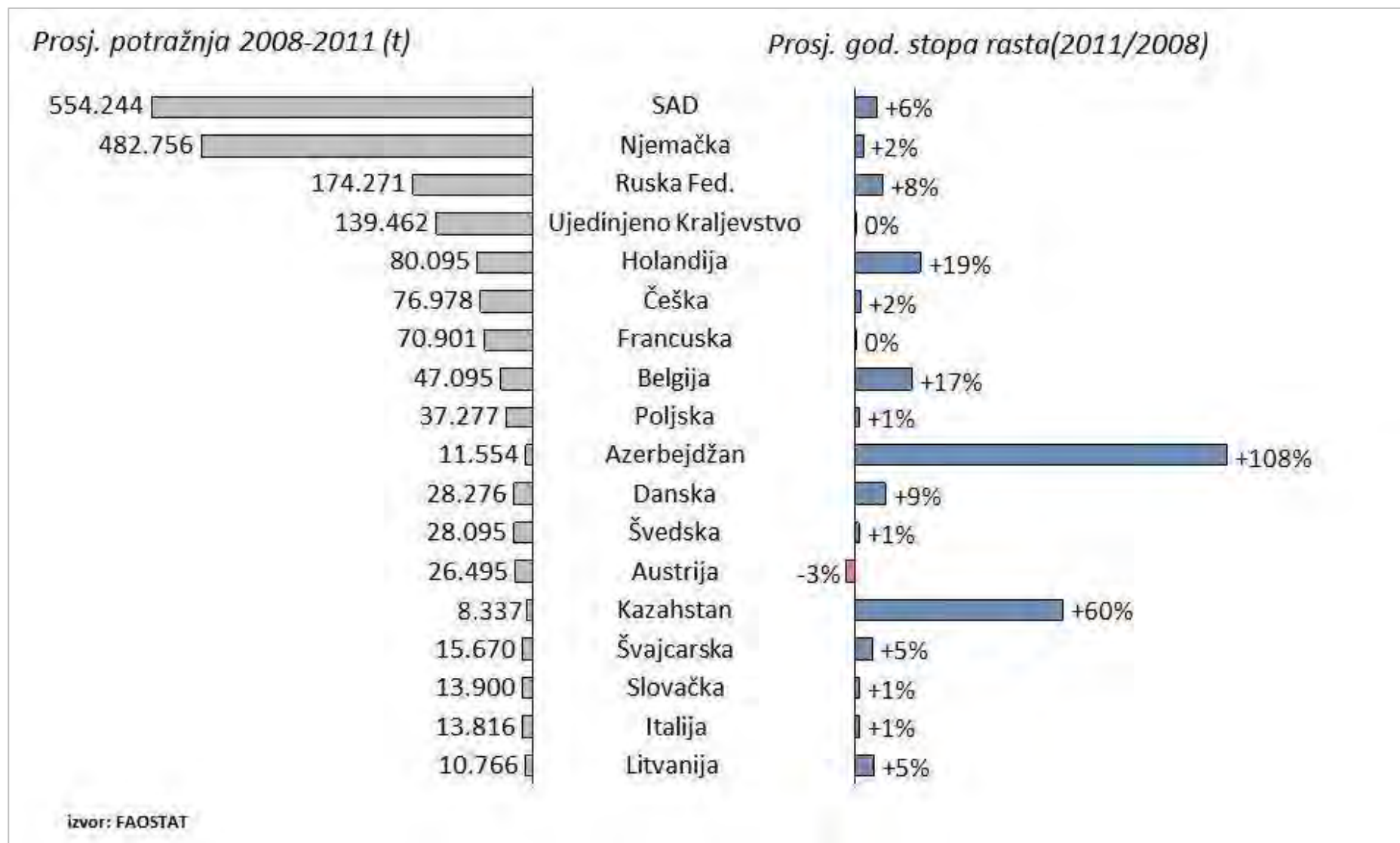

Konkurencija u proizvodnji krastavca – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

* Makedonija je prva na listi zemalja u izvozu sa 32% udjela u ukupnom izvozu balkanskih zemalja (2008-2012)

Međunarodna potražnja – krastavac

MRKVA

Proizvodnja

MRKVA

Statistička analiza je pokazala da mrkva ne spada u grupu strateških ključnih produkta/povrće za FBiH odnosno BiH. Proizvodnja mrkve ima negativan trend rasta period 2008-2012. Najveća proizvodnja mrkve u FBiH je u Zeničko-dobojskom kantonu., dok u RS je u općini Bijeljina (ipak veoma skromna). BiH se nalazi na 81-om mjestu svjetske liste proizvođača mrkve. Otkupna cijena mrkve je veoma dobra u usporedbi sa ostalim zemljama/proizvođačima.

Izvoz također ima negativni trend rasta za promatrani period 2012/2008 gdje imamo prosječne stope negativnog rasta u FBiH za - 96%.

Najznačajnija tržišta su Srbija i Hrvatska. Skoro sve Balkanske zemlje proizvode više mrkve od BiH.

Najveći regionalni izvoznici mrkve je Srbija sa udjelom od 74% Balkanskog tržišta.

Međunarodna potražnja za je izražena u Holandiji, Ruskoj Federaciji, Njemačkoj i Belgiji.

Mrkva – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I - FBIH			Izvoz ^{II} - FBIH			Ključna tržišta ^{III} - FBIH				Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)		
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Mrkva	2009/2008	16,1/22,3	↓ -28%	2009/2008	0/2,7	N/A	Hrvatska	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Rumunija	2009/2008	215/235	↓ -8%	Belgija	282.137	↓ -2%
	2010/2009	18,6/16,1	↑ 15,1%	2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	221/215	↑ 3%	Ruska Fed.	208.245	↑ 1%
	2011/2010	16,6/18,6	↓ -11%	2011/2010	178,1/0	nema podataka		2011/2010	87,6/0	nema podataka		2011/2010	246/221	↑ 11%	Njemačka	205.441	↑ 8%
	2012/2011	10,8/16,6	↓ -35%	2012/2011	6,6/178,1	↓ -96%		2012/2011	6,6/87,6	↓ -92%		2012/2011	200/246	↓ -18%	SAD	151.432	↑ 11%
	prosjek 2012/2008		↓ -17%	prosjek 2012/2008		↓ -96%		prosjek 2012/2008		↓ -92%		prosjek 2012/2008		↓ -4%	Francuska	126.469	↑ 4%
						ostale države	2009/2008	0/2,7	nema podataka	Srbija	2009/2008	68/66	↑ 2%	Kanada	113.849	↓ -2%	
					2010/2009		nema podataka	nema podataka	2010/2009		101/68	↓ 49%	Korea	82.830	↑ 7%		
					2011/2010		90,5/0	nema podataka	2011/2010		60/101	↓ -40%	Malezija	65.254	↑ 6%		
					2012/2011		0/90,5	nema podataka	2012/2011		47/60	↓ -21%	Tajland	62.911	↑ 15%		
					prosjek 2012/2008			nema podataka	prosjek 2012/2008			↓ -8%	Japan	62.604	↑ 24%		
							Makedonija	2009/2008	5/4	↑ 21%	Hrvatska	2009/2008	5/4	↑ 21%	Holandija	51.516	↑ 27%
					2010/2009	4/5		↓ -12%	2010/2009	4/5		↓ -12%	Ujedinjeno Kraljevstvo	48.577	↓ -5%		
					2011/2010	5/4		↑ 17%	2011/2010	5/4		↑ 17%	Češka	38.570	↑ 3%		
					2012/2011	4/5		↓ -23%	2012/2011	4/5		↓ -23%	Poljska	35.652	↓ -15%		
					prosjek 2012/2008			↓ -1%	prosjek 2012/2008			↓ -1%	Indonezija	33.817	↑ 45%		
							Bugaraska	2009/2008	11/8	↑ 44%	Albania	2009/2008	11/8	↑ 44%	Rumunija	28.558	↓ -9%
					2010/2009	13/11		↑ 19%	2010/2009	13/11		↑ 19%	Portugalija	28.395	↑ 3%		
					2011/2010	11/13		↓ -17%	2011/2010	11/13		↓ -17%	Kazahstan	25.503	↑ 93%		
					2012/2011	15/11		↑ 42%	2012/2011	15/11		↑ 42%	Singapur	24.180	↑ 3%		
					prosjek 2012/2008			↑ 19%	prosjek 2012/2008			↑ 19%	El Salvador	20.738	↑ 1%		
							Albania	2009/2008	15/13	↑ 9%	BiH	2009/2008	15/13	↑ 9%	Irska	20.404	↑ 9%
					2010/2009	11/15		↓ -28%	2010/2009	11/15		↓ -28%	Austrija	20.022	↓ -12%		
					2011/2010	12/11		↑ 13%	2011/2010	12/11		↑ 13%	Slovačka	18.644	↓ -3%		
					2012/2011	10/12		↓ -20%	2012/2011	10/12		↓ -20%	Španjolska	18.125	↓ -10%		
					prosjek 2012/2008			↓ -8%	prosjek 2012/2008			↓ -8%	Liban	16.739	↑ 13%		
							BiH	2009/2008	7/6	↑ 3%	BiH	2009/2008	21/28	↓ -24%	Bugaraska	13.936	↑ 20%
					2010/2009	6/7		↓ -5%	2010/2009	6/7		↓ -5%	Kina Hong Kong SAR	11.942	↑ 1%		
					2011/2010	9/6		↑ 46%	2011/2010	9/6		↑ 46%	Litvanija	11.764	↓ -18%		
					2012/2011	10/9		↑ 3%	2012/2011	10/9		↑ 3%	Italija	11.287	↓ -5%		
					prosjek 2012/2008			↑ 10%	prosjek 2012/2008			↑ 10%	Ukrajina	11.337	↓ -64%		
											2009/2008	23/21	↑ 9%				
											2011/2010	21/23	↓ -9%				
											2012/2011	14/21	↓ -34%				
											prosjek 2012/2008		↓ -16%				

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska / Link - dijagram : Proizvodnja mrkve

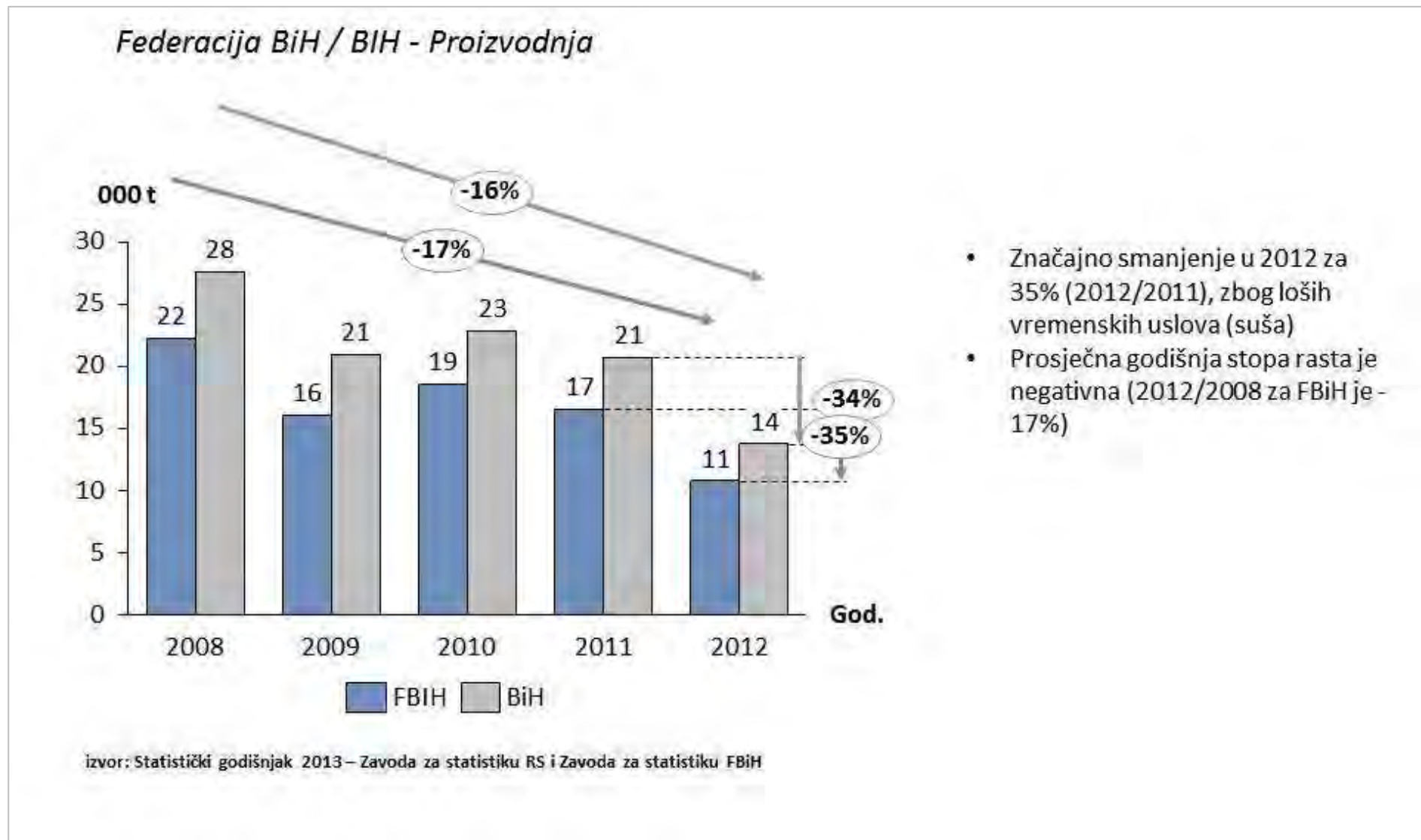
II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH / Link - Dijagram: Izvoz mrkve u 000€

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram:Konkurencija u proizvodnji mrkve – Dijagram proizvodnje zemalja u regionu

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Međunarodna potražnja za mrkvom

Proizvodnja mrkve

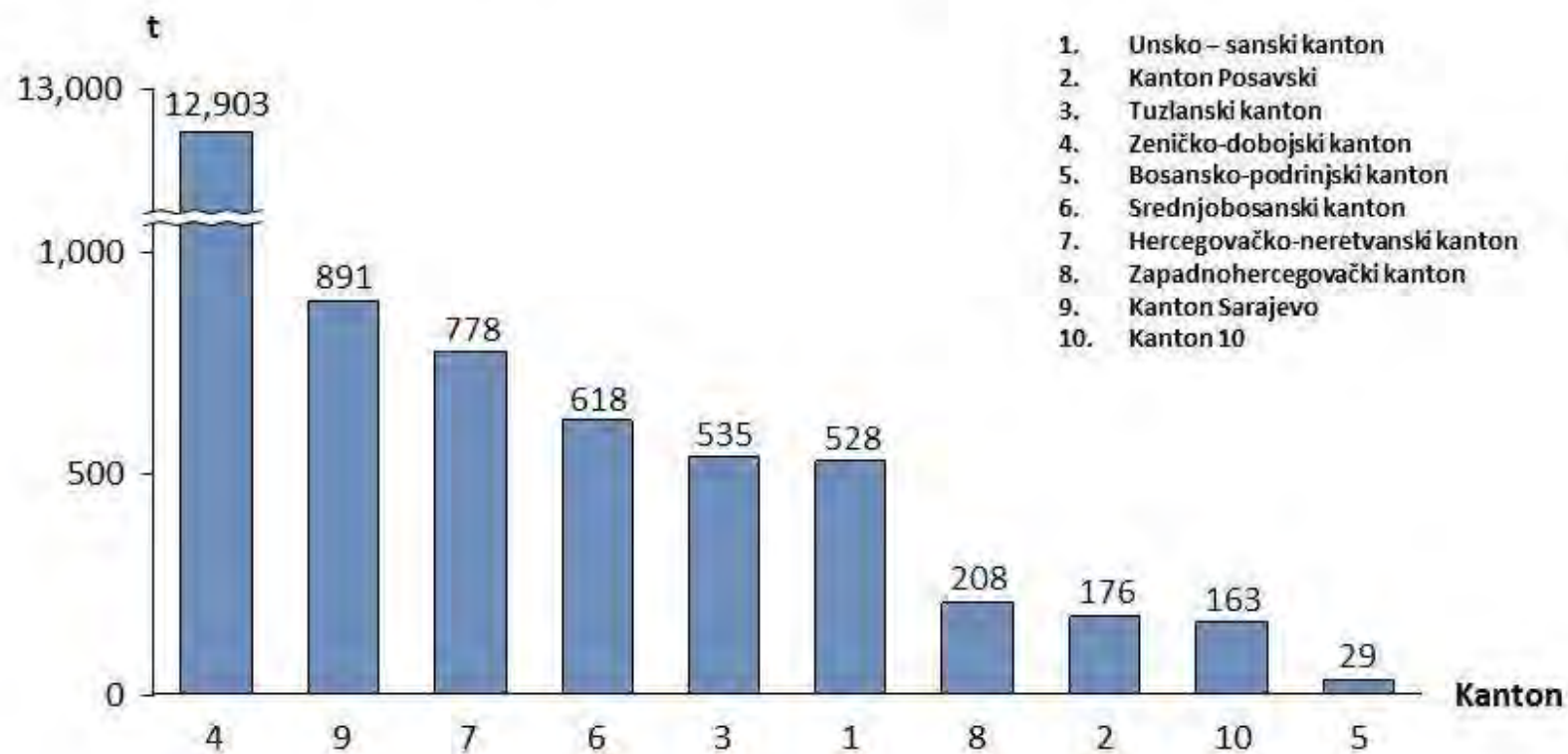

Proizvodnja mrkve po kantonu

Federacija BiH /

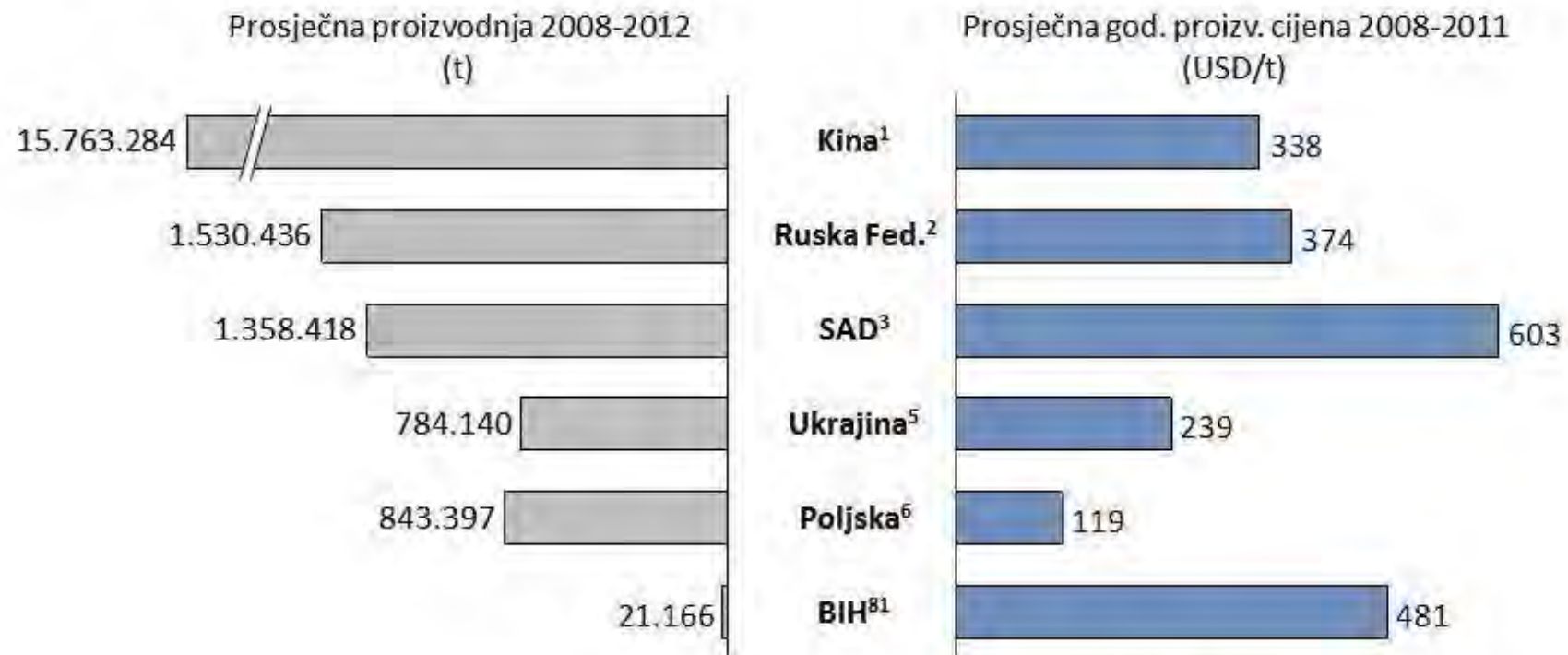
Prosječna proizvodnja po kantonu 2008-2012 (t)

izvor: Zavod za statistiku FBiH

Proizvodnja mrkve – najbolji svjetski proizvođači

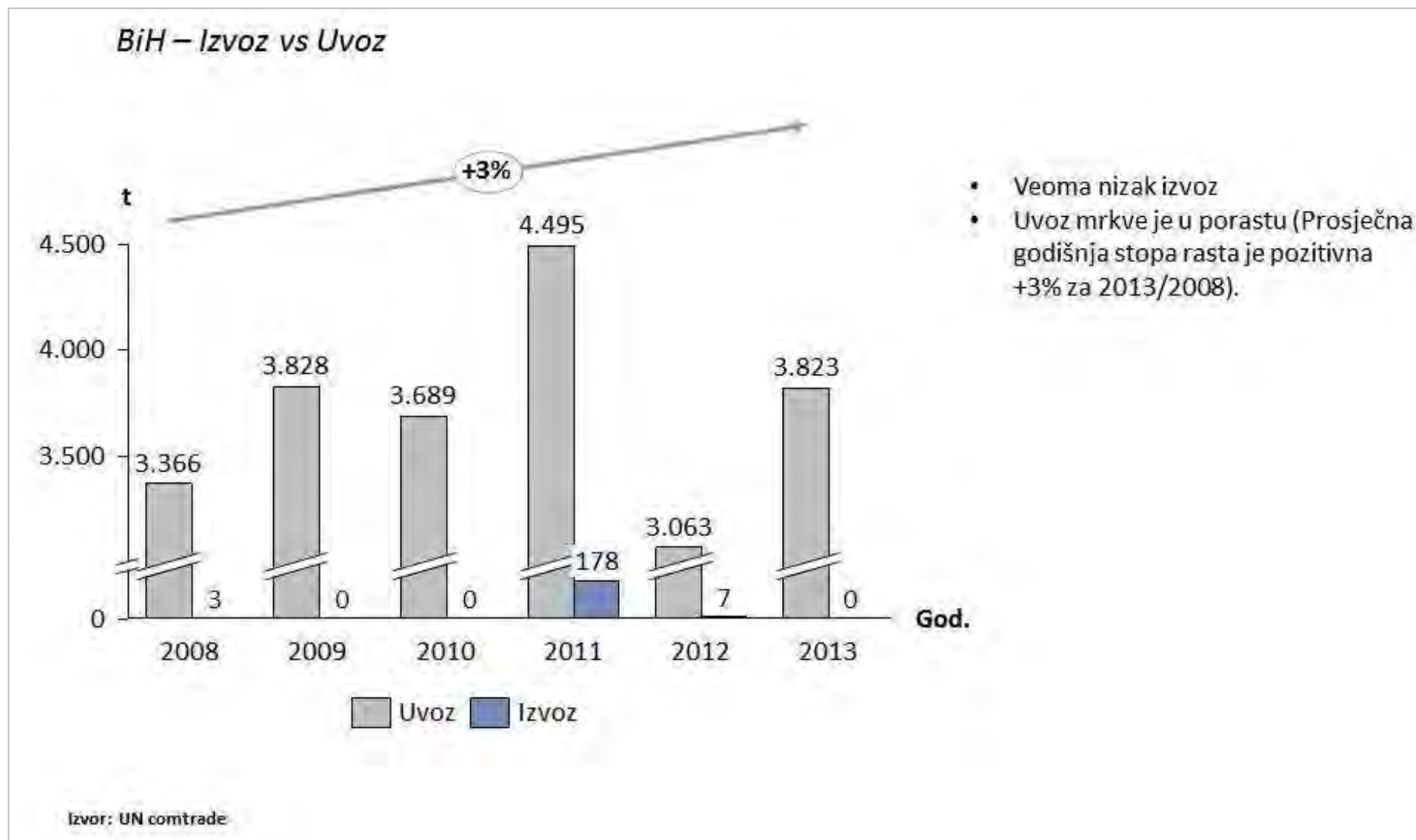
Najveći svjetski proizvođači

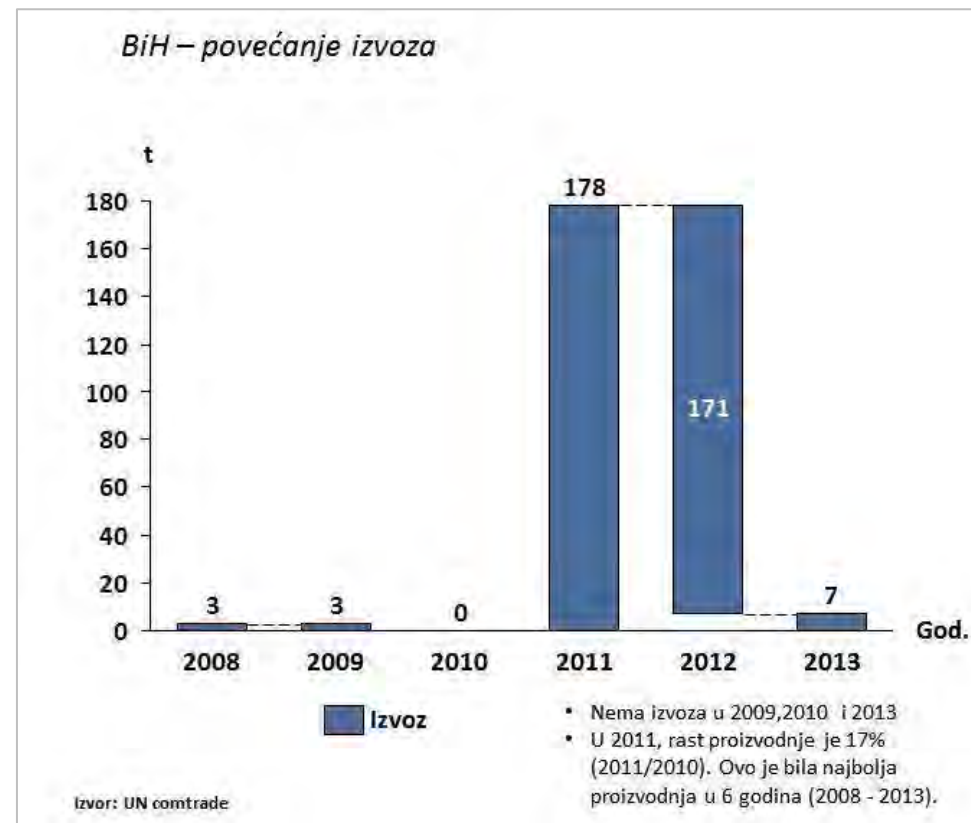
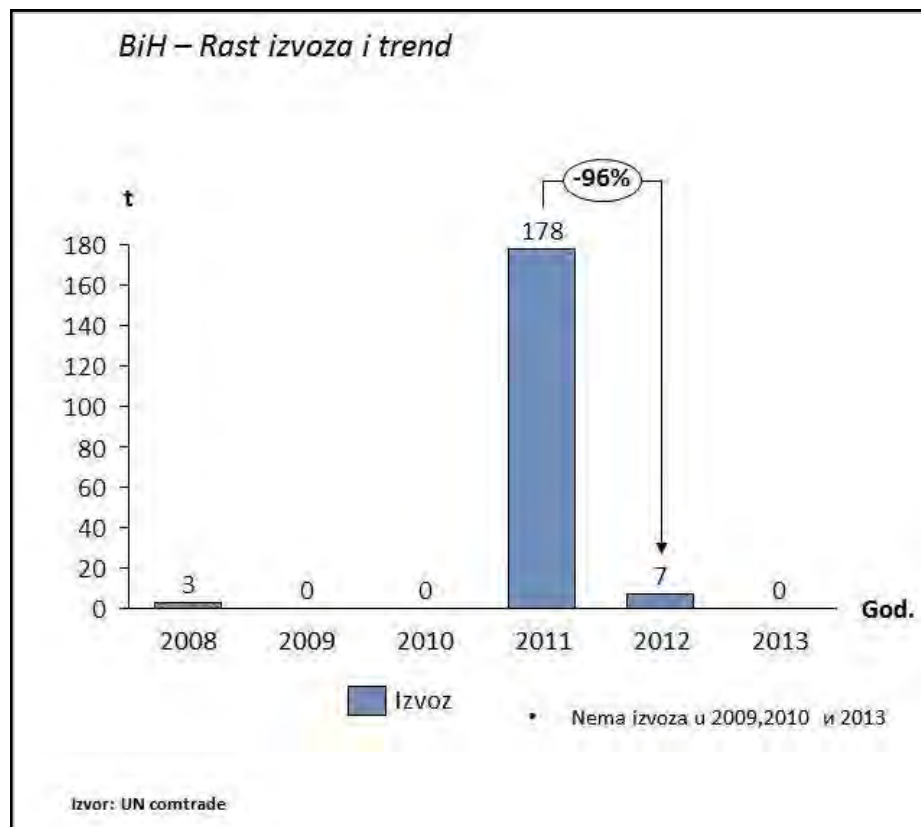
BiH se nalazi na 81. mjestu proizvodnje u 2012, sa prosječnom proizvodnjom od 21 166 tona / god i proizvođačkom cijenom \$ 481 USD/t

Izvor: FAOSTAT

Izvoz vs Uvoz mrkve

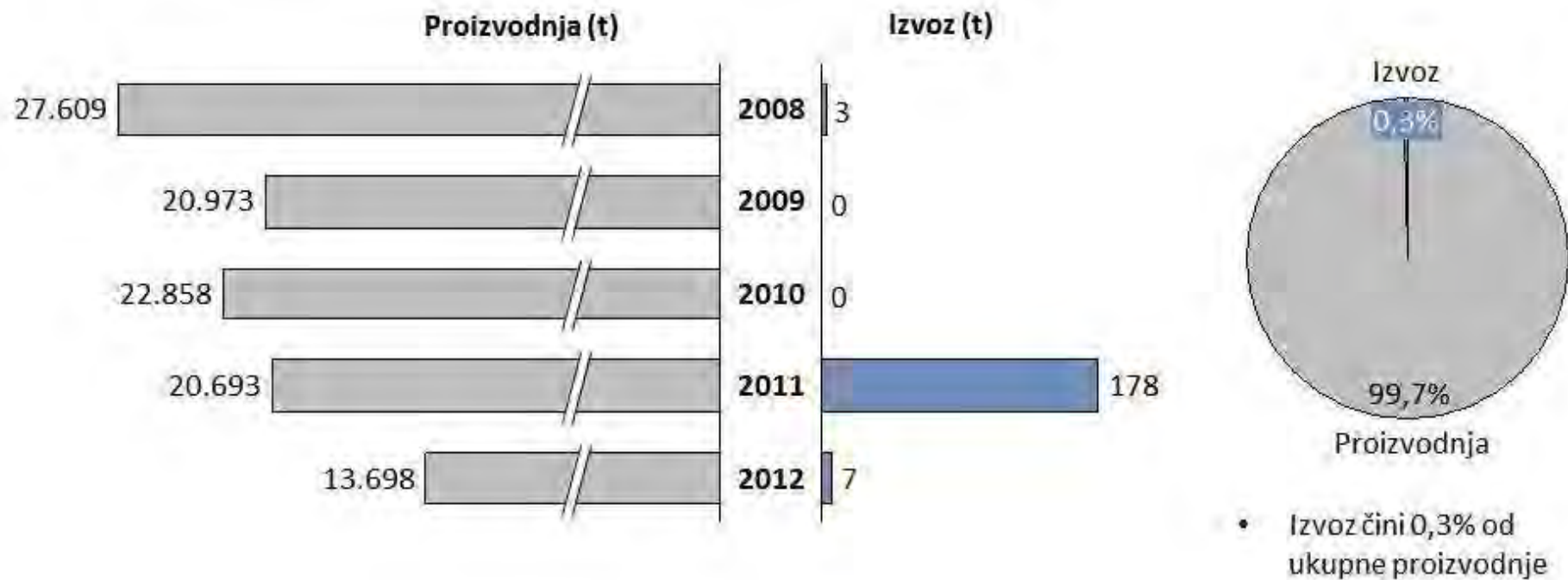

Izvoz mrkve stopa rasta i trend

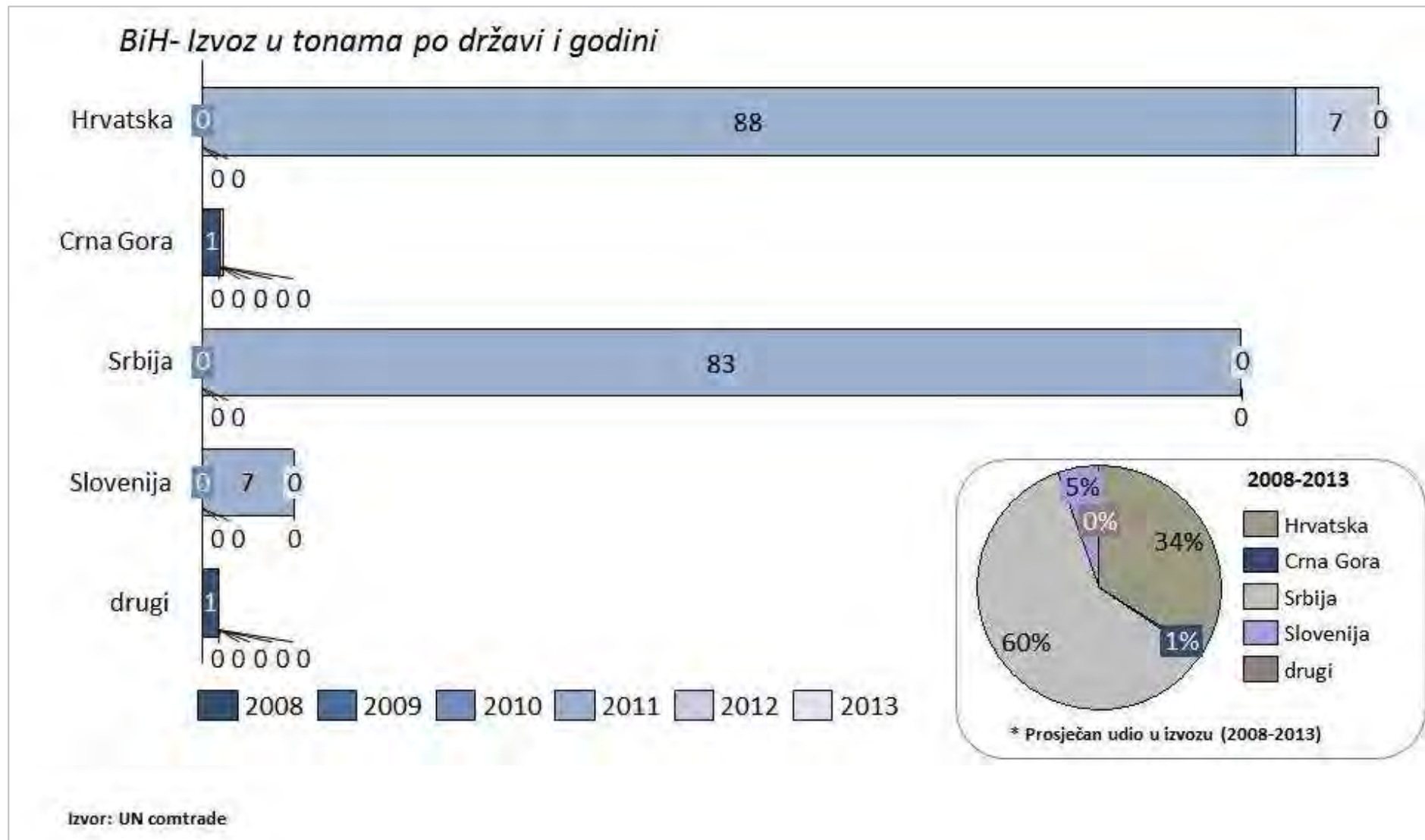
Izvoz vs proizvodnja mrkve

BiH – proizvodnja – izvoz / udio

izvor: Statistički godišnjak 2013 - Zavodaza statistiku RS i Zavoda za statistiku FBiH

Ključna tržišta – izvoz mrkve (po državi)

Konkurencija u proizvodnji mrkve – Proizvodnja u regiji

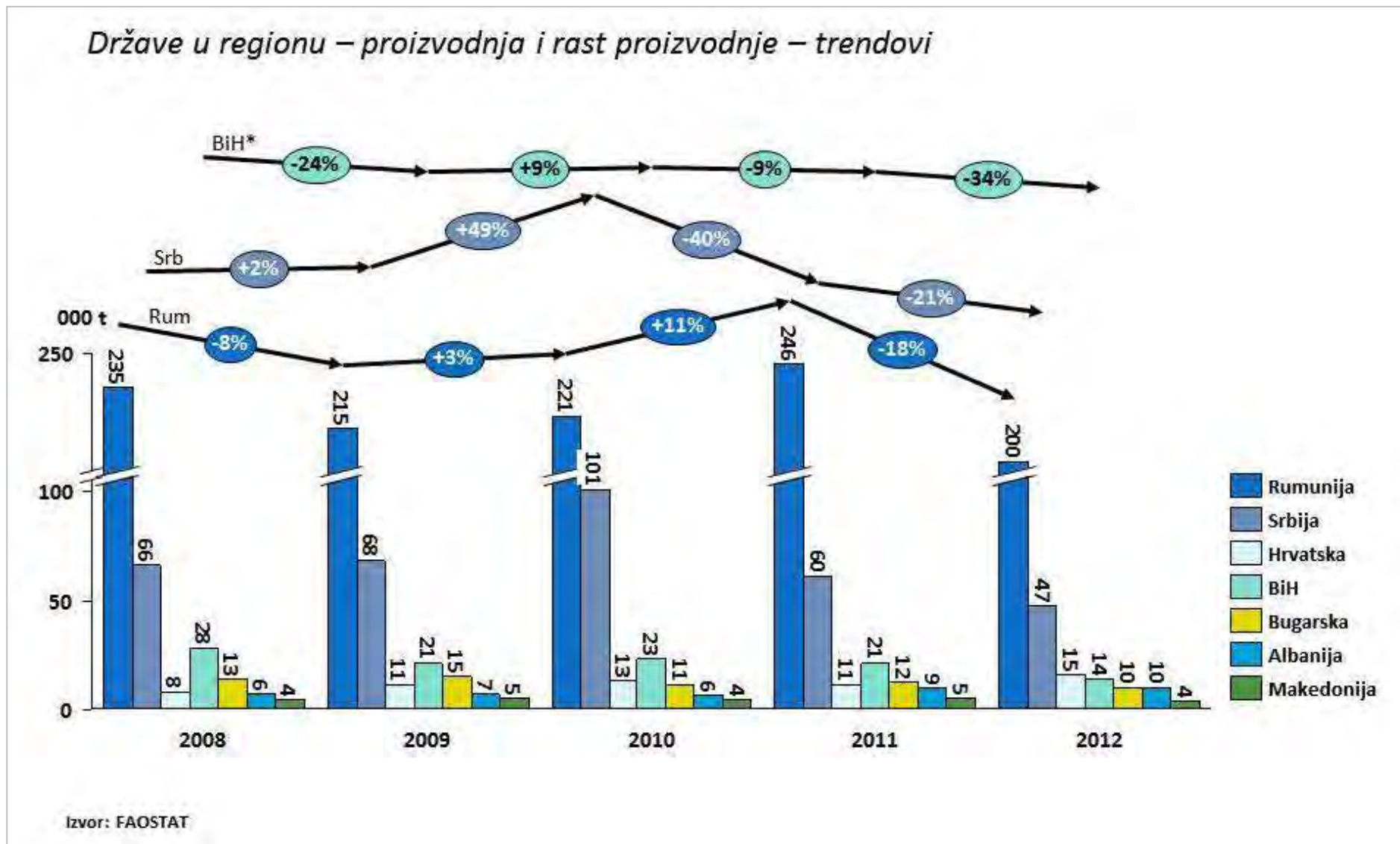
Države u regionu – prosječna proizvodnja 2008-2012 (t)

Država u regionu & svjetsko mjesto u proizvodnji	Prosje. proizvod. 2008-2012 (t)
Rumunija ³³	223.433
Srbija ⁵⁸	68.577
Hrvatska ⁷⁹	11.529
BiH ⁸¹	21.166
Bugarska ⁸⁵	12.043
Albanija ⁸⁶	7.602
Makedonija ⁹⁶	4.159

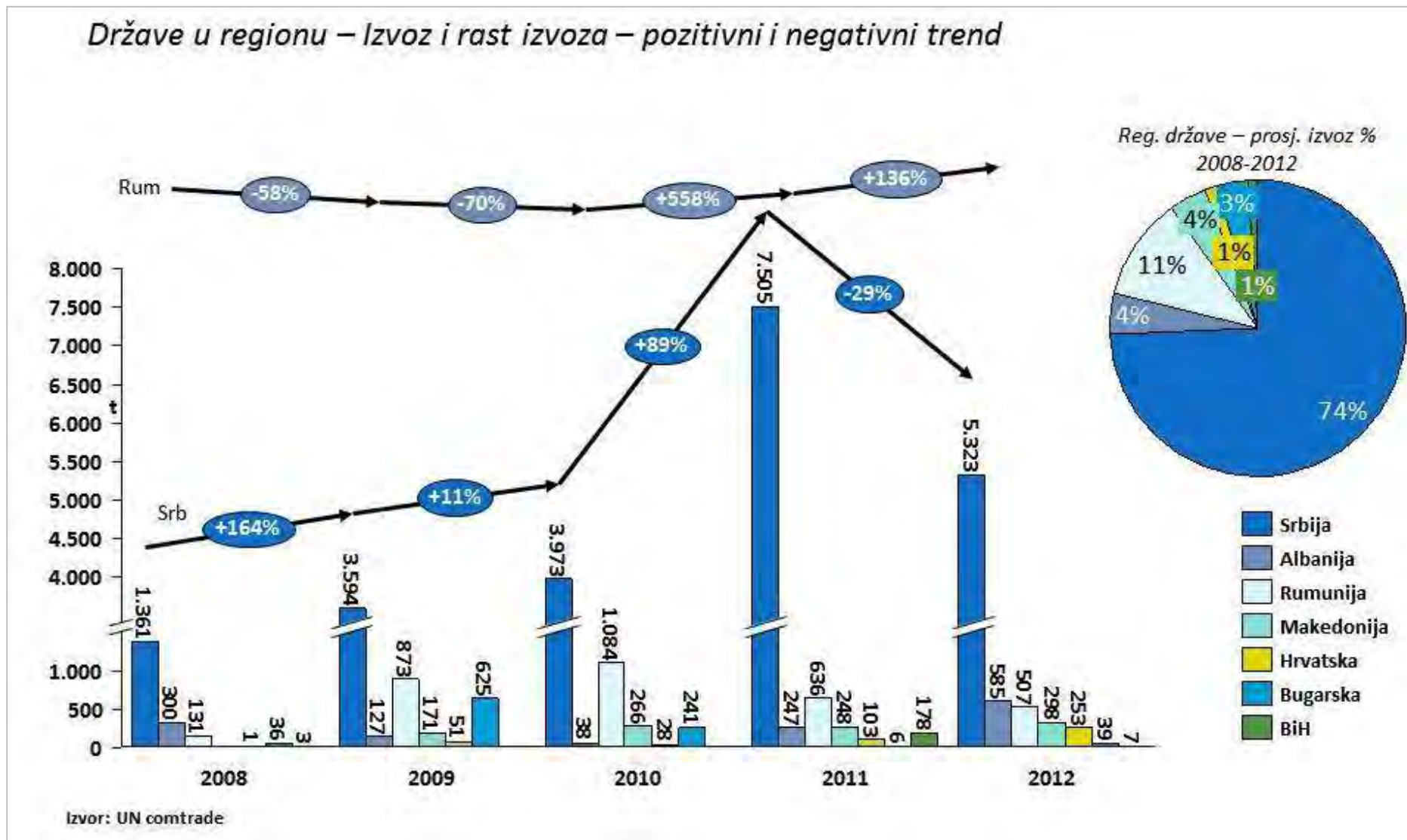
Izvor: FAOSTAT

Konkurencija u proizvodnji mrkve – grafikoni proizvodnje u regiji

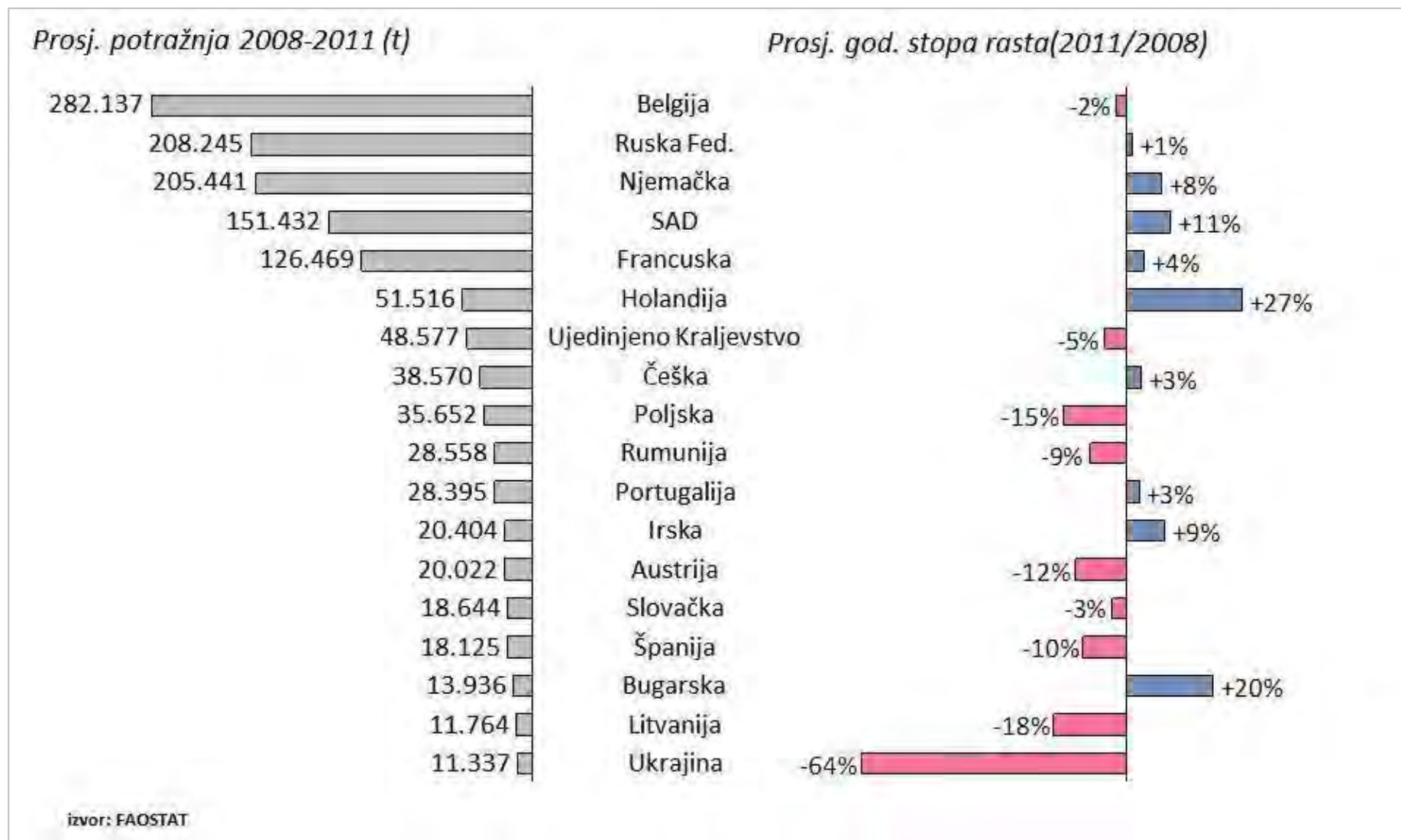

Konkurencija u proizvodnji mrkve – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

Međunarodna potražnja – mrkva

OSTALO POVRĆE

Statistička analiza u naredne četiri tabele dala pregled tržišne prilike za rajčica, crni luk, grah i bijeli luk. Ove 4 vrste povrća zbog svojih skromnih proizvodnih, izvoznih i tržišnih kapaciteta ne spadaju u statistički top 3 proizvoda tj, povrća. Sa druge strane, regionalna konkurencija je veoma jaka, gdje skoro sve Balkanske zemlje više proizvode (a i izvoze) od FBIH, odnosno BiH. Glavno tržište za ovo povrće je Srbija i Hrvatska, dok međunarodna potražnja svakako postoji. U ovom trenutku, BiH zbog svojih skromnih kapaciteta nema mogućnost proširenja na iste.

Rajčica – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH				Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-			
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta	
Paradajz	2009/2008	19,6/17,8	↑ 10%	2009/2008	201/180	↑ 12%	Srbija	2009/2008	3,6/19,9	↓ -82%	Rumunija	2009/2008	755,6/814,4	↓ -7%	SAD	1.332.362	↑ 10%	
	2010/2009	19,7/19,6	↑ 1%	2010/2009	344/201	↑ 71%		2010/2009	16,4/3,6	↑ 357%		2010/2009	768,5/755,6	↑ 2%	Ruska Federacija	699.392	↑ 3%	
	2011/2010	27,2/19,7	↑ 38%	2011/2010	384/344	↑ 11%		2011/2010	0/16,4	N/A		2011/2010	911/768,5	↑ 19%	Njemačka	674.969	↑ 3%	
	2012/2011	20,2/27,2	↓ -26%	2012/2011	144/384	↓ -62%		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	683,3/911	↓ -25%	Francuska	509.258	↑ 2%	
	prosjek 2012/2008	↑ 3%		prosjek 2012/2008	↓ -5%			prosjek 2012/2008	N/A			prosjek 2012/2008	↓ -4%	Ujedinjeno Kraljevstvo	404.153	↓ 0%		
	2009/2008	186,1/139,6	↑ 33%	Hrvatska	2009/2008	186,1/139,6	↑ 33%	Srbija	2009/2008	189,4/176,5	↑ 7%	Bugarska	2009/2008	104,2/134,1	↓ -22%	Ujedinjeni Arapski Emirati	119.213	↑ 9%
	2010/2009	311,9/186,1	↑ 68%		2010/2009	311,9/186,1	↑ 68%		2010/2009	189,4/189,4	↑ 0%		2010/2009	114,6/104,2	↑ 10%	Italija	110.580	↑ 15%
	2011/2010	359,9/311,9	↑ 15%		2011/2010	359,9/311,9	↑ 15%		2011/2010	198,7/189,4	↑ 5%		2011/2010	103,1/114,6	↓ -10%	Sirijska Arapska Republika	105.656	↑ 9%
	2012/2011	137,5/359,9	↓ -62%		2012/2011	137,5/359,9	↓ -62%		2012/2011	155,7/198,7	↓ -22%		2012/2011	94/103,1	↓ -9%	Poljska	103.985	↑ 7%
	prosjek 2012/2008	↓ -0,4%			prosjek 2012/2008	↓ -0,4%			prosjek 2012/2008	↓ -3%			prosjek 2012/2008	↓ -9%	Pakistan	97.163	↑ 68%	
ostale države	2009/2008	11,8/16,4	↓ -28%	ostale države	2009/2008	11,8/16,4	↓ -28%	Hrvatska	2009/2008	37,4/32,4	↑ 16%	Crna Gora	2009/2008	22,1/22,2	↓ 0%	Češka	94.730	↑ 1%
	2010/2009	15,9/11,8	↑ 35%		2010/2009	15,9/11,8	↑ 35%		2010/2009	33,6/37,4	↓ -10%		2010/2009	22,4/22,1	↑ 2%	Austrija	52.602	↑ 2%
	2011/2010	23,5/15,9	↑ 48%		2011/2010	23,5/15,9	↑ 48%		2011/2010	35,8/33,6	↑ 6%		2011/2010	23,1/22,4	↑ 3%	Ukrajina	51.089	↑ 11%
	2012/2011	6,6/23,5	↓ -72%		2012/2011	6,6/23,5	↓ -72%		2012/2011	25,4/35,8	↓ -29%		2012/2011	22,8/23,1	↓ -1%	Litvanija	48.244	↑ 5%
	prosjek 2012/2008	↓ -20%			prosjek 2012/2008	↓ -20%			prosjek 2012/2008	↓ -6%			prosjek 2012/2008	↑ 1%	Danska	41.388	↑ 13%	
	2009/2008	145,4/121,6	↑ 20%	Makedonija	2009/2008	145,4/121,6	↑ 20%	Albania	2009/2008	162,4/162,5	↓ 0%	Albania	2009/2008	162,4/162,5	↓ 0%	El Salvador	90.109	↑ 1%
	2010/2009	168/145,4	↑ 16%		2010/2009	168/145,4	↑ 16%		2010/2009	199,3/162,4	↑ 23%		2010/2009	199,3/162,4	↑ 23%	Švedska	86.365	↑ 2%
	2011/2010	165,6/168	↓ -1%		2011/2010	165,6/168	↓ -1%		2011/2010	200/199,3	↑ 0%		2011/2010	200/199,3	↑ 0%	Belgija	80.024	↓ -2%
	2012/2011	145,8/165,6	↓ -12%		2012/2011	145,8/165,6	↓ -12%		2012/2011	205/200	↑ 2%		2012/2011	205/200	↑ 2%	Bugarska	53.833	↓ -19%
	prosjek 2012/2008	↑ 5%			prosjek 2012/2008	↑ 5%			prosjek 2012/2008	↑ 6%			prosjek 2012/2008	↑ 6%	Rumunija	53.793	↓ -10%	

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Crni luk – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH			Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Crni luk	2009/2008	27,4/25,1	↑ 9%	2009/2008	nema podataka	nema podataka	no data	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Albania	2009/2008	26,3/25,8	↑ 2%	Brazil	203.138	↓ -1%
	2010/2009	25,9/27,4	↓ -5%	2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	33,4/26,3	↑ 27%	Indonezija	107.271	↑ 8%
	2011/2010	28,1/25,9	↑ 8%	2011/2010	nema podataka	nema podataka		2011/2010	nema podataka	nema podataka		2011/2010	38/33,4	↑ 14%	Paragvaj	15.477	↑ 13%
	2012/2011	22,5/28,1	↓ -20%	2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	35/38	↓ -8%	Gambija	11.370	↑ 22%
	prosjek 2012/2008		↓ -3%	prosjek 2012/2008	nema podataka			prosjek 2012/2008	nema podataka			prosjek 2012/2008		↑ 8%	Njemačka	7.728	↑ 7%
	2009/2008	2,3/2,1	↑ 10%									2009/2008	2,3/2,1	↑ 10%	Saudijska Arabija	6.643	↓ -4%
	2010/2009	2,3/2,3	↑ 0%									2010/2009	2,3/2,3	↑ 0%	Trinidad i Tobago	6.197	↓ -2%
	2011/2010	2,2/2,3	↓ -4%									2011/2010	2,2/2,3	↓ -4%	Liberija	5.975	↑ 12%
	2012/2011	2,2/2,2	↓ 0%									2012/2011	2,2/2,2	↓ 0%	Belgija	5.057	↑ 9%
	prosjek 2012/2008		↑ 1%									prosjek 2012/2008		↑ 1%	Ujedinjeno Kraljevstvo	4.867	↓ -7%
	2009/2008	6,3/6,4	↓ -2%									2009/2008	6,3/6,4	↓ -2%	Italija	4.354	↓ -3%
	2010/2009	6,3/6,3	↑ 1%									2010/2009	6,3/6,3	↑ 1%	Holandija	3.422	↑ 4%
	2011/2010	5,7/6,3	↓ -10%									2011/2010	5,7/6,3	↓ -10%	Francuska	2.553	↓ -51%
	2012/2011	6/5,7	↑ 6%									2012/2011	6/5,7	↑ 6%	Libija	1.993	↑ 6%
	prosjek 2012/2008		↓ -2%									prosjek 2012/2008		↓ -2%	Lesoto	1.650	→ 0%
															Urugvaj	1.534	↓ -36%
															Burkina Faso	1.388	↑ 59%
															Alžir	1.355	↓ -42%
															Austrija	1.216	↑ 18%
															Španjolska	1.200	↓ -17%
															Bahamas	1.101	↓ -14%
															Nova Kaledonija	997	↑ 19%
															Poljska	971	↓ -15%
															Samoa	911	↓ -6%
															Švajcarska	871	↓ -7%
															Tunizianin	812	↓ -40%
															Novi Zeland	648	↓ -25%
															Švedska	620	↓ -2%
															Tajland	564	↓ -100%
															Grčka	560	↓ -43%

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Grah – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBiH			Izvoz ^{II} -FBiH			Ključna tržišta ^{III} -FBiH			Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Pasulj grah	2009/2008	8/7,2	↑ 11%	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Hrvatska	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Rumunija	2009/2008	55,9/61,6	↓ -9%	Španjolska	97.832	↓ -2%
	2010/2009	6,6/8	↓ -17%	2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	55,7/55,9	↓ 0%	Belgija	71.196	↓ -12%
	2011/2010	6,8/6,6	↑ 3%	2011/2010	6/2	↑ 307%		2011/2010	6,1/1,5	↑ 300%		2011/2010	60,3/55,7	↑ 8%	Sjedinjene Države Ame	50.905	↑ 12%
	2012/2011	4,3/6,8	↓ -37%	2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	0/6,1	N/A		2012/2011	49,9/60,3	↓ -17%	Francuska	50.074	↓ -7%
	prosjeck 2012/2008		↓ -12%	prosjeck 2012/2008	nema podataka			prosjeck 2012/2008		nema podataka		prosjeck 2012/2008		↓ -5%	Holandija	45.985	↑ 7%
	2009/2008	46,3/42,2	↑ 10%									2009/2008	46,3/42,2	↑ 10%	Ujedinjeno Kraljevstvo	34.667	↑ 0%
	2010/2009	43,2/46,3	↓ -7%									2010/2009	43,2/46,3	↓ -7%	Kanada	26.995	↓ -4%
	2011/2010	39,5/43,2	↓ -9%									2011/2010	39,5/43,2	↓ -9%	Njemačka	20.331	↓ -3%
	2012/2011	40/39,5	↑ 1%									2012/2011	40/39,5	↑ 1%	Italija	15.729	↑ 0%
	prosjeck 2012/2008		↓ -1%									prosjeck 2012/2008		↓ -1%	Singapur	12.214	↑ 3%
	2009/2008	5,7/6,9	↓ -17%									2009/2008	5,7/6,9	↓ -17%	Kenija	10.254	↓ -43%
	2010/2009	4,3/5,7	↓ -24%									2010/2009	4,3/5,7	↓ -24%	Portugalija	5.368	↓ -9%
	2011/2010	1,6/4,3	↓ -64%									2011/2010	1,6/4,3	↓ -64%	Demokratska Republik	4.960	↓ -55%
	2012/2011	2/1,5	↑ 28%									2012/2011	2/1,5	↑ 28%	Ujedinjeni Arapski Emiri	4.521	↓ -43%
	prosjeck 2012/2008		↓ -26%									prosjeck 2012/2008		↓ -26%	Čile	3.893	↑ 71%
	2009/2008	9,3/7,7	↑ 22%									2009/2008	9,3/7,7	↑ 22%	Madagaskar	3.506	↑ 14%
	2010/2009	5,3/9,3	↓ -43%									2010/2009	5,3/9,3	↓ -43%	Ruanda	3.373	↑ 364%
	2011/2010	4,8/5,3	↓ -10%									2011/2010	4,8/5,3	↓ -10%	Švajcarska	2.622	↑ 1%
	2012/2011	2,9/4,8	↓ -40%									2012/2011	2,9/4,8	↓ -40%	Liban	2.112	↑ 2%
	prosjeck 2012/2008		↓ -22%									prosjeck 2012/2008		↓ -22%	Saudijska Arabija	2.087	↑ 5%
	2009/2008	1,5/1,7	↓ -11%									2009/2008	1,5/1,7	↓ -11%	Malezija	2.071	↓ -9%
	2010/2009	1,3/1,5	↓ -10%									2010/2009	1,3/1,5	↓ -10%	Austrija	2.035	↓ -13%
	2011/2010	1,3/1,3	↓ -1%									2011/2010	1,3/1,3	↓ -1%	Kina, Makao SAR	1.704	↑ 7%
	2012/2011	1/1,3	↓ -27%									2012/2011	1/1,3	↓ -27%	Svazi	1.508	↔ 0%
	prosjeck 2012/2008		↓ -13%									prosjeck 2012/2008		↓ -13%	Indonezija	1.467	↓ -69%
	2009/2008	12,8/12,8	↓ 0%									2009/2008	12,8/12,8	↓ 0%	Sirijska Arapska Repub	1.421	↓ 0%
	2010/2009	12,1/12,8	↓ -5%									2010/2009	12,1/12,8	↓ -5%	Japan	1.207	↑ 18%
	2011/2010	13/12,1	↑ 8%									2011/2010	13/12,1	↑ 8%	Katar	1.207	↓ -9%
	2012/2011	11/13	↓ -15%									2012/2011	11/13	↓ -15%	Novi Zeland	1.194	↓ -7%
	prosjeck 2012/2008		↓ -4%									prosjeck 2012/2008		↓ -4%	Gvatemala	1.020	↑ 67%
	2009/2008	6,9/7,1	↓ -3%									2009/2008	6,9/7,1	↓ -3%			
	2010/2009	9,3/6,9	↑ 35%									2010/2009	9,3/6,9	↑ 35%			
	2011/2010	8,2/9,3	↓ -12%									2011/2010	8,2/9,3	↓ -12%			
	2012/2011	8,4/8,2	↑ 2%									2012/2011	8,4/8,2	↑ 2%			
	prosjeck 2012/2008		↑ 4%									prosjeck 2012/2008		↑ 4%			

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Bijeli luk – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH			Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Bijeli luk	2009/2008	3,9/3,6	↑ 7%	2009/2008	nema podataka	nema podataka	no data	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Albania	2009/2008	7/6,7	↑ 6%	Indonezija	402.698	↓ 0%
	2010/2009	3,4/3,9	↓ -11%	2010/2009	14/13	↑ 4%		2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	8,1/7	↑ 15%	Brazil	153.600	↑ 4%
	2011/2010	3,2/3,4	↓ -8%	2011/2010	1/14	↓ -93%		2011/2010	nema podataka	nema podataka		2011/2010	15,3/8,1	↑ 89%	Vijetnam	138.005	↑ 1%
	2012/2011	2,5/3,2	↓ -20%	2012/2011	50/1	↑ 4910%		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	15,7/15,3	↑ 2%	Malezija	85.565	↑ 4%
	prosjek 2012/2008	↓ -8%	prosjek 2012/2008	↑ 56%	prosjek 2012/2008	no data		prosjek 2012/2008	↑ 24%	SAD		77.741	↓ -7%				
Macedonia	2009/2008	5,8/4,6	↑ 26%	2009/2008	5,8/4,6	↑ 26%	Bulgaria	2009/2008	1,6/1,2	↑ 35%	Croatia	2009/2008	5,1/5,1	↑ 1%	Indonezija	402.698	↓ 0%
	2010/2009	5/5,8	↓ -14%	2010/2009	2,3/1,6	↑ 46%		2010/2009	4,3/5,1	↓ -17%		2010/2009	4,3/5,1	↓ -17%	Brazil	153.600	↑ 4%
	2011/2010	4,2/5	↓ -17%	2011/2010	1,7/2,3	↓ -26%		2011/2010	4,1/4,3	↓ -3%		2011/2010	4,1/4,3	↓ -3%	Vijetnam	138.005	↑ 1%
	2012/2011	4,1/4,2	↓ -2%	2012/2011	1,7/1,7	↓ -1%		2012/2011	4,6/4,1	↑ 11%		2012/2011	4,6/4,1	↑ 11%	Malezija	85.565	↑ 4%
	prosjek 2012/2008	↓ -3%	prosjek 2012/2008	↑ 9%	prosjek 2012/2008	↓ -3%		prosjek 2012/2008	↓ -3%	Japan		19.402	↓ -1%				
Bulgaria	2009/2008	1,6/1,2	↑ 35%	2009/2008	5,1/5,1	↑ 1%	Montenegro	2009/2008	0,8/0,7	↑ 8%	Romania	2009/2008	63,2/72,3	↓ -13%	Indonezija	402.698	↓ 0%
	2010/2009	2,3/1,6	↑ 46%	2010/2009	4,3/5,1	↓ -17%		2010/2009	0,9/0,8	↑ 8%		2010/2009	67,2/63,2	↑ 6%	Brazil	153.600	↑ 4%
	2011/2010	1,7/2,3	↓ -26%	2011/2010	4,1/4,3	↓ -3%		2011/2010	0,9/0,9	↑ 8%		2011/2010	66,6/67,2	↓ -1%	Vijetnam	138.005	↑ 1%
	2012/2011	1,7/1,7	↓ -1%	2012/2011	4,6/4,1	↑ 11%		2012/2011	0,8/0,9	↓ -16%		2012/2011	59,4/66,6	↓ -11%	Malezija	85.565	↑ 4%
	prosjek 2012/2008	↑ 9%	prosjek 2012/2008	↓ -3%	prosjek 2012/2008	↓ -3%		prosjek 2012/2008	↑ 2%	Ekvador		14.080	↓ -14%				
Croatia	2009/2008	5,1/5,1	↑ 1%	2009/2008	5,1/5,1	↑ 1%	Serbia	2009/2008	23,4/24	↓ -3%	Serbia	2009/2008	23,4/24	↓ -3%	SAD	77.741	↓ -7%
	2010/2009	4,3/5,1	↓ -17%	2010/2009	4,3/5,1	↓ -17%		2010/2009	22,3/23,4	↓ -4%		2010/2009	22,3/23,4	↓ -4%	Pakistan	77.596	↓ -25%
	2011/2010	4,1/4,3	↓ -3%	2011/2010	4,1/4,3	↓ -3%		2011/2010	21,1/22,3	↓ -5%		2011/2010	21,1/22,3	↓ -5%	Bangladeš	61.313	↓ -2%
	2012/2011	4,6/4,1	↑ 11%	2012/2011	4,6/4,1	↑ 11%		2012/2011	16,7/21,1	↓ -21%		2012/2011	16,7/21,1	↓ -21%	Tajland	51.384	↑ 32%
	prosjek 2012/2008	↓ -3%	prosjek 2012/2008	↓ -3%	prosjek 2012/2008	↓ -3%		prosjek 2012/2008	↓ -9%	prosjek 2012/2008		↓ -9%	Ruska Federacija	48.295	↑ 10%		
Montenegro	2009/2008	0,8/0,7	↑ 8%	2009/2008	0,8/0,7	↑ 8%	Romania	2009/2008	63,2/72,3	↓ -13%	Romania	2009/2008	63,2/72,3	↓ -13%	Ujedinjeni Arapski Emirati	38.801	↑ 4%
	2010/2009	0,9/0,8	↑ 8%	2010/2009	67,2/63,2	↑ 6%		2010/2009	67,2/63,2	↑ 6%		2010/2009	67,2/63,2	↑ 6%	Sirijska Arapska Republika	31.450	↓ -56%
	2011/2010	0,9/0,9	↑ 8%	2011/2010	66,6/67,2	↓ -1%		2011/2010	66,6/67,2	↓ -1%		2011/2010	66,6/67,2	↓ -1%	Holandija	30.472	↑ 6%
	2012/2011	0,8/0,9	↓ -16%	2012/2011	59,4/66,6	↓ -11%		2012/2011	59,4/66,6	↓ -11%		2012/2011	59,4/66,6	↓ -11%	Filipini	28.435	↓ -48%
	prosjek 2012/2008	↑ 2%	prosjek 2012/2008	↓ -5%	prosjek 2012/2008	↓ -5%		prosjek 2012/2008	↓ -5%	prosjek 2012/2008		↓ -5%	Italija	27.267	↑ 6%		
Romania	2009/2008	63,2/72,3	↓ -13%	2009/2008	63,2/72,3	↓ -13%	Serbia	2009/2008	23,4/24	↓ -3%	Serbia	2009/2008	23,4/24	↓ -3%	Kolumbija	26.999	↓ -10%
	2010/2009	67,2/63,2	↑ 6%	2010/2009	67,2/63,2	↑ 6%		2010/2009	22,3/23,4	↓ -4%		2010/2009	22,3/23,4	↓ -4%	Saudijska Arabija	26.180	↑ 6%
	2011/2010	66,6/67,2	↓ -1%	2011/2010	66,6/67,2	↓ -1%		2011/2010	21,1/22,3	↓ -5%		2011/2010	21,1/22,3	↓ -5%	Francuska	23.141	↓ -1%
	2012/2011	59,4/66,6	↓ -11%	2012/2011	59,4/66,6	↓ -11%		2012/2011	16,7/21,1	↓ -21%		2012/2011	16,7/21,1	↓ -21%	Šri Lanka	22.586	↓ -2%
	prosjek 2012/2008	↓ -5%	prosjek 2012/2008	↓ -5%	prosjek 2012/2008	↓ -5%		prosjek 2012/2008	↓ -9%	prosjek 2012/2008		↓ -9%	Ujedinjeno Kraljevstvo	21.485	↑ 15%		
Serbia	2009/2008	23,4/24	↓ -3%	2009/2008	23,4/24	↓ -3%	Serbia	2009/2008	23,4/24	↓ -3%	Serbia	2009/2008	23,4/24	↓ -3%	Japan	19.402	↓ -1%
	2010/2009	22,3/23,4	↓ -4%	2010/2009	22,3/23,4	↓ -4%		2010/2009	22,3/23,4	↓ -4%		2010/2009	22,3/23,4	↓ -4%	Republika Koreja	18.524	↑ 79%
	2011/2010	21,1/22,3	↓ -5%	2011/2010	21,1/22,3	↓ -5%		2011/2010	21,1/22,3	↓ -5%		2011/2010	21,1/22,3	↓ -5%	Njemačka	18.109	↑ 8%
	2012/2011	16,7/21,1	↓ -21%	2012/2011	16,7/21,1	↓ -21%		2012/2011	16,7/21,1	↓ -21%		2012/2011	16,7/21,1	↓ -21%	Kanada	15.151	↑ 3%
	prosjek 2012/2008	↓ -9%	prosjek 2012/2008	↓ -9%	prosjek 2012/2008	↓ -9%		prosjek 2012/2008	↓ -9%	prosjek 2012/2008		↓ -9%	Španjolska	14.808	↓ -3%		

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

PRERADA POVRĆA / STVARANJE DODATNE VRIJEDNOSTI U LANCU VRIJEDNOSTI POVRĆA

Prerađivačka industrija u FBiH je koncentrirana u malim privatnim tvrtkama, gdje je akcent stavljen uglavnom na proizvodnju svježeg smrznutog povrća gdje je zabilježene prosječne stopa rasta od 1% do +23% za 2012/2008.

Ključna tržišta su: Srbija, Hrvatska, Makedonija, Austrija, Njemačka, Kosovo i Albanija. Konkurencija u regiji je velika, dok Srbija i Rumunjska imaju pozitivnu prosječnu stopu rasta 2012/2008.

Međunarodna potražnja je u porastu, pogotovo kada se radi o prerađenom i smrznutom povrću.

Statistički obračuni prerađivačke industrije povrća su dati u 6 narednih tabela.

Krumpir prerađeni ili konzervirani – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I - FBiH			Izvoz ^{II} - FBiH			Ključna tržišta ^{III} - FBiH				Konkurencija u izvozu ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-			
	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta	
Krompir prerađeni ili konzervirani	2009/2008	305/444	↓ -31%	2009/2008	351/476	↓ -26%	Hrvatska	2009/2008	108/242	↓ -56%	Srbija	2009/2008	2,6/3,6	↓ -27%	Holandija	191.275	↓ -16%	
	2010/2009	103/305	↓ -66%	2010/2009	201/351	↓ -43%		2010/2009	120/108	↑ 12%		2010/2009	2,3/2,6	↓ -12%		Njemačka	155.008	↑ 3%
	2011/2010	114/103	↑ 11%	2011/2010	176/201	↓ -12%		2011/2010	144/120	↑ 20%		2011/2010	2,1/2,3	↓ -8%		Francuska	161.328	↓ -1%
	2012/2011	95/114	↓ -16%	2012/2011	199/176	↑ 13%		2012/2011	151/144	↑ 5%		2012/2011	3,7/2,1	↑ 76%		SAD	120.700	↑ 11%
	prosjek 2012/2008		↓ -32%	prosjek 2012/2008		↓ -20%		prosjek 2012/2008		↓ -11%		prosjek 2012/2008		↑ 1%		Ujedinjeno Kraljevstvo	114.039	↓ -6%
						Srbija	2009/2008	16/176	↓ -91%	Makedonija	2009/2008	0,1/0	→ 0%	Belgija	66.869	↑ 8%		
					2010/2009		7/16	↓ -57%	2010/2009		0,1/0,1	↓ -35%	Italija		53.626	↑ 5%		
					2011/2010		0/7	↓ -100%	2011/2010		0,1/0,1	↑ 47%	Korea		45.779	↑ 13%		
					2012/2011		4/0	N/A	2012/2011		0,1/0,1	↑ 16%	Španjolska		51.807	↓ -1%		
					prosjek 2012/2008		↓ -61%	prosjek 2012/2008		↑ 3%	Kanada	43.092	↑ 3%					
							Makedonija	2009/2008	206/55	↑ 279%	Bugarska	2009/2008	0,2/0,3	↓ -28%	Švedska	45.821	↓ 0%	
					2010/2009	74/206		↓ -64%	2010/2009	0,3/0,2		↑ 12%	Kina	50.229		↑ 32%		
					2011/2010	16/74		↓ -78%	2011/2010	0,9/0,3		↑ 247%	Meksiko	34.833		↑ 9%		
					2012/2011	8/16		↓ -48%	2012/2011	0,4/0,9		↓ -58%	Kina Hong Kong SAR	30.473		↑ 13%		
					prosjek 2012/2008		↓ -37%	prosjek 2012/2008		↑ 5%	Indonezija	16.688	↑ 21%					
							Slovenija	2009/2008	17/0	N/A	Hrvatska	2009/2008	0,5/0,3	↑ 36%	Ruski Fed.	35.402	↓ -7%	
					2010/2009	0/17		↓ -100%	2010/2009	0,5/0,5		↑ 0%	Irska	18.740		↑ 9%		
					2011/2010	16/0		N/A	2011/2010	0,6/0,5		↑ 19%	Tajland	21.939		↑ 12%		
					2012/2011	18/16		↑ 13%	2012/2011	1/0,6		↑ 73%	Japan	17.808		↑ 40%		
					prosjek 2012/2008		N/A	prosjek 2012/2008		↑ 29%	Peru	15.196	↑ 4%					
							Rumunija	2009/2008	1,3/1,4	↓ -8%	Rumunija	2009/2008	1,3/1,4	↓ -8%	Poljska	17.075	↑ 8%	
					2010/2009	2,2/1,3		↑ 70%	2010/2009	2,2/1,3		↑ 70%	Danska	16.904		↑ 4%		
					2011/2010	3,3/2,2		↑ 51%	2011/2010	3,3/2,2		↑ 51%	Malezija	12.904		↑ 17%		
					2012/2011	3,4/3,3		↑ 2%	2012/2011	3,4/3,3		↑ 2%	Austrija	20.538		↓ -8%		
					prosjek 2012/2008		↑ 24%	prosjek 2012/2008		↑ 24%	Ukrajina	17.399	↓ -2%					
											Švajcarska	17.137	↓ -5%					
											Australija	10.138	↑ 14%					
											Letonija	8.751	↑ 10%					
											Filipini	12.481	↓ -4%					
											Portugalija	7.362	↑ 19%					

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Prerađeno ili konzervirano povrće nes (isklj. zaleđeno) – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH				Konkurencija u izvozu ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta	
Prerađeno ili konzervirano povrće nes (isklj. zaleđeno)	2009/2008	3,4/4,9	↓ -31%	2009/2008	569/938	↓ -39%	Serbia	2009/2008	148/967	↓ -85%	Romania	2009/2008	2,9/2,7	↑ 8%	Njemačka	760.582	↓ -1%	
	2010/2009	0,6/3,4	↓ -82%	2010/2009	411/569	↓ -28%		2010/2009	148/145	↑ 2%		2010/2009	6,3/2,9	↑ 118%		Francuska	593.051	↑ 1%
	2011/2010	2,2/0,6	↑ 262%	2011/2010	445/411	↑ 8%		2011/2010	207/148	↑ 40%		2011/2010	8/6,3	↑ 27%		Japan	510.763	↑ 2%
	2012/2011	0,3/2,2	↓ -88%	2012/2011	401/445	↓ -10%		2012/2011	131/207	↓ -37%		2012/2011	0/8	nema podataka		Ruska Federacija	410.740	↓ -4%
	prosjek 2012/2008		↓ -52%	prosjek 2012/2008		↓ -19%		prosjek 2012/2008		↓ -39%		prosjek 2012/2008		↑ 44%		Holandija	386.916	↓ -16%
						Croatia	2009/2008	851/1117	↓ -24%	Serbia	2009/2008	20,4/22,7	↓ -10%	Republika Koreja	334.879	↑ 2%		
					2010/2009		1125/851	↑ 32%	2010/2009		22,4/20,4	↑ 10%	Kina		327.920	↓ -5%		
					2011/2010		1162/1125	↑ 3%	2011/2010		19,7/22,4	↓ -12%	Kanada		303.229	↑ 6%		
					2012/2011		1168/1162	↑ 1%	2012/2011		0/19,7	nema podataka	Belgija		263.547	↑ 1%		
					prosjek 2012/2008			↑ 1%	prosjek 2012/2008			↓ -5%	Kina, Hong Kong SAR		238.251	↓ -10%		
						Macedonia	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Bulgaria	2009/2008	23,5/25,9	↓ -9%	Španjolska	210.101	↓ -1%		
					2010/2009		136/411	↓ -67%	2010/2009		20,5/23,5	↓ -13%	Italija		178.317	↑ 2%		
					2011/2010		0/136	N/A	2011/2010		18,8/20,5	↓ -8%	Singapur		121.670	↑ 2%		
					2012/2011		nema podataka	nema podataka	2012/2011		0/18,8	nema podataka	Saudijska Arabija		100.919	↑ 27%		
					prosjek 2012/2008			N/A	prosjek 2012/2008			↓ -10%	Švedska		94.791	↑ 3%		
						Kosovo	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Croatia	2009/2008	6,1/6,7	↓ -9%	Austrija	92.104	↑ 2%		
					2010/2009		0/4	N/A	2010/2009		5,4/6,1	↓ -12%	Tajland		89.197	↑ 10%		
					2011/2010		nema podataka	nema podataka	2011/2010		5,8/5,4	↑ 8%	Češka		85.605	↑ 3%		
					2012/2011		159/338	↓ -53%	2012/2011		0/5,8	nema podataka	Argentina		85.373	↓ -52%		
					prosjek 2012/2008			N/A	prosjek 2012/2008			↓ -5%	Australija		83.322	↑ 5%		
						Austria	2009/2008	219/137	↑ 60%	Albania	2009/2008	0,7/0,3	↑ 97%	Kina, Tajvan provincija	66.923	↑ 12%		
					2010/2009		299/219	↑ 37%	2010/2009		0,5/0,7	↓ -30%	Danska		63.578	↑ 7%		
					2011/2010		177/299	↓ -41%	2011/2010		0,5/0,5	↑ 5%	Kina ex.int		55.769	↑ 32%		
					2012/2011		248/177	↑ 40%	2012/2011		0/0,5	nema podataka	Poljska		55.707	↑ 17%		
					prosjek 2012/2008			↑ 16%	prosjek 2012/2008			↑ 13%	Malezija		53.067	↑ 0%		
						Germany	2009/2008	2/2	↓ -25%	Macedonia	2009/2008	18/16,8	↑ 7%	Švajcarska	48.265	↑ 1%		
					2010/2009		2/2	0%	2010/2009		20,1/18	↑ 12%	Irska		42.262	↑ 3%		
					2011/2010		0/2	N/A	2011/2010		21,8/20,1	↑ 8%	Katar		41.073	↓ -25%		
					2012/2011		nema podataka	nema podataka	2012/2011		0/21,8	nema podataka	Rumunija		41.043	↓ -2%		
					prosjek 2012/2008			↑ 279%	prosjek 2012/2008			↑ 9%	Irak		40.289	↓ -22%		
						Montenegro	2009/2008	0,1/0,1	↑ 57%	Montenegro	2009/2008	0,1/0,1	↑ 57%	Montenegro	40.289	↓ -22%		
					2010/2009		0,2/0,1	↑ 110%	2010/2009		0,2/0,1	↑ 110%	Montenegro		40.289	↓ -22%		
					2011/2010		0,1/0,2	↓ -52%	2011/2010		0,1/0,2	↓ -52%	Montenegro		40.289	↓ -22%		
					2012/2011		0/0,1	nema podataka	2012/2011		0/0,1	nema podataka	Montenegro		40.289	↓ -22%		
					prosjek 2012/2008			↑ 17%	prosjek 2012/2008			↑ 17%	Montenegro		40.289	↓ -22%		

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Prerađeno ili konzervirano povrće nes (uklj. zaleđeno) – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH				Konkurencija u izvozu ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta	
Prerađeno ili konzervirano povrće nes (uključ. zaleđeno)	2009/2008	3,4/4,9	↓ -31%	2009/2008	938/1202	↓ -22%	Srbija	2009/2008	123,7/216,3	↓ -43%	Rumunija	2009/2008	6,6/5,6	↑ 17%	Njemačka	1.297.001	↑ 2%	
	2010/2009	0,6/3,4	↓ -82%	2010/2009	1203/938	↑ 28%		2010/2009	53,2/123,7	↓ -57%		2010/2009	10,9/6,6	↑ 65%		Francuska	1.108.608	↑ 2%
	2011/2010	2,2/0,6	↑ 262%	2011/2010	639/1203	↓ -47%		2011/2010	1,5/53,2	↓ -97%		2011/2010	11,2/10,9	↑ 3%		Japan	904.445	↑ 4%
	2012/2011	0,3/2,2	↓ -88%	2012/2011	1026/639	↑ 61%		2012/2011	14,8/1,5	↑ 867%		2012/2011	0/11,2	nema podataka		Belgija	621.815	↑ 3%
	prosjek 2012/2008		↓ -52%	prosjek 2012/2008		↓ -4%		prosjek 2012/2008		↓ -49%		prosjek 2012/2008		↑ 26%		Republika Koreja	563.155	↑ 6%
						Hrvatska	2009/2008	85,9/177,9	↓ -52%	Srbija	2009/2008	37,5/36,5	↑ 3%	Ruska Federacija	539.940	↓ -2%		
					2010/2009		16,4/85,9	↓ -81%	2010/2009		52,9/37,5	↑ 41%	Holandija		529.027	↓ -11%		
					2011/2010		39,4/16,4	↑ 141%	2011/2010		49,4/52,9	↓ -7%	Kanada		385.297	↑ 6%		
					2012/2011		25,6/39,4	↓ -35%	2012/2011		0/49,4	nema podataka	Kina		358.286	↓ -5%		
					prosjek 2012/2008			↓ -38%	prosjek 2012/2008			↑ 11%	Italija		351.895	↑ 1%		
					Makedonija	2009/2008	146,7/180,5	↓ -19%	Bugarska	2009/2008	39,3/37,9	↑ 4%	Španjolska	330.150	↑ 3%			
						2010/2009	72,6/146,7	↓ -51%		2010/2009	33,1/39,3	↓ -16%		Kina, Hong Kong SAR	252.745	↓ -10%		
						2011/2010	61,9/72,6	↓ -15%		2011/2010	31,6/33,1	↓ -5%		Švedska	160.447	↑ 1%		
						2012/2011	28,1/61,9	↓ -55%		2012/2011	0/31,6	nema podataka		Australija	159.500	↑ 4%		
						prosjek 2012/2008		↓ -37%		prosjek 2012/2008		↓ -6%		Austrija	138.891	↑ 3%		
					Kosovo	2009/2008	4,6/0,5	↑ 800%	Hrvatska	2009/2008	7,6/9,5	↓ -20%	Češka	131.381	↑ 2%			
						2010/2009	13,3/4,6	↑ 189%		2010/2009	6,9/7,6	↓ -9%		Singapur	128.617	↑ 2%		
						2011/2010	40,4/13,3	↑ 204%		2011/2010	7,5/6,9	↑ 9%		Saudijska Arabija	124.503	↑ 32%		
						2012/2011	1/40,4	↓ -97%		2012/2011	0/7,5	nema podataka		Danska	108.835	↑ 7%		
						prosjek 2012/2008		↑ 19%		prosjek 2012/2008		↓ -7%		Tajland	93.402	↑ 10%		
					Austria	2009/2008	4,1/24	↓ -83%	Albanija	2009/2008	0,8/0,3	↑ 129%	Poljska	92.668	↑ 10%			
						2010/2009	84,9/4,1	↑ 1975%		2010/2009	1,2/0,8	↑ 61%		Argentina	86.614	↓ -51%		
						2011/2010	102,8/84,9	↑ 21%		2011/2010	0,6/1,2	↓ -53%		Kina, Tajvan provincija	79.264	↑ 7%		
						2012/2011	134/102,8	↑ 30%		2012/2011	0/0,6	nema podataka		Portugalija	78.552	↑ 5%		
						prosjek 2012/2008		↑ 54%		prosjek 2012/2008		↑ 20%		Kina ex.int	70.539	↑ 21%		
					Njemačka	2009/2008	1,5/2	↓ -25%	Makedonija	2009/2008	24,6/24,1	↑ 2%	Irska	68.794	↑ 0%			
						2010/2009	15,9/1,5	↑ 933%		2010/2009	29,1/24,6	↑ 18%		Malezija	64.775	↓ -4%		
						2011/2010	54,2/15,9	↑ 242%		2011/2010	30,8/29,1	↑ 6%		Švajcarska	63.330	↑ 0%		
						2012/2011	56,8/54,2	↑ 5%		2012/2011	0/30,8	nema podataka		Rumunija	59.741	↓ -1%		
						prosjek 2012/2008		↑ 130%		prosjek 2012/2008		↑ 8%		Grčka	56.499	↓ -1%		
							Crna Gora	2009/2008	0,2/0,2	↓ -3%	Crna Gora	2009/2008	0,2/0,2	↓ -3%				
								2010/2009	0,3/0,2	↑ 49%			2010/2009	0,3/0,2	↑ 49%			
								2011/2010	0,1/0,3	↓ -47%			2011/2010	0,1/0,3	↓ -47%			
								2012/2011	0/0,1	nema podataka			2012/2011	0/0,1	nema podataka			
								prosjek 2012/2008		↓ -9%			prosjek 2012/2008		↓ -9%			

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Smrzuto povrće – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH				Konkurencija u izvozu ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta	
Smrzuto povrće	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	370/264	↑ 40%	Srbija	2009/2008	38,9/49,6	↓ -22%	Rumunija	2009/2008	3,7/2,9	↑ 26%	SAD	677.737	↑ 2%	
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	792/370	↑ 114%		2010/2009	0/38,9	N/A		2010/2009	4,6/3,7	↑ 24%		Njemačka	536.419	↑ 5%
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	193/792	↓ -76%		2011/2010	nema podataka	nema podataka		2011/2010	3,2/4,6	↓ -30%		Francuska	515.557	↑ 4%
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	625/193	↑ 223%		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	0/3,2	nema podataka		Japan	393.682	↑ 7%
	prosjek 2012/2008	nema podataka		prosjek 2012/2008		↑ 24%		prosjek 2012/2008		↓ -100%		prosjek 2012/2008		↑ 3%		Belgija	358.268	↑ 4%
						Hrvatska	2009/2008	0/0,5	N/A	Srbija	2009/2008	17,1/13,8	↑ 24%	Ujedinjeno Kraljevstvo	303.479	↓ -3%		
							2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	30,5/17,1	↑ 78%	Republika Koreja	228.276	↑ 13%		
							2011/2010	2/2,6	↓ -20%		2011/2010	29,8/30,5	↓ -2%	Italija	173.578	↓ 0%		
							2012/2011	0/2	N/A		2012/2011	0/29,8	nema podataka	Holandija	142.111	↑ 3%		
							prosjek 2012/2008		N/A		prosjek 2012/2008		↑ 29%	Ruska Federacija	123.200	↑ 2%		
						Austrija	2009/2008	2,6/4,1	↓ -38%	Bugarska	2009/2008	15,8/12	↑ 32%	Španjolska	120.050	↑ 11%		
							2010/2009	81,3/2,6	↑ 3080%		2010/2009	12,7/15,8	↓ -20%	Kanada	82.068	↑ 4%		
							2011/2010	9,7/81,3	↓ -88%		2011/2010	12,8/12,7	↑ 1%	Australija	76.178	↑ 3%		
							2012/2011	38,9/9,7	↑ 300%		2012/2011	0/12,8	nema podataka	Švedska	65.655	↓ -1%		
							prosjek 2012/2008		↑ 76%		prosjek 2012/2008		↑ 2%	Austrija	46.787	↑ 7%		
						Njemačka	2009/2008	0/1,5	N/A	Hrvatska	2009/2008	1,5/2,8	↓ -46%	Češka	45.777	↓ 0%		
							2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	1,6/1,5	↑ 3%	Danska	45.258	↑ 6%		
							2011/2010	nema podataka	nema podataka		2011/2010	1,7/1,6	↑ 12%	Portugalija	39.517	↑ 10%		
							2012/2011	0/52,7	N/A		2012/2011	0/1,7	nema podataka	Poljska	36.961	↑ 1%		
							prosjek 2012/2008		N/A		prosjek 2012/2008		↓ -14%	Finska	31.325	↑ 4%		
										Albanija	2009/2008	0,1/0	↑ 2825%	Kina	30.366	↓ -11%		
											2010/2009	0,8/0,1	↑ 566%	Grčka	29.182	↓ -6%		
											2011/2010	0,1/0,8	↓ -87%	Irska	26.532	↓ -3%		
											2012/2011	0/0,1	nema podataka	Mađarska	24.648	↑ 6%		
											prosjek 2012/2008		↑ 194%	Saudijska Arabija	23.584	↑ 52%		
										Makednija	2009/2008	6,6/7,3	↓ -9%	Ujedinjeni Arapski Emirati	23.022	↑ 7%		
											2010/2009	8,9/6,6	↑ 35%	Rumunija	18.698	↓ 0%		
											2011/2010	9/8,9	↑ 1%	Slovačka	15.480	↑ 4%		
											2012/2011	0/9	nema podataka	Meksiko	15.130	↑ 0%		
											prosjek 2012/2008		↑ 7%	Svjacarska	15.065	↓ -1%		
										Crna Gora	2009/2008	0,1/0,1	↓ -35%					
											2010/2009	0,1/0,1	↓ -30%					
											2011/2010	0/0,1	↓ -30%					
											2012/2011	0/0	nema podataka					
											prosjek 2012/2008		↓ -32%					

I source: Statistics institute Republika Srpska, Statistics institute Federation BiH

II source: Indirect Taxation Authority of BiH

III source: Indirect Taxation Authority of BiH

IV source: FAOSTAT and Uncomtrade - calculation based on country exports

V source: FAOSTAT and Uncomtrade

Povrće nes, svježe ili rashlađeno – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I - FBiH			Izvoz ^{II} - FBiH			Ključna tržišta ^{III} - FBiH				Konkurencija u izvozu ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta	
Povrće nes, svježe ili rashlađeno	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	47/115	↓ -59%	Hrvatska	2009/2008	0/1	N/A	Rumunija	2009/2008	0,2/0,3	↓ -20%	Kina	248.576	↓ -9%	
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	196/47	↑ 317%		2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	0,3/0,2	↑ 35%		Kina, Hong Kong SAR	205.995	↓ -11%
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	157/196	↓ -20%		2011/2010	nema podataka	nema podataka		2011/2010	0,7/0,3	↑ 146%		Njemačka	182.981	↑ 4%
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	175/157	↑ 12%		2012/2011	0,5/5,1	↓ -90%		2012/2011	nema podataka	nema podataka		Francuska	174.345	↑ 3%
	prosjek 2012/2008	no data		prosjek 2012/2008		↑ 11%		prosjek 2012/2008		↓ -29%		prosjek 2012/2008		↑ 38%		Kanada	144.466	↑ 4%
Austria	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Austria	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Srbija	2009/2008	6,3/8,5	↓ -25%	Ruska Federacija	112.063	↑ 13%	
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	3,6/1	↑ 250%		2010/2009	3,7/6,3	↓ -42%		2010/2009	3,7/6,3	↓ -42%		Singapur	102.410	↑ 3%
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	1/3,6	↓ -71%		2011/2010	3,1/3,7	↓ -15%		2011/2010	3,1/3,7	↓ -15%		Holandija	94.516	↑ 12%
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	53,2/1	↑ 5100%		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka		Belgija	84.449	↑ 3%
	prosjek 2012/2008			prosjek 2012/2008		↑ 273%		prosjek 2012/2008		↑ 273%		prosjek 2012/2008		↓ -28%		Tajland	80.492	↑ 11%
Bugarska	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Bugarska	2009/2008	0,5/0,4	↑ 7%	Argentina	80.474	↓ -60%					
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	0,2/0,5	↓ -53%		2010/2009	0,2/0,5	↓ -53%		2010/2009	0,2/0,5	↓ -53%	Japan	59.756	↑ 3%	
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	0,4/0,2	↑ 67%		2011/2010	0,4/0,2	↑ 67%		2011/2010	0,4/0,2	↑ 67%	Italija	43.237	↑ 3%	
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka	Republika Koreja	36.679	↑ 7%	
	prosjek 2012/2008			prosjek 2012/2008		↓ -6%		prosjek 2012/2008		↓ -6%		prosjek 2012/2008		↓ -6%	Katar	32.607	↓ -25%	
Hrvatska	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	0,8/0,7	↑ 9%	Hrvatska	2009/2008	0,8/0,7	↑ 9%	Kina, Tajvan provincija	32.425	↑ 11%					
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	0,1/0,8	↓ -82%		2010/2009	0,1/0,8	↓ -82%		2010/2009	0,1/0,8	↓ -82%	Češka	31.899	↑ 5%	
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	0,2/0,1	↑ 13%		2011/2010	0,2/0,1	↑ 13%		2011/2010	0,2/0,1	↑ 13%	Saudijska Arabija	31.897	↑ 41%	
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka	Austrija	30.678	↑ 9%	
	prosjek 2012/2008			prosjek 2012/2008		↓ -40%		prosjek 2012/2008		↓ -40%		prosjek 2012/2008		↓ -40%	Malezija	30.653	↓ -1%	
Albania	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	0,2/0,1	↑ 61%	Albania	2009/2008	0,2/0,1	↑ 61%	Mauritanija	25.037	↑ 8%					
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	0,2/0,2	↓ -14%		2010/2009	0,2/0,2	↓ -14%		2010/2009	0,2/0,2	↓ -14%	Sirijska Arapska Repub.	23.464	↓ -50%	
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	0,3/0,2	↑ 41%		2011/2010	0,3/0,2	↑ 41%		2011/2010	0,3/0,2	↑ 41%	Švajcarska	21.722	↑ 1%	
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka	Švedska	21.530	↑ 1%	
	prosjek 2012/2008			prosjek 2012/2008		↑ 25%		prosjek 2012/2008		↑ 25%		prosjek 2012/2008		↑ 25%	Danska	20.627	↑ 9%	
Makedonija	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	0/0,2	↓ -76%	Makedonija	2009/2008	0/0,2	↓ -76%	Irak	20.571	↓ -59%					
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	0,2/0	↑ 282%		2010/2009	0,2/0	↑ 282%		2010/2009	0,2/0	↑ 282%	Španjolska	19.287	↓ -11%	
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	0,3/0,2	↑ 102%		2011/2010	0,3/0,2	↑ 102%		2011/2010	0,3/0,2	↑ 102%	Poljska	19.013	↑ 27%	
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka	Kina ex.int	17.786	↑ 15%	
	prosjek 2012/2008			prosjek 2012/2008		↑ 22%		prosjek 2012/2008		↑ 22%		prosjek 2012/2008		↑ 22%	Oman	17.410	↑ 13%	

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Sušeno povrće – tržišna prilika

Segment / Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH				Konkurencija u izvozu ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta	
Povrće sušeno	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	349/611	↓ -43%	Srbija	2009/2008	49,6/60,3	↓ -18%	Rumunija	2009/2008	301,1/336,5	↓ -11%	SAD	104.060	↓ -18%	
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	703/349	↑ 101%		2010/2009	23/49,6	↓ -54%		2010/2009	2589,9/301,1	↑ 760%		Holandija	65.542	↓ -1%
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	581/703	↓ -17%		2011/2010	15,3/23	↓ -33%		2011/2010	757,8/2589,9	↓ -71%		Njemačka	62.411	↑ 1%
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	549/581	↓ -5%		2012/2011	11,2/15,3	↓ -27%		2012/2011	684,2/757,8	↓ -10%		Japan	46.628	↓ -1%
	prosjek 2012/2008	no data	no data	prosjek 2012/2008		↓ -3%		prosjek 2012/2008		↓ -34%		prosjek 2012/2008		↑ 19%		Ujedinjeno Kraljevstvo	29.646	↓ -1%
Hrvatska	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	26,1/64,9	↓ -60%	Hrvatska	2009/2008	26,1/64,9	↓ -60%	Srbija	2009/2008	2099,3/2482,1	↓ -15%	Kanada	28.643	↑ 15%	
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	46/26,1	↑ 76%		2010/2009	46/26,1	↑ 76%		2010/2009	2522,3/2099,3	↑ 20%		Ruska Federacija	26.429	↑ 1%
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	47/46	↑ 2%		2011/2010	47/46	↑ 2%		2011/2010	2557,4/2522,3	↑ 1%		Francuska	24.472	↓ -1%
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	73,6/47	↑ 57%		2012/2011	73,6/47	↑ 57%		2012/2011	2068,3/2557,4	↓ -19%		Italija	19.936	↑ 3%
	prosjek 2012/2008	no data	no data	prosjek 2012/2008		↑ 3%		prosjek 2012/2008		↑ 3%		prosjek 2012/2008		↓ -4%		Korea	19.291	↑ 4%
Austrija	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Austrija	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Bugarska	2009/2008	15890,4/2119,3	↑ 650%	Poljska	17.634	↓ -100%	
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	32,2/7,7	↑ 320%		2010/2009	32,2/7,7	↑ 320%		2010/2009	951/15890,4	↓ -94%		Brazil	16.702	↑ 8%
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	26,1/32,2	↓ -19%		2011/2010	26,1/32,2	↓ -19%		2011/2010	3709,8/951	↑ 290%		Kina Hong Kong SAR	15.530	↓ -2%
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	10,2/26,1	↓ -61%		2012/2011	10,2/26,1	↓ -61%		2012/2011	8812,7/3709,8	↑ 138%		Belgija	14.425	↓ -3%
	prosjek 2012/2008	no data	no data	prosjek 2012/2008		↑ 10%		prosjek 2012/2008		↑ 10%		prosjek 2012/2008		↑ 43%		Malezija	14.162	↓ -3%
Njemačka	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	0/8,2	N/A	Njemačka	2009/2008	0/8,2	N/A	Hrvatska	2009/2008	141,7/71	↑ 100%	Filipini	13.906	↑ 60%	
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	no data	no data		2010/2009	no data	no data		2010/2009	249,2/141,7	↑ 76%		Tajland	13.100	↑ 2%
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	no data	no data		2011/2010	no data	no data		2011/2010	130,7/249,2	↓ -48%		Španjolska	13.040	↓ -12%
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	38,9/87,4	↓ -56%		2012/2011	38,9/87,4	↓ -56%		2012/2011	134,6/130,7	↑ 3%		Australija	12.227	↑ 6%
	prosjek 2012/2008	no data	no data	prosjek 2012/2008		↑ 118%		prosjek 2012/2008		↑ 118%		prosjek 2012/2008		↑ 17%		Indonezija	9.222	↑ 5%
Albanija	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	0,2/0,2	0%	Albanija	2009/2008	0,2/0,2	0%	Albanija	2009/2008	0,2/0,2	0%	Austrija	6.725	↓ -5%	
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	18,3/0,2	↑ 9050%		2010/2009	18,3/0,2	↑ 9050%		2010/2009	18,3/0,2	↑ 9050%		Južna Afrika	6.219	↑ 9%
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	19,2/18,3	↑ 5%		2011/2010	19,2/18,3	↑ 5%		2011/2010	19,2/18,3	↑ 5%		Norveška	5.990	↑ 65%
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	69,8/19,2	↑ 264%		2012/2011	69,8/19,2	↑ 264%		2012/2011	69,8/19,2	↑ 264%		Portugalija	5.863	↑ 6%
	prosjek 2012/2008	no data	no data	prosjek 2012/2008		↑ 332%		prosjek 2012/2008		↑ 332%		prosjek 2012/2008		↑ 332%		Irska	5.843	↑ 7%
Makedonija	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	354,9/0	N/A	Makedonija	2009/2008	354,9/0	N/A	Makedonija	2009/2008	354,9/0	N/A	Meksiko	5.618	↑ 2%	
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	357,7/354,9	↑ 1%		2010/2009	357,7/354,9	↑ 1%		2010/2009	357,7/354,9	↑ 1%		Švedska	5.394	↑ 1%
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	194,9/357,7	↓ -46%		2011/2010	194,9/357,7	↓ -46%		2011/2010	194,9/357,7	↓ -46%		Danska	5.344	↑ 3%
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	220/194,9	↑ 13%		2012/2011	220/194,9	↑ 13%		2012/2011	220/194,9	↑ 13%		Grčka	4.404	↑ 8%
	prosjek 2012/2008	no data	no data	prosjek 2012/2008		↓ -11%		prosjek 2012/2008		↓ -11%		prosjek 2012/2008		↓ -11%		Egipat	4.367	↓ -1%
Crna Gora	2009/2008	nema podataka	nema podataka	2009/2008	44,8/17,8	↑ 152%	Crna Gora	2009/2008	44,8/17,8	↑ 152%	Crna Gora	2009/2008	44,8/17,8	↑ 152%	Crna Gora	4.367	↓ -1%	
	2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	31,9/44,8	↓ -29%		2010/2009	31,9/44,8	↓ -29%		2010/2009	31,9/44,8	↓ -29%		Crna Gora	4.367	↓ -1%
	2011/2010	nema podataka	nema podataka	2011/2010	32,4/31,9	↑ 2%		2011/2010	32,4/31,9	↑ 2%		2011/2010	32,4/31,9	↑ 2%		Crna Gora	4.367	↓ -1%
	2012/2011	nema podataka	nema podataka	2012/2011	18,5/32,4	↓ -43%		2012/2011	18,5/32,4	↓ -43%		2012/2011	18,5/32,4	↓ -43%		Crna Gora	4.367	↓ -1%
	prosjek 2012/2008	no data	no data	prosjek 2012/2008		↑ 1%		prosjek 2012/2008		↑ 1%		prosjek 2012/2008		↑ 1%		Crna Gora	4.367	↓ -1%

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

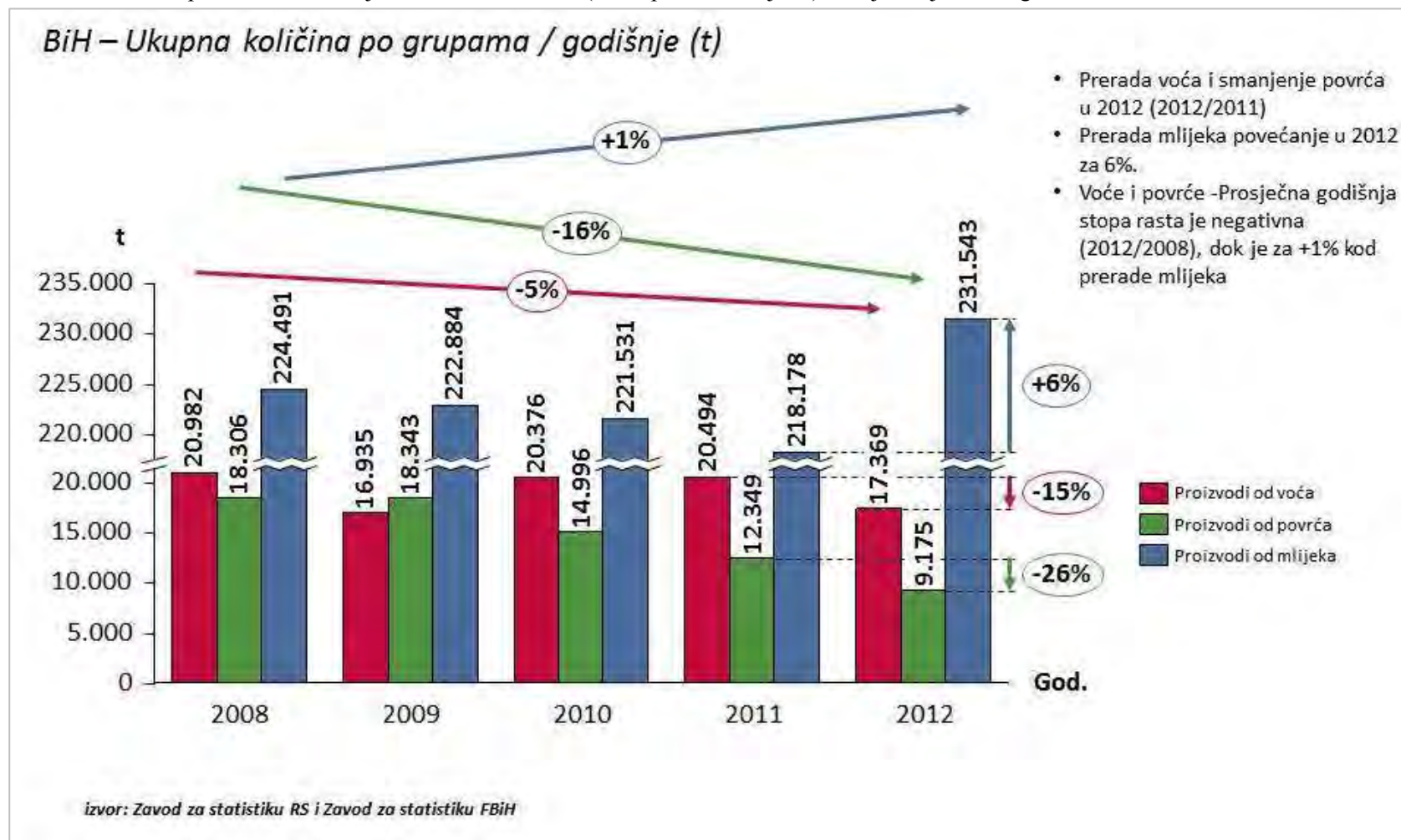
III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Lanac vrijednosti- prerađene grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda

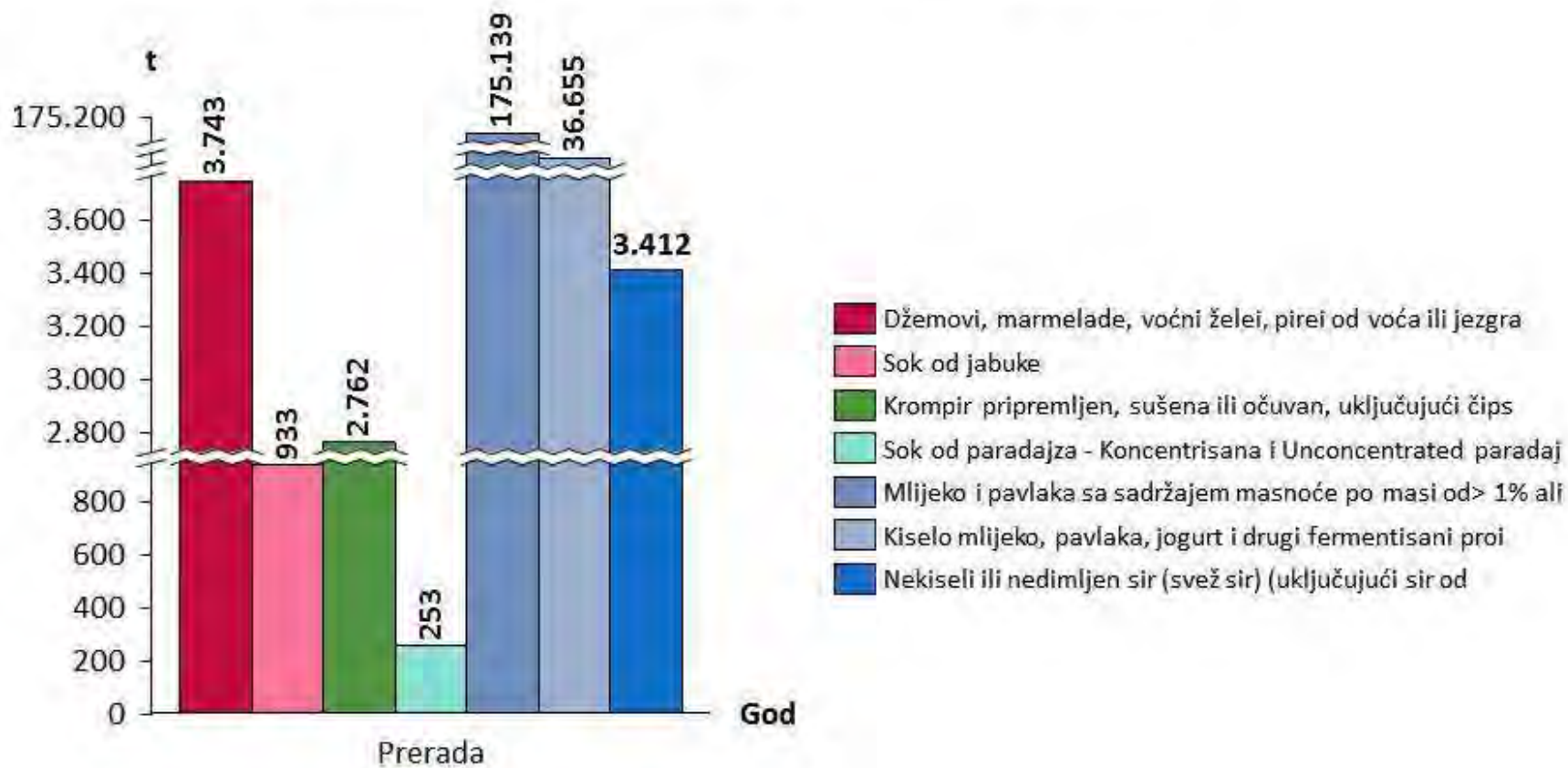
Statistička obrada podataka lanca vrijednosti za tri sektora (voće, povrće i mlijeko) data je u sljedećem grafikonu

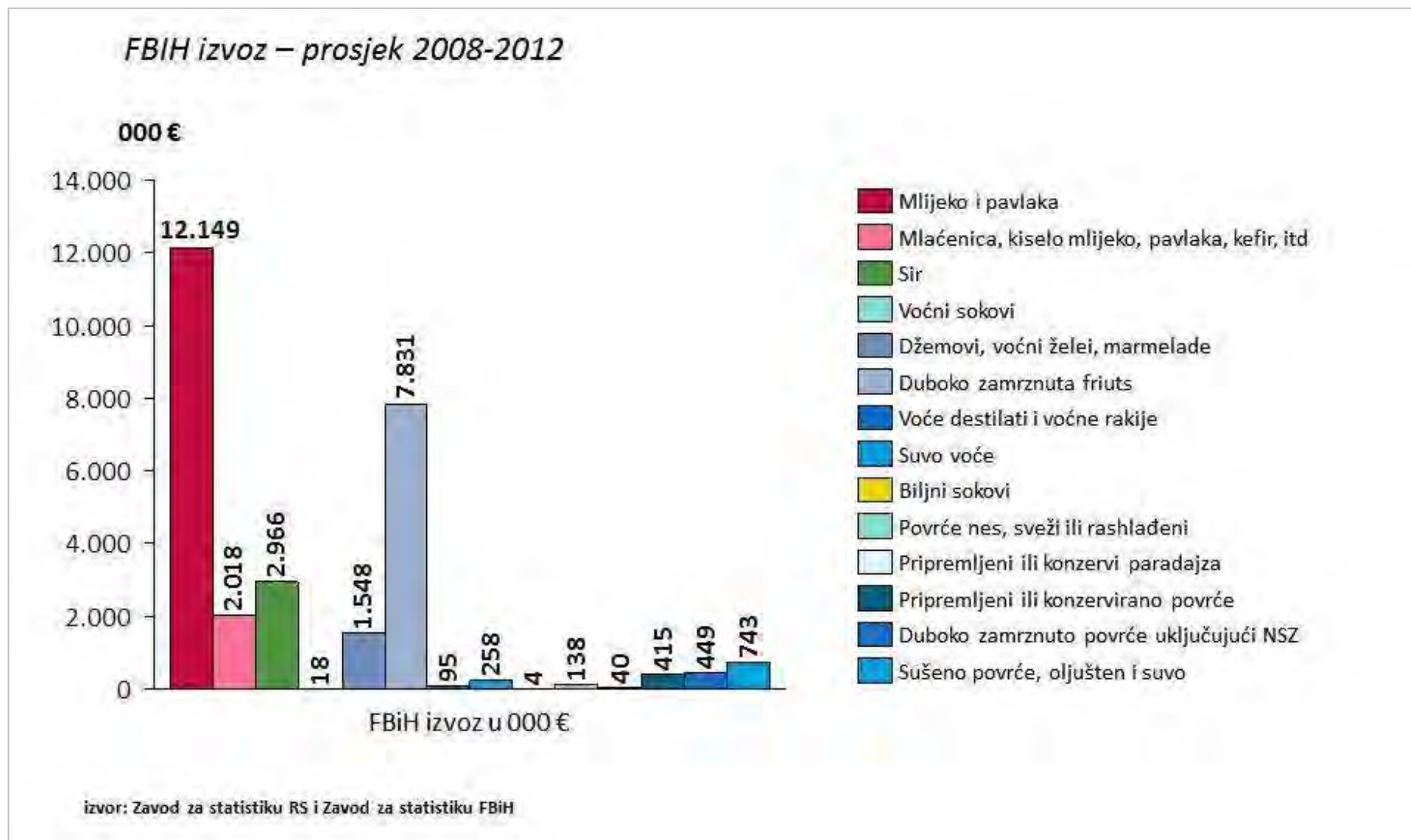
Lanac vrijednosti- prerađene odabrane grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda

BiH – odabrano V/P/M preraćenih proizvoda (t) – prosjek 2008-2012

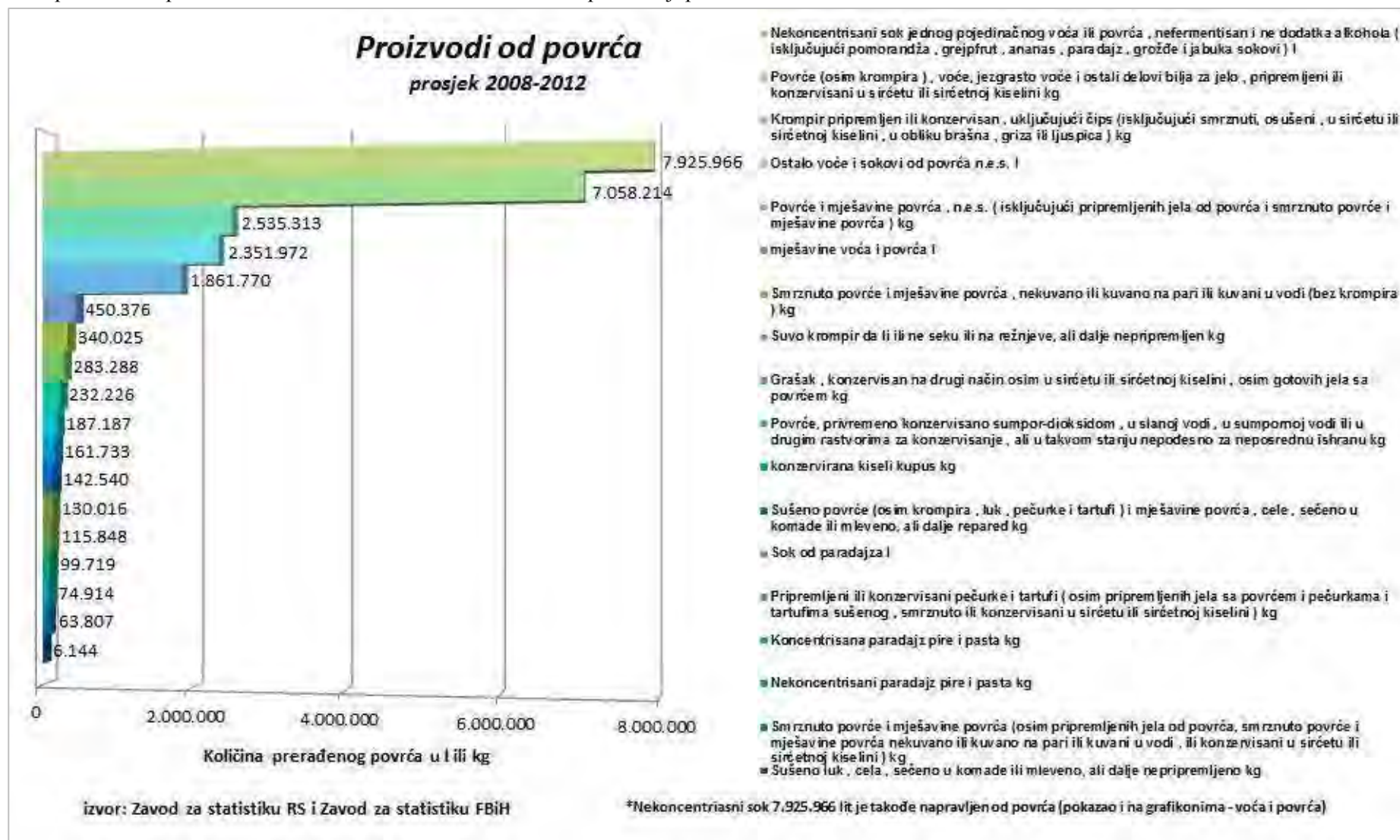
izvor: Zavod za statistiku RS i Zavod za statistiku FBiH

Lanac vrijednosti- izvoz prerađene grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda u 000€

PROIZVODI POVRĆE

Obradom podataka iz statističkih godišnjaka dolazimo do prosječnih prerađivačkih rezultata koji su prikazani na grafikonu u litrama ili u kilogramima, zavisno od vrste preradevine povrća. Analiza obuhvaća i uvozne sirovine za preradu tj. proizvode.

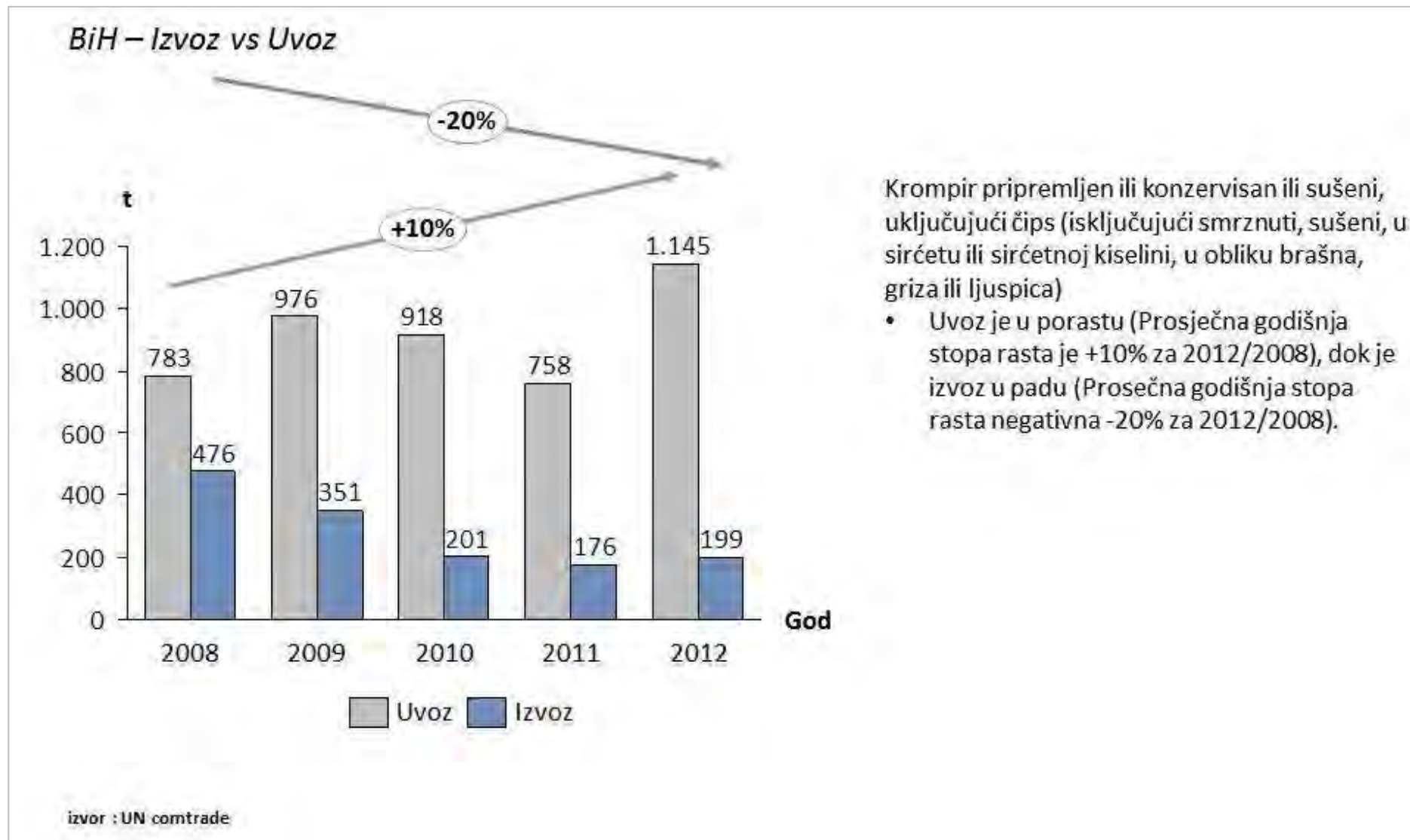
Nastavak analize je posvećen preradi krumpira i rajčice (rajčica pire, kečap, rajčica sok i sl.), kao dva najistaknutija proizvoda koja se prerađuju od domaćih sirovina. Slično kao kod voća, pad proizvodnje povrća 2012. godine u regiji se negativno odrazio na prerađivačku industriju.

Izvoz ima negativan rast u za navedene prerađevine od krumpira i rajčice u promatranom periodu 2008-2012, dok sa druge strane raste uvoz prerađevina od krumpira sa izuzetkom prerađevina od rajčice koje imaju ujednačen uvoz.

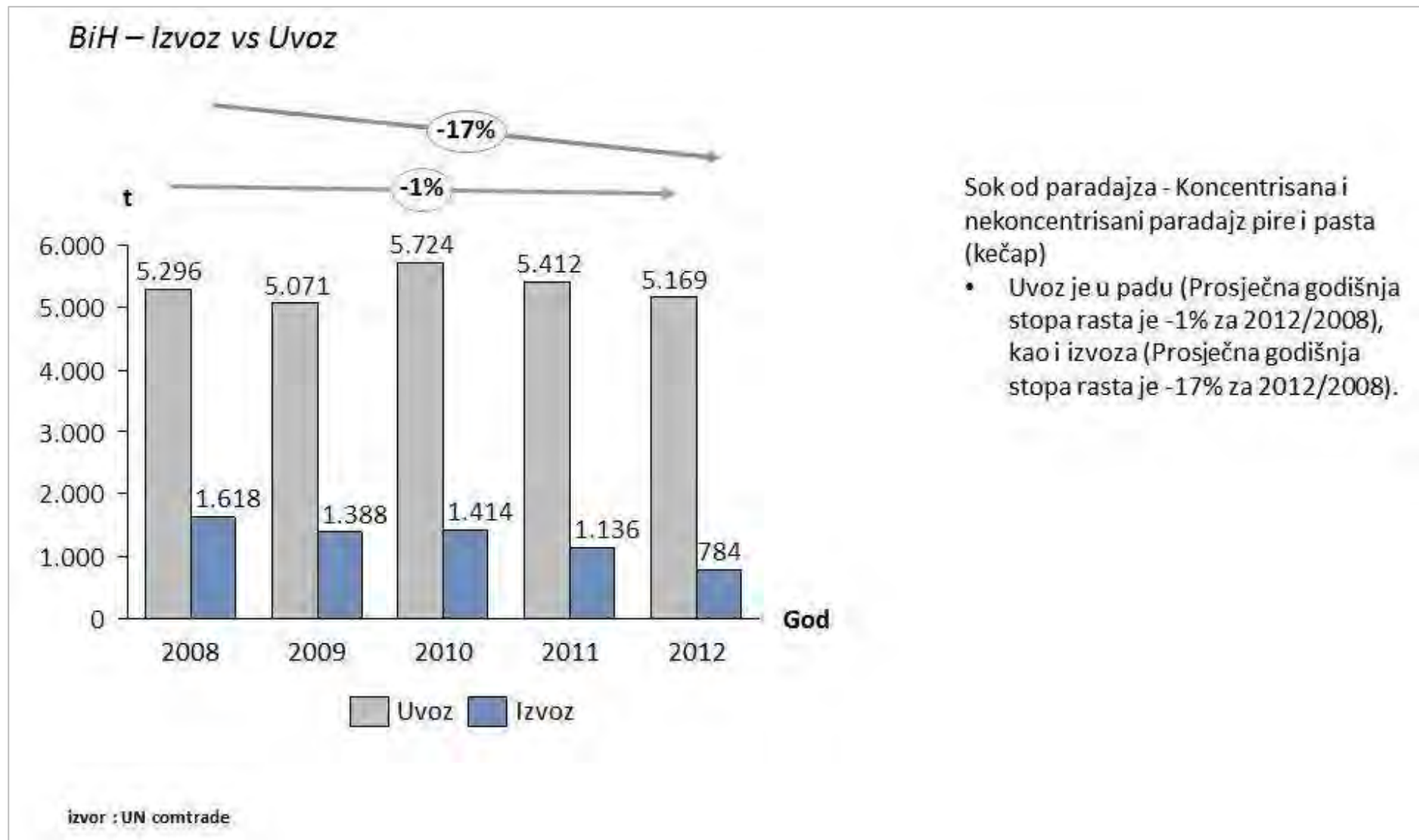
Glavna tržišta za ove vrste prerađevina od povrća su Hrvatska i Srbija, dok su najveći prerađivački konkurenti Rumunjska i Srbija.

Potražnja za ovim proizvodima na svjetskom tržištu je velika, a posebno se izdvaja: Ruska Federacija, Njemačka, Francuska, Velika Britanija, Holandija, Belgija i drugi.

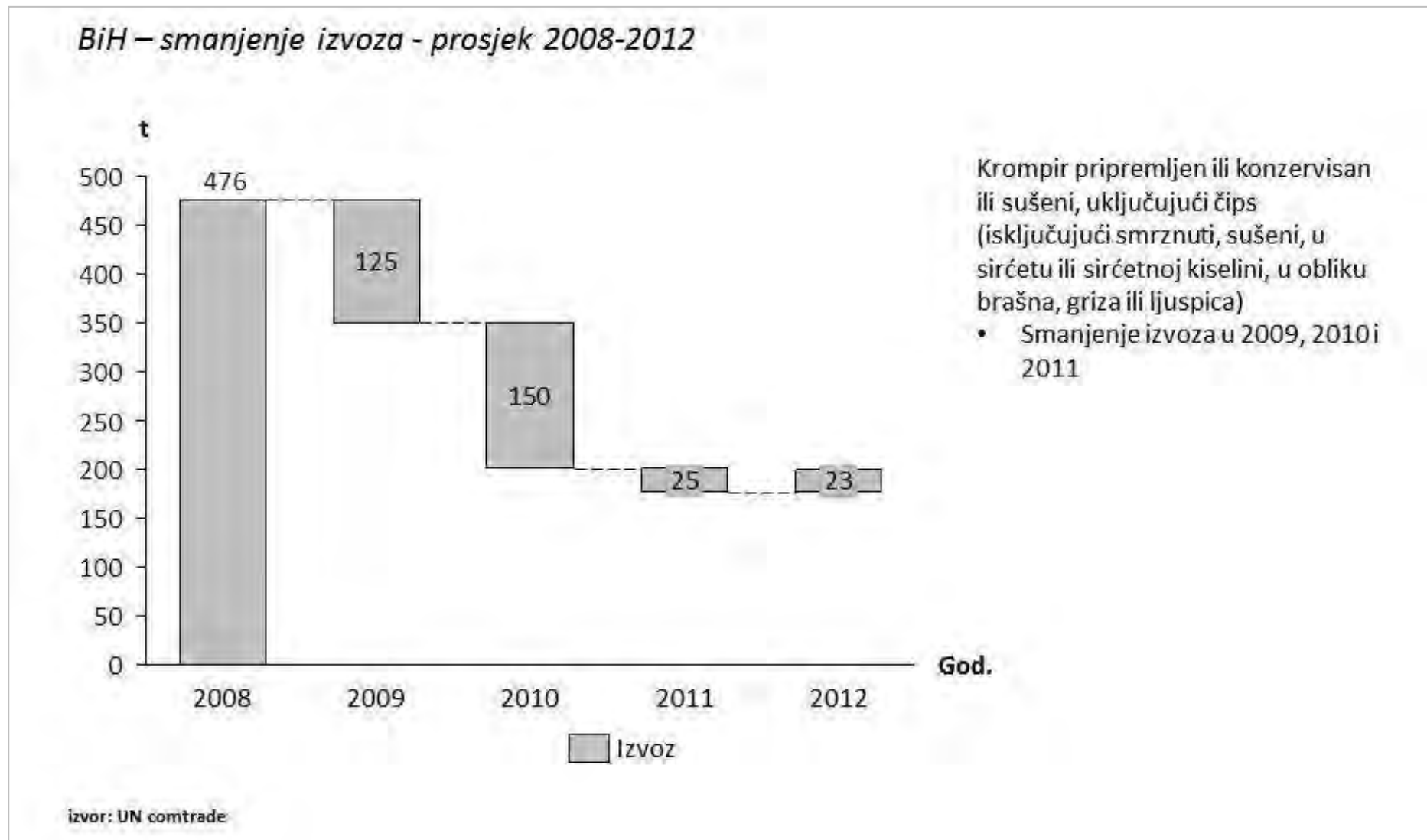
Proizvodi od povrća – Izvoz krumpira prerađenog ili konzerviranog

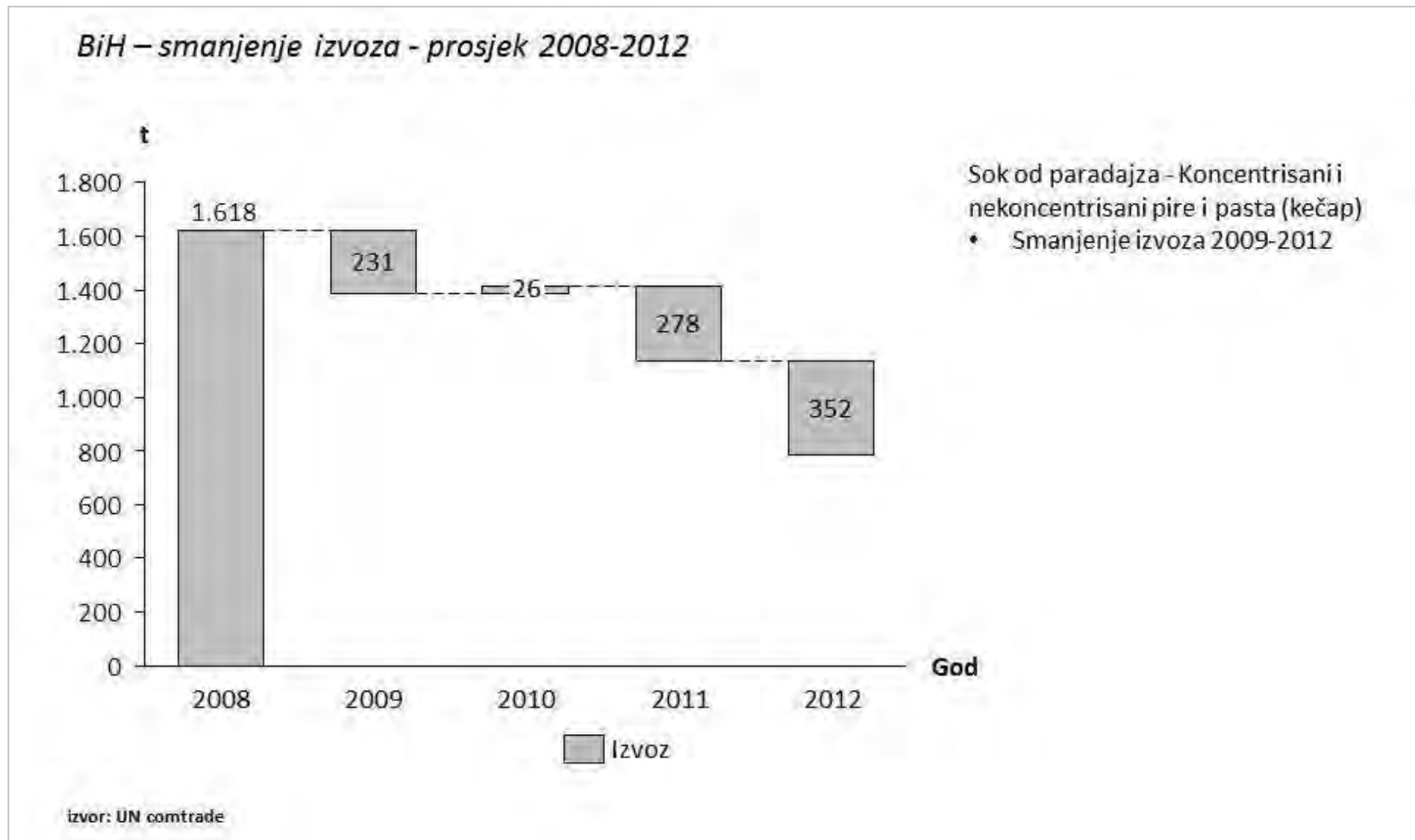
Proizvodi od povrća – Izvoz soka od rajčice, koncentriranog ili nekoncentriranog pirea i paste (kečap)...

Proizvodi od povrća – Izvoz krumpira prerađenog ili konzerviranog

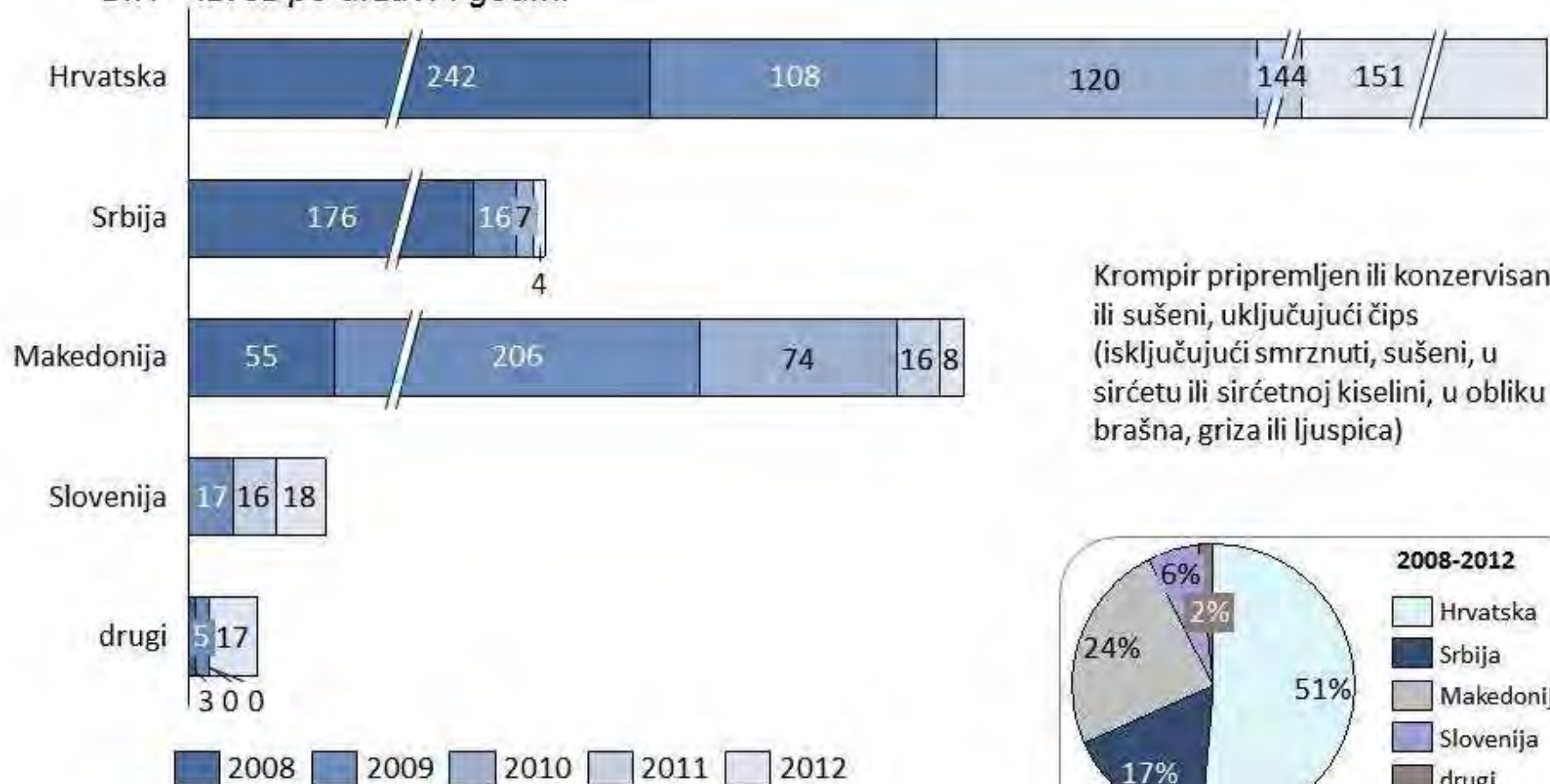
Proizvodi od povrća – Izvoz soka od rajčice, koncentriranog ili nekoncentriranog pirea i paste (kečap)

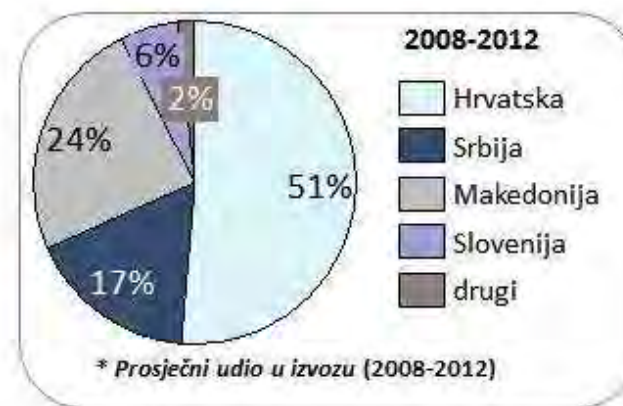

Proizvodi od povrća – Ključna tržišta krumpira prerađenog ili konzerviranog

BiH – izvoz po državi i godini

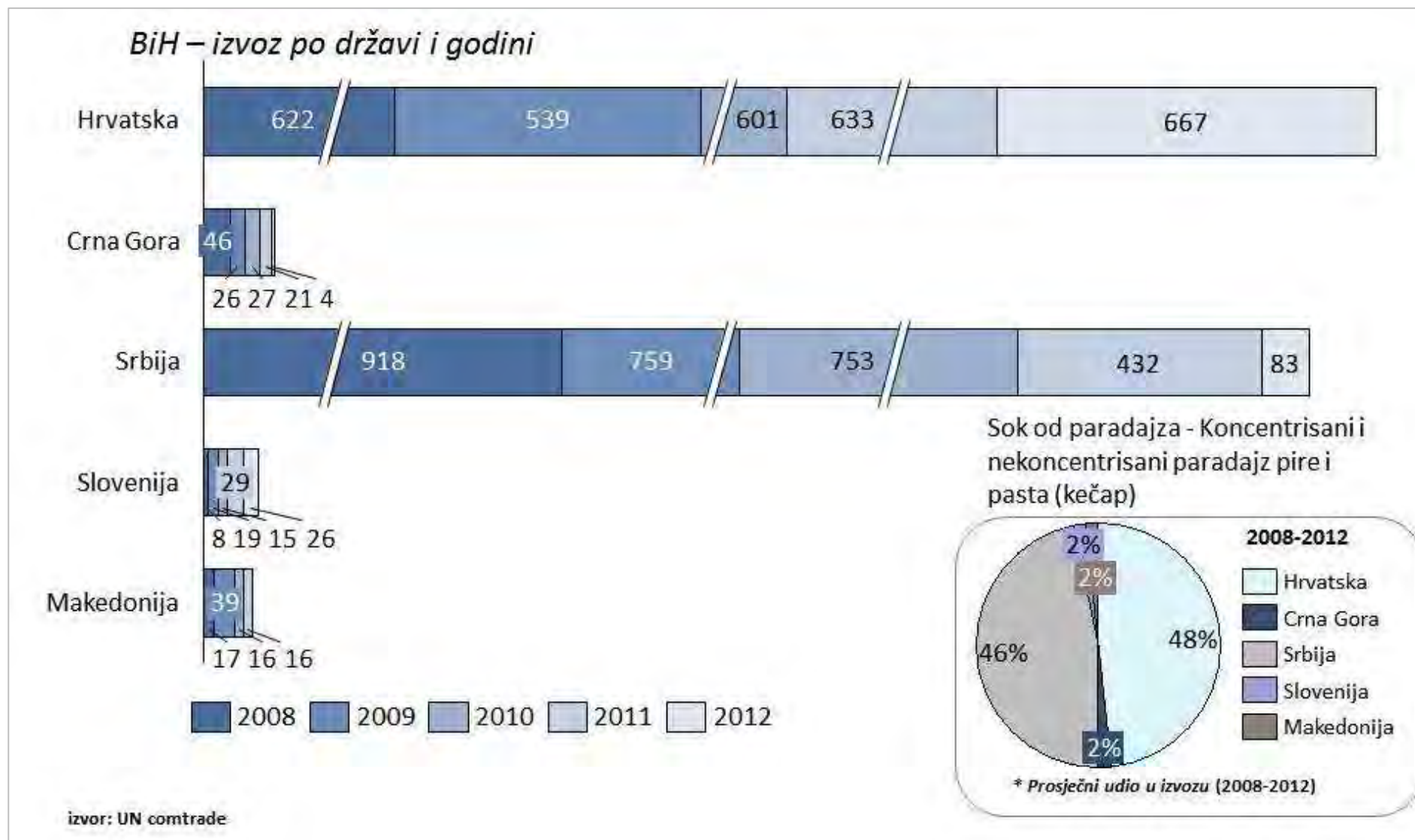

Krompir pripremljen ili konzervisan ili sušeni, uključujući čips (isključujući smrznuti, sušeni, u sirćetu ili sirćetnoj kiselini, u obliku brašna, griza ili ljuspica)

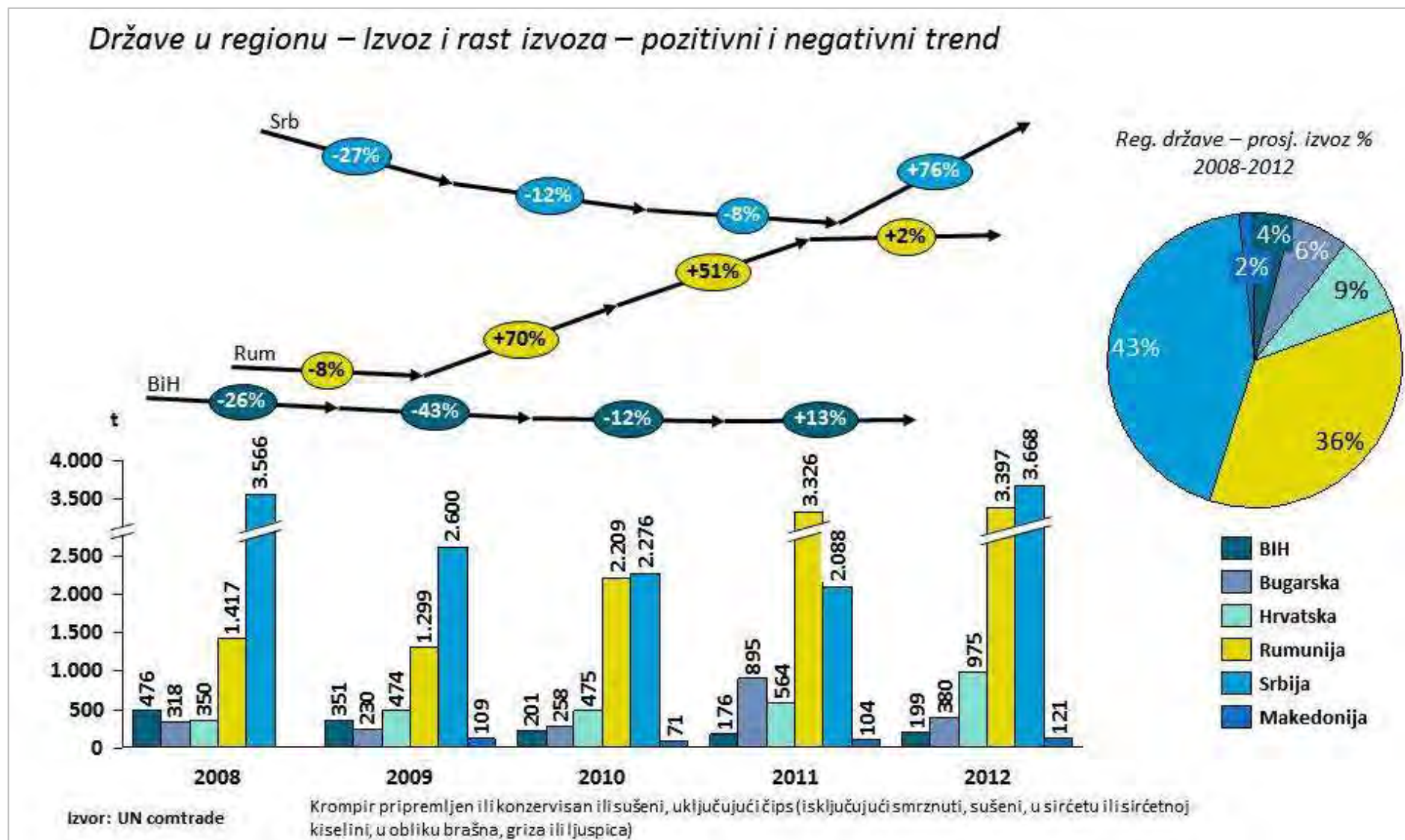

izvor: UN comtrade

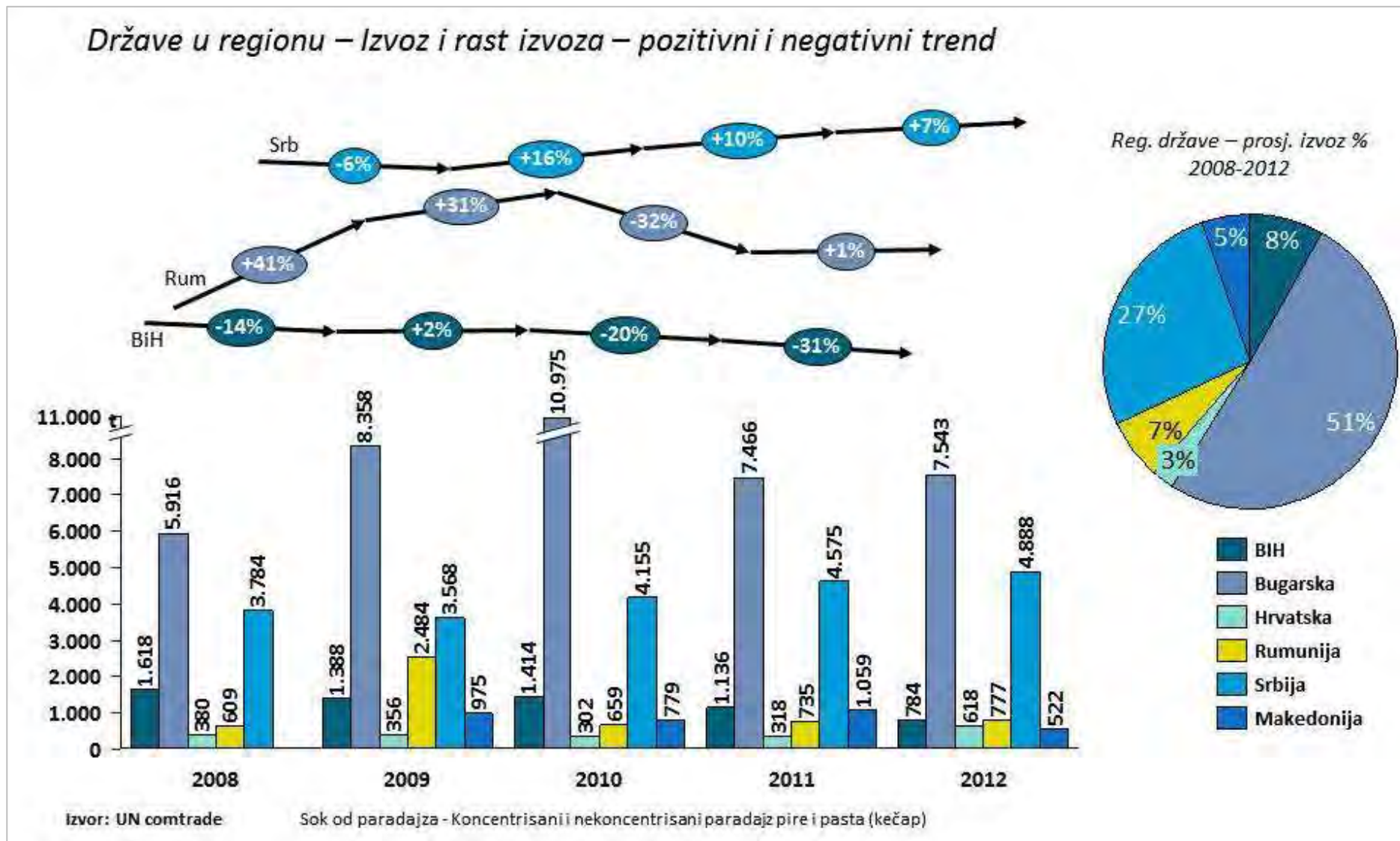
Proizvodi od povrća – Ključna tržišta - soka od rajčice, koncentriranog ili nekonzentriranog pirea i paste (kečap)

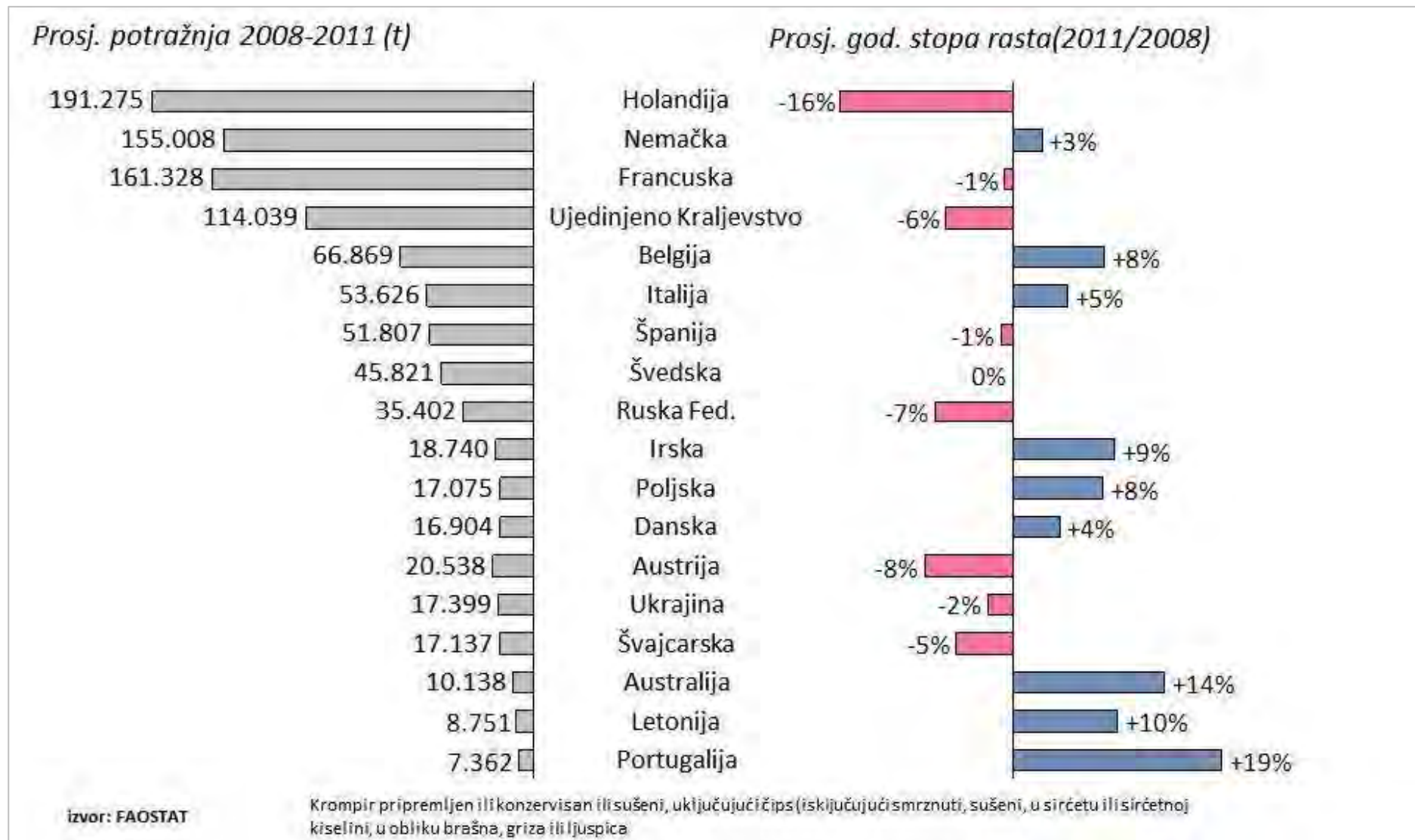
Konkurencija u proizvodnji krumpira prerađenog ili konzerviranog – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

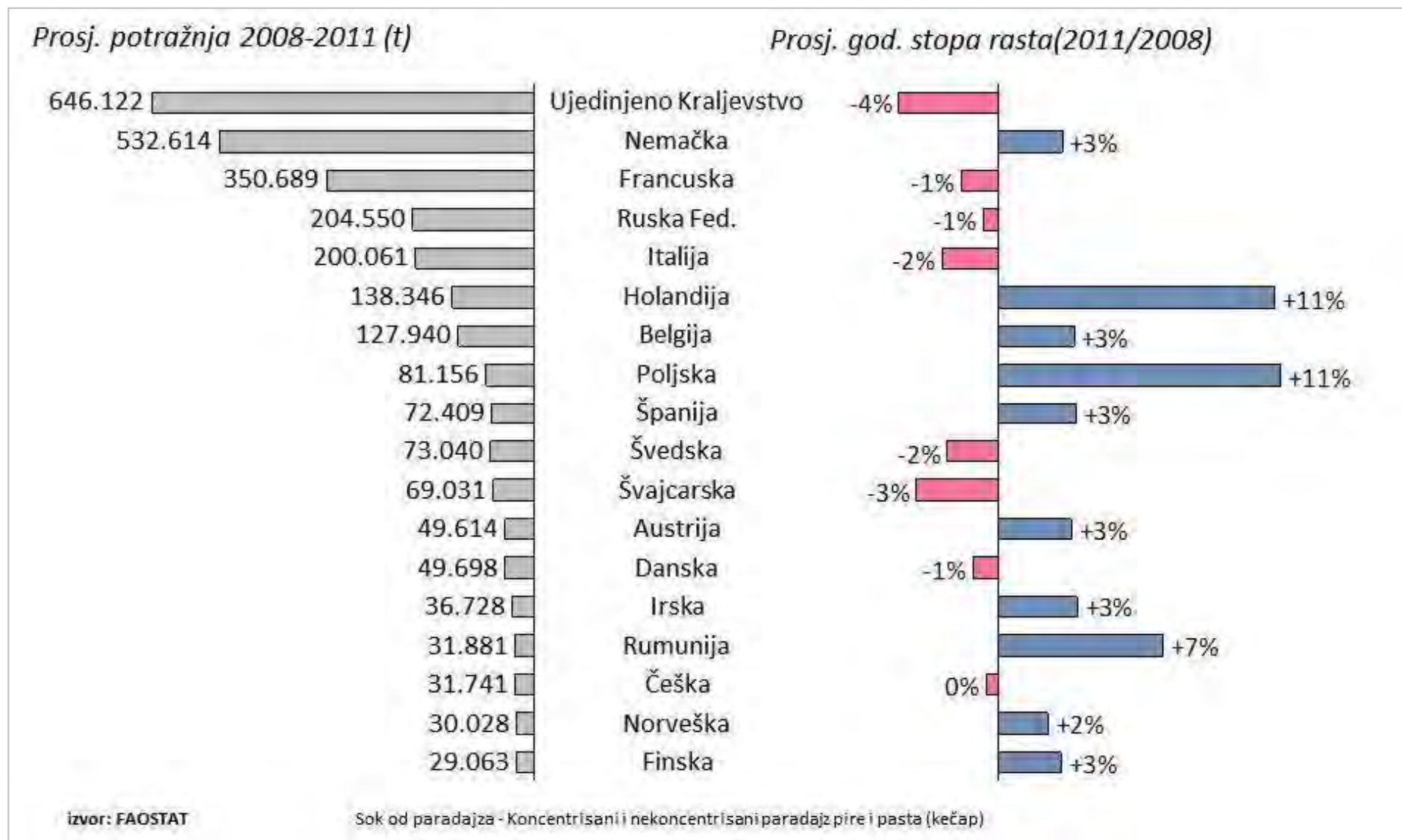
Konkurencija u proizvodnji soka od rajčice, koncentriranog ili nekoncentriranog pirea i paste – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

Međunarodna potražnja krumpira prerađenog ili konzerviranog

Međunarodna potražnja soka od rajčice, koncentriranog ili nekoncentriranog pirea i paste

Svježe kravlje mlijeko

Proizvodnja

SVJEŽE MLIJEKO

Statistička analiza je pokazala da je proizvodnja mlijeka (uključujući povlaku) i sira strateški ključan proizvod za FBiH odnosno BiH. Proizvodnja mlijeka ima ujednačenu proizvodnju u promatranom period 2008-2012. Važno za napomenuti je da oko 27% mlijeka otkupe mljekare, dok ostatak farme zadržavaju za sebe.

Najveća proizvodnja mlijeka u FBiH je u Tuzlanskom kantonu, dok u RS je u općini Gradiška. Otkupna cijena svježeg mlijeka je u skladu sa cijenama u ostalim zemljama/proizvođačima.

Izvoz je u porastu tako da za promatrani period 2012/2008 imamo povećanje prosječne stope rasta izvoza za + 15% u FBiH.

Najznačajnija tržišta su: Srbija, Hrvatska, Makedonija, Albanija i Kosovo. Naši najveći konkurenti u regiji su Rumunjska Srbija, Albanija i Bugarska.

Najveći regionalni izvoznik mlijeka (pored BiH) je Srbija i Hrvatska.

Međunarodna potražnja za mlijekom i mliječnim proizvodima je velika a posebno zanimanje imaju Italija, Ruska Federacija, Velika Britanija, Njemačka i Kanada.

Svježe mlijeko – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I - FBIH			Izvoz ^{II} - FBIH			Ključna tržišta ^{III} - FBIH				Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V [pros. 2008-2011]		
	Godina	količina (10 ⁶ lit)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Mlijeko	2009/2008	321,1/322,2	↓ -0,3%	2009/2008	11772/8418	↑ 40%	Srbija	2009/2008	1904,1/1700,6	↑ 12%	Rumunija	2009/2008	5209/5468	↓ -5%	Italija	2.356.509	↑ 9%
	2010/2009	317/321,1	↓ -1,3%	2010/2009	12208/11772	↑ 4%		2010/2009	2346,3/1904,1	↑ 23%		2010/2009	4411/5209	↓ -15%	Njemačka	1.864.116	↑ 1%
	2011/2010	315,3/317	↓ -0,5%	2011/2010	13685/12208	↑ 12%		2011/2010	1654/2346,3	↓ -30%		2011/2010	4527/4411	↑ 3%	Kanada	1.423.418	↑ 13%
	2012/2011	319,3/315,3	↑ 1,3%	2012/2011	14662/13685	↑ 7%		2012/2011	1357,5/1654	↓ -18%		2012/2011	4330/4527	↓ -4%	Belgija	810.664	↑ 5%
	prosjek 2012/2008		↓ -0,2%	prosjek 2012/2008		↑ 14,9%		prosjek 2012/2008		↓ -5%		prosjek 2012/2008		↓ -6%	Holandija	614.270	↑ 13%
						Hrvatska	2009/2008	1840,1/1712,3	↑ 7%		2009/2008	1505/1582	↓ -5%	Francuska	562.954	↑ 4%	
							2010/2009	1307,9/1840,1	↓ -29%		2010/2009	1485/1505	↓ -1%	Španjolska	634.304	↓ -16%	
							2011/2010	2920/1307,9	↑ 123%		2011/2010	1462/1485	↓ -2%	Irska	274.357	↑ 1%	
							2012/2011	4450,3/2920	↑ 52%		2012/2011	1465/1462	↑ 0,2%	Litvanija	223.527	↑ 14%	
							prosjek 2012/2008		↑ 27%		prosjek 2012/2008		↓ -2%	Ujedinjeno Kraljevstvo	189.535	↑ 4%	
						Makedonija	2009/2008	5643,1/3154,2	↑ 79%		2009/2008	353/369	↓ -4%	Grčka	179.647	↑ 7%	
							2010/2009	4963,6/5643,1	↓ -12%		2010/2009	358/353	↑ 1%	Portugalija	195.928	↓ -8%	
							2011/2010	5628,3/4963,6	↑ 13%		2011/2010	376/358	↑ 5%	Mađarska	146.945	↑ 23%	
							2012/2011	5462,6/5628,3	↓ -3%		2012/2011	350/376	↓ -7%	Kina	98.617	↑ 17%	
							prosjek 2012/2008		↑ 15%		prosjek 2012/2008		↓ -1%	Rumunija	103.823	↑ 25%	
						Albania	2009/2008	168,2/74,6	↑ 125%		2009/2008	799/826	↓ -3%	Danska	80.453	↑ 39%	
							2010/2009	365,6/168,2	↑ 117%		2010/2009	769/799	↓ -4%	Slovačka	87.200	↑ 6%	
							2011/2010	319/365,6	↓ -13%		2011/2010	780/769	↑ 1%	Švedska	103.351	↑ 10%	
							2012/2011	306,3/319	↓ -4%		2012/2011	786/780	↑ 1%	Austrija	77.421	↑ 14%	
							prosjek 2012/2008		↑ 42%		prosjek 2012/2008		↓ -1%	Slovenija	72.426	↑ 7%	
						Kosovo	2009/2008	1636,1/1376,4	↑ 19%		2009/2008	1073/1143	↓ -6%	Poljska	57.811	↑ 39%	
							2010/2009	1665,3/1636,1	↑ 2%		2010/2009	1124/1073	↑ 5%	Češka	94.594	↓ -16%	
							2011/2010	1791,1/1665,3	↑ 8%		2011/2010	1126/1124	↑ 0%	Hrvatska	50.597	↑ 15%	
							2012/2011	1690,8/1791,1	↓ -6%		2012/2011	1093/1126	↓ -3%	Singapur	60.266	↑ 9%	
							prosjek 2012/2008		↑ 5%		prosjek 2012/2008		↓ -1%	Kina, Hong Kong SAR	57.214	↑ 5%	
						ostale države	2009/2008	579,8/0,5	↑ 113300%		2009/2008	908/895	↑ 1%	Finska	37.376	↑ 160%	
							2010/2009	1559,4/579,8	↑ 169%		2010/2009	930/908	↑ 2%	Filipini	47.966	↑ 8%	
							2011/2010	1372,3/1559,4	↓ -12%		2011/2010	955/930	↑ 3%	Kazahstan	42.433	↑ 6%	
							2012/2011	1394,3/1372,3	↑ 2%		2012/2011	957/955	↑ 0%	Kina, kontinentalnoj	19.153	↑ 76%	
							prosjek 2012/2008		↑ 623%		prosjek 2012/2008		↑ 2%	Mauritanija	30.878	↑ 13%	
						Crna Gora	2009/2008	150/157	↓ -5%		2009/2008	150/157	↓ -5%				
							2010/2009	140/150	↓ -6%		2010/2009	140/150	↓ -6%				
							2011/2010	197/140	↑ 41%		2011/2010	197/140	↑ 41%				
							2012/2011	146/197	↓ -26%		2012/2011	146/197	↓ -26%				
							prosjek 2012/2008		↓ -2%		prosjek 2012/2008		↓ -2%				
						BiH	2009/2008	798/760	↑ 5%		2009/2008	798/760	↑ 5%				
							2010/2009	716/798	↓ -10%		2010/2009	716/798	↓ -10%				
							2011/2010	689/716	↓ -4%		2011/2010	689/716	↓ -4%				
							2012/2011	674/689	↓ -2%		2012/2011	674/689	↓ -2%				
							prosjek 2012/2008		↓ -3%		prosjek 2012/2008		↓ -3%				

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska / Link - dijagram : Proizvodnja mlijeka

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH / Link - Dijagram: Izvoz mlijeka u 000€

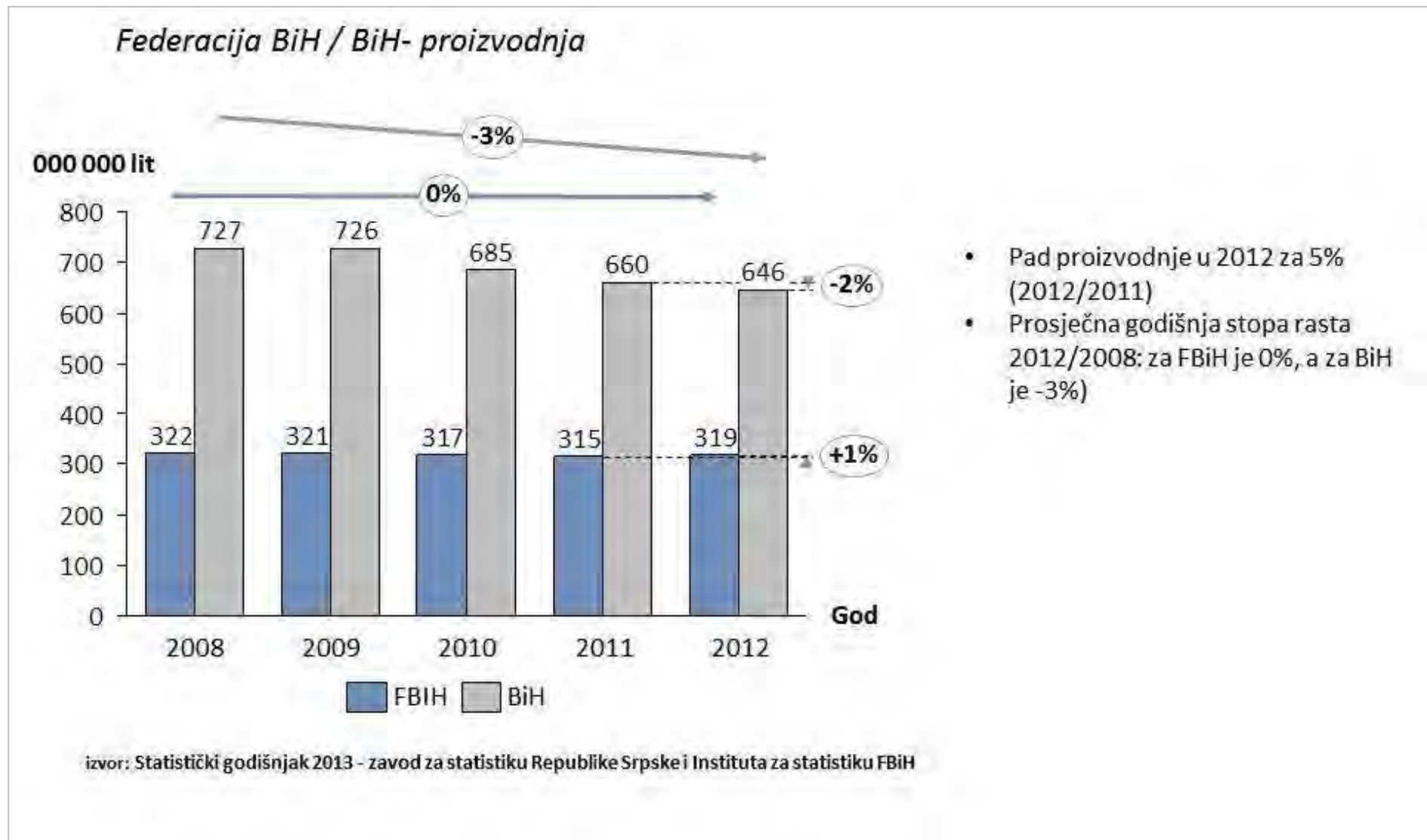
III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram:Konkurencija u proizvodnji mlijeka – Dijagram proizvodnje zemalja u regionu

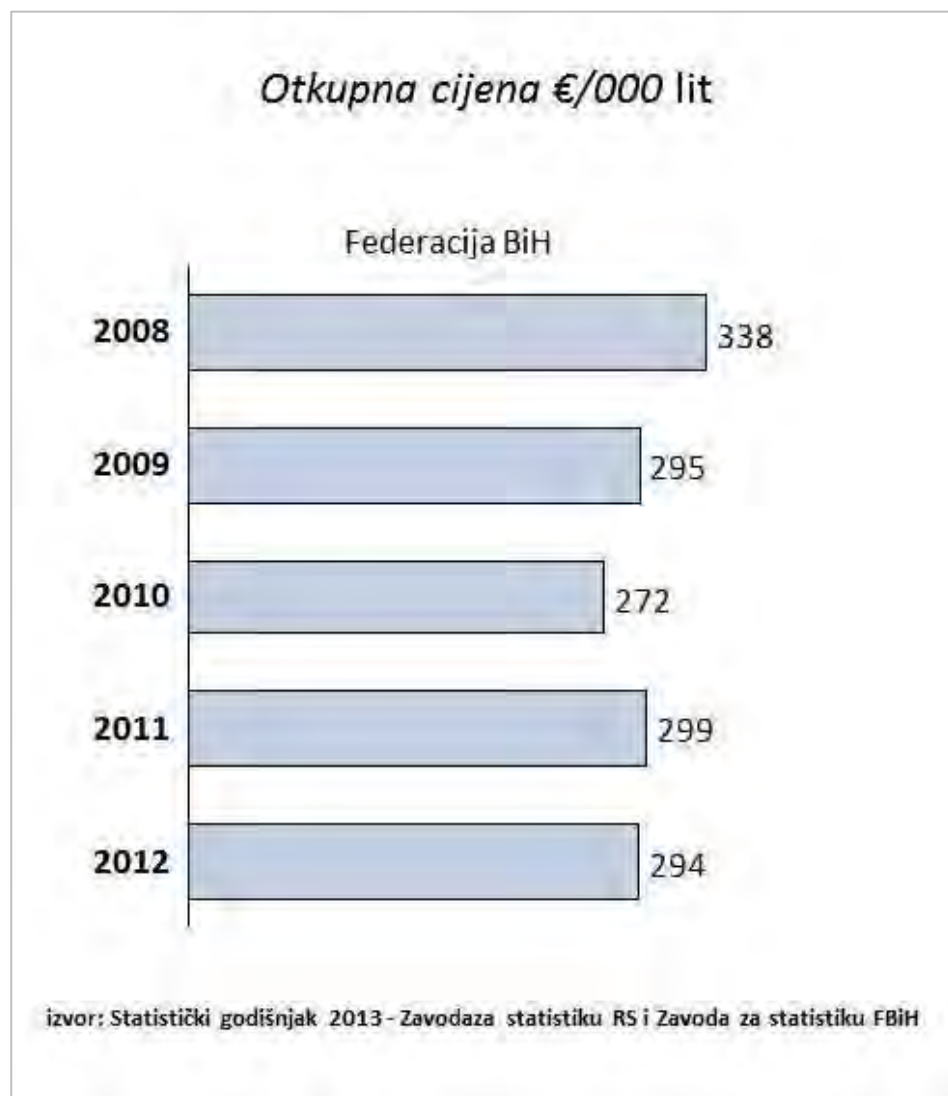
V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Međunarodna potražnja za mlijekom

Proizvodnja svježeg mlijeka

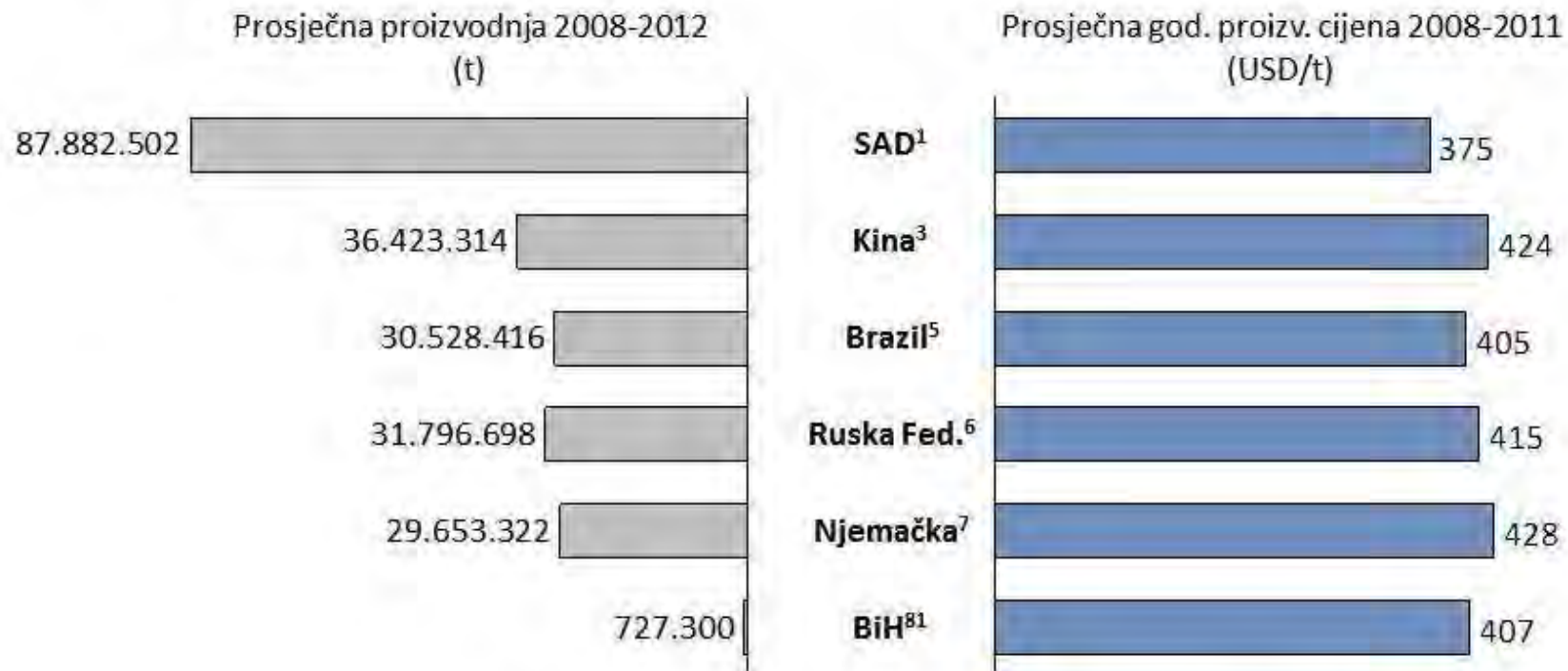

Proizvodnja svježeg mlijeka – otkupna cijena

Proizvodnja svježeg mlijeka – najbolji svjetski proizvođači

Najveći svjetski proizvođači

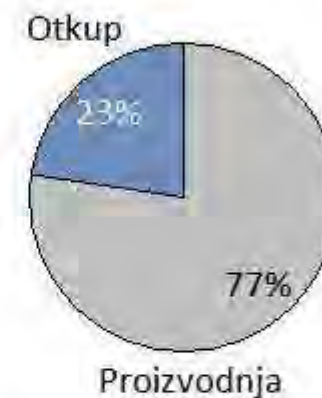

- BiH se nalazi na 81. mjestu proizvodnje mlijeka u 2012, sa prosječnom proizvodnjom od 727 300 tona / god i proizvođačkom cijenom \$ 407 USD/t

Izvor: FAOSTAT

Proizvodnja vs otkup svježeg mlijeka

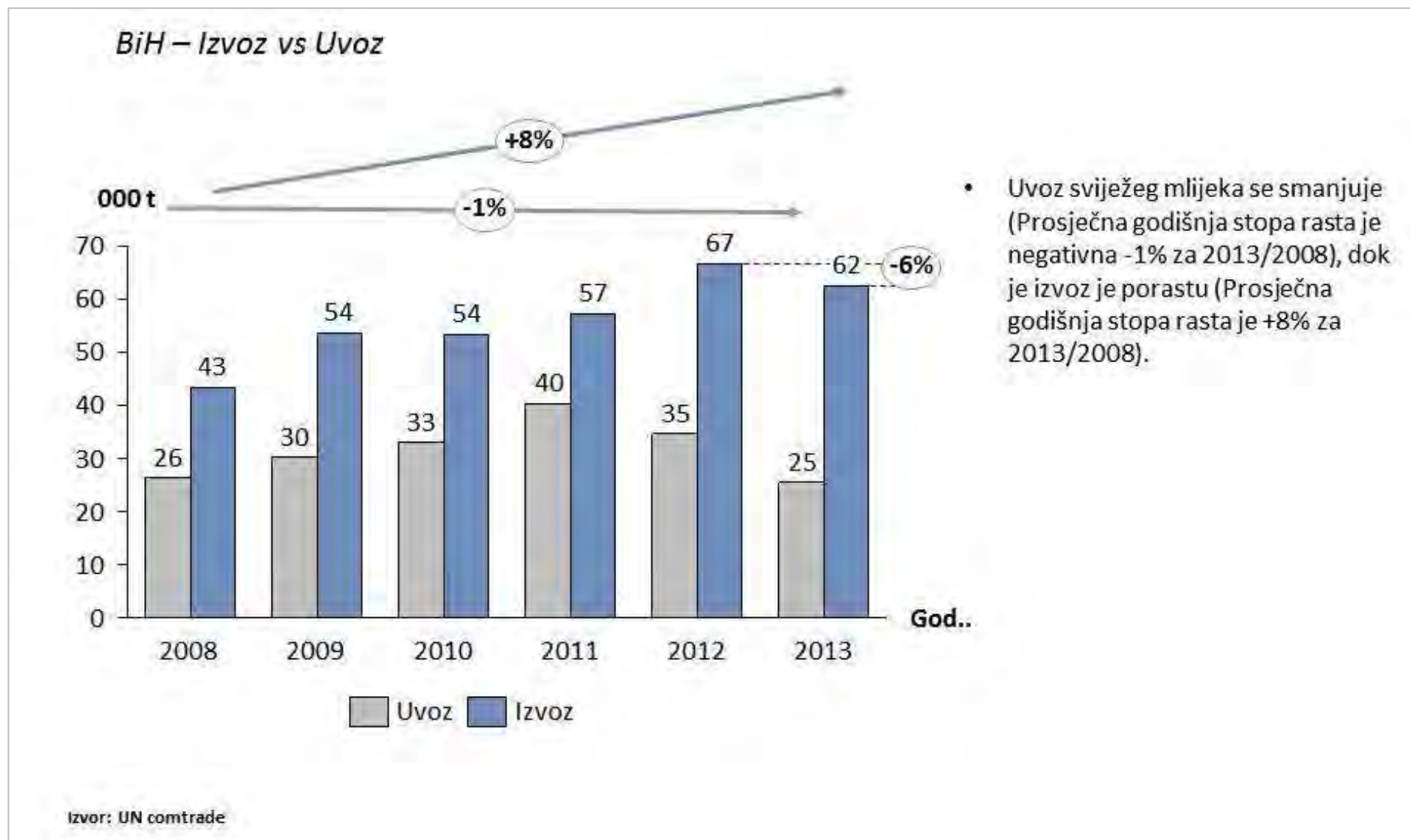
BiH – Proizvodnja vs Otkup

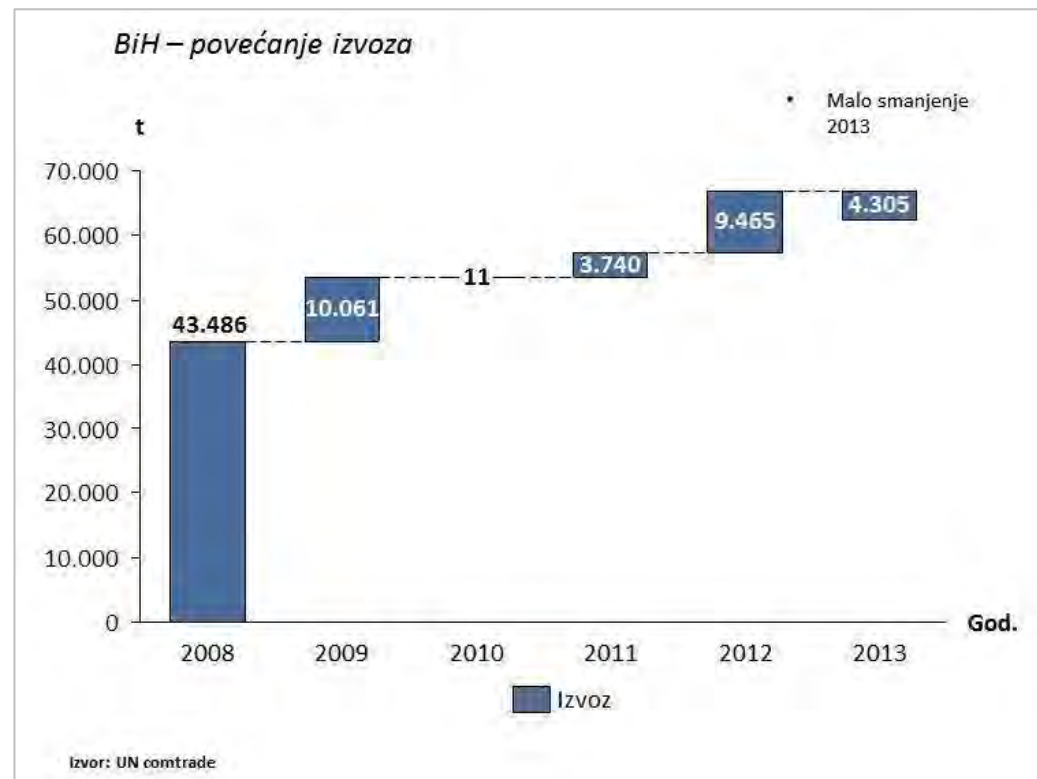
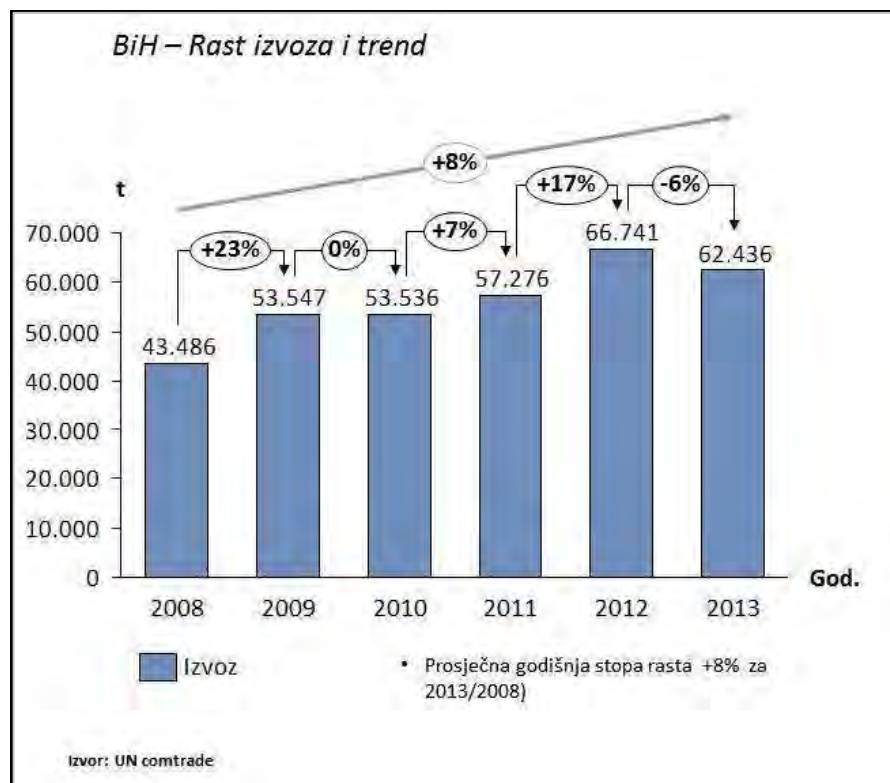
- Samo 23% od ukupne proizvodnje mlijeka se koristi u mljekarstvu

izvor: Statistički godišnjak 2013 - Zavodaza statistiku RS i Zavoda za statistiku FBiH

Izvoz vs Uvoz svježeg mlijeka

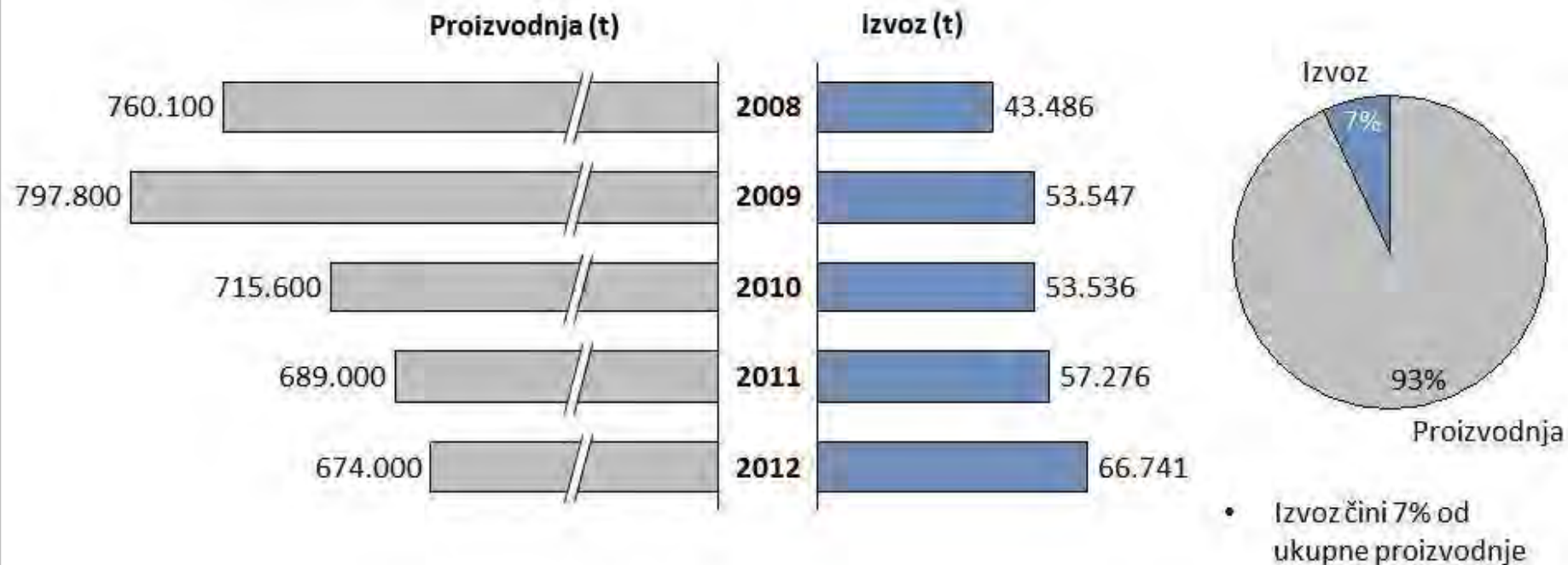

Izvoz svježeg mlijeka stopa rasta i trend

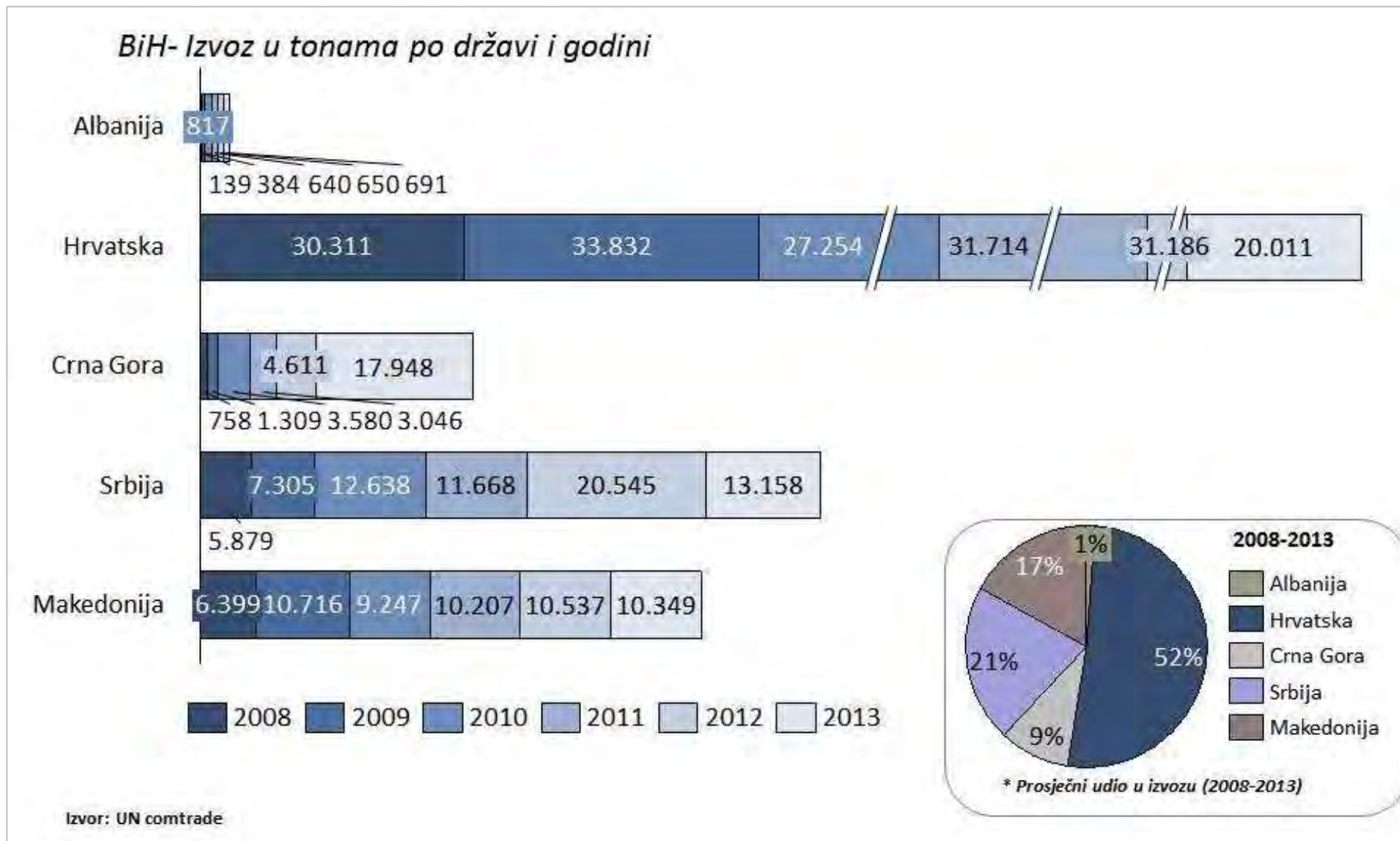
Izvoz vs proizvodnja svježeg mlijeka

BiH – proizvodnja – izvoz / udio

izvor: Statistički godišnjak 2013- Zavodaza statistiku RS i Zavoda za statistiku FBiH

Ključna tržišta – izvoz svježeg mlijeka (po državi)

Konkurencija u proizvodnji svježeg mlijeka – Proizvodnja u regiji

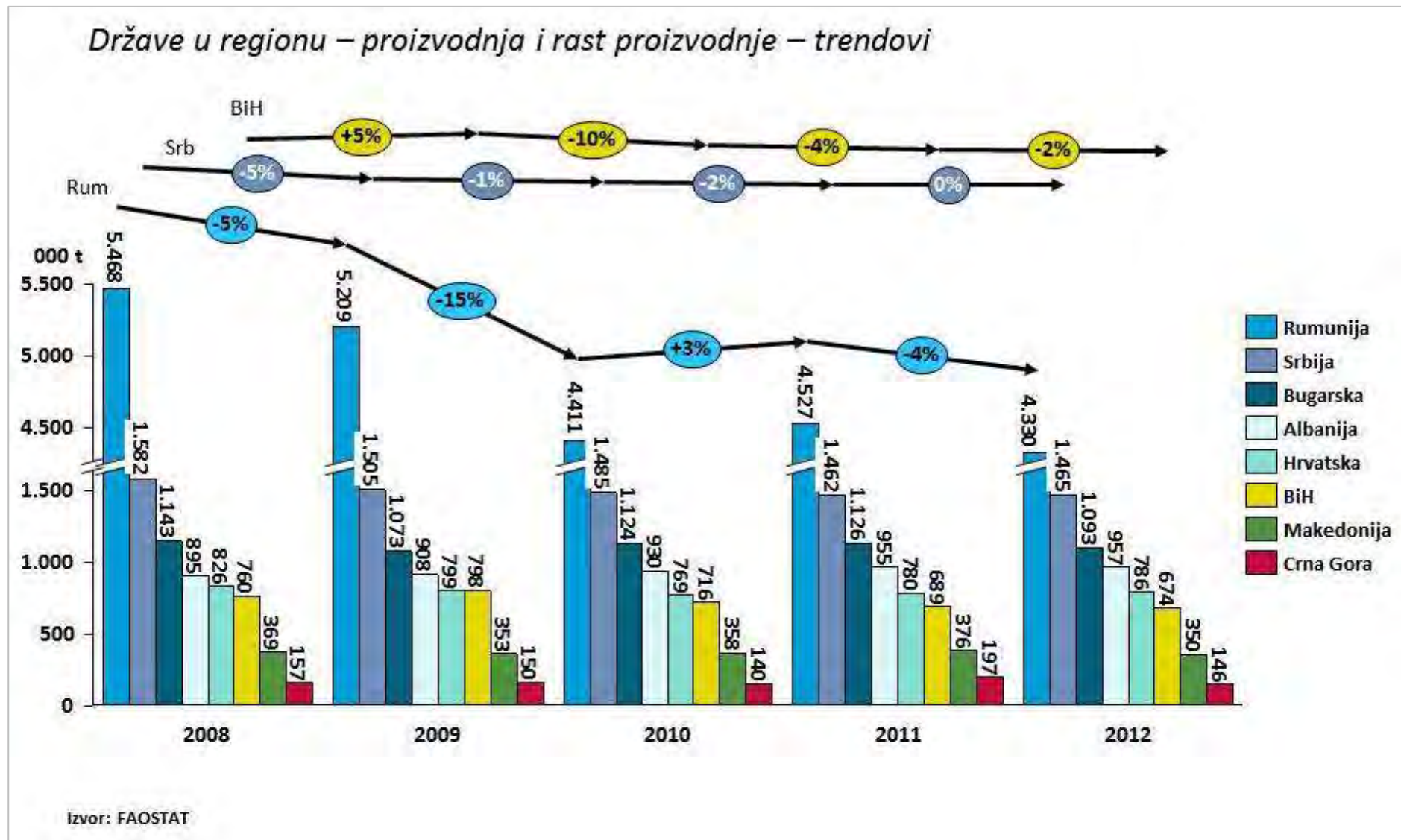
Države u regionu – prosječna proizvodnja 2008-2012 (t)

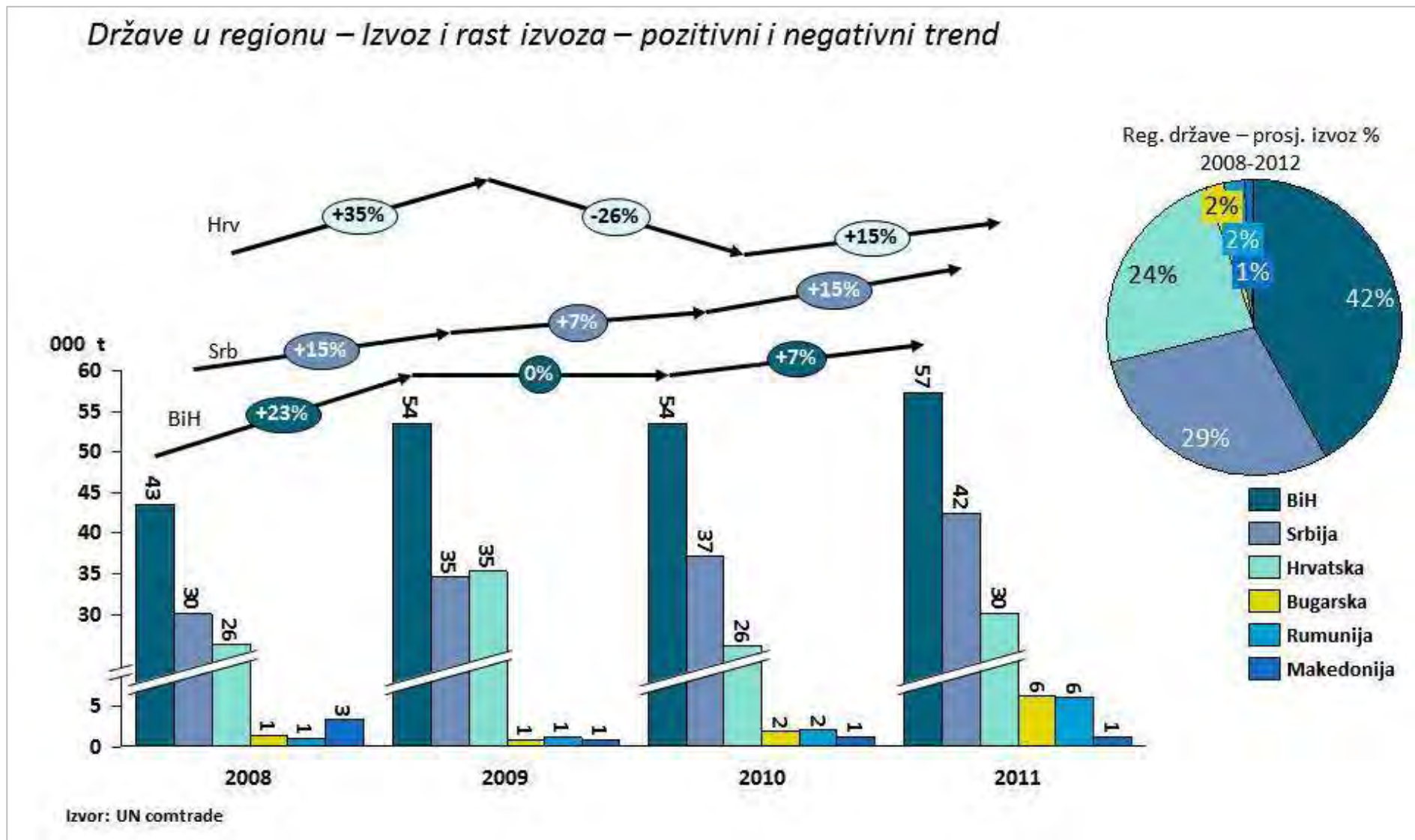
Država u regionu ⁸ svjetsko mjesto u proizvodnji	Prosje. proizv. 2008-2012 (t)
Rumunija ³²	4.788.808
Srbija ⁶⁰	1.499.685
Bugarska ⁶⁶	1.111.962
Albanija ⁷¹	928.940
Hrvatska ⁷⁶	791.936
BiH ⁸¹	727.300
Makedonija ⁹⁹	361.295
Crna Gora ¹¹⁶	157.891

Izvor: FAOSTAT

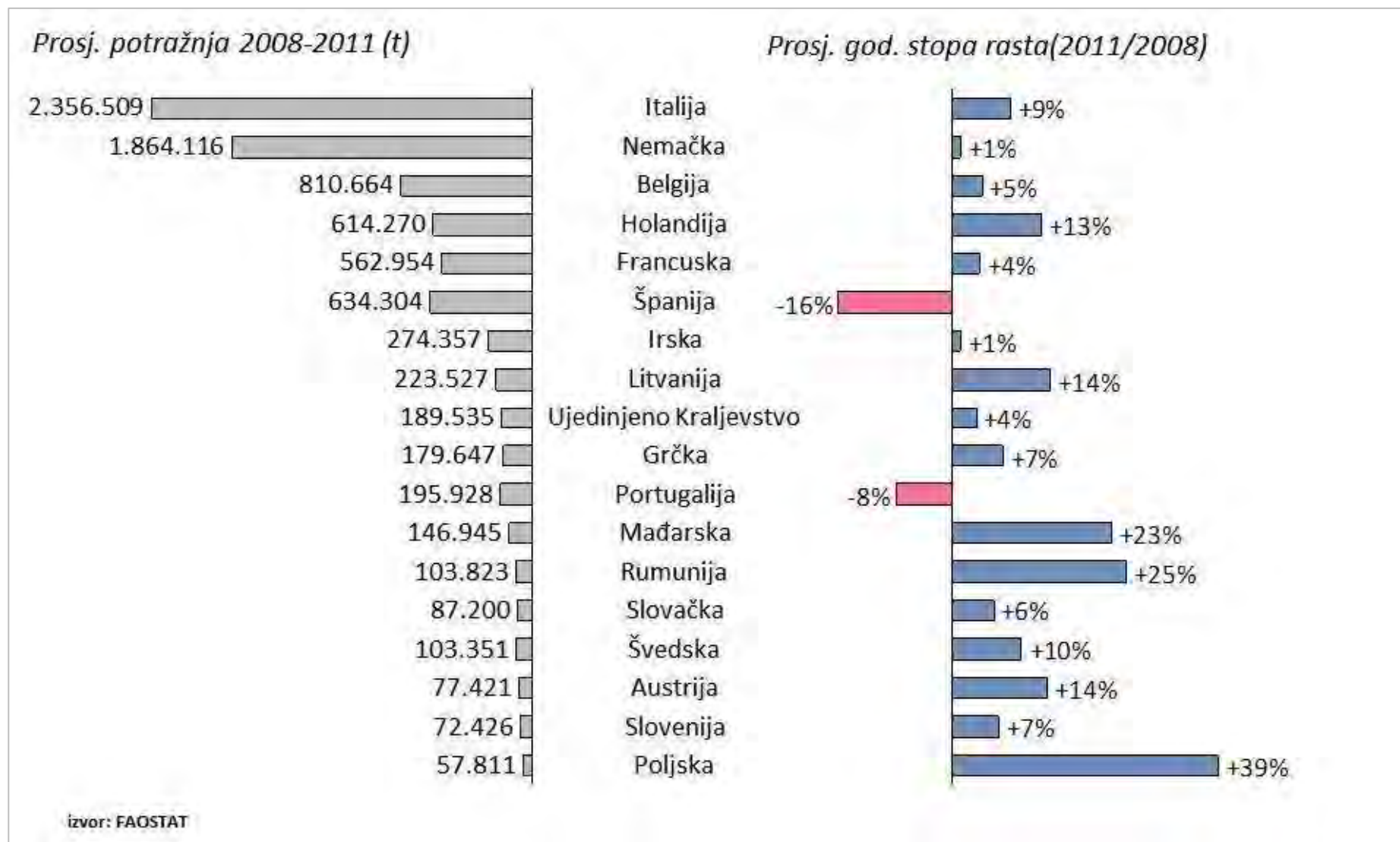
Konkurencija u proizvodnji svježeg mlijeka – grafikoni proizvodnje u regiji

Konkurencija u proizvodnji svježeg mlijeka – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

Međunarodna potražnja – svježe mlijeko

PRERADA MLIJEKA/STVARANJE DODATNE VRIJEDNOSTI U LANCU VRIJEDNOSTI MLIJEKA

Mljekarska industrija u BiH je koncentrirana u 6 većih tvrtki, gdje je akcent stavljen proizvodnju mlijeka, povelike i jogurta. Pored navedenog u BiH se većoj mjeri proizvodi sir, mlijeko u prahu i maslac. Proizvodnja sira i jogurta je u porastu (prosječna stopa rasta se kreće od 3-23% za promatrani period 2012/2008). Što se tiče izvoza, kod svih mliječnih proizvoda prosječna stopa rasta (2012/2008) je u porastu, samo je situacija nešto slabija sa mlijekom u prahu.

Ključna tržišta su: Srbija, Hrvatska, Austrija, Njemačka i Albanija. Konkurencija u regiji je velika dok sve zemlje u regiji imaju pozitivnu stopu rasta proizvodnje imaju pozitivnu prosječnu stopu rasta 2012/2008.

Međunarodna potražnja je u porastu, pogotovo kada se radi o siru gdje samo par zemalja svijeta ima negativnu prosječnu stopu rasta. Statistički obračuni mljekarske industrije su dati u 5 narednih tabela.

Svježe mlijeko uključujući povlaku – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I - FBiH			Izvoz ^{II} - FBiH			Ključna tržišta ^{III} - FBiH			Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}			Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)					
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta	
Mlijeko prerađeno	2009/2008	77,4/78,5	↓ -1,3%	2009/2008	11772/8418	↑ 40%	Srbija	2009/2008	1904,1/1700,6	↑ 12%	Rumunija	2009/2008	0,4/0,6	↓ -38%	Italija	1.809.354	↑ 4%	
	2010/2009	76,5/77,4	↓ -1,1%	2010/2009	12208/11772	↑ 4%		2010/2009	2346,3/1904,1	↑ 23%		2010/2009	1,1/0,4	↑ 187%		Njemačka	1.616.545	↓ 0%
	2011/2010	76,4/76,5	↓ -0,1%	2011/2010	13685/12208	↑ 12%		2011/2010	1654/2346,3	↓ -30%		2011/2010	4,5/1,1	↑ 308%		Belgija	686.488	↑ 8%
	2012/2011	77,5/76,4	↑ 1,4%	2012/2011	14662/13685	↑ 7%		2012/2011	1357,5/1654	↓ -18%		2012/2011	15,9/4,5	↑ 257%		Holandija	416.290	↑ 7%
	prosjek 2012/2008		↓ -0,3%	prosjek 2012/2008		↑ 14,9%		prosjek 2012/2008		↓ -5%		prosjek 2012/2008		↑ 125%		Španjolska	465.821	↓ -10%
							Hrvatska	2009/2008	1840,1/1712,3	↑ 7%	Srbija	2009/2008	31,5/28,1	↑ 12%	Litvanija	253.397	↑ 19%	
						2010/2009	1307,9/1840,1	↓ -29%	2010/2009	35,6/31,5		↑ 13%	Francuska	316.950		↑ 4%		
						2011/2010	2920/1307,9	↑ 123%	2011/2010	41,1/35,6		↑ 15%	Irska	255.387		↑ 4%		
						2012/2011	4450,3/2920	↑ 52%	2012/2011	47,1/41,1		↑ 15%	Ruski Fed.	48.354		↑ 147%		
						prosjek 2012/2008		↑ 27%	prosjek 2012/2008			↑ 14%	Portugalija	161.707		↓ -8%		
							Makedonija	2009/2008	5643,1/3154,2	↑ 79%	Makedonija	2009/2008	N/A	no data	Rumunija	97.875	↑ 21%	
						2010/2009	4963,6/5643,1	↓ -12%	2010/2009	1,2/1,1		↑ 3%	Ujedinjeno Kraljevstvo	99.618		↑ 10%		
						2011/2010	5628,3/4963,6	↑ 13%	2011/2010	1/1,2		↓ -14%	Poljska	51.265		↑ 39%		
						2012/2011	5462,6/5628,3	↓ -3%	2012/2011	3,7/1		↑ 271%	Mađarska	126.480		↑ 3%		
						prosjek 2012/2008		↑ 15%	prosjek 2012/2008			↑ 48%	Slovenija	72.302		↑ 10%		
							Albania	2009/2008	168,2/74,6	↑ 125%	Hrvatska	2009/2008	32,4/22,2	↑ 45%	Hrvatska	53.764	↑ 17%	
						2010/2009	365,6/168,2	↑ 117%	2010/2009	22,6/32,4		↓ -30%	Grčka	118.059		↓ -10%		
						2011/2010	319/365,6	↓ -13%	2011/2010	26,1/22,6		↑ 15%	Austrija	49.382		↑ 23%		
						2012/2011	306,3/319	↓ -4%	2012/2011	31/26,1		↑ 19%	Kina	22.495		↑ 109%		
						prosjek 2012/2008		↑ 42%	prosjek 2012/2008			↑ 9%	Singapur	52.891		↑ 14%		
							Kosovo	2009/2008	1636,1/1376,4	↑ 19%	Bugarska	2009/2008	0,4/1,1	↓ -58%	Kina Hong Kong SAR	55.720	↑ 7%	
						2010/2009	1665,3/1636,1	↑ 2%	2010/2009	1/0,4		↑ 130%	Češka	70.742		↓ -11%		
						2011/2010	1791,1/1665,3	↑ 8%	2011/2010	5,7/1		↑ 461%	Letonija	36.322		↑ 8%		
						2012/2011	1690,8/1791,1	↓ -6%	2012/2011	34/5,7		↑ 492%	Kazahstan	44.457		↑ 11%		
						prosjek 2012/2008		↑ 5%	prosjek 2012/2008			↑ 138%	Slovačka	64.509		↓ -11%		
							ostale države	2009/2008	579,8/0,5	↑ 113300%	BiH	2009/2008	52,5/43,1	↑ 22%	Kanada	28.836	↑ 11%	
						2010/2009	1559,4/579,8	↑ 169%	2010/2009	51,1/52,5		↓ -3%	Luksemburg	29.326		↑ 4%		
						2011/2010	1372,3/1559,4	↓ -12%	2011/2010	55,2/51,1		↑ 8%	Filipini	36.588		↓ -4%		
						2012/2011	1394,3/1372,3	↑ 2%	2012/2011	67,9/55,2		↑ 23%	Finska	19.522		↑ 97%		
						prosjek 2012/2008		↑ 623%	prosjek 2012/2008			↑ 12%	Oman	20.560		↑ 21%		

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

/ Link - dijagram : Proizvodnja mlijeka

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH / Link - Dijagram: Izvoz mlijeka u 000€

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Konkurencija u proizvodnji mlijeka

–Dijagram proizvodnje zemalja u regionu

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade / Link - dijagram: Međunarodna potražnja za mlijekom

Prerada sira – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I - FBiH			Izvoz ^{II} - FBiH			Ključna tržišta ^{III} - FBiH			Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Sir	2009/2008	3017/1310	↑ 130%	2009/2008	2302/2616	↓ -12%	Srbija	2009/2008	0/30,2	N/A	Rumunija	2009/2008	2,5/1	↑ 134%	Njemačka	624.930	↑ 3%
	2010/2009	2341/3017	↓ -22%	2010/2009	2602/2302	↑ 13%		2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	3,7/2,5	↑ 52%	Italija	466.205	↑ 2%
	2011/2010	2418/2341	↑ 3%	2011/2010	3293/2602	↑ 27%		2011/2010	37,3/25,6	↑ 46%		2011/2010	3,1/3,7	↓ -18%	Ujedinjeno Kraljevstvo	437.388	↓ -1%
	2012/2011	2965/2418	↑ 23%	2012/2011	4017/3293	↑ 22%		2012/2011	0/37,3	N/A		2012/2011	nema podataka	nema podataka	Ruska Fed.	292.960	↑ 13%
	prosjek 2012/2008	↑ 23%	prosjek 2012/2008	↑ 11%	prosjek 2012/2008	N/A		prosjek 2012/2008	↑ 43%	Holandija		214.777	↑ 12%				
							Hrvatska	2009/2008	2113,7/2414,8	↓ -12%	Srbija	2009/2008	3,5/3,9	↓ -12%	Francuska	274.863	↑ 2%
						2010/2009	2254,3/2113,7	↑ 7%	2010/2009	3,9/3,5		↑ 12%	Belgija	264.254	↑ 2%		
						2011/2010	2787,1/2254,3	↑ 24%	2011/2010	5,4/3,9		↑ 41%	Španjolska	243.356	↑ 4%		
						2012/2011	3335,2/2787,1	↑ 20%	2012/2011	nema podataka		nema podataka	Japan	203.941	↑ 6%		
						prosjek 2012/2008	↑ 8%	prosjek 2012/2008	↑ 12%	SAD		147.229	↓ -8%				
							Makedonija	2009/2008	24/23	↑ 4%	Makedonija	2009/2008	N/A	no data	Saudijska Arabija	105.443	↑ 17%
						2010/2009	87,4/24	↑ 264%	2010/2009	1,1/0,6		↑ 91%	Grčka	116.084	↓ -1%		
						2011/2010	92,5/87,4	↑ 6%	2011/2010	1,8/1,1		↑ 57%	Austrija	88.296	↑ 3%		
						2012/2011	248,5/92,5	↑ 169%	2012/2011	nema podataka		nema podataka	Švedska	86.496	↑ 5%		
						prosjek 2012/2008	↑ 81%	prosjek 2012/2008	↑ 73%	Meksiko		77.810	↑ 7%				
							Albania	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Hrvatska	2009/2008	1,8/2	↓ -11%	Češka	77.132	↑ 7%
						2010/2009	nema podataka	nema podataka	2010/2009	2,1/1,8		↑ 20%	Danska	74.212	↑ 2%		
						2011/2010	26,1/17,4	↑ 50%	2011/2010	2,1/2,1		↑ 1%	Korea	62.221	↑ 13%		
						2012/2011	33,7/26,1	↑ 29%	2012/2011	nema podataka		nema podataka	Australija	71.766	↑ 2%		
						prosjek 2012/2008	↑ 39%	prosjek 2012/2008	↑ 3%	Finska		47.975	↑ 14%				
							Kosovo	2009/2008	73,1/64,9	↑ 13%	Bugarska	2009/2008	20,5/21,6	↓ -5%	Poljska	44.631	↑ 18%
						2010/2009	42,4/73,1	↓ -42%	2010/2009	23,1/20,5		↑ 13%	Irska	49.517	↑ 7%		
						2011/2010	49,1/42,4	↑ 16%	2011/2010	22,9/23,1		↓ -1%	Luksemburg	50.452	↑ 4%		
						2012/2011	86,4/49,1	↑ 76%	2012/2011	nema podataka		nema podataka	Švajcarska	46.360	↑ 5%		
						prosjek 2012/2008	↑ 7%	prosjek 2012/2008	↑ 2%	Kina		24.240	↑ 29%				
							ostale države	2009/2008	91,5/20,5	↑ 348%					Rumunija	30.904	↑ 7%
							2010/2009	174,9/91,5	↑ 91%					Portugalija	35.899	↑ 0%	
							2011/2010	300,6/174,9	↑ 72%					Mađarska	36.647	↑ 1%	
							2012/2011	312,9/300,6	↑ 4%					Liban	31.877	↑ 6%	
							prosjek 2012/2008	↑ 98%						El Salvador	27.309	↑ 4%	

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Prerada jogurta uključujući mlaćenicu – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH				Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)			
	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta	
Kiselo mlijeko, vrhnje, jogurt i ostali ferm.	2009/2008	21,6/22,4	↓ -4%	2009/2008	1059/749	↑ 41%	Srbija	2009/2008	67,5/38,3	↑ 76%	Rumunija	2009/2008	0,4/0,2	↑ 151%	Ujedinjeno Kraljevstvo	168.687	↑ 4%	
	2010/2009	21,9/21,6	↑ 1%	2010/2009	1402/1059	↑ 32%		2010/2009	67/67,5	↓ -1%		2010/2009	0,5/0,4	↑ 19%		Holandija	85.506	↑ 9%
	2011/2010	22,6/21,9	↑ 3%	2011/2010	1860/1402	↑ 33%		2011/2010	70/67	↑ 5%		2011/2010	1/0,5	↑ 89%		Belgija	57.853	↑ 7%
	2012/2011	24,7/22,6	↑ 10%	2012/2011	2357/1860	↑ 27%		2012/2011	75,7/70	↑ 8%		2012/2011	nema podataka	nema podataka		Italija	65.786	↓ -1%
	prosjek 2012/2008	↑ 3%	prosjek 2012/2008	↑ 33%	prosjek 2012/2008	↑ 19%		prosjek 2012/2008	↑ 78%	Njemačka		48.009	↑ 10%					
Hrvatska	2009/2008	376,3/45	↑ 736%	Hrvatska	2009/2008	1,3/1	↑ 29%	Srbija	2009/2008	1,3/1	↑ 29%	Francuska	59.865	↓ -7%				
	2010/2009	505,2/376,3	↑ 34%		2010/2009	1,5/1,3	↑ 17%		2010/2009	1,5/1,3	↑ 17%		Portugalija	30.823	↑ 6%			
	2011/2010	609,5/505,2	↑ 21%		2011/2010	1,9/1,5	↑ 24%		2011/2010	1,9/1,5	↑ 24%		Španjolska	23.723	↑ 23%			
	2012/2011	1111,5/609,5	↑ 82%		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka		Kazahstan	26.726	↑ 0%			
	prosjek 2012/2008	↑ 123%	prosjek 2012/2008		↑ 23%	prosjek 2012/2008	↑ 23%		Ruski Fed.	12.827	↑ 21%							
Makedonija	2009/2008	206,6/242,9	↓ -15%	Makedonija	2009/2008	2,8/1,5	↑ 90%	Bugarska	2009/2008	2,8/1,5	↑ 90%	Filipini	21.613	↑ 10%				
	2010/2009	305,2/206,6	↑ 48%		2010/2009	1,8/2,8	↓ -37%		2010/2009	1,8/2,8	↓ -37%		Češka	24.442	↓ -5%			
	2011/2010	359,4/305,2	↑ 18%		2011/2010	2,7/1,8	↑ 52%		2011/2010	2,7/1,8	↑ 52%		Mađarska	21.426	↓ -5%			
	2012/2011	399,3/359,4	↑ 11%		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka		Tajland	15.478	↑ 6%			
	prosjek 2012/2008	↑ 13%	prosjek 2012/2008		↑ 22%	prosjek 2012/2008	↑ 22%		Saudijska Arabija	11.008	↑ 21%							
Albania	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Albania	2009/2008	7/6,4	↑ 9%	Hrvatska	2009/2008	7/6,4	↑ 9%	Slovačka	13.571	↑ 1%				
	2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	6,4/7	↓ -9%		2010/2009	6,4/7	↓ -9%		Poljska	14.080	↓ -11%			
	2011/2010	9,2/2,6	↑ 260%		2011/2010	6/6,4	↓ -5%		2011/2010	6/6,4	↓ -5%		Rumunija	8.566	↑ 12%			
	2012/2011	1/9,2	↓ -89%		2012/2011	nema podataka	nema podataka		2012/2011	nema podataka	nema podataka		Meksiko	13.319	↓ -12%			
	prosjek 2012/2008	↓ -37%	prosjek 2012/2008		↓ -2%	prosjek 2012/2008	↓ -2%		Austrija	9.375	↓ -1%							
Kosovo	2009/2008	401,4/413,6	↓ -3%	Kosovo	2009/2008	401,4/413,6	↓ -3%	Gvatemala	2009/2008	1,750	↑ 187%	Irska	7.817	↑ 9%				
	2010/2009	496/401,4	↑ 24%		2010/2009	496/401,4	↑ 24%		2010/2009	496/401,4	↑ 24%		BIH	7.679	↓ -3%			
	2011/2010	659,6/496	↑ 33%		2011/2010	659,6/496	↑ 33%		2011/2010	659,6/496	↑ 33%		Letonija	7.456	↑ 2%			
	2012/2011	651,4/659,6	↓ -1%		2012/2011	651,4/659,6	↓ -1%		2012/2011	651,4/659,6	↓ -1%		Finska	5.353	↑ 7%			
	prosjek 2012/2008	↑ 12%	prosjek 2012/2008		↑ 56%	prosjek 2012/2008	↑ 12%		Slovenija	6.567	↑ 2%							
ostale države	2009/2008	7,2/4,6	↑ 56%	ostale države	2009/2008	7,2/4,6	↑ 56%	Indonezija	2009/2008	8,360	↓ 0%	Ukrajina	7.727	↓ -22%				
	2010/2009	26,1/7,2	↑ 264%		2010/2009	26,1/7,2	↑ 264%		2010/2009	26,1/7,2	↑ 264%		Švedska	4.988	↑ 3%			
	2011/2010	152,4/26,1	↑ 484%		2011/2010	152,4/26,1	↑ 484%		2011/2010	152,4/26,1	↑ 484%		Peru	3.781	↑ 12%			
	2012/2011	118,1/152,4	↓ -22%		2012/2011	118,1/152,4	↓ -22%		2012/2011	118,1/152,4	↓ -22%							
	prosjek 2012/2008	↑ 125%	prosjek 2012/2008		↑ 125%	prosjek 2012/2008	↑ 125%											

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Prerada maslaca uključujući druga ulja i masti iz mlijeka - tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I -FBIH			Izvoz ^{II} -FBIH			Ključna tržišta ^{III} -FBIH				Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-		
	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Maslac (uključ. masti dobijene prerad. mlijeka)	2009/2008	451/512	↓ -12%	2009/2008	237/414	↓ -43%	Srbija	2009/2008	19,9/5,6	↑ 255%	Rumunija	2009/2008	8,8/7,1	↑ 24%	Francuska	149.518	↑ 3%
	2010/2009	552/451	↑ 22%	2010/2009	513/237	↑ 116%		2010/2009	0/19,9	↓ -100%		2010/2009	8,2/8,8	↓ -7%	Njemačka	130.951	↑ 1%
	2011/2010	311/552	↓ -44%	2011/2010	806/513	↑ 57%		2011/2010	nema podataka	nema podataka		2011/2010	7,9/8,2	↓ -4%	Belgija	113.285	↑ 5%
	2012/2011	319/311	↑ 3%	2012/2011	692/806	↓ -14%		2012/2011	60,8/34,8	↑ 75%		2012/2011	7,5/7,9	↓ -5%	Ujedinjeno Kraljevstvo	95.687	↑ 8%
	prosjek 2012/2008		↓ -11%	prosjek 2012/2008		↑ 14%		prosjek 2012/2008		↑ 121%		prosjek 2012/2008		↑ 1%	Ruska Federacija	75.289	↓ -3%
						Hrvatska	2009/2008	126,8/252,6	↓ -50%	Srbija	2009/2008	1,7/1,4	↑ 27%	Holandija	60.743	↓ -2%	
					2010/2009		173,8/126,8	↑ 37%	2010/2009		1,8/1,7	↑ 5%	Italija	58.972	↑ 3%		
					2011/2010		263,3/173,8	↑ 51%	2011/2010		1,4/1,8	↓ -25%	Egipat	51.536	↑ 20%		
					2012/2011		274,1/263,3	↑ 4%	2012/2011		2,1/1,4	↑ 55%	Iran	51.148	↑ 4%		
					prosjek 2012/2008			↑ 2%	prosjek 2012/2008			↑ 12%	Meksiko	42.538	↓ -11%		
						Makedonija	2009/2008	41,4/106,9	↓ -61%	Makedonija	2009/2008	8,2/8,1	↑ 1%	Kina	39.363	↑ 7%	
					2010/2009		177,9/41,4	↑ 330%	2010/2009		8,2/8,2	→ 0%	Danska	37.982	↑ 2%		
					2011/2010		241,3/177,9	↑ 36%	2011/2010		8,2/8,2	→ 0%	Kina ex.int	36.231	↑ 21%		
					2012/2011		230,6/241,3	↓ -4%	2012/2011		7,1/8,2	↓ -13%	Saudijska Arabija	35.551	↑ 14%		
					prosjek 2012/2008			↑ 21%	prosjek 2012/2008			↓ -3%	Maroko	26.420	↓ -17%		
						Albania	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Hrvatska	2009/2008	4,9/4,3	↑ 16%	Singapur	23.109	↓ -1%	
					2010/2009		nema podataka	nema podataka	2010/2009		3,7/4,9	↓ -25%	Kina, kontinentalnoj	18.827	↑ 11%		
					2011/2010		26,1/29,7	↓ -12%	2011/2010		3,8/3,7	↑ 3%	Češka	18.452	↑ 7%		
					2012/2011		38,9/26,1	↑ 49%	2012/2011		3,7/3,8	↓ -3%	Filipini	18.092	↑ 17%		
					prosjek 2012/2008			↑ 14%	prosjek 2012/2008			↓ -3%	Australija	17.128	↑ 3%		
						Kosovo	2009/2008	35,3/29,7	↑ 19%	Bulgaria	2009/2008	1,2/1,3	↓ -13%	Španjolska	16.528	↑ 5%	
					2010/2009		33,7/35,3	↓ -4%	2010/2009		1,1/1,2	↓ -6%	Austrija	14.145	↓ -1%		
					2011/2010		37,3/33,7	↑ 11%	2011/2010		1,1/1,1	↑ 4%	Indonezija	13.015	↑ 17%		
					2012/2011		35,3/37,3	↓ -5%	2012/2011		1,1/1,1	↓ -1%	Malezija	12.257	↑ 3%		
					prosjek 2012/2008			↑ 4%	prosjek 2012/2008			↓ -4%	Ujedinjeni Arapski Emirati	11.615	↓ -1%		
						ostale države	2009/2008	13,8/14,8	↓ -7%	Albania	2009/2008	2,8/2,5	↑ 10%	Kina, Tajvan provincija	11.273	↑ 7%	
					2010/2009		98,2/13,8	↑ 611%	2010/2009		3,1/2,8	↑ 12%	Vijetnam	11.134	↑ 18%		
					2011/2010		203/98,2	↑ 107%	2011/2010		3,2/3,1	↑ 3%	Švedska	10.906	↑ 23%		
					2012/2011		52,7/203	↓ -74%	2012/2011		3,5/3,2	↑ 9%	Turska	10.905	↑ 14%		
					prosjek 2012/2008			↑ 37%	prosjek 2012/2008			↑ 9%	Poljska	10.900	↑ 34%		

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

Obrano mlijeko u prahu – tržišna prilika

Segment/ Proizvod	Obim proizvodnje ^I - FBIH			Izvoz ^{II} - FBIH			Ključna tržišta ^{III} - FBIH				Konkurencija u proizvodnji/preradi ^{IV}				Međunarodna potražnja ^V (pros. 2008-2011)		
	Godina	tona (t)	Stopa rasta	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	Euro (000 €)	Stopa rasta	Država	Godina	tona (000 t)	Stopa rasta	Država	tona (t)	Stopa rasta
Obrano mlijeko u prahu	2009/2008	3/330	↓ -99%	2009/2008	63/154	↓ -59%	Albania	2009/2008	nema podataka	nema podataka	Rumunija	2009/2008	192,6/157	↑ 23%	Italija	558.699	↑ 2%
	2010/2009	12/3	↑ 380%	2010/2009	26/63	↓ -59%		2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	192,6/192,6	⇒ 0%	Holandija	256.725	↑ 24%
	2011/2010	15/12	↑ 24%	2011/2010	27/26	↑ 2%		2011/2010	nema podataka	nema podataka		2011/2010	192,6/192,6	⇒ 0%	Španjolska	197.968	↓ -5%
	2012/2011	10/15	↓ -37%	2012/2011	132/27	↑ 398%		2012/2011	6,6/7,2	↓ -7%		2012/2011	192,6/192,6	⇒ 0%	Meksiko	167.137	↑ 8%
	prosjeck 2012/2008		↓ -59%	prosjeck 2012/2008		↓ -4%		prosjeck 2012/2008		↓ -7%		prosjeck 2012/2008		↑ 5%	Njemačka	134.152	↓ -14%
						Kosovo	2009/2008	63,4/109,4	↓ -42%	Srbija	2009/2008	39/31,7	↑ 23%	Kina	115.666	↑ 28%	
					2010/2009		20,5/63,4	↓ -68%	2010/2009		38,9/39	↓ 0%	Indonezija	111.842	↑ 18%		
					2011/2010		17,4/20,5	↓ -15%	2011/2010		38,9/38,9	⇒ 0%	Kina ex.int	110.856	↑ 38%		
					2012/2011		41,4/17,4	↑ 138%	2012/2011		38,9/38,9	⇒ 0%	Alžir	107.382	↑ 7%		
					prosjeck 2012/2008			↓ -22%	prosjeck 2012/2008			↑ 5%	Belgija	104.307	↑ 14%		
					ostale države		2009/2008	nema podataka	nema podataka	Bugarska	2009/2008	23,6/28,8	↓ -18%	Filipini	104.281	↑ 12%	
							2010/2009	nema podataka	nema podataka		2010/2009	23,6/23,6	⇒ 0%	Francuska	99.666	↓ -3%	
							2011/2010	2/5,6	↓ -64%		2011/2010	23,6/23,6	⇒ 0%	Kina, kontinentalnoj	87.762	↑ 34%	
							2012/2011	57,8/2	↑ 2725%		2012/2011	23,6/23,6	⇒ 0%	Malezija	87.171	↑ 7%	
							prosjeck 2012/2008		↑ 221%		prosjeck 2012/2008		↓ -5%	Ujedinjeno Kraljevstvo	78.132	↑ 8%	
										Hrvatska	2009/2008	94,7/80,7	↑ 17%	Singapur	66.525	↓ 0%	
											2010/2009	71,8/94,7	↓ -24%	Saudijska Arabija	59.741	↑ 23%	
											2011/2010	72,4/71,8	↑ 1%	Tajland	58.473	↑ 2%	
											2012/2011	72,4/72,4	⇒ 0%	Vijetnam	52.648	↑ 33%	
											prosjeck 2012/2008		↓ -3%	Egipat	46.265	↑ 29%	
										Albania	2009/2008	56,1/50,8	↑ 11%	Jemen	43.572	↑ 6%	
											2010/2009	62,6/56,1	↑ 11%	Austrija	42.659	↓ -3%	
											2011/2010	64,7/62,6	↑ 3%	Danska	42.287	↑ 63%	
											2012/2011	64,7/64,7	⇒ 0%	Grčka	33.968	↑ 5%	
											prosjeck 2012/2008		↑ 6%	Portugalija	32.003	↑ 10%	
										Makedonija	2009/2008	152,5/150,7	↑ 1%	Japan	30.953	↓ -5%	
											2010/2009	152,5/152,5	⇒ 0%	Nigerija	28.079	↑ 2%	
											2011/2010	152,5/152,5	⇒ 0%	Ruska Federacija	27.967	↑ 30%	
											2012/2011	132,1/152,5	↓ -13%	Bugarska	25.821	↑ 10%	
											prosjeck 2012/2008		↓ -3%	Svajcarska	25.408	↑ 1%	
										Crna Gora	2009/2008	13,8/13,8	⇒ 0%				
											2010/2009	13,8/13,8	⇒ 0%				
											2011/2010	13,8/13,8	⇒ 0%				
											2012/2011	13,8/13,8	⇒ 0%				
											prosjeck 2012/2008		⇒ 0%				

I izvor: Zavod za statistiku Federacije BiH, Zavod za statistiku Republika Srpska

II izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

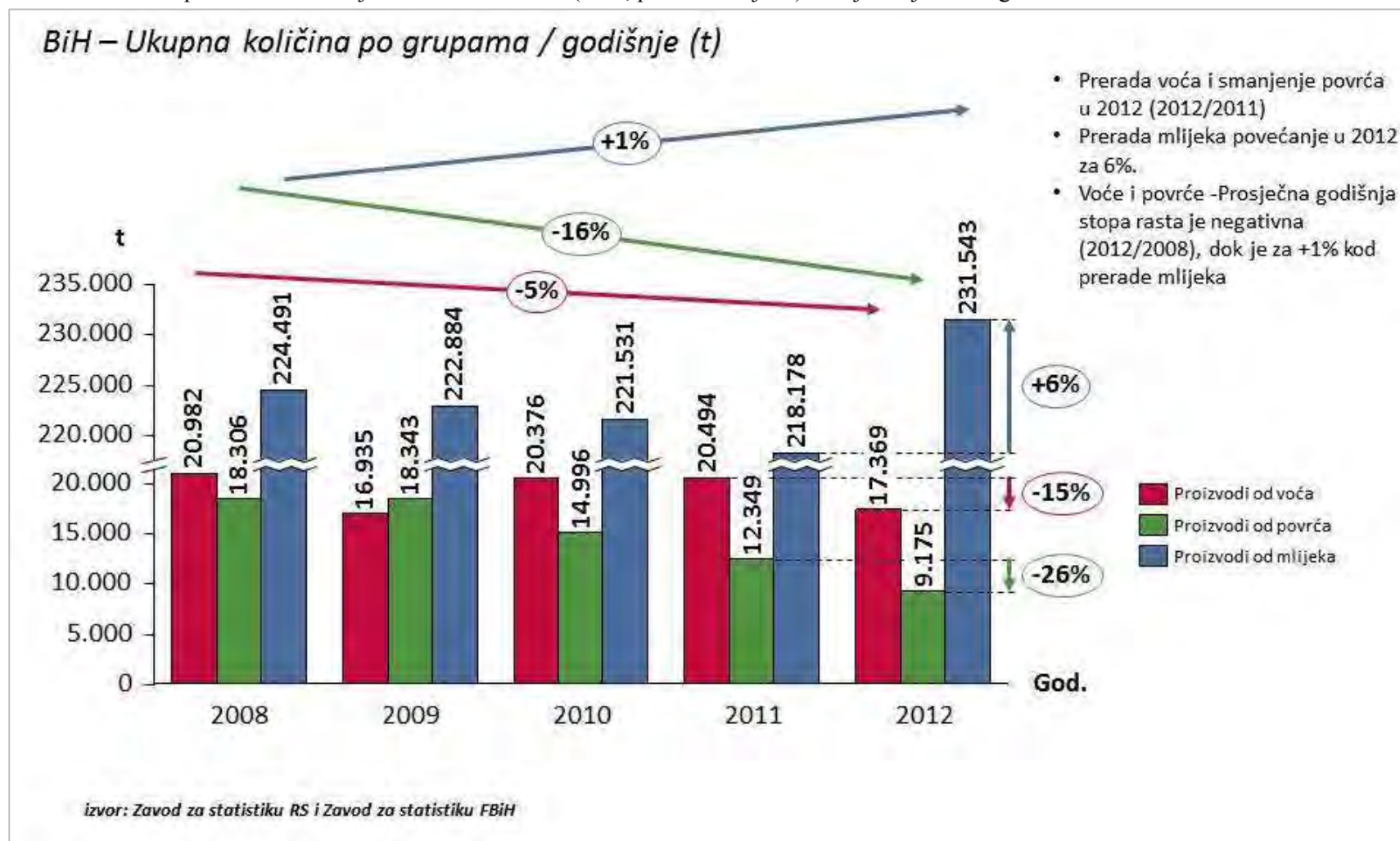
III izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

IV izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

V izvor: FAOSTAT i Uncomtrade

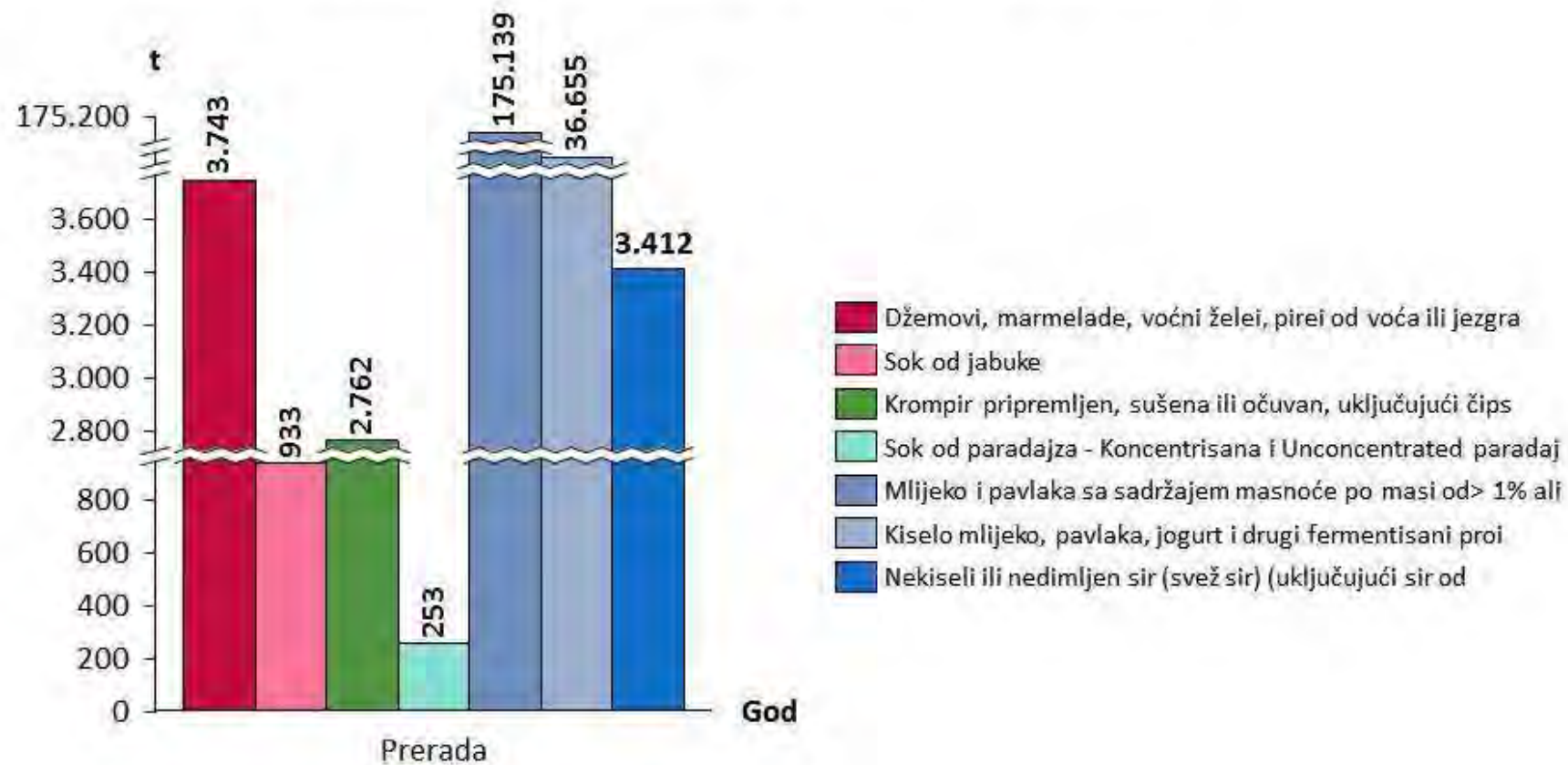
Lanac vrijednosti- prerađene grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda

Statistička obrada podataka lanca vrijednosti za tri sektora (voće, povrće i mlijeko) data je u sljedećem grafikonu

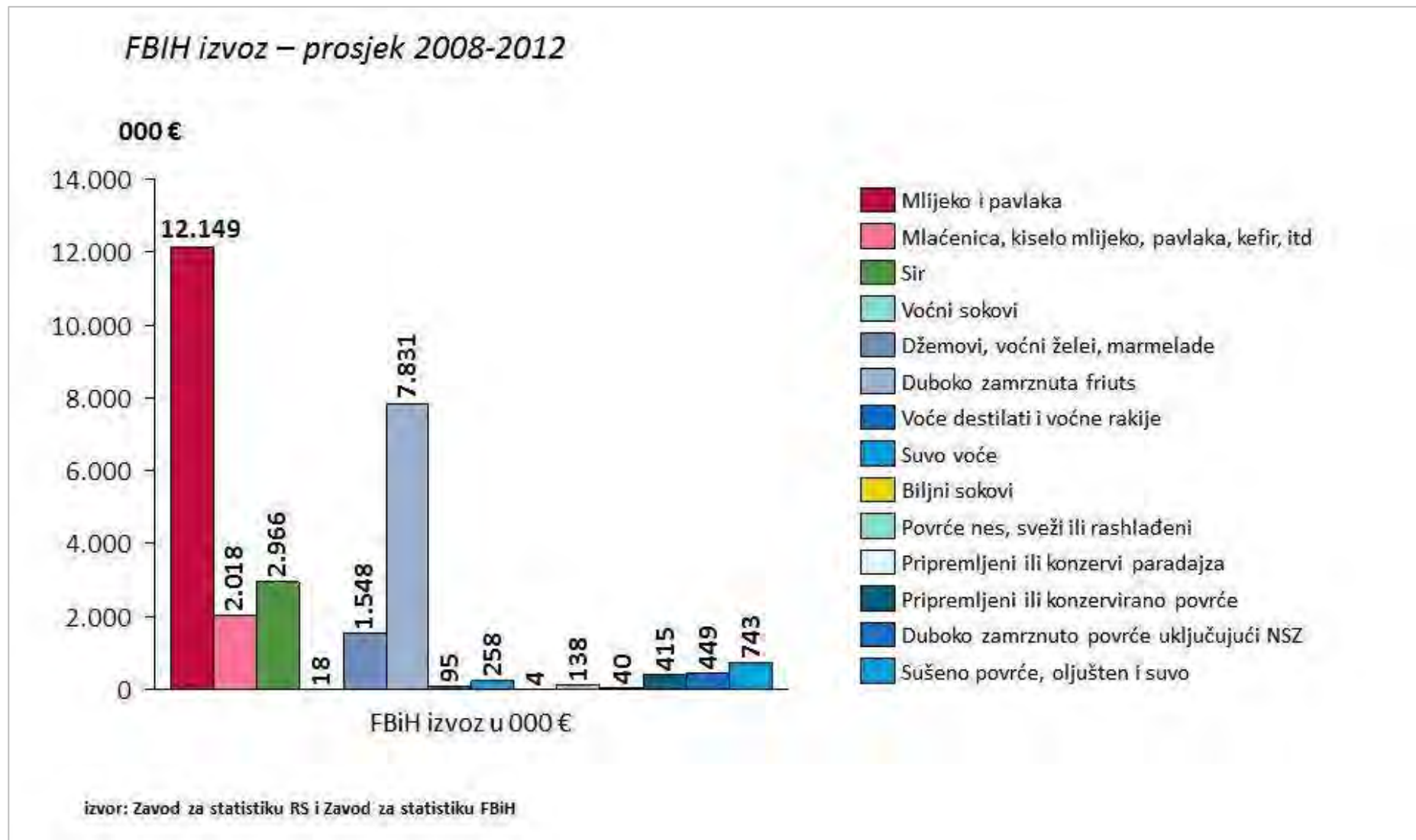
Lanac vrijednosti- prerađene odabrane grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda

BiH – odabrano V/P/M preraćenih proizvoda (t) – prosjek 2008-2012

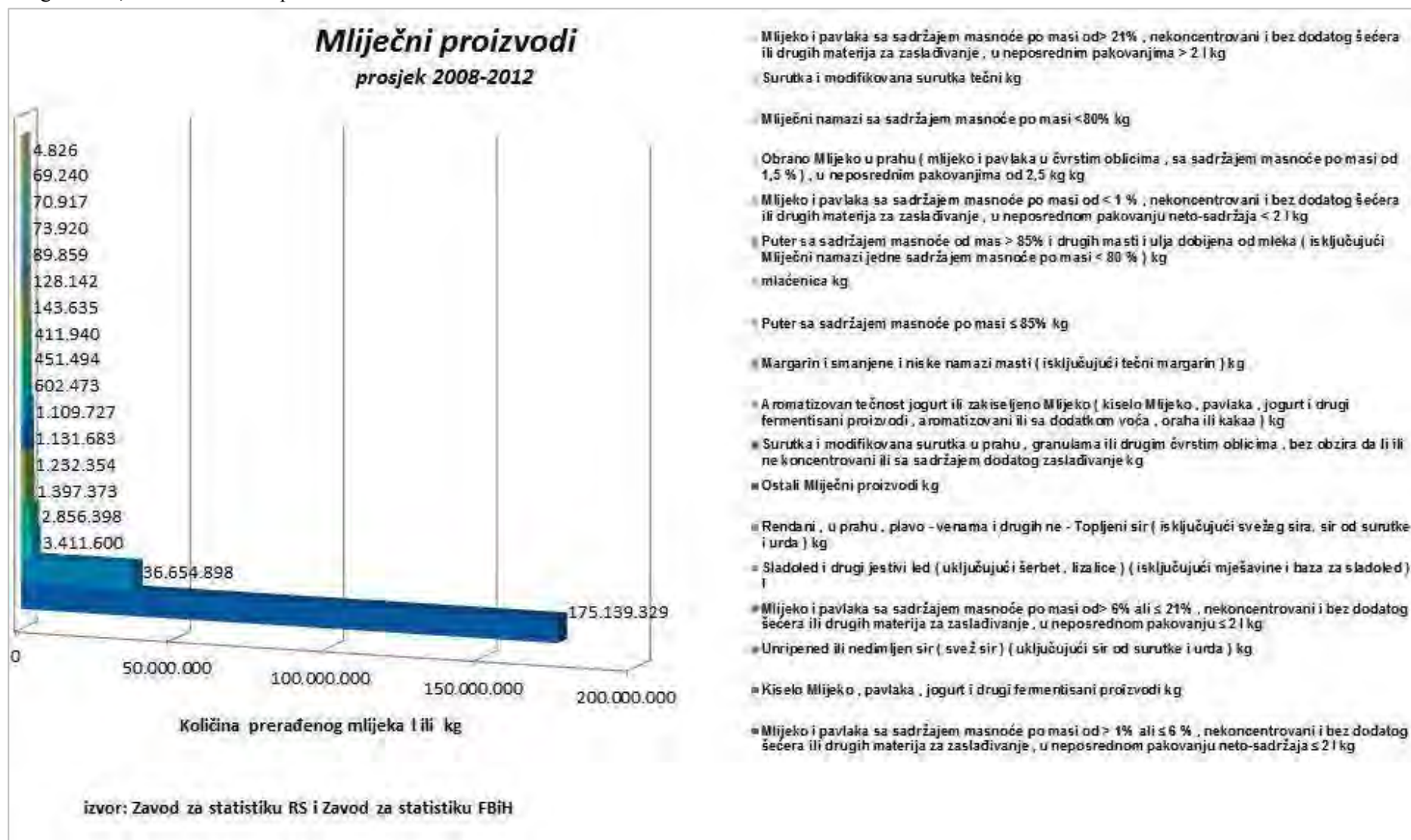
izvor: Zavod za statistiku RS i Zavod za statistiku FBiH

Lanac vrijednosti- izvoz prerađene grupe voća, povrća i mliječnih proizvoda u 000€

PROIZVODI OD MLIJEKA

Obradom podataka iz statističkih godišnjaka dolazimo do prosječnih rezultata prerade mlijeka i mliječnih proizvoda koji su prikazani na grafikonu u litrama ili u kilogramima, zavisno od vrste prerade. Analiza obuhvaća i uvozne sirovine.

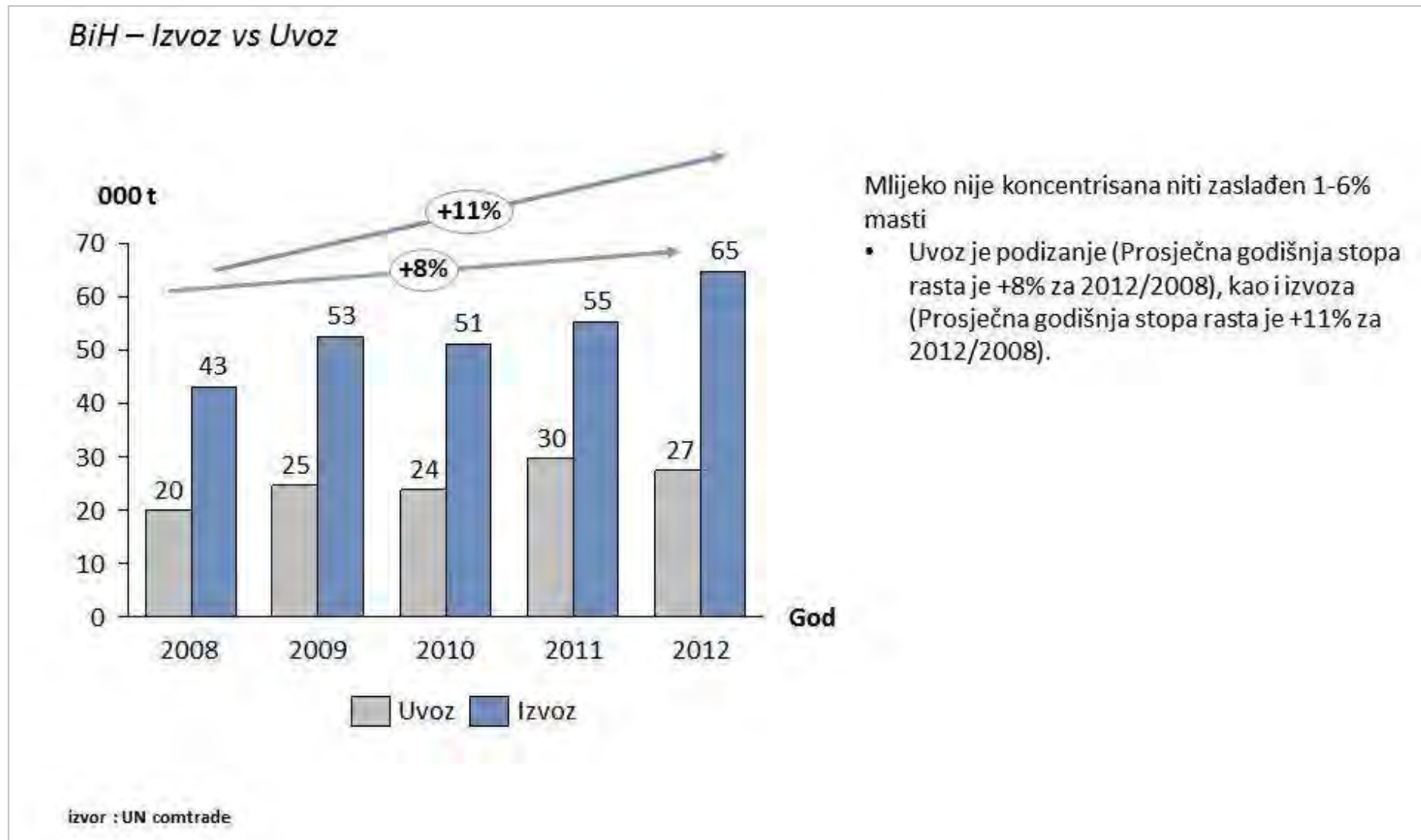
Nastavak analize je posvećen preradi mlijeka i mliječnih proizvoda i to: mlijeko sa povlakom, maslac, kiselo mlijeko/vrhnje i sira. top proizvodima od mlijeka koji imaju najveći strateški značaj za FBiH, odnosno BiH.

Izvoz ima pozitivnu prosječnu stopu rasta i za navedene mliječne proizvode se kreće od 4% do 31% (podaci su obrađeni na razini BiH). Uvoz maslaca, kiselog mlijeka/vrhnja i sira je dominantan u usporedbi sa izvozom, dok je situacija kod mlijeka drugačija (izvoz je u prosjeku dva puta veći od uvoza).

Najvažnija tržišta su Hrvatska, Srbija, Crna Gora. Obrada podataka je pokazala da za navedene proizvode najveći konkurenti su upravo Srbija i Hrvatske, a slijede ih Bugarska, Rumunjska i Makedonija.

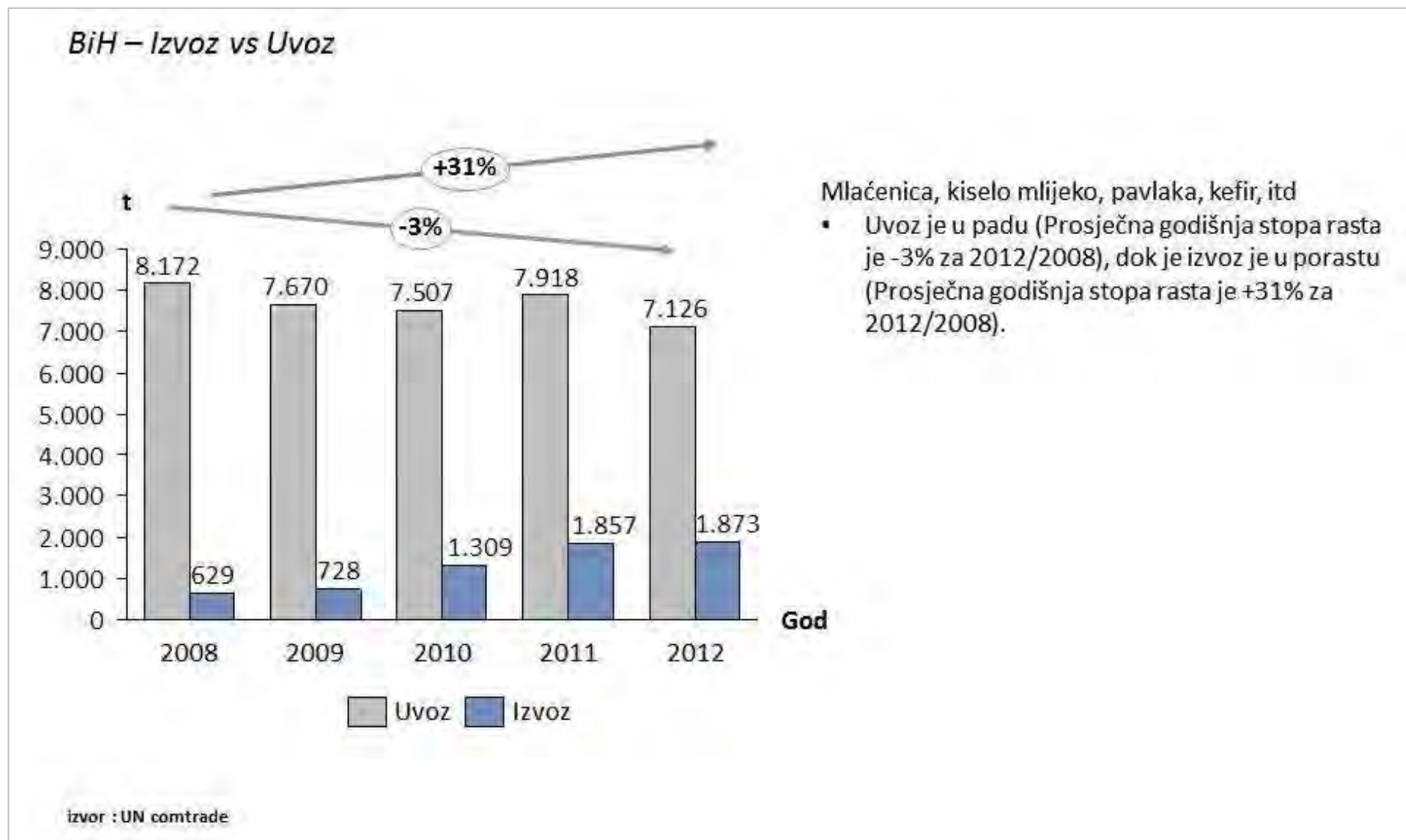
Potražnja za ovim proizvodima na svjetskom tržištu je jako velika i gotovo sve zemlje imaju pozitivnu prosječnu stopu rasta potražnje, a posebno se izdvaja: Italija, Njemačka, Francuska, Velika Britanija, Holandija, Belgija i drugi.

Proizvodi od mlijeka – Izvoz vs Uvoz - mlijeko

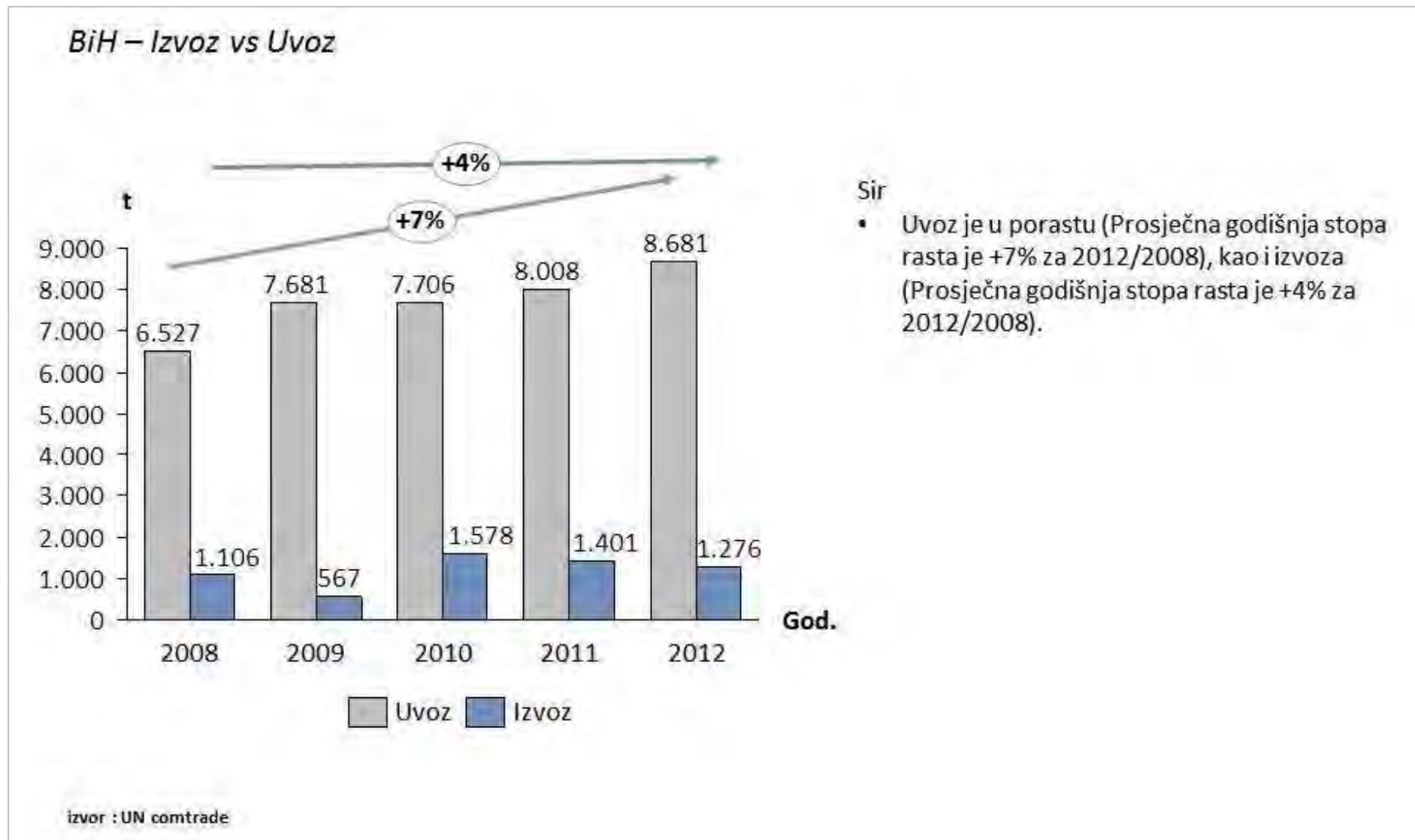

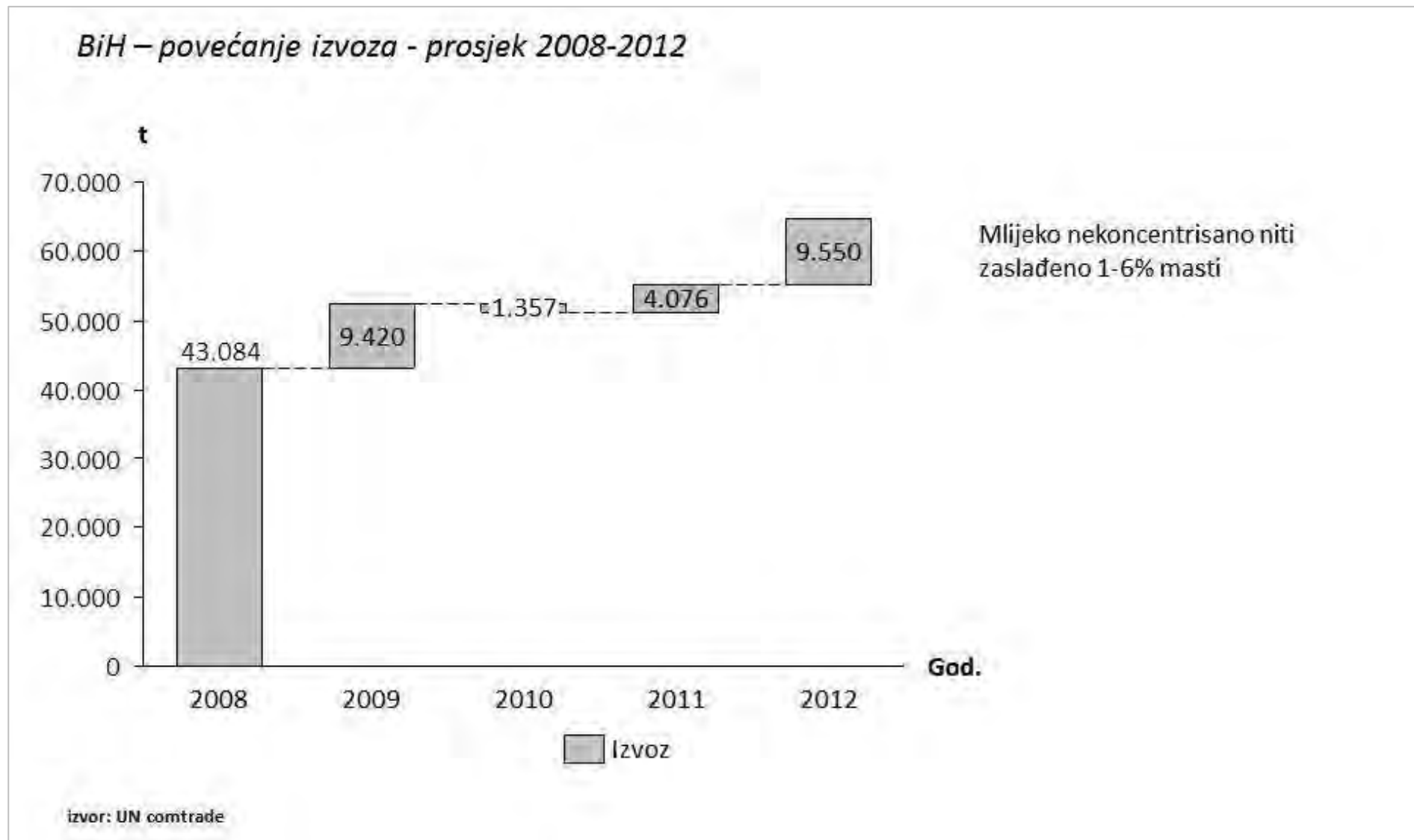
Proizvodi od mlijeka – Izvoz vs Uvoz - maslac, kiselo mlijeko, vrhnje i sl.

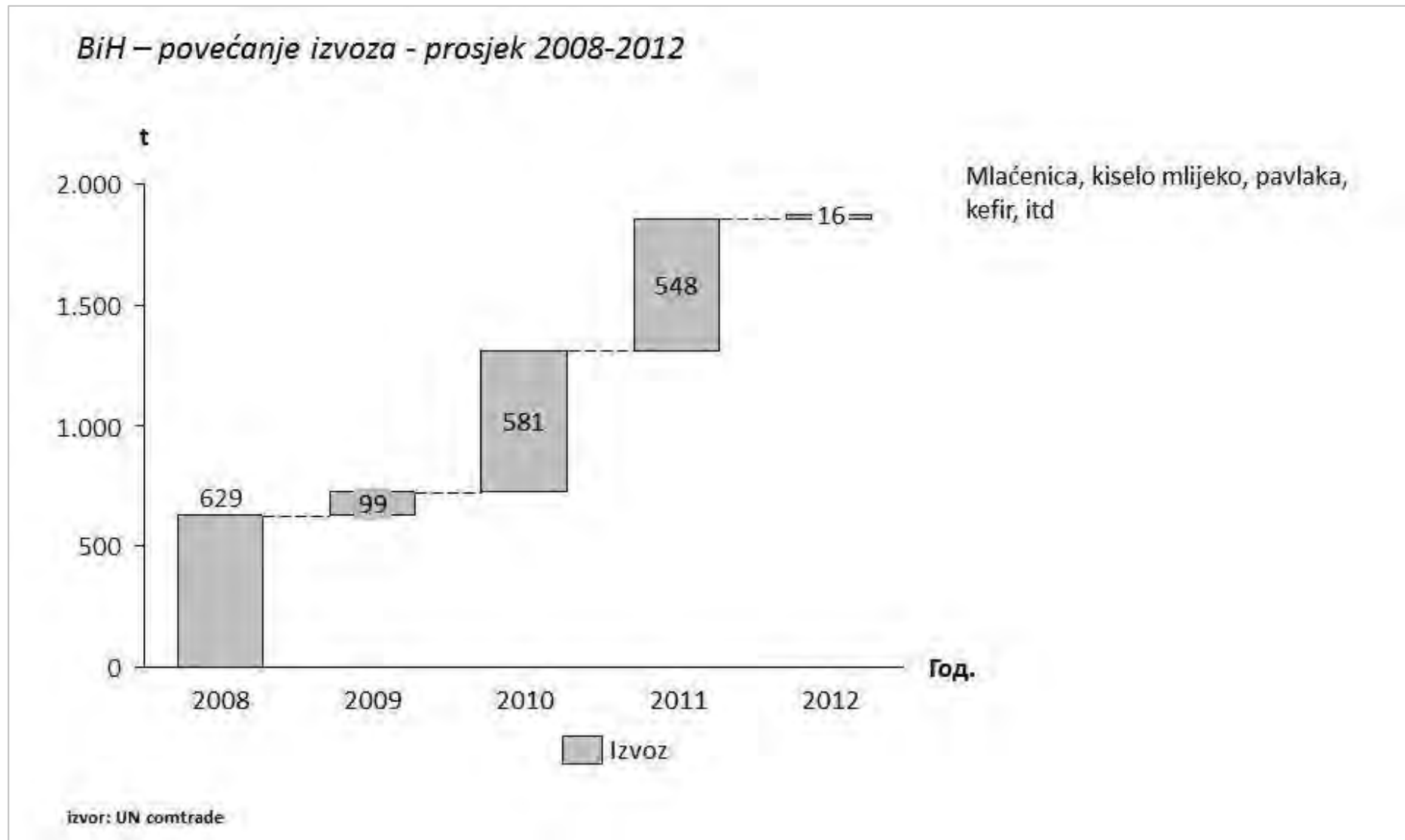
Proizvodi od mlijeka – Izvoz vs Uvoz – Sir i surutka i sl.

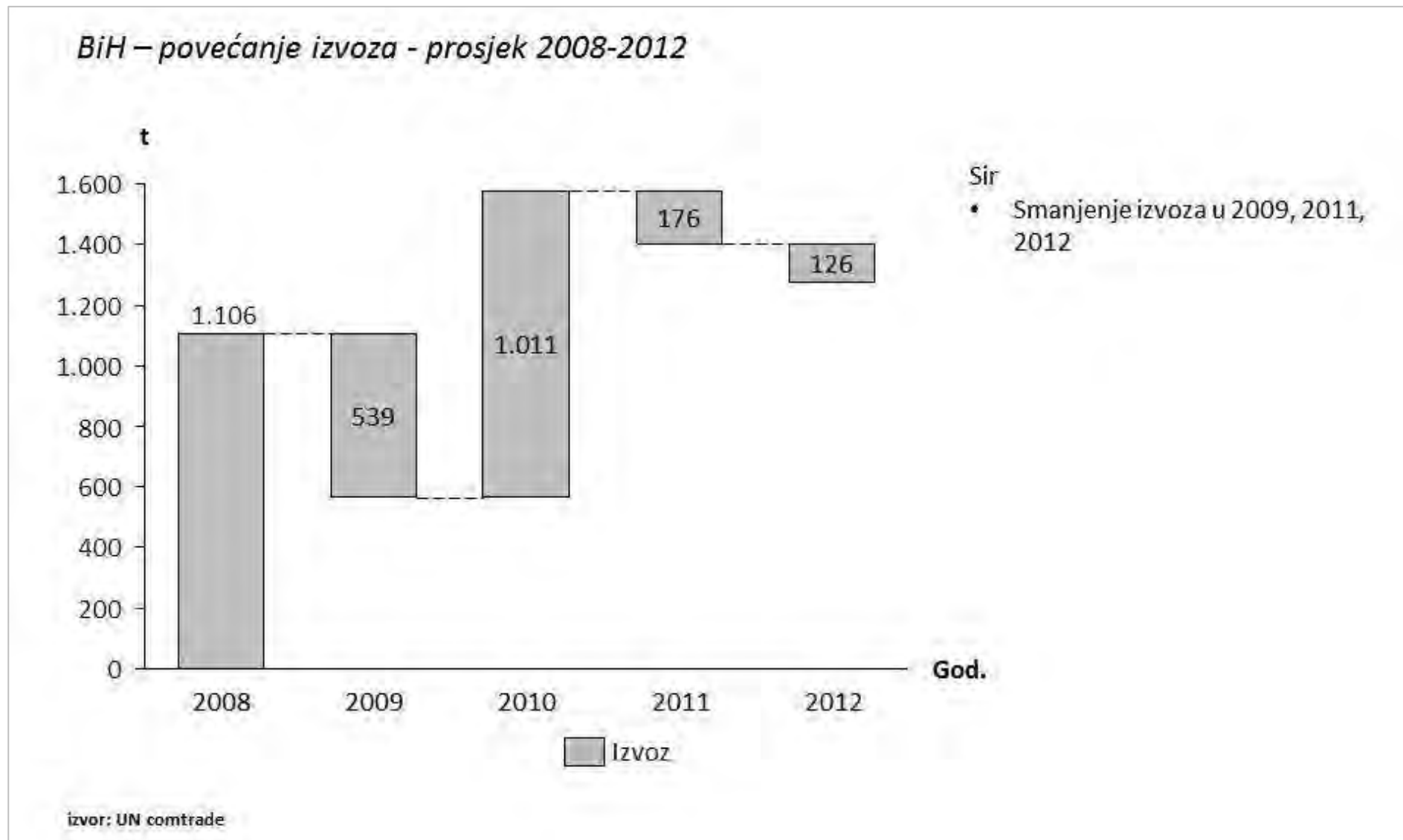
Proizvodi od mlijeka – Izvoz mlijeka

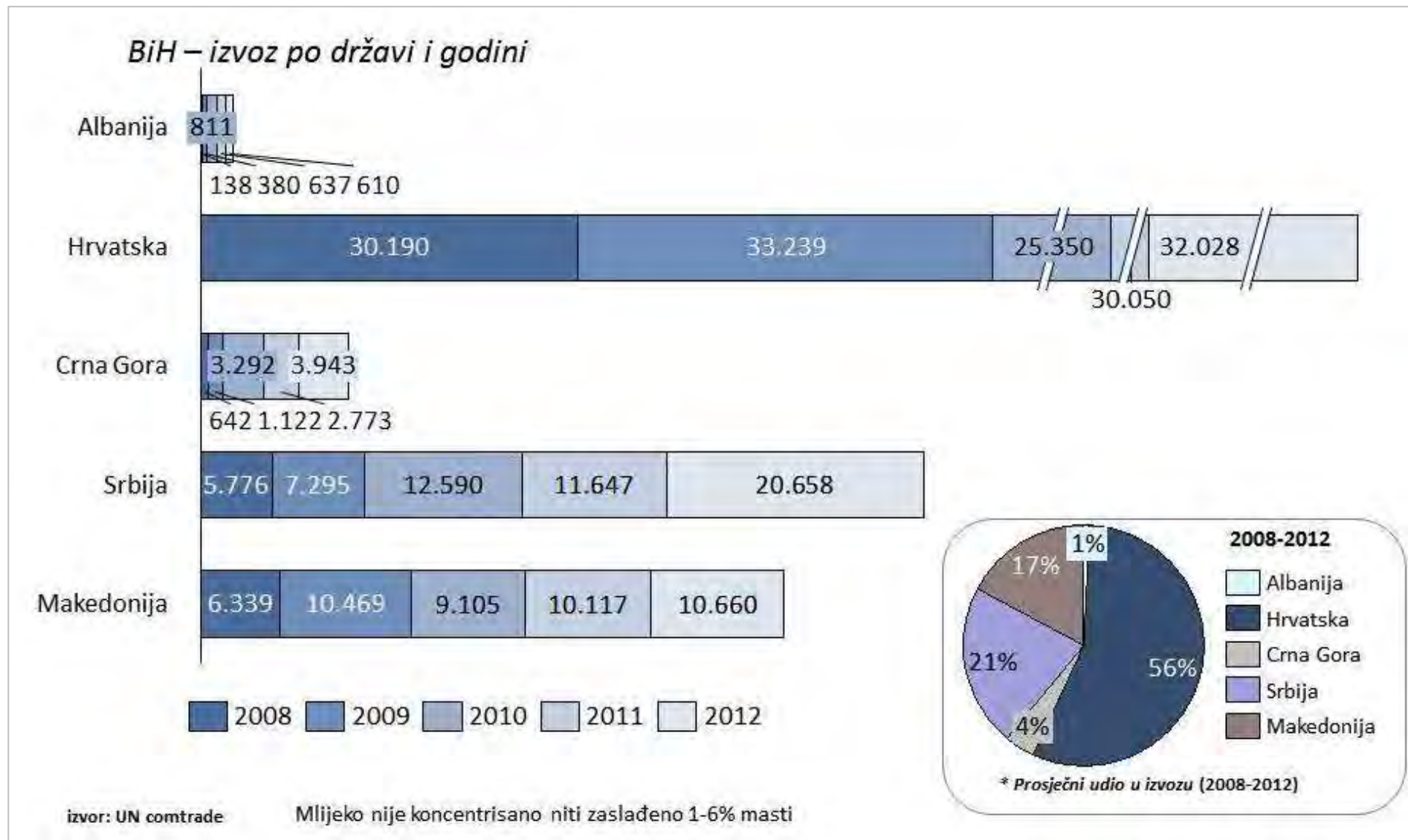
Proizvodi od mlijeka – Izvoz maslaca, kiselog mlijeka, pavlake

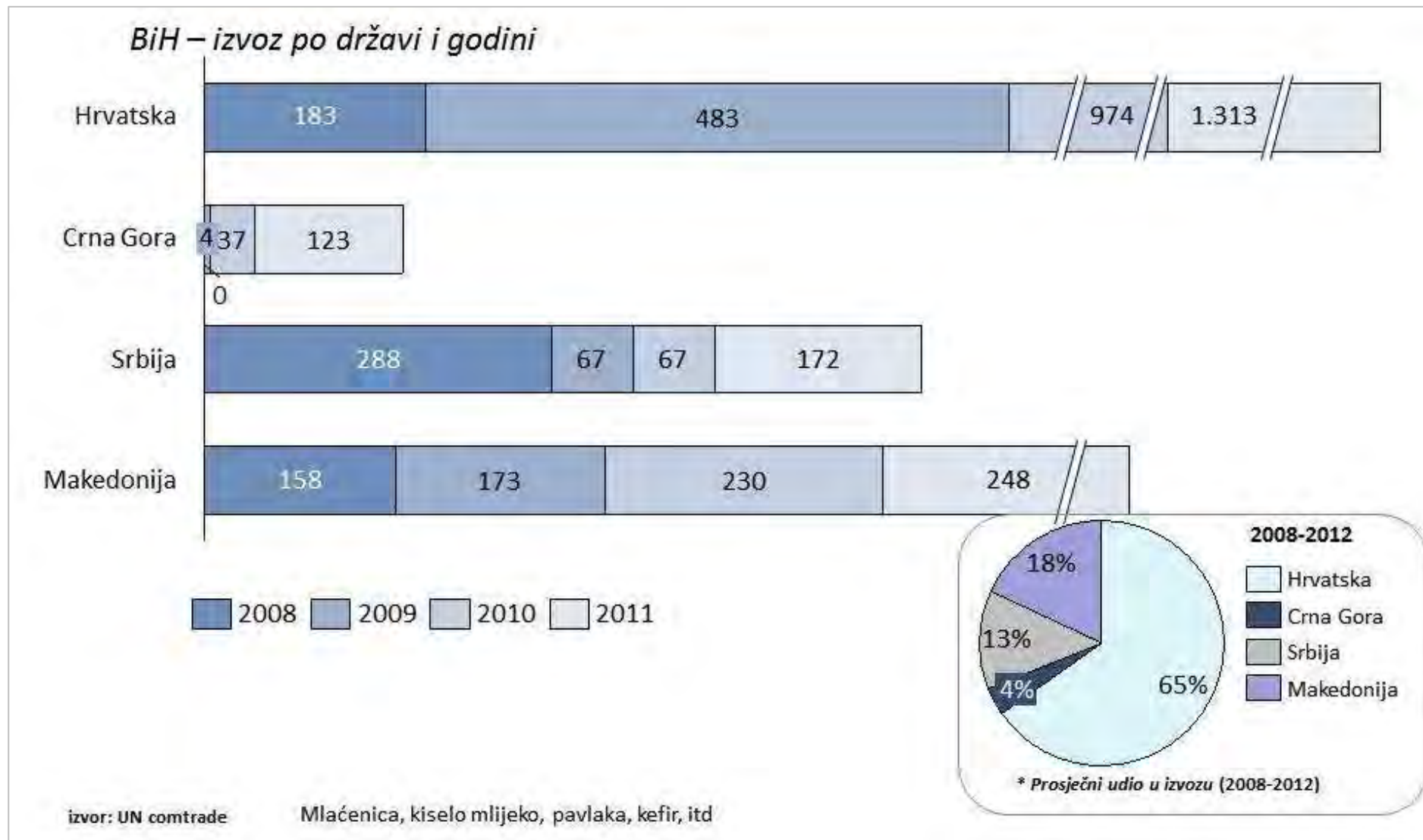
Proizvodi od mlijeka – Izvoz sira i surutke

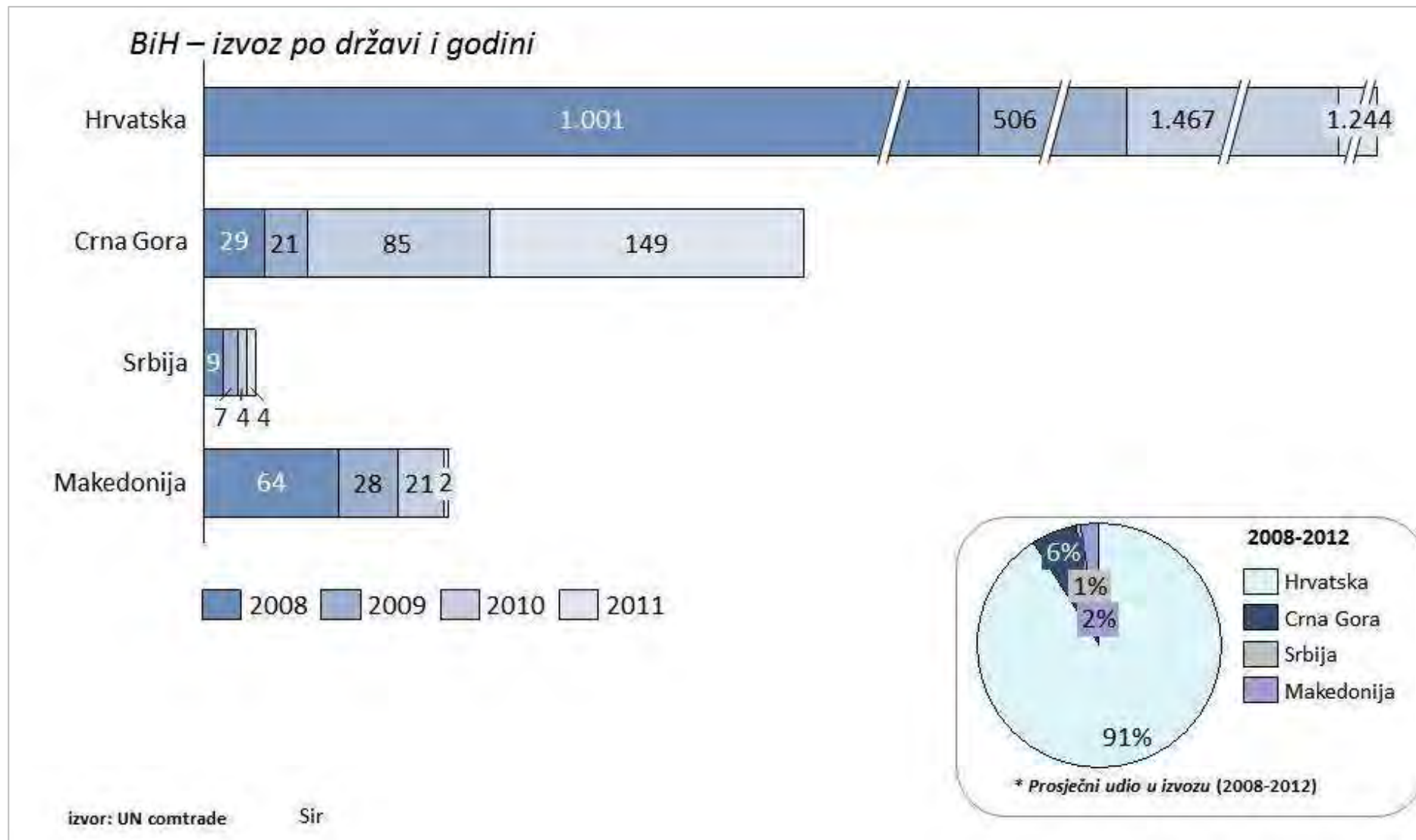
Proizvodi od mlijeka – Ključna tržišta – izvoz mlijeka (po državi)

Proizvodi od mlijeka – Ključna tržišta – izvoz maslaca, kiselog mlijeka, pavlake (po državi)

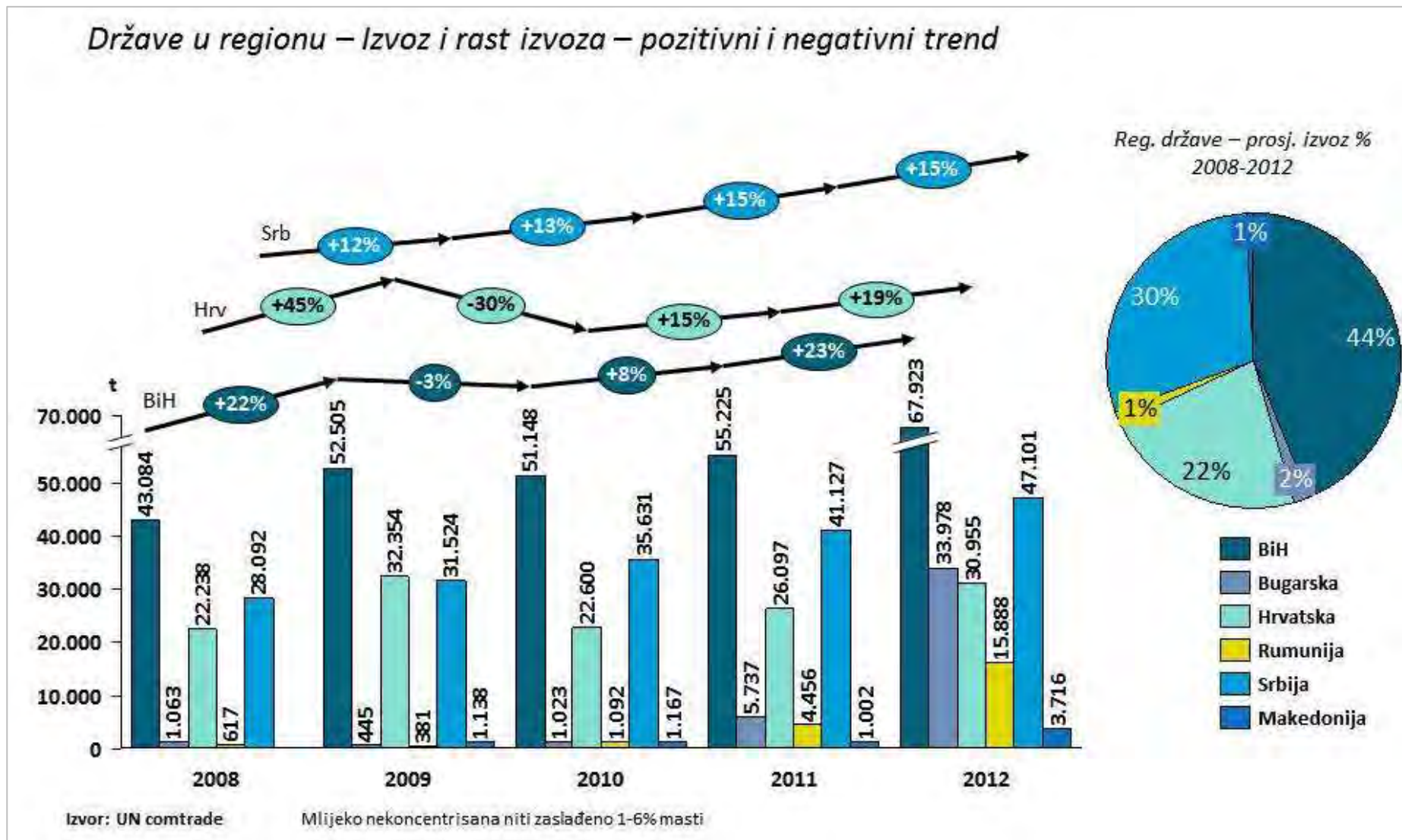

Proizvodi od mlijeka – Ključna tržišta – izvoz sira i surutke (po državi)

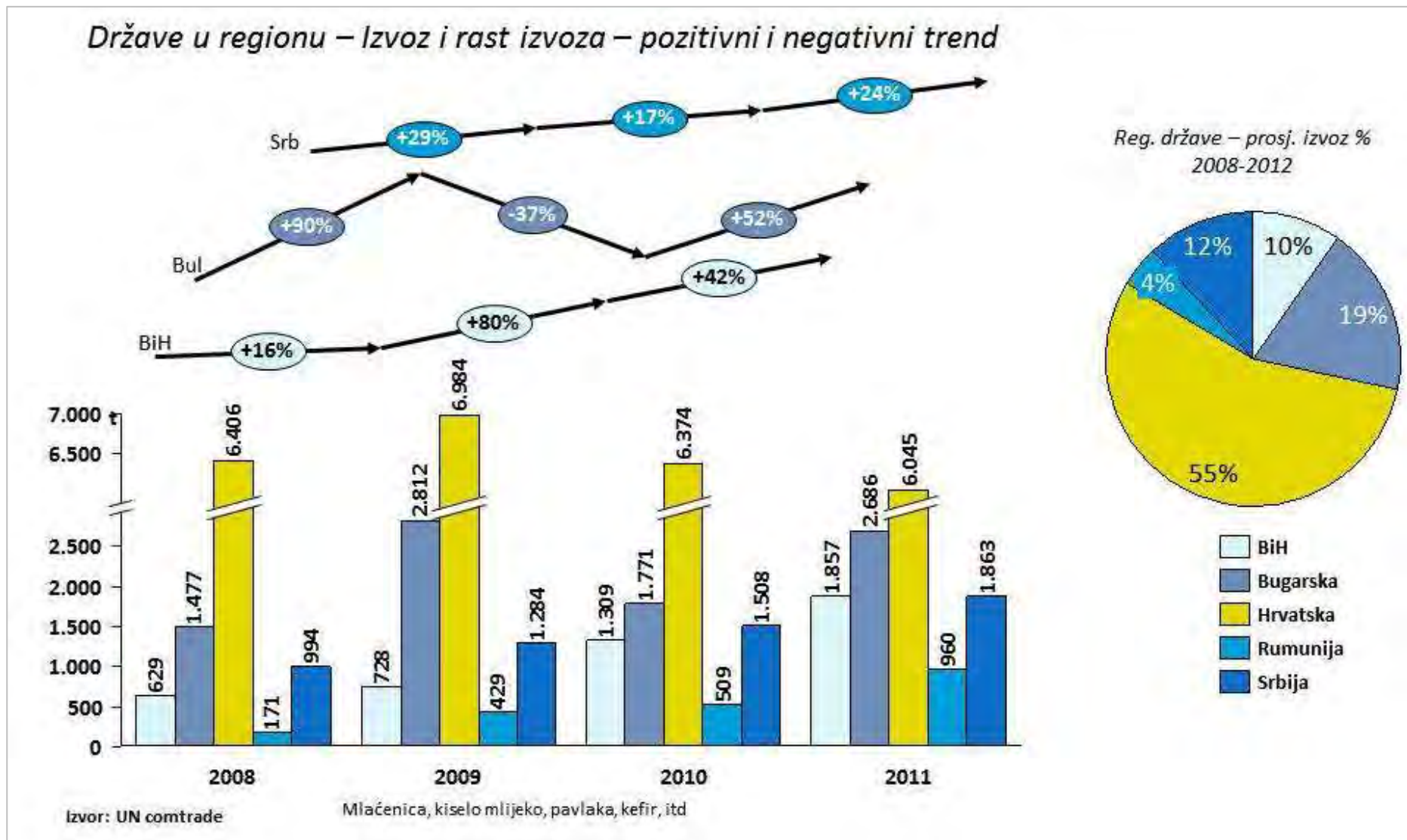

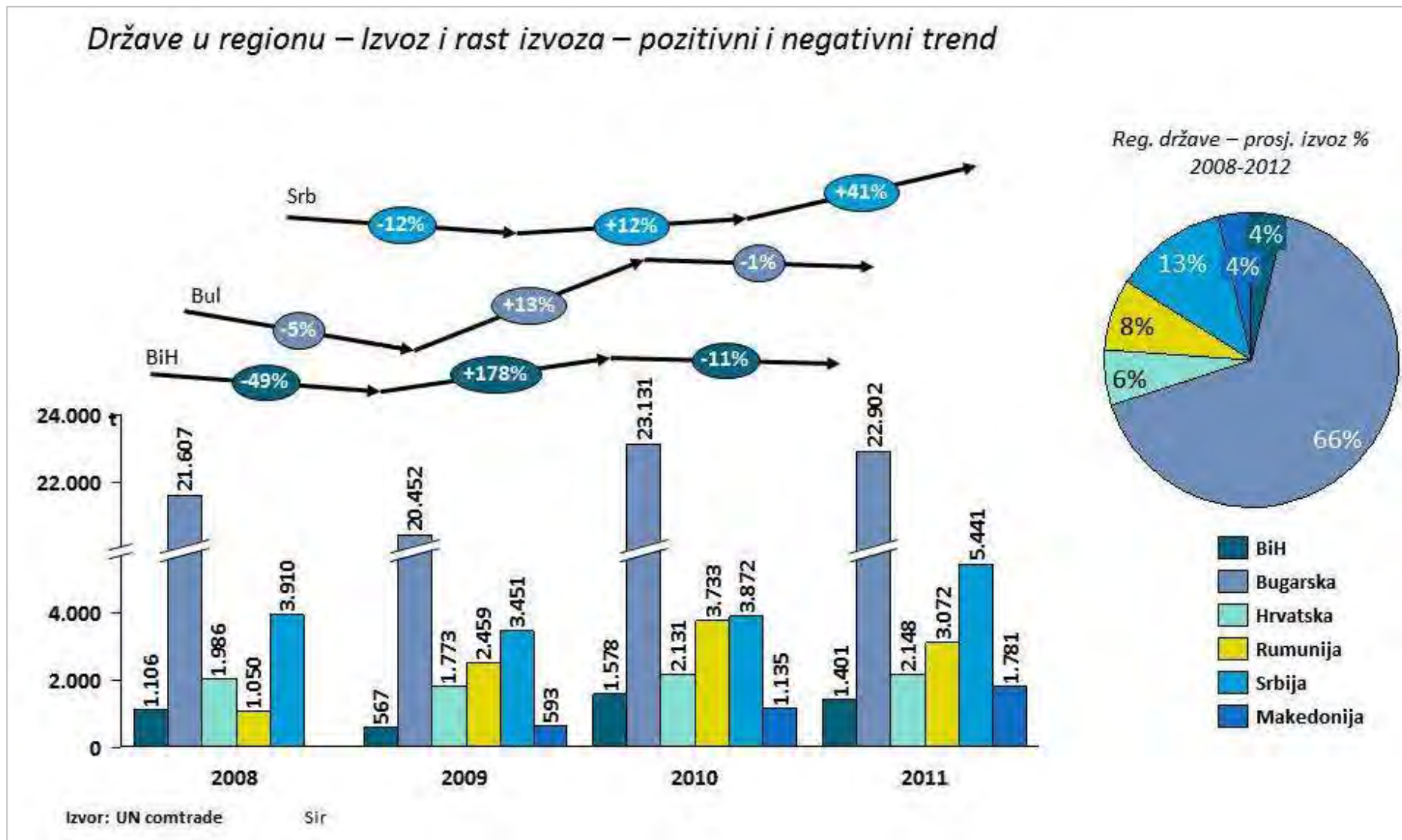
Konkurencija u proizvodnji mlijeka – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

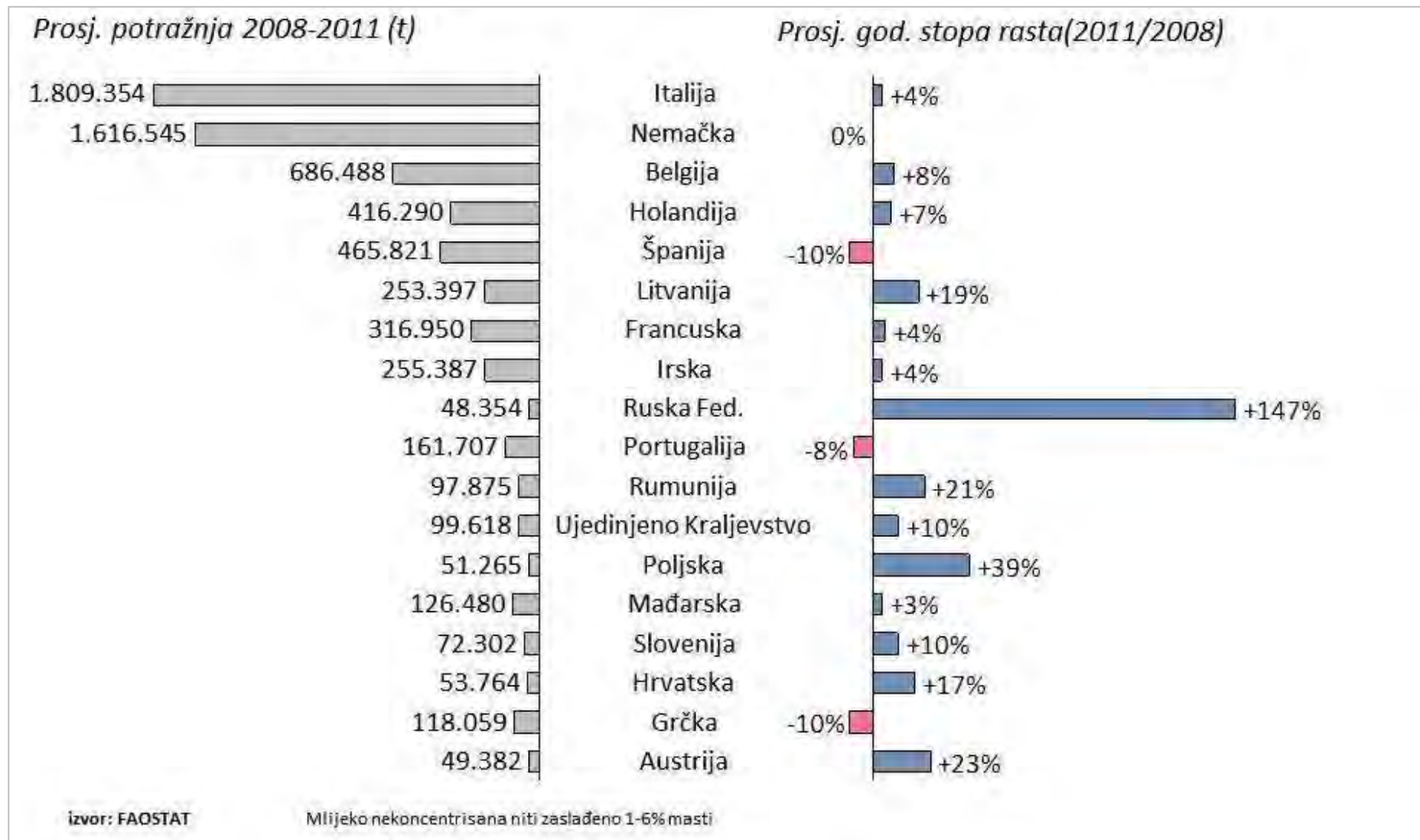
Konkurencija u proizvodnji maslaca, kiselog mlijeka, pavlake – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

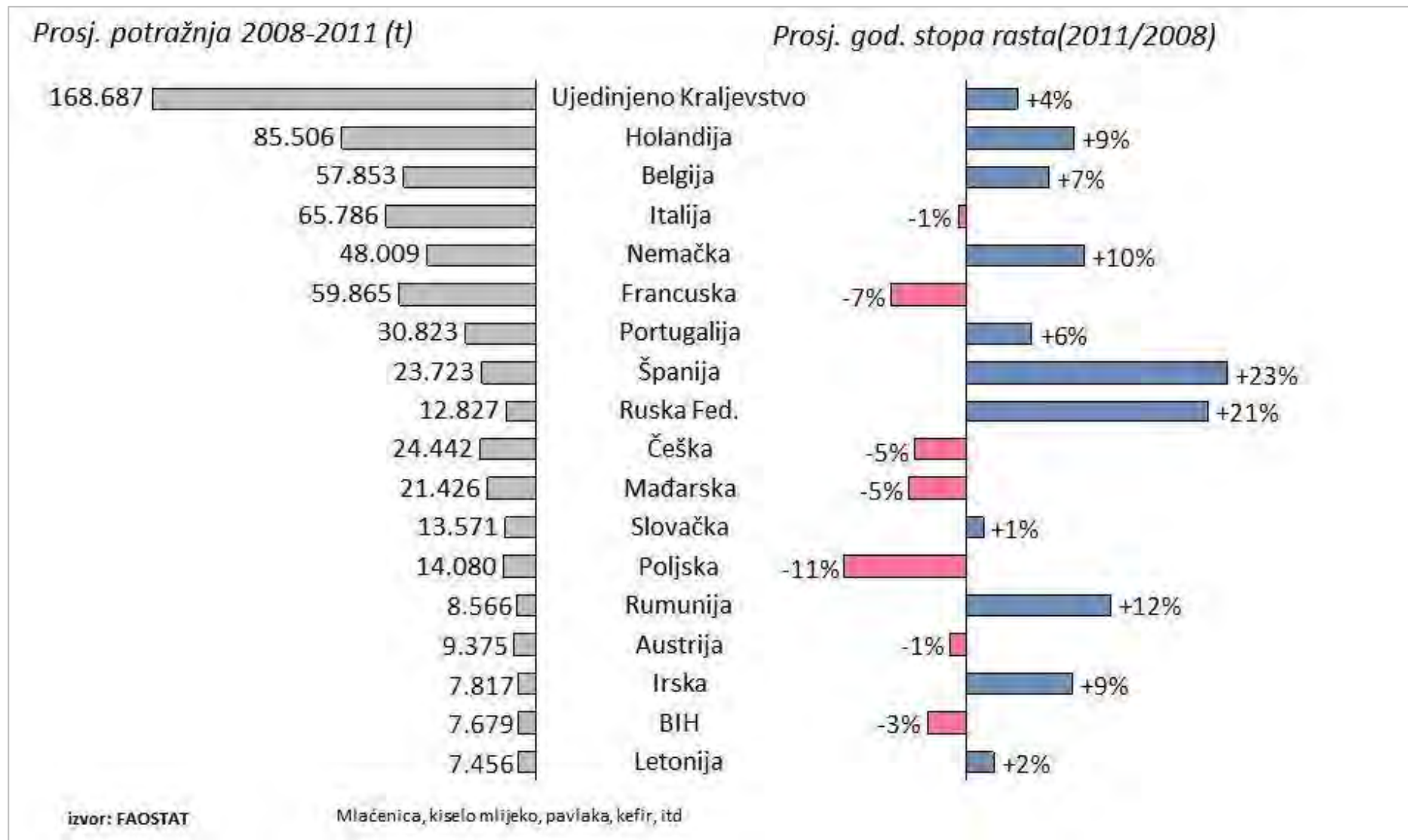
Konkurencija u proizvodnji sira i surutke – Izvoz i stopa rasta izvoza u regiji

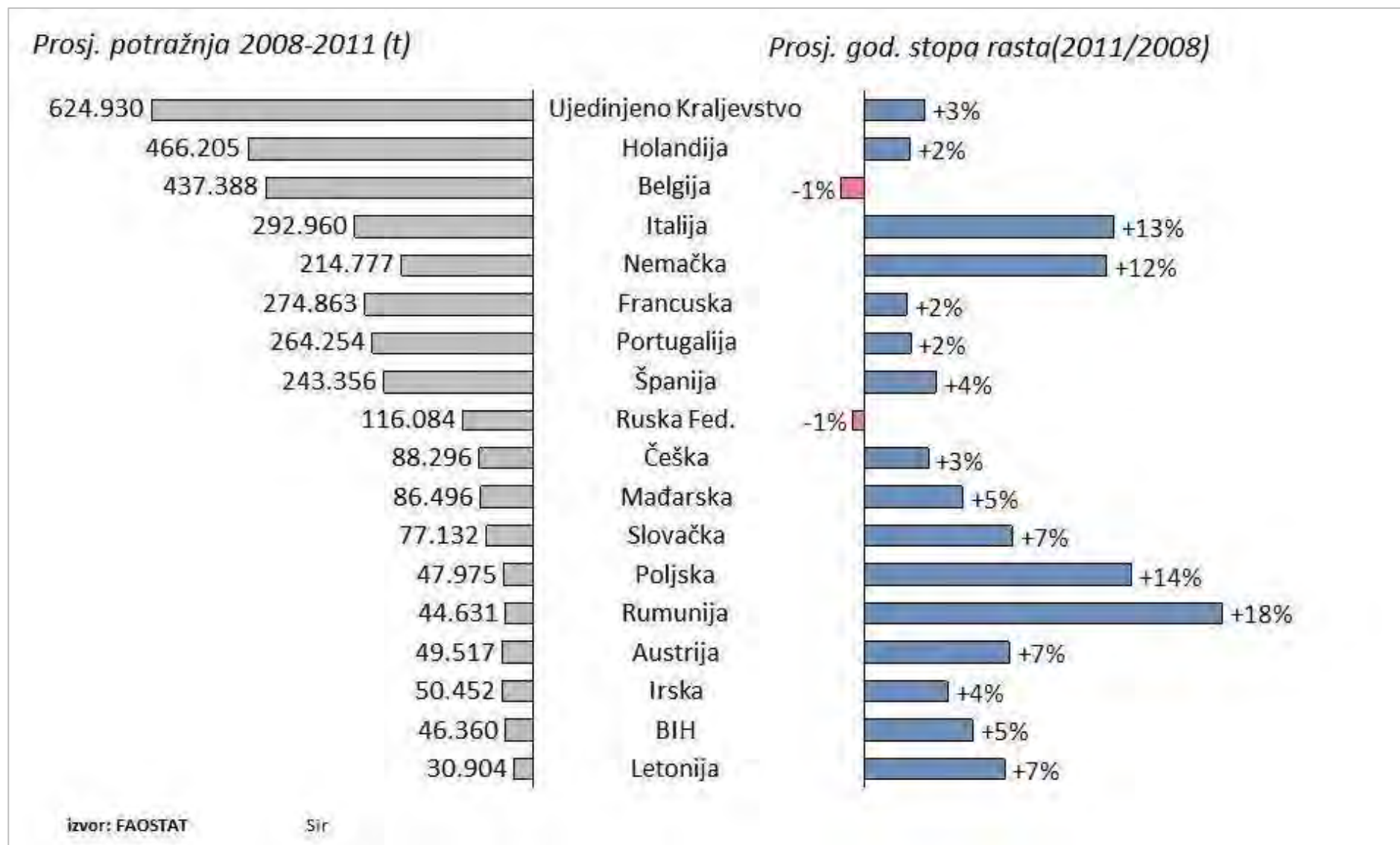
Međunarodna potražnja mlijeka

Međunarodna potražnja maslaca, kiselog mlijeka, povelake

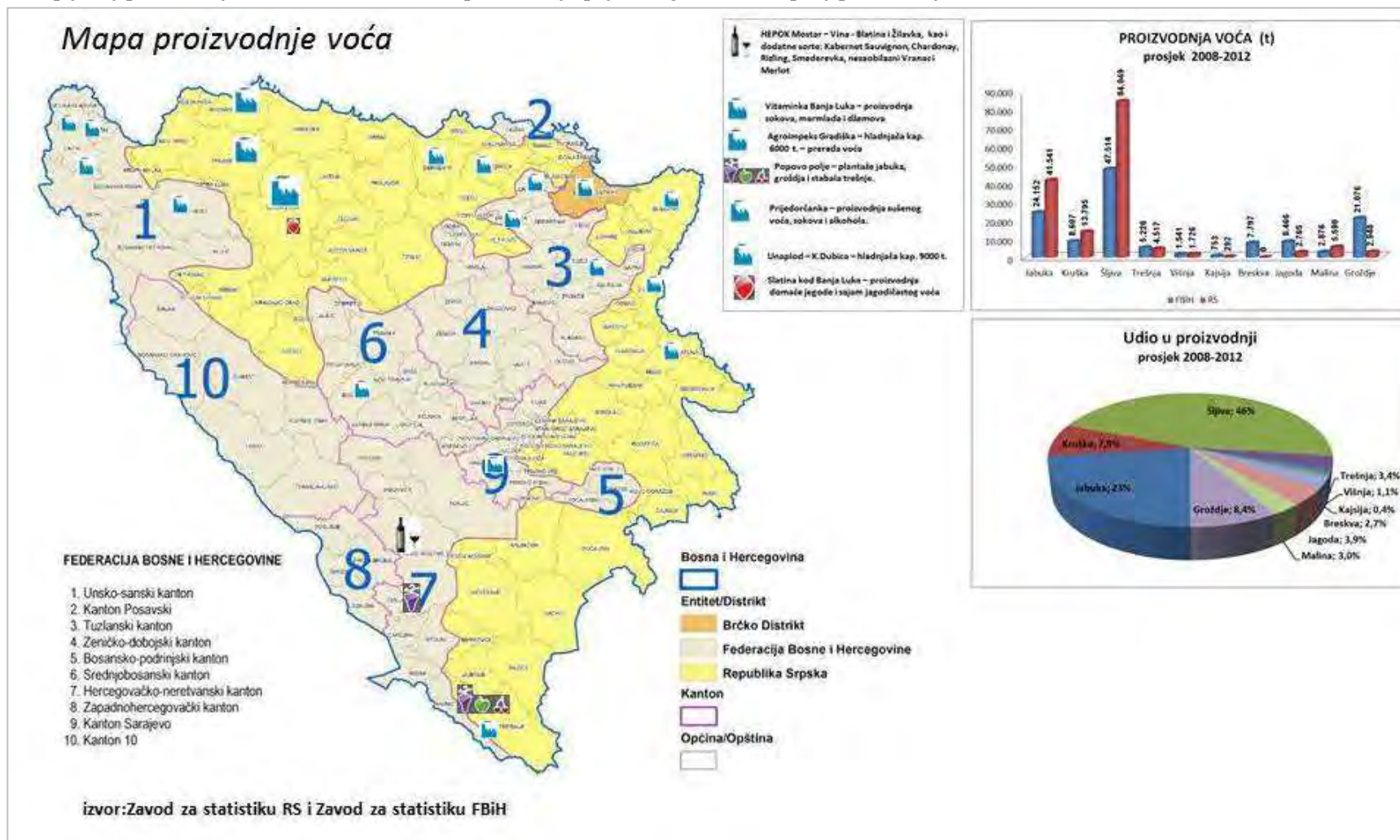
Međunarodna potražnja sira i surutke

BiH – karta proizvodnje voća

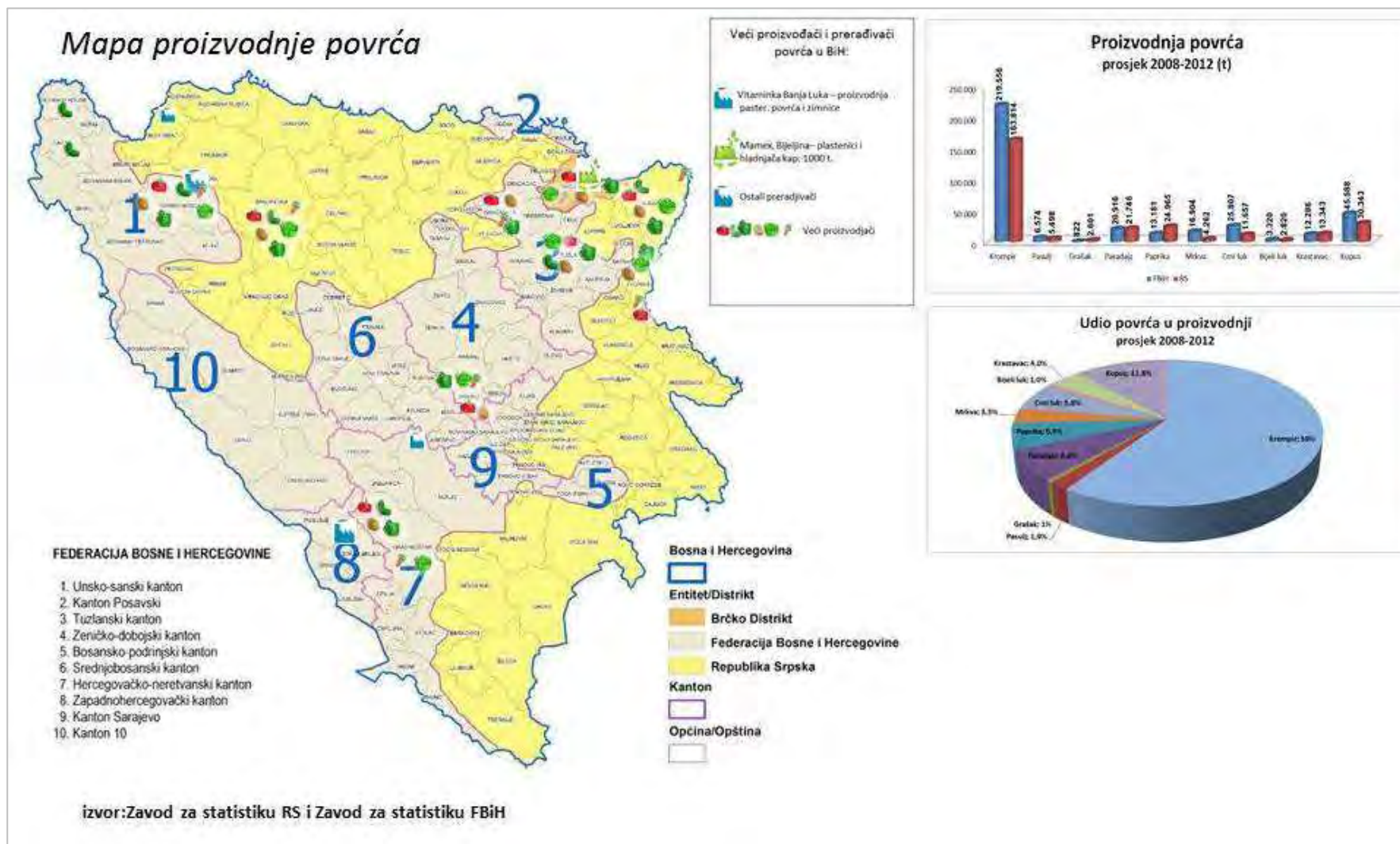
Prikazana je karta BiH sa oba entiteta na kojoj su naznačeni veći prerađivački centri voća. Kao dodatak ovoj karti, dva dijagrama sa podacima o prosječno zastupljenosti proizvodnji voća su dati kao i udio proizvodnje pojedinog voća u ukupnoj proizvodnji. Podaci su dati za 2008.-2012.

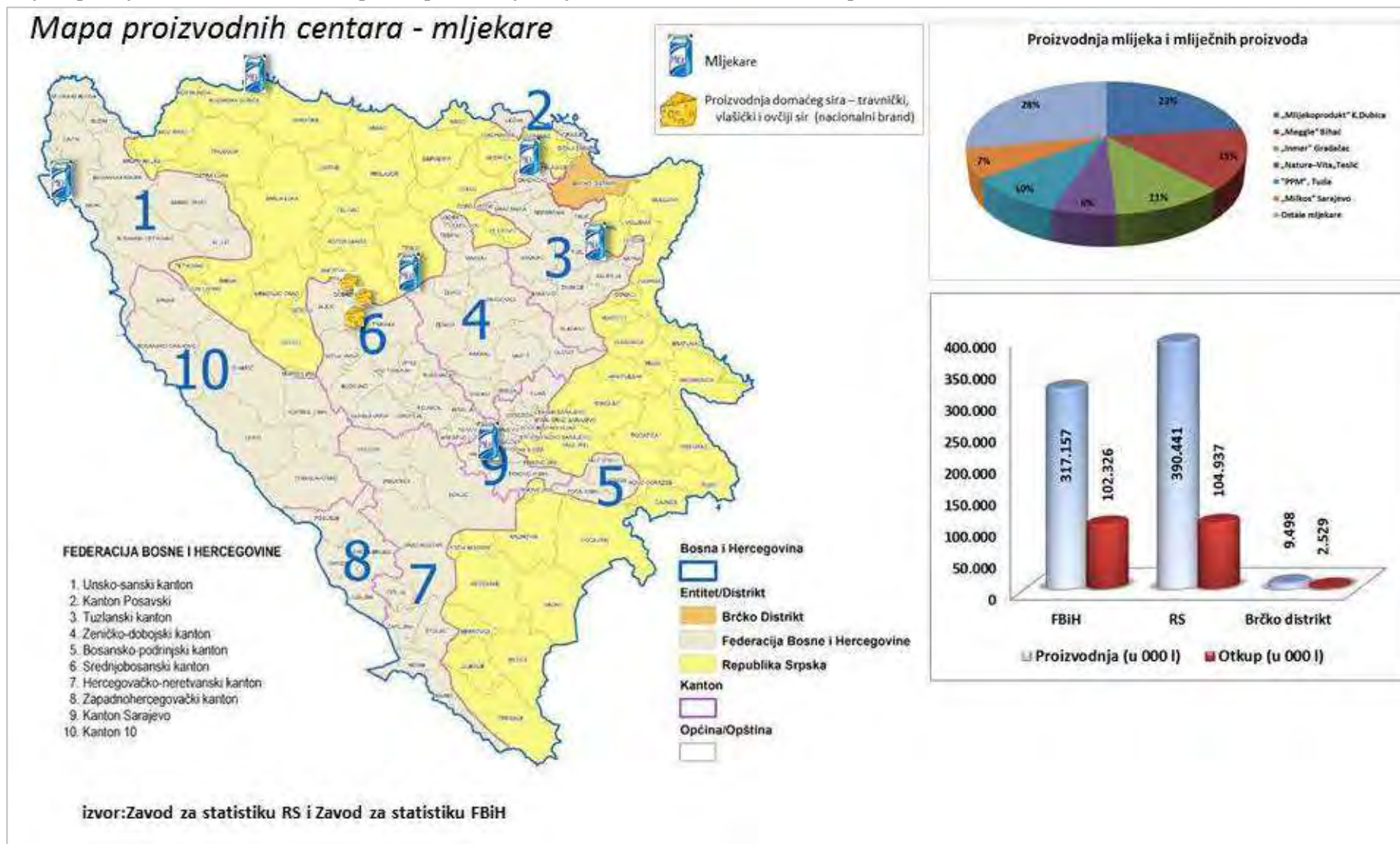
BiH – karta proizvodnje povrća

Prikazana je karta BiH sa oba entiteta na kojoj su naznačeni veći prerađivački centri povrća. Kao dodatak ovoj karti, dva dijagrama sa podacima o prosječno zastupljenosti proizvodnji povrća su dati kao i udio proizvodnje pojedinog povrća u ukupnoj proizvodnji. Podaci su dati za 2008-2012.

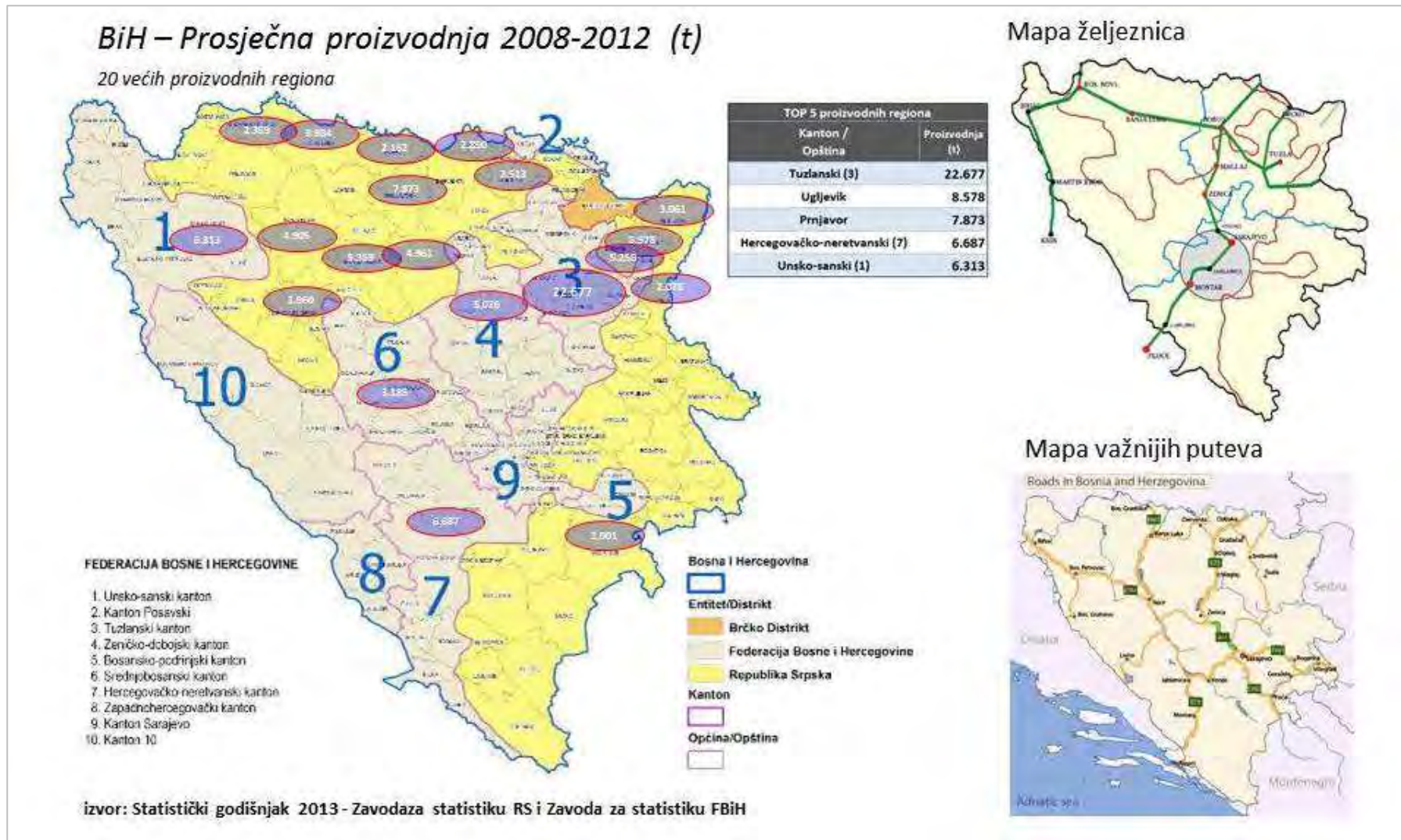
BiH – Karta mljekarskih centara

Prikazana je karta BiH sa oba entiteta na kojoj su naznačeni veći mljekarski centri. Kao dodatak ovoj karti, dva dijagrama sa podacima o udjelu u proizvodnji mlijeka po mljekarama, kao i entitetski podaci proizvodnje mlijeka na farmama, odnosno otkupu. Podaci su dati za 2008-2012.

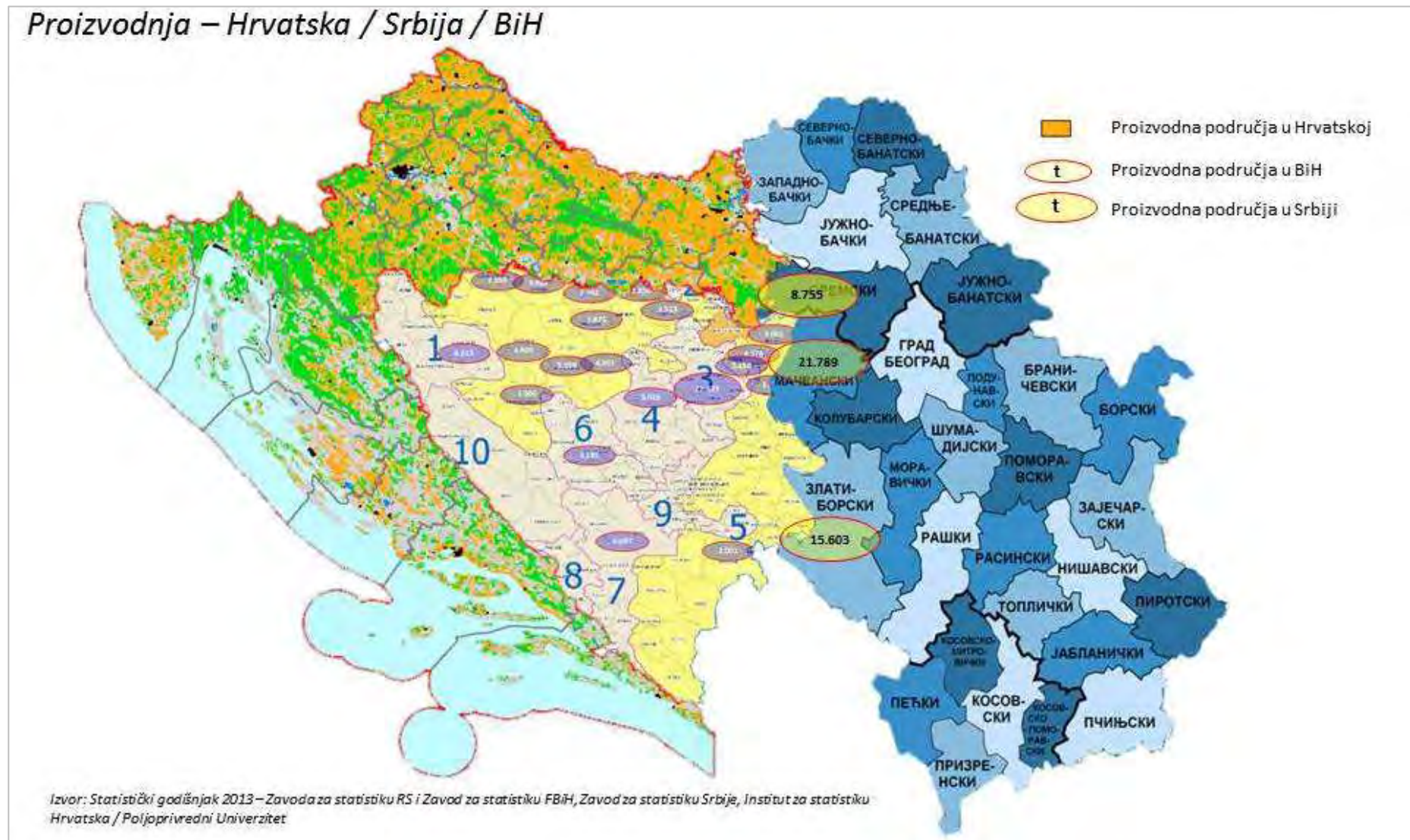

Narednih 15 karta je dalo uvid u proizvodne kapacitete općina, tj. kantona sa top pet listom onih najproduktivnijih. Kao dodatak urađene su i karte važnijih putova odnosno željeznice. Posebno su naglašene karte sa proizvodnim kapacitetima susjedne Hrvatske i Srbije uz samu granicu sa BiH.

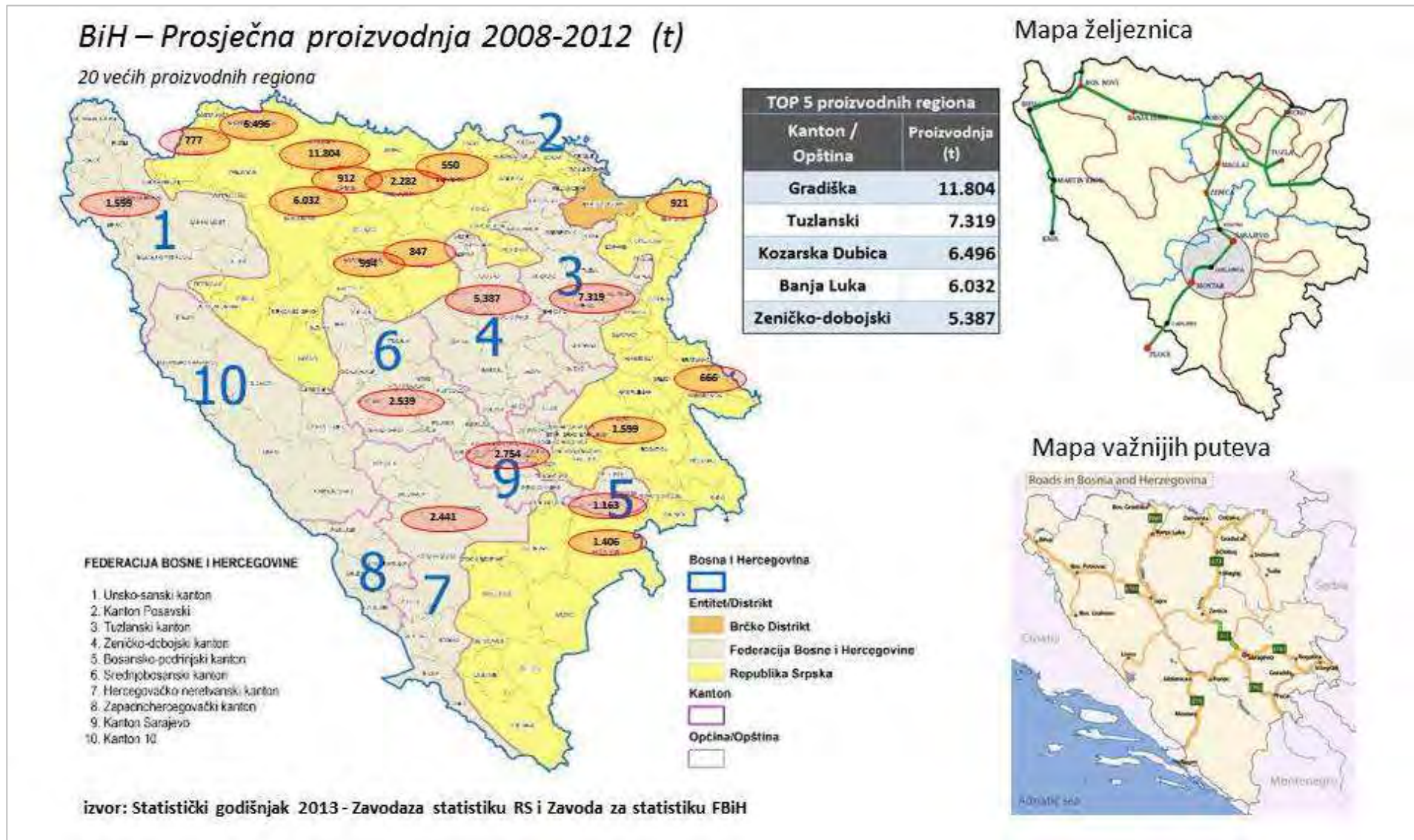
Karta proizvodnje šljive / infrastruktura

Karta proizvodnje šljive / proizvodne regije u Hrvatskoj i Srbiji

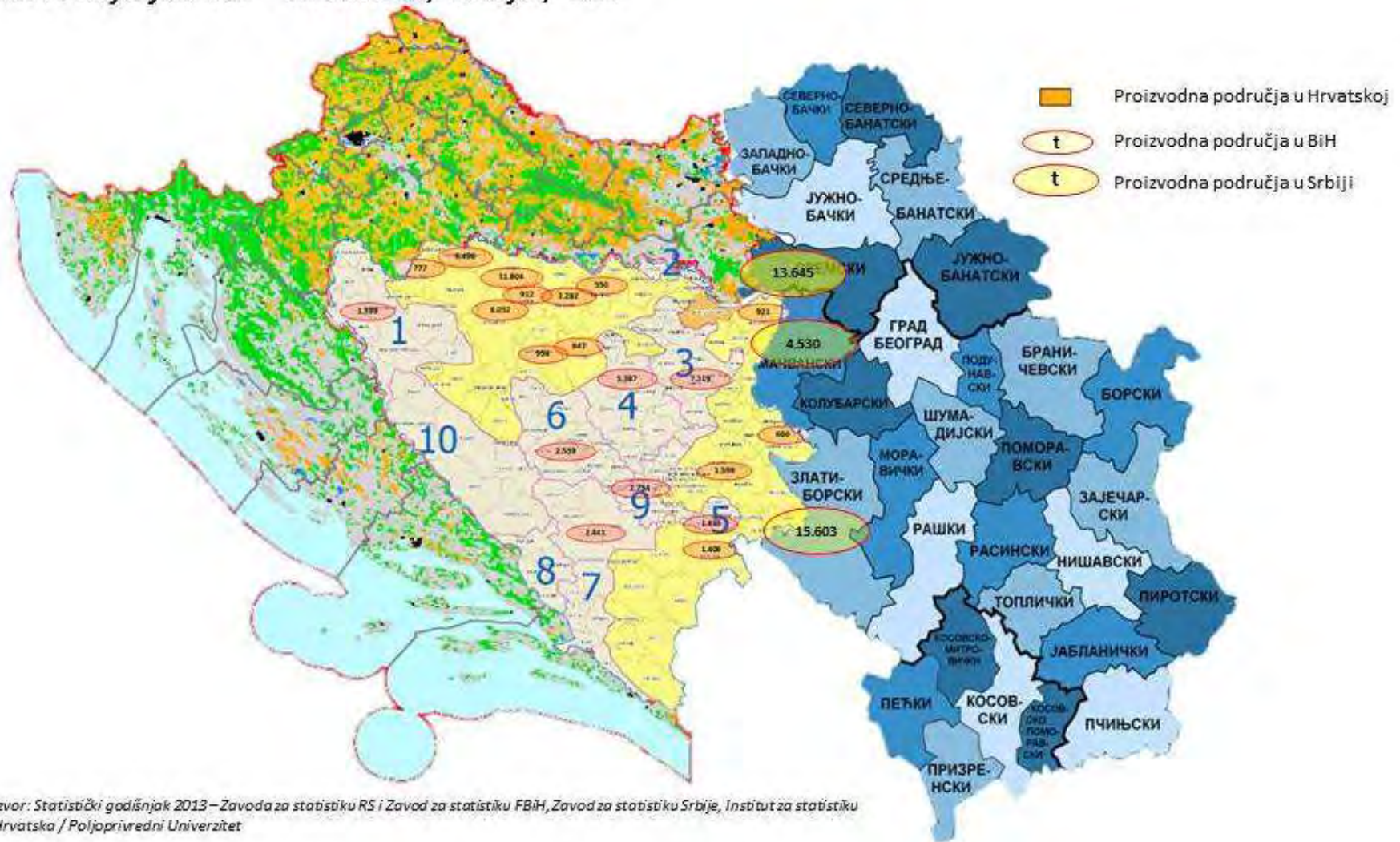

Karta proizvodnje jabuke / infrastruktura

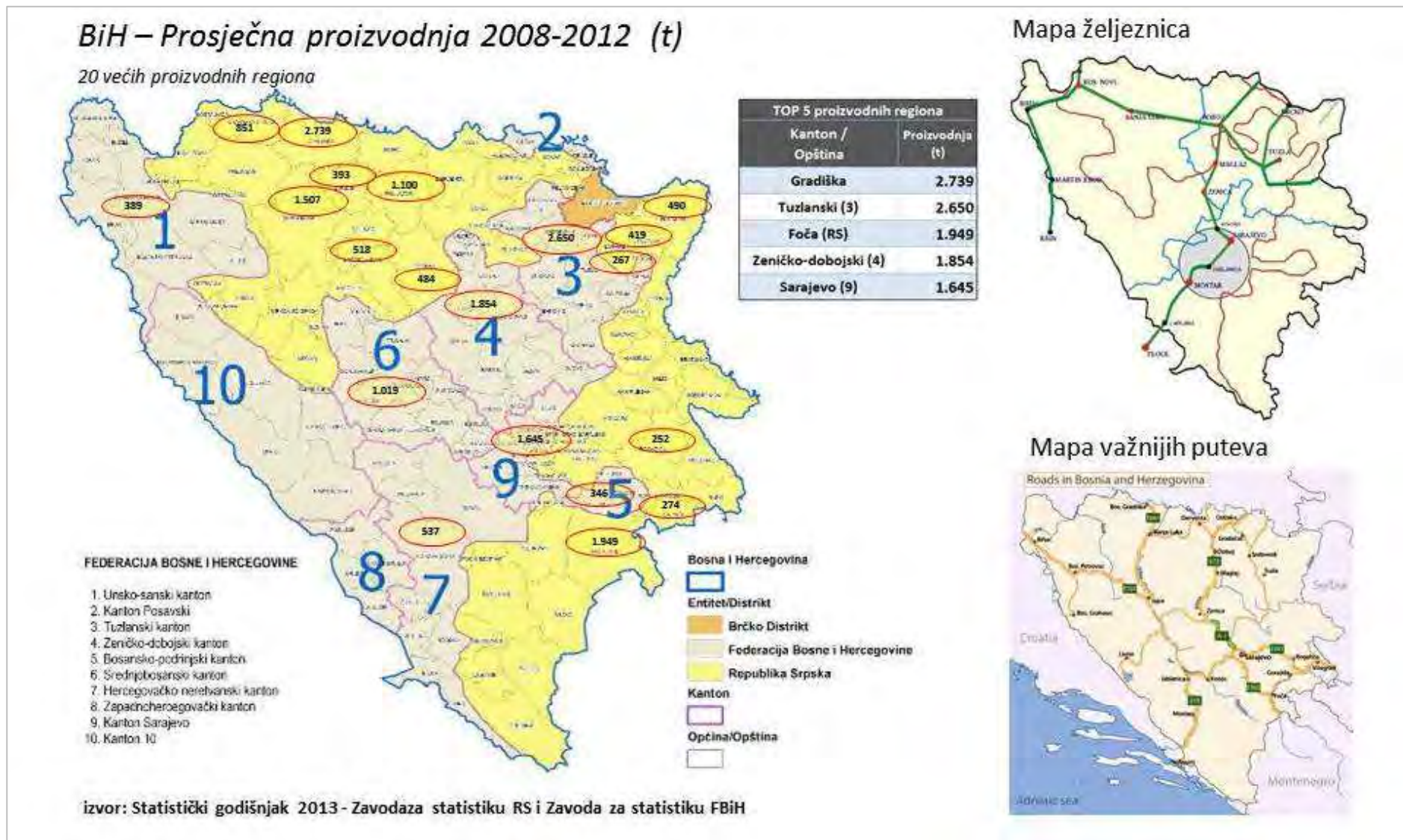

Karta proizvodnje jabuke / proizvodne regije u Hrvatskoj i Srbiji

Proizvodnja jabuke – Hrvatska / Srbija / BiH

Karta proizvodnje kruške / infrastruktura

Mapa željeznica

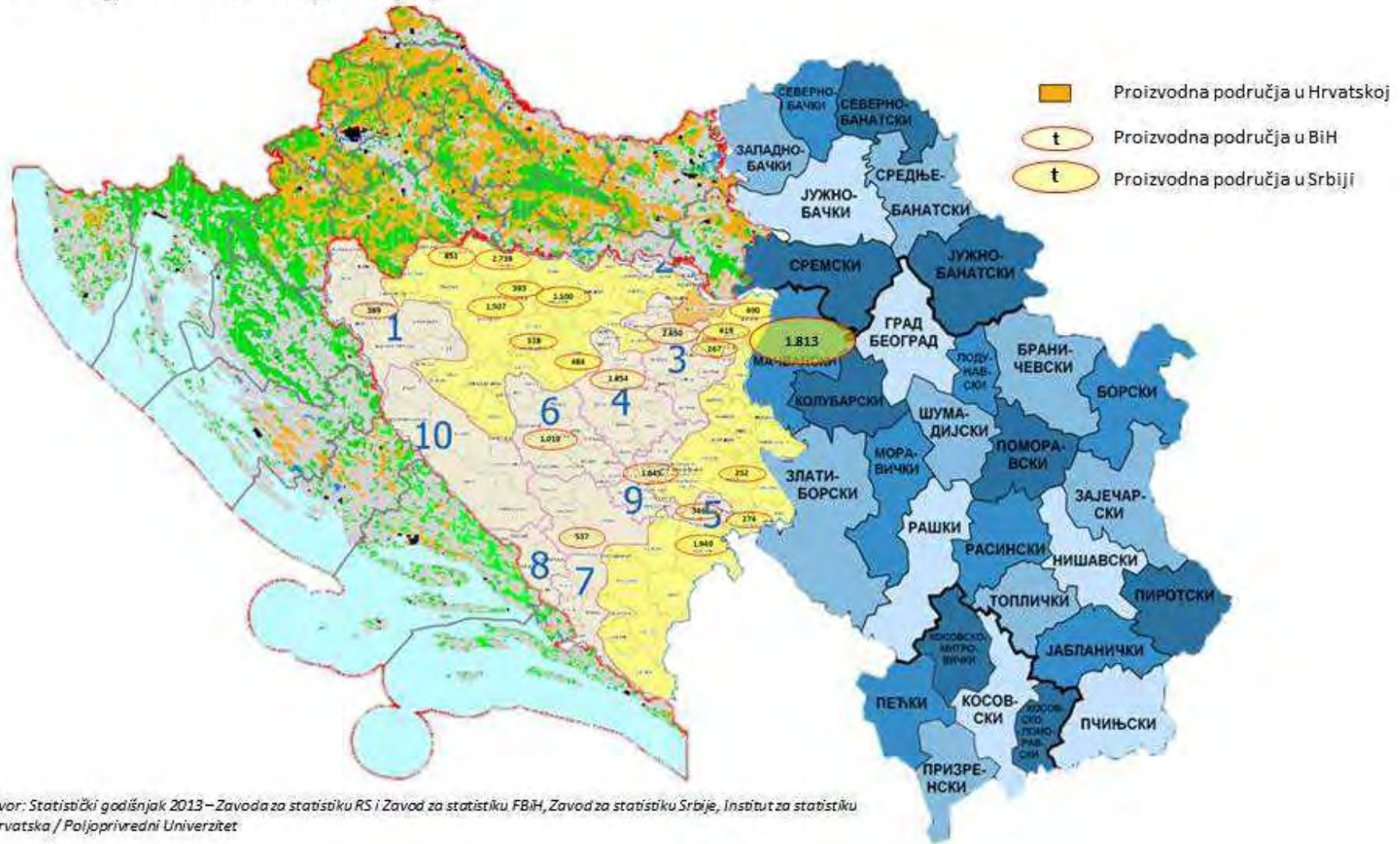

Mapa važnijih puteva

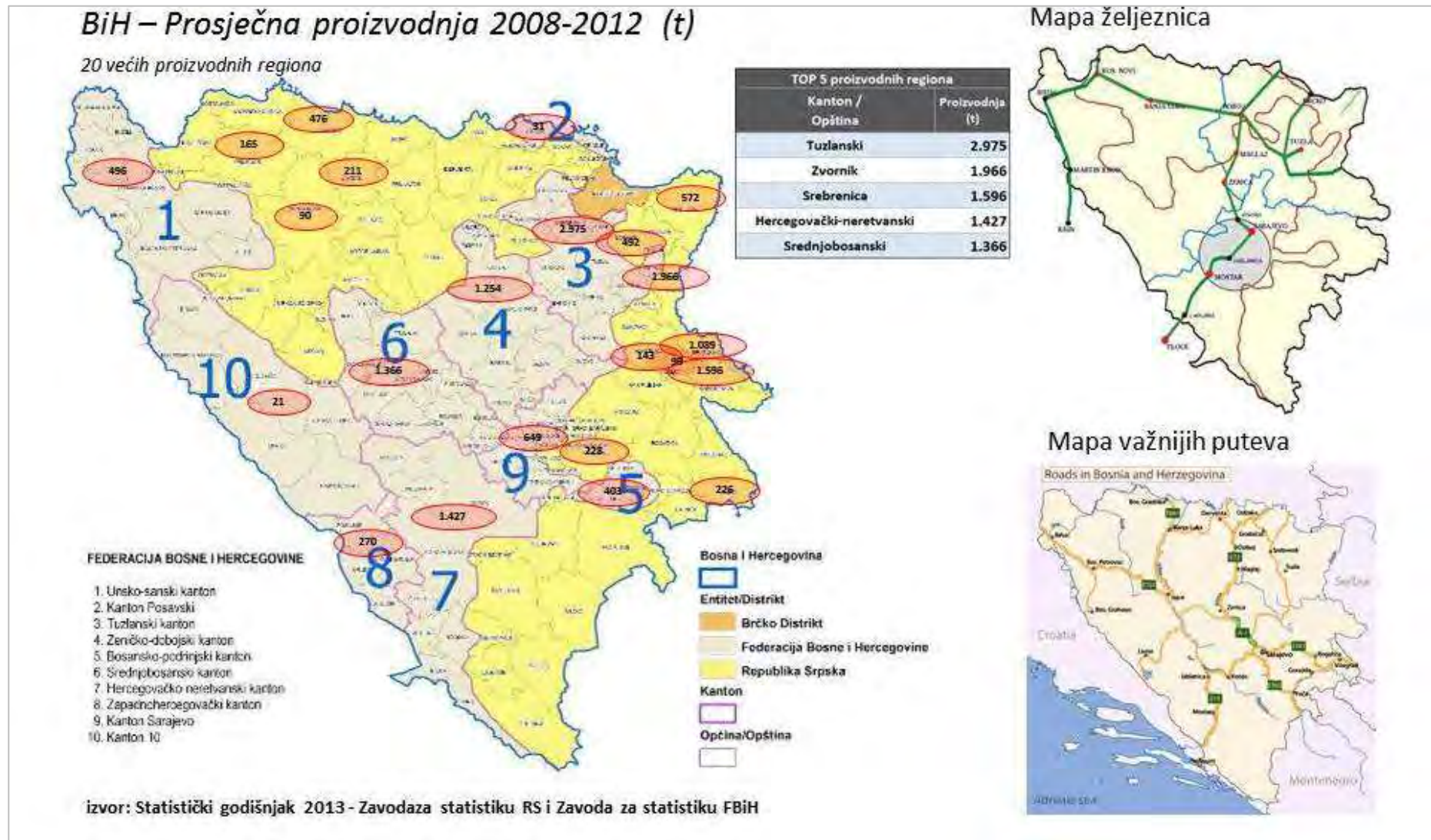
Karta proizvodnje kruške / proizvodne regije u Hrvatskoj i Srbiji

Proizvodnja – Hrvatska / Srbija / BiH

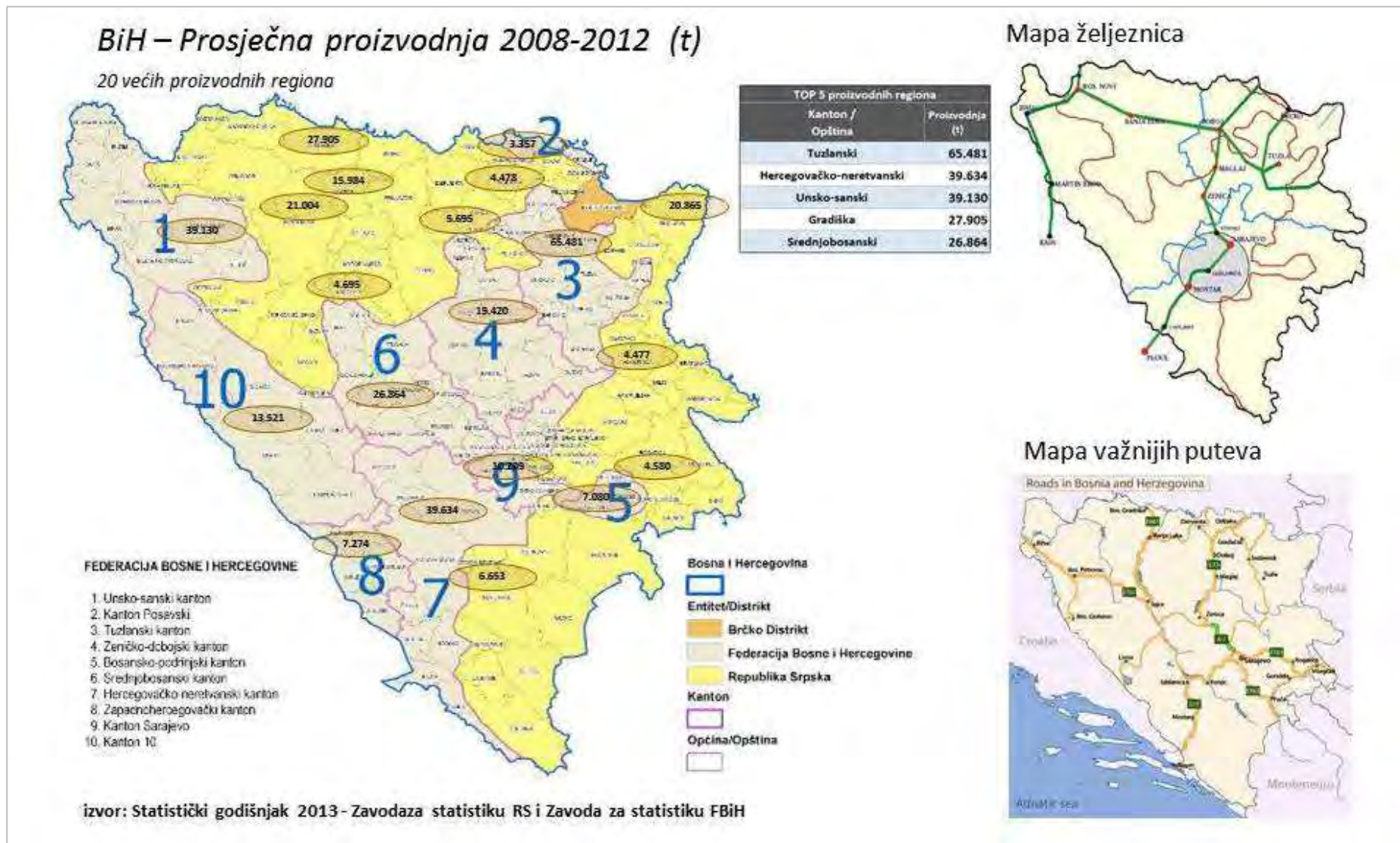

Karta proizvodnje jagode i maline / infrastruktura

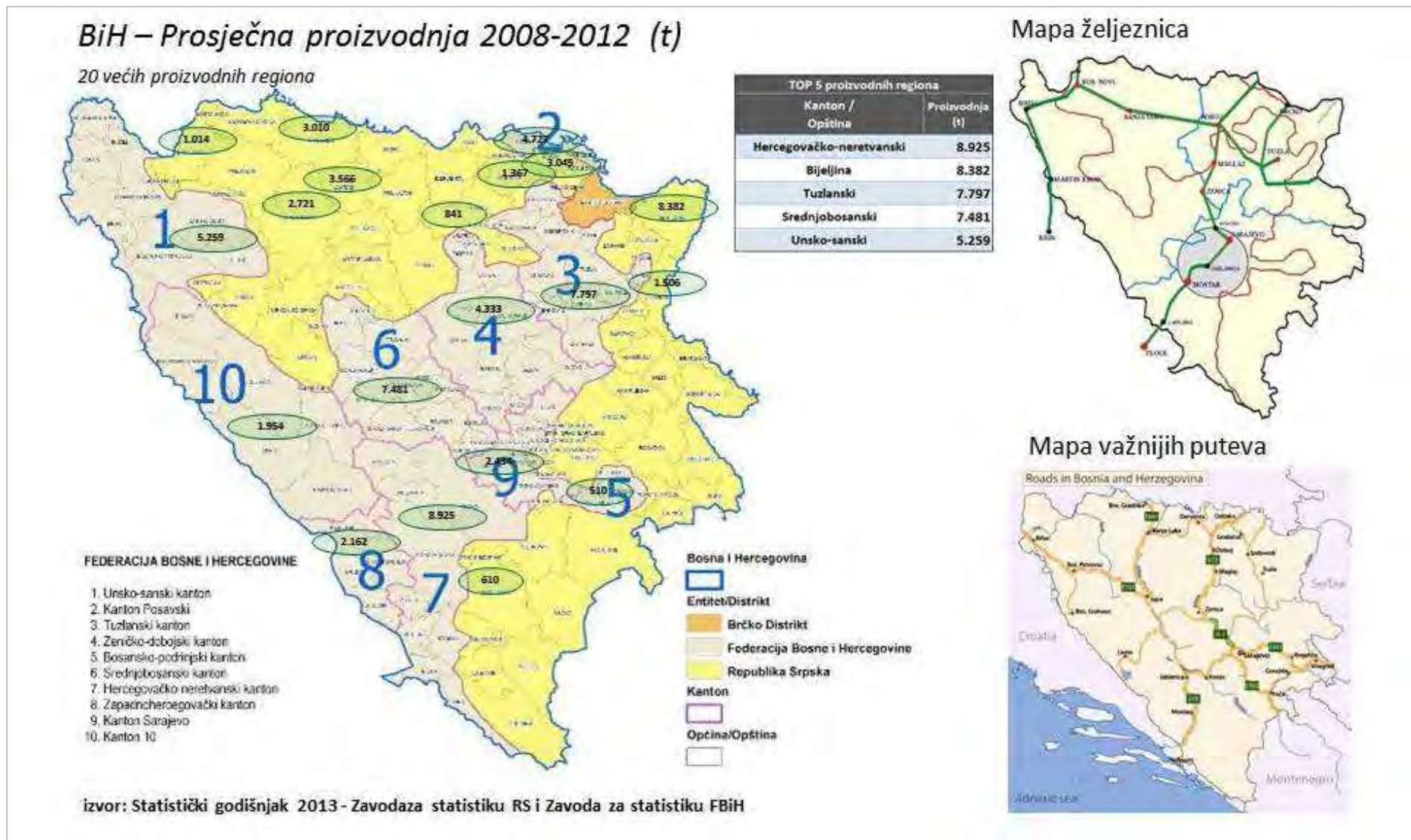

Karta proizvodnje krumpira / infrastruktura

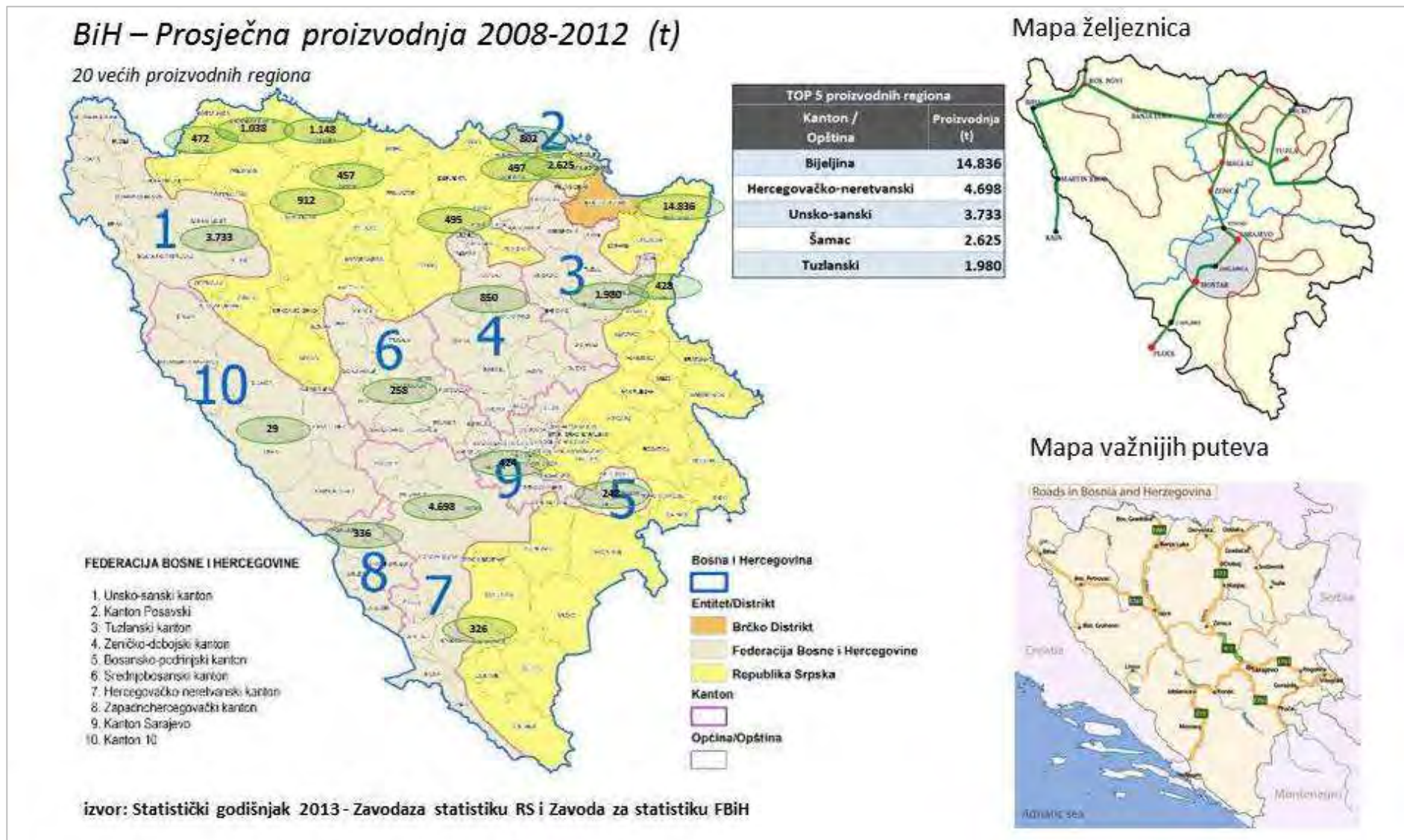

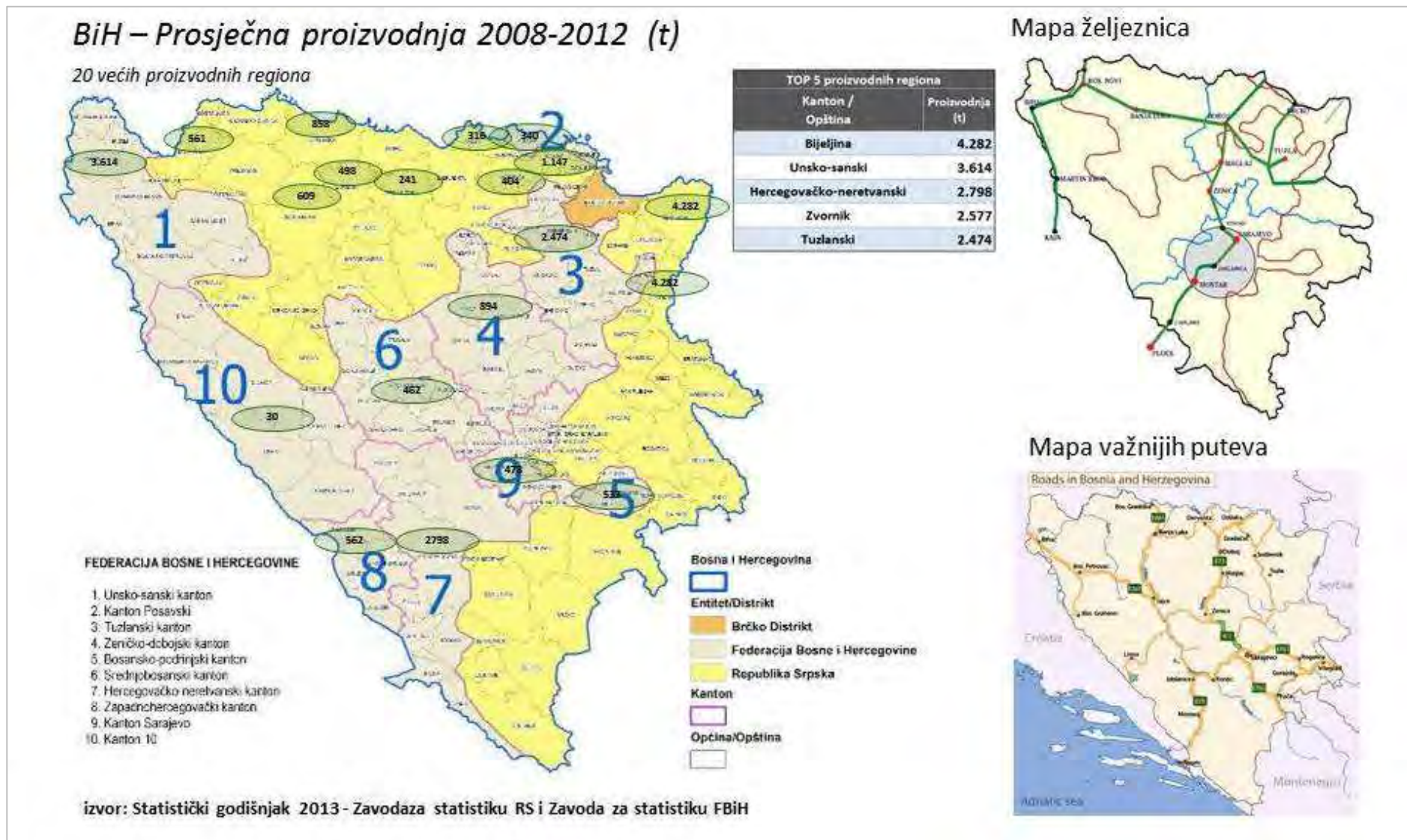
Karta proizvodnje kupusa / infrastruktura

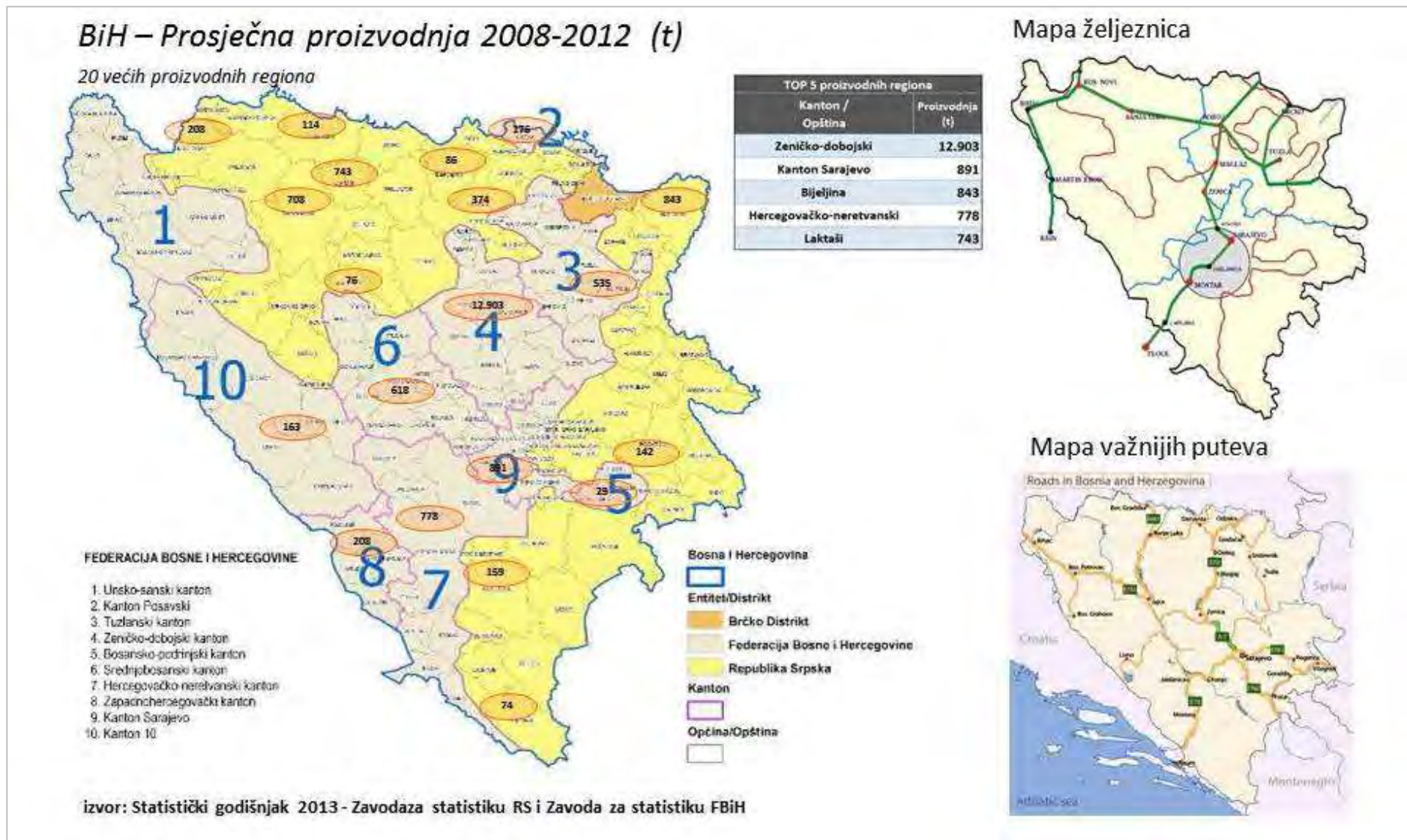
Karta proizvodnje zelene paprike / infrastruktura

Karta proizvodnje krastavca / infrastruktura

Karta proizvodnje mrkve / infrastruktura

Karta proizvodnje mlijeka / infrastruktura

